

KÖPRÜLÜ KÜT.
456
M. ASIM BY.

شرح برده المسمى بالتوسل ٤٥٦

ترجمهٔ الشارح مولانا محمد مکی افندی علی روحه
سجال غفران الملك المبدی نقلته بعینه
من ذیل ذیل دوحة المشایخ
لمنیب علیه رحمة
الملك المجیب

مولانای مشار الیه صب صبب الغفران علیه حضرتلرینك والد ماجدلری خلیل افندی سرای جدید همایونده کیلار خاصه اغالرندن ایکن اساتذهٔ حذاقدن اکتساب فضائل ومعارف ایچون تشمیر ساعد وساقله چاشنیٔ حلاوت علم وکمالدن حلو المذاق اولوب التحاق زمرهٔ علمایه کسب استحقاق ایتمکله داخل سرایدن رؤس خارجله چراغ خاص ونجم بختی پرتو اقبال الله باهر الاختصاص قلنمشیدی سابق الذکر خلیل افندی دور مراتب وضبط مناصب ایدرك مکهٔ مکرمه مولویتیله حائز قصب السبق احترام واحرام بند زیارت بیت الله الحرام اولوب یکیوز یکرمی التی سالنده حرم آمنده مجاورتله ساکن ایکن صاحب الترجمه جنابلری (بلاد بها حل الشباب تمیمتی) (واول ارض مس جلدی ترابها) مصداقی او زره مولد مظهر اولاك اولان مقام پاك فیضناکده مانند زمزم حیات افزود رشحه پاش ساحهٔ وجود اولمغله اول ذات رفیع الاعلام نام محمد مکی ایله ممتاز وبنام قلنمشیدی تاکه پدر معتبرلری اول جای معلاده وفات ایله انتقال جنات عالیات ایلدکدنصکره بعض حاضنلری مباشرتیله بیت الله الحرامدن شد حرام ومانند در یتیم کان جواهر کون ومکان اولان بندرگاه استانبوله خرام ایدوب چند ساله هنکام صباوتی امرار وتمیز بیاض وسواده کسب اقتدار ایلدکده برمقتضای (اطلبوا العلم من المهد الی اللحد) ملازمت مجالس اساتذهٔ علوم ومواظبت مدارس جهابذهٔ فهوم ایدرك عنفوان شبابنده تحصیل مایهٔ عوارف ایله شیخ واصل وتکمیل وایهٔ معارف ایله مرشد کامل اولوب یکیوز قرق یدی سنه سی ذی الحجه سنده رتبهٔ خارج ایله صحن تدریسه داخل ونیجه مدت امور خدمات شرعیه ده متصرف ومداخل اولمشیدی رفته رفته نردبان نه

پایهٔ

پایهٔ مراتبدن ارتقا وبرهان سلمی ایله نهایت سلسلهٔ بعیدة التناهی یه اثبات انقطاع وانتها برله (منع ایلرایمش مسئلهٔ عشقی مدرس) ای خواجه انك وار ایسه یقلشدی قضاسی) مقتضاسنجه یکیوز یمش طقوز سنه سی ربیع الاولنده سلانیك مولویتیله اول والیٔ ولایت معالی لاحق فریق سعادت رفیق موالی قلندی قضای مرقومده اجرای احکام ایله نیکنام وتکمیل سالله سالما وغانما وطن اصلیلرینه امالهٔ لجام اعتزام ایدوب زاویهٔ انزوادہ زهد وطاعت وعفت وقناعتله اوقات گذار ومداوادهٔ کتب ورسائل ومناوادهٔ بحاث ومسائل برله ورقگردان لیل ونهار ایکن یوزسکسان بش سنه سی ربیع الاولنده شام عزلت روز خلطت وصله تحویل وتوجیه حکومت دمشق الشام ایله تبجیل اولنوب بیك طقسان محرمنده دخی شمع اقبالی قضاء مدینه منوره ایله تنویر وزیارت روضهٔ مطهره وکعبهٔ مکرمه ایله دیدهٔ بصر وبصیرتی قریر قلندقدنصکره تکمیل اسفار ایله بحر طالعی شعله تاب اسفار ووطن اصلیسنه عودتله مانند سفرهٔ کرام تحریر اسفار حسنات علمیه ایله ساحه زیب استقرار اولدی (فالقی عصاه واستقرت به النوی) (کما قر عینا بالایاب المسافر) بعده یوز طقسان سکز سنه سی رمضان شریفك یکرمی یدنجی کونی برات قدر ورفعتی تجدید ونیل قضاء دار السلطنه ایله ایام روزه عید بربالای عید ایدوب میزان شرع وقانونی تحکیم وسنهٔ کامله حکومت طیبه ایله تطییب خاطر اصناف انامی تتمیم ایلدی ینه طقسان طقوز سالی رمضانك یکرمی التیسنده پایهٔ اناطولی یه وضع قدم اعتلا وبیك ایکیوز سنه سی ربیع الاخرینك اون برنجی کونی قوت اقبال ایله بالفعل تصدر صدر اناطولیسنه پایه صدارت روم دخی علاوهٔ استعلا قلنوب ینه سنهٔ مرقومه جمادی الاخره سنك اون بشنده صدارت رومه نقل ایله نائل مروم وجمع ریاست علمیه ورسمیه ایله صدر الروم وقرم القروم اولمشدر بعده یوز درت سنه سی صفر الخیرینك ایکنجی کونی سابق التفصیل مفتی زاده احمد افندی حضرتلری حسب الاقتضا تبدیل واول فاضل بیضاوی عدیل تلبس فروهٔ بیضا ایله مقام فتواده

جواب لا ونعم برله مسائل سائلینی جرح وتعدیل ایلمشلردر لکن
اول وارث علوم الانبیانك ایام مشیختی عدد کتب سماویه یه مساوی
یعنی مقام منصب افتاده انجق یوز درت کون مقداری منصب
ومستوی اولوب هنوز موجب عزل اوله جق بر سبب حادث یوغیکن
مجرد خبر الخلفلری اولان ذات کامل الشرفه قصد اکرام اولنمق
باعث اولوب تلخیء عزلله لب بستهٔ فراغ ولذت علم وعبادتله
شیرین ساز دماغ اولدیلر (قو بوعیش وعشرتی چونکیم فنادر
عاقبت | یار باقی استرایسك اولیه طاعت کبی) | واوجهله چند سال
کوشهٔ وحدتده کثرت الطاف جناب احدیته وقف انظار ومضمون
(بعد نومیدی بسی امید هاست) (نخل ماچون خشك شد تر
میشود) بشارتلرینه انتظار اوزره ایکن ایکیوز بش سنه سی رجب
المرجبنك یکرمی ایکنجی کونی اول عذیق مرجب طرف پادشاهیدن
دعوت اجلالله مطلوب ومجددا ذروهٔ ربوهٔ مشیخت علیایه
منصوب بیورلدیلر بو دفعه لرنده بی مانع ومزاحم ارباب استحقاقدن
نیجه محروم محرور الفؤادی شاداب زلال مراحم ایلدیلر حتی
بو فقیر جامع الحروف دخی بالدفعات انصباء نصاب همتلرندن
حصه مند اولدیغمدن بشقه حرکت التمشلی رتبه سنده ایکن
یکرمیدن زیاده اسکیلرینه تقدیمله موصلهٔ سلیمانیه دن حسرة
المدرسین اولان مدرسهٔ سلطان احمدی دفعهٔ توجیهله رتبه
ورتبه می سربلند ایلدیلر وامتحان طالبان طریق تدریس ایچون
بر مجلس عالی ترتیب وتأسیس (وعند الامتحان یکرم الرجل اویهان)
مثلی اوزره قرقدن منفصلرك ممتازلرندن قرقدن زیاده سنی وصول
مطلب اعلاریله سرفراز ایلدیلر لکن (اذا امتحن الدنیا لبیبا
تکشفت) (له عن عدو فی ثیاب صدیق) مصداقنجه بو دار غرورك
نصب مناصبی عین نصب وپرتو اقبال سریع الانقلابی لمعهٔ برق
خلب ایدوکی مشهور ومجرب اولمغله ایکیوز التی سنه سی
ذی القعده سنك یکرمی ایکبسنده عزلله اقامت امور جاهدن
تقاعد وتقرب شاه دولت پناهدن تباعد ایلیوب بو دفعه لرنده
مهر اقبالی اوج رفعتده دفعهٔ اولالرندن زیاده مرتشح اولمشیکن
بنه

بنه اون التی آی تمامنده ماه اجلالی محق ومحاقله منسلخ اولدی (روی
در نقصان کذارد ماه چون کردد تمام) (چون شود لبریز جامت
از نجار اندیشه کن) ودفعهٔ اولالری دولت حمیدهٔ حمیدیه ده ظاهر
وثانیه لری سلطنت سعیدهٔ سلیمیه ده متیسر اولمشدر وبعد
العزل آمال پر آلام دنیویه دن دامنکش نیاز ودست تمناسی انجق
درکاه قاضی الحاجاته باز اولوب ایکیوز اون ایکی سنه سی جمادی
الاولانك یکرمی ایکنجیسی یوم الاثنینده روم ایلی حصارنده واقع
ساحلخانه لرنده ایکن آرزوی لجهٔ رحمت وزورق سوار تابوت
مغفرت اولوب (قدیکی سنك مصلاده بیلوب ای باقی) طوروب ال
بغلیه لر قارشوکه یاران صف صف) نشیده سی اوزره جامع ابی
الفتحده جماعت احباب واتراب اداء صلاتنه شتاب ایله بهایی
تربه سنده اول کوهر کرانبهایی دفین تراب ایلدیلر (مرحوم
فضائل مرسوم عز واعتبار ومکنت واقتدار ایله بالا پرواز
ارباب رسوم ایکن بنه هر کسه تواضع ومسکنتدن خفض جناح
وشفقت ومرحمتدن عفو جناحله موسوم وملبس ومسکنده مقدار
کفایه ایله اکتفا واسباب شهرتدن توقی واختفا برله فضلهٔ
مالی وجوه حسناته مقسوم وهر وضیع وشریفه طرح کلفتله دفع
خشیت وبسط الفتله اظهار وحدت ایلمك عندنده معتاد ومحسوم
ایدی (مرا از صافیٔ مشرب زخود داند هر جنسی) که هر ظرفی
برنك خود نماید آب صافی را) بناء علیه سکسان یدی سنه مدت
طویلهٔ حیاتی شوق ولذت وامن وعافیتله کذار ایدرك امثال
کرامنك مبتلا اولدقلری نفی وتغریب وعزل بی تقریب ایله کدر
کورمیوب فصول عزل وانفصاللرنده دخی ایام شتاده دوتخانه لرنده
کوشه کزین کرمیت وهنکام صیفده ساحلخانه لرنده کناره نشین
سلامت اولمشلر ایدی (خانهٔ هر که باندازه بود چون زنبور) همه
ایام حیاتش بحلاوت کذرد) وفضلهٔ مصافندن ادخار ایلدکاری
بعض نقود ایله اشتراء املاك وعقار وجمله سن وقف وتسبیلله
تحصیل رضای کریم غفار ایدوب غله سندن جامع سلطان محمد
خانده بهر یوم ادا اولنمق اوزره بر درسیه وروم ایلی حصارنده

برتك علي جامعنده بهرسال قرائت مولدنبويه وينه حصارمرقومده بهرسال يوم معينده فقرايه تقسيم ايچون عاشورا و پلاوزرده طبخي وبهرسال فقراي حرمين محترمينه صرهٔ معينه ارسالني شرط وتعيين وبهرنيه دراهم معينه نص وتبيين ايلمشلردر وايام عطلتلرنده ضبط اوايد فوايد وربط شوارد فرائد ايله استيناس ايتملريله كتب عديده ده اثار قلملري احساس اولنديغندن بشقه اوائل بيضاوي يه برحاشيه وقصيدهٔ برده يه لسان تركي اوزره برشرح مفصل ومباحث حمد وشكره متعلق بررساله ومباحث صفات اللهده بررسالهٔ تركيه واصول الفقه‌دن اقسام نظمي بيانده بررسالهٔ تركيه وتوضيحدن مقدمات اربع اوزره بررساله ومحل نزاع سعدين اولان استعارهٔ تبعيهٔ تمثيليه اوزره بررسالهٔ تركيه جمع وترصيف وحسن سبك اوزره وضع وتصنيف ايلمشلردر وطريقت نقشبنديه دن ميان جنود اهل حالده جنيد وقت اولان مولانا دواكرزاده الشيخ محمد صديق افندي حضرتلرندن وسلسلهٔ اشرفيه‌دن شرفبخش زمرهٔ اشراف اولان مولانا عزالدين افندي جنابلرندن صدق بيعتله اكتساب شرف عزت ايلمشلردر والحاصل ظاهري فضائل عديده ايله مجلي و باطني خصائل حميده ايله محلي رموز آموز جهان وكنج اختفاده بركنج نهان ايديلر رحمة الله عليه رحمة واسعة ومرتب ومهذب ديوان اشعاري واردركه دفعهٔ ثانيه لرنده پيشكاه والاى شهنشاهي يه عرض واتحاف ايله مظهر تلطيفات شهريار عظيم الالطاف اولمشلردر وحالا موالئ عظامدن غلطه‌دن معزول مصطفى عاصم افندي نام برمخدوم معارف مرسوملري واردركه فضائل اخلاق ومحامد اوصاف ايله اخلافنه شرف واسلافنه خير الخلف ديلمكه سزاواردر عمره الله تعالى اطول الاعمار وعصمه عن الشرور والاكدار (انتهى)

* يقول الطابع الفقير شيخزاده السيد محمد اسعد *

سايهٔ يزدان ومايهٔ امن وامان پادشاه كشور لفظ ومعني وشهنشاه عرفان پناه جهان آرا (خداوند زمان محمود خان معدلت عنوان اوله

اوله ظل افكن شان تاكه دوران ايليه دوران) افنديمز حضرتلرينك عهد همايون وقرن سعادت مقرونلرنده اشبو شرح شريف شريجي پسند وبو تأليف حقايق پيوندك زيور دستگاه طبع وتمثيل اوله رق نشرينه عادي وهرقطرده نسيم مطالعه‌سي كشايش زواهر خواطر اهل طبع وعرفانه بادي اولوب حقا كه ذيل مذكورده ترجمهٔ والد خالد المحامدلري باقلم استاد اسم ساميسي تحرير اولنه رق مسكي الختام ونام ناميلريني (الولد الحر يقتدي بابائه الغر) اقتضاسنجه ازهر جهت احيا ايله نو بنو اعلام ايدن ذات عالي كعبه كه الآن شيخ الاسلام سامي مكاندر سروري مرحومك قبلة المناى اميد واران اولان پيشگاهلرينه تقديم ايتمش اولديغي (بلنداولدي كلوب عاصم افندي پايه رتبه) شرفنه قلدي مكي زاده مكه پايه سي احراز) تاريخلري منطوقنجه بيك ايكيوز اون الني سنه‌سي شهر ربيع الاخرك يدنجي كوني مكهٔ مكرمه پايه سي احسان وينه سروريك (معلي جاه استانبوله مكي زاده دراحري) تاريخ بلاغت شماريجي حسابنده يعني بيكيوز يكرمي درت سنه‌سي صفر الخيرينك اونجي كوني دار الخلافة العلية حكومتيله ممتاز الاقران بيوريلوب برسنه يكرمي كون كمال عفت ونزاهت واستيعاب خير وبركت ايله حكومت شرعيه‌يي احرا ودرهٔ (وزنوا بالقسطاس المستقيم) ايله بين الاصناف حقوق حسبيه‌يي ايفا و (يازدي تاريخن پدرمانده سروري بنده‌سي) (رتبهٔ اناطولي احراى مكي زاده‌در) تاريخنده يعني ايكيوز يكرمي التي سال فيض اشتمالي شهر ربيع الاولينك يكرمي يدنجي كوني قامت استنبهالرينه جامهٔ پايهٔ صدارت اناطولي اكسا وحق احقنده مضمر اولان التفات فتوت سمات شاهانه بونو جيهله ايما بيورلدقدن صكره يكرمي يدي سنه‌سي جمادي الاخره‌سي غره‌سنده بالفعل اول صدر عاليقدرده سروريك (ذات منعم صدر اناطولي مكي زاده‌در) تاريخ بجوهري اشرابجه سنهٔ كامله مستعدان قضاته انعام فرما ويكرمي طقوز سنه‌سي شهر ربيع الثانينك غره‌سنده صدر والاى روم ومدت معتادهٔ صدارتنده منصه آراى

ظهور اولان رأفت وعفتی رشك فرمای فروم اولمشیدی اوتوز
اوج سنه‌سی شهر ربیع الاولنك اون طقوزنجی كونی بالارث
والاستحقاق خلعت بیضای فتوا ذات بركزیده صفاتلرینه سزا
و بشارت توجیهی اطراف واكنافده انتشار آرا اولدقده لسان
تحسین (الحمد لله علی فضله) (قد وصل الحق الی اهله) تبریكنی
كویا اولمش واول هنكامده اطه بازارنده نیابت شرعیه ایله
مألوف بولنان راقم الحروف دخی سرشار استبشار اولدیغنده (ایتدی
مكی زاده‌یی یزدان مفتیء زمان) تاریخنی تقدیم پیشكاه فتوپناهلری
قلمش ایدی دفعهٔ اولای مذكوره لرنده مداد زلال نهاد قلم خجسته
رقملرندن اغصان ابتهاج ارباب طریق قرین ارواو مشكلكشای
امور بای وكدا اولدقلری و فرق دعا كوبانلرنده سایهٔ
توجه ورضای ظل باری بولندیغی حالده اوتوز درت سالی ذی
العقدة الحرامك سكزنجی كونی الحاج خلیل افندی مرحومك
قصبیله حسب القدر معززا معزول وصیف وشتا ساحلخانه
وسعادت اشیانه لرنده اقصای بالدن دعای بقای عمر وشوكت شاهانه‌یه
مواظب ومشغول ایكن دفعهٔ ثانیه‌ده اوتوز طقوز سنه‌سی محرم
الحرامك اون طقوزنجی كونی بر اقتضای (التكرار حسن) جاه جلیل
فتوای ایله دین ودولته مؤتمن بیوریلوب بوكره ده ایام جاه لازم
الاحتراملری لوح قدرده قرق بر سنه‌سی ربیع الاخرینك اون اوچنجی
كونی تمام وینه مكرما وملتفة صیفیه وشتائیه‌لرنده قرین آرام
اولوب صباح ومساء سبحهٔ دردانهٔ دعای دوام داورانه‌یی اداره
ولازم ماهیتلری اولان خیرخواهیء سلطنت سنیه مصباحنی
اناره ایتمكده ایكن زبان الهام خدا (فعرزنا بثالث) تعزینی
١٢٤٨
كویا اولوب یعنی پادشاه مقادیرشناس وشهنشاه مكارم
اقتباس (اسعدا كالای تاریخن كوزل نسج ایلدم) كیدی
مكی زاده اوچ كز نوب فتوایی ینه) منطوقنجه قرق سكز سنه‌سی
رمضان فیض فیضانك اون یدنجی كونی دفعهٔ ثالثه‌ده مسند عالی
مسند صدر فتوایی احسان بر له اهل طریق شادان بیورمشدر
مشارالیه افاض الله تعالی فیضه الدائم علیه حالا كمال عفت
ونزاهت

ونزاهت وغایت خلوص وحسن نیتله امضانویس فتوی ومتوسد
وسادهٔ مشیخت عظمادر همان جناب نسقسازكاركاه امكان
الذی تقدست ذاته عن وصمة النقصان ظل ظلیل شانه‌یی
اوزرنده الی الابد دائم و رضای صواب اقتضای باری
وارتضای فخرمضای شهریاری مقارنتیله
استجلاب دعوات خیریه‌یه
ملازم ایلیه
آمین
(وهذا دعاء لایرد لانه)
(دعاء لاصناف البریة شامل)

قصيدهٔ شريفه بردهٔ فهرست

ولا

وكيف يدرك في الدنيا حقيقته ١٨٢ قوم نيام تسلوا عنه بالحلم
فمبلغ العلم فيه انه بشر ١٨٤ وانه خير خلق الله كلهم
وكل آى اتى الرسل الكرام بها ١٨٦ فانما اتصلت من نوره بهم
فانه شمس فضل هم كواكبها ١٨٨ يظهرن انوارها للناس في الظلم
أكرم بخلق نبي زانه خلق ١٩١ بالحسن مشتمل بالبشر متسم
كالزهر في ترف والبدر في شرف ١٩٦ والبحر في كرم والدهر في همم
كأنه وهو فرد في جلالته ٢٠٠ في عسكر حين تلقاه وفي حشم
كأنما اللؤلؤ المكنون في صدف ٢٠٢ من معدني منطق منه ومبتسم
لا طيب يعدل تربا ضم أعظمه ٢٠٧ طوبى لمنتشق منه وملتثم
أبان مولده عن طيب عنصره ٢١٠ يا طيب مبتدأ منه ومختتم
يوم تفرس فيه الفرس انهم ٢١٥ قد انذروا بحلول البؤس والنقم
وبات ايوان كسرى وهو منصدع ٢١٧ كشمل اصحاب كسرى غير ملتئم
والنار خامدة الانفاس من اسف ٢٢١ عليه والنهر ساهي العين من سدم
وساء ساوة ان غاضت بحيرتها ٢٢٤ ورد واردها بالغيظ حين ظمي
كأن بالنار ما بالماء من بلل ٢٢٦ حزنا وبالماء ما بالنار من ضرم
والجن تهتف والانوار ساطعة ٢٢٨ والحق يظهر من معنى ومن كلم
عموا وصموا فاعلان البشائر لم ٢٣٢ تسمع وبارقة الانذار لم تشم
من بعد ما اخبر الاقوام كاهنهم ٢٣٥ بان دينهم المعوج لم يقم
وبعد ما عاينوا في الافق من شهب ٢٣٧ منقضة وفق ما في الارض من صنم
حتى غدا عن طريق الوحي منهزم ٢٤٠ من الشياطين يقفو اثر منهزم
كأنهم هربا ابطال ابرهة ٢٤٢ او عسكر بالحصى من راحتيه رمي
نبذا به بعد تسبيح ببطنهما ٢٤٦ نبذ المسبح من احشاء ملتقم
جاءت لدعوته الاشجار ساجدة ٢٥١ تمشي اليه على ساق بلا قدم
كأنما سطرت سطرا لما كتبت ٢٥٤ فروعها من بديع الخط في اللقم
مثل الغمامة انى سار سائرة ٢٥٦ تقيه حر وطيس للهجير حمي

اقسمت

اقسمت بالقمر المنشق ان له ٢٥٩ من قلبه نسبة مبرورة القسم
وما حوى الغار من خير ومن كرم ٢٦٢ وكل طرف من الكفار عنه عمي
فالصدق في الغار والصديق لم يرما ٢٦٦ وهم يقولون ما في الغار من ارم
ظنوا الحمام وظنوا العنكبوت على ٢٦٩ خير البرية لم تنسج ولم تحم
وقاية الله اغنت عن مضاعفة ٢٧٢ من الدروع وعن عال من الاطم
ما سامني الدهر ضيما واستجرت به ٢٧٤ الا ونلت جوارا منه لم يضم
ولا التمست غنى الدارين من يده ٢٧٩ الا استلمت الندى من خير مستلم
لا تنكروا الوحي من رؤياه ان له ٢٨٣ قلبا اذا نامت العينان لم ينم
فذاك حين بلوغ من نبوته ٢٨٥ فليس ينكر فيه حال محتلم
تبارك الله ما وحي بمكتسب ٢٨٧ ولا نبي على غيب بمتهم
كم ابرأت وصبا باللمس راحته ٢٨٩ واطلقت اربا من ربقة اللمم
واحيت السنة الشهباء دعوته ٢٩٣ حتى حكت غرة في الاعصر الدهم
بعارض جاد او خلت البطاح بها ٢٩٧ سيبا من اليم او سيلا من العرم
دعني ووصفي آيات له ظهرت ٢٩٩ ظهور نار القرى ليلا على علم
فالدر يزداد حسنا وهو منتظم ٣٠٢ وليس ينقص قدرا غير منتظم
فما تطاول آمال المديح الى ٣٠٤ ما فيه من كرم الاخلاق والشيم
آيات حق من الرحمن محدثة ٣٠٨ قديمة صفة الموصوف بالقدم
لم تقترن بزمان وهي تخبرنا ٣١٤ عن المعاد وعن عاد وعن ارم
دامت لدينا ففاقت كل معجزة ٣٢٦ من النبيين اذ جاءت ولم تدم
محكمات فما تبقين من شبه ٣٢٨ لذي شقاق ولا يبغين من حكم
ما حوربت قط الا عاد من حرب ٣٣٣ أعدى الاعادي اليها ملقى السلم
ردت بلاغتها دعوى معارضها ٣٣٧ رد الغيور يد الجاني عن الحرم
لها معان كموج البحر في مدد ٣٤٠ وفوق جوهره في الحسن والقيم
فلا تعد ولا تحصى عجائبها ٣٤٤ ولا تسام على الاكثار بالسأم
قرت بها عين قاريها فقلت له ٣٤٨ لقد ظفرت بحبل الله فاعتصم

ان تلقها خيفة من حر نار لظى ٣٥٢ اطفأت حر لظى من وردها الشبم
كانه الحوض تبيض الوجوه به ٣٥٦ من العصاة وقد جاؤه كالحمم
وكالصراط وكالميزان معدلة ٣٥٨ فالقسط من غيرها للناس لم يقم
لا تعجبن لحسود راح ينكرها ٣٦٢ تجاهلا وهو عين الحاذق الفهم
قد تنكر العين ضوء الشمس من رمد ٣٦٣ وينكر الفم طعم الماء من سقم
يا خير من يمم العافون ساحته ٣٦٥ سعيا وفوق متون الاينق الرسم
ومن هو الاية الكبرى لمعتبر ٣٦٩ ومن هو النعمة العظمى لمغتنم
سريت من حرم ليلا الى حرم ٣٧٣ كما سرى البدر فى داج من الظلم
وبت ترقى الى ان نلت منزلة ٣٧٦ من قاب قوسين لم تدرك ولم ترم
وقدمتك جميع الانبياء بها ٣٨١ والرسل تقديم مخدوم على خدم
وانت تخترق السبع الطباق بهم ٣٨٣ فى موكب كنت فيه صاحب العلم
حتى اذا لم تدع شأوا لمستبق ٣٨٧ من الدنو ولا مرقى لمستنم
خفضت كل مقام بالاضافة اذ ٣٨٩ نوديت بالرسل مثل المفرد العلم
كيما تفوز بوصل اى مستتر ٣٩٤ عن العيون وسر اى مكتتم
فحزت كل فخار غير مشترك ٣٩٦ وجزت كل مقام غير مزدحم
وجل مقدار ما وليت من رتب ٤٠١ وعز ادراك ما اوليت من نعم
بشرى لنا معشر الاسلام ان لنا ٤٠٦ من العناية ركنا غير منهدم
لما دعى الله داعينا لطاعته ٤٠٩ باكرم الرسل كنا اكرم الامم
راعت قلوب العدى انباء بعثته ٤١٣ كنبأة اجفلت غفلا من الغنم
ما زال يلقاهم فى كل معترك ٤١٦ حتى حكوا بالقنا لحما على وضم
ودوا الفرار فكادوا يغبطون به ٤٢٠ اشلاء شالت مع العقبان والرخم
تمضى الليالى ولا يدرون عدتها ٤٢٤ ما لم تكن من ليالى الاشهر الحرم
كانما الدين ضيف حل ساحتهم ٤٢٦ بكل قرم الى لحم العدى قرم
يجر بحر خميس فوق سابحة ٤٢٩ ترمى بموج من الابطال ملتطم
من كل منتدب لله محتسب ٤٣٤ يسطو بمستأصل للكفر مصطلم

حتى

حتى غدت ملة الاسلام وهى بهم ٤٣٧ من بعد غربتها موصولة الرحم
مكفولة ابدا منهم بخير اب ٤٤٠ وخير بعل فلم تيتم ولم تئم
هم الجبال فسل عنهم مصادمهم ٤٤٥ ماذا رأوا منهم فى كل مصطدم
وسل حنينا وسل بدرا وسل احدا ٤٤٩ فصول حتف لهم ادهى من الوخم
المصدرى البيض حمرا بعد ما وردت ٤٥٣ من العدى كل مسود من اللمم
والكاتبين بسمر الخط ما تركت ٤٥٧ اقلامهم حرف جسم غير منعجم
شاكى السلاح لهم سيما تميزهم ٤٦٢ والورد يمتاز بالسيما من السلم
تهدى اليك رياح النصر نشرهم ٤٦٤ فتحسب الزهر فى الاكمام كل كمى
كانهم فى ظهور الخيل نبت ربى ٤٦٨ من شدة الحزم لا من شدة الحزم
طارت قلوب العدى من بأسهم فرقا ٤٧١ فما تفرق بين البهم والبهم
ومن تكن برسول الله نصرته ٤٧٤ ان تلقه الاسد فى آجامها تجم
ولن ترى من ولى غير منتصر ٤٧٨ به ولا من عدو غير منقصم
احل امته فى حرز ملته ٤٨٢ كالليث حل مع الاشبال فى اجم
كم جدلت كلمات الله من جدل ٤٨٠ فيه وكم خصم البرهان من خصم
كفاك بالعلم فى الامى معجزة ٤٨٧ فى الجاهلية والتأديب فى اليتم
خدمته بمديح استقيل به ٤٩٠ ذنوب عمرى مضى فى الشعر والخدم
اذ قلدانى ما تخشى عواقبه ٤٩٣ كاننى بهما هدى من النعم
اطعت غى الصبى فى الحالتين وما ٤٩٧ حصلت الا على الآثام والندم
فيا خسارة نفس فى تجارتها ٥٠٠ لم تشتر الدين بالدنيا ولم تسم
ومن يبع آجلا منه بعاجله ٥٠٣ يبن له الغبن فى بيع وفى سلم
ان آت ذنبا فما عهدى بمنتقض ٥٠٨ من النبى ولا حبلى بمنصرم
فان لى ذمة منه بتسميتى ٥١١ محمدا وهو اوفى الخلق بالذمم
ان لم يكن فى معادى آخذا بيدى ٥١٣ فضلا والا فقل يا زلة القدم
حاشاه ان يحرم الراجى مكارمه ٥١٦ او يرجع الجار منه غير محترم
ومنذ الزمت افكارى مدائحه ٥١٩ وجدته لخلاصى خير ملتزم

ولن يفوت الغنى منه يدا تربت ٥٢٣ ان الحيا ينبت الازهار فى الاكم

ولم ارد زهرة الدنيا التى اقتطفت ٥٢٥ يدا زهير بما اثنى على هرم

يا اكرم الخلق مالى من الوذ به ٥٢٨ سواك عند حلول الحادث العمم

وان يضيق رسول الله جاهك بى ٥٣٠ اذ الكريم تجلى باسم منتقم

فان من جودك الدنيا وضرتها ٥٣٤ ومن علومك علم اللوح والقلم

يانفس لاتقنطى من زلة عظمت ٥٣٨ ان الكبائر فى الغفران كاللمم

لعل رحمة ربى حين يقسمها ٥٤١ تأتى على حسب العصيان فى القسم

يارب واجعل رجائى غير منعكس ٥٤٥ لديك واجعل حسابى غير منخرم

والطف بعبدك فى الدارين انله ٥٤٨ صبرا متى تدعه الاهوال ينهزم

وأذن لسحب صلاة منك دائمة ٥٥١ على النبى بمنهل ومنسجم

والآل والصحب ثم التابعين لهم ٥٥٥ اهل التقى والنقى والحلم والكرم

مارنحت عذبات البان ريح صبا ٥٥٨ واطرب العيس حادى العيس بالنغم

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد وشکر متعاقب الورود * اول واجب الوجود * وغایهٔ کل مقصود * حضرت منعم کریم بی علته که بو هفت ورق رزافشان آسمانی پرداختهٔ مهرهٔ مهر ابداع وایجاد * وتراکیب سائرهٔ باهرة الاستعارات مخلوقاتی قلم دست قدرهٔ کامله سیله مصدر کش اختراع وانشاد ایلدی * وصلاة وسلام بی انفصام اول مطلع دیوان نبوت * وشهبیت قصیدهٔ رسالت * فریدهٔ منظومهٔ خلقت سرنامهٔ کتاب اصطفا * اعنی به نبینا محمد المصطفی * علیه افضل الصلاة ومن التحیات ازکاها حضرتلرینه تقدیم واهدا * ونجوم سماء اهتدا اولان آل واصحاب سعادت اشتمال حضراتی دیباجهٔ عنوان الشرف ترضیه وتسلیم قلندقدن صکره * ناودان قلم عاجزانه ایله بوکونه اسقای کلستان آمال اولنورکه بو عبد عاجز نابسامان محمد مکی کمقدر وناتوان (کوکب المضیئه) اسمی ایله موسوم وبین الانام قصیدهٔ برده دیمکله معروف قصیدهٔ مبارکه‌یی شعرادن بحی فی مرحومه اقتفا واقتدا ایله بوندن اقدم ترکی لسان ایله تخمیسه مبادرت ایتمشیدم لکن ابیات قصیده‌نک معناسی معلوم ومفهوم

اولمادیغه تخمیسک ربطی واطائف معناسی ظاهر اولمامق ملاحظه سیله آثار مشاهر فضلا اولان معتنی ومعتبر شروح قصیده‌یی بعد المطالعه هر برنده بولنان بیان صحت معنی وتدقیقات استعارات وانواع مجاز وکنایاتی اخذ وقواعد کلیه سیله محلندن نقل وتسطیر ایدوب خصوصا هر بیتک اعرابنده یازدقلری احتمالاتدن مختار وظاهر اولان انجق برقات اعراب نحویه‌سنی بیان ایله اکتفا اولنمشدر * لکن کتب نحویه‌دن وفنون سائره‌دن مناسبتله بعض قواعد کلیه‌سی دخی نقل واجرا اولندیغندن ماعدا ابیاتک عبارهٔ معناسنی ترکی تعبیر ایله بعینه ادا ایتمک ایچون لسان ترکی ایله شرح ایتمک مناسب کورلدی خصوصا هر بیتده بولنان صنایع بدیعیه بعض شراحک تفصیل ایلدیکی وجهله آخر ابیاتده تحریر وهر بیتی وزن عربیه‌سی اوزره تقطیع ایله اکمال کتابه * قدرة النملة بقدرها * مفادنجه عاجزانه تشمیر ساق قدرت واهتمام واسمنی (توسل) تسمیه سیله اتمام مرام اولنمشدر * قطعه * امیدم خلقدن مکی نه احساندرنه تحسیندر * مجرد خدمت فخر رسلده شوق مطلقدر * بکاره عرض کالا ایله ایتم نعمتم زائل * حذر صد الحذر شرک خفی زیرا محققدر * حضرت غفور کنه بخشا بو وسیله جزئیه ایله جریدهٔ مسودهٔ سیئاتمه قلم عفو وغفران چکوب دائرهٔ محبت علائقهٔ محمدیه‌دن برآن دور ومهجور ایتمیه آمین (امدی) شراح ذوی الاحترام علیهم الرحمه اولا ناظم قصیده نور الله مضجعه بانوار الرحمة والغفران حضرتلرینک حالنی تعریف وتوصیف (بعده قصیدهٔ مبارکه‌یی انشا دینک سبب ظاهرینی ووجه تسمیه‌سنی ذکر وبیانی تقدیم ایتمریله شارح معتبر (درة المضیئه صاحبی کوردی علیه الرحمه‌نک اول بابده نقل وتحریر ایلدیکی تفصیلات اختیار اولنوب بوکونه بعبارته نقل وتسطیره ابتدا وابتدار اولندی ومن الله العون والاحسان * کما قال رحمه الله ناظم القصیدة فهو الشیخ الامام المحقق شرف الدین ابو عبد الله محمد بن سعد البوصیری وهو من اقلیم الصعید من اعمال مصر القاهره واشتهر بالبوصیری وهو عالم محدث اخذ منه الحدیث کثیر من العلماء العظام

ولد سنة ثمان وستمائة وتوفى فى سنة ست وتسعين وستمائة بمصر نورالله روحه ونورضريحه وقبره مزار هنا الآن وراء قبر الامام الشافعى رحمة الله عليه وكان رحمه الله من عجايب الدهر فى النظم والنثر وناهيك بنظم البردة الشريفة التى لامثل لها وصحب القطب الربانى اباالعباس المرسى من المشايخ الصوفية فعادت عليه بركته الى ان فاق اهل زمانه فى العلوم وغيره كذا فى شرح الهمزية للسيد على الازهرى * واماسبب نظمه حكى عنه انه قال اصابنى خلط فالج فابطل نصفى الاسفل من الحركة ففكرت فى نفسى ان اعمل قصيدة فى مدح النبى عليه الصلاة والسلام فانشأتها ونمت فرأيت النبى صلى الله عليه وسلم فى المنام فتوسلت اليه وتضرعت لديه وسألته كشف ضرى فنادانى ان قم فقد كشف الله عنك الضر وغفر لك ببركة قصيدتك فانتبهت معافا سليما ببركتها فصادفنى فى طريق بعض الفقراء فبدانى بالسلام وقال لى اسمعنى القصيدة التى الفتها فى مدح النبى عليه السلام فقلت له اى القصيدة تعنى فقال التى اولها (امن تذكر جيران بذى سلم) فقلت من اين هذا فوالله لم يطلع عليها احد فقال سمعتها البارحة تنشد بين يدى من صنفت فيه وهو يتمايل كالقضيب وقدعا فاك الله وغفر لك ببركتها فلك البشرى هذا نص كلام المصنف رحمه الله (وكان الوزير بهاء الدين وزير ملك الطاهر فاستنسخها ونذران لايسمعها الا حافيا مكشوف الرأس وكان يحب سماعها ويتبرك بها هو واهله فرأوا من بركتها خيرا كثيرا فى دينهم ودنياهم ولقد اصاب الوزير المذكور رمد واشرف منه على العمى فقيل له فى المنام اطلب القصيدة البردة وضعها على عينيك تشفى باذن الله تعالى ففعل وعوفى لوقته فبركتها عظيمة واسرارها جسيمة عند طلب الحاجة ونزول الملمات ومامن مريض تليت عليه الاشفاه الله تعالى وكتبوا كتبا فى خواصها ومنافعها واما اسمها المشهور * قصيدة البردة * وذكروا فى وجه التسمية بالبردة ان النبى صلى الله عليه وسلم القى على الناظم بردا حين رآه فى المنام ومسح بيده الكريمة نصفه المؤف ووجد ذلك البرد على عاتقه فوجه التسمية ذلك * وقيل قصيدة البردة

فى

فى الحقيقة قصيدة بانت سعاد لكعب بن زهير رضى الله تعالى عنه (واسمها قصيدة البرئة بالهمزة فحرفها العوام فقالوا البردة وهذا هو القريب الى العقول لان الناظم برئ بها انتهى) ديو تفصيل ايتمشدر (بو قصيدهٔ جليلهٔ بى اوراد صوفيه واذكار موقتهٔ طرق عليه كبى بعض كبار مشايخ عظام صحيح ومسا قرائت ايلديكنى قتى چوق ذوات كرام نقل وتحقيقدن ماعدا اوقوع ورطهٔ هولناكده نجات وسلامته وصولده وتفريج هموم وصحت مرضى واجابت دعاده قرائت واشتغال مجرب ومشهوردر (نته كيم شارح فخرالدين ازهرى بركاته مشهورة وتقرأ للتفريج ووقت الكرب والدعاء بعده يجاب ديو تصريح ايدر (بوندن صكره معلوم اوله كه ناظم عليه الرحمة والغفران قصيدهٔ مباركه يى اون قسم اوزره انشاد ايتمكله شارح مشار اليه صاحب الدرة كردى عليه الرحمه بو كونه تفصيل ايدركه (القصيدة مرتبة على عشرة ابواب (الباب الاول) فى بيان العشق وابتلاء الناظم بالهوى وهذا يسمى تسبيبا وهو بيان حسن المحبوب وجماله وكماله وذلك يوجب رقة قلب السامع ويكون سببا الى سماع الشعر (الباب الثانى) فى بيان اعترافه بالتقصيرات بمتابعة النفس الامارة بالسوء والشيطان (الباب الثالث) فى الاستغفار ولايخفى حسن الانتقال منه الى مدح شفيع المذنبين وهادى المضلين (الباب الرابع) فى كمالات سيد الكائنات ومعجزاته (الباب الخامس) فى الاستعانة والالتجاء (الباب السادس) فى القرآن الكريم (الباب السابع) فى المعراج والمعجزات (الباب الثامن) فى مدح المجاهدين من المهاجرين والانصار (الباب التاسع) فى عرض الحاجة على الممدوح والمناجات من المولى (الباب العاشر) فى الصلاة على النبى المختار) ديو ابواب قصيده نك ترتيب وضعيسنى دخى تعيين ايتمشدر * فى بيان وزن القصيدة * معلوم اوله كه نظم واشعار اصطلاحده كلام موزوندن عبارت اولمغله انشاد اولنان شعرك وزنى بيلمك وتقطيع وزحافاتى معرفت اقدم اموردن اولديغنه بناء (اولا قصيدهٔ مباركه نك قنقى بحردن اولديغنى شرح وتعيين (وبعده كلديجه محلنده هر بيتى تقطيع وبيان مناسب كورلمشدر

ایمدی اشبو قصیدهٔ مباركه‌نك وزنی بحر بسیطدندر كه بیتی
درت (مستفعلن) و درت (فاعلن) وزنندن مركبدر
(بو تقدیرجه هر بیتك اجزاسی سكز اولور (علم عروضده مصرع
اولك آخر جزئنه عروض دیرلر (مصرع ثانینك آخر جزئنه ضرب
دیرلر اشبو بحر بسیطك عروضی اوج و ضربی التیدر اول اوج
عروضدن اولكیسی بر بیتك ایكی مصرعندن هر بر مصرعك
آخر جزئی خبن علتی ایله معلول كلمشدر (نته كیم ابن حاجب
عروضنده وللبسیط ثلث اعاریض وستة اضرب (العروض الاولى
تأتی بحسب الاستعمال مخبونة فیكون الوزن بعد الخبن فعلن ولهذا
العروض ضربان (الاول مثل العروض فی الخبن دیمشدر (یعنی
بحر بسیطك عروض اولنك ضرب اولی شو وجهله كلور كه
بر بیتك مصرع اولنك آخر جزئنه (كذلك مصرع ثانینك آخر
جزئنه خبن علتی عارض اولوب اول مصرعینك آخر جزءلری كه
انلره عروض وضرب دیرلر فاعلن وزنی اوزره ایكن فعلن وزننده
كلور زیرا خبن اول ساكنی حذفه دیرلر (فاعلن وزننده اول ساكن
اولان الف حذف اولنوب یعنی مخبون اولدقده فعلن قالور (پس
بحر بسیطك اوج عدد اعاریضندن ضرب اولی تفصیل اولندیغی
اوزره در سائر اعاریضنك بو محلده بیانی ایله تشویشدن احتراز
اولندی علم عروضده مفصلدر بو مقامده معرفتی لازم اولان اشبو
عروض اولك ضرب اولیدر كه (قصیدهٔ مباركه اشبو عروض
اولك ضرب اولندندر الی تمام القصیده هر بیتك مصرع اولنك
ومصرع ثانیسنك آخر جزئنه خبن علتی عارض اولمق بطریق
اللزومدر انفكاكی یوقدر (كذلك خبن علتی بیتك حشونه (یعنی
سائر اجزالرینه دخی عارض اولور لكن عروضنه وضربنه عارض
اولدیغی كبی لزوما دكلدر بلكه حشونه یعنی سائر جزلره كاه عارض
اولور وكاه عارض اولمیوب سالم كلور مثلا خبن علتی بیتك عروض
ضربندن ماعدا اولان (مستفعلن) وزننه كاهی عارض اولوب
اول ساكنی اولان سین حذف اولنمغله متفعلن قالور اشبو متفعلن
علم عروضده مستعمل اولمامغله مفاعلن وزننه نقل اولنور كذلك

فاعلن جزئنه دخی خبن علتی عارض اولور فعلن كلوب و بیتك اجزاء
سائره سنده دخی كاهی مفاعلن و كاهی فعلن كلور بو كه قیاسا
بیت اولدن * امن تذكر جیران بذی سلم * مصرعی بحر بسیطك
وزنی مقتضاسنجه جزء اولی اولان مستفعلن وزننه خبن كلمكله
مفاعلن وزننده كلدی و جزء ثانیسی اولان فاعلن وزنی كذلك
مخبون اولمغله فعلن وزننده كلدی (اما جزء ثالثی مستفعلن وزنی
اوزره سالم كلمشدر جزء رابعی كه عروضنده فاعلن وزننده كله جك
ایكن وجوبا ولزوما فعلن وزننده مخبون كلوب امن تذك (مفاعلن)
كرجی (فعلن) ران بذی (مستفعلن) سلم (فعلن) وزنی اوزره
مخبون كلمشدر كذلك بیت مرقومك مصرع ثانیسی اولان * مزجت
دمعا جرى من مقلة بدم * مصرعنده جزء اولی بحر بسیطك وزنی
مقتضاسنجه مستفعلن ایكن خبن كلوب مفاعلن وزننده كلدی جزء
ثانی فاعلن وزننده سالم كلدی (كذلك جزء ثالثی مستفعلن وزننده
كلمشدر اما جزء رابعی اولان ضربی فاعلن كله جك ایكن خبن لزوما
عارض اولمغله فعلن كلوب (مصرع ثانی مزجت دم (مفاعلن)
عاجرى (فاعلن) من مقلة (مستفعلن) بدم (فعلن) وزننده
كلمشدر بو كه قیاسا جمیع ابیات قصیده تقطیع اولنور (خلاصهٔ كلام
قصیدهٔ جلیله تفصیل اولندیغی اوزره بحر بسیطك عروض
اولنك ضرب اولندندر علل وزحافاتدن انجق خبن علتی عارض
اولور عروض وضربنه خبن من غیر انفكاك الى تمام القصیده عارض
اولوب سائر اجزاسنه خبن كاهی عارض اولور كاهی سالما كلور

* * قال الشیخ نور الله مضجعه وقدس الله سره * *

(امن تذكر جیران بذی سلم) (مزجت دمعا جرى من مقلة بدم)

قوله امن تذكر لفظنده اولان همزه استفهام تقریریدر انكاری دكلدر
مدخولنده شك ایچوندر یعنی متكلم همزه نك مدخولنده شك ایدر
همزه نك مدخولی مشكوكی اولدیغنی افاده موضعنده استعمال اولنور
اول مدخول كاه اسم اولور ازیدا ضربت كبی مضروب زیدمیدر
آخر كیمسنه میدر متكلمك مشكوكی اولمغله مفعول اولان زیددن
سؤال ایدر كه شك مفعولده اولمش اولور وكاه اول مدخول فعل

اولور (نحوا ضربت زیدا) کبی ضربده شك ایدر ضرب واقع
اولدیمی اولمادیمی دیووکاه مدخول فاعل اولور (ءانت ضربت)
کبی (ایمدی بومقامده مشکوك اولان تذکردر یعنی قائل شك ایدر
سبب مزج دم تذکرمیدر یاغیریسمیدر یقینا معلوم دکل مشکوکدر
دیمك معناسنی اراده وقصد ایدر صنایع بدیعیه دندرکه (وقد
ینزل العالم بمنزلة الجاهل لنکتة) بومقامده دخی سبب مزج دم
تذکرجیران اولدیغی یقینا بیلور ایکن نکتهٔ خفاء حب ایچون قائلك
کویا مشکوکی اولمغله تجاهلا سؤال قیلمشدر (ایمدی قائلك بو تجاهلا
سؤالنه نکته (بومحلده خفاء حبدرکه بین العشاق اخفاء محبت غایت
معتبر ومقبولدر (من تذکر من حرف جردر تعلیل ایچون کلور لام
جاره کبی بومقامده دخی من کلمه سنك مدخولی اولان تذکر علتدر
حرف علت اولان من کلمه سنك متعلقی اولان مزجت فعلنه ناظمك
من کلمه سنی تقدیمی علیته اشارت ایچوندر (شرح مواقفده) تقدم
بش قسم اولمغله (برقسمی دخی تقدم بالعلیه اولدیغی مصرحدر تذکر
شیء بعد النسیان ذکردر بومقامده مراد ذکر بالقلبدرکه شیء
خاطره کتوروب خطور وتفکر مقوله سیدر واقعده کریهٔ عشاقه
علت وسبب اکریاتذکر وقلبه خطور جانان اولمغله اشك چشمی
خونله مزجك علتی تذکر اولدیغی ومزجك معلولیتی ظاهردر (تذکر
لفظی جیران کلمه سنه مضافدر مصدرلك مفعولنه اضافتی قبیلندندر
جیران جارك جمعیدر قومشیلر دیمکدر اصلی جوراندر واوك ماقبلی
مکسور اولمغله یایه قلب اولنمشدر میزان کبی جیرانده اولان تنوین
تعظیم ایچوندر (قوله بذی با حرف جردر فی معناسنه کقوله
تعالی (ان اول بیت وضع للناس للذی ببکة مبارکا وهدی) ذی
صاحب معناسنه در اسماء ستهٔ معتلهٔ مضافه دندر ولازم
الاضافه در دائما اسم جنسه مضاف اولور ضمیره وعلمه اضافتی
نادردر احوال ثلثه ده اعرابی بالحروفدر (بومقامده حرف
جرایله مجرور اولوب علامت جری یا ایله در محذوف کائنین
کلمه سنه متعلق جیران لفظنك صفتیدر (قوله سلم بالفتحتین
صاحب معناسنه اولان ذی کلمه سنك مضاف الیهیدر (سلم اسم

جنسدر اشجاردن برنوع شجرك اسمیدر (بو اعتباریله معنی اصل
وضعنه نظرادر (لکن بومقامده ترکیب اضافیدرکه بین الحرمین
برموضع دلکشایه ذی سلم علم وضع اولنمشدر سلم دیدکلری اشجارك
موضع مرقومده کثرتی سبب تسمیه در (بلادمزده بونك نظیری
چنارلی وکرازلی قریه لری وچیقلی سیران کاهیدر بو تقدیرجه
ذی سلم ترکیب اضافی مبنی محلا مجرور صفتیدر جیران کلمه سنك
دینور (قوله مزجت تاء خطابدر فتح وکسر روایتدر بکسر التاء
اولورسه نفسه خطابدر بالفتح اولورسه مذکره خطاب اولمغله
نفسدن تجرید اولنمش کندونك عشق وافراط حزننه مماثل
برشخصه خطابدر صنایع بدیعیه دن صنعت تجرید اعتباریله در
قاعدهٔ تجرید خاتمه ده تفصیل اولنمشدر مزجت مزج یمزج باب
اولی اولان نصر ینصردن قرشدرمق که خلط معناسنه در
(قوله دمعا مزجت فعلنك مفعولیدر دمع کوزیاشیدر حزندن
اولورسه حار اولور فرح وسروردن اولورسه بارد اولور دیمشلر
(قوله جری فعل ماضیدر یجری جری یاسال یعنی اقدی معناسنه در
تحتنده ضمیر مستتر فاعلیدر دمعا کلمه سنه راجعدر مزجت جمله سی
دمعا کلمه سنك صفتیدر دمعا لفظنده اولان تنوین تکثیر ایچوندر
(قوله من مقلة مترجم صحاح وآن قولی مرحوم (المقلة) دیمك
ضمی وقافك سکونیله شول کوزده اولان یاغدرکه کوزك آقیله
قره سن جمع ایدر (شراح قصیده) المقلة الشحمة الجامعة للبیاض
والسواد دیمشلر (وآن قولی شحم) شینك فتحی وحانك سکونیله اتده
حاصل اولان یاغ که ایچ یاغنه دخی شامل اولدر (الشحمة واحدیدر
ذکر اولنان یاغك بر پارهسی معناسنه (شحمة الاذن قولقده کوپه
اصدقلری یومشاق یردیو تفصیل ایدرلر ظاهر مراد کوز قپاغنك
محفوف ومستوری اولان بیاض وسواد عین مجموعیدرکه دمع اندن
خروج وجریان ایدر (من مقلة جار مع المجرور جری فعلنه متعلق
غیر صریح مفعولیدرکه مفسرین ظرف فیدر تعبیر ایدرلر (قوله
بدم کلمه سنده (با مع معناسنه در جار مع المجرور مزجت فعلنه متعلقدر
(خلاصهٔ معنای بیت) قاعدهٔ تجرید مراعات ایچون مزجت بالفتح

قرائت ایدوب دیمکدرکه ایها الشخص المجرد العاشق والمحب
الحریق الصادق کوزکدن جاری اولان کوز یاشنی قانله مزج
یعنی خون الود ایلدك اشبو مزجك سببی وعلتی ندر باکه
خبرویر ذی سلم دیدکلری موضعده اولان جیران واحبابی تفکر
وتذکرمیدر آیا سبب یعنی اطراف مدینهٔ طاهره دن موضع
مرقوم یار دلر بانك کشت وکذار ایلدیکی اماکن متبرکه‌دن وسکان
قدیم الایامدن بوجیران واحباسندن اولمغله انلری تذکر سبیله
آتش عشق جانسوز اشتیاق آتشکدهٔ دلده برقات دخی فروزان
اولمغله اشك جاری یی خون آلود ایلدك (یعنی قان اغلمقده سن
دیمك اوله شراح قصیدهٔ مبارکه دن محشئ بیضاوی شیخزاده علیه
الرحمه شرح قصیدهٔ شریفه‌ده ماسبب اختلاط دمعك الجاری
من مقلتك بالدم اهو تذکر جیران ذی سلم ام هبوب الریح الی آخره
عبارتیله مأل معنای بیتی بیان ایتمشدر (خلاصهٔ مقال صاحب
سعادت واصل رب العزت محبوب خدا نور چشم انبیاء علیه الصلاة
والسلام افندیمزك عشق ومحبتی ایله قان اغلدیغنه اشارت خفیه ایله
مدایح اوصاف علیه‌یه بوصیری مرحوم کوزل شروع وابتدا ایتمشدر
رحمة الله رحمةً واسعة واسکنه بقرب جوارنبیه علیه افضل الصلاة
والتحیه بوندنصکره کلشن طراز حدایق شرح وبیان اولان
بو عاجز کقدر پریشان مقال (مکئ ناتوان) قصیدهٔ مشروحه‌یی
ضعیفانه ومستمندانه ایلدیکی تخمیسدرکه سماط پر نعمای عام
الشمول فیوضات آلهیه‌یه مخمس مبارك ایله ابتدا وانشاد ایتمشیدیکه
تبرکا هر بیتك شرحی تمامنده ذکر وتسطیری اختیار اولندی

* * تخمیس * *

چقرمیوب دردلدن مسالك حرمی * همیشه یاد ایدوب احباب یار محرمی
عجب بوکریهٔ حسرت بو اشك دمبدمی * امن تذکر جیران بذی سلم
* مزجت دمعا جری من مقلة بدم *

ام هبت الر مستفعلن ریح من فاعلن تلقاء کا مستفعلن ظمة فعلن
واومض ال مفاعلن برق فی الظ فاعلن ظلماء من مستفعلن اضم فعلن
(ام هبت الریح من تلقاء کاظمة) (واومض البرق فی الظلماء من اضم)

قوله

(قوله ام هبت ام حرف عاطفه‌در هبت بیت سابقده‌کی امن تذکر
اوزرینه معطوفدر (اولا معلوم اوله که کلمهٔ ام ایکی قسمدر (قسم
اول ام متصله‌در معناسی بعد الاول ثانیدن استفهام ایچوندر
وام متصله معادل ومساویکه مقابل استر (کما قال النحاة
ان المستفهم بالهمزة وام انما یطلب تعیین احد المحتملین لتحقق
الوجود دیمشلردر (اما ام منقطعه یا اولی ابطال ایچوندر یا اولدن
انتقال ایچوندر (معادل ومقابل ایستمز (کذلك ام متصله احد
متساویینده استعمال اولنور وهمزهٔ استفهامدن خالی اولماز
اول احد متساوییندن بری همزه‌یی ولی ایدر ومتساویٔ آخر ام
کلمه‌سنی ولی ایدر (ان الطلب مع ام لاحد الامرین اللذین علم ثبوت
احدهما من غیر تعیین دیمشلر (بونك تفصیلی بووجهله درکه
متکلم احد امرینك وقوعنی بیلور یعنی علم متکلمده امرین
متساویدر لکن اول امریندن واقع اولان قنغیسیدر شك ایدر
علی التعیین انی بیلمز (ایمدی بو مقامده تفهیم ایچون بو مثال فهمه
اقربدر مثلا ضابط اوکنده زید وعمرو محاربه ایدوب ضابطه
قارشو قومشلر بضابط طائفه‌سی بونلردن برینی ضرب ایلمش
دیو متکلم ایشیدوب یقینا انلردن برینك ضرب اولندیغنی بیلکله
عندنده زید وعمرودن برینك لا علی التعیین مضروب اولدیغی
متساوی لکن مضروب احد متساوییندن زید میدر یوخسه
عمرو میدر علی التعیین بیلمیور مشکوکی اشبو تعییندن سؤال ایچون
ازید مضروب ام عمرو دیو تعییندن سؤالی ام متصله ایله درکه
قنغیسیدر ضرب اولنان تعیین طلب ایدر قاعدهٔ نحویه بودر (ایمدی
بو مقامده ام متصله اولدقده متساوییندن بری همزهٔ استفهامیدیی
ولی ایدن تذکر کلمه‌سیدر آخر متساوی ام لفظی ولی ایدن هبت
فعلیدر استفهاملردن مراد ذکر اولنان متساوییندن برینی مخاطبك
تعیینیدر مدخول حرف استفهام اولان اول متساوییندن هربری
سبب مزج دمدر یعنی کوز یاشی قانله مزجك سببیدر مدخول
اول اولان تذکر سبب باطنیدر مدخول ثانی اولان هبت سبب
خارجیدر (ایمدی) ناظم اشك چشمی خونله الوده ایتمه‌نك بیت

اولکه سبب باطنیسندن سؤال ایتمشیدی (بعده اشبو بیت ثانیده
سببِ ظاهر بسندن سؤال ایدرز یرا مزج دمعك هبوب ریح خارجده
موجود اولمسنه سبب ظاهر یسیدر تذکرکبی امر معنوی دکلدر ایمدی
تردید بین الامرین اولور بو مقامده امرك بری تذکر احبا بدر
وبری هبوب ریحدر که دمعی خونله مزجك سببی بو ایکی امردن
بریدر (متکلم بالاده تفصیل اولندیغی اوزره اشبو احدا مرینك
وقوعنی بیلور لکن وقوع بولان قنغیسیدر علی التعیین بیلمدکده
احد امرین بندن بو وجهله سؤال ایدر ام متصله اولور (شارح
شیخ زاده (ام متصله یه ذاهب اولمغله بیورر (واو للعطف ام علی
حقیقتها فیکون الترديد بين الشيئين (ام کلمه سندن قسم ثانی
ام منقطعه در کلمهٔ بل کبی کلام سابقدن با اضراب یا انتقال ایچوندر
بو مقامده ام منقطعه اولمق مرجوحدر (قوله هبت الريح
یهب هبا کلور ترکیده روزکار اسمك فارسیده وزان اولمق هبوب
ریح معناسنه در (ریح مؤنث سماعی اولمغله هبت دینور صیغهٔ تأنیث
ایله در (معلوم اوله که ام متصله ده قاعده بودر که اکر ام متصله یی
اسم ولی ایدرسه ام متصله ده لابد اولان همزه یی دخی اسم ولی
ایدر (واکر ام متصله یی فعل ولی ایدرسه همزهٔ دخی فعل ولی ایدر
(ایمدی بو مقامده ام متصله یی هبت فعلی ولی ایلدی همزه یی اسم
اولان تذکر ولی ایتمکله قاعدهٔ مزبوره یه مخالف اولدی (پس)
هبت فعلنده تأویله محتاج اولمغله بعض شراح زمخشری دن نقل ایله
اشبو هبت فعلنك جزء مفهومی اولان حدث که معنای مصدر یدر
اشبو حدث معناسنه هبت کلمه سی من غیر تقدیر ان تجرید اولنمشدر
(پس) ام عاطفه ایله معنای مصدری که هبو بدر تذکر اوزرینه
معطوفدر (ام من هبوب الريح تقدیرنده در دیمشلر (ایمدی)
معطوف علیه اولان تذکر اسم مصدر در هبوب دخی اسم
اولمغله قاعده یه موافق اولمش اولور (یعنی هبت فعلی مصدر
معناسنه مستعملدر اقامة الفعل مقام المصدر قبیلندندر ام متصله ایله
بیت سابقده اولان تذکر اوزرینه بو وجهله معطوفدر (نته کیم
(شارح مصنفك وحاصل المقام ان المزج امر معلوم لا شبهة

فيه وانما الشبهة فی سببه اهو تذکر الخلان بذلك المكان
او هبوب الريح من منزل الحبيب فلفظة ام يحتمل الاتصال على
تقدير اقامة الفعل مقام المصدر على طريقة قولهم (تسمع بالمعيدی
خير من ان تراه) دیمشدر یعنی تسمع سماعك معناسنه در (ریح
ریاحك مفردیدر اهل حکمت ریح هوآء متحرکه در جو سماده
تا کرهٔ ناره وارنجه خالی محل اولمیوب هوا ایله مملو اولمغله متحرك
اولان هوایه ریح دیرلر (بعض شراح) جانب قبله دن بدأ ایدوب
طرف مقابلنه طوغر و حرکت ایدوب وزان اولان هوایه صبا تسمیه
ایتدکلریدر دیدی (وبعض شراح) وقت استواء لیل ونهارده
وزان اولان هوا ایله تخصیص ایدر (جهان نما صاحبی مرحوم
کاتب چلبی بو وجهله تعیین وتفصیل ایدر که شماله یلدز جنوبه
قبله شرقه کون طوغروسی غربه باطی شرق ایله شمال ارasنه
یوران شرق ایله جنوب اراسنه کششله جنوب ایله غرب
اراسنه لودوس غرب ایله شمال اراسنه قره یل دیرلر دیمش
یعنی مهبی اعتباریله اسماء ریاحی بیان ایدر بو المرك بنهما سنده
شعبات ریاح واردر هوانك هر برینك طبیعتلری مقتضاسنجه
حیوان ونباته منافعلری وتأثیرلری انکار اولنماز (قوله تلقاء
بکسر التاء جانب معناسنه در حرف جر ایله مجرور وهبت فعلنه
متعلقدر (قوله کاظمة) مدینهٔ منوره شرفها الله تعالی الی
يوم الاخره نك اسمیدر تلقاء کلمه سنك مضاف الیهیدر اضافت
بمعنی اللامدر (قوله واومض البرق فعل وفاعل بو محلده اولان
واو عاطفه او معناسنه عاطفه در مانعة الجمع دکلدر (نته کیم
تفصیلی کلور (اومض مقدما هبت فعلنده تفصیل اولندیغی
اوزره تأویل مصدرده ایماض البرق معناسنه در جمله سی ام هبت
اوزرینه معطوفدر (ایماض البرق لمعان برق دیمکدر یقال اومض
البرق یومض ایماضا اذا لمع (برق اسمدر من برق السيف دیمشلر
برق تلألؤ سیف کبی افقده کاهی سماده ظاهر اولان شعاعك اسمیدر
براق اولدیغی سبب تسمیه در (اما حقیقتنی حکما شو وجهله
بیان ایتمشلردر که قد تصاعد من الارض الى السماء مع البخار دخان

فيحتبس فى السحاب فيحصل من تمزيقه ومصاكته صوت هو الرعد ونار لطيفة هى البرق او نارية كثيفة هى الصاعقة ديمشلر (قوله فى الظلماء جار مع المجرور اومض فاعلى اولان برق كلمه سندن حالدر كائنا فى الظلماء ديمكدر ياخود موصوف محذوف برق كلمه سنك صفتيدر برق كائن فى ليلة الظلماء تقديرنده در ظلما ضد نور اولان ظلمتدن اظلمك مؤنثيدر (قوله من اضم جار مع المجرور مقدر كائن كلمه سنه متعلق محلا مرفوع اومض كلمه سنك فاعلى اولان برقك صفتيدر (اضم بكسر الهمزة مدينهٔ منوره يه قريب بر وادينك ياخود اول حواليده بر جبلك اسميدر (ايمدى) ناظمك ظاهر عبارتى كوز ياشنى خونله مزج ايلدك كوز كدن جارى اولدى معناسيدر لكن چونكه مجرد كوز ياشنى خونله مزجك چندان لطف معناسى اولمامغله قانله مخلوط كوز ياشيله بكا ايلدك ديمك اولور (خلاصهٔ معناى عبارت بيت بودر كه) بيت سالفده تفصيل اولنديغى اوزره ناظم كندودن تجريد اولنمش شخصه خطاب ايدر كه (خونله كوز ياشنى آلوده ايلدك چشمكدن ريزان اولدى يعنى اى عاشق حسرت كشيده وشيدا بو رتبه قانلر اغلامغه سبب ذى سلم نام موضعده اولان احباب يارقديمى ياد ايدوب تذكرميدر يوخسه دار الهجرة العليه مدينهٔ منوره جانبندن ريح وزان اولوب (مصرع) كل اى نسيم صبا كوى ياردن نه خبر) منطوقنجه روايح شميم كوى جانانى سكا ايصال ايلديكندنميدر قان اغلامغه سبب اشبو ايكى امردن بر بدر بونده يقينم وار معلومم در لكن قنغيسيدر سبب بعينه انى بيلم سؤال ايدرم ديمك اولور (بو تقرير واومض كلمه سنده واو ماطفه او معناسنه اولديغنه بنا در كه ترديد بين الامرين اولور متكلم اشبو امريندن برى سبب اولديغنى بيلور لكن قنغيسيدر سبب بعينه بيلمامكله سببندن سؤال ايتمش اولور (نته كيم بيان اولندى (معلوم اوله كه بو مقامده ام متصله ايله سؤال مزبور سبب بكادندر كما هو الظاهر يوخسه بكادن دكلدر (شارح شيخ زاده رحمه الله) واومض عبارتنده اولان واو عاطفه كندو معناسى اولان عطف معناسنه اولمق احتماله دخى ذاهب اولمش تكلف اولمغله

ترك اولنمشدر (كما قال الواو للعطف فيكون الترديد بين ثلثة اشياء

* * تخميس * *

ايدركن آهم ايله كوى يار منقبتك * دلك تحسر يله آتش الدى هر جهتك
صبامى ويردى پيامك اوجاى تسليتك * ام هبت الريح من تلقاء كاظمة
* واومض البرق فى الظلماء من اضم *

فالعى مفاعلن نيك ان فاعلن قلت اكففا مستفعلن همتا فعلن وما لقل مفاعلن بك ان فاعلن قلت استفق مستفعلن يهم فعلن (فما لعينيك ان قلت اكففا همتا) (وما لقلبك ان قلت استفق يهم) فا قولنده فاء فصيحه در اشبو فاء فصيحه فاء عاطفه اقسامندندر (شارح شيخ زاده دخى فصيحه اولمغه ذاهبدر (ايمدى) معانى فادن بو محلده مختار اولان فصيحه اولغله فا كلمه سنك جمله اقسامنى بيان ايده لم (معلوم اوله كه فاء عاطفه نك مدخولى اكر بر محذوف معطوف عليه اوزرينه عطف اولورسه واول محذوف اولان معطوف عليه معطوف اولان مدخول فانك سببى اولورسه اول معطوفه داخل اولان فاء مزبوره يه فصيحه ديرلر سبب تسميه ده لافصاحه عن المحذوف ديمشلردر (كقوله تعالى * وقلنا اضرب بعصاك الحجر فانفجرت * اشبو فانفجرت كلمهٔ مباركه سى محذوف ضرب كلمه سى اوزرينه عطف اولنمشدر كه فاء اول سبب محذوفدن مفصح ومخبردر زيرا انفجارك سببى ضرب اولديغى ظاهردر واكر محذوف اولان معطوف عليه اول مدخول فا اولان معطوفه سبب دكل ايسه فاء تعقيب ديرلر واما اكر معطوف عليه محذوف اولميوب مذكور اولورسه ومعطوفه سبب ايسه اول معطوفه داخل اولورسه فايه فاء تسبيب ديرلر واكر اول مذكور اولان معطوف عليه مدخول فايه سبب دكل ايسه فاء تفريعيه ديرلر فاما اكر اول مذكور اولان معطوف عليه معطوفك شرطى اولورسه فاء جزائيهٔ شرطيه ديرلر ان كانت الشمس طالعة فالنهار موجود كبى (نته كيم بو مقامده) فا لعينيك عبارتى محذوف اولان ان كنت تذكر حبا شرطى اوزره عطف اولنديغى صورتده فاء شرطيه در بعضيلر فاء فصيحه شرطيه در ديمشلر (قال الشيخ) فالفاء فصيحة لافصاحه عن الشرط المحذوف يعنى

ان كنت تنكر المحبة والود فالعينيك ان اردت منهما الامساك
عن البكاء سالتا ومالقلبك ان طلبت منهما الافاقة يهم فى اودية
التحير انتهى (بو تقرير اوزره فالعينيك عبارهسنك اعرابى فاء
شرطيه در كلمهٔ ما استفهامية تعجبيه سكون اوزره مبنى محلا
مرفوع مبتدا لعينيك جار مع المجرور محذوف حدث اوحصل
فعلنه متعلق محلا مرفوع مبتدانك خبريدر كاف خطاب مضاف
اليهيدر مبتدا مع خبره جملهسى شرط محذوف اولان ان كنت
تنكر حبا اوزرينه معطوفدر (ايمدى) ديمك اولوركه سن عشقكى
انكار ايدرسن فالعينيك يا كوزلر يكه نه اولد يكه يتراغمله ديسك
طورميوب كريان اولمقده (ودخى قلبكه نه حادث اولديكه
اى قلب كند وكه كل ديسك متحير اولوب حيران اولمقده
عشق وجد انياتدن در اثارى ايله ظاهر ومعلوم اولور سنده
عشق اولديغى بو اثار ايله ثابت وظاهر در ديمك اولور (قوله
فالعينيك كلمه سنده ما استفهاميهٔ تعجبيه در (نته كيم قوله تعالى
(مالى لارى الهدهد) ايهٔ كريمهسنده اولديغى كبى (معلوم اوله كه
كلمهٔ ما اولا استفهاميهٔ تعجبيه اولور ثانيا موصوله اولور * كقوله
تعالى (والسماء وما بنيها) ثالثا موصوفه اولور كاه جمله ايله صفتلنور
ربما تكره النفوس من الامر كبى (وكاه مفرد ايله صفتلنور مررت
بما يعجبك كبى اى بشئ معجب (رابعا صفت اولور اضربه ضربا ما
كبى (خامسا مصدريه اولور كقوله تعالى (وضاقت عليهم الارض
بما رحبت) اى برحبها بضم الراء وهو السعة (سادسا شرطيه اولور
ما تصنع اصنع كبى اشبو اقسام ستة اسم اولان مادر لكن حرف
اولان ما ايكى قسمدر اولكى ماء كافه در شئ معناسنه در لاحظ
لها من الاعراب والعمل وعلامتها ان تكتب متصلة بالكلمة
المذكورة قبلها نحو سيما ونعماهى اى نعم شئ كبى (قسم ثانى ماء
نافيه در كقوله تعالى (وما الله بغافل عما تعملون) (قوله عينى تثنيه در
كاف خطابه اضافت ايله نون ساقط اولمشدر تثنيهنك اعرابى
حالت رفعنده الف ايله در كقوله تعالى (فيهما عينان تجريان) حالت
نصبنده وجرنده يا ايله در نحو رأيت عينين كعينى الغزالة ونحو

فالعينيك اعرابى بو صورتده فاء عاطفه ما استفهاميهٔ تعجبيه سكون
اوزره مبنى مبتدادر لعينيك لام جاره عينى تثنيه حالت جرى يا ايله
حصل فعلنه متعلق محلا مرفوع خبريدر مبتدا مع خبره جملهسى
محلا منصوب استفهام سابق اوزرينه معطوفدر كاف خطاب
مبنى محلا مجرور عينى كلمهسنك مضاف اليهيدر (قال مولانا
جامى قدس سره (من وماذا كانتا استفهاميين تأتى فيهما الوجوه
الثلثة المذكورة فى كلمة كم الا انها لا تأتى فيهما الرفع على الخبريه
فانه لا يقع بعدهما الا الفعل ولا يصلح الفعل للابتدائية (يعنى
كلمهٔ ما مؤخر مبتدايه مقدم خبر اولهمز كلمهٔ كم ده اولديغى كبى باقى
وجوه اعرابده كلمهٔ كم كبيدر ديمكدر (ايمدى كم كلمهسنك وجوه
اعرابنك برى مبتدا ولمقدر اكابناء بو محلدهما مرفوع مبتدادر ديو
اعرابى اختيار اولندى (قوله * ان حرف شرط (قلت فعل
ماضى مخاطبدر مع فاعله جملهسى محلا مجزوم فعل شرط خطاب
بانفسه يا سائف الذكر شخص مجرده خطابدر (قوله * اكففا
امر حاضر تثنيه در عينينه خطابدر كاف خطاب ايله ادغام
جائزدر كف ندن منع معناسنه در (يقال كففت نفسى عن شرب
الخمر اى منعتها (قوله * همتا هى يهمى دن اصلى هميتا ايدى قلبت
الياء الفا لتحركها وانفتاح ما قبلها ثم حذفت الالف حملا
على المفرد (همتا فعل ماضى تثنيه فاعلى عينينه راجع تا ضمير در
مع فاعله جملهسى مجزوم المحل جزاء شرط فعل شرط جزاء
شرط جملهسى جملهٔ شرطيه محلى يوق ماقبلنى مفسر جمله
تفسيريه در (ياخود جملهٔ استينافيه در * قال فى المصباح الجملة
الابتدائية لا محل لها من الاعراب ثم الجملة المستأنفة نوعان
احدهما الجملة المفتحة بالنطق ابتداء نحو زيد قائم (ومنه الجملة
المفتحة بها السور (والثانى الجملة المنقطعة قبلها نحو مات فلان
رحمه الله ويخص البيانيون الاستيناف بما كان جوابا للسؤال
المقدر * معلوم اوله كه جملهٔ استينافيه كاه جملهٔ ابتدائيه ديرلر
وكاه سؤال مقدره جواب اولان جملهيه ديرلر بو دخى اوچ نوعدر
حاشيهٔ بيضاويده (شيخ زاده عليه الرحمه كوزل تفصيل ايدر

(كما قال ذكر فى كتب المعانى ان الاستيناف ثلثـة انواع الاول
ان يكون السؤال عن سبب الحكم مطلقا كما فى قوله (قال لى كيف
انت قلت عليل (سهر دائم وحزن طويل (فقوله سهر دائم جملة
مستأنفة وقعت جوابا عن سؤال سبب علته ماهو فانه لما قال عليل
توجه ان يقال ماسبب علتك فاجاب عنه سهر دائم وليس السؤال
عن سبب خاص لهذا الحكم كان يقال هل سبب علتك كذا وكذا
اى سبب علتك سهر او صداع ام خفقان وغيرها من الاسباب
المخصوصة (والنوع الثانى ان يكون السؤال عن سبب خاص
للحكم السابق كما فى قوله تعالى (وما ابرئ نفسى ان النفس لامارة
بالسوء) فالجملة المؤكدة بلفظـة ان جواب عن السؤال الخاص
لعدم تبرئة نفسه كانه قيل هل النفس لامارة بالسوء (فقيل نعم
لامارة بالسوء والتأكيد دليل على ان السؤال عن السبب الخاص
(والنوع الثالث ان لايكون السؤال عن سبب الحكم بل عن شئ
غير السبب كقوله تعـالى (قالوا سلاما قال سلام) فانه لما حكى ان
الملئكة قالوا لابراهيم عليه السلام سلاما توجه ان يقال فماذا قال
ابرهيم فى جواب الملئكة قال لهم سلام فهو جواب عن السؤال
غير السبب (ايمـدى بو مقامده تقديرا اولنان سؤالك تقريرى
شو وجهله اوله كه مخاطب اولان معهود شخص مجرد عاشق كريانه
سؤال ايدر كه اى ناظم تعجب ايلديكك نه در عينينك نه سنه تعجب
ايلدك ديمش (يعنى فالعينيك عبارتنده ماستفهاميهٔ تعجبيه اولمغله
شخص مخاطب عينينك حالنه تعجب ايتمش اولدى (پس متعجب منه
نه اوله ديو سؤال كلكله بو سؤال مقـدره ناظمدن جواب (ان
قلت اكففا جمله سيدر (يعنى ناظم دير كه عينينك حالدن تعجب
واستغراب ايلديكم شودر كه سن انلره اكففا يتر كافيدر بكادن
ممنـوع اولكز ديسك انلر دخى زياده بكا ايدر (پس ان قلت
اكففا جواب اولديكه ان قلت استيافيه در (همتا سيلان ايتديلر
ديمكدر فعل ماضى تثنيهٔ مؤنثدر همى سال معناسنه در (يقال
همى الماء اذا سال همتانك عينينه نسبتى مجاز عقليدر ماهوله سنك
غيرى يه نسبتدر (زيرا سيلان ايدن عين دكلدر بلكه عيننده حال

اولان كوز ياشيدر سال الميزاب قبيلندندر كه آقن ميزاب دكلدر
حال اولان ماء مطردر (قوله وما لقلبك ده ما اقسام سالفة الذكردن
كذلك استفهاميهٔ تعجبيه در (لقلبك جار مع المجرور مقدر حدث
او حصل فعلنـه متعلق مرفوع المحل مبتدا اولان كلمـهٔ مانك
خبريدر مبتدا مع خبره جمله سى فالعينيك اوزرينه معطوفدر (قلب
مبدأ حيات حيوانيه اولان اعضاء رئيسه دن تحت ثدى ايسرده
شكل صنوبريده بر عضوك اسميدر (قوله ان قلت عبارتنده كلمهٔ
ان حرف شرط قلت فعل وفاعل اولمغله فعل شرطدر (قوله
استفق استفاق يستفيق دن امر حاضردر استفاق افاق ايكيسى
بر معنايه در سكر وياغير حالدن صحوه ديرلر (استفق كلمه سى كامر
مقول قولدر (يهم هام يهيم هميا وهيماما صيغه سندن فعل مضارع
مجزومدر حرف جازم اولان ان ايله ياساقط اولمشدر لم يقل كبى
تحتنده ضمير فاعل قلبه راجعدر هام تحير معنا سنـه در (يقال هام
الرجل من عشقـه اى صار كالمجنون منه وقلب هايم ومستهام
اى متحير ديرلر (يهم جمله سى جزاء شرطـدر يعنى ان قلت
حرف شرط وفعـل شرط يهم جزاء شرط جمـله سى جملهٔ
شرطيه محلى يوق جمـله سى تفسيريه در (ياخود سؤال محذوفه
جواب اولان جملهٔ استينافيه در (نته كيم مصرع اولده تفصيلى
مرور ايلدى (محصول معناى بيت) اى شخص عاشق پردرد محبتكى
صاقنكيم انكار ايتمك اميدنده سن يا دو چشم كريانكه نه حال اولديكه
اغلمقدن ممنوع اولك يعنى بتر اغلديكك ديسك همتا يعنى سيلان
وجريان ايدر و قلبكه نه حال اولديكه سكر ووجد عشقدن آيل
كندو كه كل ديسك يهم يعنى متحير اولور بو ايكى حالت ابتلاى
عشق ومحبته تمام دليلدر نيچون دردمندر دعشقكى كتم واخفا
ايتمك اميـد ايدرسن ديمك اوله (قال حضرت الشيخ رحمه الله
ايها الصب البـاكى اسفا والمحترق فى نار الحيرة لهفا كيف تطمع
اخفاء حالك مع هذين الشاهدين اى مع كون قلبك هايما وعينيك
باكية)تفصيلى ايله شرح وبيان بيورمشلردر صنايع علم بديعدن
بو بيت مبار كده شراحك بو اد قلرى صنعت بديعيه بى بو كونه

تعداد ایتمشلردر (کما قالوا وفی البیت من البدیع المقابلة ویسمی
الطباق والتضاد وهو بین اکففا وهمتا و بین استفق یهم وفیه
مراعاة النظیر بجمعه بین العین والقلب لان الاول علامة ظاهرة
والثانی علامة باطنة ومجاز الحذف فی همتا

* * تجنیس * *

خیال یثرب وبطحاده کوی یار خدا کبر بحیره فلك خیاله سرشك اولوردر یا
شورتبه ایتدی اثر با که آتش سودا * فالعینیك ان قلت اکففا همتا
* وما القلبك ان قلت استفق یهم *

ایحسب الص مفاعلن صب ان فاعلن ن الحب من مستفعلن کتم فعلن
مابین من مستفعلن سجم فعلن منه ومض مستفعلن طرم فعلن
(ایحسب الصب ان الحب منکتم) (مابین منسجم منه ومضطرم)
همزهٔ استفهام تعجبیه یاخود استفهام انکاری توبیخیدر (شارح
شیخ زاده والاستفهام الانکاری التوبیخی بمعنی لاینبغی ان یکون
کقولك اتعصی ربك دیمش (قوله * یحسب فعل مضارعدر حسب
یحسب التنجی بابندندر ظن ایچوندر یقال یحسب اذا ظن ایکی
مفعوله تعدی ایدن افعال قلوبدندر صب اصلنده صبب در باء اولی
ثانیده ادغام اولنمشدر من صب یصب صبابة کلور صبابه شوق
ورقة الهوی والمحبة وحزن العشق معناسنه در صب کلمه سی ذات
مع الصفة ایله تعبیر اولنان صفهٔ مشبهه در (کما قالوا الصفة المشبهة
ما اشتق ای صیغة اشتق من فعل لازم کالحسن المشتق من فعل
حسن اللازم لمن قام ذلك الفعل به علی معنی الثبوت لا بمعنی الحدوث
احتراز عن قائم وذاهب وصیغتها مقصور علی حسب السماع
ولا یضبطه قیاس (پس بو محلده صب ذات محبدر که عاشق
معناسنه در (قوله ان حروف مشبهه دندر الحب کلمه سنده الف لام
عهد خارجیدر ناطم ایله مخاطب بیننده معهود ومعلوم اولان محب
یاخود جنس ایچوندر (حب محبتدر اسم ان در خبری منکتم کلمه سیدر
جمله سی محلا منصوب ساد مسد المفعولین یحسب فعلنك مفعولیدر
یحسب جمله سی ابتدائیه در (انکتام استتار و کتمدر مابین کلمه سنده
ما تزیین کلام ایچون زائده در (بین ظروف مکانیه دندر مضاف

استعمال اولنمغله معرب منصوب اولوب منکتم کلمه سنك مفعول
فیهیدر منسجم کلمه سنه مضافدر (انسجام انصباب معناسنه در
من سجم الدمع سجوما اذا قطر سجمت العین اذا سال دمعها (قوله
منه جار مع المجرور منسجم کلمه سنه متعلق مفعولیدر چونکه دمع
منسجم عاشقك دمعیدر (پس منه کلمه سنده ضمیر بارز صبه راجع
اولور یاخود منه کلمه سنده جار ومجرور ظرف مستقردر محذوف کائنا
کلمه سنه متعلق منسجم کلمه سنك موصوفی اولان محذوف دمعدن
حالدر یاخود محذوف دمعه راجع منسجمده مضمر ضمیردن حالدر
(قوله ومضطرم منسجم اوزرینه معطوفدر مضطرم منه
دیمکدر که منه کلمه سی بقرینة الاولی محذوفدر که قلب مضطرم
صبکدر یعنی عاشقکدر اضطرام اشتعال معناسنه در من ضرمت
النار اذا اشتعلت من باب فرح در مضطرمك موصوفی محذوف
قلبدر (سؤال ایتمشلر قلبك اضطرام واحتراقی محسوس دکلدر
امر مخفیدر مشاهد ومحسوس اولیان شیء نیجه علامات محبتدن
اولور (جواب ابن سینا قانونده یازمشدر که فاذا اشتعلت الاعضاء
الاصلیة وخصوصا القلب کان من ذلك هذا المرض الذی هو
الدق ثم لا یفلح من بلغ انتهاء الذبول وقل ما یقبل العلاج الا ما شاء
الله قریلی اوزره آتش عشقله قلب مشتعل ومضطرم اولدقده
منبع الحیات الحیوانی اولدیغنه بناء اسباب علت دقدن اولان
اشتعال وحرارت زائده قلبه تشبث ایتمکله وجودده ضعف ودقت
و وجهده صفرت وهزال اضطرام قلبك خاصهٔ لازمه سندن
اولمغین مسببدن سببه انتقال طریقه سیله احتراق قلبه استدلال
اولنوب اضطرام قلب ظاهر وآشکار اولور یعنی اضطراب
واشتعال قلب نه قدر محسوس دکل ایسه دخی اسباب وعلاماتیله
معلوم اولور (محصول معنای بیت) عاشق شیدا عجبدر که عشق
ومحبتك اشاعت وظهورینه موجب اولوب کندودن بروزایدن
اشك سیال وقلب بریانی بیننده محبتی مکتوم ومستوردر ظن
ایدر بو ایکی علامت که اشك جاری وقلب سوزان درد محبتك
علامات ظاهره سندن ایکن دیمك اوله بو معنی همزهٔ تعجبیه تقدیری

اوزره در یاخود محبتك ظهورینه موجب اولان انسجام دمع
واضطرام قلب بیننده محبتی عاشق نیچون منکتم اولور ظن ایدر
بویله ظن لایق دکلدر بویله ظن ایتمسون دیمك اوله انکار توبیخی
معناسنه (شیخ زاده علیه الرحمه لاینبغی ان یکون معناسنی ویروب
کقولك اتعصی ربك مثالنی کتورمشدر (قال الشراح
وفی البیت من البدیع الجناس اللاحق بین الصب والحب
والمقابلة بین المنسجم الذی هو من اوصاف الدمع المشبه
بالماء والمضطرم الذی هو من اوصاف النار المضاد للماء والمجاز
بالحذف والانسجام والمماثلة الوزنیة بین منکتم ومضطرم ومنسجم

* * تخمیس * *

دل پرآتش ایله دیده اشکریزدر چون
میان آتش وآب اولدی عشقه حکمت کن
نیچون دوشرعجبا قید کتمه هردون وکون
ایحسب الصب ان الحب منکتم
مابین منسجم منه ومضطرم

لولا الهوی مستفعلن لم ترق فاعلن دمعا علی مستفعلن طلل فعلن
ولا ارق مفاعلن تلذك فعلن ر البان وال مستفعلن علم فعلن
(لولا الهوی لم ترق دمعا علی طلل) (ولا ارقت لذکر البان والعلم)
قوله لولا شرطیه اولور یعنی شرطك وجودی ایله جوابنك امتناعنی
اقتضا ایدر کذلك حرف تحضیض اولور ای لطلب بازعاج نحو لولا
تستغفرون الله (کذلك حرف عرض اولور ای لطلب برفق نحو
(لولا اخرتنی الی اجل قریب (حرف توبیخ اولور (فلولا نصرهم
الذین اتخذوا من دون الله قربانا الهة) ای فهلا نصرهم اشبو قسم
اخیرده لولا فعله داخل اولور البته بو محلده لولا شرطیه در شرط
ایچون اولان لولا مبتدایه داخل اولور مدخولی اولان مبتدانك
خبری وجوبا محذوف اولور بو محلده دخی موجود کلمه سی خبر
محذوفدر تقدیری لولا الهوی موجود فیك دیمکدر (قوله الهوی
مبتدادر تقدیرا مرفوع مبتدادر الف لام جنس ایچوندر مبتدا مع
خبره جمله سی ابتدائیه در قوله لم ترق ناظم نفسنده مجرد نحصه خطاب

ایدر وغیبتدن خطابه التفات اولور (لم ترق فعل مضارع مجزومدر
فاعلی ضمیر مستتر انت جمله سی لامحل لها من الاعراب سادمسد
الخبر لولانك جوابیدر اولا حرف شرط فعل شرط وجزای شرط
جمله سی سؤال مقدره جواب اولان جملهٔ استینافیه در ذکراتی
محصول معنای بیت اشبو سؤال مقدره جوابدرنته کیم تفصیلی کلور قوله
دمعا لم ترق فعلنك مفعولیدر دمع ماء العین که اشك چشمدر تنوین
تکثیر ایچوندر کثرت دموعه اشارتدر (قوله علی طلل جار ومجرور
ارقت فعلنه متعلق مفعولیدر (طلل دار خرابه دن بعد الانهدام بقیه
قلان آثاردر تنوین تحقیر ایچوندر یاخود تنوین مضاف الیهدن
عوضدر ای طلل بیت الحبیب دیمکدر علی استعلائیه در اراقت دمع
اثاردار اوزرینه اولدیغنی مفیدر (بو محلده بعض شراح هذا
جار علی عادة العشاق من المجیء الی منازل المحبوب فیسکبون
الدموع حزنا واحتراقا دیمشدر (قوله ولا ارقت بتاء الخطاب فعل
ماضی مخاطبدر فاعلی تاء خطاب ضمیر بارزدر لم ترق اوزرینه
معطوفدر ارق یرق ارقا کفرح یفرح فرحا اذا سهر (قوله لذکر
البان لام حرف جر در ارقت فعلنه متعلق تعلیلیه در بانی تذکر
سهره علت اولدیغنی افاده ایچوندر (ذکر برشیء قلبدن بعد الذهول
ینه قلبه خطور در بان کلمه سنه اضافتی مصدرك مفعولنه اضافتی
قبیلندندر (بان ترکیده سکوت دیدکلری موزون القد حسن الهیئة
برشجر مشهور وشعراء عرب قامت محبوبی استوا ولطافتده بانه
تشبیه ایدرلر حتی بعض شعرا لفظهٔ بینکده فراقدر فرقتدن
کمال حذر وخشیتلرینی بیان ضمننده (بیت) ومن مخافة بین
کنت احذره * ان اذکر القد کی لا اذکر البانا * دیمشدر نته کیم
شعراء روم وعجم قد جانانی سروه تشبیه ایدرلر (مصرع) سرو
قدت که از چمن جان برآمده کبی (قوله العلم تحتین ایله بان اوزرینه
معطوفدر ترکیده طاغ فارسیده کوه دیدکلریدر لکن بان حجازده
شجر بان انده کثرت اوزره اولان مسیره کاه لطیفدر علم کذلك
حجازده برجبل معروفدر که انلر منازل محبوب وسیرانکاه خوبان
عرب اولمق اوزره بعض شراح نقل ایدر (بان کلمسنده بعض

فضلا استعارهٔ مصرحه‌یی تصریح ایتمشدر یعنی قامت محبوبه‌یی استقامت ولطافت اندامده شجر بانه تشبیه ایدوب مشبه‌به دال اولان لفظ بانی ذکر ایدوب مشبه اولان قامت جانانی مراد ایدر مقام عشق ومحبت ووصف جانان اولدیغی قرینه‌در که مراد معنای مجازیدر بو بیتده ارقت لم ترق محسنات بدیعیه‌دن صنعت جناسدر (معلوم اوله که مقدما وائل کلامده تقریر اولنمش ایدیکه جملهٔ شرطیه استینافیه اولمغله بو بیت سؤال مقدره جوابدر دیمش ایدك (ایمدی سؤال مقدرك توجهی بو وجه اوزره اوله که ناظم بیت سابقده صب ایله تعبیر ایلدیکی عاشقده‌کی انسجام واضطرامی چونکه محبتنه دلیل قیلدی وعاشق کتم عشقله دائما مأمور اولمغله عاشق طرفندن برسؤال کلدیکه انسجام واضطرام همان عشقدن اولمغه منحصر دکلدر علت رمد وسائر علل حاره وعارضهٔ امراض مقوله سندن اولسون بو تکله وجود عشق ومحبته دلالت ثابت اولماز دیو توجه ایدن سؤال مقدره بو بیت جواب وبرهان اولور یعنی ای عاشق شیداسنده انسجام واضطرام بروجه محرر آخرشیدن اولمق محتمل اولمغله بیت سابقده سنده محبتك ثبوتی دیه‌لم که بکده ظاهر اولماسون لکن اکرسنده عشق ومحبت اولماسه محبوبك دار ودیارنك خرابه‌سنی کوروب حرکت سوادی عشق ایله کریان اولوب اول اثار دار خرابه اوزرینه اغلیوب بالفعل کوز یاشنی اراقه واساله ایتمزایدك وسیرانکاه دلربا ده اولان شجرهٔ بانی وجبل سالف الذکری تذکر ایدوب خاطره محبوبك خطور ایتمکله کوز که‌او بحو کبر میوب سهره مبتلا اولماز ایدك بونلر دلایل اقوای محبت دکلیدر دیو (محصول بیت تغییر دلیل مثللو جواب اولوب جملهٔ شرطیه استینافیه اولدیغی ظاهر اولوب اولایه جواب اولور واقعده محبوبك ترك ایدوب کیدوب خرابه زار قلان دار خرابه سنك منهدم احجار وجدران واثار بقیهٔ سائره سنه مخصوص واروب شوم رتبه کریان اولمق که کوز یاشنی اول اثار خرابه‌یه اراقه واجرا عشق ومحبتدن غیری نه‌یی مقتضی اولور تمام مخاطبده وجود عشقه اماره‌در (قال الشراح وفی البیت

من البدیع الجناس المطلق بین ترق وارقت وفیه الالتفات من الغیبة الی الخطاب وفیه الموازنه فی الاصل بین البان والعلم وفیهما مراعات النظیر کانه قال الشجر والجبال

* * تخمیس * *

خیال قدك ایدلدن او یار بیدلك * کوزنده سروسهی خار چشم پر علمن همیشه منزل جانان تخیل واملك * لولا الهوی لم ترق دمعا علی طلل

* ولا ارقت لذکر البان والعلم *

فکیف تن مفاعلن کرحب فعلن بابعدما مستفعلن شهدت فعلن به‌علی مفاعلن ك‌عدو فعلن ل الدمع والس مستفعلن سقم فعلن (فکیف تنکر حبا بعد ماشهدت) (به‌علیك عدول الدمع والسقم) (شارح شیخ زاده الفاء للفصیحة والنتیجة دیمشدر (فانك ماسبقده اقسامی فا لعینیك بیتنده مرور ایتمشدر (ایمدی بو مقامده فاء فصیحه‌در مدخولی اولان تنکر جمله‌سی محذوف اذا کان الامر کما ذکر اوزرینه معطوفدر دیمشلر (نته کیم تفصیل معناسی کلور (قوله فکیف تنکر قال مولانا جامی رحمه الله کیف الکائنة للحال استفهام حال شیٔ وصفته فالمراد بالحال صفة الشی لا زمانه فان کان بعد کیف اسم فهو فی محل الرفع بالخبریة نحو کیف زید ای علی ای حال هو وان کان بعده فعل نحو کیف جئت فهو فی محل النصب علی الحالیة ای علی ای حالة جئت راکبا اوماشیا وقد یستعمل للشرط نحو کیف تجلس اجلس انتهی (بو مقامده کیف دن صکره فعل اولمغله اعرابی کیف فتح اوزره مبنی محلا منصوب تنکر کلمه‌سنك فاعلندن حالدر کیف علی وجه التعجب استفهام انکاریدر (کما قال صاحب درة المضیٔ کیف اسم مبنی علی الفتح منصوب المحل علی الظرفیة اوعلی الحالیة من فاعله دیمشدر (تنکر فعل مضارع مخاطبدر انکاردندر فاعلی مستترانت جمله‌سی محذوف سالف الذکر (فاذا کان الامر کما ذکر اوزرینه معطوفدر حبا مفعولیدر (قوله بعد ظروف مکان مبهمدن ظرفدر مکان مبهم جهات ست اولان قبل بعد فوق تحت یمین یسار وما بمعناها اولاندر بونلرده قاعدهٔ نحویه بونلر اکر مضاف استعمال اولنور سه ومضاف مذکور اولور سه

فتح اوزره مبنی اولوب محلنه کوره فعل مذ کورك و یافعل مقدرك ظرفی اولور لاطائل تحته کبی واکر مضاف الیه محذوف اولورسه اشبو ظروف ضم اوزره مبنی اولوب محلا منصوب فعلك ظرفی اولور دیباجه‌لرده اولان و بعد کبی واکر مضاف استعمال اولنیوب ومضاف الیهی کلیا متروك ومنسی اولورسه بحسب العوامل معربدر (رب بعد خیر من قبل کبی (لکن معلوم اوله که بو مذکورات اکر جهات ست ظرف اولورسه‌در یعنی کندوده ظرفیت معناسی اولان فی معناسی که ترکیده ده دیدکلریدر وفارسیده در کلمه‌سیدر بو ظرفیت معناسی قصد اولنورسه در اما کاهی جهات ست ظرف اولمیوب اسم اولور که ظرفیت معناسنده استعمال اولنماز کقوله تعالی (تجری من تحتها الانهار) وقوله تعالی (وهم من بعد غلبهم سیغلبون) آیت کریمه‌لرنده اسم اولمق اوزره استعمال اولنمشدر جهات الست بو صورتلرده بحسب العوامل معرب اولور نته کیم من تحتها من ایله مجروردر کما فی کتاب الضوء الحاصل ان الظروف بعضها لازم الظرفیة فیکون منصوبا ابدا نحو عند وسوا وسواء من الظروف المکان وذات ومرة من المکان و بعض الظروف یستعمل اسما وظرفا نحو الجهات الست من المکان نحو امامك خیر من ورائك (قوله ماشهدت به ما مصدریه در یاخود ماء موصول یاخود زائده در دیمشلر (اولا ماء مصدریه اولدیغی صورتده شهدت علم یعلم بابندن فعل ماضیدر شهادتدندر حضور معناسنه اولان شهوددن دکلدر (العدول شهدت فعلنك فاعلیدر مصرع ثانیده اولان به ضمیری حب کلمه‌سنه راجع اولوب باایله محلا مجرور شهدت فعلنه متعلق مفعولیدر (علیك کذلك کاف علی ایله محلا مجرور شهدت فعلنه متعلق اولوب مفعولیدر بو محلده شهدت فعلنك ایکی عدد مفعولی اولان علیك و به کلمه‌لری شهدت فعلنك فاعلی اولان عدول اوزرینه تقدیمی اول ایکی مفعولك ذکرنه اهتمامدر که بری ضمیر محبت و بری کاف خطاب ایله عاشقدر بونلر تقدیم ایله اهتمامه الیقدر دیمشلر (شهدت جمله‌سی جملهٔ فعلیه تأویل مصدرده بعد کلمه‌سنك مضاف الیهدر بو مقامده بعد

کلمه‌سی ظرفدر مایه مضاف استعمال اولنمغله منصوب اولوب شهدت فعلنك ظرفیدر اعرابی بو وجهله‌در (فاما اکر ماء موصول اولورسه شهدت جمله‌سی اعرابدن محلی یوق ماء موصولك صله‌سیدر ماء موصول مع صلته محلا مجرور کذلك ظرفك مضاف الیهیدر بو صورتده به ضمیری ماء موصوله کیدر واکر ماء زائده اولورسه به ضمیری حبه راجع اولوب شهدت جمله‌سی محلا مجرور کذلك ظرف اولان بعد کلمه‌سنك مضاف الیهیدر شهدت فعلنده استعارهٔ تبعیه واردر دیمشلر (فائده قال فی البیان ان کان المستعار مشتقا فالاستعارة تبعیة لجریان الاستعارة فی اللفظ المستعار بعد جریانها فی المصدر دیمشلر (ایمدی شهدت فعلنك مصدری اولان شهادت دلالت معناسنده استعاره اولنوب شهادت دلالت معناسنده اولدقدن صکره اول مصدر اولان شهادتدنکه دلالت معناسنده ایدی لفظ مستعار اولان شهدت فعلی مشتق قیلدق شهدت دخی دلت معناسنده بطریق الاستعاره استعمال اولندی قرینه‌سی دمع وسقم شهادته ملایم اولمیوب بلکه اشك وسقم محبتك علامتی ومحبته دلالت ایتمکله قرینه‌در که شهادت معنای ماوضع له‌سنده استعمال اولنمامشدر بلکه استعاره طریقیله دلت معناسنده مستعملدر دینور (عدول عدلك جمعیدر عدل حق اوزرینه بر امری اقامه‌در یقال عدل فی الامر اذا اقامه علی الحق (بو که بناء شاهد عدل وشاهد عادل دیرلر حق اوزره اقامت شهادت ایدنلر قرینه‌سی بناء در عدول جمع صیغه‌سیله مافوق الواحد مراد ایتمك جائز اولمغله عدولك بو محلده دمع وسقم اولان امرینه اضافتی قرینه‌سیله عدولدن مراد انجق مافوق الواحد ایکی امردر دیمك ظاهردر اول ایکی امرك بری دمع وبری سقم در عدول محذوف موصوفك صفتیدر ای شهود عدول دیمکدر (بعض شراح والعدول جمع العدل مصدر عدل یقال عدل فی الامر اذا اقام علی الحق وعدل الیه ای مال الیه والعدل بمعنی العادل ولهذا جمعه واراد بالجمع مافوق الواحد بقرینة لاضافة دیمشدر (دمعدن مراد قطرات الدمعدر کوز یاشی معناسنه‌در (نته کیم بیت سابقده

مقصدلر (عدولك دمعه اضافتی بیانیه‌در که حمل ایتمکندر ای عدول هی الدمع دیمك صحیحدر (الدمعده اولان الف لام جنس ایچوندر دیمشلر (فقیرك ملاحظه‌مده حرف تعریف اولان لام عهد خارجی اولوب معهود بین المتکلم والمخاطب بیت مقدمده مذکور منزل محبوب اوزرینه اراقه اولنان معهود دمعدر (پس معنای محصول بیته اوفق ظن ایدرم (ایمدی بو محلده اولان دمعله مراد بیت سابقده اولان معهود دمعدر که طلال منزل محبوب اوزرینه اراقه اولنان دمع اولمش اولور (پس بو بیت ایله اول معهود دمعك شهود عدولدن اولدیغی بیان اولور وسقم دمع اوزرینه معطوفدر (سقم فتحتین ایله مرض وخسته‌لك معناسنه‌در (ایمدی الف لام بو وجهه محرر عهد خارجی اولمق احتمالنه نظرله سابق الذکر فکیف کلمه‌سنده اولان فانك فصیحه اولماسنه اوفق اولور (ایمدی فا فصیحه اولدقده بهر حال محذوف اوزرینه معطوف اولمغله (بعض شراح بو مقامده ملاحظه اولنان محذوف معطوف علیهی در فاذا کان الامر کما ذکر عبارتیدر که محذوف کما ذکر ایله مراد بیت سابق وانکله ثابت اولان مخاطبده‌کی وجود عشق ومحبتدر دیمشلر بو تقدیرجه (فکیف تنکر حبا اول حذف و تقدیر اولنان فاذا کان الخ اوزرینه عطف اولندیغی صورتده فاذا کان الامر کما ذکر دیمك یعنی ای عاشق بیت مقدم ایله سنده محبت اولدیغی شهود عدول ایله ثابت اولدیسه فکیف تنکر مقام جوابده اولدقده (محصول معنای بیت) فاذا کان الامر کذلك یعنی بیت سابق ما انجه سنده محبت اولدیغی ثابت اولدیسه فکیف تنکر الخ عجیبدر که حبی یعنی عاشق اولدیغکی نیجه انکار ایدرسن سنك اوزریکه عدول دمع وسقم محبتله بعد الشهاده یعنی شهود عدول اولان دمع وسقم یعنی کوز یاشی وخسته‌لك بویله شهادت ایتدکدنصکره عشق ومحبتی نیجه انکار ایدرسن استبعاد وتعجب اولنور دیمکدر (ایمدی بو تحریرات وتفصیلات فکیف کلمه‌سنده اولان فا فصیحه اولدیغی تقدیراوزره‌در یعنی فاء فصیحهٔ عاطفه ایله اشبو بیت محذوف فاذا کان الامر کذلك اوزرینه معطوف اولدیغی تقدیر اوزره‌در

* * * تخمیس * * *

کوزکده جوکبی جاری جداول حسرت
یوزکده زردئ رنج محبت وفرقت
ثبوت عشقه بو یوزدن ویردی چون صورت
فکیف تنکر حبا بعد ما شهدت

* به علیك عدول الدمع والسقم *

واثبت ال مفاعلن وجد خط فاعلن طی عبرة مستفعلن وضنی فعلن مثل البها مستفعلن رعلی فعلن خدیك وال مستفعلن عنم فعلن (واثبت الوجد خطی عبرة وضنی) (مثل البهار علی خدیك والعنم) (قوله واثبت واو عاطفه در بو بیت سابق اوسته عطفدر اثبت اثباتدندر که اظهاردن اظهر معناسنه‌در (وجد حزن معناسنه‌در (شیخ زاده علیه الرحمه وجدناسه مستولی اولان حزنده مستعملدر دیمش بعض شراح (والوجد حرقة یجدها الناس عند وجدان مفارقة المحبوب او عند رؤیة ما یذکره ایله تفسیر ایتمشلر (خطی خطك تثنیه‌سیدر اضافتله نون ساقط اولمشدر تثنیه‌نك حالهٔ نصبی یا ایله اولمغله اثبت فعلنك مفعولیدر (قوله عبرة قطره وزننده در عین مهملهٔ مفتوحه وسکون با ایله کوز یاشیدر عبرة خطی کلمه‌سنك مضاف الیهیدر اضافت بیانیه‌در عبره مطلقا کوز یاشیدر لکن ناظمك مرادی خونله آلوده اولان کوز یاشیدر که اشبو اشك خون آلودی مصرع ثانیده مذکور عنم اولان قرمزی اغاجه تشبیه ایدرکما سیجیئ (ایمدی اقتضا ایدرکه عبرة قولی ایله مرادی خون آلود اولان کوز یاشی اوله اشبو اراده سنی ابیات سالفه‌دن مزجت دمعا بدم بیتنده اولان کلامندن فهمه حواله ایدرکه عبرة ایله مرادی خونله آلوده کوز یاشیدر (وضنی صاری کلدر واو عاطفه در ضنی تقدیرا مجرور اولوب خطی کلمه‌سنك مضاف الیهی اولان عبرة اوزرینه عطف اولنمشدر معطوف معناده معطوف علیهك محلنده قائم اولدیغنه بناء ضنا دخی عبره کبی خطینك تحتنده داخل وخطی وضنایه دخی شامل اولمغله خطیندن مرادهم عبره وهم ضنا اولمش اولور زیرا اضافت بیانیهٔ محضه اولمغله حمل صحیح اولمق شرطدرکه

الخطين هما العبرة و الضنى دیمکدر بو صورتده عاشقك وجهنده
ثابت اولان ایکی امر اولور بری خط عبرة و بری خط ضنی یعنی درد
محبت و وجد عاشقده ایکی خط اظهار ایلدی خط اول عاشقك
خدنده یول یول اقن قانلی کوز یاشی درتنه کیم تفصیلی کاور خط
ثانی مرض عشقله صراروب وجهنده کی صفرتدر که ذکر سبب
ارادۀ مسبب قبیلندن ضنی که مرضدر ذکر او لنوب سببی اولان
صفرة وجه مراددر (کما قال الشارح یریدان الوجد اثبت خطین
علی خدیك هما العبرة وضنی کما قال بعضهم ولك ان تجعل الخطین
عبارة من الحالتین الحاصلتین من الوجد وهما العبرة والضنی فیکون
الضنی علی هذا معطوفا علی العبرة انتهی (قوله مثل کلمه سی فتحله
اولان خطیدن حالدر یاخود خطینك صفتیدر مثل کلمه سی دخی
بهاره مضافدر بهار صاری کولدر (علی خدیك علی حرف جردر
خدی تثنیه در کاف خطابه اضافتله نون ساقط اولمشدر حالة جری
یا ایله مجرور اولمغله اثبت فعلنه متعلق مفعولیدر (والعنم جر ایله بهار
اوزرینه معطوفدر (وان قوایده العنم شاعرك بمخضب رخص کان
بنانه عنم علی اغصانه دیدیکی قولی اشجار قسمندن اولدیغنه
شاهددر دیمش بو شعر ایله تفصیلندن مستفاد درکه عنم
قنه لی بنان محبوبه یه تشبیه اولدیغی اوزره عنم قرمزی شجر اوله
بو صورتده عاشقك قانلی کوز یاشی اول قرمزی شجر عنمه
تشبیه اولور یاخود (شارح شیخ زاده نك عنم شجر لها ثمرة حمراء
تشبه به الاصابع المخضوبة دیدیکی اوزره ناظم علیه الرحمه خون
آلود اولان اشك چشم عاشقی ذکر محل ارادۀ حال قبیلندن
اوراق اعتباریله عنمده حال اولان قرمزی اثماره تشبیه ایدر اثمار
مذکوره دیار مزده مشهور عناب مثللو اولمق کرك حتی ندیم مرحوم
بیت) که لبك کاهیجه ده دست مخناسن او پوب) دانۀ عناب ایلدروحه
غدا و یرمزمیسن) بیتی دلالت ایدر (ایمدی عاشقك و جهنده
بر برینه متصل ایلك کبی ممدودا جریان ایدن خونله الوده قطرات
اشکی خطه تشبیه ایتمشدر ایکی عدد خطك بری بودر ایکنجی
خط بالاده ذکر اولندیغی اوزره ناظمك صاری کله تشبیه ایلدیکی

ضنادن یعنی خسته لکدن عاشقك وجهنده ظهور ایدن صفرتدر
(ایمدی خطین ایله مراد ضنی و عنم اولوب اشبو ایکی شیدن عبارت
اولان خطیدن مثل لفظی حال اولدقده یعنی ای عاشق شیدا وجد
محبت سالف الذکر ایکی خط که بری خط عبرتی و بری خط
صفرتی وجهکده صاری کل کبی و شجر عنم کبی یاخود ثمر عنم کبی
اولدقلری حالده اثبات و اظهار ایلدی لف و نشر مشوش اوزره
مآلی مخاطب اولان عاشقك درد عشق ایله بکزی صاره روب
وجهنده ظاهر اولان صفرتی کمال اصفرارده صاری کلك مثلی
وخونله الوده کوز یاشی حمرتده عنمك مثلیدر دیمك استر (واثبت
الوجد واو عاطفه ایله بیت سابقده اولان تنکر فعلنه معطوف
وکیف کلمه سی تعجب واستفهام ایچون اولوب ماینبغی ان یکون
معناسیله شیخ زاده علیه الرحمه نك تفسیری بیت سابق شرحنده
کذر ایتمشدر (ایمدی بو بیتده اولان اثبت فعلی محل مرقومه
بر منوال محرر عطف اولندقده ایکی بیتك معناسنی مزج ایله
(محصول معنای بیت) ای شخص محب شیدا مبتلا اولدیغك
محبتی نیجه انکار ایدرسك عدول دمع وسقم سنك اوزرینکه شهادت
ایتدکدن صکره و وجد وحزن وعلامت کوز یاشنده قرمزی شجر
مثللو و درد عشقله اصفرارده صاری کل کبی و جهکده ایکی خط
اثبات واظهار ایلدی نیجه انکار ایدرسن تعجب ایدرم انکار لایق
دکلدر انصاف بودرکه بو شهادات و علامات بیننه دنصکره محبتی
انکار ایتمیوب اقرار ایده سن دیمك اوله (نته کیم شیخ زاده کیف
تنکر المحبة بعد شهادة عدول الدمع والسقم علیك واثبات الوجد
خطین من العبرة علی خدیك ومن الضنی فان حمرة دمعك مثل
العنم واصفرار لونك مثل بهار فلابد لك من الاقرار دیمش (کذلك
بعض شراح یرید ان الوجد اثبت خطین علی خدیك هما العبرة
والضنی وهما مثل البهار والعنم فخط العبرة مثل العنم لانها ممتزجة
بالدم فیکون احمر مثل العنم وخط الضنی مثل البهار لانه یکون اصفر
مثل البهار ففیه لف ونشر علی غیر الترتیب قوایله محصول معنایی
افاده ایدرلر علیهم الرحمه (بعض شراح بو بیتده بر معنای آخر

احتمالنه ذاهب اولوب بو وجهله بيان وتفصيل ايدر (كما قال
واضافة الخطى الى العبرة من قبيل اضافة المشبه به الى المشبه اى
اثبت الوجد العبرة التى فى الخطين فى الاستطالة والاستواء على
صحيفة الوجنين وضنى بالفتح عطف على الخطين (وقوله مثل
البهار بالنصب حال اوصفة من الخطين والضنى معا ومعنى البيت
ايها الشخص المحب لاينبغى لك انكار المحبة بعد شهادة الشاهدين
العدلين من الدمع والسقم وبعد اثبات الوجد واظهاره على خديك
الخطين من العبرة التى كالعنم فى الحمرة والضنى الذى كالبهار
فى الصفرة ومن انكر حبه واخفاه اظهر دمع عينه وضناه (وفيه
من البديع مراعاة النظير بجمعه بين العبرة والضنى

** تخميس **

صرردى صولدى رخك زرد عشقه دوشدك سن
دم سرشككى لعل ايتدى حسرتك دلدن
كه سرخ وزرد ايله يازدى خطوطى عشق ومحن
واثبت الوجد خطى عبرة وضنى
مثل البهار على خديك والعنم

نعم سرى مفاعلن طيف من فاعلن اهوى فار مستفعلن رقنى فعلن
والحب يع مستفعلن ترض ال فعلن لذات بال مستفعلن الم فعلن
(نعم سرى طيف من اهوى فارقنى) (والحب يعترض اللذات بالالم)
(قوله * نعم قال مولانا جامى نعم حرف ايجاب مقررة لما سبقها اى
محققة لمضمونه استفهاما كان اوخبرا وهى فى جواب اقام زيد قام
زيد وفى جواب الم يقم زيد بمعنى لم يقم زيد وبلى فى جواب الم يقم
بمعنى قام زيد فمعنى بلى فى جواب (الست بربكم) انت ربنا ولوقيل
فى موضع بلى ههنا نعم لكان كفرا (بلى مختصة بايجاب النفى يعنى
ينقض النفى المقدم ويجعله ايجابا (صاحب دره شارح كردى
نته كيم ديمشدر كه نعم لتقرير ماسبق نفيا واثباتا من غير تغيير وتبديل
بخلاف بلى ويقال فيه حرف اعلام اذا وقع بعد الاستفهام نحو هل
قام زيد فهو دائما يقوم مقام الجملة الجوابية (قوله * نعم كلمه سى ما
سبقنى مقرر حرف ايجابدر قوله * سرى فعل ماضيدر سرى يسرى

سرا

سرى كچدى اصلى سرى دررمى كبى كيجه يوريمك معناسنه در فعل
لازمدر تعديه سنده سرى به واسرى به واسراه ديرلر (قوله طيف
مرفوع فاعليدر طيف لغتده برشيئك صورتيدر كه اوشيدن خبر
ويرر (صاحب قاموس الطيف الخيال الطائف فى المنام ديمشدر
بومعنى سرى لفظنه مناسبدر كه سرى سير فى الليلدر (شيخ زاده
عليه الرحمه مطلقا خيال معناسنه در ديمش سرى جمله سى محلى
يوق جمله استينافيه در كه سؤال مقدره جوابدر (من موصوله در
غالبا ذوى العقوله استعمال اولنور (اهوى هويه دندر بالقصر
وبالكسر يهوى هوى اذا احب (اهوى فعل مضارع نفس
متكلمدر جمله سى محلى يوق من موصولك صله سيدر لابد منه
اولان ضمير محذوفدر من اهواه تقديرنده در من موصول جمله سى
محلا مجرور طيف كلمه سنك مضاف اليهيدر (فارقنى اسهرنى وايقظنى
معناسنه در فارقدن فعل ماضيدر تحتنده ضمير فاعلى طيفه
راجعدر وضمير بارز متصلى اولان ضمير متكلم تقديرا منصوب
مفعوليدر مع فاعله جمله سى فاء عاطفه ايله سرى جمله سى اوزرينه
معطوف فارقنى ده اولان فاء سببيه در زيرا معطوف عليه مذكوردر
وهم معطوفك سببيدر طيفك سراسى يعنى كيجه كلسى ووصولى
سبب ذهاب نوم اولديغنى افاده ايدر (قوله والحب يعترض
واو حاليه در حب مبتدا در حرف تعريف جنس ايچوندر يعترض
فعل مضارعدر فاعلى حبه راجع ضميردر جمله سى ارقنى كلمه سنك
تحتنده طيفه راجع فاعل ضميرندن حالدر (اعتراض شيئين متلازمين
بيننه شيئك دخوليدر بو محلده مراد دخوله لازم كلن فصلدر
(للذات جمع مؤنثدر نصبى جرنه محمولدر يعترض فعلنك مفعوليدر
لذات ادراك الملايم الم ادراك المنافر ديمشلر بالالم قولنده با سببيه در
يعنى محبت صفا وراحت ايله الام بيننده كيروب لذت وراحته
وصولدن منع ايدر ديمك اولور (زيرا المحبة يلازمه المحنة
(بو مقامده الم محبت ايله مراد عاشق بيچاره يه توارد ايدن شدائد
حسرت واشتياق ايله سهر واضطراب واكدار وافكار در
نعم كلمه سنده ايكى احتمال واردر نته كيم بالاده نقل اولنان

قواعد نحویه منطوقنجه نعم کلمه سنك ماسبق کاه استفهام اولور نعم کلمه سی اول استفهام سابق تقریر ایچون اولور کاه ماسبق خبر اولور استفهام خبری تقریر ایچون اولور بو بیتده کلمهٔ نعم استفهام سابق تقریر ایچون اولمق مختار اولدیغی (شیخ زاده علیه الرحمه نك کلامندن مستفاددر که بیورر نعم حرف ایجاب لماسبق وهو الاستفهام عن تحقق الحب (فالحاصل انه استفهم منه علی سبیل الانکار وتلیت علیه الایات الدالة علی انه عاشق بحیث لم تجد الی الانکار سبیلا وهل تخفی مع العبرات سرا فقال نعم علی ماظننتم (ایمدی بو افاده و بو تقدیر اوزره (محصول معنای بیت) شویله تقریر اولنور که ای شخص مجرد عاشق کوز یاشنی قانله مزج ایدوب اجرا ایلدك وعدول دمع وسقم سنده عشق و محبتنه شهادت ایلدی وقانلی کوز یاشنی ودخی درد عشقدن اصفرار وجهی ایکی خط کبی وجد و محبت رویکده اظهار ایلدی بو مذکورات عاشق اولدیغکه علامات وامارات داله در که انکاره مجال یوقدر بوندن صکره ینه محبتی اقرار ایتمزمیسن دیو اولان استفهامه اول شخص مجرد عاشق جوابده انجق نعم لفظنی تکلم ایلدکده نعم لفظی لسان ترکیده اویله در و بلی مقامنده در (نته کیم اقام زید مثالنده استفهامه جواب نعم اولدیغی کبی که قام زید دیمکدر (بو مقامده دخی نعم کلمه سی اویله در دیمك مقامنده اولور (زیرا نعم کلمه سی اقام زید جوابنده نعم دینلدکده قام زید دیمك اولدیغی اول تحریرانده ملاجامیدن نقل اولنمش ایدی بو محلده دخی نعم دیمك حالی علی ما قلت دیمکدر (پس اعرابی نعم حرف ایجاب حالی علی ماقلت مبتدا خبر جمله سنك محلی یوق جملهٔ استینافیه در (لکن نعم کلمه سی اول مقدر حالی علی ماقلت جملهٔ استینافیه نك محلنه قائم در (اشبو بیتده دخی نعم کلمه سی الحال علی ما قلت جمله سی مقامنه قائمدر و بو جملهٔ جوابیه نك محلی یوق استفهامه جوابدر دیرلر (یاخود اعرابنده نعم جمله سی اعرابدن محلی یوق جملهٔ ایجابیه دیرلر (پس نعم کلمه سی استفهام سابق تقریر ایچون اولدیغی ظاهر اولور لکن بو مقامده برسؤال کلور که

استفهام سابق نفی در نفیی نعم ایجاب ایلدکده محبتی عدم تقریری مفید اولور (پس محبتی اقرار ایتمزمیسن استفهامنی تقریر اولندقده نعم اقرار ایتم حالم اویله دکلدر دیمك مقامنده اولور مقصود ایسه اقرار ایدرم دیمك اولمالیدر دیمشلر (بو سؤالك دفعی نعم کلمه سی ماسبق تقریر ایچون اولمق لغةدر یوخسه عرفا کاهی خلافی اولور دیمکله در (نته کیم متوسط صاحبی رحمه الله دیمش فنعم مصدقة لماسبقها من الکلام مثبتا کان او منفیا استفهاما کان او خبرا تقول لمن قال قام زید ولمن قال ماقام زید اولم یقم زید نعم (فنعم تصدیق لماقبله هذا بحسب اللغة دون العرف الا یری انه ان قیل لك الیس لی عندك کذا مالا فقلت نعم لا لزمك القاضی به تغلیبا للعرف دون اللغة دیمش در (ایمدی نعم کلمه سنده احوال بو وجهله در که تقریر اولندی کلدك سری کلمه سی (شیخ زاده سؤال مقدره جواب اولان جملهٔ استینافیه اولمق صورتنده ذکر ایدر (نته کیم بیورر (فالحاصل انه استفهم منه علی سبیل الانکار ثم کان سائلا قال کیف کان الحال فاستأنف بقوله سری بو تقدیرجه معنی اول شخص مجرد عاشق تفصیل اولندیغی اوزره نعم دیمکله بلی اویله در محبته مبتلایم دیو استفهام سابقی تصدیق ایلدکده بر سؤال استفساری کلدیکه ای عاشق چونکه کندکده اولان محبتی اعتراف وتصدیق ایلدك اول درد محبت ایله آیا نه حالده سن در دمند دیو توجه ایدن مقدر سؤال استینافیه یه جوابده سری طیف الخ دیدی (یعنی کیجه محبوبمك خیالی کلدی و بنی نومدن بیدار ایلدی خواب وراحتم کتدی حاصل بوکه محبت لذائذ وصفانك بینه الم واکدار ایله معترض اولوب وتخلل ایدوب فاصل اولور (یعنی محبت برحالده درکه کرك نوم وکرك سائر لذائذدن عاشقی محروم ایدر شمدی حالم بو منوال اوزره در دیمك مآلنده اولور ومختار اولان دخی بو معنادر (اما درة المضیئه صاحبی علیه الرحمه نك بو بیت عسیر المعنانك بیاننده تحریری بو وجهله درکه دیمشدر (نعم حرف تصدیق اذا وقع بعد الاخبار ویقال فیه حرف اعلام اذا وقع بعد الاستفهام نحو هل قام زید فنعم ههنا حرف اعلام

لوقوعه بعد الاستفهام السابق المراد به بيان اسباب المحبة فكانه
قال نعم سبب مزج الدمع بالدم احد هذه الاسباب المذكورة
وهو سرى طيف المحبوب الذى كالبرق الخاطف فى السرعة
والمغيب ديمشدر بوقول اوزر استفهام سابق مزج دمعك احد
اسبابندن سؤال واستفهام اوله يعنى ديمك اوله كه مزج دمعك
احد اسبابندن اولان خيال محبوبك سكا كلمه سيميدر مزج دمعك
سببى (ايمدى بو برسؤال واستفهامدر بو سؤاله جواب اولان نعم
سرى طيف الخ مصر عنده كى نعم كلمه سى بلى اويله در ديمك
مقامنده در نته كيم هل زيد قائم استفهامنك جوابنده نعم كلمه سى
زيد قائم ديمك مقامنده اولديغى كبى (وقوله سرى من اهوى الخ
كلامى اول جوابى تفصيلدر (بعض شراح نعم كلمه سى خبر
سابق مقرردر ديمش لكن مختار اولان اولا تفصيل اولنديغى
اوزره نعم كلمه سى بو بيت مبار كده استفهام سابق مقرر اولمقدر
وفيه من البديع رد العجز على الصدر

* ⁂ تخميس ⁂ *

* فراق وحسرت آلوب خواب وراحت بدنى *
* دوشمده كور مكه ده قائم اكرچه سنى *
* اسير پسترم اما وايك خواب فنى *
* نعم سرى طيف من اهوى فارقنى *
* والحب يعترض اللذات بالالم *

يالائمى مستفعلن فى الهوى ال فاعلن عذرى مع مستفعلن ذرة فعلن
منى الى مستفعلن ك ولو فعلن انصفت لم مستفعلن تلم فعلن
(يالائمى فى الهوى العذرى معذرة) (منى اليك ولو انصفت لم تلم)
يا حرف ندا لائم لام يلوم لوما وملامة اسم فاعلدر تقديرا منصوب
منادادر حقيقتده موصوف محذوف شخصا كلمه سنك صفتيدر
محذوفه اعتمادا اسم فاعل عامل اولور (پس فاعلى تحتنده مستتر
مقدر اولان موصوفه راجع ضميردر مفعولى مضاف اولديغى ياء
متكلمدر كه تقديرا مجرور لائم كلمه سنك مضاف اليهيدر فى الهوى
لائم كلمه سنه متعلقدر هوى محبت معناسنه در (قوله العذرى بضم

العين المهملة والذال المعجمة بنى عذره منسوب بر قبيله نك اسميدر
محبت معناسنه اولان الهوى كلمه سنك صفتيدر (هوى العذرى
حب شديد مفرط معناسنده استعمال اولنور سببى قبيلۀ مزبوره نك
نسوانى ملكۀ حسن وجمال وشبانى مستعد جريحۀ محبت اولمقده
صاحب كمال اولمغله حب مفرطه ابتلا ايله سنلرى ار بعينه قبل
الوصول انتقال ايده كلشلردر (بعض شراح العذرى عبارتنك
اعرابنده محذوف تقديرى ايله فى الهوى المحبوب العذرى ديمكدر
ديوب شو وجهله بيان وتقرير ايدر كه قبائل عربدن بنى عذره
كمال حسن وملاحتده بين القبائل مسلم اولمغله (مصرع) كيمدر
نظرك واردين سن حسنله برده سن) مفاد نجه ايچلرنده نهايت
رتبۀ ملاحتده حسن وجمال صاحبى نيجه جانانه لر بولنديغنه بناء
محبوب عذرى كمال حسنله متصفه اطلاق اوله كلديكى اعتبار ايله
فى الهوى العذرى ديمك لفظ محبوب تقديرى ايله فى محبة المحبوب
العذرى ديمك اولور بو تقدير اوزره العذرى كلمه سى محذوفك
صفتيدر ديمشلر (حكايۀ قبيلۀ عذريه نك بالاده تحرير اولنديغى
اوزره ابتلالرينى بيان ضمننده اصمعيدن بو بلاغت وفصاحت
اوزره روايت اولنمش كه (انه مر بقبيلة بنى العذرة فاضافه بعضهم
وجر محبته بالاضافة فكانت لمضيفه بنت رشيق القد صبيح الخد
فصيح الكلام (بيت) وليس لها عيب سوى ان ضيفها (يعاب
بنسيان الاحبة والوطن) يقول الاصمعى (خرجت من بيت المضيف
لا تفرج باقى اهلهم فرأيت شابا ضعيفا كانهلال ونحيفا كالخلال
تلوح اسرار المحبة من اسرته لاينطفى نيران قلبه بقطرات عبرته
فسألت الحضار عن حاله قالوا الحبيبة التى انت فى بيتها ومارآها
منذ سنين وله من فراقها آه وانين فمضيت الى البيت طالبا للمرام
وقلت يا راحة جراحة كل جريح قد جئت اليك متشفعا فى امر
هذا الشاب فترحمى اليه باستمالة قلبه المصاب وردى قرة عينيه
بنور الجمال قالت صلاحه فى فراقنا فبعد الالحا والتى قبلت الحاح
منى فذهبت الى المحب وقلت استعد لمشاهدة المحبوب فبين ذلك
هاج الغبار من جانب الحبيب فغشى عليه ووقع فى التراب فقالت

یا سلیم القلب انه لایطیق مشاهدة غبار نعالنا فکیف یطیق مطالعة جمالنا انتهی (معلوم اوله که نعوذ بالله تعالی بو مرتبه عشق ومحبت ماسوایه قلبك کمال تعلقندن عبارت اولمغله خطاء فاحش اولدیغی ظاهردر (مصرع) خیالك دیده دن نقشك دل بیکینه دن چیقمز) مفادنجه خیال محبوبی برآن قلبدن اخراج ایده ممکله جلوکاه انوار جمال الله اولان قلب کبی نظرگاه الهیه یی او مقوله خیال باطل وفرط حب ماسوی ایله دائما تلویث ایتمك (حب الدنیا رأس کل خطیئة) حدیث شریفی منطوقنجه حب دنیانك کمال مرتبه افراطی ایله اتصافدر بامر الله تعالی مبتلای عشق ماسوی نیجه نیجه مهالك واضطرابه ورزائل ومحن لایطاقه مبتلا اوله کلدیکی مجرب کائناتدر (ناظم قصیده مرحوم شیخ حضرتلرینك بالجمله ایراد ایلدیکی محبت واشتیاق اول محبوب رب العالمین مفخر موجودات افندیمز صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلرینك وسیلهٔ حیات ابدیه اولان علاقهٔ محمدیه ایله عشق ومحبتلریدر که اول حبیب اکرمه محبت الهیه محبتدر خلقت انسانیه یعنی دنیایه کلمدن دخی مراد بوطریق ایله و بو وسیلهٔ کاملهٔ ایله قرب ووصال حقه کسب واستعداددر (قوله * معذرة کاهی مصدر میمی اولمق اوزره استعمال اولنور عذر یعذر عذرا و معذرة ذال معجمه نك کسری وفتحیله جائزدر وکاهی صرف اسم اولوب کلامدن ما یعتذر به اسمی اولور یعنی اعتذار ایدن کیمسه عذرنی افاده وبیان ایچون متکلم ایراد ایلدیکی کلامه معذره درلر (ایمدی اکر مصدر میمی اولورسه محذوف فعل امر اولان اقبل فعلنك مفعولیدر (منی کلمه سی جار مع المجرور سالف الذکر محذوف اقبل فعلنك مفعولی اولور الیك کلمه سنده کذلك جار ومجرور ومعذرة لفظنه متعلق معذرة کلمه سنك مفعولی اولوب تقدیری اقبل منی الیك معذرة ای عذری دیمکدر یعنی اعتذارمی قبول ایله مألنده اولور یاخود محذوف اعتذار فعلنك مفعول مطلقی اولوب اعتذر معذرة تقدیرنده در فاما اکر معذرة مصدر میمی اولمیوب ما یعتذر به اولان کلمه نك اسمی اولورسه فعل محذوفك مفعول بهی اولور تقدیری اقول

معذرة

معذرة دیمکدر ای اقول کلاما بما یتعذر به دیمك اولور لکن بو احتمال ده (مصرع ثانیده اولان منی الیك عبارتنده تکلفه محتاجدر مناسب اولان اولا تقریر اولنان معذرة مصدر میمی اولمق اوزره اعراب اولنور (عصام رحمه الله نسبتدن تمیز در دیمش بو مقاملرده شراح اعراب بیانده قتی چوق احتمالات یازمشلر آدمه مطالعه دن فتور کتورر مختارنی ذکر ایله اکتفا اولندی (قوله ولو انصفت لو حرف شرطدر انصفت عدالت معناسنه در انصافدندر فعل مخاطبدر مع فاعله جمله سنك محلی یوق فعل شرط (لم حرف جازم (تلم فعل مضارع مخاطبدر مع فاعله جمله سی جزاء شرط تلم لومدن طعن معناسنه در فعل شرط مع جزائه جمله سی شرطیه لا محل لها من الاعراب جملهٔ مستأنفه در که ماقبلنی تأکید وتقریردر یعنی ماقبلنده مذکور اولان ابیاتده ذکر اولنان عشق ومحبت عاشقده اختیاری اولمیوب خصوصا بر محبت که هوای عذری اوله نیجه تحمل اولنور بو مقوله اراده واختیاردن خارج حالات اضطراریه یه انصاف ایدرسن یعنی انصاف بودر که لوم وطعن ایتمزسن دیو بو وجهله ماسبقی لم تلم جمله سی تأکید اولور (بو بیت دبارکه ده لایم ولم تلم عبارتلریله صنایع بدیعه دن رد العجز علی الصدر اولدیغی کبی فی العذری ومعذرة عبارتنده تشبیه بالمشتق ایله جناس اولور (محصول معنای بیت) ای بنی هوای عذریه ده یعنی حب مفرطده لوم وطعن ایدن بندن سا که اولان اعتذاری یعنی معذرت وعذرمی اکر انصاف ایدرسن قبول ایدرسن لوم ایتمزسن یعنی آیا ارباب طعن وتشنیع سکا اعتذار ایده رمکه بنم مبتلا اولدیغم عشق ومحبت شواهل قبیله عذریه یی از وقتده هلاکه ایصال ایدن هوای محبت واره بن ایشته اویله محبته مبتلایم بو بله مبتلایه لوم وطعن انصاف دکلدر مألنده اوله (پس دیمك اولور که اصلنده محبت اضطراری در خصوصا که هوای عذریه اوله انصاف ایتمیوب نیجه لوم ایدرسن (وفیه من البدیع جناس الاشتقاق فی یالائمی ولم تلم والسلب الصوری والایجاب والجناس المطرف فی لم تلم والجناس المطلق فی العذری ومعذرة

* * * تخمیس * * *

اولورسه نال قوا اولسون هوای عشقله تن
بو یوله فیض خدادرنه شبهه دردومحن
محبت ازلی صانمه اختیار ایله سن
یالائمی فی الهوی العذری معذرة
منی الیك ولو انصفت لم تلم

عدتك حا مفاعلن لی لا فعلن سری بمس مستفعلن تتر فعلن
عن الوشا مفاعلن ةولا فعلن دانی بمن مستفعلن حسم فعلن
(عدتك حالی لاسری بمستتر) (عن الوشاة ولا دائی بمنحسم)

قوله عدتك عدا یعدو عدوا وعدوانا فعل ماضی مؤنثدر اصلی عدوتدر واو حرف علت متحرك ماقبلی مفتوح النه بعد القلب الف حذف اولنمشدر (معلوم اوله كه اشبو عدتك كلمه سنده شراح اوچ وجهله معنایه ذاهب اولمشلردر (اولا عدتك كلمه سی دلت معناسنده استعارۀ تبعیه اولمقدر (ایكنجی حذف وایصال اوزره معنادر كه حذف معتبر اولان حرف جر حروف جاره دن عن كلمه سی اولمق وار (اوچنجی الی كلمه سی اولمق وار (نته كیم دره صاحبی عدتك كلمه سی بنفسه متعدیه در كه جاوز معناسنه در و بو معنی ایله دلت معناسنده استعارۀ تبعیه در دیمش استعارۀ تبعیه فعلده اولان استعاره یه دیرلر تبعیه دیدكلری استعاره اولا اول فعلك مصدرنده جریان ایدوب بعده اول استعاره اجرا اولنان مصدردن فعل مستعار مشتق قلنور بو قاعده اوزره اولا عاشقك حالنك دلالتی كمال ظهوره واشتهارده عدوكه تجاوزه تشبیه اولنوب عدو دلالت ایچون مستعار اولدقده مصدر اولان عدوده دلالت معناسنه استعاره یی بعد الاجرا عدودن دلت معناسنده عدوت فعلی مشتق قلنمغله عدوت فعلنده دلالت معناسنه استعارۀ تبعیه اولمغله عدتك حالی دیمك دلتك حالی علی سری دیمك اولوب نطقت الحال كبی استعارۀ تبعیه اولور بو معنایی شارح مزبور تقدیم ایدر (كما قال وحال الشیء مایفهم من ذلك الشیء بالقرائن الخارجیة من العوارض وعلی هذا یكون عدتك بمعنی دلتك حالی علی سری فیكون العدو مستعارا للدلالة استعارة تبعیة

كما فی نطقت الحال بعضیلر حذف وایصال قبیلندن اولدیغنه ذاهب اولدقلرینی شارح مشارالیه نقل ایدر (ایمدی اولا حذف وایصالی بیان ایده لم (معلوم اوله كه فعل كندوده اولان معنایی مفعوله بنفسه ایصال ایده ممكله اول معنایی حرف جر واسطه سیله ایصاله محتاج اولور (بو مقوله محذوف حرف جر ایله عربك استعمال ایده كلدیكی فعللرده حذف وایصال واردر درلر بو حذف ایصال سماعیدر (ایمدی مصنف عدت كلمه سنده عربك (حذف وایصال ایله استعماللرینه مطلع اولمغله بو بیتده حرف عن یاخود حرف الی كلمه لرینی حذف وایصال ایله معنی مراد ایدوب عدتك حالی عنك الی غیرك ای تجاوز حالی عنك الی الغمازین معناسنده اولور زیرا عدوك اصل معناسی تجاوزدر لكن بو محلده حذف وایصال اولمغله محذوف عن ایله استعمال اولندیغی تقدیرجه بو وجه محرر تجاوز حالی عنك الی غیرك دیمك اولدقده حالمدن شكایتدر كه كندونی تجاوز ایدوب غیریلره واصل اولدی دیمك اولور (كما قال فی الدرة قیل فی عدتك حذف وایصال لانه یقال عداعنه جاوزه وعدی الیه سری الیه ای عدت الحال عنك الی غیرك فهو شكایة عن حال نفسه بان سره قد تجاوز عنه وفشی بین الناس (یعنی حالم سكا واصل اولدی وسندن مثلا غمازلره تجاوز ایلدی دیمك حال عشقم سنك معلومك اولدی وغیریلرك دخی معلومی اولدی دیوب بین الناس حالم افشا اولدی دیو كندو نفسندن شكایتدر شو معنایه شكایت كه ابیات سابقه ده ناظم ای شخص مجرد عاشق سنده محبت واردر شهود عدول ایله وجهكده اولان خطی ایله كذا و كذا ثابت ایكن فكیف تنكر دیوب محبتی نیچه انكار ایدرسن دیدكده اولدخی علی ماسبق انكاردن خالی اولمیه رق آخر الامر نعم سری بیتی منطوقنجه هوی و ابتلاسنی اقرار ایدوب حتی خیال محبوبك دخی كیجه لرده كلوب خوابدن محروم ایتدیكنی دخی اعترافدن صكره طعن ولوم ایدنلره اعتذار ایدوب درد محبتی و ابتلایی كتم واخفا ایده جك حالی قالممغله حال نفسندن شكایت ضمننده (بو بیت ایله لائمه خطاب ایدر كه عدتك حالی حالم سكا بالغ و سنك معلومك اولدی

وسندن كچوب غيريلرك دخی يعنی جمله ناسك معلومی اولدی كتم ايده جك حالم قالمدی ديمك اولور بو صورتده عدتك كلمه سنده حذف و ايصال عن كلمه سيله اولمش اولور بو تقرير اوزره معنی طبعه ملايم وظاهر اولمق كرك (اما حذف وايصال احتمال ثانی اوزره الی كلمه سيله اولمق اعتباريله اولورسه شويله تقرير اولنور كه مقام عاشقك حزن وانكساری مقامی اولوب فعل ماضی اولان عدتك كلمه سی دعا موضعنده استعمال اولنمغله بددعا ايدركه عدتك حالی اليك يعنی حالم سكا كچسون سن دخی بنم كبی عاشق ودرده مبتلا اوله سن ديمك اولور (ايمدی حذف وايصال قاعده سی اوزره اشبو حرف الی تقديری ايله اولان معنی (شيخ زاده عليه الرحمه نك دخی مختاريدر نته كيم تفصيل ايدر (عدت اليه ای سری اليه وعليه ای ظلم وعنه ای تجاوز و بدون الصلة بمعنی سار سريعا والظاهر دعاء علی اللائم ای ابتلاك الله بمثل ابتلائی به (يعنی عدی علی ايله استعمال اولنورسه ظلم معناسنه در الی وعن ايله استعمال اولنورسه تجاوز معناسنه در بدون الصله استعمال اولنورسه سری سريعا ديمكدر كه عدولغتده قوشمقدر بو مقامده الی محذوفدر عدت اليك بد دعا در نته كيم تفصيل اولندی (قوله * حالی مؤنث سماعيدر اكا بناء عدت فعلی صيغهٔ مؤنث ايله كلمشدر تقديرا مرفوع عدت كلمه سنك فاعليدر ياء متكلمه مضافدر حال الشیء ما يفهم من ذلك الشیء بالقرائن الخارجية من العوارض ايله تعريف ايدرلر يعنی شيئك عوارضيدر عارض قائم بنفسه اولان جوهر ايله قائم اولان شيدر حال عرضدن عامدر (بو مقامده مراد عاشقه عارض اولان احوال عشق ومحبتدر عدتك جمله سی مع فاعله بيت سابقك عليدر ديمشلر (قوله لاسری بمستتر عبارتنده لا كلمه سی بمعنی ليس در نته كيم شارح مصنفك (ولاهذه بمعنی ليس وبهذا ادخل الباء فی الخبر ديمشدر سری تقديرا مرفوع اسميدر لانك مستتر مخفی اولان شيء ديرلر بمستتر باء زائده در مستتر لانك خبريدر جمله سی حال لفظندن حالدر عدتك جمله سی تأكيد اولور ياخود بدلدر (معلوم اوله كه حرف زائده ده قاعده در كه زائده اولان حرف جرك مدخولی مجرور

اولور لكن بر محله متعلق اولماز بحسب العوامل معرب اولور (نته كيم بمستترده با زائده لفظا مجرور در لانك خبريدر (قوله عن الوشاة وشاة لفظا مجرور بمستتر كلمه سنه متعلقدر وشاة بضم الواو واشينك جمعيدر واشی غمازه ديرلر الف لام جنس ايچوندر ياخود استغراق ايچوندر (قوله ولادائی داء مرضدر انحسام انقطاعدر ولادائی بمنحسم لاسری بمستتر اوزرينه معطوفدر (كما قال فی الدرة ولاهذه زائده اوعامله ومابعدها اما عطف المفرد علی المفرد اوعطف الجملة علی الجملة وكلمة لا بمعنی ليس وان المراد بالحال والسرداء واحد وهو الم العشق فعبر عنه بالسر لخفائه وبالداء لما فيه من الالم للقلب والحال اعم منهما (بوندن صكره معلوم اوله كه الی كلمه سی تقديری ايله حذف وايصال عدتك فعلنك بددعا معناسنی مفيد اولديغك تفصيلی كذار ايلدی اما عن كلمه سی تقديری ايله حذف وايصال بيانده (صاحب درة بالاده سبقت ايلين تفصيلندن صكره ديمشدركه فلما ذكر الاعتراف بالمحبة واراد الاعتذار والانصاف لاجل المودة علله بقوله عدتك حالی ای بلغك ووصل اليك وتجاوز عنك الی غيرك ديو تقريرندن مستفاد اولان عن كلمه سيله عدتك فعلنده حذف ايصال اولنه (نته كيم تفصيلی كچمشدر بعده معنای بيتی بيانده (صاحب درة والمعنی ياايها اللائم فاقبل معذرتی واترك لومتی وانصف فی حالتی فانه قد بلغك وعلمت ان سری قد فشی بين الواشين وان دائی غير منقطع فانی الان محل المرحمة لا محل اللوم ديمشدر (محصول معنای بيت) ايها اللائم بنم حالم سنی تجاوز ايلدی يعنی سكا بالغ وسنك معلومك اولدی وسندن غيری بی دخی تجاوز ايلدی بنم سرم غمازلردن مستور دكلدر بين الواشين افشا اولمشدر و بنم دردم كسلمز منقطع دكلدر يعنی درد عشق بندن كسلوب كتمز در دمندم محل مرحمتم يوخسه محل لوم دكلم ديمك اوله كذلك (بعض شراح حذف وايصال عن كلمه سی اعتباريله اولديغی تقديرجه محصول معنای بيتی شو وجهله تقرير ايدركه (تجاوزت عنك قصتی ايها اللائم و بلغت الی الوشاة فلاسری بمستتر عنهم ولادائی وهو العشق بمنحسم ديمشدر واختر

بماشئت من التقريرات بوندن صكره معلوم اوله كه وجملة البيت
لامحل لها من الاعراب تعليل للبيت الاول ديمشلر يعنى عذلك حالى
فعل وفاعلدر جمله سى بيت اولك علتيدر (ايمدى علت اولديغى
شو وجهله كه بيت اول اولان الائمى فى الهوى الخ نظمنك مضمونى
اى لائم بن مهلك اولان هواى عذريه مبتلا اولدم بن بو بابده
معذورم انصاف بودركه بكا سن طعن ولوم ايتمليسن بن نيجون زيرا
بنم حالم سنك وغيريلرك معلومى اولدى مستور اولهجق شيئم قالمدى
ودردم هلاكه مؤدى اولان هواى عذريه دركه غير منقطع يعنى
بندن كسلوب كيتمسى محال مرض لاعلاجدر بويله درده مبتلايه
لوم اولنمامق لازم كلور معناسيله بيت سابقك بو وجهله علتيدر
ديمك بكنندر زيرا بو مقوله تخيلاته مبنى محللرده ادنى ملابسه ايله
لزوم تصورى كفايت ايدر منطقده شعر تخيلاتدن مركب قضايادر
ديمشلر وفيه من البديع المقابلة بين السر والستر والوشاة المظهرين
وحسن التقسيم بين وشاة لايمكنه معهم الكتمان ولايمكن انقطاعه

* * تخميس * *

* محبتك نيجه اولور كتمى سر مشتهرن *
* چكرمى عاشق اولان طعن دشمنك كدرن *
* بلاندى درد درونم نه لطفى وار حذرن *
* عذلك حالى لاسرى بمستتر *
* عن الوشاة ولادائى بمنحسم *

محضتنى الن مفاعلن نصح لا فاعلن كن لست اس مستفعلن معه فعلن
ان المحب مستفعلن ب عن ال فعلن عذال فى مستفعلن صمم فعلن
(محضتنى النصح لكن لست اسمعه) (ان المحب عن العذال فى صمم)
محض خالص معناسنه در يقال محضه الود يمحضه محضا خالصا
كذلك يقال عربى محض اى خالص النسب ديمكدر (شيخ زاده
المحض من الشئ الصرف الخالص ديمشدر (محضتنى فعل مخاطبدر
فاعلى تاء مخاطبدر مفعولى ياء متكلمدر (النصح بضم النون نصيحت
معناسنه در محضتنى فعلنك مفعول ثانيسيدر ياكه سن نصيحت
محض ايلدك يعنى مالايتعلق دن صافى وخالص اولان نصيحتى باكه

ايلدك ديمكدر نصح ينصح نصحا ونصاحة يقال اذا خلصه (لكن
كلمه سى بلا تشديددر حروف مشبههدن دكلدر بلكه مخففه دركه
حرف عاطفه در بهرحال نفى ايله استعمال اولنور اكر عطف المفرد
على المفرد اولورسه لكن نفيدن صكره ذكر اولنور واكر عطف
الجمله على الجمله اولورسه قبل النفى و بعد النفى كلمك جائزدر (كما قال
مولانا جامى رحمه الله لكن لازمه للنفى و لا يجاب فان كان لعطف المفرد
على المفرد فهى نقيض لا اى لايجاب ما انتفى عن الاول نحو ماجاءنى
زيد لكن عمرو وقد جاء و بعد الاثبات لنفى مابعدها نحو جاءنى زيد
لكن عمرو ولم يجئ فعلى كل تقدير غير مستعمل بدون النفى انتهى
بومحلده لكن لعطف الجمله على الجمله در واثباتدن صكره ذكر اولنمغله
مابعدى منفى اولور (قوله لست افعال ناقصهدن نفى در اسمى ضمير
متكلم جمله سى محضتنى جمله سندن جملهٔ مستأنفه در ماقبلندن
استدراكيدر قوله اسمعه اقبله معناسنه در سمع الله لمن حمده كبى در
يعنى نصيحت قبول ايتم ديمك اولور اسمع فعل مضارع نفس
متكلم در مع فاعله جمله سى محلا منصوب لست فعلنك خبريدر
(شارح مصنفك ديمشكه واسمعه مجاز عن القبول فليس النفى
مجرد السماع بل المطلوب بالنفى هو ملزومه اعنى القبول انتهى يعنى
لكن كلمه سى كلام سابقدن نشئت ايدن وهمى دفع ايچون موضوع
اولمغين بومحلده دخى كلام سابق خالص نصيحت اولنمغله بوندن
بو وهم تولد ايدركه مخاطب بهرحال اونصيحتى دكلبوب قبول ايلميه
زيرا نصيحت خالصه در (پس كلام سابق اشبو توهمدن خالى
اولمغله لكن كلمه سى اشبو كلام سابقدن تولد ايدن وهمى دفع ايدر
يعنى لكن لست اسمعه جمله سى اونصيحتى بن دكلم وقبول ايتم معناسنده
جملهٔ مستأنفه مستدركه اولور قوله ان المحب ان حروف مشبههدندر
المحب باب افعالدن اسم فاعلدر ان كلمه سنك منصوب اسميدر
(قوله فى صمم جار مع المجرور محذوف كائن كلمه سنه متعلق محلا
مرفوع خبريدر ان مع خبره جمله سى جملهٔ تعليليه در يعنى نصيحتى
دكلبوب قبول ايتمه نك ابتده برسببى وعلتى اولمالى (پس عاشق
لوم وطعن ايدنلردن صممده اولمه سى نصيحتى استماع ايتمه نك

سیبیدر واقعده صمم ایشتممه‌نك سببی اولدیغی ظاهردر كذلك بالواسطه عدم قبول نصیحتك دخی سببیدر (ایمدی عاشق صممده اولمق عدم قبول نصیحتدن كنایه اولور (قوله عن العذال بضم العین والذال المعجمه عاذلك جمعیدر عذالدندر عدل لوم وطعن ایدنلردر كه عذل لوم معناسنه‌در جار مع المجرور مؤخر صمم كلمه‌سنه متعلق مفعولیدر زیرا صمم مصدردر مصدرك معمولی ظرف اولسه مصدر اوزرینه تقدیمی جائزدر صمم صم یصم صمما وصمما اذا انسد وثقل سمعه دیمشلر صمم صاغر لقدر ظرفیتی افاده ایدن فی ایله استعمالی محبك مبالغه ایله صممده اولوب قطعا او نصیحتی استماع ایتممه‌سنی افاده ایچوندر كویا عاشق صمم ایچنده محاط وصمم ظرف كبی محیط در دیمك اوله (محصول معنای بیت) حق بو كیم سن بكا خاص نصیحت ایلدك لكن بن نصیحت دكلم زیرا عاشق لوم وطعن ایدنلردن صاغر لقده در یعنی نصیحتدن بر رتبه‌ده كران كوشدر كه كویا ایشتمك ظرف كند ومظروفدر قطعا عذالك طعنی عاشقك قولاغنه كیرمز دیمك اوله یعنی عشق احوال اضطراریه‌دندر بكا طعن ایده‌یورلر دیو متأثر اولوب عاشق تخلیص جانه قادر میدر بر وجهله قادر دكلدر خلقك تعییب وتشنیعی عاشقك قولاغنه دخی كیرمز مآلنده اوله (معلوم اوله كه بعضیلر عشق ومحبت اختیاریدر وبعضیلر اضطراریدر دیمشلر اختیاری دینلر عشق دیدكلری هوای نفسه تابع استحكام هوادر اضطرار یوقدر حتی جناب حق جل شانه اول هوادن نفسنی نهی ایدنلری مدح ایلدی اكر اضطراری اولسه قبول نهیه قدرتلری اولمز ایدی نته‌كیم بیورمشدر (واما من خاف مقام ربه ونهی النفس عن الهوی فان الجنة هی المأوی) هوی اختیاری اولدیغنه بناء نفسنی هوادن نهی ایدنلری مدح ضمننده جنت ایله موعود اولدیلر عشق دخی هوای نفسك افرادندن اولمغله آیت كریمه‌نك مشمولی اولور (ایمدی اكر هوای عشق اضطراری اولیدی مدح توجه ایتمیوب اندن كندوینی منع ایدنلر ممدوح اولمز ایدی دیدیلر اما عشق اضطراریدر دینلر عطشانك مایه جیعانك طعامه شوق ومحبت وتهالكی كبیدر

صبر ایده‌مز مضطر اولور (درة المضیئه صاحبی قوله تعالی (ربنا ولا تحملنا ما لا طاقة لنا به) آیت كریمه‌سنی كثیر من السلف عشق ایله تفسیر ایتدیلر دیو نقل ایدوب (نهی النفس عن الهوی) آیت كریمه‌سنده اولان هوادن مراد هوای نفس اماره بالسوءدر یوخسه عشق ومحبت معناسنه اولان هوی دكلدر دیوب بو صورتده عشق آیت كریمه‌ده اولان هوانك مشمولی اولمامغله اضطراره ذاهب اولنلر طرفندن فریق اوله جواب نقل ایدوب بعده بعض علمانك دخی طائفتین بیننده محاكمه‌لرینی شو وجهله بیان ایدر كه عشق ومحبته مؤدی اولان مبادی واسباب حق بودر كه اختیاریدر مثلا محبوبه امعان نظر وصورت جمال مستحسنه‌سنی دائما تخیل وتسلیط فكر بونلر جمله اسباب ابتلادندر بو اسبابی رضا واختیار ایله اتیان ایدنلر مسبب اولان عشق ومحبته مبتلا اولور (پس بو اسبابه مسبب اولان عشقك ترتبی اضطراری اولور دیوب بو وجهله عشقك اضطراری اولدیغنی ترجیح ایتمشلر (واقعا ابن سینا قانونده العشق مرض سوداوی یجذب به الانسان الی نفسه بتسلیط فكرته علیه دیدیكی بونی مؤیددر ابیات سابقه‌دن بالأمی فی الهوی العذری بیتی شرحنده بو مقامه دائر كلام سبقت ایتمش ایدی فی الحقیقه عشق ومحبت انجق غایه كل مقصود اولان محبوب حقیقی واجب الوجود جناب كبریایه اولمقدر لایق اولان زیرا عشق وصول حقه ارباب سلوك بیننده اسهل طریق واقدم وسائل واعظم مطالبدر (نته‌كیم دیمشلر شعر (باغی كه بهار دو سراز بر اوست) (چو پی كه چمنزار بقا برك تر اوست) (كنجی كه غنای ابدی نقش زر اوست) (عشقیست كه اكسیر فنا خاك در اوست) (از هر دو جهان سیر شدن ما حضر اوست) (كبار مشایخ صوفیه‌دن بعض اهل كمال قصیدهٔ خمریه شرحنده بیورمشكه الواصلون الی الحق سبحانه وتعالی علی قسمین اهل الجذب بالسكر من شراب المحبة المسلوبون عن انفسهم الغارقون فی ابحر الجمع فانخلع عنهم ربقة العلم والعقل وهم الذین قامت عنهم احكام الشریعة وآداب الطریقة فهؤلاء سكان قباب العزة وقطان دیار الجبروت لبس لهم

خيريه جودهم فكيف يشتغلون بالغير (والقسم الثانی سلبوا عن انفسهم اولا بعد الوصول ثم اعادهم الحق تعالى الى ما كانوا عليه فعادوا الى احكام الشريعة وآداب الطريقة فاجمع مشايخ الصوفيه قدس الله اسرارهم انه لا مقام للعبد تسقط عنه التكاليف الشريعة من الحلال والحرام واجمعوا ايضا على انه لا يصح النهايات الا بصحة البدايات وفيه من البديع التهكم والاستدراك والدليل والاقتباس من الحديث والطباق بين اسمعه وصمم والمقابلة المحققة بين المحب والعذال

* * تخميس * *

جهانی شهرت عشقم چون ایلدی مملو
هجوم ایدنجه عدو لوم وطعنله هر سو
صیانت ایلیوب الحق بنی اباحق کو
محضتنی النصح لکن لست اسمعه
ان المحب عن العذال فی صمم

انی اتهم مستفعلن ت نصی فعلن ح الشیب فی مستفعلن ع ذلی فعلن
والشیب اب مستفعلن عد فی فعلن نصح من الت مستفعلن تهم فعلن

(انی اتهمت نصیح الشیب فی عذلی) (والشیب ابعد فی نصح من التهم ناظم بو مجلده نفسك اطاعتندن خارج اولوب نصیحت قبول ایتمیوب کمال غلبه وخباثتی بیانه ونفسدن شکایته مقدمهٔ انتقال ایتمشدر زیرا کلامده بر اسلوبدن آخره انتقال بلاغت وفصاحتدن اولدیغی (شارح شیخ زاده بو وجهله تقریر ایدر که ومن ههنا انتقال من بیان حال المخاطب الی حال النفس والانتقال فی الکلام من اسلوب الی اسلوب یکون احسن تطریة لنشاط السامع ومنه اعجاز کلام رب العزة وهو قرآنه الکریم وفرقانه العظیم الا لانصبابه فی هذه الاسالیب دیمشدر (قوله انی اتهمت ان حروف مشبهه بالفعلدندر یاء متکلم تقدیرا منصوب اسمیدر (اتهمت اتهامدندر اوتهمت ایدی واو تایه قلب اولنوب ادغام اولنمشدر اتهمت فلانا بکذا ای نسبته الی التهمة والکذب دیرلر (شیخ زاده اتهمت فلانا بکذا ای نسبته الی ما یورثه العار دیرلر دیمش اتهمت مع فاعله جمله‌سی خبر ان در ان مع خبره بیت سابقلره مرور ایدن عدم سماعدن تعلیلدر یاخود واو عاطفه

تقدیری ایله بیت اوله معطوفدر دیمشلر (قوله نصیح لفظا منصوب اتهمت فعلنك مفعولیدر نصیح فعیل بمعنی فاعل ناصح دیمکدر شیبه اضافتی صفتك موصوفه اضافتی قبیلندن اضافت بیانیه‌در که مضاف الیهی مضافه حمل صحیحدر شیب ناصح دیمك صحیحدر شیب بیاض شعردر وقد شاب رأسه یشیب شیبا ومشیبا اذا ابیض شعره دیرلر (بو مقامده لفظ شیبده استعاره بالکنایه وار در دیمشلر اولا خطیب مذهبی اوزره استعاره بالکنایه تشبیه مضمر فی النفسدر گویا ناظم نفسنده شیبی ناصحه تشبیه ایلدی شو وجهله که (بیت) موی سفید اولدی عیان اچ کوزك کوکل) (تا کی بو خواب غفلت اغردی سحر یری) مفهومنجه ای غافل عمرك منقضی اولدی مقدمات انتقال کوروندی نیچون توبه وانابت واعمال صالحه ایله تدارك قیدنده اولمازسن دیو نصح وپند ایتمکده (ناظم رحمه الله کندو نفسنده شیبی ناصحه تشبیه ایلدی بعده مشبه به اولان ناصحك لوازمندن اولان نصحی مشبه اولان شیبه اثبات ایتمکله قرینهٔ استعارهٔ بالکنایه قیلدی (امدی شیبده استعارهٔ بالکنایه بو وجهله ملاحظه اولنور علی مذهب الخطیب (نته کیم علم بیانده مفصلدر که (انشبت المنیة اظفارها) کلامنده استعارهٔ مکنیه بو صورت اوزره در که متکلم کندو نفسنده منیه‌یی که موتدر اسده تشبیه ایلدی بعده اسدك ملایمی ولازمی اولان اظفاری منیه‌یه اثبات ایلدی که اظفارها دیدی (پس معلوم اولدی که متکلم کندو نفسنده وضمیرنده منیه‌یی اسده تشبیه ایلمش که اظفاری منیه‌یه اثبات ایلدی زیرا منیه‌ده اظفار اولماز اظفار اسدك ملایمی ولازمیدر بو قرینه‌در که منیه‌یی اسده تشبیه ایلمش (امدی منیه کلمه‌سنده استعاره بالکنایه بو وجهله متحقق اولور (معلوم اوله که استعاره بالکنایه‌ده خطیب مذهبی فهم واجرایه اسهل وقبوله اوفقدر جمهور وسکاکی مذهبی اوزره محلنده اجرا عسیر وفائدهٔ زائده یوقدر کما مر (قوله فی نصح کلمه‌سنده اولان حرف جر وقوله من التهم کلمه‌سنده اولان حرف جر ابعد کلمه‌سنه متعلقدر (ابعد فعل تفضیلدر مفضل علیهه محتاج اولمغله مفضل علیه محذوف من کل ناصح اولمق مناسبدر تقدیری

ابعده من كل ناصح فى نصيحته من التهمة والكذب ديمكدر ديمشلر
بو محلده مفضل عليهى ناظم ذكر ايتميوب حذف ايلديكى عموم
افاده سى ايچوندر (نته كيم الله اكبرده اكبر من كل شئ ديمكدر
(علم نحوده بو قاعده مبينه دركه كاهى فعلك مفعولى حذف اولنوركه
ليذهب ذهن السامع الى كل ما يصلح للمفعولية ويفيد العموم
ديدكلرينه قياسادر (التهم بضم التاء وفتح الهاء جمع تهمتدر (لغتده
تهمت شيئى خلاف مقصوده حمل درمثلا عابد حقه عبادت ايچون
نماز قيلار سفهاء ناس مقصودى عبادت دكلدر ريا قصد ايدر
ديوب اودملك نماز قلمسنى مقصودنك خلافنه حمل كيدر (والشيب
ابعد جمله سى حاليه در مصراع اولده مذكور اولان شيبدن حالدر
بو مقامده شيبه راجع ضمير مقامى ايكن ناظم شيبى اعاده ايدوب مكرر
ذكر ايلديكى شان شيبه تفخيم وتعظيم ايچوندر خصوصا اعادهٔ
ذكر ايله نفسه ناصحى ومخبر موتى تذكير ايدوب ايقاظ ايچوندر ديمشلر
(محصول معناى بيت) ناظم عليه الرحمة ناصحه بو وجهله خطاب
ايدركه ما سبقدن بر چوق لوم وطعن ايلدك وخالص نصيحتلر ايتدك
لكن تحقيقا بن ناصح شيبى باكه ايلديكى لوم وطعنده كذب ايله اتهام
ايلدم حال بوكه شيب نصيحتده اتهام كذبدن وبالجمله تهمتلردن
ابعددر يعنى ناصح شيب كه بر آن بندن منفك اولميوب پيش نظرمده
لسان حال ايله اى غافل مقدمات فنا وعلامات وهن وجود وضعف
قوى ظهوره كلدى بو دار امتحاندن سفر وانتقال وقتلرى كورندى
توبه وانابت ايله اولدقجه تلافئ مافات قيدنه ايچون دوشمزسن
ديو ليل ونهار لوم ايله نصيحت ايدركن تحقيق بن اول ناصحى كذب ايله
اتهام ايلدك نصيحت قبولى زه ده قالدى مع هذا كه ناصح شيب دائما
كوزم اوكنده طوروب تمام جاى عبرت ونصيحتده اتهامدن جمله دن
ابعددر ديمك اولور (اما كرابيات سابقه يه بو بيتى ربطله معنى مراد
اولورسه مآل معنى بو وجهله تقرير اولنوركه اى ناصح سن باكه خالص
نصيحت ايلدك لكن بن ناصح شيبى دكليوب كذب ايله اتهام وكلامنى
كذبه حمل ايدركن ما سبقدن بروسنك مبتلاى عشق اولديغمه طعن
ولومنى استماع وقبول ايدرميم بوندن فهم ايله كه ناصح شيبك نصيحتنى

قبول ايتمين كيمسه عذالك طعن ولومنه اعتبار ايدرمى ايتمز مألنده
اوله (وفيه من البديع التصدير وجناس الاشتقاق فى اتهمت والتهم
ونصيح ونصح والتكرير فى الشيب والاستعارة والتذييل

** تخميس **

* اساس جسم ضعيفه هرم ويروب خللى *
* بناى طاقتى يقدى زلازل زالى *
* كتورميوب بوخسارتله يادمه اجلى *
* انى اتهمت نصيح الشيب فى عذلى *
* والشيب ابعد فى نصح عن التهم *

فان ام مفاعلن مارتى فاعلن بالسوءمات مستفعلن تعظت فعلن
من جهلها مستفعلن بنذى فعلن والشيب وال مستفعلن هرم فعلن
(فان امارتى بالسوء ما اتعظت) (من جهلها بنذير الشيب والهرم)
قصيدهٔ مباركه نك ابتداسندن بو محله كلنجه احوال عشق ومحبت
اولمق اوزره شراح باب اول اعتبار ايتمشلردر (بوندن صكره باب
ثانيدركه امارة بالسوء اولان نفسه متابعتله تقصيراته اعتراف
بياننده در (قوله فان امارتى فا تعليليه در ان حروف مشبهه دندر
امارتى مبالغه ايله اسم فاعلدر نصارة وعلامة وزنى اوزره معناسى
زياده امر ايديجى ديمكدر نصارة مبالغه ايله نصرت ايديجى مفرده مؤنثدر
امارتى ضدنهى اولان امردندر مفعولى اولان ياء متكلمه مضاف
اولمغله تقديرا منصوب اسم اندر فاعلى تحتنده مضمر محذوف
موصوفه راجع ضميردر موصوف محذوف نفسدر بو محلده ناظم
نفسدن امارة بالسوء ايله تعبير ايتديكى قرآن كريمده (ان النفس
لامارة بالسوء) وارد اولديغنه اتباعا در مصنف موصوف مزبور
نفسى ذكر ايتميوب صفتنى ذكر ايلديكى نفسك بو صفت ايله اتصافنك
كمالنه وشهرتنه اشارت ايچوندر كويا امارة بالسوء نفسه اسم وعلم
اولمشدر بر رتبه كه ذكره حاجت يوقدر ديمك استر (شارح شيخ زاده
عليه الرحمه نفس امارهيى بيانده بيورر (اعلم ان النفس هى معدن
الاخلاق الذميمة مودعة بين جنبى الانسان اى جميع جسده وهى
امارة بالسوء مجبولة على ضد الروحانيات المخلوقة عن الملكوت الاعلى

فانهم يأمرون بالخير وينهون عن الشر وهى مخلوقة من الملكوت
السفلى كالشياطين وهم لا يأمرون الا بالشر ومن طبعهم التمرد
والاستكبار ولهذا تأبى النفس عن قبول الموعظة (ولها سبع
صفات الكبر والحرص والشهوة والحسد والغضب والبخل
والحقد فمن زكى عن نفسه هذه الصفات فقد وصل الى درجات
الجنان كما قال الله تعالى (قد افلح من تزكى) ومن لم يزكى نفسه عن
هذه الصفات بقى فى درجات جهنم كما قال الله تعالى (وقد خاب
من دسيها) (قوله بالسوء جار مع المجرور امارة كلمه سنه متعلقدر
(ساء يسوء سوء ديرلر قبحن برفنا فعل ايلسه (قوله ما اتعظت ما نافيه در
اتعظت فعل ماضى مؤنثدر اتعاظدندر اتعاظ نصيحت معناسنه
اولان موعظه دندر ضمير متصل بارز فاعليدر امارة كلمه سنه راجعدر
اتعظت جمله سى ان كلمه سنك خبريدر ان مع خبرها جمله سى فاء
تعليليه يه بناء محضنى النصح مصرعنده اولان عدم سماعدن
ياخود بيت سابقده اولان انى اتهمت فعلندن جملهٔ تعليليه در ديمشلر
(بعض شراح فا عاطفه در ان مع خبرها جمله سى سالف الذكر
انى اتهمت جمله سى اوزرينه معطوفدر ديمش (قوله من جهلها من
تعليليه در جهل من ايله مجرور اولوب اتعظيه متعلقدر (جهل
مصدردر فاعلى اولان ضميره مضافدر ضمير امارة كلمه سنه راجعدر
(قوله بنذير جار مع المجرور اتعظت كلمه سنه متعلقدر شيبه مضافدر
صفتك موصوفه اضافتى قبيلندندر بلكه مشبه بهك مشبهه
اضافتى در الشيب المنذر ديمكدر كالبديع بمعنى المبدع دركه نذير
منذر معناسنه در ياخود نذير مصدر در انذار معناسنه نكير انكار
معناسنه اولديغى كبى بو تقديرده اضافت بمعنى اللام اولوب شيب
كلمه سنده استعارهٔ مكنيه بولنور (كويا ناظم شيبى منذره تشبيه
ايدوب مشبه به اولان رجل منذرك ملايمى اولان انذارى قرينهٔ
استعاره اولمق اوزره شيبه اثبات ايلدى انذار تخويف معناسنه در
هرم وانقوليده فتحتين ايله ياش زياده اولوب پير اولمق معناسنه در
ديمش (بالاده ذكر اولنديغى اوزره فان كلمه سنده فا تعليليه اولديغى
صورتده فان امارتى جمله سى بعض شراح بيت اسبق اولان

محضنى دن علتدر وبعضيلر بيت سابق اولان انى اتهمت نك
علتيدر ديمشلر افادهٔ معناده بويله تقرير ايدرلر كه (ايها الشيخ الناصح
انى لا اقدر على سماع نصيحتك لان نفسى امارة بالسوء ما اتعظت
من فرط جهلها بوعظ الواعظين فلا تلمنى من لطفك لانى معذور
تقريرنده درديمشلر (وبعض شراح هذا تعليل (لقوله انى اتهمت
نصيح الشيب والمعنى ان نفسى التى هى امارة بالسوء لم تأخذ
الواعظ بسبب جهلها بتخويف الشيب اياها ديمش (شيخ زاده
فالمعنى ان نفسى الامارة بالسوء ماقبلت الواعظ من نذير الشيب
فتمادت فى غوايه الجهل والهرم ديو معنى ويرر (لكن فقير كفقدرك
تصورمده فان امارتى محذوف معلولك علتى اولمق ربط معناده
غايت ملايم اولور ظن اولنور مثلا محذوف اولان معلول لا تلومنى
ياخود لا تعينى مثللو اولاه (ايمدى اشبو محذوف ملاحظه سيله
(محصول معناى بيت) اياشيخ ناصح سنك نصيحت محض وخالصكى
استماع وقبول ايتمدم واتهامدن دورو بعيد اولان ناصح شيبى بن
كذلك اتهام ايلدم بنى تعييب ايتمه زيرا تحقيق بنم نفس امارة بالسوءم
كمال جهلندن اخافهٔ شيب وهرم ايله متعظ اولمازيعنى نصيحت
قبول ايتمز بويله برخبيثدر ديمك اوله (وفيه من البديع مراعات النظير
والمقابلة مع حسن الانتقال الى ذكر معاقب النفس بعد ان كان
فى حال المحبة والمخاطبة اللائم المسمى بالافتنان وهو اسلوب من احسن
اساليب البلغاء فى كلامهم

* * تخميس * *

مؤاخذه‌ك نيجه برناصحا اوررد هشت بوسن وساالده معاصى يتربكا خجلت
ملامت ايتمه بنى ايله حالمه شفقت) (فان امارتى بالسوء ما اتعظت
* من جهلها بنذير الشيب والهرم *

ولاعد مفاعلن دت من ال فاعلن فعل الجمى مستفعلن ل قرى فعلن
ضيف الم مستفعلن م برأ فعلن سى غير مح مستفعلن تشم فعلن
(ولا اعدت من الفعل الجميل قرى) (ضيف الم برأسى غير محتشم)
ولا اعدت واو عطف ايچوندر اتعظت اوزرينه معطوفدر لا زائده در
لاء زائده نفى سابقى تأكيد ايدر زيرا معطوف عليهده اولان لا كلمه سى

معطوف اولان اعدت كلمه سنى دخى نفى ايدرلا ثانى يه حاجت يوقدر مجرد تأكيد اولور اعدت فعل ماضئ مؤنثدر حاضرلمق معناسنه اولان اعداددندر اعدت فعلنك فاعلى ضمير بارزنفس اماره يه راجعدر (قوله من الفعل اعدت كلمه سنه متعلق ظرف لغودر كلمهٔ من ابتدائيه در الفعل بكسر الفا اولورسه اسمدر افعال عباددن اولوب عبددن صادر اولان عملدر فتحله اولورسه مصدر در اشلمك معناسنه اولور فعل يفعل فعلا كلور بو معناده فانك فتحيله وكسريله استعمال اولنور بونك تفصيلى توضيحده تفصيل اولنمشدر كه فعل عبد حاصل بالمصدر معناسنه اولمق وار ياخود مصدر معناسنه اولمق وار اولكى خارجده موجوددر مثلا قيامدن حاصل اولان هيئتدر ايكنجى اول هيئتى ايقاعدر كه اول ايقاع لاموجود ولامعدوم قبيلندن حالدر قصد قلب وارادهٔ جزئيه ايله تفسير ايدرلر مقدمات اربعده اولان مباحثك مبناسى بودر (بو مقامده فعل ايله مراد عبادات وسيئاتى قصد واراده وايقاعدر كه عبدنه مدار مؤاخذه سى واثابه وعقابى عند الماتريديه اول حال قبيلندن اولان قصد قلب وارادهٔ جزئيه در (الجميل حسن معناسنه در قرى بكسر القاف تقديرا منصوبدر عصى كبى اعدت فعلنك مفعوليدر قرى كلمه سى مصدر معناسنه اولور ضيافت ايتمك معناسنه در واكر حاصل بالمعنى المصدر اولورسه ماقرئ به الضيف من الطعام معناسنه در يعنى مسافره حاضرلنان طعامك اسميدر (ضيف بالجر مضاف اليهدر لا اعدت قرى ضيف ديمك مسافرك طعامنى حاضرلامدم ديمكدر (ضيف مسافره ديرلر جمعى اضياف كلور ضيافده استعارهٔ مصرحه واردر (ناظم كندونك صاچ وصقال اغارمه سندن عبارت اولان شيبى بر محله نزولده مسافره تشبيه ايلدى بعده مشبه به اولان ضيفى ذكر ايلدى كندو رأسنه نازل وعارض اولان شيبى مراد ايلدى باشه نزول مشبه اولان شيبك لوازمندندر ضيفه اثباتى قرينهٔ استعاره در كه مسافردن مراد شيب ايمش يوخسه مسافر باشه اينمز خانه يه اينر رأيت اسدا فى الحمام قبيلندن اولور لفظ قرى كه طعام وضيافتدر مشبه به اولان ضيفك ملايمى اولمغله ترشيح اولور (الم فعل ماضى در المامدن نزول

معناسنه در تحتنده فاعل ضميرى ضيفه راجعدر جمله سى ضيفك صفتيدر (قوله برأسى باء فى معناسنه حرف جردر رأسى تقديرا مجرور الم فعلنه متعلقدر قوله غير لفظا منصوب الم فعلنك فاعلندن حالدر ياخود لفظا مجرور ضيفك صفت بعد صفتيدر محتشم كلمه سنه مضافدر (شيخ زاده عليه الرحمه الاحتشام الاستحياء بالاحترام فمعناه ان نفسى ماهيئت شيأ من الاعمال الصالحات لضيافة ضيف كريم نزل برأسى اى ماتابت النفس عن ضلالها القديم ولم تعد من الرجوع الى الله تعالى قرى الضيف الكريم ديمش (بعض شراح محتشم بصيغة الفاعل الاستحياء مع الاحترام اى غير مستح منى فى نزوله برأسى وعدم استحياء الضيف فى نزوله دليل على كرمه فى عادة العرب ديمش (لكن درة مضيئه صاحبى فاضل عليه الرحمه نك اختيار وتقريرى بو وجهله دركما قال الاحتشام يستعمل فى عرف العام بمعنى العظمة والاحترام اى غير متعظم فى نزوله وهذا المعنى انسب والمعنى ان النفس الامارة بالسوء ضيعت خلاصة الاعمار فى الملاهى والمناهى وماهيأت شيئا من الافعال المستحسنة الجميلة ولا اعدت عملا من الاعمال المرغوبة الجليلة مما تصلح لقرى ضيف غير متعظم ولا متكبر بل هو متواضع نزل برأسى من تواضعه ولطفه بلا تكبر (وحاصله التأسف على عدم استحيائه من الشيب النازل بالرأس والتحسر على عدم توقيره وتقوية زاد السفر (ظاهر معناى عبارت بيت) نفس امارهم كبر وتعظمى يوق (يعنى كبر ايتميوب كمال تواضعندن تنزل ايدوب باشمه نزول ايدن مسافر شيبك حسن عملندن ضيافتنى حاضرلمدى يعنى نفس امارهٔ بالسوءم وعظ ونصيحت ايله متعظ اولماز ودخى كبر ايتميوب هر يره تنزل ايدن يعنى جمله نك باشنه كلن صاچ صقال اغرمه سى مسافرى باشمه نزول ايتدى اول مسافره فعل جميلدن يعنى نعم اعمال صالحه دن ضيافتنى حاضرلمدى ديمك مراد اوله بو معنى غير محتشم عبارتنده اولان احتشام تعظم وتكبر معناسنه اولديغى اوزره در لكن عربده بر عادت وار بر كيمسه نك خانه سنه اوطميوب صقلميوب بى تكلف نزول ايدن مسافر عندلرنده معتبر اولمغله اويله مسافره كريم اطلاق

ایدرلر ایمش (پس محتشم استحیا معناسنه اولان احتشامدن
اولورسه معنی تحقیق نفس امارهم باشمه نازل اولوب قونان مسافر
کریمك اعمال جمیله‌دن ضیافتنی حاضرلمدی دیمك اولور (ایمدی
احتشام اغظنده تعظیم یاخود استحیا معنالری اعتباریله بالاده تقریر
اولنان ایکی وجهله (محصول معنای بیتك مأل خلاصه‌سی)
صائبك (چون کذشتی از ز باط تن د کر معموره نیست) (زادراهی
بر نمید اری ازین منزل جرا) بیتی مفادنجه پیر اولدم اختیار اولدم
صاچ وصقال اغردی ایام انتقال دار بقا وسفر آخرت کورندی نفس
امارم بو وقت ایچون عبادات وطاعاتدن بر شیٔ حاضر ایمدی یعنی
اختیار اولدم پیرلك کلدی چوکدی بر عمل صالحم یوق دیو تأسف منید
اولور (فیه من البدیع مراعات النظیر والاستعارة والتذییل والتضمین

* * تخمیس * *

بو نفس ظالم ایدر هر اهانتی اجرا) (اکرچه عزت ایله باشه قوندیر راما
مسافرك نه ایدر حق لایقن اجرا) (ولا اعدت من الفعل الجمیل قری
* ضیف الم برأسی غیر محتشم *

لو کنت اع مستفعلن لم ان فعلن نی ما اوق مستفعلن قره فعلن
کتمت سر مفاعلن رابدا فاعلن لی منه بال مستفعلن کتم فعلن
(لو کنت اعلم انی ما اوقره) (کتمت سرا بدالی منه بالکتم)
ذکر فی الجامی کلمة لو لانتفاء الثانی لانتفاء الاول وهذا لازم معناه فانها
موضوعة لتعلیق حصول امر فی الماضی بحصول امر آخر مقدر فیه
فاذا قلت لو جئتنی لاکرمتك فقد علقت حصول الاکرام فی الماضی
بحصول مجیٔ مقدر فیه فیلزم انتفاء هما معا (بو محلده لو حرف
شرطدر (قوله کنت مع فاعله جمله‌سی اعرابدن محلی یوق فعل
شرطدر (قوله اعلم افعال قلوبدن ایکی مفعوله تعدی ایدرکه اول
مفعولین اصلده مبتدا وخبرایدی (کما ذکر فی النحو افعال القلوب
ظننت علمت حسبت الی آخره تدخل علی الجملة الاسمیة اعنی المبتدأ
والخبر لبیان ما یکون تلك الجملة عبارة عنه من ظن او علم (وقال
البعض تدخل تلك الافعال علی الجملة الاسمیة لبیان الشیٔ الذی
تکون تلك الافعال مشتقة عنه یعنی علمت تدخل فی الجملة لاجل

بیان العلم وظننت لبیان الظن ولعل هذا احسن من الاول وتنصب
هذه الافعال جزئی الجملة الاسمیة المسند والمسند الیه علی انهما
مفعولان لها ومن خصایصها ابطال عملها اذا توسطت بین
مفعولیها او تأخرت لاستقلال الجزئین الصالحین لان یکونا مبتدأ
وخبرا انتهی (قوله * انی همزه‌نك فتحیله حروف مشبهه دندر
(یا مبنی تقدیرا منصوب ان کلمه‌سنك اسمیدر ما نافیه‌در (قوله اوقره
فعل مضارع نفس متکلمدر توقیردن تعظیم معناسنه در تحتنده مضمر
ضمیر فاعلیدر ضمیر بارز متصل مبنی محلا منصوب مفعولیدر اوقره
جمله‌سی جملهٔ فعلیه محلا مرفوع ان کلمه‌سنك خبریدر ان مع خبرها
جمله‌سی علمت فعلنك ساد مسد المفعولین محلا منصوب مفعولیدر
علمت جمله‌سی محلا مرفوع کنت فعلنك خبریدر (قوله کتمت فعل
وفاعل در کتم ستر واخفا معناسنه در کتمت الشیٔ کتما وکتمانا سترته
دیمکدر (سرا کلمه‌سی کتمت نك مفعولیدر سر امر مخفی یه دیرلر
بو محلده امر مخفی صاچ وصقالده ظهور ایدن بعض بیاض شعر
لردرکه اختیارلق مقدماتندندر (شراح سرا مستورا معناسنه در
دیمش بو معنا اوزره دخی مرادینه ظهور ایدن بیاض شعرلردرکه انلر
پردهٔ سوادده مستور ایدی کتمت جمله‌سی اعرابدن محلی یوق جواب
شرطدر جمله‌سی شرطیه لا محل لها من الاعراب جملهٔ مستأنفه در قوله
بدا لی ظهر لی دیمکدر بدا فعل ماضیدر فاعلی ضمیر تحتنده مستتر
سرا کلمه‌سنه راجعدر جمله‌سی سرا کلمه‌سنك صفتیدر (قوله منه من
حرف جردر هاء ضمیر متصل مبنی محلا مجرور بدا کلمه‌سنه متعلقدر
ضمیر بیت سابقده اولان ضیفه یاخود شیبه راجعدر (قوله بالکتم
فتحتین ایله نباتاتدن براوتدر که بعض شی ایله قارشدروب خضاب
دیدکلری صقال بویاسی یپارلر آق صقال سیاه اولور (بالکتم
کلمه‌سنده با حرف جردر مع المجرور کتمت فعلنه متعلقدر (محصول
معنای عبارت بیت) اکر بن باشمه نزول ایدن او مسافره توقیر واحترام
ایتدیکمی بلیدم یعنی شیبك حق ولایقی اولان توبه وعباداته
مراعات ایتدیکمی بلیدم اندن بکا ظاهر اولان سری یعنی امر
مستوری که بیاض شعر لحیه‌در خضاب ایله کتم واخفا ایدردم

لكن بلدم ایتدم یعنی توقیراتمده جكمكی بلدیكم ایچون مستور ایكن ظهوره كلن یاضلری بو یاتوب سیاه ایتدم بو یله ناسك طعن وعتاب ولومنه مبتلا اولدم كه ع (اوغلانجق ایتمز ایتدیكنی آق صقالله) منطوقنجه خلقك لسان حال ایله بره اق صقالندن اوطانمز باق هله ارتكاب ایتدیكك ایشلره دیو عتاب وتحقیرارینه مستحق اولدم دیمك اوله (وفیه من البدیع الطباق فی كتمت سرابدالی والجناس المطلق فی كتمت بالكتم

* * تخمیس * *

* یاضه چیقدی ایشی عمرك عاقبت هرسو *
* آغردی لحیه ولی عبرت المدم سرمو *
* عتاب ایته بكا غافلا ایاحق كو *
* لوكنت اعلم انی ما اوقره *
* كتمت سرابدالی منه بالكتم *

من لی برد مستفعلن دجا فعلن ح من غوا مستفعلن یتها فعلن
كما یرد مفاعلن دجما فعلن ح الخیل بال مستفعلن لجم فعلن
(من لی برد جماح من غوایتها) (كما یرد جماح الخیل باللجم)

بو بیت نفسدن شكایتدر كه وعظ ونصیحت دكلمزند یرموتدن خوف ایتمز غوایت وضلالتده قالدی (بیت) یارب بزه برار بولنور همت ایدرمی) (یوخسه كونمز بو یله ضلالتله كچرمی) دأ انجه انقیاد امر حقه وطاعاته اقدام ایدرمدرس ظهوری امیدیله (ناظم علیه الرحمه تضرع وتمنی واستعطافی مفید حرف استفهام كتوروب بیوررر كه قوله من لی برد من حرف استفهام سكون اوزره مبنی محلا مرفوع مبتدا لی كلمه سنده لام حرف جر یاء متكلم تقدیرا مجرور مقدر یضمن یاخود یتكفل یاخود یعاون مقوله سنده متعلقدر جار مع المجرور محلا مرفوع مرقوم مبتدانك خبریدر (برد با حرف جردر فی معناسنه رد كلمه سی با ایله مجرور سالف الذكر محذوف یضمن ویعاون فعلنه متعلقدر ردار جماع واعاده معناسنه در جماح كلمه سنه مضافدر (جماح مصدر در بجن فرس صاحبنه انقیاد ایتمز سركش اولوب كم الماز لجام اوردورمز حرون اولدقده عرب جمع الفرس راكبه جموحا وجماحا دیرلر اذا ابی منه

وغلبه دیمشلر بو معنی جموح فرسده اولورسه در (اما جموح انسانده اولورسه جمع الرجل اذا ركب هواه وعسر رده فهو جامح دیرلر (بو مقامده ناظم اسم فاعل صیغه سیله كتور میوب جماح لفظی ایله كتوروب نفسنی مصدر صیغه سیله توصیف ایدوب نفسدن مصدر صیغه سیله تعبیری نفسك كمال مرتبه جماحت ایله اتصافنه اشارت ایچوندر كویا نفس عین جماح اولمش رجل عدل كبی اولور (پس جماح جامح معناسنه اولوب جامح حرون وانقیاددن خارج فرس معناسنه اولان لفظ جماحده استعارهٔ مصرحه واردر دیمشلر زیرا بو بیتده مشبه ذكر اولنمامشدر كه ذكر اولنان انجق مشبه بهدر یعنی جامح دیمك اولان جموح لفظنی ناظم ذكر ایدوب تشبیه علاقه سی سببیله نفس اماره یی مراد ایتمكله جماح لفظنده استعاره مصرحه بولنور كویا نفس اماره یی جامحه كه یعنی فرس سركش وحرونه تشبیه ایلدی مشبه به اولان جماح كه جامح معناسنه در كه ذكر ایلدی مشبه اولان نفسی مراد ایلدی مشبه اولان نفسك ملایمندن لازمی اولان غوایتی جماحه اثبات ایلدی قرینهٔ استعاره در كه جماح ایله مراد نفسدر یوخسه فرس حرون مراد دكلدر زیرا غوایت وضلالت نفسك لوازمندندر فرس ایله ضلالتك مناسبتی یوقدر (نته كیم فی الحمام قولی قرینهٔ استعاره در كه رأیت اسدا فی الحمام مثالنده اسد ایله مراد رجل شجاع ایمش زیرا حمامده اولمق رجلك ملایمیدر ولوازمندندر یوخسه حمامده اولمق ایله اسدك مناسبتی یوقدر (بو مقامده نفسی فرسه تشبیه وخیل ایله تعبیردن ناظمك مرادی (نفسك مطیتك فارفق بها) حدیث سعادتده نفسدن مطیه ایله تعبیر بیورلدیغنه تبركادر دیمشلر (قوله من غوایتها من حرف جردر ابتداء غایت ایچوندر رد كلمه سنه متعلقدر غوایت ضمیره مضافدر ضمیر مبنی تقدیرا مجرور مضاف الیهدر غوایت تركیبده آزغونلق در كه فتحله مصدر در ضلالت معناسنه در غوی یغوی غوایة وغیا اذا غوی وطغی دیرلر غوایت كلمه سنك مضاف الیهی اولان ها ضمیری جماح كلمه سنه راجعدر ضمیر تأنیث كتورلدیكی جماح ایله مراد مؤنث سماعی اولان

نفس امارەنك تأثیرنه بناءً در نفسی غوایتندن ردك معناسی غوایت وضلالتدن سمت صلاحه صرف وتحویلدر (قوله كما ترد كاف مثل معناسنه محلا مجرور سالف الذكر رد كلمه سـنك صفتیدر یاخود محلا مرفوع مبتداء محذوف هو كلمه سنك خبریدر تقدیری هو مثل رد الخیـل دیمكدر مبتدا مع خبره كذلك مصرع اولـده اولان رد كلمه سنك صفتیدر ما مصدریه در (یرد فعل مضارع مجهول جماح قائممقام فاعلیدر (قوله بالجم ضمتین ایله در حرف جر رد كلمه سنه متعلقدر حرف جر اولان باء استعـانت ایچوندر لجم لجامك جمعیدر لجام تركیـده كم دیدكلری یغور در كه ضبط ایچون خیلك اغزینه وضع ایدرلر معروفدر لجام لفظ معربدر فارسیده لكامدن تعریب اولنمشدر (تعریب اولدر كه لفظ عجمی نك بعض حروفنی مخرجده اول حرفه قریبی اولان آخر حرف مناسبنه تبدیل ایدوب عربی قلمقدر عرب تعریبی كندولره تكلمده تسهیل ایچون ایدرلر (نته كیم لكام عجمیدر حرف كاف مخرجده كندویه قریب جیمه تبدیل اولنمشدر نطق و تكلمده سهولت هر قومك تركیده سلیقه والفت طبعنه منوطدر (ظاهر معنای عبارت بیت) اه كیمدر اولكیم بنم ایچون التزام ایدوب ضامن اوله بنم جماحمی یعنی حرون وسركش اولان انقیاددن خارج نفس امارەمی غوایتدن رد ایلیـه یعنی غوایت وضلالتدن دوندروب وطریق هدایت وسلامته رد وارجاع ایلیه (نته كیم خیلك انقياددن خارج حرون وسركش اوچوروم ویارباشی كبی مواضع مهلكه‌دن شاهراه مقصد و سلامته لجام ایله رد وارجاع اولنـدیغی كبی (یعنی اه كیمدر اوذات عالیقـدر صاحب همت معدن كرامت باكه غالب مطلق انقياددن خارج حرون وسركش جماحمی (یعنی نفسمی سلوك غیـا ومعصیت وضلالتدن سمت طریق مستقیمه هدایت وطاعت وسلامته رد واعادەیه ضامن اولوب همت و التزام ایلیه دیمكدر (نتـه كیم درة المضیئه ده تلفظ من للاستفهام فیه معنی الاستعطاف والتضرع والتأسف علی حاله وما فات منه من العبادة دیمشدر (تركی تعبیرده مد آه تأسف وحزن مقامنده استعمال اولنور اكه بناءً تركی تقریرده

آه لفظیله تعبیر اولندی (معلوم اوله كه بو بیت غراده اشارت واردر كه تزكیهٔ نفس یالكز عقل ایله اولمیه (زیرا نفس امارة بالسوء دكه حال ایله سمت صلاحه وانابتـه كتمز (بهر حال بر مرشد كامل عزیزك همت وعنایتنه احتیاج مقرردر دیوب اویله بر صاحب همته تحسره وانی تمنی یه اشارت وتضرع ایله اظهار حزن وكندو حالنه تأسف اوله بو معنالرده ثابت مرحوم كوزل اظهار حزن وتأسف ایدر

یا الهی شكسته وزارم * كافر نفسده كرفتـارم
بنی قول كبی نفس اماره * قوللوردمعصیتده همواره
چكـری هوسده منقه‌ده یم * دل مجرمله بر پرانقه‌ده یم
نه بلادر بو انكرك قهری * نه‌ ‌و كمز خزینه‌ در زهری

لكن (شارح شیخ زاده علیه الرحمه تمام شیخانه وادیبانه فتی اعلا بیـان حقیقت ایدر حیث قال (یعنی من یضمن لی برد الجماح عن طریق الغوایة الی سـنن الصلاح كما یرد جماح الخیل عن الغیـا فی المهلكه الی طریق المقصد بلجامها وفی هذا البیت اشارة الی ان ریاضة النفوس المعبر عنها بالتزكیـة اصل جمیع الفلاح كما قال الله تعـالی (قد افلح من زكیها) وهی لا یتیسر الا برائض عالم بقوانین الریاضـة فائض علی الطالب سجـال الافاضة ولا تظنن ان تزكیة النفس یتیسر بطریق العقل كما ظنت الفلاسفة وغیرهم من الجهال وشرعوا فی تزكیة نفوسهم بالریاضیات والمجـاهدات علی العمیا فوقعوا فی الشبهات والضلالات فان تزكیـة النفوس كمعالجة الابدان فكما لا یجوز للمریض استعمال الادویة الا بنظر حاذق كذلك تزكیة النفوس لا یتیسر الا بنظر نبی او ولی وهذا احد اسرار بعثة الانبیاء علیهم السلام ولهذا بعثهم الله تعالی لیزكوا بعلاج الشرایع نفس كل قنوط ویؤس (فالناظم رحمه الله تعـالی یتمنی من یضمن له بهذا الشـان ویرد جمـاحه عن غوایة الطغیان (فالاستفهام للتمنی والاستعطاف واظهار التأسف والاستعانة بكل احد انتهی (بعض شراح من كلمه سی استفهام استبعـاد ایچوندر دیمش (نحو ده اتضرب زیدا وهو اخوك قبیلندن استفهام انكاری اولور (بو صورتده من لی برد كلمه سنده لام حرف جردر مقـدر

يضمن لی او يكفل لی فعلنه متعلقدر من يضمن لی ديمك اولدقده
معنی بنم ایچون جاجی یعنی حرون وسرکش بکا انقیاددن خارج
نفس اماره می غوایت وضلالتدن سمت صلاح وهدایته صرف
ورده کیم ضامن اولور (یعنی کیم تکفل والتزام ایدر کیمك نه حاجتی
بویله تکفل ایدر یوقدر دیمك در (مصراع اول (مصراع ثانی مآلی
اوزره نته کیم جماح خیل سرکش وحرون لجام ایله صوب سلامته رد
وصرف اولندیغی کبی بنم دخی جاجمی ضلالتدن سمت صلاحه
صرف ورده کیم تکفل ایدر کیمسه تکفل اعز تکفل ایدر ضامن
اولور کیمسه یوقدر دیمکدر (بعض شراح والغرض من الاستفهام
استبعاد رده الی الطریق القویم والمعنی ان رد النفوس عن المعاصی
لیس من طوق البشر وانما هو شان القوی ذو القدرة عبارتیله تفصیل
ایدر (لکن کبار شراحك مختاری مقدما تفصیل اولنان معانی لطیفه
اولدیغی ظاهردر وفیه من البدایع التکریر والاستعارة وحسن التعلیل

＊ ＊ ＊ تخمیس ＊ ＊ ＊

قنی او فایض خیل طریق فوزهدا ＊ که اوردی خاك ضلاله بنی سمندهوا
رجای تربیهٔ نفس ایدوب دیدم آیا ＊ من لی برد جماح من غوایتها
＊ کما یرد جماح الخیل باللجم ＊

فلا ترم مفاعلن بالمعا فاعلن صی کسرشه مستفعلن وتها فعلن
ان الطعا مستفعلن م یقو فعلن وی شهوة ال مستفعلن نهم فعلن
(فلا ترم بالمعاصی کسر شهوتها) (ان الطعام یقوی شهوة النهم)
فلا ترم فاشرطیه درنته کیم ماسبقده شرحنده فانك اقسامی تفصیل
اولنمش ایدی که معطوف علیه محذوف اولوب وشرط اولورسه
فاء فصیحهٔ شرطیه دیرلر بو محلده دخی فلا ترم شرط اولان محذوف
معطوف علیه اوزرینه عطف اولنمشدر تقدیری اذا عرفت احوال
النفس من الغوایة وعدم الاتعاظ فلا ترم ای فلا تطلب دیمکدر
نته کیم (شارح شیخ زاده والفاء یفصح عن شرط محذوف یفهم
مما سبق ای ان کنت عرفت ان النفس الامارة حریصة علی الشرور
والقبایح فلا تطلب باستعانة المعاصی کسر شهوتها دیمشدر (لا ترم
فعل مضارعدر نهی حاضردر رام یروم روما دیرلر روم طلبدر

يقال رام اذا طلب قوله بالمعاصی باستعانت ایچون حرف جردر
لا ترم فعلنه متعلقدر لا ترم جملهسی محذوف اولان سابق الذكر
شرطك جوابیدر معاصی معصیتك جمعیدر طاعتك خلافیدر (درة
المضیئه صاحبی کردی بو محلده شهوتها قرینه سیله معاصیدن مراد
بطریق الکنایه طعامدر دیمش ومعنای بیتی بر وجه آتی ذکر ایتمش
نته کیم (کلور قوله کسر لفظا منصوب لا ترم فعلنك مفعولیدر
کسر شیئی قطع واجزاسنك بعضیسنی تفریق ایتمکدر امور
محسوسهده اولور اما شهوت امور عقلیهدن اولمغله بو محلده کسر
کلمهسی شهوتی ازاله وابطال معناسنده استعمال اولنمغله کسر
لفظنده استعارهٔ مصرحه واردر (کویا ناظم شهوت نفسی ابطال
ایتمکی شیٔ محسوسی قطع واجزاسنی تفریقه تشبیه ایلدی بعده
تفرقهٔ اجزایه موضوع اولان کسر لفظنی ذکر ایلدی ابطال
شهوت مراد ایلدی شهوت لفظنی نفسك ضمیرنه اضافت قرینهٔ
استعارهدر شهوتها دهاولان ضمیر نفسه کیدر شهوت ضمیره مضافدر
ضمیر مبنی محلا مجرور شهوت کلمهسنك مضاف الیهیدر (ایمدی
شارح مشار الیهك معاصی لفظندن بطریق الکنایه مرادی
طعامدر دیدیکنه کوره شویله تقریر ایتمش که (والمعنی فلا تطلب
بالطعام الکثیر کسر شهوت النفس الامارة بالسوء لان الطعام
یقوی شهوة الاکول فیتقوی علی المعاصی و یعرض عن الاخلاص
دیو معنی ویرمشدر (قوله کسر لفظا منصوب لا ترم فعلنك
مفعولیدر کسردن مراد ماسبقده تفصیل اولدیغی اوزره بطریق
الاستعارة ابطال وازالهدر شهوتها کسرك مضاف الیهیدر شهوت
نفسك برشیئی کمال شوقله طلبنه دیرلر ضمیر نفسه راجعدر شهوتك
مضاف الیهیدر (قوله ان الطعام ان بالکسر حروف مشبهه دندر
(الطعام الف لام عهد ذهنیدر طعام ان کلمهسنك اسمیدر یقوی
تقویتدندر قوی ایدر و زیاده ایدر دیمکدر (یقوی فعل مضارع
فاعلی تحتنده ضمیر طعامه راجعدر شهوت مفعولیدر جملهسی ان
کلمهسنك خبریدر ان مع خبره جملهسی جملهٔ تعلیلیهدر (یعنی
مصراع ثانی مفهومی مصراع اولده اولان ولا ترم نهینك علتیدر که

کویا ارسال مثل قبیلندندر (زیرا مصراع ثانیده اولان طعام
لفظنده کنایه یوقدر بلکه طعام کندو معناسنده مستعمل اولمغله
ارسال مثلدر (النهم شهوت کلمه سنك مضاف الیهیدر (نهم فتح نون
و کسرها ایله ذات مع الصفة ایله تعبیر اولنان صفة مشبهه در نهم
اکول اولان کسنه در (معلوم اوله که بو مصرعده مذکور اولان
کرك طعام و کرك نهم لفظلری معنای حقیقتلرنده مستعملدر
ظاهرا کنایه واستعاره وتشبیهدن نسنه یوقدر لکن ارسال مثل
طریقه سیله مصرع ثانیده مذکور طعامی لذات نفسانیه دن اولان
عیش وعشرت وصفا وغیرها من مشتهیات النفسه ضمنا تشبیه
چیقدیغی کبی نفسی دخی نهم اولان اکوله تشبیه ضمنی ومعنوی
چیقار بو ارسال مثل بین الشعرا غایت مقبول ومشهوردر حتی
صائبك اکثر اشعاری ارسال مثل ایله در (محصول معنای بیت)
نفسك شدت واشتها ایله ایسته دیکی عیش وعشرت واقبال وذوق
وصفا ومال وغیرها من امثالها جمیع مشتهیاتنی کندودن دریغ
ایتمه یم ویره یم اوله که نفس اماره یه شبع تام کلوب منهیاتدن اولان
لذائذ مذکوره دن تبری واستنکاف ایده دیوب بو معنایی طلب
وامید ایتمه که اکول اولان ذاتك طعام اشتهاسنی ارتروب اشتهاسنه
قوت ویرور کسر وابطال نرده قالدی دیمك اوله بو بیت دلالاردن
منفهم اولان فائده بو در که (نظم نابی) کیمی کوردم ابسنه
حکومتکده جاه اوزره) (دولتندن کوربنور اولدیغی اکراه اوزره)
بواه الخانه عالمده کورلمشمی عجب) کیمسه نك نائل کام اولدیغی دلخواه
اوزره) ما انجدنه مرتبه ده جاه ودولت وعیش وصفا ایله عمر کچورسه
ینه کشی دنیاده کام الوب ودفع ارزو ایده مز وایتدم دیه مز دیدیلر
دخی ریاسو یلر بلکه شوق وامال یوما فیوما زیاده اولدیغی چوق
آدمده مشاهده در لذائذ دنیا ومزخرفات ماسوایه نفس اماره اکول
آدم کبی طویمیور و برحال ایله انلردن غنا وشبع حاصل اولمیوب
مکر سر توحید وسیر وسلوك ایله وهمت مرشد کامل ایله تصفیهٔ قلب
میسر اولوب حب ماسوادن مهما امکن تخلیص کریبان جان ناتوان
میسر اوله (وفیه من البدیع المقابلة فی کسر شهوتها وحسن التعلیل

* * تخمیس * *

طویرمی نفس حریص ایتسه نعمتك احیا
ضیافت اولسه اکر مطلبیله صبح ومسا
* ندکلو چکسك اکا صد سماط پر نعما*
* فلا ترم بالمعاصی کسر شهوتها*
* ان الطعام یقوی شهوة النهم *

والنفس کالط مستفعلن طفل ان فاعلن تهمله شب مستفعلن ب علی فعلن
حب الرضا مستفعلن ع وان فعلن تفطمه ین مستفعلن فطم فعلن
(والنفس کالطفل ان تهمله شب علی حب الرضاع وان تفطمه ینفطم)
والنفس واو عاطفه در النفس مبتدا کالطفل محذوفه متعلق خبریدر
جمله سی بیت سابقده اولان الطعام اوزرینه معطوفدر الف لام عهد
خارجیدر بو محلده نفسدن مراد بیت سابقده واقع شهوتها ضمیرنك
مرجعی اولان معهود نفس اماره در (فلا ترم بالمعاصی کسر شهوتها
وان النفس کالطفل ان تهمله الخ تقدیرنده اولوب بیت سابقده اولان
مصرع اوله تذییل واتمام مقوله سی احوال نفسی بیان اولور بلکه
مصرع اولك بو دخی علتی اولور (بعض شراح واو استینافیه در
النفس کلمه سنده اولان الف لام جنس ایچوندر النفس مبتدادر
کالطفل خبریدر مبتدا مع خبره جملهٔ استینافیه در که نفسك حال
وشاننی بر کونه دخی بیانه شروع وابتدادر دیمش (معلوم اوله که
بو محلرده مبحوث عنه اولان قنغی نفسدر بلمك موقوف علیه
مقوله سی اولمغله بیانی بو وجهله در که نفس انسانیه نك ارتقاسی
اعتباریله درت مقامی واردر (مقام اماره کما قال الله سبحانه
(ان النفس لامارة بالسوء) مقام لوامه کقوله تعالی (ولا اقسم
بالنفس اللوامة) مقام ملهمه قوله تعالی (ونفس وما سویها
فالهمها فجورها وتقویها) مقام مطمئنه کقوله تعالی (یا ایتها
النفس المطمئنة ارجعی الی ربك) ایمدی ماتقدمدن برو ذکر اولنان
نفسدن مراد اماریتده فلان نفس امارة بالسوءدر (قوله ان تهمله
ان حرف شرط تهمل فعل مضارع مخاطب فاعلی مخاطبه راجع
مستتر انت در ضمیر بارز متصل که هادر تقدیرا منصوب مفعولیدر

ضمیر طفله راجعدر تهمله جمله سی فعل شرطدر (ایمدی فعل شرط جزاء شرط جمله سی جملهٔ شرطیه اعرابدن محلی منصوب طفل کلمه سندن حالدر یاخود سؤال مقدره جواب اولان جملهٔ استینافیه در (یعنی نفس طفل کبیدر دیدکده سؤال کلدیکه وجه شبه نه در نه شیده طفله بکزر جواب ان تهمله الخ جملهٔ استینافیه اولوب وجه شبهی بیان اولور (تهمل اهمالدندر اهمال ترك معناسنه در (قوله شب کبر معناسنه در فعل ماضیدر تحتنده فاعل ضمیری طفله راجعدر جمله سی جزاء شرطدر (بعض شراح شب بمعنی کبر (فقال شب الغلام یشب بالکسر شبابا وشبوبا کبر لازم ومتعد دیمش (وآن قولیده الشـباب شینك فتحیله شابك جمعیـدر (یکتلك معناسـنه ده کلور الشاب یکت دیمکدر (الشبیبة شینك فتحی ویانك کسریله یکتلك معناسنه در شاب کبی (یقال شب الغلام یشب من الباب الثانی شبابا وشبیبة دیمش (ایمدی بو معنالره نظرا قصیده ده شب مجهول صیغه سیله اولمغله شب علی حب الرضاع عبارتنك معناسی رضاعك محبتنده یکتلنور (یعنی یکت اولور کیدر رضاعدن ایرلمز دیمك اولور اصل شب کلمه سنك معناسی بودر لکن (شارح مشارالیه شب معناسنه لازم کلن کبر معناسنه در دیدیکی اصل شب کلمه سنك لازم معناسیله تفسیر اولور (زیرا طفل سن شبابه وصولنده بهر حال یومکدن خالی اولمغله یومك لازم کلور (علی حب حرف جر شب فعلنه متعلقدر دفعوایدر یاخود مقدره متعلق اولوب شب فعلنك فاعلندن حالدر تقدیری حال کونه حریصا علی حب الرضاع دیمك اولور (حب شیئه میل ومحبتدر (رضاع رضع یرضع رضاعا سمع یسمع سماعا کبی مصدردر رضـاع ثدیدن یعنی ممه دن شرب لبنه دیرلر الرضـاع والرضیع الولد الذی یرضع امه ای یمص ثدیها دیرلر ان تفطمه فطمدن درفطام الصبی فصاله عن امه یقال فطمت الام ولدهـا فصلته عن الرضاع دیرلر (بو مقامده فطم چوجوغی ممه دن کسمکدر فطیم صبیدر جمعی فطم درسریر ایله سرر کبی ان حرف شرطدر تفطمه فعل مضارع مخاطبدر فاعلی انت ضمیریدر مفعولی متصل اولان ضمیر بارزدر جمله سی فعل شرط (قوله ینفطم فعل مضارع فاعلی

ضمیر تحتنده مستتر طفله راجعـدر جمله سی جزاء شرطدر فعل شرط جزاء شرط جمـله سی جملهٔ شرطیه ان تهمله اوزرینـه معطوفدر (محصول معنای بیت) بو مآلده درکه برشیئه اعتبار ایدوب میل ایله محبت ومواظبت ایتمکه واندن ینه منقطع اولوب تبریده نفس طفل کبیدرانی سن اعتبار ومیل ومحبت ایتدیکی شیده ترك واهمـال ایتمه (زیرا طفل اکر حالنه ترك واهمال ایدرسك محبت رضاع اوزره کبیر اولور یعنی کبیر ایکن دخی ممه امر یاخود رضاعك محبتنده یکتلنور یعنی یکت اولور کیدر ینه ممه امر (واکر رضاعدن فطم وقطع ایدرسك منفطم اولور یعنی کسرسك ممه دن کسیلور (خلاصهٔ معنی ایا طالب حق بو نفس امارة بالسوءك معاصی ولذات ومشتهیاتنه مساعده ایله شهوتنی کسر وابطال ایده رم طلبنده وامیدنده اولمه بلکه تزکیه ومجاهده ایله انی سن مشتهیاتدن فطم وقطعه سعی ایله که نفس طفل کبیدر اکر طفلی اهمال ایدوب رضاعده ترك ایدرسك علی محبة الرضاع شاب اولور یعنی شاب اولور کیدر ممه نك اوستنه دوشن چوجوق کبی رضاعه محبت اوزره اولور ایرلماز (یاخود علی محبة الرضاع کبیر اولور یعنی بیور کیدر رضاعی ندوب ایرلماز اما رضاعده ترك ایتمیوب طفلی ممه دن کس سن کسیلور نفس بویله در مألوفات طبیعه سی اولان لذات کاذبات منهیه دن صرف ایدرسك منصرف اولور تفوز بالسعادات واکر اهمال ایدوب حالنه قوب نه یپارسه یابسون دیوب قطع ومنع ایتمزسك فسادات وضلالتده انهماك کده قالور نجات منصور اولماز (وفیه من البـدیع التشبیه والمقابلة بین تهمله وتفطمه والرضاع والفطام والجنـاس المضارع بین شب وحب والمشتق بین تفطمه وفطم ومراعات النظیر بین الطفل والرضاع وینفطم وحسن البیـان والتعلیل والسهولة ویمکن العـافیة والتقسیم (فان الطفل لیس له غیر هذین القسمین اما الاهمـال واما الفطام والانسجـام ولا ابداع

* * تخميس * *

تلذ ذايلـه رأس خطيئه دن اصلا
همېشه نيشى نوش ايچره كيزلمش دنيا
كوكل لذائذ ايچنده قوقالمسون زيرا
والنفس كالطفل ان تهمله شب على
حب الرضاع وان تفطمه ينفطم

فاصرف هوا مستفعلن هاوحا فاعلن ذران تول مستفعلن ليه فعلن ان الهوا مستفعلن ماتول فاعلن لى يصم اومستفعلن يصم فعلن (فاصرف هواها وحاذران توليه) (ان الهوى ماتولى يصم او يصم) فاصرف فا شرطيه در اصرف صرفدن منع معناسنه در فعل وفاعل جمله سى شرط محذوفه جوابدر تقديرى نفس امارهنك حال وشاننى بيلدكسه ونه كونه اولديغنى اكلدكسه انك هواسنى صرف ايله ديمكدر (ياخود فاصرف جمله سنى بيت مقدمده مذكور اولان لازم اوزرينه عطف ايچوندر قوله هوى تقديرا منصوب فاصرف فعلنك مفعوليدر (ها ضمير منفصل مبنى محلا مجرور هوانك مضاف اليهدر جمله سى لازم اوزرينه معطوفدر هوا ميل النفس الى خلاف الشرع الشريف ديمشلر (شيخزاده هوا عرفده مصلحتدن خارج عاقبتى محموداولميوب وخيم اولان امره اطلاق ايدرلر ديمش (قوله حاذرا حذر معناسنه در حذر ايله ديمكدر يحاذردن امردر قاعده در كه امر حاضر فعل مضارع مجزوم لفظى اوزره جاريدر (اكر فعل مضارعك حرف مضارعتدن صكره كلن حرفى متحرك اولورسه امر حاضرنده حرف مضارعت ساقط اولوب باقى مجزوم اولديغى حالده امر حاضر اولور يفرح فعلندن حرف مضارعت ساقط فرح مجزوما امر حاضر اولور كذلك يحاذردن قاعدهٔ مزبوره ايله حاذر كلور واكر حرف مضارعتدن صكره كلن حرف ساكن اولسه حرف مضارعت حذف اولنوب يرينه الف وصل كتوريلوب آخرى اسكان اولنور يضرب دن اضرب علم يعلمدن اعلم كلور بو محلده حاذر فعل وفاعل در حذر معناسنه امر حاضردر مبالغه بابندن اولان مفاعله دن اولمغله زياده حذر ومبالغه ايله احتراز ايله ديمك

اولور (ان المفاعلة اذا لم يكن للمشاركة تكون للمبالغة حاذر جمله سى جملهٔ سابقه اولان اصرف اوزرينه معطوفدر قوله ان توليه ان مصدريه در توليه فعل مضارع مخاطبدر ان ايله منصوب در فاعلى انت ضميريدر تولى قبول ولايت معناسنه در زيرا تفعل بابى مطاوعت ايچون كلور (شارح درة المضيئه فهو بمعنى قبول الولاية لانه لمطاوعة التولية ديمشلر تولى كلمه سى ايكى مفعوله تعدى ايتمكله مفعول اولى ضمير بارز متصل مبنيدر محلا منصوب مفعوليدر توليتك مفعول ثانيسى محذوف عليك در تقديرى (ان توليه عليك ديمك اولور يعنى نفسك هواسنى كندو اوزريكه والى قلمقدن حذر ايله ديمك اولور (قال الصرفيون ان باب التفعل يجيء للاتخاذ على اصل الفعل نحو توسدته اى اتخذته وسادة تولى كلمه سى قبول ولايت معناسنه كلور زيرا تفعل بابى كاهى مطاوعت ايچون استعمال اولنور (شارح دره فهو بمعنى قبول الولاية لانه لمطاوعة الولاية ديمشدر (نته كيم بعض شراح حاذران تجعل الهوى واليا وسلطانا عليك ديمشدر ياخود انك ولايتنى قبول ايتمكدن حذر ايله ديمكدر ان توليه جمله سى حاذرك مفعوليدر (توليه كلمه سى نك شرحنده (شيخزاده عليه الرحمه بيورر كه ولاه العمل اى قلده حذف المفعول لقصد التعميم مع الاختصار اومن قبيل تنزيل المتعدى منزلة اللازم اى يجعله ذاولاية وضمير توليه للهوى وتولى الامر تقلده والتزمه وصار واليا عليه ديمشدر (وان قوليده الولاية كسرله برنسنه نك صاحبى اولمق التولية بوزون التربيه بركسنه يى برايشه والى قلمق يقال ولاه الامير عملا كذا يعنى فلان عمله انى والى قيلدى التولى فتحتيله ولامك كسريله وتشديديله بر عملى عهدسنه المق يقال تولى العمل اى قلده سيبويه ايتدى ولاية فتحله مصدر كسرله اسمدر اماره ونقابه كبى ديمش (ايمدى ان توليه توليه دن مأخوذدر كه توليه اعطاء الولاية والامارة درلر مثلا طرف سلطانيدن بركسنه بر مملكته والى ياخود حاكم الشرع نصب اولنسه اول كمسنه يه ولايت ويرلمش ديرلر لكن عرفده اكر حاكم الشرع نصب اولندى ايسه مولى تعيين اولنمش ديرلر اكر اول بلديه امير يعنى پاشا وامثالى

نصب اولندی ایسه والی نصب ایلمشلردیرلر واکر اول مولی تعیین اولنان ملا کند وطرفندن اول مملکتده برینی استخلاف ایدوب یعنی نائب نصب ایدرسه اریه لقلرده اولدیغی کبی اول نائبه خلافة مولی دیرلر حتی نائبلر امضالرنده المولی خلافة یازدقلرینك معناسی بودر (شارح حنفی بوکونه تفصیل ایدرکه والتولیة قدیستعمل بمعنی وهی حینئذ بمعنی الاعراض و الفرار وجاء بمعنی الاستقبال ومنه (قوله* ولکل وجهة هو مولیها ای مستقبلها وبهذا المعنی یتعدی بالی وبمعنی تقلیده الامر یقال ولاه العمل ای قلده اياه وبهذا المعنی یتعدی بنفسه الی مفعولین وقد یستعمل بعلی بمعنی الحکومة یقال تولی علیه بمعنی حکم علیه ومنه الولی والوالی (قال الله تعالی انما ولیکم الله ورسوله والذین امنوا الذین یقیمون الصلوة ویؤتون الزکوة وهم راکعون وهوح لازم ولعله یکون متضمنا معنی الاستیلا فانه متعد بعلی (قال الشاعر ان هو مستولیا علی احد الاعلی حزبه المفاته لبس (قوله ان الهوی ان بالکسر حروف مشبهه دندر الهوی الف لام عهد خارجیدر هوی تقدیرا منصوب اسم ان در (قوله ما تولی ما اسمدر شرطیه در ان شرطیه معناسنه در ان تولی دیمکدر کند ودن صکره ایکی فعلی جزم ایدر (تولی فعل مضارعدر تحتنده فاعل ضمیری هوایه راجعدر جمله سی محلا مجزوم فعل شرطدر تولی فعلنك مفعولی محذوف ضمیردر ای ما تولاه دیمکدر (قوله یصم رفع یا وکسر صاد وسکون میم ایله فعل مضارعدر افعال بابندن اصما دندر اصلنده یصمی ایدی علامۀ جزم ایچون یادوشمشدر اخرینك سقوطی ایله مجزومدر فاعلی تحتنده ضمیر کذلك هوایه راجعدر مفعولی حرف شرط اولان ما کلمه سیدر (یصم جمله سی محلا مجزوم جزاء شرطدر فعل شرط جزاء شرط جمله سی جملۀ شرطیه محلا مرفوع ان کلمه سنك خبریدر (ان مع خبرها جمله سی مصرع اولده اولان اصرف وحاذر دن جملۀ تعلیلیه در واقعده هلاك ورسوای اولمق تمام نفسدن موجب احتراز وعلت صرفدر بو اعراب (رة المضیئه صاحبنك تحقیقیدر لکن (شیخ زاده علیه الرحمه ما اسم موصولدر مایه راجع ضمیر

محذوفدر ما تولاه تقدیرنده در یاخود دائمه در مادام تولاه دیمکدر دیمش (شارح مصنفك ما تولیه ماهذه اما شرطیة ای الهوی ان تولی ای صار والیا یصم او بمعنی مادام دیمش شرطیه اولورسه معناسی اکر هوای نفس اوزریکه حاکم اولورسه یصم هلاك ایدر دیمك اولور وجه ثانی اوزره معنی هوای نفس مادامکه اوزریکه حاکم اوله یصم دیمك اولور یصم یقتل ویهلك معناسنه در (یقال اصمی الصید اذا قتله فی مکانه دن مأخوذ در دیمشلر (یصم یانك ضمی وصادك کسریله در صحاحده یقال اصمت الصید اذا رمیته وقتلته وانت تراه قید ایتمشدر (قوله او یصم یعد وزننده بفتح الیاء وکسر الصاد والمیم سابق یصم اوزرینه معطوفدر معطوف علیهه اعرابده مطابقت ایچون یصم فعلنك اخری مجزوم اولمق لازم ایکن مکسور کلدیکی ضرورت وزن ایچوندر یصم کلمه سی عیب کتورر دیمکدر وصمه یصمه صمة وصما اذا عابه وکسر وقطع دیمشلر ترکی تعبیرده کسوب بچمك یعنی تعییب وفصل ایتمك اما (بعض شراح یصم بفتح الیاء من الوصم وهو الاستقام السقم فان الهوی اذا تولی علی النفس تقتلها او یسقمها معناسنه ذاهب اولمش (محصول معنای عبارت بیت) نفس اماره بی هواسندن صرف ومنع ایله واوزریکه انی والی قلمقدن حذر ایله تحقیق اول هوای نفس اکر تولی ایدرسه یعنی والی وآمر اولورسه سکا یصم اهلاك ایدر (او یصم یا معیب ورسوای عالم ایدر دیمك اوله (خلاصۀ معنای بیت طفل ورضاع وقطع وفصامده نه کونه مستعد ایسه نفس دخی عبادت وطاعات حقه وکذلك فسق وفجور وضلالته اویله مستعددر (ایمدی سن نفسك هواسنی صرف ایله هوای نفسی کندوکه والی وآمر ایتمکدن مبالغه ایله حذر ایله زیرا هوای نفس سکا تولی ایدرسه یعنی اکر اوزریکه والی وآمر اولورسه یا اهلاك ایدر یا معیب ورسوای عالم ورذیل ایدر (بو ایکیسندن بریندن البتده خلو یوقدر جمعنده منافات اولمغله هم اهلاك وهم معیب ورذیل ایتمکدن دخی مانع یوق سالف الذکر ایکی مصیبتك ایکیسی دخی اصابت ایتمك ممکندر (وفیه من البدیع التکریر من هواها

والهوی وجناس الاشتقاق فی تولیه وتولی وجناس التحریف بین
یصم ویصم والمقابلة بین صرف الهوی وتولیه

*** تخمیس ***

ویرر خرابه‌سنی حکم ظالم بدخو * که اوله حاکم ملك دلك براسکی عدو
یه‌در بونفس خبیثه بورتبه‌ده تکپو * فاصرف هواها و حاذر ان تولیه
* ان الهوی ما تولی یصم او یصم *

وراعها مفاعلن وهی فی ال مستفعلن اعمال سا مستفعلن ئمة فعلن
وان هی اس مفاعلن تحلت ال فاعلن مرعی فلا مستفعلن تسم فعلن
(وراعها وهی فی الاعمال سائمة) (وان هی استحلت المرعی فلا تسم)
واو عاطفه‌در (راعها جمله‌سی بیت سابقده حاذر فعلنه معطوفدر
راعی یراعی دن راعها امر حاضردر مراعات و حفظ ایتدر دیمشلر
فاعلی ضمیر تحتنده انت مخاطب عامه راجعدر ها ضمیر تقدیرا
منصوب نفسه راجع مفعولیدر قال الجوهری یقال الحمار یراعی
الحمار ای یرعی معها (وآن قولنده الرعایه والی ولایتی ضبط ایتمك
یقال رعی الامیر رعیته رعایة و برکیسه‌نك حرمتی صاقلمغه دخی دیمش
(ایمدی راعها رعایتدن امر حاضردر یوخسه رعیادن امردکلدر
زیرا رعیادن امر ارع کلور راع کلمز کندلك (وآن قولنده الرعی رانك
فتحیله وعینك سکونیله مصدردر اوتلتمق معناسنه‌در یقال رعیت
الابل ارعاها رعیا ورعی اوتلمغه دخی دیرلر (یقال رعی البعیر الکلاء
بنفسه رعیا عیر جاره دیرلر انتهی (وهی واو حالیه‌در هی ضمیر منفصل
مبنی محلا مرفوع مبتدادر (قوله فی الاعمال جار مع المجرور سائمه
کلمه‌سنه متعلقدر حصر ایچون تقدیم اولنمشدر قوله سائمة تقاطر فوع
مبتدانك خبریدر مبتدا مع خبره جمله‌سی راعهاده اولان مفعول
ضمیرندن حالدر ها ضمیری تقدیرا منصوب راع کلمه‌سنك مفعولیدر
نفسه راجعدر (وآن قولنده السائمه یانك کسریله یبانده اوتلیان
طوار (المسومه میمك ضمی واوك فتحی وتشدیدیله کوزیلن آتلر ومنه
(قوله تعالی والخیل المسومة دیمش (بعض شراح بو بیتك
معناسنده دیمشدر که وراعها من المراعات بمعنی الحفظ شبه الاعمال
بالعشب فی النفع استعارة مکنیة واثبات الرعی والسوم لها تخییل

وفی ضمیر النفس استعارة مکنیة واثبات الاستحلاء تخییل والمعنی الزم
محافظة نفسك وراعها فی حال اشتغالها بالاعمال الصالحة
وامنعها حین وجدت المرعی حلوا لذیذا فان رعیتها فی صالحات
الاعمال ومهذبات الاخلاق فراعها وارفق بها واحفظها
بالاعمال الصالحات وعلیك بواطن الامور وایاك وظواهرها فان
العسل المسموم حلو لذیذ ظاهرا وسم قاتل باطنا (شارح فاضل
شیخ زاده علیه الرحمه فمعنی البیت راع النفس فی اشتغالها بالاعمال
عما هو مفسد من الریاء والعجب والغفلة والضلالة وان عدت
النفس بعض التطوعات حلوا واعتادت به والفت فاجتهد فی ان تقطع
نفسك عنها واشتغل بما هو اشق علیها لان اعتبار العبادة انما هو
بامتیازها عن العادة ولان البلوغ الی قاصیة الکمال فی ارتکاب
مشقة النفس دیو معنی ویرر (فاما بو معنای لطیف ملاحظه‌سی
ممکندر که ناظم علیه الرحمه مصراع اولده سائمة کلمه سنده حرف
تشبیهی حذف ایدوب کالسائمة دیمك مراد ایدر یاخود رجل عدل
قبیلندن نفس سائمه‌در مراد ایدر یعنی نفسی یبانده بلا راعی
اوتلیان طواره تشبیه ایتمشدر بوندن مقصودی دیمك استرکه یبانده
بلا محافظ وراعی اوتلیان طوار یعنی سائمه سقوط وهلاك مظنون
اولان یوکسك یرلرده اوتلمقدر ومضر بلکه مسموم اولان اعشاب
وکلادن تناول ایتمکدن وبو مقوله مهالکدن حفظ وحراست
ومرعای قدیمهٔ سلامته سوق ایدر راعی اولمدیغی صورتده قضادن
خالی اولیوب کیده‌رك تلف وهلاك اولمق مقرردر نفس دخی بو سائمه
کبیدر حفظ و حراسته محتاجدر سن دخی اعمال صالحه‌یی
مفسداتدن ویادن حفظ ایله رعایت ایله معناسی اوله (قوله وان هی
واو عاطفه‌در ان شرط ایچوندر هی ضمیر منفصل مبنی محلا مرفوع
مبتدادر ضمیر نفسه راجعدر (قوله استحلت فعل ماضی مؤنث
غائبه‌در تحتنده فاعل ضمیری نفسه راجعدر جمله‌سی فعل شرطدر
(استحلت اصلنده استحلوت ایدی واو حرف علت الفه بعد
القلب التقاء ساکنینی دفع ایچون الف حذف اولنمشدر استفعال
بابی وجدان ایچون کلور (کما قالوا ولاصابة الشیء علی صفة نحو

استعظمته ای وجدته عظیما تـــه کیم بعض شراح وان وجدت
النفس المرعی حلوا فلاترعها کما یقال استحلی الشیء وجده حلوا
دیمش قوله المرعی تقدیرا منصوب استحلت فعلنك مفعولیدر مرعی
ترکیده دخی مستعملدر که فلان قریه‌نك مرعاسیدر دیرلر حیوانات
رعی اولنان یرلر در بعضیلر مرعادن مراد علف وکلا مقوله‌سی
اوتلردر که ذکر محل اراده‌ٔ حال قبیلندندر دیمش (قوله فلا تسم
فاجزائیدر زیرا قاعده در که جزاء شرط نهی اولسه یاخود امر یا
جمله‌ٔ اسمیه یا فعل ماضی اولسه جزایه فانك دخولی واجب اولور
فلاتسم نهی حاضردر رعیدن نهی در رعی ایتمه دیمکدر بو مقامده
نهیه لازم کلن منع معناسنده کنایة مستعملدر که منع ایله دیمکدر مع
فاعله جمله‌سی جزاء شرطدر شراح (من سامت الماشیة سام یسوم
سوما ای رعت واسمها اذا خرجتها للرعی دیمش (ایمدی بالاده
تفصیل اولندیغی اوزره حرف تشبیهی حذفله نفسی یانده کزوب
کند وکندویه اوتلیـــان حیوانه تشبیه ومرعادن مراد بطریق
الاستعارة المصرحه اعمال اولندیغی اعتبارایله ولاتسم کلمه‌سی لازم
اولان منع معناسندن کنایه اولمق اوزره مصراع اولك ابتدا عبارت
معناسی بعده خلاصهٔ مفهومی تقریری بو وجهله در سن نفسی
رعایت و حفظ وحراست ایله نفس اعمالده سائمه اولدیغی حالده
دیمکدر معنای عبارت بودر لکن مآل مقصود بو وجهله تقریر
اولنور که اولا اعمال ایله مراد اعمال صالحه اولدیغی (شـــارح
شیخ زاده‌نك بالاعمـــال مفسد من الریا الخ قولی بالاده سبقت ایلدی
(ایمدی دیمکدرکه نفس اعمال صالحه صورتنده ایلدیکی اعمالده
سائمه دریعنی یانده کندوکند ویه بلاراع ولاحافظ اوتلیـــان
طوارکبیدر که مثلا اعمال صالحه دیو ایلدیکی اعمالدن نمازنده سهو
وخطا ونیجه مفسدات ایله افساد صلاة ایدر کذلك مثلا خلقك
ظلما مالن آلوب وقف وخیرات ایتمك مراد ایدر وریا ایله نیجـــه
عبادت ولحن وخطـــا ایله قرآن کریمی تلاوت کذا وکذا بو مثللو
نیجه اعمال صالحه ایدرم صانوب معصیته مستغرق اولورسن انی
رعی ایله یعنی اوقوله مفسدات وریا وموجب معصیت اولان

اعمالدن حفظ ایله‌وا که رعایت ایله که (فویل للمصلین الذین هم
عن صلاتهم ساهون) تهدیدر بانیدر (ورب تال یلعنه القرآن حدیث
شریف بویدر رباشراءخی وظلم عباددن موقف اوقافدن نه خیر
اولور دیو بو مقوله عملردن سن انی حفظ وحراست وضبط واکاه
ایتمك ایله محافظـــه ایله (مصراع ثانی واکر نفس مرعانی حلو
بولورسه یعنی او مقوله اعمال کندویه طتلو کلورسه اوتلمه‌دن منع
ایله دیمك اوله چونکه مرعادن مراد بطریق الاستعاره اعمال ایدی
یعنی او مقوله صورتا عبادت اما حقیقة جهل ومعصیت بلکه شرك
خفی اولان اعمالده اکر نفس حلاوت ولذت بولورسه سن انی منع
ایله که عبـــادت دیوب الفت ومداومت ایتمه شیله غریق سیئـــات
ومعصیت اولمیه (ناظمك فی الاعمال قولندن مرادی ذکر اولندیغی
اوزره ظاهرا عمل صالح حقیقتده معصیت اولان اعمال اولدیغی
راعها کلمه‌سیـــله رعایت ومحافظه ایله دیو امر ایلدیکندن ظاهر
ومستفاددر زیرا نفسی اعمال صالحه‌ده حفظ وضبط وحراستـــك
معناسی اولمدیغی کبی مصراع ثانیده فلاتسم عبارتیله اعمال
صالحه‌دن نهی هیچ جائز دکلدر (ایمدی فی الاعمال قولنده اولان
اعمال ایله مراد ضبط وحراسته ورعایت واحتیـــاطه محتاج اولان
اعمال ایمش که راعها قولیله ناظم امر ایلدی بو مقوله اعمال ابهر حال
اعمـــال سیئه اولور دیمك ظاهر عبارتدر بو بیت صعب المنـــالك
شرحنده بعضیلر دخی یعنی علیك بمراعات النفس فانهـــا مطیتك
وارفق بهـــا اذا کانت راغبـــة فی ریاض الاعمال الصالحات وان
وجدت النفس المرعی حلوا فلاترعها وعالجها بالتکالیف الشاقة
لئلا تعتـــاد بالتنعم المفضی الی الکسالة والمؤدی الی البطـــالة
دیمشدر فاختر ماشئت من المعانی (وفیه من البدیع جناس الاشتقاق
بین سائمة وتسم وراعهـــا والمرعی ورد العجز علی الصدر فیهما
واذا لم یأت براعیه مکان سائمة ومراعاة النظیر بین سائمة والمرعی
کم حسنت مستفعـــلن لذة فاعلن للمرء قا مستفعلن تلة فعـــلن
من حیث لم مستفعلن یدران فاعلن ن السم فی الد مستفعلن دسم فعلن
(کم حسنت لذة للمرء قاتلة) (من حیث لم یدر ان السم فی الدسم)

كم حسنت اولا كم كلمه سنك استفهاميه وخبريه ايكى قسم اولديغى
تحقيق وهر برينك معناسى اخردن تفريق وكركى كبى معنالرينى
واعرابنى ذكر وتفصيله محتاج اولمغله (شيخ زاده عليه الرحمه نك
تفسير بيضاوى حاشيه سنده سورهٔ بقره دن بالمناسبه تحريرى نقل
وبوكونه ذكر اولنوركه (حيث قال لفظة كم استفهامية واخبارية
تدلان على عدد معلوم فالاستفهامية كناية عن عدد مبهم عند المتكلم
معلوم فى ظنه عند المخاطب والخبرية لعدد مبهم عند المخاطب ربما
يعرفه المتكلم ومعناه التكثير واما المعدود فهو مجهول عند المخاطب
فى الاستفهاميـة والخبرية فلهذا احتاج كل منهما الى مميز يبين
المعدود مميز الاستفهامية منصوب مفرد لانه العـدد ومميز الخبرية
مجرور باضافتها اليه ويجوز ان يكون مميز المجرور مفردا للتكثير
ويجوز ان يكون جمعا لانها كناية عن العدد الكثير انتهى (معلوم
اوله كه كم كلمه سى ايكى قسمدر (اولكى استفهاميه در كه انكله
عدددن سؤال اولنور مميزى منصوب اولور مثلا كم رجلا عندك ديمك
عدد رجالدن سؤالدر (ايكنجى كم خبريه در كه جامى مرحوم كثيرا ايله
تعبير ايدر مميزى مجرور اولور نحو كم رجل يذهب الى الجهاد يعنى
چوق آدم سفره كيدر غزا ايدركلور ونحو (قوله تعالى كم من فئة قليلة
غلبت فئة كثيرة) بونلرده عدددن سؤالك اصلا ملايمتى يوقدر
(ايمدى معنالرى معلوم اولديسه كلهلم اعرابنه (قال ملا جامى فكم
الاستفهامية المتضمنة معنى الاستفهام مميزها الذى يدفع الابهام
عن جنس المسؤل عنه منصوب على التمييز مفرد وكم الخبرية فمميزها
مجرور بالاضافة يكون مفردا تارة نحو كم رجل عندك ومجموع اخرى
تقول كم رجال عندك وتدخل من فى مميز كم الاستفهامية والخبرية
تقول كم من رجل ضربت (وقوله تعـالى كم من قرية اهلكناها
وكل من كم الاستفهامية والخبرية يقع منصوبا ومجرورا ومرفوعا
ديمشدر بونك قاعده سى بودر كه اكر كم كلمه سندن صكره كنديه كه
مميزينه راجع ضميرى مشتمل اولميان فعل ياخود شبه فعل مذكور
اولورسه يعنى كندودن صكره فعل مذكور اوله لكن ضمير
مذكوردن عارى اوله (كما قال رحمه الله كل واحد من كم الاستفهامية

والخبرية

والخبرية يكون بعده فعل اوشبه فعل غير مشتغل عنه بضميره يكون
منصوبا معمولا عـلى حسب هذا الفعل وعمله لا يكون الا بحسب
المميز وذلك انك تقول كم يوما ضربت فكم منصوب على الظرفية
مع اقتضاء الفعل ان يكون كم مفعولا به اومفعولا مطلقا وغيرذلك
من المنصوبات فتعينه لاحد المنصوبات انما هو بحسب المميز يعنى
كم سكون اوزره مبنى محلا منصوب اولوب كندودن صكره مذكور
فعل معهود على حسب هذا الفعل معمولى اولور بونك معناسى
بودر كه كمك مميزى اول فعلك نه كرنه معمولى اولمق اقتضا ايدرسه كم
اول فعلك اوكرنه معمولى اولور مثلا فعل معهود كمك مميزنى معناده
كنديه مفعول به ايتمك اقتضا ايلسه كم اوفعلك مفعول بهى اولور
(نحو كم رجلا ضربت مثالنده فعل غير مشتغل بضميره كه ضربت
كلمه سيدر كم لفظنك مميزى اولان رجل كلمه سى معناده كنديه
مفعول به اولمغى اقتضا ايدر (پس كم سكون اوزره مبنى محلا منصوب
ضربت فعلنك مفعولى اولور رجلا لفظا منصوب كمك مميزيدر
دينور واكر فعل مذكور اول مميزى كنديه ظرف اولمقلغى اقتضا
ايلسه نحو كم يوما ضربت مثالنده كم محلا منصوب ضربت فعلنك
ظرفيدر يوما كمك مميزيدر واكر مفعول مطلق اولماسنى بحسب
المعنى اقتضـا ايدرسه كم ضربة ضربت كبى كه كم منصوب المحل
ضربت فعلنك مفعول مطلق اولور ضربة كمك مميزيدر (زيرا
وفعل معهود بومثالده كم كلمه سنك مميزى اولان ضربة لفظنك
كنديه بحسب المعنى مفعول مطلق اولمغى اقتضا ايتدكله كم كلمه سى
ضربت فعلنـك مفعول مطلقيدر دينلدى (ايمـدى بو مثاللر كم
استفهاميه نك مثاللريدر (اما كم خبريه يه مثال كم رجل ملكت قولنده
ملكت فعلى رجل كلمه سنى بحسب المعنى مفعول به اولمغى اقتضا ايدر
(پس كم سكون اوزره مبنى ملكت نك مفعول بهيدر رجل لفظا مجرور
كم خبريه نك مميزيدر (ونحو كم يوم ضربت كم ضربت نك ظرفى
اولور يوم لفظا مجرور كم خبريه نك مميزيدر (ونحو كم ضربة ضربت
فى المفعول المطلق (ايمدى كم كلمه سنك تقديرا منصوب اولمه سنك
صورتى بودر (اما كم كلمه سنك صورت وقوع جرى كم مطلقا حرف

جرك مدخولى اولورسه ياخود مضاف اليه اولورسه كم تقديرا
مجرور اولور (كما قال رحمه الله كل واحد من كم الاستفهامية
والخبرية وقع قبله حرف جر نحو بكم درهما اشتريت فى الاستفهامية
او بكم رجل مررت فى الخبرية او مضاف نحو غلام كم رجلا ضربت
وعبد كم رجل اشتريت فمجرور بحرف الجر والاضافة مثال اولده كم
حرف جر ايله محلا مجرور اشتريت فعلنه متعلقدر جار مع المجرور
محلا منصوب مفعول بهدر درهما كمك مميزيدر مثال ثانى اولان
صورت اضافتده غلام ضربت فعلنك مفعوليدر مضافدر كم
كلمه سنه كم تقديرا مجرور غلام كلمه سنك مضاف اليهيدر رجلا
مميزيدر (ايمدى بو مذكورات كم كلمه سنك منصوب ومجرور
اولمه سنك صورتيدر فاما مرفوع اولمه سنك صورتى سالف الذكر
ايكى صورتك رفعى عندنده در كما قال رحمه الله (والا فمرفوع اى
ان لم يكن بعد كم فعل غير مشتغل عنه بضميره ولا ماقبله حرف جر
او مضاف فمرفوع (قال المتوسط قوله والا فمرفوع اشارة الى
مواضع كونها مرفوعين ومعناه ان لم يكن بعده فعل غير مشتغل عنه
بشئ آخر ولا قبله حرف جر ولا اسم مضاف فكم مرفوع فى ذلك
المواضع بانه مبتدأ ان لم يكن ظرفا نحو كم رجلا اخوتك وكم رجل
قام وخبر مبتدأ ان كان ظرفا نحو كم يوما سيرك ويعلم كونه ظرفا
بالمميز فان كان المميز ظرفا كان كم ظرفا والا فلا انتهى (ايمدى
خلاصۀ ماذكر بودر كه صورت اولاده كم منصوب اولوب مميزى
كاه مذكور وكاه محذوف اولوب كنديدن صكره ذكر اولنان
فعلك معموليدر كما ذكرنا صورت ثانيه كم حرف جر ياخود اضافت
ايله مجرور اولمسيدر صورت ثالثه كم كلمه سى مبتدا وما بعده خبر ياخود
بالعكس مقدم خبر مؤخر مبتدا اولوب مرفوع اولمسيدر (مصنف
ابن حاجب عليه الرحمه نك كل واحد من كم الاستفهامية والخبرية
يقع منصوبا ومجرورا ومرفوعا ديديكى اشبو صور ثلاثه در (ايمدى
بو محلده كم خبريه در كثيرا معناسنه در مميزى محذوف مرة
كلمه سيدر (قوله حسنت تفعيل بابندن فعل ماضى مؤنث غائبه در
تحتنده فاعل ضميرى نفسه راجعدر كرچه حسنت كمدن

صكره مذكور فعلدر لكن كمك مميزى اولان مرة كلمه سنه
راجع ضمير اولمغله ان كان بعده فعل غير مشتغل عنه بضميره
صادق اولوب ومميزى اولان محذوف مرة كندودن صكره
مذكور سالف الذكر حسنت فعلنك مفعولى اولمق اقتضا ايتمكله
كم سكون اوزره مبنى محلا منصوب ما بعدنده مذكور غير مشتغل
بضميره اولان حسنت فعلنك مفعوليدر واكر محذوف ديديكمز
مميز تحسينا تقدير اولنورسه اول مميز فعل مذكورك مفعول
مطلق اولمق اقتضا ايتمكله كم كلمه سى بو صورتده محلا منصوب
حسنت فعلنك مفعول مطلق اولور شيخ زاده محذوف اولان مميزى
حرف جر ايله تقدير ايدوب وكم منصوب المحل بالظرفية اى كثيرا
من المرات حسنت ديمشدر (حسنت ديمك كوزل، كوستر ديمكدر
ديمشلر (قوله لذة لذت الملك مقابليدر كذلك ما يتلذذ به اولان شيئه
دخى اطلاق ايدرلر طعام لذيذ معناسنه اولور قوله لمرء حسنت فعلنه
متعلقدر مرء تركيده اركشى يه تعبير ايدرلر (فارسيده مرددر قوله قاتله
كلمه سى اذة كلمه سنك صفتيدر (من حيث من حرف جردر حيث ظرف
مكاندر جهت معناسنه استعمال اولنور من جهة العلم ديمك اولور
وكاهى تعليل ايچون استعمال اولنور من اجل عدم العلم معناسنى
مفيد اولور) قوله لم يدر فعل مضارع مجزومدر درى يدرى دراية
ودريا دريلر اذا علم ديمشلر اصلى درى يدرى رمى يرمى كبى واما
المضارع فى الناقص فيسكن اللام فى الرفع ويسقط فى الجزم
قاعده سيله يدرى ياسا كن قلدى بعده حرف جازم ايله يا حذف
اولندى لم يدر اولدى قوله يدر فعل مضارع فاعلى تحتنده ضمير مرء
كلمه سنه راجعدر لم يدر جمله سى حيث كلمه سنك مضاف اليهيدر
(ان السم ان حروف مشبهه دندر السم اسميدر سم زهردر قوله
فى الدسم حرف جر كائن محذوفنه متعلق ان كلمه سنك خبريدر ان مع
خبره جمله سى لم يدر فعلنك مفعوليدر اكر لم يدر لم يعرف معناسنه
اولورسه اما اكر لم يدر ايكى مفعوله تعديه ايدن افعال قلوبدن
لم يعلم معناسنه اولورسه جملۀ مذكوره يعنى ان مع خبره جمله سى
ساد مسد المفعولين لم يدر فعلنك مفعوليدر (زيرا لم يدر كلمه سى

افعال قلوبدن ایکی مفعوله تعدیه ایدن لم یعلم معناسنه در (دسم
وان قولیده الدسم فتحتین ایله چرویش یاغیدر دیو تصریح ایدر
چرویش ترکیده‌ات یاغیدر (بعض شراحك دسم مایتلذذ به النفس
ویتشوق الیه‌دن مجازدر دیدیکی تأیید ایدر که أت یاغی بین العرب
اطعمهٔ لذیذه‌دن اوله (ایمدی محصول معنای بیتی بیانده شراحك
تقریری بو وجهله‌در که بعض شارح زینت النفس لذة للمرء وهی
لبست بلذة وانما یصیر سببا لهلاکها فی الدارین من جهة ان المرء
لایدری ان السم فی الدسم فیأکله فاذاهی سم دیمشدر (درة المضیئه
صاحبی بویله تقریر ایدر که والمعنی ان النفس الامارة بالسوء لغایة
رغبتها فی استیفاء اللذات وفرط محبتها لنیل الشهوات لم تلتفت
الی حقیقة الحال ولم یتوجه الی المآل فکثیرا من المرات حسنت
وزینت لذة بحسب الظاهر وهو سم قاتل فی الباطن لعدم درایتها
ان فی الدسم سما قاتلا دیدی شارح فاضل شیخ زاده علیه الرحمه
بو بیت بیت سابقك مصراع ثانیسندن استفهامدر (یعنی مصراع
ثانیسندن نشأت ایدن سؤاله جوابدر کویا ناظم مصراع ثانیده
اکر نفس مرعادن لذت آلورسه سن انی رعیدن منع ایله دیدکده
برسؤال کلور که چونکه رعیدن لذت المش قورعی ایلسون نیچون
فلا تسم دیوب رعیدن منع ایدرسن دیدکلرنده جواب نفس لذت
آلوب حلاوت بولدیغندن منع شو ملاحظه ایله درکه نفس چوق
کره انسانه لذت قاتله‌یی استحسان ایدر کوزل کوستررحال بوکه
انسانك تحسینی سم طعام لذیذ ایچنده اولدیغنی بیلمدیکی جهتندندر
یاخود بیلمدیکی ایچوندر دیمك اوله (نته کیم شارح حنفی علیه الرحمه
بیورر من حیث اما تعلق لمحذوف او بقاتله او حسنت والمعنی
حال کون ذلك التحسین او القتل حاصلا من جهة عدم ادراکه
کذا لاجل کذا (وقال الشارح المصنفك فکم هذه اما استفهامیه
والاستفهام للتجهیل ای انت لاتعرف کید النفس بانها تحسن
ما یهلك ایاك ومیزها محذوف ای کم مرة او خبریة ای کثیر من المرات
المعنی کم زینت النفس لذة للمرء بحسب الصورة وهی لبست بلذة
فی الحقیقة بل هی تصیر سببا لهلاکها من جهة انه لایدری ان السم

فی

فی الدسم فیأکله فیهلکه (فیه من البدیع الجناس المطرف بین السم
والدسم وهو مازاد احد رکنیه علی الاخر بحرف فی اوله کما ان المزیل
مازاد علی الاخر بحرف فی الاخر وتسمیته بالمطرف هو ما علیه القوم
وهو احسن من تسمیته بالناقص ومراعات النظیر بین الدسم
وقاتلة وبین لذة والدسم وحسن التعلیل فی قوله من حیث لم یدر
واخش الدسا مستفعلن بس من فعلن جوع ومن مستفعلن شبع فعلن
فرب مخ مفاعلن مصة فعلن شر من الت مستفعلن تخم فعلن
(واخش الدسایس من جوع ومن شبع)
(فرب مخمصة شر من التخم)
(واخش قولی راعها اوزرینه معطوفدر خشی یخشی‌دن واخش
امر حاضردر خوف ایله دیمکدر دسایس مفعولیدر (بعضیلر نزع
خافض ایت اوزره منصوبدر من دسایسها دیمکدر دیمش (دسایس
دسیسه‌نك جمعیدر دسیسه خدعه ومکر و کزلو فتنه معناسنه در
حقیقتده مراد آفات نفسدر (بعض شراح وهی الفتنة الخفیة التی
لایطلع علیه کل احد من دسست الشیء فی التراب اخفیته قال الله
تعالی وقد خاب من دسیها) ای اخذاها فی الصدور دیو تفصیل ایتمش
(الف لام جنس ایچوندر تمل واعتقاده شامل مطلقا جنس دسیسه
مراد اولور (قوله من جوع جار مجرور دسایسه متعلقدر یاخود
مقدر کائن کلمه‌سنه متعلق اولوب دسایسك صفتیدر (جاع یجوع
جوعا فهو جایع کلور آجلق معناسنه‌در (قوله ومن شبع من جوع
اوزرینه معطوفدر بکسر الشین وفتحها شبع یشبع شبعا وشبعا
علم بابندن مصدردر شبع جوعك ضدیدر من شبع کلمه‌سنده اولان
حرف جر اعاده اولندیغی جوع وشبعدن هر بری مستقلا منشأ
آفات اولوب هر برندن احتراز وخشیت ایتمکه تنبیه ایچوندر
منشأ آفات اولمقده ایکیسنك جمعنه حاجت یوقدر دیمك اولور
(دسایس جوع یعنی جوعده اولان دسایس سوء خلق وحدت
وغضب وسوء الاعتقاد بالله تعالی وحدوث الکلال فی العبادات
والملال وعلة الدق والزبول والامراض والخیالات الباطلة
الفاسدة وغیرهادر (بعضیلر آفات الناشیة من الجوع تضرر

بالقلب والروح والدين ديمشلر (اما دسايس الشبع قسوت قلب
وغفلت و كسل و كرانى و ثقلت وضيق قلب و غلبهٔ شهوت
ومغلوبيت لنفس الاماره واطفاء نورقلب وارتفاع يقين وسوء ظن
وسوء اعتقاد وغيرذلك ديمشلر (بونلرجمله آفات جوع وشبعدندر
(قوله فرب فاتعليليه در جوعدن خوف وخشيت ايتمك ايله
ايلديكى امرك علتيدر (رب كلمه سى عندالبصريين نكريه داخل
اولور واول مدخولى اولان نكره يامفرد ايله ياجمع ايله صفتلنور
(واول نكرهٔ موصوفه ده عامل اولان فعل غالبا محذوف فعل
ماضيدر كه حرف جر اولان رب اول فعل محذوفه متعلق اولور
اول فعله جواب رب ديرلر (فرب مخمصة وجدتها تقديرنده در
(بعض شراح رب زائده در مخمصة لفظا مرفوع مبتدادر شر
خبريدر (بحسبك درهم قبيلندندر ديمشلر (اما كوفيون عندنده
رب اسمدر كم كلمه سى كبى تقديرا مرفوع مبتدادر شر خبريدر
مخمصة مضاف اليهيدر (اى كثير من المخمصة شر من التخم
تقديرنده در بوقواده كلفت اولمغله مختار بودر ديمشلر (مخمصة
مصدردر مسغبة وزننده شدة جوعدر يقال حتى خمص بطنه
اذا التصق على ظهره (بعض شراح مخمصة نهاية الجوع الذى
بعده الموت (ولهذا اباح الله تعالى المحرمات فى تلك الحالة ديمش (ناظم
جوعى شدت ايله قيد و توصيف ايلديكى شر شدت جوعده در
(زيرا جوع قليلده شر يوقدر و آفات الناشية من الجوع المفرط
هو يضر بالقلب والروح والدين ديمشلر (معلوم اوله كه ناظم
جوعك بيانه فرب مخمصة ايله مبادرت ايلدى اما شبعك بيانه
تعرض ايتمدى (يعنى جوعدن خوف واحترازايله امر ايلديكنك
علتنى بيان ايلدى شبعك دسايسنك واندن احترازك علتنى بيان
ايتمدى كه شبعك دسايس ومضرتى ظاهردر اما جوعك مضرتى
ودسايسى خفيدر (زيرا جوع شعار صالحيندندر وفى الجوع الحكمة
والعلم ديمشلردر (الجوع نور والشبع نار بيورلمش وبالجمله كبار
اولياء اللهك جوعله اتصافلرى مشهوردر كذا وكذا ظاهر اولان
جوعك آثار حسنه سيدر (امادسايسى مخفى اولمغله جوع مطلقا

مقبول ومؤتمن اولوب محل خوف وحذر اولمق مظنه سنى دفعه
محتاج اولمغله (ناظم فرب مخمصة قولى ايله جوعك علت احتراز
وخشيتنى بيانه مبادرت ايلدى (زيرا جوعك آفات ودسايسى
مخفيدر اما شبعك افات ودسايسى اكثر من ان يحصى ظاهر وآشكار
اولمغله اندن خوف واحترازه علت بيانه حاجت يوقدر فى الحقيقه
دسايس وافات ومخاطرات ومهالكك مبدائى اكثريا شبع اوله كلمشدر
(حتى بعض شراح افراط ايدوب قيل لوسئل اهل القبور ماسبب
اجالكم لقالوا جميعا التخمه ديمش بطنك عدوك مضروب امثالندندر
(قوله شر افعل تفضيل درشراح يقال فلان شر الناس ولايقال اشر
الناس ديمشلر يعنى افعل تفضيلى البتده انصر وزننده اولور
اعتراضنه جوابدر شر لفظا مرفوع مبتداء محذ وفك خبريدر
اى هى شر ديمك اولور مبتدا مع خبره جمله سى مخمصه كلمه سنك
صفتيدر (من التخم من حرف جر التخم مجرور بهادر (شر كلمه سنه
متعلقدر التخم كلمه سنده ايكى احتمال واردر (اولكى كلمه نك جمعى
اولان كلم كبى تخمه نك جمعى اولمق (ايكنجى تخم اصلندن تخمة در
كلمة كبى مفرددر ضرورت وزن ايچون تا حذف اولنمشدر تخم اولك
ضمى ثانينك فتحى ايله در كذلك مفردى اولان تخمة دخى اولك
ضمى ثانينك فتحيله در تخم وخمدن مأخوذ درتانك اصلى واودر
تكلمة كبى وخم هوا ده اولان تعفن سوء مزاجدر ديمشلر واقعده
هواى وخيم مشهور در تخمه كثرة اكل وفرط امتلادن حاصل
علل معديه دن بر مخاطره لى علت مهلكه نك اسميدر (بو نظم بديعده
بين الجوع والشبع و المخمصة والتخم مطابقت اولمغله صنايع
بديعيه دن صنعت تطبيق بولنمق ممكندر (بيتك خلاصه معناسنده
(بعض شراح ديمشكه (والمعنى كن خائفا من الافات الناشئة
من الجوع ومن الشبع ولاتكن زاعما ان الجوع على الاطلاق جيد
حسن فان كثيرا من المجاعات بمراتب شر من الشبع التام المفضى
الى المرض او الموت (دره مضيئه صاحبى خلاصهٔ معنايى
بوصورتده تقرير ايدركه والمعنى ايها الطالب احترز عن حيوانية
نفسك فى جميع الاحوال ولاتغتر بالجوع والشبع فان للنفس

فيهما مكرا وكيدا خفيا لا تطلع عليه فتزل قدمك بعد ثبوتها (وقل اللهم ثبت قدمي على الصراط المستقيم (معناى عبارت بدر) جوع وشبعدن حاصل اولان حيلهدن يعنى نفسك جوع وشبعدن حاصله اولان حيله وفتنهسندن خوف وخشيت ايله زيرا چوق جوع مفرط وار دركه تخمهدن زياده شردر يعنى قبيح بولورسك يعنى همان جوعدر ديوب محسنات ظاهرهسنه نظر ايدوب دسايس وآفات خفيهسندن امين اولمه شبعدن خوف ايتديكك كبى جوعدن دخى زياده خوف واحترازايله زيرا نيجه جوع مفرط واردركه امراض مهلكهدن اولان تخمهدن زياده شر وقبيحدر ديمك مآلنده اوله (وفيه من البديع الطباق بين الجوع والشبع والمخمصة والتخم ومراعات النظير

واستفرغ الدمستفعلن دمع من فاعلن عين قدام مستفعلن تلئت فعلن من المحا مفاعلن رم واز فعلن زم حمية الن مستفعلن ندم فعلن

(واستفرغ الدمع من عين قد امتلئت)

(من المحارم والزم حمية الندم)

(قوله واستفرغ واو عاطفه واخش اوزرينه معطوفدر (استفرغ استفعال بابندن امر حاضردر تخليه وتفريغدن افرغ معناسنهدر الدمع فعل امرك مفعوليدر كوز ياشيدر من عين جار مع المجرور استفرغ فعله متعلقدر ياخود محذوفه متعلق اولوب دمعك صفتيدر تنوين تحقير ايچوندر محارمه نظر ايله مملو اولان عين تحقيره شايستهدر ديمكه اشارتدر (قوله قد امتلئت قد تحقيق ايچوندر (امتلئت فعل ماضى مؤنثدر افتعال بابندندر فاعلى هى ضميرى عينه راجعدر عين مؤنث سماعيدر امتلا فراغك ضديدر طولدى مملو اولدى ديمكدر قوله من المحارم من ابتدائيهدر لام جنس ايچوندر (محارم حرام معناسنه اولان محرمك جمعيدر رحتى نكاحى صحيح اولميوب حرام اولان اقربايه ذى رحم محرم ديرلر قاضى عضدا امتلاء دمعدن مراد كثرت ذنوبدر ديمش يعنى عينك حرام ايله ممتلى اولماسنك تكثير ذنوب ومعصيت لازميدر زيرا عين يا محرماته نظر ايدر معصيتله مملو اولور ياخود سائر موجب معصيت اولان علايق وماسوايه ومشتهيات نفسه

نظر ايدر بيت) هواى نفسمه بادى نگاهم اولمشدر (بو تيرينه بكا كند وترك ايتمدندر) منظوم قبحه اونظر عين جهتندن ارتكاب معصيت سببيله عين نه قدر محارم ايله مملو اولورسه معصيت وكناه دخى اولقدر كثير اولمق لازم كلور بو لزوم ايله مراد امتناع انفكاك معناسنه لزوم منطقى دكلدر بلكه مجازاتده اولان لزوم عربيدر (ايمدى ملزوم اولان امتلاء عينى ذكر ايدوب لازمى اولان ذنوب ومعصيتى لزوم علاقهسيله اراده مجاز مرسل اولور ديمش كنايهيه ذاهب اولمديغنك سببى كنايهده معناى حقيقى يى اراده ايتمك ممكن اولمق شرطدر بو محلده ايسه عينك حقيقت محارم ايله مملو اولمهسى متصور دخى دكلدر (نته كيم كثير الرماد كثرت مسافردن اقتضا ايتمكله مضيف ديمكدن كنايهدر لكن اول مضيف اولان شخصك حقيقتده مطبخندهرماد كثير اولمق محال دكلدر (اما مجازده قرينهٔ مانعه واردر معناى حقيقى يى اراده ممكن دكلدر (ايمدى كنايه ايله مجاز بو جهتدن فرق اولنور (قوله والزم دردنجى بابدندر ثبوت وعدم انفصام معناسنه اولان لزومدن امر حاضردر ملازمت ايله ايرلمه ديمكدر (واو عاطفه ايله واستفرغ اوزرينه معطوفدر الزمت الشىء الزمه لزوما اذا لم يفارقه ديمشلر قوله حمية الندم بكسرة الحاء المهملة وسكون الميم احتما واحتراز دردمى يرمى كبى حمى يحمى حميا وحماية وحمى المريض مما يضره منعه سنه ديمشلر والندم بتحريك الدال الندامه من ندم على فعل ندما من باب الثانى (وآن قوليده الندم پشيمان اولمق ديمش حميه لفظى ندم كلمهسنه مضافدر اضافت بيانيهدر (زيرا مضاف اليهى مضافه حمل صحيحدر (الاحتماء الذى هو الندم ديمك صحيحدر كذلك اضافت بمعنى من در ديمشلر يعنى ندامتدن اقتضا ايدن احتما واحتراز در يوخسه لمصلحة اولان احتماد كل ديمك اولمغله معناى لطيف اولور مثلا شرب خمر كندونك علتنه مضر اولان كيمسه علتنك تزايدندن خوف مصلحتى ايچون شرابدن حميه واحتراز ايتمهسى لمصلحة حميهدر يوخسه توبه وندامتدن ناشى حميه دكلدر (نته كيم شيخزاده عليه الرحمه والحمية الاحتماء واضافتها الى الندم اما بيانية اى الاحتماء الذى هو الندم

وان يكون بمعنى من اى الاحتماء الحاصل من الندم و الناشى منه
لاالناشى من مصلحة ديمشدر (بوقوله شارح مصنفك اعتراض ايلمش
بقوله وذهب بعض الشارحين الى ان هذه الاضافة اما بيانية (واما
بمعنى من اى الاحتماء الناشى من الندم وهو الندم لاالناشى من مصلحة
دنيـوية وهو غلط فاحش لان المسطور فى النحو ان الاضـافة
البيانية هى التى بمعنى من وكلامه غلط من جهة انه زعم ان الاضافة
البيانية قسيمة للذى بمعنى من ديوب (شارح تحريره بو وجهـله
اعتراض ايدر لكن جواب بو وجهله ممكندر كه (شيخ زاده عليه
رحمه الله تصوير معناده الاحتماء الذى هو الندم ديوب بلاواسطه
كلمهٔ من حمل اولند يغنى بيان ايدر كذلك من واسطه سيـله دخى
حمل ممكندر ديوب (بو مقامده ايكى طريق ايله تعبير ممكن اولديغنى
الاحتماء الحاصل من الندم ديمكله افادهٔ مراد ايدر بو منا سبتله
قواعد اضافتى ذكر بيانه عاجزانه بو وجهله ابتدا اولنور كه (قال
مولانا جامى عليه الرحمة البارى و المضاف اليـه كل اسم حقيقة
اوحكما يشتمل الجمل التى يضاف اليهـا نسب اليه شئ بواسطة
حرف جر لفظا اوتقديرا كما فى مررت بزيد اوتقديرا حال كون ذلك
المقدر مرادا من حيث العمل بابقاء اثره وهو الجر نحو غلام زيد وخاتم
فضة وضرب اليوم بخلاف قت يوم الجمعة فانه وان نسب اليه القيام
بالحرف المقدر وهو فى لكنه غير مراد اذلواريد لانجر والاضافة
(اما معنوية اى منسوبة الى المعنى لانها تفيد معنى فى المضاف تعريفا
او تخصيصا و لفظية اى منسوبة الى اللفظ فقط دون المعنى لعدم
سرايتها اليها (قال فى المتوسط الاضافة المعنوية على ثلثة اقسام
لان المضاف اليه ان لم يكن جنس المضاف ولاظرف المضاف كانت
الاضافة بمعنى اللام وان كان المضاف اليه جنس المضاف بمعنى انه
يصدق عليه انه مأخوذ منه (قال السيد اى المضاف اليه صادق
على المضاف كانت الاضافة بمعنى من وان كان المضاف اليه ظرف
المضـاف نحو ضرب اليوم كانت الاضـافة بمعنى فى والحـاصل
ان المضاف اليه اما مباين للمضاف وح ان كان ظرفا له (فالاضافة
بمعنى فى والافهى بمعنى اللام (واما مسا و او اعم منه مطلقا فالاضافة

ممتنعة (واما اخص من وجه فان كان المضاف اليه اصلا للمضاف
فالاضافة بمعنى من والافهى ايضا بمعنى اللام (واعلم انه لايلزم فيما
هو بمعنى اللام ان يصح التصريح بها بل يكفى افادة الاختصاص
الذى هو مدلول اللفظ قولك يوم الاحد وعلم الفقه وشجرة الاراك
بمعنى اللام ولايصلح اظهار اللام فيه و بهذا الاصل ترفع الاشكال
من كثير من مواد الاضـافة اللاميـة والاضافة بمعنى فى قليـل
فى استعما لاتهم (وتفيـد الاضافة المعنوية تعريف المضاف مع
المضاف اليـه المعرفة و تفيد تخصيص المضاف مع المضاف اليه
النكرة نحو غـلام رجل فان التخصيص تقليـل الشركاء ولاشك
ان الغلام قبل اضـافته الى رجل كان شريكا بـين غلام رجل
وغلام امرأة فبالاضافة خصص (بوندن صكره اضافة معنويه ايله
لفظيه نك وتعريف واقسامنك حفظ وضبطى ايچون خلاصه سى
بو وجهله در كه مضـاف صفت اولورسـه ومعموله مضـاف
اولورسه ضارب زيد حسن الوجه كبى اضافت لفظيه اولور بويله
اولمـازسه اضافت معنويه اولور (يعنى مضاف صفت اولمـازسه
خاتم فضة غلام زيد كبى ياخود صفت اولمش لكن معموله مضاف
اولمش (مصارع مصر و كريم البلد وفريد العصر كبى بو ايكى
صورتده اضافت معنويه اولور بو اضـافت معنويه ده مضاف اليه
مضـافك ظرفى اولورسه بينلرنده تبـاين اولوب اضافت بمعنى فى
اولور ضرب اليوم كبى اى ضرب واقع فى اليوم واكر مضاف اليه
مضافه مباين اولورسه ياخود مضـافدن اخص مطلق اولورسه
ياخود اعم من وجه اولورسه لكن مضافك اصلى اولمازسه بواوج
صورتده اضافت بمعنى لام اولور غلام زيد علم الفقه كبى فضـة
خاتم كبى واكر مضاف اليه مضافدن اعم من وجه اولورسه لكن
مضاف اليه مضافك اصلى اولورسه اضافت بمعنى من اولوب اضافت
بيـانيه اولور اكر بو صورتده اصلى اولمازسه اضافت لاميه اولور
(نتدكيم بيـان اولندى اما مضاف اليه مضافه مساوى اولورسه
ياخود اعم مطلق اولسه اضافت ممتنعه در ليث اسد احد اليوم كبى
(ايمدى بو مقامده حمية الندم اضافت معنويه در (زيرا صفت اولان

حمیه كه مصدردر معموله مضافدر واضافت بیانیه‌در (زیرا
مضاف الیهی مضافه حمل ایكی وجهله صحیحدر اولكی حمل
(شیخ زاده علیه الرحمه والحمیة الاحتما واضافته الی الندم بیانیة
ای الاحتماء الذی هو الندم تعبیری ایله صحت حملی تقریر ایدر ایكنجی
من واسطه سیله دخی حمل صحیح اولدیغنی افاده ایدر (نته كیم
شیخ زاده علیه الرحمه ای الاحتماء الحاصل من الندم ایله صحت حملی
بیان ایتمشدر (قاضی عضد حمیه كلمه سنده استعارهٔ مصرحه
واردر دیمش بووجهله كه (ناظم علیه الرحمه مبتلای معصیتك
مهالك ضلالتدن خلاص اولمق ایچون ترك معصیت ایلدیكنی
مریضك خوف هلاك ایله مضر اولان طعامدن پرهیز واحترازینه
تشبیه ایلدی بعده مرضانك مضراتدن اجتنابنه موضوع اولان
حمیه لفظنی ذكر ایلدی مبتلای معصیتك ترك معصیت ایلدیكنی
مراد ایلدی (پس حمیه كلمه سنده بووجهله استعارهٔ مصرحه
اولوب الندم كلمه سی قرینهٔ مصرحه اولور (بو محلده سؤال
ایتمشلر بعض كناه مجرد كرم عفو الهی ایله مغفور اولور وبعض
كناه واردر كه یالكز ندامت ایله ساقط اولماز تائب اولوب صریحا
توبه ایتمكه توقف ایدر (ناظم توبه ایله تصریح ایتمك كرك ایدی
(جواب توبه اشیاء ثلثه‌دن مركبدر (نته كیم التوبة هو الندم
علی الفعل فیما مضی وترك الذلة فی الحال والعزم علی عدم العود
فی الاستقبال دیمشدر (ایمدی ندم توبه‌نك اعظم اجزاسندن
اولمغله ذكر جزء وارادهٔ كل طریقه سیله ندم ایله مجازا توبه‌یی
افاده ایلدی (نته كیم حدیث شریفده (الحج عرفة) بیورلمش
حج شریفك اعظم اركاننده اولان عرفه ایله حج شریف مراد
اولدیغی كبی یاخود حدیث شریفده (الندم توبة) بیورلدیغنه
بناء تبركا ناظم علیه الرحمه ندم دخی توبه اولدیغنه حدیث شریف
نبوی ایله نازكانه اشارت قصد ایدر (بو بیت بلاغتمای عسیر
المسالك) خلاصهٔ معناسنی تقریرده (شیخ زاده علیه الرحمه
دیمشدر كه یعنی یامن فی عینه امتلاء المحرمات وفی قلبه مرض الغفلة
فعلیك باستفراغ الدموع والبكاء لان الاستفراغ هو العلاج الامتلاء

كذلك (شارح قصیده مصنفك رحمه الله ومعنی البیت (كن
ساعیا فی افراغ الدمع من عین صارت ممتلئة من الحرام والتزم
طریق التوبة التی هی الندم ولاتفارق الاحتماء الحاصل من الندم
وامتلاء العین من المحرمات عبارة عن كثرة الذنوب الحاصلة بسببها
وكثرة العوایق والعلایق الناشیة بسببها فلاتنظر بعد ذلك
الی المحرمات اصلا والزم طریق الرجوع عما صدر منك فی الازمنة
الماضیة من النظر الی المحرمات دیمش (وبعض شراح یعنی ایها
العبد المقید بقید المعاصی اسكب الدمع من عین مملوة من الحرام
والزم توبة الاستغفار كی تخلص نفسك من العذاب ایله تعبیر ایلمش
(ظاهر معنای عبارت بیت) محارم وسیئات ایله تحقیق مملو اولان
چشمكدن كوز یاشی دوك افراغ ایله و پرهیز وحمیهٔ ندامتی التزام
ایله بوندن قطعا منفك اولمه یعنی (العینان تزنیان) وسائر احادیث
شریفه مفادنجه تعلق نظر واسطه سیله انجذاب دروندن ناشی
تلذذات منهیه وسائر ماسوایه اولان میل قلب وتعلقات سببیله
ارتكاب ایلدیكك محارم وسیئاتی دركاه مغفرت پناه الهیده
كوز یاشی دوكوب استفراغ اشك نیاز ایله كریان اولوب عفو
وازاله‌یه سعی ایله وحمیهٔ ندامته ملازمت ومداومت ایله دیمك اوله
لكن محارمی ضمنا مریضك سبب هلاكی اولان اخلاط ردیه‌یه
تشبیه ایدر كه استفراغ لفظی اصطلاح حكماده موجب علت
اولان اخلاط ردیه‌یی ازاله‌ده مستعملدر (نته كیم استفراغ باعث
حیات وعافیت مریض اولدیغی كبی دركاه حقده تضرع وابتهال
ایله كوز یاشی دوكمك مبتلای علل معصیته سبب عفو ومغفرت
وباعث حیات ابدی اولدیغنه ایما واشارت ایدر والتزام حمیه ایله
امردن مرادی مرضانك واصل سرحد صحت وسلامت اولملرنده
پرهیز وحمیه‌یه ملازمت ومواظبت واجبه حالدن اولدیغی كبی توبه
وندامتی دخی التزام وقطعا منفك اولمیوب ملتزم اولمق اوزره تنبیه
ایچون (ناظم رحمه الله والزم حمیة الندم دیو امر ایدر دیمك خلاصهٔ
معنی اولمق ممكندر لكن اشعار تركیه‌ده جمعیت تعبیر اولنان مناسباتدن
استفراغ امتلاء حمیه مسلم شعرا اولان لطائفدندر (فیه من البدایع

الطباق بين الاستفراغ والامتلاء ومراعاة النظير بينهما وبين الحمية

* * مخمس * *

* كنوردى جانه هزار سوء معصيت علت *

* بودرده چاره نه در ديو استدم شفقت *

* ديدى طبيب هدايت كركسه كر صحت *

* واستفرغ الدمع من عين قد امتلئت *

* من المحارم والزم حمية الندم *

وخالف الن مفاعلن نفس والش فاعلن شيطان واع مستفعلن صهما فعلن
وان هما مفاعلن محضا فعلن ك النصح فات مستفعلن تهم فعلن
وخالف النفس والشيطان واعصهما) (وان هما محضاك النصح فاتهم
قوله وخالف واو عاطفه در خالف مفاعله بابندن امر حاضر در مخالفت
موافقتك ضديدر خطاب ناظمك نفسندن مجرد شخصه در (نته كيم
ابيات سابقه لرده تفصيلى سبقت ايلدى ياخود توجه خطابه صالح
اولان هر كسه در قوله والنفس مفعوليدر الف لام عهد خارجيدر ابيات
سابقه ده مذكور تعديسندن فرياد اولان نفس امارة بالسوء در و
الشيطان نفس اوزرينه عطفدر شيطان استكبارده حدى تجاوز ايدر
متمرد وطاعتدن خارج جباره ديرلر انس وجان ودوابه اطلاق اولنور
(عربك حيه يه شيطان تسميه سى تمرد واطاعتدن خروجنه بناء در
شيطان من شطن يشطن اى بعد عن الطاعة ديمشلر بو اعتبار ايله
منصرفدر اكر شاط يشيطدن اولورسه هلاك معناسنه غير منصرف
اولور (بو محلده مراد دركاه حقدن مردود اولان شيطان عليه
اللعنه در (واعصهما امر حاضر در ايكنجى بابدن عصياندن مشتقدر
امر سابق اوزرينه معطوفدر عصيان امر ونهيه امتثالى تركدر
(وان هما ان حرف شرطدر بهر حال فعله داخل اولور هما ضمير
منفصل محلا مرفوع فعل مفسر اولان محذوف محضاك كلمه سنك
فاعليدر محذوف محضاك فعلنده اولان كاف مفعوليدر محضاك
مع فاعله فعل شرطدر مفسر اولان محضاك مع فاعله ومفعوله
جمله سى اعرابدن محلى يوق محذوف محضاك فعلنك مفسريدر
(قال فى المتوسط كلمة ان ولو يلزم دخولهما على الفعل لفظا او تقديرا

نحو ان ضربت او تقديرا نحو قوله تعالى (وان احد من المشركين
استجارك) فاحد مرفوع بانه فاعل الفعل المحذوف وهو استجارك
اى استجار يفسره الظاهر وليس بفاعل لفعل بعده ويؤيد ذلك
انك لا تقول ان قومك يضرب زيدا بل تقول ان قومك يضربوا)
محض خالص ديمكدر (قوله النصح مفعوليدر ونصيحت معناسنه در
(يعنى انلر سنا نصيحتى نه قدر خالص وصافى محض اخلاصدن
ايدرلرسه سن انلرى اتهام ايله (فاتهم جواب شرطدر اشبو جواب
شرط دليلدر كه ان كلمه سى شرطيه در يوخسه ان وصليه دكلدر
(زيرا ان وصليه نك جواب وجزاسى اولماز (قوله فاتهم فا جزائيه در
اتهامدن امر حاضر در فاعلى ضمير مخاطبدر مفعولى ضرورت وزن
ايچون محذوف هما ضميريدر فاتهما ديمكدر اتهام كذب وخيانته وجرمه
نسبتدر فاتهم جمله سى جزاء شرطدر حرف شرط مع جزائه جمله شرطيه
مقدر ان لم يمحضاك اوزرينه معطوفدر تقدير كلام ان لم يمحضاك
او يمحضاك فاتهما اى انسبهما على الكذب والخيانة ديمكدر ياخود
منصوب اولوب واعصهما ده اولان مفعول ضميرندن حالدر قاضى عضد
عليه الرحمه بيورمش كه مطالب نفس حظوظ وصفا وشهوات
عاجله وراحت دنيادر وه قاصد شيطان عين معصيت وخذلانه انسانى
القادر (ايمدى مطالب نفسانيه نك وشهوات عاجله نك جمله سى
مطلقا شرعا منهى دكلدر تعدد اطعمه نفيسه خصوصا حلويات
سكريه لباس فاخره وسير وصفاى كلزار وبساتين جمله مشتهيات
نفسدن بو مقوله لرده وخالفهما ديوب نفسه مخالفت ايله امر
اقتضا ايتمز زيرا بونلر منهياتدن دكلدر ديرسه جواب نفسه مطلقا
مخالفت منهياتدن قورتلوب خلاصه سبب اولمغله مطلقا مخالفت ايله
امر ايلديكه دائم الاوقات هر اموردة نفسه مخالفتى عادت ايدك حتى
آماندن امين اوله سز معناسنه در ديمش لكن فقير جوابده ملاحظه م
بودر كه چونكه بو بيتده مذكور نفسدن مراد تعريف عهد خارجى
واسطه سيله ابيات سابقه دن (فان امارتى بالسوء ما اتعظت
مصراعنده اولان نفس امارة بالسوءدر بلكه سائر ابياتده اولان نفس
نقدر مذكور ايسه جمله سى نفس امارة بالسوءدر سوءدن مراد مناهى

واعمال سيئه اولديغى ظاهردر (ايمدى سوء ايله امر ايلين خبيثه مخالفت اولماز دەنه اولور صقين موافقت ايتمه مخالفت ايله ديو امرك تمام محليدر جواب صحيح بو اولمق كرك زيرا امارة بالسوء اولديغى حيثيتدن نفسه مخالفت واجبدر نفس وشيطانك صورتا محضا خلوص ومحبتدن صادقانه نصيحتنى (شيخزاده عليه الرحمه بوكونه تصوير ايدركه فربما يدعوك الشيطان الى الطاعات ويحرضك على العبادات وزين عبادتك فى عينك حتى يجعلها لك معبودا ويصيرك عن حضرة الحق مردودا حتى تكون ممن قيل فيهم (افرايت من اتخذ الهه هويه) واعرض عن الله واعبد سواه وهذا حالك مع عدوك الحاضر عندك حينا والغائب عنك احيانا فكيف يكون حالك مع اعدى عدوك الذى بين جنبيك وهو اقرب اليك فلا تعتمد على نصايحه لان الفوز فى مخالفة النفس ديمش در (معلوم اوله كه ناظم رحمه الله وان محضاك ديوب شكده استعمال اولنان ان كلمه سى كتورمكين مرادى نفس وشيطان دن محضا خالص حقيقت اولمق اوزره نصيحت امر مشكوكدر انلر سكا نصيحت محضه واظهار خلوص ايدرسه اعتماد ايتمه انلرى سن كذبه نسبت وحيله يه حمل ايدوب كذبله متهم ايله نصيحتلرينى قبول ايتمه ديمكدر (بو بيتك بعض شراح خلاصهٔ معناسنى بو وجهله تقرير ايدركه ان شرطيه وجواب الشرط فى قوله فاتهم اى وان اخلصاك النصيحة عن محض الاخلاص فاجعلهما متهما بالغرض ولا تقبل قولهما انما ذلك عن غرض وكيد وهذا اعنى جعل ان شرطية انسب لان المعنى ان مخالفة النفس والشيطان ينبغى ان يكون امرا لازما للانسان لايفارقه فى حين واوان واما هما اذا اظهر الاخلاص فاتهم اياهما ولا تقبل ذلك منهما لابتنائه على المكر والحيلة على ماهو دأب الاعداء (خلاصهٔ معناى عبارت بيت) نفس وشيطانه مخالفت ايله وانلره اطاعت وانقياد ايتميوب عاصى اول وعصيان ايله وا كر انلر سكا نصيحت محضهٔ خالصه ايدرلرسه سن انلرى اتهام ايله كه كذب وحيله يه نسبت ايله عداوته حمل ايله يعنى نفس وشيطانك سكا عداوتلرى ايات بينات ايله ثابت اومقوله بين

العداوه اعدايه اعتمادمى اولنور انلره اقتضا ايدن دائما مخالفت وعدم انقياددر صقين كلام ونصيحتلرينه اينانوب انلره موافقت واطاعت ايتمه ديمك مألنده اوله (فيه من البديع مراعات النظير بين المخالفة والعصيان وبين النفس والشيطان والمقابلة بين النصح والاتهام

ولا تطع مفاعلن منهما فاعلن خصما ولا مستفعلن حكما فعلن
فانت تع مفاعلن رف كى فعلن دالخصم وال مستفعلن حكم فعلن

(ولا تطع منهما خصما ولا حكما)
(فانت تعرف كيد الخصم والحكم)

(واو بيت سابقده مذكور اوامر ثلثه دن برينه عطف ايچوندر (لا تطع (بعض شراح الاطاعة الامتثال والانقياد طوعا ديمشدر لا تطع نهى حاضردر ضد عصيان اولان اطاعتدندر فاعلى ضمير مستتر انت در (قوله خصما مفعوليدر (قوله ولا حكما بالتحريك خصما اوزرينه معطوفدر حكم حاكم معناسنه در حكما نفسه نظرله در خصما شيطانه نظرله در (نته كيم قوله تعالى (انه لكم عدو مبين) بيورلدى منهماده من ابتدائيه در لا تطع كلمه سنه متعلق مفعوليدر لكن بعضيلرمن بيانيه در محذوفه متعلق در خصما وحكما كلمه لرندن حالدر اشبو من بيانيه ايله اولان منهما كلمه سى من ايله مبين اولان خصما وحكما اوزرينه تقديم اولنديغى تخصيص ايچوندر يعنى انجق نفس ايله شيطان طرفندن اولان خصمه وحاكمه اطاعت ايتمه ديمك اولوب تقدير كلام (لا تطع خصما ولا حكما كائنين من جهتهما ديمكدر يعنى نفس وشيطاندن اولان خصم وحكمه اطاعت ايتمه ديمك اولور (شارح قصيده شيخزاده عليه الرحمه (ان فى قوله تعالى (ومن يعش عن ذكر الرحمن نقيض له شيطانا فهو له قرين) ان فى الاية الكريمة اشارة الى ان كل من يكون سببا للاعراض عن ذكر الله فهو للمرء بمنزلة الشيطان وقس عليه حال جذب النفس وجنوده ديمشدر (شيخك اشبو كلامنك تفصيلى بو وجهله دركه مثلا دليل فسق وفجور ارباب هوا خصوصا عباد الله ك بغير حق مالن المغه ساعى اولان بى رحملره وسائر بو مقوله نفس وشيطاندن يعنى انلر طرفندن اولان خصم وحاكمه اطاعت ايتمه زيرا بونلر جنود نفس

وشيطاندر بيتك مفادى بونلره اطاعت ايتمه‌دن نهيدرلكن بو معنا مقصوده مغاير اولور زيرا مقصود نفس وشيطانه اطاعت ايتمه معناسيدر يوخسه انلر طرفندن اولنلره اطاعت ايتمه ديمكله نفس وشيطانه اطاعت ايتمه ديمك چيقمز ديو اعتراض ايتمشلر بو مقامى بيانده (شارح درة المضيئه بيورر (قوله منهما متعلق بمحذوف هو حال من خصما او حكما ومن للبيان قدم عليهما للاهتمام والتخصيص اى لا تطع خصما ولا حكما كائنين من جهتهما كالمبتدعة والفلسفة والظلمة لان قوله مكر وتلبيس وفعله كيد وتدلبس لان محب العدو عدو وخصم (اما شارح مصنفك سؤال وجوابى بو وجهله تحرير ايتمش كه فان قيل فالنهى انما ورد على اطاعة ما هو من جنودها لا عليها انفسها وهو المطلوب قلنا هذا لازم بالطريق الاولى كقولهم مثلك لا يبخل خاتمه‌ده بو مقام مفصلدر (بو دخى معلوم اوله كه ناظم منهما قيديله خصم وحكمى انجق نفس وشيطاندن اولمغله قيد ايلدى نفس وشيطاندن اولاندن خصم وحاكمه اطاعت ايتمه ديمكدر يوخسه غيريدن اولان مطلقا خصم وحاكمه اطاعتدن منع مراديمز دكلدر ديمك استر زيرا بعض خصم وار دركه الحب لله والبغض لله مفادنجه آدمك كمال ارتكابنه بناء بغض ايدر ومناهيدن زجر وخصومت ايله منع وتحكم ايدر بو مقوله‌دن اطاعتدن منع اولنماز (كذلك حكما ولا تطع نفينده داخل ايكن صراحة لاء نافيه كتورديه نه حاجت دينورسه جواب خصم وحكمدن ايكيسنه بردن معا اطاعت ايتمه على حدة على حدة بلامعية اطاعت ايدرسك مانع دكلدر وهمنى دفع ايچوندر زيرا ولا حكما قولنده صراحة لاء نافيه كلمسه بو معنى توهم اولنور منهما قولنده اولان من كلمه‌سى تجريديه در ديمشلر يعنى نفس وشيطاندن خصم وحكم ايكى شخص تجريد وانتزاع اولنور انلره اطاعت ايتمك اوزره امر ايدر (استعارۀ تجريديه‌نك تفصيلى خاتمه‌ده محرردر (قوله * فانت كلمه سنده فا تعليليه در انت ضمير منفصل مبنى محلا مرفوع مبتدادر (تعرف فعل مضارع مخاطب فاعلى ضمير تحتنده انت در معناسى سن بيلورسن ديمكدر

(قوله كيد مفعوليدر كيد حيله ديمكدر (بعض شراح كيد مكردر ومكر خفيه‌يه كيد مكروه ايصالنه ديرلر ديمشلر تعرف جمله سى محلا مرفوع مبتدانك خبريدر مبتدا مع خبره جمله سى جملۀ تعليليه دركه لا تطع جمله سنك علتيدر (الخصم مضاف اليه‌در (قوله والحكم فتح حاو كاف وكسر ميم ايله كيد اوستنه معطوفدر كيد كلمه سنك اخرى منصوبدر والحكم دخى آخرى منصوب اولمق اقتضا ايدردى زيرا كيد اوزرينه معطوفدر (رعايت قافيه ايچون ميم مكسور اولمشدر حكم بفتح الكاف حاكم معناسنه در الف لام عهد خارجيدركه (مصراع اولده مذكور اولان خصم وحكمدر مراد (محصول معناى بيت) ايها الشخص المستمع نفس وشيطاندن اولان خصمه وحاكمه اطاعت ايتمه زيرا اول نفس وشيطان طرفندن اولان خصم وحاكمك كيد ومكرنى سن بيلورسن تعريفه حاجت يوق يعنى بر خدعه ومكر كه خصم وشيطاندن اوله آنى سن بيلورسن هيچ اكا اطاعتمى اولور صقين خطا ايدوب انلره اطاعت ايتمه يوخسه دردمندانه وضلالتده قالوب عذاب ابدى‌يه مستحق اولورسك ديمك اوله

استغفرال‌ مستفعلن لاه من فاعلن قول بلا مستفعلن عمل فعلن
لقد نسب مفاعلن تبه فعلن نسلالذى مستفعلن عقم فعلن

(استغفر الله عن قول بلا عمل)
(لقد نسبت به نسلا لذى عقم)

(قصيدۀ مباركه‌دن باب ثانى اعتبار اولنان متابعت نفس وهوا وكيد ومكر شيطان ايله صدور ايدن جرم وتقصيراته متعلق ابيات بديعه بو محلده رسيدۀ اتمام اولوب (باب ثالثه ناظم عليه الرحمه بو بيت ايله شروع ايدركه اعتراف ايلديكى تقصيراتدن عفو واستغفارى متضمندر (قوله * استغفر الله استغفر بفتح الهمزة فعل مضارع نفس متكلمدر غفردن مأخوذدر غفر ستر معناسنه‌در ستر عفودر استغفار طلب مغفرتدر استغفر الله لذنبه ومن ذنبه همزه‌نك كسريله در بمعنى واحددر ستر ذنوب عفو معناسنه‌در استغفر الله ديمك اللهدن عفو طلب ايدرم ديمكدر (نته كيم درة المضيئه صاحبى استغفر مأخوذ من الاستغفار وبمعنى طلب المغفرة ديمشدر

الله لفظ شريفی لفظا منصوب استغفر فعلنك مفعوليدر جمله سی جملهٔ ابتدائیه در (معلوم اوله كه الله لفظ كريمنك معناسنی فهم وتحقيق واجب واقدم امور دندر كه اركان ديندن اولان كلمهٔ شهادتده مدار تصديق وايمان دروتوجه ودعا واستمدادلرده مطمح نظر قلوب اولدوغندن ماعدا كبار صوفيه قدس الله اسرارهم حضرتلرينك اخذ دست اراده وتصفيه وسلوكلرنده ذكرالله اقدم وسائل وبالخصوص خواجكان قدس الله اسرارهم حضراتنك طريقت عليه لری دوام حضورايله ولفظهٔ جلالی ذكر قلبيدن عبارت اولمغله بواسم جليلك معنای شريفنی واصل وضعنی على وجه التحقق امكانی مرتبه علم ومعرفت ايله ذكر وفكر وتوجهده نيجه اسرار الهيه وآثار انوار مكاشفات معنويه ظهوراتی محققدر بيضاوی وكشاف وكتب حواشدن نقل وعاجزانه تحرير وبيانه متوسلا باسمه الشريف ومبتداء باسم الله الرحمن الرحيم مبادرت اولنمشدر (ومن الله التوفيق معلوم اوله كه لفظهٔ جلالك اصلی اولان اله كلمه سی مشتقدر بالاتفاق لكن كشاف اسمدن مشتقدر ابل ابلا كبی ديمش بيضاوی وصفدن مشتقدر ديمكله اختلافلری بونده در (بعضيلر مشتق منه الهه بفتح اللام يأله الها ديمش اشتقاقی بيلمكه محتاج اولدقده (قاعده ان اشتقاق شئ من آخر عبارة عن كونهما مختلفين بالصيغة دون المادة مع كون معنى الشئ الآخر غير خارج عن الاول كعالم وعلم فان العلم جزء من العالم وكذا فی سائر المشتقات نقل من كازرونی (ايمدی مشتق منه اولان اله عبد معناسنه در وبوندن مشتق اولان اله فعال وزننده در وفعال بمعنی مفعولدر بويله اولنجه اله مألوه معناسنه اولوب معبود ديمك اولور ديمشلر (كما قال البيضاوی رحمه الله اشتقاقه من اله الاهة والوهية بمعنى عبد (قال الشيخ المحشی اشتقاقه من اله بفتح اللام من باب فتح الاهة بكسر الهمزة ومد اللام فاله بمعنى المألوه ای المعبود كالكتاب بمعنى المكتوب (معلوم اوله كه مشتق منه اولان اله كلمه سی معبود بالحقه ومعبود بالباطله اطلاق اولنور (نته كيم كفره معبودلری اولان اصنامه اله

اطلاق ايدرلر (قوله تعالى ومن يدع مع الله الها اخر) بيورلدی ودخی والهكم اله واحد) ايله معبود بالحق مراددر (خلاصهٔ مقال بومقامده اوج امر كه اله الاله الله بونلری اولافرق ومعنالرينی معرفة وتمييزه محتاجدر ايمدی اله لفظی منكرا بغير لام التعريف معبود بالحق ومعبود بالباطله ده اطلاق اولنور عامدر مفهوم كليدر مطلقا معبود ديمكدر عند البيضاوی وصفدر اسم دكلدر حتی كلمهٔ توحيدده لااله لفظندن مراد مطلقا معبود مفهوم كليسيدر (امالام ايله اولان الاله كلمه سی معبود بالحقده غلبهٔ استعمال ايله معبود بالحقه علم اولمشدر (قال شيخزاده قديكون بعض الاعلام اتفاقيا ای يصير علما لا بوضع واضع معين بل لاجل الغلبة وكثرة استعماله فی فرد من افراد جنسه ديمشدر (ايمدی الف لام ايله اولان الاله لفظی تفصيل اولنديغی اوزره غلبهٔ استعمال ايله واجب الوجود جلت عظمته حضرتلرينه علم اولدقدن صكره تخصيصی تأكيد قصد اولنمغله الاله كلمه سنك همزه سنی حذف ايدوب ايكيسی برجنسدن اولان لاملر ادغام اولنمغله (الله لفظ كريمی ذات حقه مؤكدا مخصوص اولمق اوزره علم اولمشدر ذات حقدن غيريده استعمال اولنديغی يوقدر واولنماز (الاله لفظی اصلنده معبود بالحق وغيريده استعمال اولنديغی شراحك غلبهٔ استعمالی عبارتندن منفهمدر (پس الف لام ايله الاله لفظنك بعد الاعلال تخصيص وتأكيد قصد اولنان لفظهٔ جلال ايله فرقی بووجهله اولور كه الله لفظ شريفی غيريده قطعا استعمال اولنماز واولنمدی لكن الاله كلمه سی غيريده استعمال اولنمشدر بومعنالری صدرالدين زاده كوزل تحقيق ايدر حيث قال (قوله والاله فی اصله يقع لكل معبود ثم غلب على المعبود بالحق ای غلب هكذا معرفا باللام على الذات المخصوصة الذی يعبد على الحق لا على هذا المفهوم الكلی فصار المعرف باللام ای الاله علما للذات المخصوصة بالغلبة ثم اريد تأكيد الاختصاص بالتغيير فحذفت همزة الاله وادغم اللام فصار الله وجعل بحذف الهمزة مختصا بالمعبود بالحق فههنا ثلثة اسماء (اله والاله والله) فاله باق على عمومه يقع على كل معبود

وقال عز وجل (ومن يدع مع الله الها آخر) وقال (لو كان فيهما آلهة) و لاله بالالف واللام اطلق على غيره اطلاق النجم على غير الثريا ثم غلب على المعبود بالحق فصار علما له بالغلبة فيصرف اليه عند الاطلاق كسائر الاعلام الغالبة واما الله فلم يطلق على غيره اصلا هكذا حقق المقام انتهى (قال مولى خسرو ان لفظة الله بحذف الهمزة يختص بالمعبود بالحق لم يطلق على غيره فى الجاهلية والاسلام واله فى الاصل هو المنكر يطلق لكل معبود ثم غلب الاله معرفا باللام على المعبود بالحق اى الذات المخصوصة فصار علما بالغلبة وصار الله مختصا بالمعبود بالحق فالاله قبل الهمزة وبعده علم ذات المقدس لكن قبل الحذف اطلق على غيره اطلاق النجم على غير الثريا وبعده لم يطلق على غيره اصلا (محشى بيضاوى كازرونى رحمه الله محاكمه و كوزل تحقيق ايدر حيث قال (حاصل الكلام انه كان المعنى المراد من لفظة الله هو المفهوم الكلى لم يصح الحكم للتوحيد بمجرد الكلمة المذكورة (والحال ان النبى صلى الله عليه وسلم والخلفاء وسائر السلف رضى الله عنهم حكموا بالتوحيد بل القول لو كان الاسم الشريف موضوعا للمعنى الكلى هو المعبود بالحق لزم ان يكون معنى (لا اله الا الله) لا معبود الا هذا المفهوم الكلى وليس كذلك واذا قيل ان المراد ما صدق عليه هذا المفهوم وهو ذاته المخصوصة يرد عليه انه اذا كان كذلك لم لم يحكم بانه موضوع اولا لذاته تعالى لا لانه يختص به بغلبة الاستعمال وهذا يؤيد بان الاسم الشريف موضوع لخصوص ذاته (ثم ان الشريف العلامة قال الاستقراء دال على ان كل حقيقة متوجه اليها الاذهان قد وضع فيها اسم تجرى عليها احكامها وصفاتها (واليه اشار من قال من العلماء اذا كان الله صفة وسائره صفات يلزم ان العرب لم يبق شيئا من الاشياء المعتبرة الاسمية ولم يسم خالق الاشياء ومبدعها وهذا محال وهذا دال على وجوب ان يكون لفظة الله اسما فى الاصل ولا يكفى ان يكون وصفا صار فى حكم الاعلام بغلبة الاستعمال كما ذكر المصنف انتهى (يعنى بيضاوى نك اصلنده صفتدر اسم دكلدر ديديكنه كوره عرب ذات حقه علم

وضع ايتمش اولور بعده غلبهٔ استعمال ايله علم وضعى استعمالدن حاصلدر يوخسه غلبهٔ استعمالدن اول علم وضع اولنمسق اقتضا ايدر بو ايسه عربه نسبتله محالدر ديوب بيضاوينك اله كلمه‌سى صفتدر اسم دكلدر ديديكنه كازرونى اعتراض ايتمش اولور (ايمدى خلاصهٔ مقال لفظهٔ جلال ذات حقه علم مختص اولوب قبل تأكيد الاختصاص اله كلمه‌سى مشتقاندن اولديغنده (كشاف و بيضاوى اتفاق ايتمشلردر لكن كشاف اله اسمدر اسمده اشتقاق جاريدر (عرب ابل بفتح البا ابالة اذا احسن القيام بمصالح الابل در ديو اسمدن اشتقاقنه استدلال ايدر (بيضاوى وصفدر وله يا أله‌دن مشتقدر ديو التى عدد احتمالات ايله مشتق منهى كتاب بيضاويده تفصيل ايتمشدر (بعض شراح (امام اعظم (وامام محمد (وامام غزالى اسم اولوب ذات واجب الوجوده علم اولديغنده اتفاقلرينى نقل و بيان ايتمشدر كما قال (الله) اسم ذات مستجمع لجميع الصفات ديرلر (يعنى سائر صفاتى التزاما لا مطابقة جامع در ديمشلر مستجمع لجميع الصفات ديمك يعنى جمله صفاتك ذاتله صفت ناعت معناسنده قيامى وجميع صفات مظاهر ذات اولمسى اعتباريله اولمق كرك (معلوم اوله كه كتب كلاميه ده قيامك ايكى معناسى واردر اولكى معناسى تبعيت فى التحيزدر كه عرضك جوهر ايله قيامى كبى بو قيام صفات حقده تصور اولنماز زيرا تحيز اقتضا ايدر ايكنجى معناسى صفت ناعت معناسنه قيامدر كه صفات بارى ذات حقله بو معناجه قائملردر (صاحب دره بو اسم عالى‌شانك بيانى ذيلنده ديمش كه روى محمد بن الحسن عن ابى حنيفة قال اسم الاعظم الذى اذا دعى به اجاب هو الله وقال بكر ابن العلاء سئلت سهل ابن عبد الله التسترى عن اسم الاعظم فقال هو الله قلت قيل اذا سئل به اعطى ونحن نسئله و لا يعطينا فقال لو سئلته وقلبك فارغ عن كل شئ الا من مناجاته لاجابك فى الوقت انتهى المقال فى لفظة الجلالة (قوله من قول جار مع المجرور استغفر فعلنه متعلق مفعول ايدر قول كلام معناسنه در من تبعيضيه در ياخود اجليه در (قوله بلا عمل لا انظى غير معناسنه در مذهب مختارده عامل دكلدر عامل بادر قول لفظنه

متعلقدر یاخود محذوف كائن كلمه‌سنه متعلق قولك صفتیدر معناسی اوله قول كه غیر مقارن للعمل دیمك اولور (لقد نسبت لام قسم محذوفه جوابدر ای والله لقد نسبت دیمكدر افصاحده توطأة للقسم كتورلان لامك مدخولی اولان جمله‌نك محلی یوقدر قسم محذوفه لام علامتدر دیدی قد حرف تحقیقدر نسبت نسب ینسب‌دن فعل وفاعلدر عزو ایتدم دیمكدر نسبت جمله سی قسم محذوفك جوابیدر (بعض شراح نسبت جمله سی سؤال مقدره جواب اولان جملهٔ استینافیه‌در كویا سؤال كلدكده قول بلا عمل منهی ومكروه میدر كه استغفار ایدرسن دیدكلرینه جواب نیجه كریه دكلدر كه عقیمه ولد نسبت ایتدم طلب محال عقلدن خارجدر عقلدن خارج اولان شیٔی طلبدن عاقل استغفار ایتمك لازمدر دیمك اولور یاخود جملهٔ فعلیه استغفر الله جمله سنك تعلیلی اولور اشبو احتمال ثانی مختاردر جمله تعلیلیه اولمق مناسبدر (شارح درة المضیئه استینافی بیاننده والجملة استیناف كانه قیل مالك تستغفر من الامر بالخیر وهو مندوب الیه فاجاب بان القول العاری عن العمل تستجلب الذم وینسب قائله الی شئ یستكرهه اللبیب دیمش قوله به جار مع المجرور نسبت فعلنه متعلقدر ضمیر قول كلمه‌سنه راجعدر ای بالقول الخالی عن العمل دیمك در (قوله نسلا نسبت فعلنك مفعولیدر نسل لغتده سقوط معناسنه در ولد دخی بطن امدن ساقط اولمغله اصطلاحده نسل ولد معناسنه در دیمشلر (بعض شراح ذریت معناسنه ذاهب اولدی (ذی اسماء ستهٔ معتلهٔ مضافه‌دندر حالت جری یا ایله در لام ایله مجروردر نسبت فعلنه متعلقدر لام اختصاص ایچوندر (بعض شراح واللام بمعنی الی لان حرف الجر ینوب بعضها عن بعض دیمش ذی كلمه‌سنك مذكری موصوف مقدر شخص اعتباریله در زیرا ذی كلمه سنك مؤنثی ذاندر صاحب معناسنه اولان (ذی لفظی عقم كلمه‌سنه مضافدر (وآنقولیده عقم عینك ضمی وقافك سكونیله رحم مقعد اولوب طوغرمامغه دیرلر وعقم طوغرماین عورتلره دخی دیرلر عقیم شول كیمسه در كه انك ولدی اولمیه دیمش قاضی عضد (العقم

بالضمتین

بالضمتین جمع عقم بسكون القاف وسبب العقم انسداد فم المشیمة بسبب نبات لحم فی فمها فلا یقبل المنی دیمشدر (یعنی عقم بضم العین وسكون القاف عقمك مفردیدر كه جمعی ضمتین ایله در (بعض شراح بو مقامده تشبیه ضمنی واردر دیمش (كما قال جعل المصنف القول بلا عمل كولد ذی عقم فی عدم وجود كل واحد منهما فان القول بلا عمل كالمعدوم فی عدم الاعتداد به فكانه لم یقله فنسبته الیه كنسبة الولد امرأة عقیمة وهو كذب فاستغفر الله منه فیكون التشبیه ضمنیا لا صریحا فی عدم الامكان (معنای عبارت) الله عظیم الشاندن ستر ومغفرت استرم قول بلا عملدن یعنی كندیده عمل صالح یوق ایكن آخره قول ونصیحتدن استغفار ایدرم زیرا خدا حقیچون بو قول ایله بن عقم صاحبنه تحقیق ولد عزو ایتدم) یعنی بویله نتیجه وتأثیری محال قوله تعالی (كبر مقتا عند الله ان تقولوا ما لا تفعلون) منطوقنجه مقت كه بغض حقه لیاقت كبی امر منكر ونهی ارتكاب ایتدم عفو ومغفرت طلب ایدرم دیمك اوله (مصراع ثانیده لقد نسبت كلمه سنده اولان لام قسم محذوفه جواب اولوب قسم محذوف جمله سی استغفاره جملهٔ تعلیلیه اولدوغی تقدیر اوزره معنی تقریر اولنمشدر كه لفظ زیرا تركیده لانه مقامنده در (وفیه من البدیع

الاستعارة التمثیلیة والطباق بین النسل والعقم

امرتك ال مفاعلن خیر لا فاعلن كن مأتمر مستفعلن ت به فعلن

وما استقم مفاعلن ت فا فعلن قولی لك اس مستفعلن تقم فعلن

(امرتك الخیر لكن ما ائتمرت به)

(وما استقمت فما قولی لك استقم)

بو بیت سابق الذكر جملهٔ اولی اولان نسبت فعلنه مرتبطدر واو عاطفه ترك اولندیغی ایكی جمله بیننده كمال اتصال اولسه عطف اولنمیوب فصل اولنور (كما قال فان كان بین الجملتین كمال الاتصال لكون الثانیة بیانا للاولی فالفصل) قاعده سنه بناء در بو مقامده دخی امرتك جمله سی جملهٔ اولی اولان لقد نسبت جمله سنی بیان وتفسیر اولمغله بینلرنده كمال اتصال اولدیغی نه بناء واو ترك اولنوب جملهٔ ثانیه جملهٔ اولی‌دن فصل اولنمشدر (قوله امرتك نفس

متكلمدر (تاءضميري فاعليدر جمله سي بيت سابقده اولان نسبت جمله سنى بياندر امرتك فعلى ايكى مفعوله تعدى ايدر مفعول اولى كافدر مفعول ثانيسى الخير كلمه سيدر ياخود الخير نزع خافضيت اوزره منصوبدر امرتك بالخير ديمكدر خيرعاقبتى محمود اولان شيدر ابيات سابقه قرينه سيله امر ايلديكى خيردن مراد مخالفة نفس وشيطان اولمق ظاهر عباره دركه مسفورانه مخالفت محمود العاقبه در نه شبهه لكن تشديد ايله اولورسه يعنى ثقيله اولورسه حروف مشبهه بالفعلدر استدراك ايچوندر يعنى كلام سابقدن نشأت ايدن وهمى دفع ايچوندر (بومقامده دخى كلام سابق امرتك بالخيردر چونكه (ناظم خيرايله امر ونصيحت ايلدى توهم اولنديكه ناظم كندودخى خيرايله متصف اوله (پس بو توهمى لكن ما أئتمرت به قوليله دفع ايلدى يعنى اوامر ايلديكم خيرايله بن مؤتمر اولمدم يعنى امتثال امر خيرا عدم ديمك اولور قوله ما أئتمرت ما نافيه در أئتمرت افتعال بابندن فعل وفاعلدر ائتمار امره امتثال معناسنه در (لكن كلمه سنك اسمى محذوف ضمير شاندر لكنه ديمكدر ائتمرت جمله سى محلا مرفوع حرف استدراكك خبريدر لكن مع اسمها وخبرها كلام سابقدن نشأت ايدن توهمى دفع ايچون جملة استئنافيه در (قوله به كلمه سنده با حرف جردر ائتمرت فعلنه متعلقدر ضمير امرتك بالخير جمله سنك مضمونه راجعدر ياخود الخير كلمه سنه راجع اولور لكن بو محلده بلا تشديد خفيفه اولوب حروف عاطفه دن اولمق دخى احتمالدر (معلوم اوله كه لكن كلمه سى تشديد ايله اولورسه ركيك اولور بلا تشديد بيت سلبس اولور حرف عاطفه اولدقده لازمة للنفى در وعملدن ملغى در (ايمدى بومقامده عاطفه اولدقده امرتك الخير وما ائتمرت به ديمك اولور (قوله وما استقمت واو عاطفه در امرتك الخير اوزرينه معطوفدر يوخسه ما ائتمرت اوزرينه معطوف دكلدر ما نافيه در استقمت يعنى الثبات اولان استقامتدندر فعل وفاعلدر استقامت بر لفظدر كه امتثال اوامر واجتناب نواهى يى جامع اعمال حسنه واخلاق حميده وعقايد حقيه يى شاملدر (شيخ زاده عليه الرحمه الاستقامة هى الثبات على مقتضيات الاوامر والنواهى التى جاء بها محمد

المصطفى (صلى الله عليه وسلم ومراعات هذا المقام فى غاية الصعوبة ديمشلردر (بعض شراح وصفنده اطرا ايدوب والاستقامة عبارة عن الثبات على فعل الخيرات وترك المنهيات (واستقم امر يسكب منه العبرات ولذا (قال فخر الكائنات صلى الله عليه وسلم شيبتنى سورة هود وذلك لان فيه قول الله تعالى (فاستقم كما امرت) بيورلمش ديو اعظام ايدر استقمت فعلنك مفعولى محذوف على الامر كلمه سى ياخود على الخير لفظلريدر بعضيلر فعل لازم معاسنه تنزيل اولنوب مفعولنه التفات اولنمامشدر زيرا مقصود مجرد استقامتدر ديمش (قوله فاقولى فا شرط محذوفه جوابدر كه شرط محذوف (اذا لم استقم در ما استفهام انكاريدر توبيخ واستبعاد ايچوندر محلا مرفوع مبتدادر قولى ياء متكلمه مضاف تقديرا مرفوع خبريدر مصدر فاعلنه مضافدر قوله لك لام حرف جر كاف خطاب محلا مجرور قولى كلمه سنه متعلقدر (قوله استقم فعل امردر لفظى مراد محلا مرفوع قولك مقوليدر مبتدا مع خبره جمله سى اعرابدن محلى يوق شرط محذوفك جزاسيدر (بو استفهام توبيخ ايچون اولوب انكار واستبعاد وغيرها چوق معنا تولد ايدر ديمشلر (مثلا كندمده استقامت اولماينجه سكا مستقيم اول ديو قولمده نه فائده اصلا فائده سى يوقدر لايق اولان بويله قولى سويلمكدر زيرا بلا اتصاف سن مستقيم اول ديمك قتى مستبعددر ديو بو مقوله معانى تصور اولنور بونده اشارت واردر كه وعظ ونصيحتى ايله كندو متعظ اولميان كيمسه نك وعظ ونصيحتده نه تأثير اولورونه بر فائده يى منتج اولور (حديث سعادتده وارد اولمش كه ان الله تعالى قال لداود عظ نفسك فان اتعظت فعظ الناس (معناى عبارت بيت سكا بن خيرايله امر ايتدم يعنى محمود العاقبه اولان شى ايله متصف اول ديو امر ايتدم كه اوشى مخالفت نفس وشيطاندر (لكن بن اوامر خيره امتثال ايدوب مؤتمر اولمدم يعنى موجب نصيحتمله اتصاف ايتمدم وائتمارم يوق كذلك مستقيم اولمدم سكا مستقيم اول سوزم غريب ومستبعددر بويله سوز سويلنورمى لايق بودركه سويلنميه ديو استفهام انكارى توبيخ واستبعاد بو معانى ايله تقرير اولنمق ممكندر

(وفیه من البدیع فیه جناس الاشتقاق بین امرت وأئتمرت واستقمت واستقم والنفی والایجاب فیهما والاستدراك

ولاتز ومفاعلن ودت قب فاعلن ل الموت نا مستفعلن فلة فعلن
ولم اصل مفاعلن ل سوی فعلن فرض ولم مستفعلن اصم فعلن

(ولا تزودت قبل الموت نافلة)
(ولم اصل سوی فرض ولم اصم)

قوله ولا واو عاطفه در لا حرف نفیدر (تزودت بیت سابقده اولان ما استقمت جمله سنه معطوفدر تزودت فعل وفاعلدر زاددن اولان تزود دندر التزود هو الاشتغال بتهیئة الزاد دیمشلر (ایمدی زاددن مراد اهل سفرك احضار ایلدیکی زاد راه دیدکلری طعامدر (ناظم علیه الرحمه مسافرخانهٔ عالمدن بی زاد وز واد طریق هولناك آخرته بر کون دفعة ظهور ایده جك عزیمته اشارت ایدرنته کیم صائب بو معنایی کوزل ادا ایتشدر (بیت چون کذشتی ازرباط تن دیکر معمور نیست (زادراهی برنمی داری ازین منزل چرا) کذلك کامی علیه الرحمه عجب نصیحت ایدر (بیت کورزادراه عاقبة لامری کامیا بو کار کاهه بردخی کلمك محال اولور) قوله قبل ظروف مکان مبهمدندر قبل وبعد وتحت وامام ویمین وشمال اولان جهات ست قبیلندندر (قاعده بودرکه ظرف مکان مبهم ظرفیت اوزر استعمال اولندقده مضاف الیهی اولان کلمه اکر مذکور اولورسه ظرف فتح اوزره مبنی اولوب فعلك یا معنای فعلك ظرفی اولور یعنی مفعول فیهی اولور اول فعل کاه محذوف اولور وکاهی صراحة مذکور اولور (رأیت طائرا فوق غصن کبی ظرف فعل مذکور اولان رأیت فعلنك ظرفیدر (وفوق کل ذی علم علیم) فعل محذوفك ظرفیدر (واکر ظرفك مضاف الیهی محذوف اولورسه ضم اوزره مبنی اولوب محلا منصوب کذلك فعلك ویا معنای فعلك ظرفی اولور دیباجه تألیفاتده اولان (وبعد کبی که مضاف الیهی الحمد کلمه سیدر محذوفندر اقول بعد الحمد دیمکدر (واکر مضاف الیهی نسیا منسیا متروك اولورسه ظرف بحسب العوامل معرب اولور (رب بعد خیر من قبل) کبی لکن کاه اشبو جهات ست اسم اولمق اوزر استعمال اولنور

یعنی بو جهات ست فعل مذکورك ظرفی اولمق اوزره استعمال اولنماز که مفعول فیه اولماز قوله تعالی (تجری من تحتها الانهار) (من بعد غلبهم سیغلبون) حرف جاره ایله معربدر (ایمدی بو محلده قبل کلمه سنك مضاف الیهی مذکور اولمغله فتح اوزره مبنی اولوب تزودت فعلنك ظرفی اولور (قوله الموت مضاف الیهدر موت ضد حیات دیدکلرینه کوره وجودی اولور قال الله تعالی (خلق الموت والحیوة) آیت کریمه سی منطوقنجه خلق تعلق ایتمکله موجود اولوب وجودی اولور اکر الموت عدم الحیات دیدکلرینه نظرا عدمی اولور که العدمی ما یدخل فی مفهومه العدم دیرلر بو مقامده الموت کلمه سنده استعارهٔ مکنیه وارد ردیمشلر (بو استعاره نك قاعده وتفصیلی ظلمت سنة من احیی الظلام بیتی شرحنده مفصلدر بو محلده تقریری بو وجهله درکه (ناظم علیه الرحمه موتی مخاطره ومهالك عظیمه یی حاوی اولمقده کندو نفسندن طریق بعیده تشبیه ایدوب لفظ مشبه اولان موتی ذکر ایلیوب تشبیه مضمر فی النفس علامت وقرینه اولمق ایچون مشبه به اولان طریقك ملایمی اولان تزودی ذکر ایلدی که مشبه به اولان طریق سفرك لازمیدر زیرا زاد راه بهر حال طریق لوازمندندر (پس موت کلمه سنی ذکر واطلاق ایدوب طریق بعید ومهالکی راد ایتمکله موت کلمه سنده استعاره بالکنایه متحقق اولور (قوله نافلة نزع خافض اوزره منصوبدر (بنافلة دیمکدر تزودت فعلنك مفعولیدر (بعض شراح محذوف طاعت کلمه سنك صفتیدر یاخود تزودت فعلنه اتخاذ معناسی تضمین ایله مفعول اولمق جائز اولمغله بو طریق ایله نافلة تزودت فعلنك مفعولیدر دیمشلر اولا تضمین نه در تعریف ایده لم (قال شیخزاده فی حاشیة البیضاوی التضمین ان یقصد بلفظ فعل معناه الحقیقی ویلاحظ معه معنی فعل اخر فهو مستعمل فی معناه الحقیقی مع حذف حال مأخوذ من الفعل الاخر اعتمادا علی قیام القرینة اللفظیة الدالة علی المحذوف کقوله تعالی (لتکبروا الله علی ما هدیکم) آیت کریمه سنده کبروا فعلی علی ایله صله لنماز بو قرینهٔ لفظیه ایله اقتضا ایدر که فعل آخر ضمن فعل کبروا اده ادراج

وتضمين اولنمش كه اول فعل مضمن حمدت فعليدر على ايله
صله لنور واول فعل آخردن بر محذوف حال اخذ اولنمشدر كه
اول حال مأخوذ حامدين كلمه سيدر تقديرى فكبر والله حامدين
على ماهد يكم ديمكدر بو مثال مضمن فيه اصل اولوب مضمن
حال اولديغنه كوره در (امابعض اوقات مضمن اصل
اولوب مضمن فيه حال اولور (كما قال وقد يعكس ويجعل المتروك
اصلا والمذكور حالا وتبعا كقوله تعالى (الذين يؤمنون بالغيب) اى
يعترفون به من المؤمنين اى حال كونهم مومنين (قال السيد قدس
سره اذ لو لم يقدر لكان مجازا عن الاعتراف لا تضمينا (ايمدى
بو مقامده نافلة كلمه سنه تزودت فعلنك بنفسه عدم تعديه سى قرينهٔ
لفظيه در كه تزودت فعلنده آخر فعل تضمين اولنمشدر اول فعل
اتخذت كلمه سيدر مضمن اولان (اتخذت اصل قلنوب مضمن فيه
اولان تزودت فعلندن حال اخذ اولنديغى قاعده اوزره تقديرى
(ما اتخذت نافلة تزودا قبل الموت ديمك اولور (نافلة كلمه سنده
تنوين وحدت ايچوندر يعنى بر نافله دخى تهيئه وتزود ايتدم نوافل
كثيره نره ده قالدى ديمك اوله نافله لغتده زياده معناسنه در شرعده
مازاد على الواجبدر لا فرض ولا سنة مؤكدة ديمشلر لكن عبدى
مقام محبته موصل بر قربتدر كه حقنده مفخر موجودات عليه الصلاة
والسلام حضرتلرينك بيوردقلرى مصابيحدن نقل اولنمش كه
قال رسول الله صلى الله عليه وسلم حاكيا عن الله سبحانه (ما يقرب
المقربون بمثل اداء ما افترضت عليهم ولا يزال العبد يتقرب الى بالنوافل
حتى احببته فاذا احببته كنت سمعه الذى يسمع به و بصره الذى
يبصر به الحديث (قوله ولم اصل فعل مضارع متكلمدر اصلنده
اصلى ايدى حرف جازم ايله اسقاط اولنمشدر مراد صلاة شرعيه در كه
اركان معلومه وافعال مخصوصه دن مركب عبادت مخصوصه در
يوخسه لغتده دعا معناسنه اولان صلاة مراد دكلدر (سوى بكسر
السين غير معناسنه در اعرابى عصى كبى تقديريدر اكر فتح سين ايله
مكان معناسنه اولوب فتح اوزره مبنى محلا منصوب اولوب ظرف اولورسه
جاء القوم سوى زيد اى مكان زيد ديمكدر وكاه سوى مستوى معناسنه

ينه ظرف اولوب جلست سوى زيد ديمك زيدك برابرنده يعنى
مستواسنده اوتوردم ديمكدر قنغى معناده اولديغى استعمالات
قرينه سيله معلوم اولور بو مقامده سوى تقديرا منصوب اصلى
فعلنك مفعوليدر غير معناسنه در فرض كلمه سنه مضافدر فرض
لغتده تقدير معناسنه در شرعده ما ثبت بدليل قطعى لا شبهة فيه
و يكفر منكره در مراد صلوات خمسهٔ مفروضه در (قوله ولم اصم
صومدن مأخوذ در صوم لغتده مطلقا امساكدر شرعده امساك
مخصوصه در كه اكل وشرب وجماعدن امساك مع النيه در واو
عاطفه در اصم فعل مضارع مجزوم ومتكلمدر فعل وفاعل جمله سى
اصلى اوزرينه معطوفدر بو مقامده ماقبلى قرينه سيله لم اصل
فعلنك مفعولى اولان سوى فرض صوم عبارتى اعتمادا على القرينة
المعينه حذف اولنمشدر مفهوم بيت ظاهر اخبردر (لكن حديث
شريف منطوقنجه موجب قربت وموصل حق اوله جق نوافل
وطاعاتدن غفلت ايله ضايع اولان اوقات عمر نازنينه تأسف
وتحسردر ديمشلر (معناى عبارت بيت) قبل الموت طاعات
نافله يى زاد راه اتخاذ وتهيئه وتدارك ايتدم صلات و صيام
مفروضه دن غيرى نه نماز قلدم ونه صائم اولدم ديمكدر ظاهر معنى
بو وجهله در لكن حقيقتده چونكه بو نشئه دن غايت كل مقصود
تقرب ووصول الى الله اولمغله حديث سعادتده لا يزال يتقرب عبدى
الى بالنوافل حتى احببته واذا احببته) كما مر الى اخره منطوقنجه عبدى
مقام محبته موصل وموجب قربت ووصول اولان عبادات نوافلدن
تزود ايتميوب غفلت وتقصيرات ايله عمر كرانمايه يى هدر وتلف
واضاعت ايلديكنه واصل مقصود اولان سعادت ابديه دن محروم
قالديغنه ناظمك تأسف واظهار حزن ونفسنه ملامتى اعلاندر
وفيه من البديع مراعات النظير بين النافلة والفرض والصلاة والصوم

* الباب الرابع هو المقصود من انشاد القصيدة *

ظلمت سن مفاعلن نة من فعلن احيى الظلا مستفعلن م الى فعلن
ان اشتكت مفاعلن قدما فعلن ه الضر من مستفعلن ورم فعلن
(ظلمت سنة من احيى الظلام الى) (ان اشتكت قدماه الضر من ورم

ناظم قصیده علیه الرحمه استغفار وتقصیر اتنی مفید اولان باب
ثالثی اتمام ایدوب انشاد قصیده‌دن مقصود بالذات اولان ممدوح
خدا سلطان الانبیاء حبیب کبریا مفخر کائنات علیه افضل الصلاة
افندیمزك مدایح علیه ومعجزات سنیه‌لری بیاننه اشبو باب رابعدن
شروع وابتدا ایله (بیت) * ما ان مدحت محمدا بمقالتی *
* لکن مدحت مقالتی بمحمد * مصداقنجه اکتساب شرف
وسعادته اقدام بیورمشدر روح الله روحه ونور ضریحه (معلوم
اوله که شعراء روم وعجمك قصیده‌لری ابتداسنده تغزل ویا بهاریه
وغیرهما مقوله‌سندن مدایح ممدوحه مناسبتله انتقال ایلدکلری
بیته کریزگاه دیرلر (بو بیت دلارا دخی اشبو قصیدهٔ غراده کریزگاه
مقامنده درعلی بعده حسن التخلص دیدکلریدر (قوله ظلمت
فعل وفاعلدر جمله‌سی ابتدائیه‌در ظلم شیئی موضع لایقنه وضع
ایتممك در وبرمعناسی دخی نقصان ایتمکدر یعنی بن ظلم ایتدم
نقصان اوزره اولدم دیمك اولور خلاصه ترك ایتدم معناسندن
عبارت اولور (سنة ظلمت کلمه‌سنك مفعولیدر سنت لغتده طریقدر
اصطلاحده الطریقة المسلوکة فی الدین مطلقا دیمشلر غلبهٔ
استعمال ایله پیغمبریمز افندیمز صلی الله علیه وسلم حضرتلرندن قولا
ویا فعلا وارد اولوب واجب ویا فرض اولمیان شیدر (درر صاحبی
السنة شرعا ما واظب علیه النبی صلی الله علیه وسلم مع ترکه مرة
اومرتین وحکمه الثواب بالفعل والعقاب بالترك دیمشدر من کلمه سنه
مضافدر من ذوی العقول ده استعمال اولنور (ایمدی ظلمت کلمه‌سنك
سنت شریفه‌یه اسنادی شو وجهله درکه یعنی سنت شریفه‌نك حق
انکله قیام وعمل ایکن انی ترك ظلمدر که حقیله قیام ایتمکدر فان
الظلم علی احد ترك القیام بحقوقه دیمشلر اشبو معنی ظلمك تعریف
اولی اعتباریله‌در اما ظلمك تعریف ثانیسی اعتباریله معنی سنت
شریفه ایله عملده نقصان وقصور ایلدم دیمك اولور (ایمدی
ظلمت کلمه‌سنك مشتق منهی اولان ظلم کلمه‌سنك ایکی تعریفنه کوره
ظلمت کلمه‌سنك سنت شریفه‌یه اسنادی بو معنالر اعتباریله‌در
(قوله من اسم موصولدر مبنیدن اولان اسم موصولك تعریفنده

(ملاجامی رحمه الله الاسم الموصول ما لایکون جزءا تاما الا بصلة
وعائد فصلته جملة خبریة اوما فی معناها کالاسم الفاعل والمفعول
والعائد ضمیر عائد الی الموصول ومن یکون موصولة نحو اکرمت
من جاءك ویکون استفهامیة نحو من غلامك وشرطیة نحو
من تضرب اضرب وموصوفة امابجملة نحو من جاءك قد اکرمته
اوموصوفة بمفرد نحو کفی بنا فضلا علی من غیرنا حب النبی محمدا ایانا
کبی بومقامده اسم موصولدر (صاحب سعادت افندیمز صلی الله
علیه وسلمدن من مبهم ایله تعبیری شان معالی پناه رسول اللهه
تعظیم ایچوندر قوله احیی فعل ماضی در احیادن مشتقدر افعالدندر
فاعل ضمیری تحتنده مستتر هو من موصوله عائد ضمیردر احیی جمله‌سی
لا محل لها من الاعراب من موصولك صله‌سیدر اسم موصول مع
صلته جمله‌سی جملهٔ اسمیه محلا مجرور سنة کلمه‌سنك مضاف الیهیدر
ظلام ذهاب وزننده احیانك مفعولیدر ظلامدن مراد لیلدر که
لیلك ظلام لازمیدر لیل ملزومدر ذکر لازم ارادهٔ ملزوم علاقه‌سیله
مجازدر چونکه ظلامدن مراد لیلدر لیلی احیا عبادته تا بصباح
اشتغال ایله بیدار اولمقدن عبارتدر وبو معناده احیا کذلك مجازدر
(نته کیم احیی السماء وقتل البخل کلامی عربك مجازات قبیلندن
اولدیغی (بعض شراح وقد یطلق الاحیاء علی عدم النوم فی اللیل
(قال الشاعر (فاحییت لیلی فی ارتقاب وصاله) (فلم یأت لکن حین نمت
اتانی) الی حرف جردر (ان مصدریه‌در (اشتکت افتعال بابندن
فعل ماضی مؤنثدر شکایتدن مشتقدر دواداو یا المدن
کندویه اصابت ایدن شیدن غیره حالنی اعلامدر قدماه ده قدما
قدمك تثنیه‌سیدر ضمیره مضاف اولمغله نون ساقط اولمشدر یوخسه
تثنیه قدمان ایدی تثنیه‌نك حالت رفعی الف ایله‌در جاء الزیدان
کبی حالت نصبی حالت جری یا ایله‌در قدماه مرفوعدر اشتکت
فعلنك فاعلیدر (قدم مؤنث سماعی اولمغله اشتکت فعل مؤنثدر
اشتکت جمله‌سی تأویل مصدرده حرف جر ایله مجروردر جار مع
المجرور محلا منصوب احیی فعلنك مفعولیدر قوله الضر نزع خافض بت
اوزره منصوب اشتکت فعلنه متعلق مفعولیدر من ضر دیمکدر

ضر نفعك ضديدر بو محلده مراد اضطراب حالدر (بعض شراح
ضر شدت محنتدر ومنه قوله تعالى (رب انى مسنى الضر وانت
ارحم الراحين) ايوب عليه السلام ديمش درة المضيئه صاحبى كردى
رحمه الله اشتكت فعلنك قدمايه نسبتدن ديمش كه واسناد
الشكاية الى القدم باعتبار لسان الحال كما قيل لسان الحال انطق
من المقال اومجاز عقلى بمعنى ظهور الورم فيها انتهى شارح مشار
اليهك مرادى قدما كلمه سنده استعاره بالكنايه اولمقدر نطقت الحال
قبيلندن اولور (قوله من ورم جاردع المجرور محذوف كائن كلمه سنه
متعلق ضردن حال درياصفتدر ورم مقتضاى طبيعت اولميوب
زحمت ونقلات واضطراب دن اعضاء انسانيه ده ظهور ايدن
نفخه دركه تركيده شيش ديرلر چوق شيدن اولور (شارح مصنفك
ديمشكه فى هذا البيت اشارة الى المذكور فى الرواية ان رسول الله
صلى الله عليه وسلم (لما نزل عليه القرأن كان يتعب فى الطاعة والعبادة
قائما على القدمين حتى تورمت قدماه) (وقال الشارح روى عن
عايشة رضى الله عنها قالت قام رسول الله صلى الله عليه وسلم بآية
من القرأن ليلة فان قلت كيف يصح منه الشكاية صلى الله عليه
وسلم لاسيما فى العبادة قلت المراد بيان شدة الوجع والالم العائدين
الى قدميه الشريفين من كثرة القيام فى الظلام وصوره بصورة
الاشتكاء مبالغة فى تلك الشدة ولذلك اسند الاشتكاء الى القدمين
تحاشيا عن اسناده اليه صلى الله عليه وسلم بو بيت معناده بيت سابقه
مربوط اولديغى لطف معنادن ظاهردر بيانى شووجهله تفصيل
اولنور كه سنت رسول عليه الصلاة والسلام جوقدر بو بيتده
مذكور اولان سنتدن مراد بيت سابقده كذران ايدن نافله دراودخى
سنت سنيه دندر (ايمدى خلاصهٔ كلام بودركه ايواه مطلوب اصلى
اولان وصول الى اللهه باعث ومقرب اولان عبادت نافله يى تزود
ايتميوب سنتى ترك ايتدم بر ذات معالى پناهك سنتنى ترك ايتدمكه مبارك
قدم شريفلرى ضرورز حمتدن تورم ايدنجه نوافل عباداته قيام
ايدوب احياى ليل ايدردى يعنى عبادات حقله تا بصباح بيدار
اولوردى ديمك اوله (درة المضيئه صاحبى ديمشكه ومعناه انى تركت

سنة النبى الذى تورمت قدماه من كثرة قيام الليل فى طاعة الله
ولفظ البيت اخبار ومعناه انشاء للتأسف على مافات منه من العبادة
القربة (پس اظهار حزن وتأسف اولور (معناى عبارت) ايواه
ايواه ترك ايلدم سنتنى بر ذات عاليقدرك كه احياى ليل ايدر ايدى
مبارك قدم شريفلرى تورمدن اولان اضطراب حالدن شكايت
ايدنجيه دكين يعنى عبادات حقده طول الليل قائم وبيدار اولوردى
احياى ليلدن مراد بودر (وفيه من البديع حسن التخلص فانه
قد يخلص فيه باسلوب لطيف الى مدايح ممدوحه عليه الصلاة
والسلام على الوجه الاكمل والاسلوب الاجمل حيث كان فى ذكر
بلاء النفس ومكايد الشيطان وخدعه فبين ان ذلك انما هو بسبب
مخالفة سنته عليه السلام وان الطريق الى التخلص من تلك
المكايد والبلايا يكون باتباع سنته والاهتداء بطريقته وحسن
التخلص ان يستطرد الشاعر المتمكن من معنى الى معنى آخر يتعلق
بممدوحه بتخلص سهل يختلسه اختلاسا رشيقا دقيق المعنى بحيث
لايشعر السامع بالانتقال من المعنى الاول الا وقد وقع فى الثانى
لشدة الممازجة بينهما حتى كانه افرغا فى القالب الواحد فان الشاعر
قد يتخلص من نسيب وغزل اووصف روض اووصف طلل اومعنى
من المعانى اووصف حرب والاحسن ان يتخلص الشاعر من الغزل
الى المديح وفيه المقابلة الملحقة بالطباق بين ظلمت واحى وبين السنة
والظلام وفيه جناس الاشتقاق بين ظلمت وظلام فان الظلم مشتق
من الظلام (قال عليه الصلاة والسلام الظلم ظلمات يوم القيام

* * تخميس * *

*جهانى بستر راحت صانوب بو نفس وهوى *
*كران خوابئ غفلتله كچدى صبح ومسا *
*نجه تأسف ايدوب اغيمى واويلا *
* ظلمت سنة من احيى الظلام الى *
*ان اشتكت قدماه الضر من ورم *

وشد من مفاعلن سغب فعلن احشائه مستفعلن وطوى فعلن
تحت الحجا مستفعلن رة كش فعلن حاترف ال مستفعلن ادم فعلن

(وشد من سغب احشائه وطوى) (تحت الحجاره كشحا مترف الادم)
(قوله وشد واو عاطفه در (شد فعل ماضيدر شدر بط قوى معناسنه در
(من حرف جر لام معناسنه در (سغب جار ايله مجرور شد كلمه سنه
متعلق مفعوليدر (شد فعلنك فاعلى تحتنده ضمير بيت سابقده اولان
من موصوله راجعدر جمله سى احيى اوزرينه معطوفدر سغب فتح
سين وغين معجمه ايله جوعدر كقوله تعالى (اواطعام فى يوم ذى
مسغبة) اى جوع (قوله احشاء وآنقوليده الحشى حانك فتحى والفك
قصريله اكه كنلرينك التنده اولان نسنه لركه اعضاء داخله دركه
الاحشاء همزه نك فتحى والفك مديله جمعى ذكر اولنان عضولر
معناسنه دردیمش (بعض شراح احشا جمع حشى وهو ما كان داخل
الجوف من الامعاء وغيرها ايله تفسير ايتمش و بعض اخر هو الامعاء
ديوب امعايه قصر ايتمش وطوى واو عاطفه در طوى فعل ماضيدر طوى
يطوى طيا كلور طى: ورمك ودوشورمك معناسنه در تحتنده اولان
فاعل ضميرى كذلك من موصوله كيدر جمله سى شد اوزرينه معطوفدر
تحت الحجار تحت ظروف مكان مبهمه دندر ظرف استعمال اولنمشدر
اسم مذكوره مضاف اولمغله فتح اوزره مبنى محلا منصوب طوى فعلنك
ظرفيدر (يعنى مفعول فيهيدر الحجاره كلمه سنه مضافدر (وآنقوليده
الحجر فتحتين ايله طاش الاحجار همزه نك فتحى ايله جمع قلتى الحجار
حانك كسريله والحجارة كذلك حانك كسريله بونلرك ايكيسى دخى
جمع كثرتدر (بعض شراح والتاء فيه لتأنيث الجمع وتأكيده واراد
بالجمع مافوق الواحد او الجنس لاضمحلال معنى الجمع باللام ديمشدر
قوله كشحا مفعول طوى در (وآنقوليده كشح كافك فتحى وشينك
سكونيله بوكور ايله قصه ايكونك مابينى و بعضيلر مطلقا بوكورله
تفسير ايتمشلرديدى (بعض شراح هو الجنب ديمشدر قوله مترف الادم
اترف يترف اترافا فهو مترف وذاك مترف وزننده اسم مفعولدر ترف
نعومت معناسنه در يعنى يوموشق ونرم ديمكدر شارح مصنفك يقال
رجل مترف لطيف البدن ديمشدر مترف كشحك صفتيدر ياخود
كشحدن حالدر زيرا مترفك ادم لفظنه اضافتى اضافت لفظيه در
نحوده مبين اولمشدر كه اكر مضاف معموله صفت اولور سه

يعنى اسم فاعل يا اسم مفعول يا صفت مشبهه اولورسه اضافت لفظيه
اولور ضارب زيد مجروح الفؤاد حسن الوجه كبى بو اضافت لفظيه
نه تعريف افاده ايدر ونه تخصيص انجق تخفيف افاده ايدر ديمشلر
اشبو محلده دخى مترف اسم مفعول اولمغله مفعولنه مضافدر قوله ادم
همزه نك ودالك فتحه لريله ادمه جمعيدر جلد معناسنه در تركيده
بوش بوكور تعبير ايتدكلرى كشحك مترف الادم صفتيدر يعنى
اويله بوكور كه جلدى نرم ولطيف ايدى ديمك اولور (قال بعض
الشراح وفيه اشارة الى ما روى عن النبى صلى الله عليه وسلم (ربما شد
احشائه بالحجارة ويطوى كشحه الناعم الاديم لاجل الجوع
والمخمصة) على ما هو المشهور كذلك قاضى عضددن درة المضيئه
صاحبى نقل و بو وجهله تفصيل ايدركه (قال عضد الدين مترف الادم
صفة كشحا لان الاضافة لفظية بمعنى الحال حكاية عن الحال
الماضية وفى عطف طوى على شد ايذان بانه عليه السلام كان لم يقنع
بشد الاحشاء بل طوى الكشح الناعم الجلد تحت الحجارة ايضا والكشح
الناعم الجلد اذا طوى تحت الحجارة يتألم صاحبه غاية الالم فيعلم منه
انه عليه الصلاة والسلام قد اصابه من الم الجوع ما يكون اشد
من هذا الالم لانه عليه السلام رام دفع هذا الالم بذلك الالم وهذا
غاية الرياضة قيل الحكمة فى شد الحجر انه يسكن بعض الم الجوع
لان حرارة المعدة تندفع بالطعام فاذا فرغت المعدة من الطعام
واشتغلت برطوبات الجسم يحصل التألم ويشتد الحرارة فاذا انضم
الاحشاء على المعدة بوضع الحجر تخمد نارها بعض الخمود فيقل
الالم (ايمدى بو بيت دلارا سابق الذكر حزن وتأسف اولان
بيتده مذكور احيى اوزرينه معطوف اولمغله (خلاصة معناى
بيت ايواه دخى بن سنت شريفه سنى ترك ايتدم بر ذات كريم الشانك
كه نيل قرب الهى شوقيله جوعدن يعنى اختيار جوع بيورمغله
الم وزحمت جوعى تخفيف ايچون امعاء شريفه لرينى شد و بند
بيوردلر ايدى ونرم ولطيف الجلد مبارك كشحلرينى حجاره نك التنده
دوشوردلر ايدى دفعا لالم المجاعة ولنيل القرب اليه سبحانه وتعالى
ديمك اوله (وفيه مراعات النظير بين شد وطوى والكشح والاحشاء

الادم وفيه الجناس المعنوى وهو القسم الثانى منه وهو جناس الاشارة

* * تخميس * *

شه سرير رسالت او مقصد اقصى * نه رتبه اولدى رضاى خداده پا برجا
عطا اولنمش ايكن ا كه نعمت دوسرا * وشد من سغب احشائه وطوى
* تحت الحجارة كشحا مترف الادم *

وراودت مفاعلن ه الجبا فاعلن ل الشم من مستفعلن ذهب فعلن
من نفسه مستفعلن فارا فعلن هاايما مستفعلن شمم فعلن
(وراودته الجبال الشم من ذهب) (من نفسه فاراهـا ايما شمم)

(قوله وراودته واو عاطفه در شد اوزرينه عطف ايچوندر راودته ده راود فعل ماضى مؤنثدر مراوده دن مشتقدر مفاعله بابندن مراوده رود دندر طلب معناسنه در (يقال راده يروده روداذا طلب ديمشلر راودته جملهسى شد اوزرينه ياخود طوى اوزرينه معطوفدر (الجبال راودتك فاعليدر جبلك جمعيدر الف لام عهد خارجيدر مكهٔ مكرمه اطرافنده واقع معهود ومعلوم جبالدر (نته كيم حديث شريفده كلور قوله الشم بالضم جبالك صفتيدر اشمك جمعيدر حمر احمرك جمعى اولديغى كبى اشم عالى ومرتفع ديمكدر قوله من ذهب جار مع المجرور محذوف كائنه كلمهسنه متعلق جبالك صفت بعد صفتيدر ياخود كائنا كلمهسنه متعلق حال اولور قوله عن نفسه جار مع المجرور مراوده كلمهسنه متعلقدر ضمير حضرت ممدوح كائنات افنديمزه راجعدر راوده عن نفسه ديمك جبال ذهب پيغمبر افنديمز عليه الصلاة والسلام دن طلب ايلديلر كه انك اوله لر وآنك مرادى اوزره اوله لر (يعنى جبال من ذهب رسول اكرم افنديمز ايچون اولمغى كندودن طلب ايتديلر لكن تركيده مستعمل اولان جان وكوكلدن طلب ايتدى ديمك حق تعبير اولمق كرك زيرا نفس جان وكوكلدن عبارتدر (شارح قصيده شيخ زاده يقال راوده عن نفسه طلب منه ان يكون له وعلى مراده من راودته التى هو فى بيتها عن نفسه ديمشدر كذلك شارح سابق الذكر مرحوم شيخ زاده حاشيهٔ بيضاويسنده تفصيل ايدر قوله تعالى (وراودته التى هو فى بيتها) يعنى امرأة العزيز التى كان يوسف فى بيتها طلبت

منه ان يوافقها والمراودة المطالبة الواقعة بين اثنين بحيث يريد احدهما ان يحمل الآخر على شئ لا يريده الآخر والمراودة وان كان بين اثنين الا ان المراد بها الطلب الواقع من واحد مأخوذة من الرود وهو الطلب ومعنى عن نفسه اى من اجل نفسه يقال فلان تخاصم عن فلان اى من اجله (كذلك شارح قصيده مرحوم مصنفك ديمش والمعنى حازعت الجبال الشاهقة العالية الكائنة من ذهب حضرة النبى صلى الله عليه وسلم عن نفس تلك الحضرة حيث تريد الوصول الى ذاته وتمنى ان تجد القبول لدى جنابه لكن النبى عليه السلام عجل الى الاعراض عنها وتكبر وارتفع معها تكبر من استحقه بشئ (قوله فاراها فاء عاطفه ايله مراوده اوزرينه معطوفدر فاء تعقيبيه كتوردبكى پيغمبر افنديمز عليه الصلاة والسلامك مطالبهٔ جبالدن بلا توقف در عقب اعراض واستنكافنى ارائت واظهار ايلديكنى افاده ايچوندر (ارى ارائتدن فعل ماضيدر كوستردى ديمكدر ايكى مفعوله تعدى ايدر مفعول اولى ضمير بارزدر كه جباله راجعدر (قوله ايما شمم ايماده ما زائده در اى مصدر محذوف شمما كلمهسنك صفتيدر فاراها شمما اى شمم تقديرنده در حقيقتده ارائتك مفعول ثانيسى سالف الذكر محذوف شمما كلمهسيدر كتب نحودن متوسطده مبيندر كه اى وايه استفهام ايچون اولور ايهم عندك وايتهم عندك كبى وشرط ايچون اولور ايهم يكرمنى اكرمه كبى موصوفه اولور ياايها الرجل كبى موصوله اولور (ايهم اشد على الرحمن عتيا) كبى صفت واقع اولور مررت برجل اى رجل اى كامل فى الرجولية كبى بو مقامده دخى اى لفظا مرفوع محذوف شمما كلمهسنك صفتيدر (قال فى القاموس الشمم محركة القرب والارتفاع فى الجبال مصدر شم يشم شمما كفرح يفرح فرحا (وانقوليده شمم فتحتين ايله يوكسك اولان طاغه ديرلر (ايمدى تركيده برشئه تنزل ايتميوب صورت استغناده ترفع ايتمك معناسيله تعبير اولنمغله تقدير كلام ارى النبى صلى الله عليه وسلم ارتفاعا او بعدا كاملا ديمكدر كاملا معناسى تقريرى اى كلمهسندن اقتضا ايدر (معلوم اوله كه بو بيت پر لطافت اشبو احاديث شريفهيه

اشارت اولور صاحب سعادت حضرت رسالت پناه عليه الصلاة
والسلام بيورمشلر كه (عرض على بطحاء مكة ذهبا فقلت لا يارب
ولكن اجوع يوما واشبع يوما فاذا شبعت حمدتك واذا جعت
تضرعت اليك دعوتك) وعن عايشة رضى الله عنها قالت ماشبع
رسول الله صلى الله عليه وسلم ثلاثة ايام تبعا من خبز حتى مضى
لسبيله وكان يدعوا اى عليه الصلاة والسلام اللهم اجعل رزق
آل محمد قوتا (بعض شراح ديمشكه ثم انه يجوز ان يكون هذا حقيقة
بان خلق الله تعالى جبالا من ذهب وامرها ان تعرض نفسها عليه
ففعلت انتهى لكن حائز قصب السبق بلاغت ناظم عليه الرحمه
وراودته الجبال عن نفسه عبارتيله سورهٔ يوسفده اولان سالف
الذكر آيت كريمه يه اشعار مراد ايدر كه حضرت زليخا يوسف
پيغمبر عليه السلامه نه مرتبه علاقه و محبت ايدوب كندويه
ميل والتفاتى بابنده نه قدر شوق و خدعه ودلفريبلك سمتنه بذل
مقدور ايتديسه وحضرت يوسف عليه السلام دخى كمال اعراض
وتبرى واظهار ترفع واستنكاف ايلديكى كبى جبال ذهب دخى
مقام زليخاده مراوده ايتدى وحضرت پيغمبر عالى شان عليه الصلاة
والسلام جناب يوسف عليه السلام كبى ترفع واستبعاد واستنكاف ايله
قطع التفات بيورمديلر ديو تشبيه خفى ومعنوى ايله مدح رسول
اللهده زهى اقتباس ضمنى وانطاق الهيدر (معناى عبارت بيت)
آلتوندن جبال عاليلر سيد كائنات عليه الصلاة والسلام افنديمزك
اولوب كندويه ميل والتفات وقبولنى از جان ودل كمال شوق ومحبت
ايله طلب ايتديلر پيغمبر افنديمز عليه السلام ترفع واستغنا ايله اعراض
وعدم قبولنى جباله درعقب ارائت يعنى اظهار واعلام بيورديلر
ديمك اولور بو تقريرده راودته ضميرى سرور كائنات عليه السلام افنديمزه
ارجاعى تقديرى اوزره در لكن بيت سابقده ظلمت سنة من مصراعنده
اولان من كلمه سنه ضميرك رجوعى احتمالى ايله معنى ايواه سنت
شريفه سنى ترك ايلدم بر ذات كريمك كه آلتوندن جبال عاليلر كندويه
ميل والتفاتى وقبول طلب ايتديلر الى آخر التقرير لكن احتمال ثانى
محل بعيده عطفله تكلفه محتاج اولمغله مرجوح اولمق كرك

* * تخميس * *

وير ردى حق اكا دنيايى هب بلا تعب
وليك رأينه قصر ايتدى جمله طلبن
قبولن ايلدى انجق مقاصدك سببن
وراودته الجبال الشم من ذهب *
* من نفسه فاراها ايما شمم *

واكدت مفاعلن زهده فاعلن فيها ضرو مستفعلن رته فعلن
ان الضرو مستفعلن رةلا فعلن تعدو على ال مستفعلن عصم فعلن
(واكدت زهده فيها ضرورته) (ان الضرورة لا تعدو على العصم)
(قوله واكدت واو عطف ايچوندر (اكدت تأكيددن مشتقدر تفعيل
بابندندر تأكيد محكم ايتمك معناسنه در اكدت فعل ماضى مؤنثدر بعض
شراح تقرير وتثبيت معناسيله شرح ايتمش قوله زهده لفظا منصوب
مفعوليدر ضميره مضافدر ضمير صاحب سعادت عليه السلام افنديمزه
راجعدر زهد لغتده رغبتك ضديدر (بعض شراح والزهد فى اللغة
الترك وقلة الرغبة وفى الاصطلاح على مراتب اعلاه رفض ماسوى
الله تعالى رغبته ويسمى الزهاد زهاد لقلة رغبته فى الدنيا ديمشلر
(شارح درة المضيئه ديمشكه الزهد نوعان مقدور للعبد وغير مقدور له
فالنوع الاول ثلثة اشياء ترك طلب المفقود من الدنيا وتفريق
المجموع منها وترك اختيارها وارادتها والنوع الثانى كونها بارادة
على قلب الزاهد بحيث يخلع قلبه عن المحبة فيها والميل اليها وهذا
بمحض عناية الله تعالى لكن الاول تمهيد للثانى فان العبد اذا اتى
بالاشياء الثلثة على الاخلاص يكون الدنيا بارادة على قلب الزاهد
والباعث على تركها معرفة حقايقها وافاتها قوله فيها جار مع المجرور
اكدت فعلنه متعلقدر فيهاده ضمير جباله ياخود كلام قرينه سيله
مقامدن مفهوم دنيايه راجعدر (قوله ضرورته بالرفع اكدت فعلنك
فاعليدر ضميره مضافدر ضمير محلا مجرور مضاف اليهيدر سيد
كائنات عليه الصلاة والسلام افنديمزه راجعدر ضرورت احتياج
معناسنه در اكدت جمله سى بيت سابقده راودته اوزرينه معطوفدر
ان بالكسر حروف مشبهه دندر الضرورة بالنصب اسميدر لا تعدوا

عدواند ندر كه ظلم معناسنه در عدا عليه عدوا وعدوانا ديمك ظلمه
وتعدا ده ديمكدر اعلالنده تعدو بحركة الواو درغزا يغزو كبى آخرينك
ماقبلى متحرك اولمغله واوساكن قلنمشدر لاتعدو فعل مضارع عدر
فاعل تحتنده مستتر ضمير ضرورته راجعدر جمله سى انك اسمنك
خبريدر ان مع خبره جمله سى مصراع اولك تعليليدر يعنى
صاحب سعادت عليه الصلاة والسلام افنديمزك زهدنى ضرورتى
تأكيد وتثبيت ايلديكنك علتى اولور بعضيلر جملهٔ استينافيه در
يعنى سؤال مقدره جوابدر ديمش كويا بر قائل شدت احتياج وار ايكن
دنيادن نيجه اعراض اولنور ضرورت واحتياج آدمى دنيادن
اعراضه قورمى ديمش جوابنده ان الضرورة لاتعدو على العصم
ديمش اولور (بعض شراح ان الضرورة لا تعدو على العصم بيان
ان الضرورة لاتؤثر فيمن عصمه الله تعالى عن الالتفات الى الدنيا
التى هى اعدا عدوالله ديمش قوله على العصم جار مع المجرور لاتعدو
كلمه سنه متعلقدر العصم عصمتك جمعيدر عصمة لغتده لايق
اولميان شيدن منعدر ديمشلر اصطلاحده ملكة تمنع المتصف بها
عن الفجور ايله تعريف اولنمش بعضيلر العصم جمع عصمة وهو
لطف يفعله الله تعالى بعبده يوفقه به لفعل الخيرات طرا و يحفظه
به عن ركوب المحرمات قطعا وقيل العصم بمعنى المعصوم بارادة
اسم المفعول من المصدر شراحدن مصنفك (وصاحب درة المضيئه
عليهما الرحمه بو بيت دلارانك معناسنى تحقيقده حق بودر كه
موفق اولمشلردر اندن اعلا افاده و بياندن براعة تحرير اظهار عجز
ايتمكله عبارته نقل وتفصيلى اختيار اولندى (كما قالوا يريد الناظم
ان من خصايصه عليه السلام انه كلما اشتدا حتياجه الى الدنيا
اشتد قلة رغبته على عكس ما يتعارفه الناس لان الناس اذا اشتد
احتياجهم الى شئ القواشر اشرهم عليه وسعوا فى تحصيله سعيا
كاملا وحضرة النبى عليه السلام كلما كان احتياجه اشد كان اجتنابه
عنها اكثر واحترازه عن الميل اقوى روى عن ابن عباس
رضى الله عنهما انه قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يبيت
هو واهله الليالى المتتابعة طاويا لايجدون عشا) مصر حدر كه

شمائل شريفده وكان فراش النبى صلى الله عليه وسلم الذى ينام
عليه من ادم حشوه من ليف وكان وسادته الذى يتكاء عليه كذلك
وعن عايشة رضى الله عنها انما كان فراشه الذى ينام عليه ادما
حشوه من ليف وكان عليه السلام ينام احيانا على سرير مرمول
ومصنوع بشريط حتى يؤثر فى جنبه وكانت الفاقة احب اليه
من الغنى ولم يبث شكواه الى احد وكان يظل جايعا وهذا الفقر
والاحتياج منه عليه السلام لكمال زهده فيها وعدم رغبته لها
لا لعجزه اتفق العلما على ان من قال النبى عليه السلام فقير محتاج
يكفر فظهر ان ضرورة ذاك الحضرة يؤكد اجتنابه عنها ولما كان
هذا اعنى كون شدة الاحتياج سببا لقوة الاجتناب امرا غريبا حاول
اثباته بالبينة والبرهان فقال ان الضرورة لاتعد وعلى العصم اى
لايستبعد هذا فان من عصمه الله من التلوث بالدنيا كيف ضره
ضرورته واحتياجه فقد جف القلم بما هو كائن (والعصم جمع
عصمة وهى حفظ الرب تعالى للعبد على الوقوع فيما يضره نحو
ائمة لفظه وفى قوله ان الضرورة لاتعدو على العصم (تنبيه على ان ترك
الدنيا لايتيسر الا بفضل من الله ومحض توفيقه بل قلة الرغبة وترك
الارادة القلبية لايتيسر الا بتوفيقه فان ذلك امر يتعلق بالقلب
ولا مقلب القلوب الا هو نعم على البشر ان يجتهد فى اسبابه باكتساب
مقدماته وماهى تمهيد وتوطئة لوجوده (وان ليس للانسان
الا ما سعى) ولذا قال العلما ان العبد اذا اتى بالاشياء الثلثة المذكورة
فى النوع الاول من الزهد اى اذا اتى بخلوص النية وصفاء الطوية
اورثه هذه برودة الدنيا على قلبه انتهى شرحهما كذلك (بعض
شراح خلاصهٔ معناى بيتى غايت اعلى المعانى تقرير ايدر حيث
قال المعنى انه كان مع شده احشائه من الجوع تحت الحجارة واضطراره
الى ما يضطر اليه البشر لايلتفت الى الجبال الشم من الذهب كان
ذلك مؤكدا لزهده صلى الله عليه وسلم فان الاعراض عن الشئ
مع شدة الاحتياج اليه دليل جلى على الزهد فى ذلك الشئ ثم بين
عدم الالتفات مع شدة الاحتياج بان الضرورة والاحتياج لايغلبان
العصمة ولا يستوليان عليها الا سيما من هو مؤيد بقوله (والاخرة خير لك

من الاولى واسوف يعطيك ربك فترضى) عن ابن عباس رضى الله عنهما انه لما قبض النبى صلى الله عليه وسلم كانت درعه مرهونة عند يهودى على ثلثين صاعا من شعير ففكها على رضى الله عنه بعد وفاته ومن ثمه قال له صلى الله عليه وسلم فى ايام حياته (انت قاضى دينى) وعن عايشه رضى الله عنها انه قال ليأتى على ال محمد شهر لا يخبزون فيه خبزا ولا يطبخون فيه برمة (عن عايشة رضى الله عنها قال ياعايشة رضى الله عنها مالى والدنيا انما انا والدنيا بمنزلة رجل نزل تحت شجرة يستفئ بها فلما انتقى الفئ ارتحل ولم يرجع اليه (خلاصهٔ معناى عبارت بيت) جناب ذهبدن عدم رغبت وترك واجتنابنى تأكيد ايلدى يعنى ضرورت واحتياجى مشتد اولدقجه ماسوى اللهى ترك ودنيايه عدم رغبتى دخى مؤكد وزياده اولدى سؤال كلانيكه ضرورت واحتياج كشينك زروسيمه رغبتنى تأكيد ايدر يوخسه اندندن اعراض واجتنابى تأكيد ايتمز بونه غريب برعكس كلامدر دينورسه جوابنده ان الضرورة لا تعدو على العصم يعنى بوسنك ديديكك بزلره نسبتله در يوخسه من طرف الله معصوم وركون محرماندن محفوظ اولوب تجوراه اتصافدن منع ايدر ملكه صاحبنه ضرورت تعدى وعدوان ايده مز بلكه اويله ذاتك احتياج وضرورت جناب ذهبدن بلكه دنيادن اعراض وعدم رغبتنى دخى زياده ايدوب تأكيد ايدر ديمك اوله (وفى البيت من البديع رد العجز على الصدر والتكرير فى الدنيا

* ⁂ تخميس ⁂ *

نه دكلو قلبنه ضرضرورت ايتسه غلو

اولور مؤكد اعراض ماسوى همه سو

* قومادى صون خدا ميل دنيوى سرمو*

* واكدت زهده فيها ضرورته*

ان الضرورة لا تعد وعلى العصم

وكيف تدمفاعلن عوالى الد فاعلن دنيا ضرو مستفعلن رة من فعلن لولا لم مستفعلن تخرج الد فاعلن دنيا من ال مستفعلن عدم فعلن (وكيف تدعو الى الدنيا ضرورة من) (لولاه لم تخرج الدنيا من العدم)

(واو بيت سابقده اكدت اوزرينه عطف ايچوندر معطوف ومعطوف عليه خبرا وانشاء اختلافى مانع عطف دكلدر كه استفهام اخبار معناسنده درديمشلر كيف استفهام انكاريدر استبعاد وانكار ايچوندر معناسى لاتدعو ديمك اولور (الاعراب كيف فتح اوزره مبنى محلا منصوب مؤخر تدعو كلمه سنك ظرفيدر (وقال مولانا جامى كيف الحال والمراد بالحال صفة الشئ لا زمان الحال كما توهمه بعض الشارحين (قال فى المفصل وكيف جار مجرى الظروف ومعناه السؤال عن الحال تقول كيف زيد اى على اى حال هو ويستعمل للشرط نحو كيف تجلس اجلس فان كان بعده اسم فهو فى محل الرفع بالخبريه عنه وان كان بعده فعل مثل كيف جئت فهو فى محل النصب على الحاليه اى على اى حال جئت راكبا اوماشيا (قال فى المتوسط وكيف من الظروف الزمانية لانه سؤال عن حال المسؤل عنه فى زمان الحال (قال فى الدرة المضيئه كيف للاستفهام الانكارى فى محل النصب ظرف لتدعو قدم عليه لتضمنه معنى الاستفهام وكونه حالا من فاعله بعيد اى ماتدعو فى حال من الاحوال الى الدنيا ضرورته عليه السلام انتهى قوله الى الدنيا جار مع المجرور تدعو كلمه سنه متعلقدر دنيا ادنى نك مؤنثيدر عليا اعلانك مؤنثى اولديغى كبى دنى يدنو دنوا ديرلر اداقرب دنيا دخى بزه نسبتله آخرتدن قريب اولديغى وجه تسميه در ياخود اخس وادنى معناسنه اولان دنائتدن مشتقدر بعضلر الدنيا ما يشغلك عن التقرب الى المولى ديمش (ضرورة بالرفع تدعو كلمه سنك فاعليدر ضرورت احتياج معناسنه در ضرورت كلمه سى من موصوله مضافدر (فائده) لولا نك اعراب تفصيلى بووجهله دركه (قال مولانا جامى رحمه الله لولا لها صدر الكلام يلزمها الفعل لفظا نحو لولا ضربت زيدا وتقديرا نحو لولا زيدا ضربته ولولاك لما خلقت الافلاك فمعناه اذا دخلت على الماضى التوبيخ واللوم على ترك الفعل ومعناه فى المضارع الحث على الفعل والطلب له (قال النحويون ان لولا حرف يقتضى امتناع جوابه لوجود شرطه فيكون حرف شرط ويختص بالجملة الاسمية المحذوفة الخبر غالبا نحو لولا زيد لاكرمتك ويكون تارة حرف تحضيض وطلب بازعاج او برفق فيختص المضارع او بمافى

تأويله نحو (لولا تستغفرون الله) ونحو قوله تعالى (لولا اخرتني الى اجل قريب) وتارة حرف تحضيض فيختص بالماضي نحو قوله تعالى (فلولا نصرهم الذين اتخذوا من دون الله قربانا آلهة) بو مقامده لولا شرط ابچوندر نته كيم لولا زيد لهلك عمرو مثالنده لولا حرف شرط زيد مبتدا در خبري محذوف موجود كلمه سيدر جمله سي لامحل لها من الاعراب فعل شرطدر لهلك عمرو جمله سي جزاء شرطدر بو تقدير وتمثيل ضميري ولي ايتديكي صورتده اما اكر لولا كلمه سي ضميري ولي ايلسه اول ضمير بهر حال مرفوعدر كه هو ضميري مقامنه نائب ضمير مرفوع اولوب مبتدا اولور (قال الشارح مصنفك اذا ولي لولا بضمير فحقه ان يكون ضمير رفع نحو لولا انتم لكنتم وذهب الجمهور وسيبويه الى ان لولا جار مجرى حرف الجر الزائد غير متعلق لشئ وموضع المجرور بها رفع بالابتداء والخبر محذوف (ايمدي بو محلده دخي لولا جاره در ضمير تقديرا مجرور بهادر جار مع المجرور غير متعلق لشئ مبتدادر خبري محذوف موجود كلمه سيدر لولا هو موجود ديمكدر ضمير فخر كائنات عليه الصلاة والسلامه راجعدر (لم تخرج فعل مضارعدر معلوم ومجهول اولمق جائزدر (قوله الدنيا تقديرا مرفوع فاعليدر من العدم جار مع المجرور تخرج فعلنه متعلقدر (عدم وجوده سابق اولان حالدر وجودك ضديدر وجود عدمدن خروج وتكون وثبوتدن عبارتدر (شارح درة المضيئة خلاصة معناي بيتده ديمش والمعنى ما يرغب ضرورته عليه السلام الى الدنيا الدنية لانها خلقت لاجله وخرجت من العدم الى الوجود بسببه فالاحتياج اليها غير معقول (و بعض شراح والمعنى انه لا تدعو الى الميل الى الدنيا احتياج من لولا وجوده الشريف لم تخرج الدنيا وما فيها من العدم الى الوجود فان ما هو من طفيل منفطل على شئ تابع له مترتب عليه تمنع عليه تلجأه الحاجة والاضطرار اليه لا سيما اذا كان ذلك الاصل منجبلا على الاستغناء والترفع وكان ذلك الامر حقيرا قليلا بالنسبة الى علو همته وبالاضافة الى علو قدره ديمشدر (معناي عبارت بيت) نيجه رغبت و ميل ايتديرر دنيايه برذات كريمك ضرورت واحتياجي كه اكر اول ذات جليل

القدرك وجودي ثابت وموجود اولمسه يعني موجود اولمجق اولسه دنيا عدمدن چيقمزدي (يعني عدمده قالوردي وجوده كلمزدي (خلاصه برذات كريمك كه وجوده كلمسي اراده اولنميه ايدي دنيا خلق اولوب وجوده كلمز ايدي يعني مقصود ازلي انك وجودي ايدي وجود دنيا بو يله ذاتك موجود اولمسنه متوقف ومحتاج ايكن ضرورت حال واحتياج دنيا او يله ذاتي نيجه رغبت وميل اتديرر وايتدوره مز غايت بعيددرنه احتمال ديمك اوله

* * تخميس * *

توقف ايتدي اكا خلقت جهان كهن

بل احتياج نه طرفده تحقق ايلدي سن

ضرورت علت غائيه اولديغندن ايكن

فكيف تدعو الى الدنيا ضرورة من

لولاه لم تخرج الدنيا من العدم

محمد مفاعلن سيدال فاعلن كونين والث مستفعلن ثقلى فعلن

ن والفرى مفاعلن قين من فاعلن عرب ومن مستفعلن عجم فعلن

(محمد سيد الكونين والثقلين) (والفريقين من عرب ومن عجم)

(قوله محمد بالرفع مبتداء محذوفك خبريدر تقديري هو محمد ديمك اولور مبتدا مع خبره جمله سي سؤال مقدره جواب اولان جملهٔ استينافيه در ياخود محمد بالجر بيت سابقده اولان من موصولدن بدلدر مبدل منه توطئه اولوب مقصود بالذات بدل اولديغي قاعده سي تعريفندن مستغنيدر (بعض شراح بو مقامده ولا يخفى ما في هذا الانتقال الى اسم الممدوح بلفظ محمد من اللطافة بعد ذكر الاوصاف الكريمة ديمشدر يعني اسم محمد خصال حميده سي كثير اولان ذات ديمك معناسنه اولديغنه نظرا در (معلوم اوله كه لفظ محمد پيغمبر آخر الزمان سيد الانبيا افنديمز صلى الله عليه وسلم حضرتلرينك علميدر تبركا باسمه الشريف غيره دخي علم ايده كلمشلر (قال في الدرة معناه المحمود المشكور مرة بعد اخرى لانه اسم مفعول من المضاعف من التفعيل الذي بناؤه للتكثير كالمكرم الذي اكرم مرة بعد اخرى فهو المحمود في الدنيا بما نفع به الخلق من الهداية والعلم والحكمة والمحمود

فی الاخرة بشفاعة عند ربه فصار عماله صلى الله عليه وسلم
لوجود هذا المعنى فيه (حتى بو كيم رسول الله عليه الصلاة والسلامك
عامه يه نفعنك نهايتى اولديغى مسلمدر (نته كيم قاضى بيضاوى عليه
الرحمه والغفران ديباجهٔ بيضاوى تمامنده (فيا واجب الوجود
صل عليه صلوة توازن غناه) عبارتنده حواشى بيضاوى غنا
بفتح الغين المعجمة نفع معناسنه‌در واقعده رسول محترم صلى الله
عليه وسلم حضرتلرينك عامهٔ كائناته نفعنه نهايت اولمغله
بيضاوينك كلام مزبورى كثرت صلاته بلكه صلاة بيحد ونهايته
اشارتدر ديمشلر (ايمدى شارح مشار اليهك مما نفع به الخلق ديديكى
مؤيد اولور (وانقوليده الحمد ذمك نقيضيدر (المحمدة ميملرك فتحلريله
حمد ايتمك معناسنه مصدردر (التحميد مبالغه ايله حمد ايتمك (المحمد
ميمك ضمى وحانك فتحى وميم ثانينك فتحى وتشديديله خصال
حميده‌سى چوق اولان كيمسه (المحمدة ميم اولك فتحى وحانك سكونى
وميم ثانينك كسريله خصلت حميده كه مذمتك مقابليدر ديمش
(قال بعض الشراح محمد علم للحضرة المصطفويه وهى صيغة مبنية
للمبالغة قيل مشتق من الحمد لانه كان صلى الله عليه وسلم كثير الحمد
لله تعالى وقيل مشتق من المحمدة فانه كان صلى الله عليه وسلم
كثير المحامد وكان الناس يحمدون على محامده ويؤيد قول الثانى
ماورد فى وجه التسميه ان عبد المطلب رأى فى منامه سلسلة بيضاء
خرجت من ظهره لها اربعة اطراف فى السماء والارض والمشرق
والمغرب واما اهل الخافقين يتعلقون بها فعبر بمولد يتبعه اهل
المشرق والمغرب واهل السماء والارض لكثرة محامده فلما ولد
صلى الله عليه وسلم سمى بهذا الاسم لذلك فكان فوق ما رأى وما
يبعد على هذا ايضا ان يقال انه مشتق من الحمد (قوله سيد الكونين
سيد سيادتدندر سيادت علو وارتفاع معناسنه‌در يقال لمقدم القوم
سيد لانهم تحت حكمه وهو عال عليهم ديمش (بعضيلر سيد صفة
مشبهه من ساد يسود سيادة اذا صار سيدا وسيد القوم اجلهم
واعظمهم ديدى (سيد لفظا مرفوع محمد لفظنك صفتيدر كونين
كلمه‌سنه مضافدر كونين تثنيه‌در حالت نصبى وجرى يا ايله كونيندن

مراد دنيا واخرتدر مصدر ومفعول معناسنه‌در مكونين ديمكدر
الدرهم ضرب الامير كبى (يعنى موجودين مخلوقين معناسنه‌در
مكون دنيا واخرت ومافيهما يه صادق اولور سيدك كونين كلمه‌سنه
اضافتى معنويه‌در اضافت لفظيه دكلدر (زيرا سيد لفظى صفت
مشبهه‌در معمولنك غيره مضاف اولديغنه بناء اضافتى اضافت
معنويه‌در (پس سيد لفظى اضافتدن تعريف كسب ايتمكله محمد
لفظنه صفت اولمسى جائز اولور زيرا سيد لفظى بو محلده اكرچه
صفت مشبهه‌در لكن معمولنه مضاف دكلدر ضارب زيد كبى
بلكه كريم العصر ومصارع البلد كبى معمولنك غيره مضاف
اضافت لفظيه اولماز بلكه اضافت معنويه اولور اضافت بمعنى
اللامدر ياخود بمعنى فى‌در بو تفصيلدن مراد بعضيلر سيد الكونين
عبارتنده سيد اهل الكونين تقدير ايتمشلر شو معنايه ذاهب اولمشلر كه
سيد صفت واقع اولمق اضافتدن تعريف وتخصيص كسب ايتمكه
محتاجدر (زيرا سيد لفظى محمده صفت اولهجق محمد معرفه‌در
صفت ايله موصوف بيننده مطابقت شرطدر سيد صفت مشبهه‌در
اضافتى لفظيه‌در اضافت لفظيه انجق تخفيف افاده ايدر تعريف
افاده ايتمز كه حتى سيد لفظى محمد لفظنه صفت واقع اوله (پس
اهل تقدير ايتمكه محتاج ديمشلر لكن صفت مشبهه معمولنه مضاف
اولورسه اضافت لفظيه اولور يوخسه معمولندن غيره مضاف
اولورسه اضافت لفظيه اولماز بلكه معنويه اولور انلر اضافت
اضافت معنويه اولماسندن غفلت ايله اهل تقديرينه حاجت واردر
ديدكلرى خطادر ديمك استرلر زيرا صفت مشبهه بو مقامده معمولنك
غيره مضافدر تعريف كسب ايتمشدر (قوله والثقلين كونين اوزرينه
معطوفدر من عطف الخاص على العام قبيلندندر زيرا كونيندن
مراد وما فيهما اولديغى ذكر اولنمش ايدى ثقلين انس ايله جندن
هر برى حيا وميتا ارضه ثقلت ويردكلرينه بناء ثقلين ديمشلر
قوله والفريقين معطوفدر ثقلين اوستنه ياخود كونينه معطوفدر
(فريق طائفه وجماعت معناسنه‌در قوله من عرب جار مجرور ظرف
مستقردر يعنى كائن اولان محذوفه متعلقدر فريقيندن صفت

واقع اولمشدر یاخود حال اولور (من عجم عبارتنده کلمهٔ من کتوردیکی فریقینك عربینك مستقلا سیدی اولدیغنی بیان ایچوندر یاوزن ایچوندر دیمشلر (دره صاحبی العرب والعجم بفتحتین وبالضم والسکون اسم جنس لهذه الطائفتین والاعراب منهما سکان البادیة دیمشدر (وانقولیده العرب فتحتین ایله ناسدن برطائفهدر که اکا نسبت اولندقده عربی دیرلر (العرب عینك ضمی ورانك سکونیله والعرب واحد کالعجم والعجم دیمش عجمدن مراد فریق عربدن ماعدا جمیع فرق انسانیهیی شامل وصادقدر (قال بعض الشراح العرب هو الذی استوطنوا المدن والقری العربیة والاعراب من استوطن البادیة ویقال لهم البدوی ایضا (قال صاحب المغرب الاصح انهم نسبوا الی عربه بفتحتین وهی موضع من تهامه لان اباهم اسمعیل علیه السلام نشاء بها دیمشلر فریقین که عرب وعجمدر تقلیده داخل ایکن تخصیص بعد التعمیم ایلدیکی شرف وتعظیم ایچوندر واقعده نوع انسان اشرف اولدیغی مسلمدر که عرب وعجم نوع انساندر بلکه اصنافدندر (قال الشیخ زاده علیه الرحمة والدلیل علی انه صلی الله علیه وسلم سیدهما قوله علیه الصلاة والسلام (انا سید ولد آدم ولا فخر) وقوله تعالی (کنتم خیر امة اخرجت للناس) وفضله علی الثقلین یستفاد من قوله علیه الصلاة والسلام (لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملك مقرب ولا نبی مرسل) وفضله علی الکونین یعرف مما اشیر به وهو قوله عز وجل (وما رمیت اذ رمیت ولکن الله رمی) (ان الذین یبایعونك انما یبایعون الله) ایعدی چونکه (بو بیت) دل اراده هو محذوف مبتدا لفظهٔ محمد خبر مبتدا جملهسی سؤال مقدره جواب جملهٔ مستأنفه دیو تقریر سؤال وجواب ایله خلاصهٔ (معنای بیت) مصرع سابق اولان لولاه لم تخرج الدنیا من العدم منطوقنجه علت غائیهٔ خلقت موجودات وباعث ایجاد کائنات دیو وصف ایتدیکك اول صاحب سعادت کیمدر دیو سؤال ورجاء اعلام ایلدکلرنده (جواب بیت) نبی افضل واکمل محمد مرسل (خجسته ذات مجمل خلاصهٔ موجود) صلی الله علیه وسلم افندیمزدر که دنیا واخرت ومافیهانك وانس وجنك وطائفهٔ

عرب وعجمك سید ذی شانی وامیر جلیل العنوانیدر دیمك اولور

* * تخمیس * *

* ایرن قدومی اولوب تاج عرشه مایهٔ زین *

* مقام قربه که یوق آنده هیچ متی ایلداین *

* صوررسك عشقله کیمدر او قرة العینین *

* محمد سید الکونین والثقلی *

* ن والفریقین من عرب ومن عجم *

نبینا ال مفاعلن امر الن فاعلن ناهی فلا مستفعلن احد فعلن ابرفی مفاعلن قول لا فاعلن منه ولا مستفعلن نعم فعلن

(نبینا الامر الناهی فلا احد) (ابر فی قول لا منه ولا نعم)

درة المضیئه صاحبی بیت سابقه بو بیتی ربط ومناسبتلری بیاننده بو وجهله تفصیل ایدرکه لما ذکر الناظم انه علیه السلام سید الکونین علی الاطلاق اخذ فی عدة لوازم السیادة من الصفات العظام تقریرا لمعنی السیادة ولهذا اختار الامر والنهی لانهما لا یتأتیان الا من سید یطاع امره ویسمع کلامه واضافه الی نون الجمع فقال نبینا نبی خبر معناسنه اولان نبأدندر فعیل بمعنی مفعل بکسر العین مخبر دیمکدر بشیر بمعنی المنذر اولدیغی کبیدر نبینك اصلی نبیءدر قلبت الهمزة یاء وادغمت دیمشلر هو المخبر دیمکدر اصطلاح اهل شرعده کندویه وحی الهی اولان ذات مکرمدر سواء انزل الیه الکتاب اولم ینزل اما رسول کندویه وحی الهی اولوب وهم کتاب انزال اولنساندر (رسول رسالتدن اسم مفعولدر ارسلدن لغتده مرسل دیمکدر نبی ایله بینلرنده معنای اصطلاحیلری اعتباریله عموم وخصوص مطلق واردر که رسول خاصدر نبی عامدر هر رسول نبیدر اما بعض نبی رسول دکلدر (قوله نبینا لفظا مرفوع محمد لفظ جلالتك صفتیدر نبی جمع متکلم ضمیرینه مضافدر (قوله الامر اسم فاعلدر امر ایدیجی دیمکدر (قوله الناهی کذلك اسم فاعلدر نهی ایدیجی دیمکدر ایکیسی دخی نبی کلمهسنك صفتیدر امرك ونهیك مأمور بها ومنهی عنهالرینی ذکر ایتمدیکی هر امر بالمعروف ونهی منکره تعمیم وشامل اولسون ایچوندر (الامر بکل معروف والناهی

عن كل منكر تقديرنده اولور حقيقتده آمر وناهى جناب كبريادر
لكن اوامر ونواهىء الهيه‌يى مبلغ پيغمبر عليه الصلاة و السلام
افنديمز اولمغله ملابسنه اسناد قبيلندن مجاز اولور قوله فلا احد
عبارتنده لالبس يه مشابه اولان لادر (قال فى النحو خبر ماولا
المشبهتين بليس فى النفى و الدخول على الجملة الاسمية هو المسند
بعد دخولهما عليه و خبرية ماولا و كذا اسميتهما لغة حجازيه
واما بنوتميم لايذهبون الى اعمالهمـا فلايجعلون الخبر خبرالهما
ولاالاسم اسمالهما بل هما مبتدأ وخبر على ما كانا عليه قبل دخولهما
وعلى لغة الحجاز جاء التنزيل قال الله تعـالى (ماهذا بشرا) (ماهن
امهاتهم) انتهى كذلك (لاريب فيه آيت كريمه‌سنده بعض قرائتده
ريب رفعيله قرائت اولنوب لالبس به مشابه اولان لادر ريب اسميدر
فيه خبريدر ديمشلر لكن اصـل قرائت نصبله دركه لانفى ايچون
اولان لادر ريب فتح اوزره مبنى محـلا منصوب اسميدر (ايمدى
بو محلده لالبس يه مشابه اولان لادر احد بلاتنوين لفظـا مرفوع
لانك اسميدر زيرا لا كلمه‌سى اسم فعل اولان ليس لفظنه مشابه اولان
لادر اسمى مرفوع اولور (قوله ابر نصبله خبريدر جمله‌سى جملهٔ اسميه‌در
لغة حجازيه اوزره اعرابى بو وجه اوزره‌در اما بنوتميم لغتى اوزره لاعامل
دكلـدر مجرد حرف نفيدر احد مبتدادر ابر مبتدانك خـبريدر
(نته‌كيم درة المضيئه ديمش الفاء للعطف على الجملة ماقبلها ولا بمعنى
ليس واحـد بالرفع اسمها وقد افاد العموم واما بالنصب خبر لا اى
اصـدق وان قرأت بالرفع فقـد ابطلت عمل لا فيكون خبرالمبتداء
(معلوم اوله كه (فلا احد كلمه‌سنده اولان فاتعقيبيه‌در فانك اقسامى
تفسير كشافده مبيندر كه فاء الفصيحه هى التى حذف عنها المعطوف
عليه مع كونه سببا للمعطوف من غير تقدير حرف شرط فان لم يحذف
مع كونه سببا يسمى فاء التسبيب وان لم يكن محذوفا ولا المعطوف
عليه سببا يسمى فاء التعقيب وان كان المعطوف عليه محذوفا لكن
المعطوف سببا يسمى فاء التفريعيه وان كان المعطوف عليه شرطا
يسمى جزائية سواء كان المعطوف عليه محذوفا او مذكورا (ايمدى
معلوم اوله كه بو محلده فانك مدخولى سابق الذكر لغة حجازيه

وياخود لغت بنى تميم مذهبى اوزره جمله اولدقده يعنى احـد كلمه‌سى
لانك اسمى ابر خبرى اولوب جمله اولمق وار على لغة حجازية ياخود
لا كلمه‌سى عامل اولميوب احد مبتدا ابر خبرى اولمق اوزره على لغة
بنى تميم جمله اولمق وار (پس بهر تقدير اشبو ايكى صورتده اولان
جمله بيوت سابقه‌دن (سيد الكونين (وياخود نبينا الامر الناهى
جمله سنـه معطوف اولدقده فلا احـد جمله سنـده اولان فاء
تعقيبيه دركه معطوف عليه مذكوردر وهم معطوفه سبب دكلدر
حاشيهٔ بيضاويده (شيخ زاده عليه الرحمه سورهٔ نساده ديمش كه
الفاء قد يكون للتعقيب والتعقيب على وجهين الاول ان يكون مضمون
مابعد الفاء عقيب مضمون الجملة التى بعدها كلاما مرتبا على ماقبلها
فى الزمان نحو قام زيد والثانى ان يكون المذكور بعدها كلاما مرتبا
على ماقبلها فى الذكر كقوله تعالى (ادخلوا ابواب جهنم خالدين
فيها فبئس مثوى المتكبرين) (قال المصنف فان قيل لم آثرهذا اعنى
كونه عليه الصلاة والسلام بار اقول لا ولا نعم وما وجه الاختصاص
قلنا انما آثر ذلك تأكيـدا لمعنى السيادة وتقريرا لكونه امراوناهيا
وتثبيتا لذلك لان من كان سيدا آمرا ناهيا كان نفيه نفيا واثباته اثباتا
اذ لو انقلب احدهمـا على الاخر لكان ذلك يضعف فى السيادة
والهمة لان ذلك يوهم انه لايقدر على امضاء قوله وابقائه على حاله
كما نشاهد من رؤساء زماننا انتهى (احد كلمه‌سى بعض شراح اصلنده
وحد ايدى واو همزه يه قلب اولندى (نته كيم اقت اصلنده وقتت
ايدى ديمشلر (ابر اسم تفضيلدر اصدق معناسنه‌در غير منصرفدر
علت منع صرف وزن فعل ايله وصفدر (بر كلمه‌سى بر قاچ معنايه كلور
اولا صدق معناسنه يقال بر فلان فى يمينه اى صدق فيما حلف اى
لم يحانث (ايكنجى احسان معناسنه كقوله تعالى (برا بوالديه) اى
محسنا لهما (اوچنجى خير معناسنه قوله تعـالى (لن تنالوا البر حتى
تنفقوا) دردنجى قبول معناسنه قولهم حجة مبرورة اى مقبولة و بمعنى
الصلاح يقال بر الرجل اى صلح (قوله فى قول بلا تنوين جار مع المجرور
ابر كلمه‌سنه متعلقدر (قوله لا حرف نفيدر لفظى مراد قولك مضاف
اليهيدر مصدرك مفعولنه اضافتى قبيلندندر (قولك فاعلى ضمير

متروكدر قوله ديمكدر قولك طرفى محذوفدر كه عند نفى الاشياء تقديرنده در (قوله منه جار مع المجرور ابر فعلنه متعلقدر منه ضميرى سرور كائنات عليه الصلاة والسلام حضرتلرينه راجعدر قوله ولانعم كلمه سى قول لفظنك مضاف اليهى اولان كلمهٔ لا اوزرينه معطوفدر اى فى قول لانعم فى اثبات الاشياء او الايجاب تقديرنده در (بعضيلر لاء زائده درلا احد كلمه سنده اولان نفى تأكيد ايچون ندرديمش (ايمدى قوله نبينا بيت سابقده اولان محمد سيد الكونين عبارتنده محمد لفظ شريفندن صفت اولديغى صورتنده ياخود نبينا قولى مبتداى محذوف اولان هو ضميرك خبرى اولورسه (معناى عبارت بيت) اول سيد الكونين محمد عليه الصلاة والسلام آمر وناهى پيغمبريمزدر (يعنى طرف حقدن خبرويره نمزدر لا قولنده يعنى من طرف الله نفى ونهى ايلديكى قولنده ولانعم من طرف الله ايجاب وامر ايلديكى قولنده اندن صادق يعنى اصدق براحد يوقدر خلاصه حق طرفندن كرك اوامر وكرك نواهى هرنه خبر ويرديسه اندن ابر واصدق براحد يوقدر يعنى سائر پيغمبرلر دخى خبرلرنده صادقدر لكن اول سيد الكونين اولان بزم پيغمبريمز كبى اصدق وابر براحد يوقدر ديمك اوله ياخود معنى اول سيد الكونين آمر وناهى اولان پيغمبر افنديمز نفى ايلديكى شيده (يعنى بركره لا اولماز ديو نفى ونهى ايلديكى قولنده كذلك نعم ديوب قبول ايلديكى قولنده اندن بار واندن اصدق براحد يوقدر انكيچون تخلف وتلون محالدر ديمك دخى ممكندر (وفى البيت من البديع الطباق بين الامر والناهى وبين لا ونعم ومراعات النظير بين نبينا وبين الامر والناهى والتكرير فى لا

* * * تخميس * * *

ظهور شرع شريفك محلى خيرمدن امان اشته اولدر او خير حصن بدن
كلام معجزى آثار صدق علم لدن) (نبينا الامر الناهى فلا احد
* ابر فى قول لا منه ولا نعم *

هو الحبـ مفاعلن بـ الذى فاعلن ترجى شفا مستفعلن عته فعلن
لكل هو مفاعلن ل من ال فاعلن اهوال مق مستفعلن تحم فعلن
(هو الحبيب الذى ترجى شفاعته) (لكل هول من الاهوال مقتحم)

قوله هو ضمير منفصل مبنى محلا مرفوع مبتدادر الحبيب خبريدر (حبيب محبتدن مشتقدر فعيل بمعنى مفعول اولمغله محبوب ديمكدر الف لام عهد خارجيدر ضميرادات قصردن اولمغله ضمير مرجعى اولان پيغمبر عليه الصلاة والسلام افنديمزه حبيبيت مقصور اولمش اولور صفتك موصوفه قصرى قيلنديدر وقصر حقيقيدر اى هو الحبيب اوهو حبيب الله لاغيره من الانبياء عليهم السلام ديمك اولور (معلوم اوله كه بو بيتده اولان قصر حبيبيت صفتنى پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامه قصردر وقصر افرادى ايله قصردر كه كويا مخاطب اول صفت حبيبيتى انبياى سائره ده دخى بولنور اعتقادنده ايمش (پس بو تقرير اوزره هو الحبيب عبارتى قصر افرادى اولور يعنى مخاطبده اويله اعتقاد اولمغه نظرله قصر افرادى اولوب قصر الصفة على الموصوف بقصر الافرادى قبيلندن اولور (ايمدى بو محلده هو الحبيب ديمك اى لا حبيب الا هو ديمكدر (كقولنا الله هو الرزاق اى لا رازق الا هو ديمك اولور بو محلده اولان قصرك تعريف ومباحثى خاتمه ده مذكوردر (الذى اسم موصولدر ترجى صيغهٔ مجهول اوزره فعل مضارعدر رجادندر امل اميد معناسنه در (قوله شفاعته قائم مقام فاعليدر ضميره مضافدر جملهٔ ترجى اسم موصولك صله سيدر اسم موصول مع صلته جمله سى حبيب كلمه سنك صفتيدر شفاعت غيريدن غيرى ايچون طلب عفو ياخود طلب فضل وعنايتدر شفاعته ضميرى اسم موصوله راجعدر (شراح شفاعت حقنده ديمشلر كه وللنبى صلى الله عليه وسلم شفاعات كثيرة قال الله تعالى (ولسوف يعطيك ربك فترضى) قيل هى ارجى آية فى القرأن ولا يرضيه الا دخول جميع امته الجنة (قال المصنفك ان الشفاعة نوعان شفاعة تعم الخلايق طرا وشفاعة مخصوصة تعم قوم دون قوم وجمع دون جمع فالنوع الاول مرتبة حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو متفرد به لا مجال لغيره ان يحوم حولها (والنوع الثانى لسائر اصحاب الشفاعة (قوله لكل كلمه سنده لام ترجى فعلنه متعلقدر لام عند معناسنه كلديكى كبى فى معناسنده دخى مستعملدر كل كلمه سى

كل افراديدر كل مجموعى دكلدر (زيرا مراد بر فرد قالمق اوزره
هر بر هواده ديمكدر (قالوا النفظة كل قديكون افراديا اى كل
واحد وقديكون مجموعيا اى كلهم (نته كيم توضيحده كل زمان
مأكول عبارتنده كل لفظى كل افراديدر جميع افراد زمان مأكولدر
ديمك صحيح اولور اما كل الرمان مأكول كلامى كل مجموعيدر صادق
دكلدر زيرا زمانك مجموعى مأكول دكلدر كه قشرى دخى مجموعده
داخلدر نارك قبوغى بنز هول مصدردر (وانقولده هول بفتح الهاء
وسكون الواو قورقق يقال هاله الشئ يهوله هولا اذا افزعه ديمش
بو محلده هول هائل معناسنه اسم فاعلدر هول عظيم ديمكدر
زيرا تنوين تعظيم ايچوندر تعظيمى مفيد اولديغنه دليل من الاهوال
جمعى ذكر اولنديغيدر كه مصدر اولان هولك جمعيدر ديمشلر
زيرا مصدر جمع اولنمق نوع قصد اولندقده در نه كونه ونه نوعه
مصيبت اولسه شفاعتى مأمولدر ديمك اولور (شارح مصنفك
كوزلك تفصيل ايدر (كما قال قوله لكل هول اى داهية عظيمة
وبلية قوية وفى توصيف الهول بكون من الاهوال تنبيه على زيادة
التعظيم ورمز خفى الى عظم الهول وفخامته حيث استحق ان يعد
فردا من الاهوال (قوله مقتحم بفتح التاء اسم مفعولدر هول كلمه سنك
صفتيدر (مقتحم فيه ديمكدر كه حذف وايصال قيلنمشدر
كقوله تعالى (ذلك وعد غير مكذوب) وقول العرب المال مشترك
اى مشترك فيه ديمكدر (قال المصنف الاقتحام الدخول فى وسط الشئ
يقال اقتحم النهر اى ادخل نفسه فيه (كما قال شيخ زاده عليه الرحمة
يقال مقتحم فيه اى مدخول فيه يعنى لكل خطب يقع الانسان
(بعض شراح الاقتحام الدخول وقلما يستعمل فى الدخول فى موضع
من شان الداخل ان يدخل فيه انما يستعمل فى الدخول فى المداخل
الضيقة والمواضع الجرحة (خلاصهٔ معناى بيتى) بعض شراح
بو وجهله تقرير ايتمش كه المعنى ان محمدا عليه الصلاة والسلام
هو الحبيب المتصف بكونه مرجوا للشفاعة عند كل شدة من الشدائد
فى الدنيا والآخرة قد ادخل فيها الانسان بما قدمت يداه وجنت
عليه نفسه (كذلك دره صاحبى ديمشدر كه والمعنى ان النبى صلى الله

عليه وسلم حبيب الله تعالى الذى يرجى شفاعته عند الشدائد
الواردة على الانسان يوم القيمة فى الحشر (قال عليه الصلاة
والسلام شفاعتى لاهل الذنوب من امتى وان زنى وان سرق على
رغم انف ابى الدرداء (معناى عبارت بيت) اول سيد الكونين
ونبينا المحترم حبيبت كند ويه مقصور اوله بر محبوب الهيدر كه
انك شفاعتى اهوالدن هر مخاوف وبليات مدخول فيهاده رجا وامید
اولنور (خلاصه شفاعت وامدادى هر حالت مخمصه واضطراب
ووقوع مصائب وبلياتده مرجوو مأمولدر ودر يغ كلدر كرك اهوال
ومصائب دنيويه وكرك اخرويه جمله سنده محبوبيت آلهى حسبيله
شفاعتى مقبول وبيدر يغدر ديمك اوله

دعى الى ال مفاعلن لاه وال فاعلن مستمسكو مستفعلن ن به فعلن
مستمسكو مستفعلن ن بحب فعلن ل غير من مستفعلن فصم فعلن

(دعى الى الله والمستمسكون به)

(مستمسكون بحبل غير منفصم)

قوله دعى يدعو دعاء ودعوة اذا طلب دعى فعل ماضى در دعوت ايتدى
ديمكدر تحتنده فاعل ضميرى حبيب اكرم ونبى محترم عليه الصلاة
والسلامه راجعدر مفعولى تعميم ايچون محذوفدر دعى كل احد يا خود
دعى الخلق تقديرنده در (قوله الى الله جار مجرور دعى كلمه سنه مضاف
تقديريله متعلقدر اى دعى الى معرفة الله او الى طريق اطاعة الله
بو مثللو تقدير اولنور (نته كيم پيغمبر حق رسول مجتبى عليه الصلاة
والسلام افنديمز نص شريف قطعى اولان (ادع الى سبيل ربك
بالحكمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتى هى احسن) آيهٔ كريمه سى
مفادنجه دعوت الى الحق حكمت ايله ووعظ وجدل ايله مأمور اولمشدر
حتى بعض كبار محققين بو آيهٔ كريمه ده ادلهٔ قويه دن اولان برهان
وخطابت وجدل اوچ عدد ادلهٔ عقليه يه اشارت وار در بالحكمة
قول شريفى برهانه والموعظة الحسنة خطابته وجادلهم جدله
ايمادر ديمش بو مقامك تفصيل وبيانه بو حقير پر تقصير شووجهله
اهتمام ايتمشدر اولا برهان قضاياى يقينيه دن مركب اولان قياسدر
قضاياى يقينيه نك تعريفلرى وتفصيلاتى منطقده مبيندر محلندن

استحضار اولنور تطویلی مانحن فیه مخلدر بو محلده تعدادی کافیدر که قضایای یقینیه اولیات مشاهدات متواترات حدسیات مجربات قضایا قیاساتها معهادر) بونلردن مرکب اولان قیاسه برهان دیرلر یقین محض افاده ایدر شائبهٔ شبهه و ظندن مبرادر (ثانیا خطابتدر که مشهورات ومظنونات اولان قضایادن مرکبدر مشهورات اول قضایادر که خلق بیننده مشهور ومسلم اولوب هرکس مضمونی اقرار واعتراف ایدر مثلا قتل نفس بغیر حق قبیح والعدل حسن کبی وکشف العورة عند الناس قبیح ومذموم کبی قضیه لرك مضمونی هرکس اقرار وتصدیق ایدر مشهورات بودر کلدك مظنونات اول قضایادر که یحکم بها العقل مع تجویز نقیضها تجویزا مرجوحا ایله تعریف ایدرلر خطبا و واعظلرك اقواللری اکثر بو مقوله دندر که خلق واعظه حسن ظن اوزره اولوب کذب اختیار ایتمز دیمو ایله هرنه وعظ ونصیحت ایدرسه تسلیم وقبول ایدرلر رد وانکار ایتزلر اول واعظك وعظ وکلامی حق اولمق طرفنی ترجیح ایدرلر لکن حق اولمق طرفنی دخی تجویز ایدرلر یعنی حق اولمق احتمالدر دیرلر مظنوناتدن اولور حتی اکثر مسائل شرعیه دخی مظنوناتدندر مثلا امام اعظم رحمه الله علیهك ذاهب اولدیغی مسائل عملیه یی بز حق اولدیغی اعتقاد وقبول ایلدك انکله امور دینیه مزده عمل ایتمکده یوز مع هذا امامك اول مسائلده قولی حق اولدیغی مظنوناتدندر لکن امام اعظم تابعیندندر وعلوم عقلیه ده ونقلیه ده کمال وزهد واتقاسنه بناء جنابنك حسن ظنی اولمغله کلامنی ومذهبنی قبول وحق بودر دیو اعتقاد وامام اعظمه تقلید ایلدك لکن خطا اولمق احتمالی واردر دیدیکمز مظنوناتدن اولدیغنه بناءدر (نته کیم مذهب شافعیه یی خطادر حق اولمق احتمالی وار دیدیکمز کبی شافعیه دخی بونك عکسی اوزره در که شافعی اولانلر مذهب شافعی حق خطا اولمق احتمالی واردر دیرلر (ایمدی منطقده بیان وتفصیل اولندیغی اوزره بو ایکی نوع قضایادن که مشهوراتدن ودخی مظنوناتدن مرکب اولان قیاسه خطابت تسمیه ایتدکلرینی مرحوم سجاقلی نشر طوالعنده یازمشدر که (اما مقدمات الخطابة فمنها الظنیات وهی مقدمات یحکم بها

العقل مع تجویز نقیضها تجویزا مرجوحا ومنها المشهورات وهی قضایا اعترف بها الجمهور لمصلحة عامة متعلق بنظام احوالهم مثل العدل حسن او بسبب رقة مثل مواسات الضعفاء محموده او بسبب حمیة مثل کشف العورة عند الناس مذموم والغرض من الخطابة ترغیب السامع فیما ینفعه من تهذیب الاخلاق اومن امر الدین (اوچنجی جدلدر که خصم عندنده مسلم ومقبول اولان قضایادن مرکب اولان قیاسدر الزام خصم افاده ایدر خصمك عندنده دخی حق ومسلم اولمغله ملزم اولوب قبول ایدر محقق مشار الیه آیه کریمه ده جدل کلمه سی معنای لغوی اعتباریله منازعه وجدال وجه حسن ایله معناسنه اولمق اوزره مراد ایتمش دیمك دخی ممکندر بو مذکوراته متعلق (قال فی الاصول مواد الحجج هی قضایا التی یتألف منها الحجة اعلم ان القضیة باعتبار کونها جزء من الحجة یسمی مقدمة ومبتدأ فالحجة العقلیة اما ان یکون مقدماتها قطعیة یسمی برهانا عند الفلاسفة ودلیلا عند المتکلمین لکن بمعنی الاخص لان الدلیل بالمعنی الاعم یطلق علی البرهان والخطابة وغیرها واما مقدماتها ظنیة اومشهورة یسمی خطابة عند الفلاسفة وامارة عند المتکلمین (ایمدی سید الانبیاء علیه الصلاة والسلام افندیمز عباد اللهی طریق حق اولان ایمان واطاعته دعوت ایله مأمور اولدقلرینی مبین اولان سالف الذکر آیه کریمه ده مسطور (بالحکمة قول شریفی برهان (والموعظة الحسنة خطابته (وجادلهم جدله اشارت اولمق احتمالدر دیدکلرینك تفصیلی اشبو مذکورات اوله واقعده قرآن کریم سالف البیان ادلهٔ عقلیه دن دخی خالی اولمدیغی جهتدن نه کونه معجزهٔ کبری اولدیغی بوندن قیاس اولنه قرآن کریمده سالف الذکر خطابی (شرح مقاصدده سعد العلامه بو صورتده تصریح ایدر که (حیث قال ان قوله تعالی (لو کان فیهما آلهة الا الله لفسدتا حجة اقناعیة والملازمة عادیة علی ما هو اللایق بالخطابیات ای الاقیسة المنسوبة الی الخطابة وهی الادلة المؤلفة من مقدمات مقبولة اومظنونة اومنهما فان العادة جاریة بوجود التمانع والتغالب عند تعدد الحاکم

(ايمدی بو تحريراتدن مراد حقيرانه من ناظم عليه الرحمه نك دعى
الى الله الخ بيتى ايله نبی آخر الزمان خاتم الانبيا پيغمبر ذيشان عليه
الصلاة والسلام افندیمزك سالف الذكر (ادع الى سبيل ربك
بالحكمة الخ) آية كريمه سی منطوقنجه ادلهٔ عقليهٔ مذكوره ايله
دخی دعوته مأمور اولديغنی ايما واشارت اراده ايتديكنی شرح
وبيان اولور (قوله فالمستمسكون فاء شرط محذوفه جوابدر
مستمسكون اسم فاعلك جمعيدر مبتدادر حالة رفعی واوايله‌در قوله به
جار مع المجرور مستمسكون يه متعلقدر ضمير صاحب سعادت عليه
السلامه راجعدر تمسك ايتمكدر تشبث معناسنه دخی كلور ديمشلر
(مصراع ثانيده) اولان مستمسكون كذلك اسم فاعلدر مبتدانك
خبريدر مبتدا مع خبره شرط محذوفه جوابدر سؤال ايتمشلر مبتدا
مستمسكون كذلك خبر دخی (مستمسكون اولدقده مبتدا خبرك
عينی اولوب مفيد اولمماز جواب متعلقلری اعتبار يله احدهما
آخره مغايردر يعنی اولكی تمسك صاحب سعادت افنديمزه‌در
ايكنجی تمسك حبله تمسكدر متعلق اعتبار يله بينهما ده مغايرت
ظاهردر ديمشلر شرط محذوفك تقرير وجزاسی (اذا دعى حضرة
الرسول الى الله فالمستمسكون به مستمسكون بحبل غير منفصم ديمك
تقديرنده‌در (بحبل جار مجرور مستمسكون ثانيه متعلقدر حبل ايپدر
(بعض شراح حبل لفظنده استعارهٔ مصرحه واردر ديمش
تقريری بو وجهله‌در كه (ناظم عليه الرحمه كرداب مهالك
ضلالنده قالمش عباد اللهی ساحل فلاح ايمان وهدايته دعوت ايتمك
ايله مأمور اولان داعى الى الحق رحمة للعالمين عليه الصلاة والسلام
افنديمزی نجاة وسلامته ايصالده بحار عميقه دوشمشلری كنار سلامته
اخراج ايدن حبل متينه تشبيه ايدوب مشبه به اولان حبل لفظنی
ذكر ومشبه اولان سرور كائنات عليه الصلاة والسلام افنديمزی
مراد ايتمكله (ناظم عليه الرحمه استعارهٔ مصرحه ايتمشدر (مصراع
اول سباق كلام قرينهٔ استعاره اولور لكن ظاهر اولان بو محلده
تشبيه بليغ اولمقدر نته كيم (درة المضيئه صاحبی بو وجهله تحرير
ايدر (حيث قال وفيه تشبيه بليغ حيث شبه المستمسك بالنبى بالمتعلق

بحبل

بحبل وثيق كامل فى الوثوق وحصول الاعتماد ورجاء الخلاص به
تشبيها للمعقول بالمحسوس ويحتمل الكلام الاستعارة المصرحة
بان شبه الداعى بحبل وثيق يتوصل به الى المقصود (وقوله غير منفصم
ترشيح الاستعارة ديمشدر (قوله غير منفصم غير كلمه سی حبلك
صفتيدر منفصم مضافدر غير منفصم غير منقطع ديمكدر حبلی
بو صفت ايله يعنی غير منفصم صفتی ايله توصيفدن مرادی دين
محمدينك الى يوم القيام منقطع اولميوب دوام ومتانتنه اشارتدر
(شارح مصنفك محصول معنای بيتی بو وجهله تقرير ايتمشكه
(قوله فالمستمسكون اى اذا كان داعيا الى الله ومرشدا للخلايق
اجمعين كان المتشبثون بذيله والملتزمون بطريقه يتشبثون بحبل
غير منقطع وعقب الصفات السابقة بحديث الدعوة الى سبيل الله
لان هذه الدعوة مؤكدة مقررة لها يريد من كان داعيا الى الحق
فهو المستحق لان يكون سيدا على الاطلاق فيجب ان ينقادوا له
ويمتثلوا امره (معنای عبارت بيت) اول پيغمبر ذيشان نبی محترم خلقی
ايمان واطاعت حقه دعوت ايلدی (ايمدی دعوتنه اجابت ايدوب اول
نبی محترمه يا دشوب دامننه تشبث ايدنلر بر حبل متينه يا دشديلر كه غير
منقطعدر تمسك ايدنلر مهالكده قالماز ابدی نجات وسلامت بولور
ديمك اوله وفى البيت من البديع التكرير والاقتباس والاستعارة والتقسيم

* ⁂ تخميس ⁂ *

سوندی نقد هدايتله نيجه كاسه تهی
غريق بحر كنه اهل حيرت وولهی
چه ضلالته دوشمش بودكلوروسيهی
دعى الى الله والمستمسكون به
مستمسكون بحبل غير منفصم

فاق النبي مستفعلن بين فى فاعلن خلق وفى مستفعلن خلق فعلن
ولم يدا مفاعلن نوه فى فاعلن علم ولا مستفعلن كرم فعلن
(فاق النبيين فى خلق وفى خلق) (ولم يدانوه فى علم ولا كرم)
قوله فاق فوقدن اعلال قال كبيدر يقال فاقه وفاق عليه اذا زاد عليه
من شئ ديمشلر (بعض شراح لغتده فائق عالى ديمكدر ديدى (فاق

فعل ماضيدر تحتنده فاعل ضميری پيغمبر عليه الصلاة والسلامه راجعدر (قوله النبيين نبينك جمعيدر لام استغراق ايچوندر يقال فاق الرجل اقرانه اذا علاه بالفضائل والشرف ديمشلردر النبيين فاق نك مفعوليدر فعل مع فاعله جمله سی استينافيه در (قوله فی خلق فاق يه متعلقدر خلق بفتح الخا خلقت ظاهره در مابعدی قرينه در كه مراد خلقت ظاهره اوله زيرا خلقت عامدر خلقت ظاهره و باطنه يه عام وشاملدر خلق ثانی ايله مراد خلقت باطنه در (شراح الخلق بالفتح الصورة وبالضم السيرة كما يقال من قبح خلقه ساء خلقه ديمشلر (بعض شراح المراد بالخلق حسن الصورة من تناسب الاعضاء والالوان والاشكال وبالخلق حسن السيرة من العلم والعمل والحكمة والشفقة وغيرهما من محاسن الاخلاق وقيل المراد من الاول الكمالات الظاهرة المحسوسة وبالثانی الكمالات الباطنة الغير المحسوسة پيغمبر عليه الصلاة والسلام افنديمز خلقت وهيئتده واعتدال وتناسب اعضا وسائر محسناتده اكمل الناس اولديغنك تفصيلی شمائل شريفده در (روی عن جابر بن سمرة انه قال رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم فی ليلة اضحيان وعليه حلة حمراء فجعلت النظر الی وجهه والی القمر فهو احسن فی عينی من القمر (عن عايشه رضی الله عنها قالت وقعت الابرة من يدی ذات ليلة فدخل النبی عليه السلام فوجدتها من ضوء وجهه الكريم (قوله وفی خلق بضم الخاء جار مع المجرور كذلك فاق فعلنه متعلقدر (فی خلق كلمه سی فی خلق اوزرينه معطوف اولوب محاسن ظاهره محاسن باطنه نك آيات وعلاماتندن اولديغنه بناء پيغمبر عليه الصلاة والسلام افنديمز كمالات ظاهره وكمالات باطنه ده جميع انبياء عظامه فائق اولديغی بيان اولور (نته كيم روايت اولنمشكه (ان رجلا سئل عليا رضی الله عنه عن خلق رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال كيف اقدر ان اصف لك ما استعظمه الله تعالى من خلقه حيث يقول (وانك لعلى خلق عظيم) كذلك اخلاق كريمهٔ فخر كائنات عليه الصلاة والسلامده (بعض شراح يازمشلر كه (عن انس رضی الله عنه انه قال لما قدم رسول الله عليه الصلاة والسلام المدينة اخذ ابو طلحة رضی الله عنه بيدی

فانطلق بی الی رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال يا رسول الله ان انسا غلام كيس فليخدمك فخدمته فی الحضر والسفر فوالله ماقال لی لشیء صنعته لم صنعت هذا هكذا ولا لشیء لم اصنعه لم لم تصنع هذا هكذا فعلم ان بيمنه وبركته عليه الصلاة والسلام وصرف همته الی انس وهو صبی حين سلم اليه حفظ الله انسا ان يصدر عنه شیء يكره رسول الله صلى الله عليه وسلم (وكذا روی عن انس كان رسول الله صلى الله عليه وسلم احسن خلقا (وعن عايشة رضی الله عنها قالت ما كان احسن خلقا من رسول الله صلى الله عليه وسلم مادعاه احد من اصحابه ولا من اهل الا قال لبيك فلذلك انزل الله تعالى (وانك لعلى خلق عظيم) وكذلك روايت اولنمشكه كان صلى الله عليه وسلم لا يغضب لنفسه بل يغضب اذا انتهكت حرمات الله وكان اكثر الناس تواضعا يقضی حاجة اهله ويخفض جناحا للضعفة ويجالس الفقرا ويواكل المساكين وكان اكثر دعاءه (اللهم احينی مسكينا وامتنی مسكينا واحشرنی فی زمرة المساكين) وماسئل شیء قط قال لا وكان اشد حياء من العذراء فی خدرها انتهی (قوله ولم يدانوه فعل مضارع جمع مذكردر لم يقربوه ديمكدر مفاعله بابندن مدانية مصدرندن مشتقدر مدانيه مقاربه معناسنه در (نته كيم آيت كريمه ده (دنا فتدلی) ای قرب ايله مفسردر يدانوه فعلنك فاعلی تحتنده نبيين كلمه سنه راجع ضميردر يدانوه ده اولان ضمير بارز فعلك مفعوليدر ضمير صاحب سعادت افنديمزه راجعدر (درة المضيئه صاحبی ديمشكه ولما كان فيه توهم قرب مرتبتهم الی مرتبته عليه الصلاة والسلام كما يوهمه (قوله فاق رفعه بقوله ولم يدانوه فی علم ولا كرم ای لم يقاربوه فی شیء من الاخلاق الظاهرة والباطنة التی من جملتها العلم والكرم (قوله فی علم جار ايله فی خلق اوزرينه معطوفدر كذلك فی كرم دخی بويله در تنوين ايكيسنده دخی تعظيم ايچوندر حقيقت حال خواجهٔ كائنات عليه الصلاة وافضل التحيات افنديمز علوم اولين وآخرينی عالم خصوصا علم لدن سلطانی ديدكلری وصف شريفلرنده مسلمدر (ناظم عليه

الرحمه (پيغمبريمز عليه السلامك اشرف الانبياء اولديغنه دليل مقامنده ولم يدانوه فى علم ديمشدر (زيرا غيريلرده اولان صفاتك اشرفى ايله متصف اولان ذات (بهر حال اول غيريلردن اشرف اولور صفت علمدن اشرف صفت اولمديغنه علما اتفاق ايتمشلر بوصفت اشرفده ا كا تقربه دخى قادر اولميلر اوزرينه اشرفيتى نه رتبه ده اولور بوندن قياس اولنور (نته كيم مصنفك ديمش ولما كان ههنا مظنة ان يقال اذا كان مرتبته اعلى من مراتبهم فرتبتهم هل هى قريبة بدرجته ام لا اجاب بنفى القرب بقوله ولم يدانوه تنبيها على عظم التفاوت وتباين الدرجات (علمك اشرف اشيا اولديغى امام رازى شويله بيان ايتمش كه (ان العلم اشرف شئ من الاشياء التى يصير سببا للفضل على الغير ولو كان اشرف منه لفضل الله تعالى بذلك آدم عليه السلام على الملئكة حين قالوا (اتجعل فيها من يفسد فيها ويسفك الدماء) انتهى (معلوم اوله كه كرم دخى اشرفيتده علمه قريب اولمغله صفت كرمك ذكرى اختيار اولندى (شراح قصيده دن حسن الحنفى رحمه الله بو وجهله تحقيق مقام مدحده سؤال و جواب ايدر كه (فان قلت لم خص الناظم صفتى العلم والكرم من بين سائر الصفات (قلت لما كان المقام مقام تفوقه على سائر الانبياء وذلك التفوق انما هو فى النبوة والنبوة انما تتم وتكمل بكمال الاستفاضة والافاضة وكمالهما انما يتم ويكمل بكمال صفتى العلم والكرم اقتضى المقام نفى قرب النبيين منه فى تلك الصفتين فضلا عن ان يساويه احد منهم فيما اذا فاقهم فيهما فقد فاقهم فى سائر الصفات لكونهما اى الصفات الحميدة واساسى النعوت الكمالية انتهى (خلاصه مآل مدايحده شيخ زاده عليه الرحمه بو وجهله حسن ختامه موفق اولمشدر كه كما قال (واما بيان خلقه وخلقه وعلمه وكرمه فداشير اليه فى بعض الايات وورد فى الاخبار الثابتة من الثقات والاصل فى جميع ذلك قوله تعالى (وعلمك مالم تكن تعلم وكان فضل الله عليك عظيما) وتوضيحه (ان الله تعالى فضل الانبياء بعضهم على بعض فاعطى لكل نبى فضلا ثم جمع الفضل كله وزاد عليه حتى صار فضلا عظيما فاعطاه

نبينا وقال (وكان فضل الله عليك عظيما) ثم اقفى الى حسن خلقه وجمال طلعته بقوله تعالى (والضحى والليل اذا سجى) حيث اشعر الضحى من وجهه صلى الله عليه و سلم (والليل من صدغه الزكى) واقسم بهما (وكفاك شاهدا قوله عليه السلام (انا املح) وحسبك فى عظمة خلقه قوله تعالى (وانك لعلى خلق عظيم) ودليل على انه من الجميع اعلم قوله تعالى (وعلمك مالم تكن تعلم) وزيادة شرفه (الم نشرح لك صدرك) وناهيك فى كونه اكرم من ارباب الجود والكرم قوله (انا اكرم ولد آدم) صلى الله تعالى عليه وسلم فى كل وقت وحين انتهى (معناى عبارت بيت) اول سيد الانبياء اولان پيغمبر عاليشان جميع انبيايه خلقت جليله سنده كه حسن صورت وتناسب اعضاء واحسن اشكال وتمام ملاحت اوزره خلق اولنمقده كذلك حسن خلق وطيب عرق ومحاسن اخلاقده وحسن سيرتده فائق وعالى اولدى وانلر (يعنى انبياء عظام اول عالى حضرتنه علم وكرمده ياقلشمه ديلر مساوى اولمق نره ده قالدى چونكه شرف ذات اشرف صفات ايله رتبه اتصافه تابع اولمغله اشرف جميع صفات اولان علم وكرم ايله اتصافى بر رتبه ده كه انبياء عظام عليهم السلام اول رتبه اتصافه تقرب دخى ايده مدكارى صورتده سائر انبيايه نسبت شرف ذات عليه سنك اشرفيتى بر رتبه ده اولمش اولور كه سائرى اول رتبه شرف ذاته تقرب دخى ايده مزلر (خلاصه انبياء عظامه ايكى وجهله فائق وعالى در برى خلقا وخلقا وبرى اشرف صفات ايله اتصافا لكن بر رتبه اتصافكه سائر انبياء كرام اول رتبه يه نائل اولمق دكل تقرب دخى ايده مزلر مألنده اوله (وفى البيت من البديع الجناس المحرف ومراعاة النظير والتقسيم والمقابلة

* * تخميس * *

* طوغوب او شمس هدى اجدى معرفت افقن *

* آلوب تسابق ايله هر فضائلك طرقن *

* رداى عزت حق زين نور ايدوب عنقن *

* فاق النبيين فى خلق وفى خلق *

* ولم يدانوه فى علم ولا كرم *

وكلهم مفاعلن من رسو فاعلن ل الله مل مستفعلن تمس فعلن
غرفا من ال مستفعلن بحرا و فاعلن رشفا من الد مستفعلن ديم فعلن
(وكلهم من رسول الله ملتمس) (غرفا من البحر اورشفا من الديم)
واو عاطفه در كل كل افراديدر دينورسه كل واحد من الانبياء ديمكدر
واكر كل مجموعى اولورسه مجموع الانبياء من حيث المجموع ديمك
اولور (كل لفظا مرفوع مبتدادر جمع ضميرينه مضافدر ضمير بيت
سابقده نبيين كلمه سنه راجعدر ملتمس مبتدانك خبريدر مبتدا مع خبره
جمله سى استينافيه در ياخود كائن محذوفنه متعلق اولوب فاق
فعلنك فاعلندن ياخود مفعولندن حالدر يا جملهٔ سابقه اوزرينه
معطوفدر (من رسول الله مؤخر ملتمس كلمه سنه متعلقدر قصر ايچون
تقديم اولنمشدر اى منه عليه السلام لا من غيره ديمكدر (رسول
فعول بمعنى مفعولدر مرسل معناسنه ارسل دندر رسول ازال كتاب ايله
بعث اولنان ذات عاليقدردر لفظهٔ جلال رسولك مضاف اليهيدر
غرفا وقوله رشفا ملتمس كلمه سنك مفعوليدر ملتمس كلمه سى مبتدا
اولان كلهم لفظنك خبرى اولديغنه بناء مبتدايه اسم فاعل خبر
اولمغله استناد ايتديكنه بناء عامل اولمشدر التماس بو محلده لغت
معناسى اولان مطلقا طلب معناسنددر معناى اصطلاحى مراد
دكلدر (زيرا اصطلاحده التماس متساوى الرتب اولان ذوات
بيننده كى طلبدر پيغمبريمز عليه الصلاة والسلام سلطان المرسلين
اولديغى بى ارتيابدر (غرفا بالفتح مصدردر غرف الماء يغرفه اذا
اخذ بيده (قرأ ابو عمر وقوله تعالى (الامن اغترف غرفة) بالفتح
(والباقون من القراء قرؤا بالضم نقل اولنمشدر (بو محلده غرفا
من البحر غايت قلتدن وجزئى اولمقدن كنايه در (نته كيم تركيده
دريادن قطره ديرلر (شارح شيخ زاده يقال غرف الماء بيده واغترف
منه اى اخذه ملاء كفه غرفا ديمش (قوله من البحر كلمه سى غرفا لفظنه
متعلقدر (لكن مصرع اولده مذكور اولان رسول كلمه سندن بدل
اولمق مرجحدر ملتمس كلمه سنك مفعولى اولمق دخى محتملدر (قوله
اورشفا رشف مصدردر رشف الماء يرشفه بالضم اذا مصه ديمشلر
(يعنى تركيده امك معناسنه اولان مصدردر (بعضيلر اغزايله

صوالمغه ديرلر ديمش غرف اوزرينه معطوفدر (او كلمهٔ مانعة
الخلودر جمعنده عناد يوقدر منع بو ايكيسندن خالى اولمقدر
(من الديم بكسر الدال كل نعم دائم ديمشلر جار مع المجرور رشفا كلمه سنه
متعلقدر ديم نعم وزننده در ديم بكسر الدال الممدوده ديمه نك جمعيدر
ديمه كيجه وكوندز اتصال اوزره ياغنده اولان مطردر (خلاصه
شيخ زاده عليه الرحمه محصول معناى بيتى افاده ده ديمشكه قوله
غرفا اورشفا امامفعول ملتمس والالف واللام فى البحر والديم بدل
من المضاف اليه اى من بحره وموسره وقلبه وباطنه ومن ديمه اى
افاضته فيكون معناه انهم ملتمسون فى كل امر واماحالان بمعنى اسم
الفاعل اى غارفان اوراشفان اى ملتمسين منه المطالب والمقاصد
فى كل حال حال كونهم الملين او كاملين (وقوله من البحر يجوز
ان يكون بدلا من قوله من رسول الله فيكون هو البحر للعلوم والديم
الفياضة ومن شانه الافاضة ومن الانبياء الاستفاضة عنه عليه السلام
(و بعض شراح بو وجهله معنى ويرمشكه (حيث قال ان جميع النبيين
غارفون من بحر علمه الزاخر راشفون من ثدى سحاب فضله الماطر
شيئا قليلا بالنسبة الى كمالاته ومقاماته وان كان ذلك بالنسبة اليهم امرا
عظيما وخيرا كثيرا فان غرف الغارف ورشف الراشف بالنسبة الى
البحر والديم شئ قليل وان كان ما يرشف ويغرف فى حد ذاته او
بالنظر الى الغارف والراشف كثيرا عظيما هذا ان جعلت البحر والديم
عبارة عنه صلى الله عليه وسلم ويكون التعبير عن اخذ بعض بالغرف
من البحر وعن اخذ بعض بالرشف من الديم (امادرة المضيئه صاحبى
بو وجهله تفصيل معنى ايدركه لما اراد الله تعالى خلق العالم خلق
روح محمد صلى الله عليه وسلم اولا من نور جماله الاحدى كما قال
عليه السلام اول ما خلق الله روحى وقال انا من الله والمؤمنون منى ثم
نظر اليه نظر المحبة فعرق ذلك النور حياء من الله تعالى فقطرت
منه قطرات فخلق منها ارواح الانبياء ثم خلق من نور ارواح
الانبيا ارواح الاولياء ثم منها ارواح المؤمنين ثم منها ارواح عصاة
المؤمنين الخ فاذا عرفت هذا فنقول معنى قوله وكلهم من رسول الله
ملتمس انهم ملتمسون من بحر وجوده الموجود ومن فيض جوده

الكمال والجود لانه عليه السلام اصل الوجود الظاهر والباطن
والجود باسره محتاج اليه عليه السلام فى الوجود والكمال فوجود
الاشياء وكمالاتها عند وجوده وكماله كالغرفة من البحر اوقطرة
من المطر كما قال (غرفا من البحر اورشفا من الديم انتهى فقير ضعيف
(بو بيت لطيف معجزه پيرانك معانئ غامضه سنده ملاحظهٔ
عاجزانه م بودر كه اولا من البحر ومن الديم عبارتلرنده اولان الف
لام مضاف اليهدن عوض اولمغله من بحره ومن كرمه ديمكدر
ضميرلر پيغمبر افنديمزه راجعدر بحر لفظنده استعارهٔ مصرحه واردر
تفصيلى بو وجهله دركه (ناظم عليه الرحمه صاحب سعادت
عليه الصلاة والتحيه افنديمزك معرفة اللهده اولان علم وكمالى
ظاهر ازخار عظيم وبى پايان اولمقده بحره تشبيه ايلدى مشبه به
اولان بحرى ذكر ايلدى مشبه اولان علم ومعارف آلهيهٔ رسول اللهى
مراد ايلدى كذلك ديم لفظنده دخى استعارهٔ مصرحه واردر
(يعنى ناظم ذات سلطان كائنات عليه الصلاة السلام افنديمز
هادئ امت وعالمه عين رحمت اولمغله فيض كرمى جمله يه دائما
سارى وواصل اولمقده اول كرم رسول اللهى روى ارضه ومافيهايه
باعث قوام وحيات اولان امطار متصله يه تشبيه ايلدى مشبه به
اولان ديم لفظى كه امطاردر ذكر ايدوب مشبه اولان كرم رسول اللهى
مراد ايتمكله ديم لفظنده دخى استعارهٔ مصرحه متحقق اولور
بيت اولده ذكر وتصريح اولنان فى علم وفى كرم ايله مراد بحر كبى
اولان علم رسول الله وامطار متصله كبى اولان كرم رسول الله
اولديغى بو استعارهٔ مصرحه لر ضمنا تفسير وبيان مقامنده در
تفصيلى بو وجهله دركه بيت اولده ولم يدانوه فى علم ديمش ايدى
يعنى انبياء كرام علمده انكله مساوى اولمق دكل اكه مساواته يقين
دخى اولهمديلر ديدى بو كلامى بيان وتفسيره محتاج اولمغله اشبو
بيت جليل معجز اداده (وكلهم من رسول الله الخ) ايله (ناظم عليه
الرحمه بو وجهله بيان ايدركه انبياء كرامده اولان علم ومعرفة الله
جملهسى علوم ومعارف محمديهدن طلبلرى ايله كندولره واصل
اولمشدر لكن علم محمديه يه نسبت اول علوم محمديه دن كندولره

واصل

واصل اولوب نائل اولدقلرى بحردن قطره در مع هذا اول قطره
ديديكمز علم ومعرفت انبيانك ذاتلرى مقتضاسنجه نه مرتبه كلى
وعظيم وكثير اولديغى ظاهردر (ايمدى علوم انبيا علم محمدى يه
نسبت بو رتبه لرده بحردن قطره اولدقده پيغمبر عليه الصلاة
والسلامه سائر انبيا علمده نيجه قريب اولور (ولم يدانوه فى علم) كلامى
حق وصحيح اولديغى ظاهر اولور (كذلك ولم يدانوه فى كرم
كلامنك (اورشفا من الديم) قولى بيان وتفسير اولنديغى تفصيل
مذكوره قياس اولنه بو ايكى كلمهده اولان استعارهلرك قرينهسى
انبياء عظامك حقيقة بحردن غرف وديمدن رشف طلب ايتديلر
ديمك مراد اولمديغى قرينهٔ ظاهرهدركه بحردن مراد علم ومعرفت
رسول الله وديم ايله مراد كرم وفيض محمديدر يوخسه حقيقة
معهود بحر ومعهود امطار مراد اولمديغى ظاهردر (غرف رشف
كلمهلرى شئ جزئيدن كنايهدر زيرا براوج صويى مص ورشفه امر
جزئى اولمق لازم كلور (الكناية لفظ اريد به لازم معناه تعريفى
هر برينه صادق اولور (ايمدى بيت سابقه ربط معنى مناسبتله
(معناى بيت) ديمك اولوركه انبياء عظام رسالت پناه عليه الصلاة
والسلام افنديمزه (ولم يدانوه فى العلم والكرم يعنى علم ومعرفة اللهده
وكرمده متساوى اولمق دكل تقرب دخى ايدهمديلر (پس طلب
معرفة الله مطلب اصلى اولمغله وكلهم من رسول الله يعنى
جمله انبياى كرام رسول اللهدن يعنى بحر علم ومعرفة آلهيهسندن
براوج صو وديم كرم وفيضندن مص طلب ايدرلر يعنى انبياء عظامك
معارف آلهيهده علم وكماللرى ذاتلرى كبى عظيم وكلى اولديغى
ظاهر كذلك ترقى طلبلرى دخى استعدادلرينه نظرا اوفر واكثردر
لكن پيغمبر عليه الصلاة والسلامك معرفة اللهده اولان علم وكمالنه
نسبت بحردن براوج صو يعنى امر جزئى وباران متماديدن مص
ورشف مرتبهسى امر قليل وجزئيدر (ايمدى صاحب سعادت
عليه الصلاة والسلام افنديمزك مقصود اصلى اولان معرفة اللهده كى
علم وكمال ومعارف آلهيهسنى وارقياس ايله نه رتبهلرده اولمق
اقتضا ايدر (وفى البيت من البدائع المصرع الثانى اما على الاستعارة

اوالتشبيه بحذف اداته فتأمل (محصول معناى عبارت بيت)
كل النبيين يطلبون من بحر علمه غرفا من البحر وملتمسون
من كرمه رشفا من الديم ديمكدر

* * تخميس * *

محيط معرفة الله اولوب اومعجزه كو
* ملائك ايله نبيلر ايدنجه غوصه غلو *
عجبى آقسه‌لر اول صويه سيل وش هرسو
* وكلهم من رسول الله ملتمس *
* غرفا من البحر اورشفا من الديم *

وواقفو مناعلن نلدى فعلن ه عندحد مفاعلن دهم فعلن
من نقطة ال مستفعلن علم اوفاعلن من شكلة ال مستفعلن حكم فعلن
(وواقفون لديه عند حدهم) (من نقطة العلم اومن شكلة الحكم)
(بو بيتك زحاف حشونه عارض اولمشدر يعنى خبن علتى مصراع
اولده وعندحده عبارتنه عارض اولمغله مستفعلن ايكن مفاعلن
اولمشدر تفصيلى مقدمه‌ده مذكوردر وواقفون واو عاطفه‌در واقفون
اسم فاعل جمع مذكردر قرار فى المكان معناسنه‌در لازم و متعدى
استعمال اولنور وقفت الدابة ديرلر تحتنده ضمير نبيين كلمه‌سنه راجعدر
(واقفون ملتمس اوزرينه معطوفدر معطوف عليه باعتبار المعنى
جمع اولمغله عطف صحيح اولور (ياخود واقفون محذوف مبتدانك
خبريدر هم واقفون ديمكدر مبتدامع خبره جمله‌سى سالف الذكر
ملتمس كلمه‌سنك تحتنده نبيين لفظنه راجع ضميردن حالدر (بو احتمال
مرجحدر كه بو بيتى بيت سابق ايله مزج ايتمكله معنى غايت لطيف
اولور كما سيجىء (واقفون كلمه‌سى اطلاع معناسنه اولان وقوفدن
دخى كلور (قوله لديه لدى ظرفدر ظروف مكانيه‌دن عند معناسنه‌در
لازم الاضافه‌در (كما قال مولانا جامى ومن الظروف المبنية لدى بالالف
المقصورة وهو بمعنى عند والفرق انه يقال المال عند زيد فيما يحضر
عنده وفيما فى خزانته وان كان غائبا عنه ولا يقال المال لدى زيد الافيما
يحضره عنده وحكمها انه تجر اهابالاضافة (بو مقامده لدى سكون
اوزره مبنى محلا منصوب واقفون كلمه‌سنك ظرفيدر ضمير مبنى محلا

مجرور

مجرور مضاف اليه‌در لكن بو محلده برمضاف اليه محذوفدر لدى
حقيقتده اول محذوفه مضافدر تقديرى واقفون لدى حضرته
اومرتبته اوحضوره ديمكدر ديمشلر (بو محلده شارح مصنفك
تحقيق ايدركه (فان قلت كل من عند ومن لدى مشترك فى كونهما
ظرفا فيلزم ههنا كون الفعل الواحد وهو الوقوف مظروفا لمكانين
فهو محال فما وجهه قلنا ممنوع فان الثانى يعين الاول (كقولهم
زيد يصلى حول المحراب عند الاسطوانة على ان الكلام مجاز
عن عدم وصول سائر الانبياء الى مراتبه صلى الله عليه وسلم كمن
يجلس ويحوم حومة جماعة لا تستطيعون ان يقربوا منه بجلالته
كالسلاطين ومن حولهم من الامراء والخدمة والحاصل ان مبنى
الكلام على تشبيه هذه الحالة بتلك الحالة ديمشدر (كذلك بعض
شراح ديمش (فان قلت قد منع النحاة عمل عامل واحد فى الظرفين
من جنس واحد بغير عاطف فما وجهه ههنا (قلت وجهه ان يكون
الثانى بدلا من الاول او بيانا له كما يقال صليت حول المنبر عند
الاسطوانة والعمل فى البدل والمبدل منه جائز تأمل (قوله عند
ظرفدر ظروف مكانيه‌دن لدى كلمه‌سندن بدلدر ديمشلر لكن حقيقتده
بنه واقفون كلمه‌سنك ظرفيدر عند مابعدنده اولان حد كلمه‌سنه
مضافدر (قوله حدهم حد لغتده منع معناسنه و مجرملره ايجاب ايدن
جزا معناسنه‌در مثلا ضرب كبى وقطع يد وقصاص وغيرها
من حدود الله كذلك حد سيف وسكينك كسكين اولمه‌سى كذلك
حد الشىء غايته معناسنه كذلك مقام ورتبه ومرتبه معناسنه‌در
(ايمدى بو محلده مقام ورتبه معناسنه‌در يعنى نبيين كندو رتبه
واعتبارلرى حدنده حضور سلطان انبيا عليه الصلاة والسلامده
طوروب توقف وقرار ايدرلر ديمكدر (قال درة المضيئه وحد الشىء
نهايته وغايته وطرفه وحد الدار ما تميزت به عن غيرها ويقال فلان
تجاوز عن حده اى عن مرتبته ومنزلته وهذا المعنى مراد ههنا لان
الحد كما يكون فى الاعيان يكون فى المعانى والمراد به ههنا حد الكمال
كما يدل عليه ما بعده والظرف مجاز عن المرتبة والكمال والفضل
انتهى (نته كيم لسان تركيده فلان كيمسه هيچ حدنى بلمز ديرلر يعنى

كندونك رتبه ومقدارى نه در بيلوب اويلجه حركت ايتمز رتبهٔ عاليه
صاحبنك وضع وحركتى كبى وضع وحركت ايدرديرلر حد كلمه سى نبدين
لفظنه راجع جمع ضميرنه مضافدر (قوله من نقطة جار مجرور كائن
كلمه سنه متعلق اولوب من بيانيه اولمغله حد كلمه سنى بيان اولور
(كما قال مولانا جامى من يجئ للتبيين اى لاظهار المقصود من امر
مبهم وعلامته صحة وضع الموصول فى موضعه كقوله تعالى
(فاجتنبوا الرجس من الاوثان) فانك لو قلت فاجتنبوا الرجس الذى
هو الوثن لاستقام المعنى (ياخود جار مجرور كائنا محذوفنه متعلق
حددن حالدر صفت دخى اولمق جائزدر من نقطة كائنة كلمه سنه
متعلقدر حدى بياندر نقطه كلمه سى من نقط الكتاب اذا وضع
نقطه على حروفه ديمشلر (بعض شراح نقطه حاصل معناسيدر كه
همان نقطه ديمكدر ديمش نقطه علم حكمتده اعراضدن اولان
جسم تعليمينك اجزاسندن اولان خطك نهايتيدر لكن بو محلده
مراد حروفاته وضع اولنان مشهور ومعروف نقطه در (قوله وشكلة
الحكم شكله حروفات كتابه وضع اولنان اعراب وحركه اولديغنه
(شارح شيخ زاده تصريح ايدر كه الشكلة بالفتح فعلة من شكلة
الكتاب قيدته بالاعراب ديمش (بو محلده بر آخر معنى بو وجهله خاطره
كلور كه من نقطة العلم عبارتنده اولان علم كلمه سنده علمدن مراد
كتابدر كه كتاب سبب تحصيل علم اولديغنه نظرا سببيت ومسببيت
علاقه سيله مجازا اولور (نته كيم شراح النقطة نقط الكتاب اذا وضع
ديمشدر كذلك شراح من حدهم عبارتنده حرف جر اولان من
كلمه سى كائن محذوفنه متعلق حد كلمه سنى بياندر ديد كلرى اوزره
ديمك اولور كه انبياء عظامك رتبهٔ جليله لرى رتبهٔ رسول اللهه
نسبت كتابدن نقطه در يعنى كتابدن نقطه ديمك خلقك دريادن
قطره ديد كلرى كبى امر جزئيدر ديمك مراد اولور واقعا كتاب كه
بو قدر حروف وحركات ونقاطدن مجموع بر مجلد كل مجموعيدر اكا
نسبت نقطه نه قدر شيء جزئى وقليل المقدار اولديغى ظاهردر
(ناظم علم لفظنى ذكر ايدوب سببيت ومسببيت علاقه سيله مجازا كتاب
مراد ايدوب كتابه نسبت نقطه نك حد ومقدارى نه رتبه ده اولديغنى

وار قياس ايله ديمك مراد ايدر رحمه الله (قوله من شكلة الحكم دخى
بو كه قياس اولنه يعنى حركهٔ حروف معناسنه اولان شكله لفظنى
ناظمك حكم كلمه سنه اضافتى قرينه در كه حكم لفظنده كتب
الحكم ديمك مراد اوله مجاز حذفى اولوب (پس خدا انبياء عظام
رتبهٔ رسول الله صلى الله عليه وسلمه نسبت كتب حكمدن
حركه در يعنى كتب حكميانه نسبت حركه نك قدر وحد ومقدارى
نه مرتبه جزئيدر اشته قدر وحد انبياء عظام دخى رتبهٔ رسول الله
عليه الصلاة والسلامه نسبت ايله اويله در ديمك اوله (ايمدى محصول
معناى عبارت بيت) انبياء عظام حضور سلطان كائناتده كندو حد
ورتبه ومقاملرنده طورورلر انلرك حدى كتابدن نقطه وكتب حكمدن
اعرابدر (يعنى انلرك رتبه ومقام وحدلرى رتبهٔ والاى رسول اللهه
نسبتله اشكال كتابتدن مجموع وعبارت اولان كتابدن نقطه وكتب
حكمتدن حركه قدردر ديمك معناسنى مراد ايدر (پس انبياء عظام
صلوات الله على نبينا وعليهم حضراتنك رتبه ومقاملرى ذاتلرى
حسبيله عالى ايكن رتبهٔ رسول الله انلره نسبتله نه رتبه لرده عالى
واعلى الاعالى اولمق اقتضا ايدر (خصوصا ناظمك العلم عبارتنده
اولان الف لام استغراق ايچون اولدقده جميع كتبه صادق اولور
لكن استغراق عرفى مراد اولمغله كتب اسلاميه ارادسيله كمال
كثرت ووفرتى مفيد اولور (ايمدى بو قدر كتاب ايله نقطه وحركه يى
تصور ونسبتدن قت قت اعلاى مراتبده نه رتبه لر ظاهر اولور
(كتاب مكتوب معناسنه اولديغى محلنده مصرحدر (اشبو شرح
وتقرير وواقفون بيت سابقه عطف اولنديغى صورتده در اما
وواقفون بيت سابقده اولان ملتمسون كلمه سنك نبيينه راجع
ضميرندن حال اولمق احتماليله معنى ديمك اولور كه انبياء عظام جمله سى
رسول اكرمدن استعدادلرى مقدارى علم ومعرفة اللهدن غرفا
من البحر امر جزئى طلب ايدرلر رسول اكرمك حضور معنويسنده
هر برى على حدهم ورتبتهم طوروب واقفون اولدقلرى حالده كه
رتبهٔ مقام سلطان انبيايه نسبت انلرك رتبه لرى كتابدن نقطه
وكتب حكمتدن حركه در يعنى غايت امر جزئيدر رتبهٔ صاحب

سعادت افنديمزه كورديمك اولوب مقصود انبياء كرامك رسالت
پناه عليه الصلاة والسلام افنديمزدن جمله سى نياز وطلبده
اولدقلرينى وطلب والتجا ايلدكلرينى وحضور سعادتده حد
ورتبه لرى مقام سيد الانبيايه نسبت نه رتبه لرده اولديغنى افاده وبيان
ايله مدح سلطان انبياده بو وجهله دخى ناظم عليه الرحمه تشمير ساق
اهتمام ايلمشدر (لكن بو محلده برواهمه بعيده يى شارح صاحب درة
المضيئه دفع ايچون ديمشدر واياك ان تتوهم النقص بالانبياء عليهم
السلام فانهم اكمل خلق الله والكمال انما هو فى نسبة كمالهم وعلمهم
ورتبتهم بالنسبة الى كمال علم نبينا عليه الصلاة والسلام ورتبته (ايمدى
بوندن صكره فضلاء شراحك بو محلده ذاهب اولدقلرى شرح و
دقايق دخى بروجه آتى تماما ذكر ونقل اولندى (قال شيخ زاده رحمه الله
ولما كان يحصل بالشكل مزيد تفهم لا يحصل بمجرد النقطة بالعلم ضم
الشكلة بالحكمة (فالحاصل ان علوم الكائنات وان كثرت قليلة
بالنسبة الى علم الله تعالى بمنزلة نقطة او شكلة ومشربها بحر روحانية
محمد صلى الله عليه وسلم فكل رسول ونبى وولى آخذون بقدر القابلية
والاستعداد مما لديه وليس لاحد ان يعدوه او يتقدم عليه انتهى (شارح
صاحب درة المضيئه ولما كان يحصل بذكر الشئ مزيد علم وادراك
لا يحصل بذكر النقطة خص النقطة بالعلم والشكلة بالحكم وافراد
العلم لكونه مصدرا شاملا للجميع بخلاف الحكمة واللام بينهما عوض
من المضاف اليه اى علمهم وحكمهم (والمعنى كل من الانبياء عليهم
السلام واقفون عند حدهم ومرتبتهم من العلم والحكمة وحدهم
بالنسبة الى حده عليه السلام شئ قليل كالنقطة والشكلة (والحاصل
ان علمهم وحكمهم قليل بالنظر الى علمه وحكمه عليه السلام لان
علمه عليه السلام مستفاض من علم الحق بلا واسطة (قال حسن
الحنفى من الشراح المعنى ان كل واحد من النبيين او مجموع النبيين
ملتمسون من رسول الله صلى الله عليه وسلم غرفا من البحر او رشفا
من الديم حال كونهم واقفين لدى سدته العلية وحضرته السنية
وقوف السلطان عند السلطان فى مقامهم الذين استحقوه بحسب
الاستعدادات لا يستطيعون من تجاوزه نقيرا وهو صلى الله عليه وسلم

يعرج فى عالم الملكوت وانظر الى حسن المعنى حيث جعلنا الواو
للحال التى صار الوقوف قيد الالتماسهم وهل يحسن فى مقام المدح
الامثل هذا المعنى وان حملت الواو على العطف كان المعنى ان جميعهم
ملتمس وواقف انتهى (قال مصنفك ومعنى البيت سائر الانبياء
واقفون لدى حضرة رسول الله صلى الله عليه وسلم حيث يقتضيه
مراتبهم حال كونهم نقطة العلم او شكلة الحكم (اى اعراب الكلم
وتشبيه ذاك الحضرة باصل الكلمة وجوهر الحروف ووجه التشبيه
هو كونه اصلا لجوهر الحروف وكون هولاء دونه فى الرتبة وبمنزلة
الفرع كالنقطة والاعراب الحائمين حول الكلمة فوجه التشبيه
على هذا هو الاصالة والفرعية انتهى (وفى البيت من البديع مراعاة
النظير بين الوقوف والحد ولدى وعند والنقطة والشكلة والعلم والحكم

* * تخميس * *

* كريدى مكتب عرفان وفضلنه قدمى *

* كليم ايدر كوده جك اول عصاى محترمى *

* نبيلر اندن اولور مستفيد هر نعمى *

* وواقفون لديه عند حدهم *

* من نقطة العلم او من شكلة الحكم *

فهو الذى متفاعلن تم مع فاعلن ناه وصو مستفعلن رته فعلن
ثم اصطفا مستفعلن هحبى فعلن يابارئ الن مستفعلن نسم فعلن
(فهو الذى تم معناه وصورته) (ثم اصطفاه حبيبا بارئ النسم)

(قوله فهو فا بو مقامده فاء نتيجه در هو ضمير منفصل مبنى محلا مرفوع
مبتدا (الذى اسم موصول قوله تم فعل ماضيدر تمامدن كمال معناسنه در
قوله معناه تقديرا مرفوع فعلك فاعلى در ضميره مضافدر فعل مع فاعله
جمله سى اسم موصول صله سيدر اسم موصول مع صلته جمله سنك
محلى مرفوع مبتدانك خبريدر مبتدا مع خبره جمله سى اعرابدن
محلى يوق شرط محذوفك جوابى ونتيجه سيدر بروجه آتى تفصيلى
ذكر اولنور قوله صورته معناه اوزرينه معطوفدر ضمير مضافدر (معنى
عنى يعنى دن مصدردر اسم مفعول معناسنه در حتى معنى الشئ هو
المقصود ديمشلر كذلك محل قصد معناسنه اسم مكان دخى اولور

اصطلاحده معنى ما يستفيد من اللفظ و قد يطلق على مدلول كل شئ اعم من ان يكون لفظا او غيره در (كذلك شيخ زاده ديمش كه معنى الرجل كماله الخاص به واريد به ماهيته الكلية وبالصورة مشخصاته ويجوز ان يكون المراد من الصورة والمعنى ظاهره وباطنه او جسمانيته وروحانيته الى غير ذلك من المحتملات المناسبة انتهى (قال صاحب الدرة معنى الرجل فضله وكماله من العلم والحلم واللطف والمرحمة وغيرها بما يمدح به الانسان من الاخلاق الحميدة والخصال المرضية وتمام معناه عليه السلام شق صدره وتربية الله له بالعلم والحكمة والتصفية حتى اتمه بالارهاصات والانعامات الى ان تم صورته الباطنة شيئا فشيئا وتمام صورته عليه السلام ظهور اعضائه تاما حسنا بلا قصور واستكمالها وزيادتها فى الجسامة المعتدلة وكمال القوة وغيرها (شارح حنفى بو وجهله بيان ايدركه (كما قال الصورة ما يحدث بعد التركيب من الهيئة والمعنى فى الانسان يطلق على افعاله واخلاقه و الصورة يطلق على قالبه وفى بيت القصيدة قد يراد بالمعنى الهوية المحمدية الجامعة لجميع الكمالات الانسانية وبالصورة مشخصات تلك الهوية المختصة بها التى لا يليق الا ان يكون صورة لها بحسب الحسن والجمال والتناسب والقوة والاعتدال انتهى (قوله ثم عاطفه دركند ومعناسى اولان تراخى ايجوندر يعنى فخر كائنات عليه الصلاة والسلام افنديمزك سعادتله بعث اولنديغى صورة ومعنى تمام احراز مرتبهٔ كمال بيوردقلرندنصكره اولديغنى مفيددر ومرتبهٔ اصطفا مرتبهٔ كمالدن اعلى اولديغنه دخى ثم كلمه سى تنبيهدر ديمشلر (قاضى عضد بو محلده ثم تراخى ايچوندر لكن تراخى فى الزمان دكلدر مراد بلكه تراخى فى الرتبه در ديمش (كما قال فان قلت يلزم من اتيان كلمة ثم ان يكون اصطفاؤه واتخاذه نبيا بعد تمام المعنى والصورة بزمان متراخ وليس كذلك (قلت ثم هذا ليس للتراخى فى الزمان بل فى الرتبة والترقى من الادنى الى الاعلى فى وصفه فان الاصطفاء اعلى الرتبة من تمام المعنى والصورة ويجوز ان يراد بتمام المعنى والصورة فى علم الله تعالى وتقديره وبالاصطفاء حصوله بالفعل فى العلم الظاهر فيكون

ثم على معناه انتهى لكن شيخ زاده عليه الرحمه كلام عضدى بو وجهله منع ودفع ايدركه (كما قال رحمه الله اذا حملت كلمة ثم على اصلها يجوز ان يكون اصطفاه سبحانه وتعالى اياه اتخاذه حبيب الله فى اوان التشريف فى المعراج والاسرى وتكريمه بديباج العزة وتاج العلى كما يحكى ان الله تعالى قال له (يا محمد ان الملوك اذا آثروا عبدا باعطاء الملك اياه وجعلوه ملكا ذا اعتبار بادروا الاظهار شرفه على النثار فاى شئ تريد ان نجعل لك نثارا فقال عليه السلام (احتفنى اليك بالعبودية يا ربى) فارسل اليه سبحان الذى اسرى بعبده ليلا وقال هذا ما طلبت ولك احسن من هذا وهو اضافتك الينا بالحبيبية فانت حبيب الله (ايمدى شيخ زاده نك بو وجهله جوابى بيت مذكورده اولان اصطفاه حبيبا كلامنى دخى تمام شرح ومؤيد اولور (قوله اصطفاه كدورتدن خلوص وصفوت معناسنه اولان اصطفادن اصطفى فعل ماضيدر اختاره معناسنه دركه تركيده اوكوتلدى زيرا سچدى وانتخاب واختيار ايتدى معناسنده مستعملدر اصطفاه كلمه سنده اولان ضمير منفصل صاحب سعادت عليه الصلاة والسلامه راجعدر اصطفى فعلنك مفعوليدر (حبيبا اشبو مفعول ضميرندن حالدر لكن اصطفاه فعلنه جعله معناسى تضمين ايله حبيبا اصطفاه فعلنه مفعول ثانى اولمق جائزدر ديمشلر (قوله بارى تقديرا مرفوع اصطفانك فاعليدر بارى خالق معناسنه در حتى بريه خلق معناسنه در رب البريه خالق المخلوقات ديمكدر (قوله النسم والنسمة روح معناسنه وريح ضعيف معناسنه در (بعض شراح نسم بالتحريك نسمه كلمه سنك جمعيدر نسمه نفسدر بالتحريك ديمش نسيم تركيده خفيف روزكارده مستعملدر (ايمدى محصول معناى بيتى تقريرده مرحوم ومغفور شارح حسن الحنفى موفق اولوب اندن اعلا ودلپذير معنى وتعبيردن طبع فقير پرتقصير پشت دست عجزى زمين معذرته نهاده ايتمكله مرحوم مشار اليهك تحريرى نقل وبيان اولندقدنصكره ابيات سابقه نك بيت مزبور نتيجه سى اولمق اوزره تقرير ايله اكتفا وبو وجهله نقل وتسطير واملا اولنور كه (قال رحمه الله المعنى انه صلى الله عليه وسلم لما كانت ذاته

بحسب الفطرة والاستعداد الذاتى مستحقة لفيض لايصلح الالتلك
الذات ولكمال لايليق الابها ثم انه ترقى فى مقام التكاليف بحسب
الرياضات والاجتهادات فى العبادات والطاعات بحسب الفرائض
والنوافل والواجبات كما اشير بعضها فى الابيات السابقة الى مقام
قصرت عنه همم الرجال وكانت الحكمة الالهية مقتضية ان يلبس
هذا المعنى التام الاكمل خلقه صورة من الجمال تناسبه فى الكمال
لاجرم كانت صورته اتم الصور ومعناه اكمل المعنى فتعين لمحبوبية
خالق الصور وواهب العقول لما فيه من الجامعية باعتبار الفروع
والاصول فهو ظل الله تعالى فى السموات والارضين وخليفته
بالخلافة العظمى على الملائكة والمرسلين فهو الذى تم فى السماء
الحسن بدر جماله وكمل فى المعانى ديوان كماله فاصطفاه رب العالمين
حبيبا من بين الانبياء والمرسلين (معلوم اوله كه خلاصهٔ معناى بيتى
بيان وتحريرده (شراح عليهم الرحمه نك مختارى نقل وتسطير
اولندى جمله سى مسلمدر لكن برمعناى آخر دخى بولنمق لطائفدن
خالى اولمغله بو عبد ضعيفك فكر وتصورم بو بيت ابيات سابقه نك
نتيجه سى حكمنده اولمقدر تفصيلى شويله در كه ابيات سابقه دن
(محمد سيد الكونين والثقلين الخ بيتندن اشبو بيته كلنجه اولان يدى
عدد ابياتك بو بيت كويا نتيجه سى واوصاف عليه نك مسببى
حكمنده اولديغى (ناظم عليه الرحمه بو بيتك ابتداسنده ذكر
ايلديكى فاء جزائيه ايله اشارت ايتمشدر (ايمدى برحرف شرط تقدير
ايدوب ابيات سابقهٔ مذكوره نك معانى سنك خلاصه سنى بو محلده
فعل شرط محذوف تقدير ايلدكدن صكره و بيت مذكوركه فهو
الذى تم معناه وصورته در نتيجه سى اولمق اوزره خصوصا فاء جزائيه
اولمق اعتباريله بو وجهله برمعناى لطيف ملاحظه اولنور كه
تقدير كلام لما كان محمد صلى الله عليه وسلم سيد الكونين والثقلين
(ونبينا الآمر الناهى لا اصدق ولا ابر منه احد (والحبيب الذى ترجى
شفاعته لكل هول من الاهوال (والداعى الى الله فهو الحبل المتين
(فاق النبيين خلقا وخلقا (والنبيين كلهم ملتمس منه (وواقفون
لدى حضرته عند حدهم ورتبتهم (فهو الذى تم معناه وصورته

بيتنده اولان فافاء جزائيه اولديغنه اعتبار ايله اشبو بيت مشروح
ابيات سابقه نك نتيجه سى اولمق اوزره بو وجهله برمعناى الطف
تقدير وتحرير اولنور كه ولما كان محمد صلى الله عليه وسلم سيد الكونين
والثقلين ونبينا الآمر الناهى لا اصدق ولا ابر منه احد والحبيب الذى
ترجى شفاعته لكل هول من الاهوال والداعى الى الله فهو الحبل
المتين وفاق النبيين خلقا وخلقا والنبيين كلهم ملتمس منه وواقفون
لدى حضرته عند حدهم ورتبتهم (فهو الذى تم معناه وصورته
ثم اصطفاه الله تعالى حبيبا تقديرنده دريدى عدد هر بيتك اولنده
لما كلمه سنى ملاحظه وتقدير ايله درواقعده اوصاف مذكوره ملاحظه
اولنورسه صورة ومعنى پيغمبريمز افنديمزده تام اولوب احراز رتبهٔ جليلهٔ
محبوبيتك اسبابندن ومقدماتندن اولمغله فهو الذى تم معناه
وصورته الخ بيت غراسى اسباب مذكوره نك مسببى ونتيجه سى
حكمنده اولمش اولور (خلاصهٔ كلام فهو الذى تم معناه
وصورته الخ بيتى يدى عدد ابيات سابقهٔ مذكوره نك نتيجه سى
ومسببى اولديغى (ناظم عليه الرحمه بيت مرقومده اولان سالف
البيان فا كلمه سنك سبب محذوف اوزره معطوفه داخل اولديغى
حيثيتدن فاء فصيحه وشرط محذوفك جزاسنه داخل اولديغى
حيثيتدن فاء شرطيه اولديغنه اعتبار ايله بالاده تقرير اولنان معانىٔ
لطيفه يه اشارت ايدر (وفى البيت من البديع مراعات النظير بين معناه
وصورته واصطفاه حبيبا وبين تم وثم جناس التحريف

* * تخميس * *

محبت ازلى قلدى ذاتى هرسو * تمام نسخهٔ كبراى معرفت مملو
تجليات خدا قرب لامكاندر بو * فهو الذى تم معناه وصورته
* ثم اصطفاه حبيبا بارئ النسم *

منزه مفاعلن عن شرى فاعلن لك فى محا مستفعلن سنه فعلن
فجوهر ال مفاعلن حسن فى فاعلن ه غير من مفاعلن قسم فعلن
(منزه عن شريك فى محاسنه) (فجوهر الحسن فيه غير منقسم)
منزه لفظا مرفوع محذوف مبتدانك خبريدر هو منزه تقديرنده در
(شارح مصنفك منزه تنزيهدن اسم مفعولدر مبعد ومبرا

معناسنه در نقایصدن تبریه دیمکدر (بعض شراح تنزیه وتقدیس
ایکیسی برمعنایه در دیمش بعضیلر منزه پاکدر دیمك ایله تفسیر ایتمش
قوله عن شریك جار مجرور منزه کلمه سنه متعلقدر شریك مشارك
معناسنه در (قوله فی محاسنه جار مع المجرور شریك لفظنه متعلقدر
محاسن حسنك جمعیدر حسن ضد قبح اولان جمال معناسنه در
بو محلده مراد بیت سابقده مذکور اولان صورت ومعنادر محاسن
ضمیره مضافدر ضمیر مبنی محلا مجرور مضاف الیهدر (فجوهر الحسن
فا فصیحه ونتیجه در تقدیری ای اذا کان منزها عن شریك فجوهر
الحسن فیه الخ جوهر ایله الماس و یاقوت وزمرد کبی نفیس معادن
معتبره مراددر یوخسه ارباب حکمتك شیء اذا وجد وجد لا فی موضع
دیو تعریف ایتدکلری عرض مقابلی اولان جوهر مراد دکلدر
جوهر مبتدادر الحسن کلمه سنه مضافدر اضافت مشبه بهك
مشبهه اضافتی قبیلندندر که لجین الماء کبی در (قوله فیه جار مع المجرور
کائن کلمه سنه متعلق حسنك صفتیدر یاخود فجوهر لفظی مبتدا
اولمغله اول مبتدانك خبریدر ضمیر سید کائنات علیه الصلاة
والسلامه راجعدر (قوله غیر کلمه سی مبتدا اولان فجوهر لفظنك خبر
بعد خبریدر (فیه غیر عبارتنه خبن علتی کلکله مستفعلن کلمه جك
ایکن مفاعلن وزننده کلشدر (منقسم کلمه سنه مضافدر مبتدا مع
خبره جمله سی شرط مقدرك جوابی اولور تقدیر کلام (کلما کان النبی
صلی الله علیه وسلم منزها عن شریك فی محاسنه الظاهرة والباطنة
فجوهر الحسن فیه غیر منقسم دیمکدر (نته کیم شارح الحنفی تفصیل
ایدرکه (قوله فجوهر الحسن بالفاء مبنیء علی انه لما کان منزها عن
الشریك فی المحاسن کان الحسن مختصا به غیر منقسم اذلو کان
منقسما لکان شاملا علی سائر الانبیاء لکانوا شرکاء له فیه واذا کان
شرکاء له فیکون جوهر الحسن منقسما والمقدر خلافه دیمشدر
(قوله منقسم انقسامدن اسم فاعلدر افتراق معناسنه در (یاخود
منقسم بفتح السین قرائت اولندقده اسم مفعول اولور (فیه کلمه سی
غیر منقسم کلمه سنك قائممقام فاعلیدر معنی جوهر الحسن غیر
منقسم فیه اولور کقولهم المال مشترك فیه یعنی حسن محل اشتراك

دکلدر دیمك اولور فیه کلمه سنی منقسم اوزرینه تقدیمی جائزدر
دیمشلر (کما قال المصنف وتقدیم الظرف مع اسناد قوله المنقسم
الیه جائز نص علیه الکشاف یقال فی قوله تعالی (اولئك کان عنه
مسؤلا) ان عنه فاعل مسؤلا قدم لا ظرفا للحسن للفساد (شیخ زاده
علیه الرحمه بیورر (قوله غیر منقسم خبر بعد خبر ومعناه غیر مشترك
فیه بل هو المنفرد بذلك الجوهر الفائض من معدن الکمال ومنبع
الخیر ووصفه بالفردیة فی الحسن وذکر الجوهر وحدیث عدم الانقسام
من الحسن واللطافة ما لا یخفی یعنی اصطلاحات حکمتده جوهر فرد که
جزء لا یتجزی وعدم قبول الانقسام جمعیت ومناسبات لطیفه در
دیمك مراد ایتمش اوله (محصول معنای عبارت بیت) (اول پیغمبر ذیشان
علیه الصلاة والسلام محاسن ذاتیه سنده شریکدن مبعد ومبرادر
(پس جوهر حسن اول پیغمبر عالیشان علیه السلامده غیر منقسمدر
یعنی مصراع اول مصراع ثانی یه کویا دلیل حکمنده در زیرا اکر محاسن
ذاتیه سنده شریك اولسه جوهر حسن منقسم اولمق لازم کلور
شویجهتدنکه اول جوهر حسنك برمقداری دخی اول شریکده اولمق
اقتضا ایتمکله بو صورتده جوهر حسنك بعضیسی آخرده و بعضیسی
پیغمبریمز افندیمز علیه السلامده اولوب جوهر حسنه انقسام لازم کلور
تقدیرایسه منقسم اولمقدر ایمدی ابیات سابقه ده اولان مدایح واوصاف
علیه نك مجموعی من حیث المجموع لا یشذ عنها فرد مصداقنجه
صاحب سعادت علیه الصلاة والسلامه مخصوص اولدیغنه بناء
محاسن ذاتیه سنده شریکدن مبعد و مبرا متصف اولوب جوهر
حسن کندوده غیر منقسم اولدیغی ظاهر اولور وفی البیت من البدیع
المقابلة بین شریك وغیر منقسم وجناس الاشتقاق بین محاسنه والحسن

* * تخمیس * *

کمال حسن وملاحت وجوهله اوموهی منور ایلدی انوار معرفتله زهی
کورن او نور حقیقتله دیر او پادشهی * منزه عن شریك فی محاسنه
* وجوهر الحسن فیه غیر منقسم *

دع ما ادعت مستفعلن ه النصا فاعلن ری فی نبی مستفعلن یهم فعلن
واحکم بما مستفعلن شئت مدحا فاعلن فیه واح مستفعلن تکم فعلن

دع مادعته النصارى فى نبيهم) (واحكم بماشئت مدحا فيه واحتكم دع ودع يدع دن امر حاضردر ثلاثيدن ماضيسى استعمال اولنميوب متروك اولان افعالدن در فاعلى وجوبا مستترانت درخطاب عامدر ادعا اكثريا دعواى كاذبه ده استعمال اولنور فلان آدم بك مدعيدر ديرلر يعنى كندوده اولميان اوصاف جميله واردر ديو ادعا ايدر ديمك مراد ايدرلر (مادعته افتعالدن فعل ماضيدر ادعادن ضمير متصل مبنى محلا منصوب مفعوليدر ضمير ماء موصوله راجعدر النصارى تقديرا مرفوع فاعليدر جمله سى ماء موصولك صله سيدر ماء موصول مع صلته جمله سى محلا منصوب دع فعلنك مفعوليدر نصارى نصرانك جمعيدر يقال رجل نصران وامرأة نصرانية والجمع نصارى (نته كيم سكارى سكرانك جمعيدر قوم عيسى عليه السلامه نصرانى اطلاقى حضرت عيسايه نصرت دعوى ايتدكلريدر كماقالوا (نحن انصار الله) قال الشيخ ماادعاه النصارى هو مايفضى الى التوليد والحلول والاتحاد والانقسام فى حق واجب الوجود تعالى وتقدس والياء فى نصرانى للمبالغة كمافى احمرى (قال فى شرح المقاصد ان الكافر اسم لمن لاايمان له فان اظهر الايمان فهو المنافق وان طرأ كفره بعد الايمان فهو المرتد وان قال بالهين او اكثر فهو المشرك وان متعبدا ببعض الاديان والكتب المنسوخة فهو الكتابى كاليهود والنصرانى وان كان يقول بقدم الدهر واسناد الحوادث اليه فهو الدهرى وان كان لايثبت البارى تعالى فهو المعطل وان كان يعترف بنبوة النبى عليه السلام و يظهر شعائر الاسلام ويبطن العقايد التى هى الكفر فهو الذنديق انتهى (قوله فى نبيهم حرف جر ادعت فعلنه متعلقدر ومضاف محذوفدر فى حق نبيهم ديمكدر هم ضميرى نصارايه راجعدر مضاف اليهدر (قوله واحكم حكمدن امردر وهو ان يقضى بانه كذا اوليس كذا سواء الزمت غيرك اولا ديمشلر (بو مقامده مراد ايقاع النسبة الحكمية اوانتزاعها معناسنه در كه اوصاف جميله ومدايحى نسبت وحكمدر بو محلده حكم لفظى باليه تعدى ايتمشدر (بماشئت قولنده ما موصوله در (شئت شاء فعلنك مخاطبيدر فعل مع فاعله جمله سى ماء موصولك

صله سيدر موصوله عائد ومحتاج اليه اولان ضمير محذوفدر شئته تقديرنده در كقوله تعالى (يبسط الرزق لمن يشاء) اى يشاءه تقدير ايتمشلردر ماء موصول مع صلته جمله سى محلا منصوب دع كلمه سنك مفعوليدر دع فعلى جمله سى استينافيه در قوله مدحا شئت فعلى فاعلنه نسبتدن ياخود مفعولنه نسبتدن تميزدر كه ماء موصولدن دخى تميز اولور نسبتدن تميز مثلا الحوض ممتلئ ماء مثالنده امتلائى حوضه نسبتده ابهام واردر حوض معلوم امتلاء معلومكه طولمقدر بونلرده ابهام يوق لكن حوضه ممتلى اولان نه در بونده ابهام اولمغله ماء كلمه سى بو نسبتده اولان ابهامى رفع ايلمشدر ياخود مدحا ماشئت فعلنك فاعلندن حالدر اى واحكم مادحا تقديرنده در مدح ثنا باالجميلدر مدحك متعلقى كاه فعل اولور (مثلا برشخصك حسن خط يازو يازديغى مدح كبى وكاه اخلاق وصفات اولور (مثلا زيدك شجاعتنى وعلمى مدح وثنا ومحبوبك حسننى وابجونك لطافتنى ثنا كبى قال مدحت اللؤلؤ على صفائها ديرلر (قوله فيه جار مع المجرور واحكم كلمه سنه متعلقدر مدحا لفظنه دخى تعلق جائز ديمشلر فيه كلمه سنده اولان ضمير صاحب سعادت عليه الصلاة والسلام افنديمزه راجعدر اى فى شانه وحاله و وصفه ديمكدر واحتكم حكم معناسنه در اولكى واحكم لفظنى تأكيدر (قال الشيخ واحتكم امابمعنى احكم فيكون تأكيدا للاول اوامر من احتكم القوم الى الحاكم اى تحاكموا اليه والحكم ايقاع النسبة المقيدة اثباتا اونفيا انتهى (قال الحنفى والحكم يجئ لمعان يجئ الامر يقال نزل على حكمه على امره ومنه الحاكم لمن يأمر وينهى فيمتثل امره ونهيه ومنها ايقاع النسبة وانتزاعها ومنها خطاب الله تعالى المتعلق بافعال المكلفين وبعض علما تفصيل ايتمشلر كه الحكم هو الاثار الثابتة به كالملك والحل وغيرها وحكم الشرع عبارة من حكم الله تعالى المتعلق بافعال المكلفين (ثم قال الشارح والاحتكام المبالغة فى الحكم اومن احتكم القوم اذا رفعوا مايتخاصمون فيه الى الحاكم وقيل المبالغة فى القوة والشدة (فمعنى قوله واحتكم وارفع ماحكمت به من المدح الى الحكام والسلاطين ولاتحذر ان يعترض عليك معترض

منهم فی ذلك فان مرتبة عظمة ممدوحك قد اخضعت لها جباه القياصرة والملوك والحكام (محصول معنای بیت) ناظم علیه الرحمه اول ممدوح جلیل الشان صاحب سعادتی مدح قصد ایدنلره خطاب ایدر که نصارانك كندو پیغمبرلری حقنده ادعا ایتدكلری دعوای كاذبه لرینی ترك ایله یعنی انلر پیغمبرلری حضرت عیسایی مدح قصدیله واجب الوجود جلت عظمته حضرتلری ایله حلول واتحاد وتولید ادعا ایتدیلر او مقوله ادعایی ترك وتبعید ایله صفات كمالدن ونعوت جلال وسمات جمالدن انك حقنده مراد ایلدیكك مدایحی اكه نسبت وحكم ایله (یعنی حكم ایله اصلا توقف ایتمه اذن سا كه نه مرتبه مدایحنده اطرا ایدرسك ایله ینه حق اداقاصردر دیمك اوله (وفی البیت الجناس المطرف بین دع ومادعته والمشتق فی احكم واحتكم والمقابلة بین دع واحكم

وانسب الی مستفعلن ذاته فاعلن ماشئت من مستفعلن شرف فعلن
وانسب الی مستفعلن قدره فاعلن ماشئت من مستفعلن عظم فعلن
(وانسب الی ذاته ماشئت من شرف)
(وانسب الی قدره ماشئت من عظم)

قوله وانسب واو عاطفه در انسب امر حاضردر مع فاعله جمله سی بیت سابقده اولان دع اوزرینه معطوفدر لكن واحكم اوزرینه عطف تفسیری اولمق مرجحدر (بعض شراح تفصیل ایدوب تقدیری واذا عرفت من كمال شرفه ماعرفت ومن بحار معرفت جماله ماعلمت وتركت مثل دعاوی النصاری فلك السعة والفرصة فی نسبته ای شرف شئت الی حقیقة اشرف الحقایق من تناسب الاعضاء ولطافة الجسم ووفور العقل وطیب العرق والبلاغة والفصاحة وقوة الحواس وشرف النسب وانواع الشرف والمجد والكرم واصف وانسب الی مرتبة ماقدرت من اعتبار العلو والرفعة والعلم (نسبت تركیده عزو ایله استعمال ایدلر مثلا فلان كلامی فلان آدمه عزو ایتدیلر دیرلر یعنی اول آدمه نسبت ایتدیلر اوسویلشدر دیرلر معناسنه در عرب نسبه الیه دیرلر اضافه الیه معناسنه در (الی ذاته جار مع المجرور انسب فعلنه متعلق مفعول به در

ذاتده ضمیر فخر كائنات علیه الصلاة والسلامه راجعدر ذات حقیقت كذلك هویت مخصوصه یه اطلاق اولنور ذات كاهی صفت مقابلیدر وكاه عین شیده استعمال اولنور اوشی جوهر اولسون عرض اولسون (ماشئت ما موصوله در فعل مخاطبدر فعل وفاعل جمله سی مانك صله سیدر ضمیر عائد محذوفدر ماشئته دیمكدر قوله من شرف محذوف كائنا كلمه سنه متعلقدر مادن حالدر مایی بیان اولور ماء موصول مع صلته جمله سی محلا منصوب وانسب فعلنك مفعولیدر من شرف جار مجرور شئت كلمه سنه متعلقدر شرف ذاته وحقیقته متعلق كمالدر (قال الشراح الشرف المجد والسعادة ومنه الشریف ویجمع علی الاشراف والمراد به النباهة وعلو الشان والقدر بمعنی المقدار وقد غلب استعماله فی المقدار من الشرف والمجد ومنه قول الشاعر (ان كان قدری مارأیت لدیكم) (فلقد اضعت بحبكم اوقاتی) (قوله من عظم بكسر العین وفتح الظاء بمعنی العظمة وهی زیادة الرتبة فی الوصف الجمیل وقیل ان الشرف یختص باوصاف الذاتیة والعظم یعم الذاتیة وغیرها (بعض شراح عظم عنب وزننده عظم یعظم عظما وعظامة مصدردر یقال اذا كبر دیمش عظمت ایله شرفك فرقی بودر كه عظمت مرتبه ووصفه متعلق كمالدر شرافت حقیقت وذاته متعلق شرفدر (نته كیم فلان شریف الذات وعظیم القدردر دیرلر (بعضیلر المراد بشرف الذات ههنا متعلقات الخلق والصورة وبعظم القدر محاسن خلقه العظیم دیمش شرف وعظم كلمه سنده اولان تنوینلر تعظیم ایچوندر (قوله وانسب الی قدره مصراعنده (واو عاطفه در انسب جمله سی مصراع اولده اولان انسب اوزرینه معطوفدر باقی مصراع ثانینك اعرابی كیدرا كه قیاس ایله ظاهر اولور (محصول معنای بیتی) فضلاء شراحك تحریرات وافیه سندن اعلایه ارتقا فقیره نسبتله متعذر اولمغله انلری تحریر ونقل ایله اكتفا اولی كورلمشدر (قال صاحب الدرة والمعنی فاعزایها المخاطب الی ذاته الشریف وقدره اللطیف ماوردت من العظمة والشرافة من الكمالات الظاهرة والباطنة بعد مالم یكن اطراء فی حقه علیه السلام كاطراء النصاری

لعيسى عليه السلام (قال الشيخ فحاصل المعنى انك لاتخف من الغلو
والاغراق فى وصف من اشرف تبليغ رسالته الافاق واضف الى ذاته
ماشئت من الشرف و الكمال وانسب الى قدره ماردت من العظمة
والجلال فان صفات ذاته من المجد والكبرياء وسمات قدره لغاية
العزة والعلا خارجة عن طوق البشر (قال الحنفى المعنى انك اذا
عرفت بعض ماله من المزايا التى يقصر عنها باع البراعة فانسب
الى ذاته الشريف ماشئته واخترته من الشرف الباذخ والمجد
الشامخ وانسب الى قدره العالى ماردته من المنزلة العلية و المرتبة
السنية ولاتقف عند حد و غاية الاعند وصف مختص بواجب
الوجود جلت عظمته وفى جنابه للوصف الجميل اوسع مجال (بيت
(ان يبلغ المادح المطرى مدايحه) (واواتى ببديع يعجز البشرى) (وقال
البعض المعنى وانسب الى ذاته ماردته من شرف فانك تكون مصيبا
فيه وانسب الى قدره اى قدر ومقدار قصدت فانك لاتكون مخطئا
فيه بل يكون رسول الله صلى الله عليه وسلم فوق ذلك انتهى (وفى البيت
من البديع استعمال الشرف مع الذات والعظمة مع القدرة امر لايخفى

* ⁑ تخمبس ⁑ *

نثاره خاك درنده اونو ردر صدفك

سزا جميع مدايح جواهرى تحفن

قصور عجزينه باقه زبان پراسفك

وانسب الى ذاته ماشئت من شرف

وانسب الى قدره ماشئت من عظم

فان فض مفاعلن لرسو فعلن ل اللهلى مستفعلن س له فعلن
حدفيع مستفعلن ربعن فعلن هناطق مفاعلن بفم فعلن
(فان فضل رسول الله ليس له) (حدفيعرب عنه ناطق بفم)

قوله فان فضل فا فصيحه در (ان حروف مشبهه دندر (فضل اسميدر
لفظة جلاله مضاف اولان (رسول كلمه سنه مضافدر اضافتى بمعنى
اللامدر (فضل مصدردر (فضل فضولا دينورا كرعلى ايله استعمال
اولنورسه زياده معناسنه اولور يقال فضل عليه اى زاد عليه در
(بعض شراح الفضيلة عبارة عن الصفة الجميلة الزائدة على مايجب

من المحامد (قال الشاعر (ان زارنى فبفضله) (وان زرته فبفضله)
فالفضل منسوب اليه) (لانه من اهله ديمشدر) (بعض شراح شرف
وكمال معناسنه در شرف نقصك ضديدر (فضيلت فضلده درجهٔ
رفيعه در (قوله رسول مخبر عن الحق در لفظ رسولك ذكرى سبقت
ايتمكله ضمير مقامى ايدى مظهر كلديكى اسم رسول الله ايله التذاذ
ايچوندر ياخود زياده تمكين وتعظيم ايچوندر وصاحب سعادت عليه
السلام افنديمزدن رسول وحبيب ايله تعبير كمال فضلنه بناء مشتهر
ومتعين اولوب ذهن سامع غيره منساق اولميوب غلبهٔ استعمال ايله
افنديمز عليه السلامه رسول الله علم اولديغنه اشارت ايتمش اولور (ليس
له ليس افعال ناقصه دندر اسم جامددر اولمغله صيغه وتصرف جارى
اولماز معناسى نفى مطلقدر (له كلمه سنده لام حرف جردر ضمير مبنى محلا
ليس نك مجرور مقدر كائن كلمه سنه متعلقدر ليس نك خبريدر اسمى اولان
حد اوزرينه حصر ايچون تقديم اولنمشدر حد شيئك غايتى ونهايتيدر
(نته كيم حدود بيت وداراطرافندن نهايت بولديغى غايات ونهاياتدر
ليس جمله سى محلا مرفوع ان كلمه سنك خبريدر ان مع خبره جمله سى
محذوفدن مفصح فا ايله جزاء تعليليه در تقديرى لاتطمع فى استيفاء
كمالاته واستقصاء شرف ذاته فان فضل رسول الله ليس له حداخ
(ايدى نافاء فصيحه اولديغى ظاهر اولور (قوله فيعرب فا عاطفه در
جواب نفى در يعرب ان مصدريهٔ مقدره ايله منصوب فعل مضارعدر
اعرب يعرب اعرابا افعال بابندن در اظهار و بيان معناسنه در (عنه
جار مجرور يعرب كلمه سنه متعلقدر ضمير حد كلمه سنه راجعدر (قوله
ناطق يعرب فعلنك فاعليدر فعل مع فاعله جمله سى تأويل مصدرده
حد كلمه سى اوزرينه معطوفدر ليس له حدفيعرب عنه ديمك اولور
ناطق نطقدن اسم فاعلدر سويليجى ديمكدر نطق تكلم معناسنه در
(بعض شراح اى المنطق الفصيح المعرب عما فى الضمير ديمشدر
بو محلده ناطق لفظى بفم لفظيله تقييد اولنديغى نطقدن مراد
نطق ظاهرى اولوب كلياتى ادراك معناسنه نطق باطنى اولمديغنه
اشعار ايچوندر خلاق لم يزل جلت عظمته انسانى سائر حيواناتدن
نطق باطنى ايله ممتاز ايدوب آثار نطق باطنى اولان نطق ظاهرى

ايله دخی تزيين ايتمشدر (قوله بفم جار مجرور ناطق لفظنه متعلقدر
ياخود يعرب فعلنه متعلق اولور (وانقوليده فم فانك فتحی وميمك
تخفيفيله اغزدهن معناسنه در فم اصلنده فوه ايدی اندن هايی حذف
ايتدكلرنده واوا عرابه متحمل اولمامغين واودن عوض ميم
كتورلدی جمن تصغير ايتسك اصلنه رد ايدوب الفويه ديرسن
فانك ضمی وواوك فتحی ويانك سكونيله در ديدی بومقامده فمدن
مراد لساندر ذكر محل اراده حال قبيلندن مجازدر ياخود مضاف
محذوفدر بلسان الفم ديمكدر (زيرا نطق وتكلم لسان ايله در فم ايله
دكلدر (شارح حنفی معنای بيتی تقريرده ديمشدر كه المعنی بيان
الاذن فی نسبة مايشاءه المادح لذاته الذاكی وقدره العالی من الشرف
والعظم بان فضائله المتوالية لم تبلغ فی مجری الكمال ومسلك العز
والجلال الی نهاية يقف عندها الواصف ونهاية يتوقف لديها
المادح فانه صلی الله عليه وسلم مظهر لكمال من لا يحيط بكماله
حصر ولا حد وانت خبير بانه لما كان الكمال المعتد به بين الرجال
انما هو كمال المعرفة وكمال المعرفة غير متناه فكمال العارف غير متناه
كذلك انتهی (محصول معنای بيت) ای مدايح سلطان كائنات
عليه الصلاة والسلامده جان نثار اولان شعراء بلاغت نهاد اول
سلطان ذيشانك ذات كريمنه مرادك قدر شرف وسعادتدن
وعظمت قدر ومنزلتدن عزو ونسبت ايله صقين افراط واطرا ايده رم
ظن ايتمه زيرا (شعر) مدحنده خامه م اولدی لال اظهار عجز ايتدی مقال
اوصافن ايلركن خيال) هاتفدن ايردی بر ندا ناظم خموش اول بسته لب
حدك دكل ايله ادب) (بو وقته دك اولمشدی هب) شاعرلره بردن
صلا) منطوقنجه تحقيق فضل رسول الله ايچون حد وغايت يوقدر كه
اندن بر ناطق دهان ايله خبر ويره يعنی نطق ودهان ولسان تعداد
فضائل رسول الله دن عاجز ومدايحنك حد ونهايتنی بولوب خبر
ويرمكدن قاصردر خلاصه فضائلك حد وغايتنی بوله مز كه حتی
اول حد ونهايتی مادح تجاوز ايليه ده افراط واطرا ايتمش اوله مدايح
شعرايه نسبتله اين الثريا من يد المتناول معناسنه اشارت اولور
(وفی البيت من البديع مراعات النظير بين الاعراب والنطق والفم

تخميس

* * تخميس * *

نعوتی لوحهٔ طاق جنان ايكن هرسو

انك مدايحی تعدادين استه مك سردو

* اولور نهايت اعدادی بلمكه تك وپو *

* فان فضل رسول الله ليس له *

* حد فيعرب عنه ناطق بفم *

لوناسبت مستفعلن قدره فاعلن اياته مستفعلن عظما فعلن
احيی اسمه مستفعلن حين يد فاعلن عی دارس الر مستفعلن رمم فعلن
(لو ناسبت قدره اياته عظما) (احيی اسمه حين يدعی دارس الرمم)
لو حرف شرطدر او كلمه سنك تفصيل اقسامی سابق الذكر ايباتدن
لو كنت اعلم انی ما اوقره بيتی شرحنده بيان اولنمشدر (بو مقامده
مذكور اولان شرح بيت مزبوره كفايت ايده جك مقداردر (قال
مولانا جامی رحمه الله لو للماضی وان دخلت علی المضارع نحو
لو ضربت ضربت ولو تضرب اضرب بمعنی واحد ای لو وقع
منك ضرب فی الماضی فقد وقع منی ضربك ايضا فيه وقد يستعمل
فی المستقبل نحو قوله تعالی (ولامة مؤمنة خير من مشركة ولو
اعجبتكم) وان المشهور ان لو لانتفاء الثانی لانتفاء الاول واستعمال
لو بهذا المعنی هو الكثير المتعارف وقد يستعمل علی قصد لزوم
الثانی للاول مع انتفاء اللازم ليستدل به علی انتفاء الملزوم كقوله
تعالی (لو كان فيهما آلهة الا الله لفسدتا) قال الشارح الحنفی
ان لو يجیء لاثبات الثانی علی تقدير اثبات الاول وعدمه كقوله
صلی الله عليه وسلم (نعم العبد صهيب لو لم يخف الله لم يعصه) يعنی
ان عدم العصيان منه ثابت سواء تحقق الخوف اولم يتحقق
وقد يجیء بمعنی ان كقوله تعالی (وليخش الذين لو تركوا
من خلفهم ذرية) فيلزم الاستقبال بعدها ويجیء مصدرية
كقوله تعالی (يود احدهم لو يعمر الف سنة) وعلامتها صحة
وقوع ان المصدرية موقعها بو مقامده لو معنای مشهوری اولان
لانتفاء الثانی لانتفاء الاول معناسنده در (قوله ناسبت مفاعله بابندن
فعل ماضی مؤنثدر المناسبة هی الاشتراك فی شیء او اكثر معناسنه در

قوله قدره بالنصب مفعولیدر قوله آیاته ناسبت فعلنك فاعلیدر مفعول فاعل اوزرینه اهتماما تقدیم اولنمشدر قدر شیء مبلغه فی الكمال والنقصاندر لكن غلبهٔ استعمالی كمال معناسنده در خصوصا عند الاطلاق مقصود كماندر بو مقامده مراد قدره ای مبلغه و منزلته من العلو والرفعة والكمال معناسیدر آیاته ناسبت فعلنك فاعلیدر آیة كلمه سنك جمعیدر آیت علامت معناسنه در (نته كیم معجزهٔ نبوی علامت نبوت اولمغله آیت دیرلر معجزات مقام دعواده اظهار اولنان خوارق عاداندر هر بری آیت نبوتدر زمان سعادت نبوتلرنده ظهور ایدن آیاته معجزات دیرلر قبل النبوت ظهور ایدنه ارهاصات دیمشلردر عظما قدرا و عظمة وجلالة دیمكدر یعنی عظمت وجلالت یوندن اكر قدرنه مماثل اولیدی معناسنه اولوب ناسبت فعلنك فاعلنه نسبتدن تمییزدر آیاته بالرفع ناسبت فعلنك فاعلیدر ضمیره مضافدر ناسبت مع فاعله جمله سنك اعرابدن محلی یوق فعل شرطدر بو محلده ناظمه تخطئه ایتمشلر كه آیات جمعدر ضمیره مضافدر جمع مضاف اولسه عموم اقتضا ایدر (پس جمیع آیات قدر رسول اللهه عظما وجلالة مماثل دكلدر قدر شریفی جمیعی سندن عالیدر دیمك اولور آیت عام ذكر اولنمغله آیات قرآنیه یه دخی شامل اولور بو ایسه خطادر دیمشلر (شارح شیخ زاده توجیه ایدر كما قال واراد بالایات امارات نبوته مثل خاتم النبوة وتظلیل الغمامة او معجزاته سوى القرأن لانه صفة الله تعالى فلا یناسب شیئا لذاته (وكما قال الزركشی وهذا البیت مما كثر فیه الاشكال فان قوله آیاته جمع مضاف وقد تقرر فی محله ان الجمع المضاف یستغرق فیعم فكیف یصح ان یقال ان آیاته غیر مناسبة لقدره ومن جملتها القرأن الذی هو صفات الله فیلزم ان یكون قدره علیه السلام اعلا واعظم من القرأن العظیم وذلك خطاء بو اشكالك جوابنده قاضی عضد بیورر كه آیاته ضمیری سید كائنات علیه الصلاة والسلامه راجعدر عموم سید كائناتك آیات ومعجزاتنده در یعنی نبوتنه علامات ظاهره وباطنه سنده در قرأن كریم انده داخل دكلدر كه اول آیات اللهدر (نته كیم ناظم آیات حق الخ بیتنده

تصریح ایده جكدر (وكما قال صاحب الدرة فی جوابه ان كلام الناظم على عمومه فان آیاته مخلوقة والنبی علیه السلام افضل المخلوقین ولا یرد القرأن لانا نقول القرأن لفظ مشترك یطلق ویراد به الكلام القائم بالذات الواجبة الوجود كالحیاة والعلم والقدرة وقد یطلق ویراد به النظم الذی وقع به الاعجاز فی حق النبی علیه السلام وهو بهذا المعنى لیس بقدیم فیصح افضلیته علیه السلام بهذا المعنى (معلوم اوله كه بو جوابك فهم وتحقیقنده اولا علم كلامده بیان اولندیغی اوزره كلام نفسی ایله كلام لفظی یی كركی كبی بلمك متوقف لازمهٔ حالدن اولمغله نقل وتقریرنه عاجزانه بو كونه تشمیر ساق قلم همت واهتمام اولنور كه كلام الله ایكی معنایه اطلاق اولنور بریسی كلام نفسی ایكنجی كلام لفظی (ایمدی كلام نفسی صفت قدیمه در ذات حقله قائمدر سائر صفات ذاتیه كبی ازلیدر معتزلی بونی انكار ایتدیلر ذات حقده بویله صفت یوقدر كلام الله وار در انكار ایتمزز لكن بو صفت دكلدر بلكه حقیقتده كلام الله دیدیكمز كلام لفظیدر دیرلر بین دفتی المصحف مذكور وقرائت اولنان نظم كریمدر دیدیلر اشاعره كلام نفسی یی اثبات ایدرلر لكن كلام لفظی یی دخی انكار ایتمزلر اول دخی كلام الله در دیوب معتزلهنك كلام لفظینك كلام الله در دیدكلرینی تسلیم ایدرلر واول كلام لفظی بین الدفتین مصحف شریفده اشكالی مسطور ومقرو اولان نظم كریمدر دیرلر سابق الذكر كلام نفسی اول كلام لفظینك مدلولیدر اشاعره اكا دخی كلام الله دیرلر (نته كیم معتزلی عندنده كلام الله انجق اول كلام لفظی در (قال العلامة فی شرح المواقف قالت المعتزلة كلام الله تعالى اصوات وحروف لیست قائمة بذات الله تعالى بل یخلقه الله تعالى فی غیره كاللوح المحفوظ او جبریل او فی النبی علیه السلام وهذا الذی قاله المعتزلة لا ننكره بل نقول به ونسمیه كلاما لفظیا ونعترف بحدوثه وعدم قیامه بذات الله تعالى لكنا نثبت امرا وراء ذلك وهو المعنى القائم بذات الله تعالى یعبر عنه بالفاظ ونقول هو كلام الله حقیقة وهو قدیم بذاته ونزعم انه غیر العبارات اذ قد یختلف العبارات بالاقوام ولا یختلف ذلك

المعنى النفسى (قال العلامة السعد فى شرح المقاصد فان قلت انه
علم بالضرورة من دين النبى صلى الله عليه وسلم حتى العوام والصبيان
ان القرأن هو هذا المؤلف المنتظم من الحروف المسموعة المفتتحة
بالتحميد المختتمة بالتعويذ وعليه انعقاد اجماع السلف وكذلك علم
ان ما اشتهر وثبت بالنص والاجماع والتجرب من خواص القرأن
والتحدى به انما يصدق على هذا المؤلف الحادث لا المعنى القديم
جوابه انه لا نزاع فى اطلاق اسم القرأن وكلام الله بطريق الاشتراك
على هذا المؤلف الحادث وهو المتعارف عند العامة والقرآء والفقهاء
واليه ترجع الخواص ثم اطلاق كلام الله على هذا المنتظم ليس
بمجرد انه دال على كلامه القديم بل لان له اختصاص اخر بالله
تعالى وهو انه انشأه واوجده برقومه واشكاله فى اللوح المحفوظ
كقوله تعالى (بل هو قرأن مجيد فى لوح محفوظ) وواجده بحروفه
واصواته فى لسان الملك كقوله تعالى (نزل به الروح الامين) ايمدى
بو تفصيلاتدن ظاهر اولديكه قرأن كريم لفظ مشترك اولمق
اوزره ايكى معنايه اطلاق اولنورمش برى كلام نفسى قديم كه ذات
حقله قائم صفت ذاتيه و برى كلام لفظى كه حروف مسموعه دن
مؤلف ومقروء ومصحف شريفده مسطور نظم كريمدر (پس ناظمك
بيت مز بورده اولان آيابه كلمه سنك عمومى اعتباريله شامل اولديغى
آيات كلام لفظيدر زيرا آيت ومعجزه ومتحدى به اولان كلام
لفظيدر (پس پيغمبر ذيشان عليه الصلاة والسلام افنديمزك قدرنه
كلام لفظى اولان آيات كريمه مماثل اولميوب قدر رسول الله اندن
اعلى واجلى اولمقده قطعا محذور متصور دكلدر زيرا كلام لفظى
مخترع بارع وحادث اولديغى كما سبق فحول علما تصريح ايتديلر
افضل مخلوقات اولديغى نصوص ايله ثابت اولان حبيب
رب العالمينك قدرى اندن افضل واعظم اولديغى ظاهردر (ايمدى
شارح درة المضيئه نك سبقت ايدن مقام جوابده اولان كلامى
بو تفصيلات ايله معلوم اولور لكن بو اعتراض وجوابك تفصيلى
بو وجهله دركه بيت مز بورده اولان آيات قولى چونكه عامدر كلام
لفظى يه شامل اولديغى كبى صفات قديمه دن ديديكمز كلام نفسى يه

دخى شاملدر آيابه كلمه سنى كلام لفظى يه تخصيص وتقييد بلا
مخصصدر بهر حال كلام نفسى يه دخى شامل اولمغله قدر رسول الله
من جهة العظم كلام نفسيدن اعلا اولمق لازم كلور ديسه محذور
ترتب ايدر ديمشلر دفع اعتراض بو وجهله اولمشدر كه بيت مرقومده
اولان آيابه كلمه سندن مراد چونكه معجزاتدر معجزه اولان آيات
كلام نفسى دكلدر زيرا كلام نفسى ذات حقله قائم صفت الهيدر
متحدى به اولوب الزام خصما ايدر اعجاز ظاهره اندن ملحوظ دكلدر
بلكه صفت اعجاز اولان بلاغت وايجاز وسلاست الفاظ ودلالت
دقايق معنى ايله فصحاء قحطانى عاجز ايلين معجزهٔ كبرا كلام لفظيدر كه
پيغمبر عليه السلامك آيتى معجزه سى اول كلام لفظيدر يوخسه صفت
بارى اولان كلام نفسى دكلدر (زيرا كلام نفسى صفة اللهدر معجزه
رسول الله اولمق متصور دكلدر (پس آيابه ضميرى پيغمبر عليه السلامه
راجع اولمغله آيه مقيد اولمش اولور يعنى پيغمبريمز عليه السلامك آيتى
ديمك اولور پيغمبريمزك آيتى كه معجزه سى تفصيل اولنديغى اوزره كلام
لفظيدر (ايمدى كلام نفسى بيت مز بورده اولان آيابه كلمه سنك مشمولى
اولمديغندن ديو اعتراض دفع اولنور (بعض شراح بيت مز بورده ايراد
اولنان اصل سؤال آيابده اولان عموم سلب عمومدر يوخسه عموم
سلب دكلدر ديو تفصيل ايلدكلرى اوزره تكلفات ايله ويردكلرى
جواب طى مقال مناسب كورلمشدر (قوله احيى افعال بابندن
احيى يحيى احيادن مشتقدر فعل ماضيدر حيات هى مبدأ
الحس والحركه ايله تعريف اولنمشدر (احيا احداث حياتدر (قوله اسمه
احيائك فاعليدر ضميره مضاف در ضميرسيد كائنات عليه الصلاة
والسلامه راجعدر احيا جمله سى جزاء شرطدر جملهٔ شرطيهٔ
استينافيه در اسم لفظى بو محلده علمه مرادف اسماء اعلامدن اسم
مراددر وكاهى اسم فعل وحرف مقابلى معناده استعمال اولنور
(حين ظرفدر ظروف زمانيه دن وقت معناسنه در تقدير فى ايله ظروف
زمان مبهم فعلك مفعول فيهى اولور نحوده مصرحدر كه ان المبهم
من الزمان مالم يعتبر له حد كالحين والوقت والمحدود من الزمان
مايعتبر له حد ونهاية كاليوم والشهر وعند دخول لفظة فى او عند

تقديره يكون كل منهما ظرفا (يدعى جمله سنه مضافدر (قوله يدعى
دعوتدن مشتق فعل مضارع مجهول درنائب فاعلى اسمه كلمه سنه
راجع ضميردر اصلى (يدعى به در لكن ضرورة شعر ايچون به لفظى
حذف اولنوب فاعل ضميرى يدعى تحتنده اضمار اولنمشدر به ضميرى
اسمه كلمه سنه راجعدر دعى الله ديرلر اى سئله ديمكدر كذلك دعاه
بزيد اى سماه زيد دعاه اى طلبه (شيخ زاده ضمير يدعى راجع الى الله
اى حين يدعى تعالى باسمه و يسئل ديمش دعى كلمه سنك جمله سى
محلا مجرور حين كلمه سنك مضاف اليهيدر فعل مضارع ايله تعبير
استمرار وتجددى افاده ايچوندر يعنى دائما على وجه الاستمرار هرنه
وقت دعا اولنسه حال بويله در تخلف يوقدر ديمك اولور (يدعى
كلمه سنى اسم رسول الله اولان علم محمديه يه نسبتدن ناظمك مرادى
رمم باليه يى احياده اسم كريمنى ياد وذكر كفايت ايدر معناسى ايله
عظم قدرنى اشعار در يعنى دركاه حقده تضرع وطلب ودعاده
اسم شريف محمدى ايله دعا اولنسه مثلا بحق محمد ديمك كبى بهر
حال مستجاب اولور استرسه دعا اولنان شى خوارق عادات
مقوله سندن اولسون مثلا چورومش موتا كمكلرينى حق تعالى نك
احياسنى دعا ايتمك كبى كه اسم شريفى انى احيا ايدر (ايمدى احيى
اسمه حين يدعى دارس الرمم مصرعنك مأل ومعناسى بودر كه
عند الله اولان قدر رسول اللهى نه مرتبه لرده اولديغنى بياندر
(دارس احيا فعلنك مفعوليدر احيايى اسم شريفه نسبت مجاز
فى النسبه مجاز عقليدر زيرا احيا ايدن حقيقتده بارى تعالى در
دارس درسدندر بلى معناسنه در كه تركيده چوروش فارسيده
فرسوده ديمكدر دارس الرمم چوروش كمك پارچه سى ديمك اولور
(رمم جمع رمه در وهى القطعة البال من العظم ديمشلر (بو محلده
موصوف محذوفدر اى شخصا دارس الرمم تقديرنده اولور ديمشلر
(لكن بعض شراح موصوفك صفته اضافتى قبيلندن جرد قطيفه
مثللو در كه دارس الرمم ديمك رمم دارس يعنى چوروش كمكلر
ديمكدر حتى شارح مصنفك الرمم يحتمل ان يكون من قبل عاصى
العروق اى الرمم الدارسة ديمشدر (محصول معناى بيت) اكر

اول پيغمبر ذيشان عليه السلامك آيات معجزاتى من جهة الجلالة
والعظم قدرنه مماثل ومناسب اولايدى يعنى قدرنه كوره اولايدى
اسم شريفى ايله دعا اولنديغى حينده يعنى علم كريمى يادوذكر
ايله دعا اولنديغى وقتده اول اسم شريف چوروش عظامى
احيا ايدردى لكن بينات معجزاتى من جهة العظم قدرنه مماثل
اولمدى (پس اسم شريفى احياى دارس الرمم ايتمك اولمدى يعنى
بو احيا معجزهٔ باهره سى وقوع بولمدى زيرا عظم قدرنه مماثل
دكلدر كه عظم وقدر وشانى اندن نيجه مرتبه برتر واعلادر مساوى
ومناسب دكلدر وهم مطلوب اولان ايمان بالغيب در يوخسه بعد
المعاينة والرؤية ايمان نفع ويرمز فائده سى يوقدر (قال الله تعالى
يوم يأتى بعض آيات ربك لا ينفع نفسا ايمانها لم تكن امنت
من قبل) الى آخره كذلك محصول معناى بيتده كبار علماء شراحك
كلاملرى دخى زياده ايضاح ايچون نقل وتحرير اولنمشدر (قال
صاحب الدرة والمعنى لو كانت آياته عليه السلام مماثلة لقدره
الشريف ومقامه المنيف احيى اسمه المبارك العظام الرممة البالية
اذا قيل اللهم بحق محمد احيى هذا الميت فيحيى ويكون احياء
الاموات باسمه الشريف من آياته عليه السلام لكن حيث لم يكن
اياته مماثلة لقدره لم يجعل هذه الاحيا من معجزاته لنقصه عن قدره
الرفيع (قال شيخ زاده لحاصل المعنى انه لو كانت آياته العظام مناسبة
بمقدار كماله لاحيى الله ببركة اسمه اموات العظام كما احيا بها من ذاته
اموات القلوب والارواح لكن اقتضت الحكم الالهية ستر غايات
كماله واخفاء نهايات عظمة قدره وجلاله اما ليمتاز المصدق
المؤمن بالغيب عن التمادى فى غواية الشك والريب اذا التصديقات
والعبادات عن ظهر الغيب يعتبر بها وبعد بروز الايات وظهور
الدلالات لا تنفع نفسا ايمانها (وقال بعضهم يعنى ان قدره
اجل واعظم من معجزاته ولو كانت آياته كقدره لاحيى اسمه العظام
الدارسه (وفى البيت من البديع المقابلة بين ودراش فى احيى اسمه

** تخميس **

اوجده در شرفی عند خالق ذی المن
مقر بین کرام ایتدی در کهن مسکن
علو نامله شانی اورتبه اکله که سن
لو ناسبت قدره ایاته عظما
احیی اسمه حین یدعی دارس الرمم

لم یمتحن مستفعلن نابما فاعلن تعیی العقو مستفعلن ل به فعلن
حرصا علی مستفعلن نافلم فاعلن نرتب ولم مستفعلن نهم فعلن
(لم یمتحنا بما تعیی العقول به) (حرصا علینا فلم نرتب ولم نهم)
لم یمتحنا فعل مضارعدر امتحاندندر اختبار وتجربه معناسنه در
حرف جازم ایله مجزومدر اصلنده امتحنا ایدی حرف جازم کلمکله نون
اعراب نون ضمیرده ادغام اولنمشدر فاعلی تحتنده ضمیر مستتر پیغمبریمز
علیه الصلاة والسلامه راجعدر مفعولی بارز متصل اولان متکلم
مع الغیر ضمیریدر جمله سی جملهٔ استینافیه در (بما تعیی ما موصوله در
با حرف جر یمتحنایه متعلقدر تعیی دردنجی بابدن ماضیسی عیی در
رضی کبی اعیف مقروندر یعجز معناسنه در فقهانك اذا عیی المصلی
عن القیام ای عجز فی صلاته عن القیام دیمکدر (قوله العقول فاعلیدر
جمله سی ماء موصولك صله سیدر ماء موصول مع صلته جمله سی محلا
مجرور با ایله یمتحنایه متعلقدر (قوله به ده با حرف جردر ضمیر مبنی محلا
مجرور تعیی فعلنه متعلقدر ضمیر مایه راجعدر (عقول عقلك جمعیدر
عقل چوق معنایه اطلاق اولنور اولا هر کسك اندن انا ایله تعبیر
ایلدیکی بدنده نه حال ونه محل کلیاتی مدرك اولان نفس ناطقه یه
ثانیا امور حسنه وقبیحه یی ممیز قوهٔ دراکیه که شرعده مدار
تکلیف بودر ثالثا کلیاتی بالذات جزئیاتی بواسطة الالات مهیأة
للادراك اولان قوهٔ دراکه یه اطلاق اولنور دیمشلر لکن بو دخی
معنای اول اولان نفس ناطقه نك مفسریدر بو مقامده مراد
معنای ثانی اوزره عقلدر (قوله حرصا لفظا منصوب لم یمتحنا فعلنك
مفعول له سیدر (بعض شراح لم یتخبرنا ولم یتکلفنا صلی الله علیه
وسلم بما یعجز عن ادراکه العقول لاجل حرصه علی تحقیق الامر
علینا دیمشدر (حرص برشیئه افراط شوق وشهوت وشدت

رغبتدر (قوله علینا جار مع المجرور حرصا قولنه متعلقدر (فلم نرتب
فا جزائیه در شرط محذوفه جواب مقامنده در (نرتب ارتیابدن
شك وشبهه معناسنه در شك حکمك وقوعنده وعدم وقوعنده
تردد ایدوب بر طرفی ترجیح ایده میوب طرفین حکمی شاك اولان
شخص عندنده مساوی اولوب یعنی شك ایدن کیمسنه عندنده
طرفین حکمی مساوی اولوب بر طرف مجزوم اولمدیغی صورتده
شك تحقق ایدر (نرتب فعل وفاعلدر مفعولی محذوفدر ای فلم
نشك فیما اتینا به علیه السلام من طرف الحق من الاعتقادات دیمکدر
نرتب جمله سی محذوف حرف شرطك جزاسی ونتیجه سی در تقدیر
کلام لما لم یمتحنا بما تعیی العقول به فلم نرتب فیما اتینا من الاعتقادات الحقة
دیمکدر (زیرا عقوللك متحیر اولدیغی شی ایله امتحان شك وارتیابی
موجب اوله جغی ظاهردر (قوله لم نهم حرف لم زائده در تأکید
ایچوندر نهم نرتب اوزرینه معطوفدر نفس متکلم مع الغیردر هام
یهیم هیما وهیمانا اذا تحیر دیمشلردر یعنی هیمان حیرت معناسنه در
بو بیت شاهددر (هام قلبی فی حبه وهواه) (وابی القلب ان یحب
سواه) (محصول معنای عبارت بیت) صاحب سعادت پیغمبریمز
علیه الصلاة والسلام افندیمز بزم هدایتمزه فرط شوق ورغبته
بناء عقول قبولنده عاجز اولدیغی شی ایله بزی امتحان وتجربه
ایتمدی (یعنی عقلمز درك واعتقاد وقبولنده عاجز اولدیغی شی ایله
بزی تصدیق وقبول ایدرمی دیو امتحان وابتلا ایتمدی (پس
اذا کان الامر کذلك بز دخی شك وارتیاب ایتمدك وتحیر اولمدق بلا
شبهه وارتیاب اعتقاد وقبول ایلدك و واصل سرحد سلامت
هدایت اولدق (خلاصه طرف حقدن پیغمبریمز علیه السلامك
اتیان بیوردقلری معتقدات درك واعتقادنده عقلمز عاجز امور ایله
تکلیف وامتحان وابتلا اولمدی بز دخی شك وارتیاب ایتمیوب وتحیر
اولمیوب اعتقاد وقبول ایلدك بو دخی حقا که پیغمبریمز علیه
الصلاة والسلام افندیمزك برکات یمن وسعادتندندر دیمك مراد
اوله یاخود بیت سابقده مذکور اولان عدم احیاء عظامك فائده
وثمره سنی وجه آخر ایله بیاندر یعنی اول سلطان المرسلین اولان

پيغمبريمز عليه السلامك جلالت قدرنه مماثل آيت ومعجزه اسم
شريفى حين دعاده عظام رميمه‌يى احيا ايتمك ايدى لكن بو معجزهٔ
كبرى عظمت قدرنه مماثل اولمغله وقوع بولمدى بوندن ماعدا
اشبو احيا عقوللك عاجز اولديغى شىء ايله امتحان ايدى بزى درك
وقبولنده عقوللك عاجز اولديغى شىء ايله حرصا على هدايتنا
امتحان ايتمدى يوخسه حضرت عيسى صلوات الله على نبينا
وعليه حضرتلرى بنفسه دعا ايدوب ميتى احيا ايلدى عقول قومى
ادراك حكمتندن عاجز ومتحير اولوب حلول واتحاده ذاهب واب
وابن وروح القدس تعبير ايتدكلرى اقانيم ثلثه اثبات ايتديلر
حضرت عيسى عليه السلام احيايه كندو دعا ايلدى پيغمبريمز
عليه الصلاة والسلام افنديمزك كندو دكل اسم شريفى ايله دعا
اولندقده اسم شريفى عظام رميمه‌يى احيا ايتمك قت قت زياده
مقام تعجب وحيرت اولمغله بو مقوله ابتلا وعقول عاجز اولديغى
شى ايله بزى امتحان ايتمدى (پس بزدخى طرف حقدن كتورديكى
اعتقاد حقه‌يى اصلا شك وارتياب ايتميوب ومتحير اولميوب تصديق
وقبول ايدوب حمد الله تعالى واصل ساحل نجات هدايت اولدق
ديمك معناسنده پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامك بو امت مرحومه‌يه
محض رحمت وهدايت اولديغى بيان ايله مدايح عليه‌يه صورت
اخر ايله مسارعتدر بو معنالرى مؤيد كبار شراحك دخى تحريراتلرى
زيادهٔ تحقيق واطلاع ايچون تفصيل اولندى (قال صاحب الدرة
والمعنى لم يجربنا عليه السلام بشىء تعجز العقول عنه مما يتعلق بباطن
الشريعة من الاسرار الالهية والحكم الربانية حرصا على هدايتنا
لئلا نضل بالشك والشبهة كما ضل قوم عيسى عليه السلام (قال
شيخ زاده وحاصل المعنى ما كلفنا بما يعجز عن العمل به اصحاب
العقول وما حملنا ما لا طاقة لنا به ببركة الرسول بل وضع الله بحبه
عنا الاصرار والاغلال ورفع التكاليف الشاقة التى كانت على الامم
السابقة فلم نشك فى العقايد الدينية اذ من المعلوم ان الانسان اذا وقع
فى خطب معجز يرتاب ويغلط ويضعف جزمه (ثم قال الحنفى عليه
الرحمة المعنى ان عدم ارتيابنا فى الاعتقادات الحقية والاحكام

الشرعية حيث لم يكلفنا التكاليف الشاقة مثل ما كلفت به امم السابقة
من قبلنا حريصا على هدايتنا وهذا هو المعنى الظاهر من البيت
ولا يبعد ان يحمل على ان الناظم قصد من البيت تعليل عدم احياء
اسمه صلى الله عليه وسلم العظام الرميم مع ان مسماه احى القلوب
الميتة وتحقيق ذلك انه لو احيى اسمه الموتى لتاهت العقول فيه
وتحيرت الافهام فى معانيه ولربما ادى ذلك الى الغلو والوقوع
فى الضلالة كما وقعت النصارى فى التثليث فى احيائه عليه السلام
اى لم يحيى اسمه الموتى لئلا يمتحنا بما يكل عن دركه عقولنا لئلا نقع
فى الشك والارتياب حرصا علينا فى ارتكاب طريق الصواب وذلك
من كرم واهب العطايا ورأفة الرسول بالبرايا ويؤيد هذا المعنى
معنى البيت الذى بعده حيث يقول اعيى الورى فهم معناه الخ انتهى

* * تخميس * *

* قومادى ذره جه عجز عقول ايله شبهى *
* سزامى ريبله هيچ ارتكاب روسيهى *
* رواده كورمديكندن تحير وولهى *
* لم يمتحنا بما تعيى العقول به *
* حرصا علينا ولم نرتب ولم نهم *

اعيى الورى مستفعلن فهم مع فاعلن ناه فلى مفتعلن س يرى فعلن
للقرب وال مستفعلن بعد فى فاعلن ه غير من مفاعلن فحم فعلن
(اعيى الورى فهم معناه فليس يرى) (للقرب والبعد فيه غير منفحم)
اعيى فعل ماضيدر اعيا دندر اعجاز معناسنه درعى عجز دركه (قوله الورى
تقديرا منصوب مفعوليدر ورى خلق ديمكدر الف لام استغراق
اولمغله لا يشذ عنه فرد معناسنه جميع خلق عالمه شاملدر (قوله فهم
اعيانك فاعليدر معنا كلمه‌سنه مضافدر معنا دخى ضميره مضافدر
فهم لفظى ادراك معناسنه‌در معنى لفظندن مقصود ومفهم اولان
شيئه ديرلر معنى الرجل كماله وفضله المختص به ديمشلر معناده اولان
ضمير فخر كائنات عليه الصلاة والسلامه راجعدر اعيى كلمه‌سنك
ورايه نسبتى اسناد عقلى اولان نسبتده مجازدر حقيقة عاجز
ايدن الله ذو الجلالدر بو مقامده معنى ايله مراد صاحب سعادت

افندیمز علیه السلامده اولان کمالات الهیه وفضائل ذاتیه در وبعضیلر حقیقت محمدیه علیه الصلاة والسلام در دیمش فلبس افعال ناقصه دندر مبتدا وخبر اوزرینه داخل اولور مدخولی اولان مبتدا لبس کلمه سنك مرفوع اسمی اولوب خبر لیس نك منصوب خبری اولور (قال مولانا جامی ولبس لنفی مضمون جملة الاولی حالا ای فی زمان الحال مثل لبس زید قائما ای الان وهذا مذهب الجمهور وقیل لنفی مضمون جملة مطلقا ولذلك تقید بزمان الحال نحو لبس زید قائما الآن وتارة بزمان الماضی نحو لبس خلق الله مثله وتارة بزمان المستقبل نحو قوله تعالی (الا یوم یأتیهم لبس مصروفا عنهم) ویجوز تقدیم خبرها علی اسمها (قوله فلبس یری فاجزائیه در شرط محذوف علت وسببیدر فلیس یری جزا ومسببدر تقدیری فلما اعیی الوری فهم معناه فلبس یری للقرب الی اخره دیمکدر (بو محلده شراح دیمشلر که کلمة لبس اذا دخل علی الفعل یکون فیه ضمیر الشان وجملة ذلك الفعل خبره المفسر (بو قاعده اوزره لبس کلمه سنك اسمی تحتنده مستتر ضمیر شاندر لبس کلمه سنك خبری مدخولی اولان یری جمله سیدر که لبس تحتنده اولان ضمیر شانی مفسردر بونك مثالی قوله تعالی (والستم بآخذیه الا ان تغمضوا فیه) کذلك میدان مدایح محمدیه ده حائز قصب السبق تقدم واعتبار اولان حسان رضی الله عنه بیورمشدر (ولا مثله فیهم ولو کان قبله ولبس یکون الدهر مادام یذبل) ای لبس مثله یکون (قوله مادام یذبل راء مهمله ایله اغاجلر یبراقلنوب نشو ونما بولمقدر (ایمدی یری معلوم صیغه سیله اولدیغی صورتده معنی لبس ای الشان یری یعنی کورر دکلدر دیمك اولور یری فعلنك فاعلی تحتنده مستتر وری کلمه سنه راجعدر وری خلق معناسنه در واکر یری مجهول اولورسه معنی لبس ای الشان یری کوریلور دکلدر دیمك اولور (معلوم اوله که یری کلمه سنك والی اخر البیت مذکور اولان عباراتك اعرابنده شراح اختلافات ایله تصعیب واحتمالات یازمشلر معناسنه ملایم فهمده ظاهر اولان تحریر واختیار اولنمشدر اولا یری کلمه سنده ایکی احتمال وار اولکی فاء الفعلنك نصبیله معلوم

صیغه سیله اولوب ویری رؤیت بصر معناسنه اولمقدر قوله تعالی (فانظر ماذا تری) کبی بو صورتده اعراب بو وجهله در که یرانك تحتنده مستتر ضمیر وری کلمه سنه راجع فاعلیدر یری جمله سی لبس کلمه سنك ضمیر شانی مفسر لیس نك خبریدر (قوله للقرب لام فی معناسنه در جار مجروریری کلمه سنه متعلقدر والبعد قرب اوزرینه معطوفدر قربدن بعددن مراد رسول الله علیه السلامه فضائل وکمالات الهیه ده کمال قربدر که اول کمال قرب انجق قرب انبیاء عظام علیهم السلامدر واول کمالدن دون اولوب اکه نسبت ایله بعید اولان قرب قرب اولیاء اللهدر بعضیلر قرب وبعددن مراد قرب وبعد زمانیدر که وقت سعادتلرینك نه زمان قربنده ونه زمان بعدنده دیمکدر دیمشلر (قوله فیه جار مع المجرور مؤخر منفحم کلمه سنه متعلقدر مؤخره تعلقده اعتراضك نهایتی جوازدر فیه ضمیری فهم کلمه سنه راجعدر یاخود بیان لفظی تقدیری ایله معنایه راجعدر غیر الا معناسنه در مستثنی منه محذوف اولمغله استثناء مفرغه اولور فلبس یری الخلق فیه احدا الا منفحم تقدیرنده در (قوله منفحم انفحامدندر انفحام ملزم وعاجز اولوب ساکت وصامت اولمقدر قانون مناظره علم آدابده معلل اولان ذاتك مباحثه ده عاجز اولوب ساکت اولمسنه انفحام دیرلر مانعك عاجز اولمسنه الزام دیرلر (ایمدی بونقدیر یری رؤیت بصردن اولوب وصیغهٔ معلوم اوزره اولدیغی احتمالدر بو احتمال اوزره (محصول معنی) پیغمبریمز صلی الله علیه وسلم افندیمزك معناسنی یعنی کمالات ذاتیه وحقیقت محمدیه سنی فهم وادراکه خلق عالمی عاجز ایلدی فاذا کان الامر کذلك فلبس یری (یعنی خلق قرب وبعدده اول کمالات ذاتیه یی فهم وادراکده یاخود اول کمالات ذاتیه یی بیانده براحدی کورمدی الا عاجز وساکت کوردی دیمك اولور (فاما اکر یری کلمه سی کذلك صیغهٔ معلوم اوزره اولوب لکن یری افعال قلوبدن علم ومعرفت معناسنه اولورسه (محصول معنی) حقیقت محمدیه یی فهم وادراکه خلق عاجز ایلدی فاذا کان کذلك قرب وبعدده حقیقت محمدیه یی فهمده یاخود حقیقت محمدیه یی بیانده خلق عاجز وساکتدن

غیر بر احد بلمدی یعنی خلق انجق عاجز وساکت بلدی دیمك
اولور (نته کیم شارح فلیس یری الوری احدا غیر منفحم دیمشدر
اشبو یری کلمه‌سی صیغهٔ معلوم اوزره اولدیغی صورت اولی در کلدك
صورت ثانیه‌یه یری یه ضم یا ایله صیغهٔ مجهول اوزره اولوب ویری
رؤیت بصر معناسنه اولمق احتمالیله اعراب بو وجهله درکه
یری کلمه‌سنك نائب فاعلی غیر کلمه‌سی اولوب سائر اعراب تفصیل
اولندیغی اوزره اولغله (محصول معنی) پیغمبریمز علیه الصلاة
والسلامده اولان کمالات الهیه وفضائل ذاتیه‌یی فهم
وادراك خلق عاجز ایلمدی پس قرب و بعدده فهم وادراکدن
یاخود بیاندن عاجز وساکتدن غیری کورلمدی دیمك
اولور فاما اکر یری کذلك صیغهٔ مجهول اوزره اولوب ویری
علم ومعرفت معناسنه افعال قلوبدن اولورسه ایکی مفعوله تعدی
ایتمکله مفعول اولی نائب فاعلی اولان غیر کلمه‌سیدر مفعول ثانی
للقرب کلمه‌سیدر جار مجرور یری یه متعلق مفعول در بو احتمال ایله
(محصول معنی) علیه الصلاة والسلام افندیمزك معناسنی یعنی کمالات
ذاتیه وفضائل علیه سنی فهم وادراکده عاجز وساکتدن غیری
بلنمدی دیمکدر (ایمدی بو بیتك شراح استصعاب ایتدکلری
اعرابنده فهم وتسهیل ایچون ایکی صورت وهر صورتده ایکی احتمال
ایله بیان اولندی اول تفصیلاتك فهم وضبطی ایچون خلاصهٔ مقال
بو وجهله معلوم اوله که صورت اولی یری صیغهٔ معلوم اوزره اولوب
بو صورتده یری رؤیت بصر معناسنه اولمق احتمال اولدر کذلك
بو صورتده یری علم ومعرفت معناسنه اولمق احتمال ثانیدر صورت ثانیه
یری صیغهٔ مجهول اوزره اولمق ویری کلمه‌سی کذلك رؤیت بصر
معناسنده اولمق احتمال اول علم ومعرفت معناسنده اولمق احتمال ثانی
باقی اعراب عبارات ظاهردر (قال صاحب الدرة اسم لیس ضمیر الشان
ویری خبره وهو بمعنی الابصار والمعرفة فان کان مبنیا للفاعل ففاعله
ضمیر الوری وغیر منصوب علی الاستثناء المفرغ ای لیس یری
الوری احدا غیر منفحم وفیه متعلق بمنفحم وضمیره للفهم او المعنی
بتقدیر ان مضاف (فی بمعنی من وان کان مبنیا للمفعول فغیر نائب

الفاعل وللقرب متعلق بیری والمنفحم العاجز عن کماله القاصر
عن کنه فضائله ودرك معانی احواله (والمعنی اعجز الوری فهم
کمالاته وفضائله من المعجزات الخارقه للعادات فلا یری للقرب
والبعد فی الکمال والفضل الاساکتا مبهوتا متحیرا فیهما عاجزا
عن ادراکها لکونهما امورا خارجة عن دائرة العقل انتهی

* * تخمیس * *

سلوك طالبه اقدم نتیجهٔ علیا * بیله حقیقت ذات محمدیه‌یی تا
ولیك علم لدن مفحم اندهب علما * اعیی الوری فهم معناه فلیس یری
* للقرب والبعد فیه غیر منفحم *

کالشمس تظ مستفعلن هر لل فعلن عینین من مستفعلن بعد فعلن
صغیرة مفاعلن وتکل فعلن ل الطرف من مستفعلن امم فعلن
(کالشمس تظهر للعینین من بعد) (صغیرة وتکل الطرف من امم)
سابق الذکر بیتده کمالات وفضائل رسول اللهی فهم وادراکده
خلقك عجز وسکوتی وتحیرنی بیان ایدوب بو بیت دلالاراده دخی
کاف تشبیه بیت سابقده اولان اعیی کلمه‌سنه متعلق اولمغله بیت
سابقه نتیجه ومثال لطیف ایله تمثیل مقوله‌سیدر (قوله کالشمس
جار مع المجرور بیت سابقده اولان اعیی کلمه‌سنه متعلق مفعولیدر
(یاخود جار مع المجرور کائن محذوفنه متعلق اولوب مبتداء محذوفك
خبریدر تقدیری هو کالشمس دیمك اولور (یاخود کاف بمعنی مثل
اولوب مبتداء محذوفك خبریدر تقدیری مثله مثل الشمس دیمکدر
مبتدا مع خبره جمله‌سی بیت اولی یه عطف بیان اولور تظهر فعل
مضارع مؤنثدر فاعلی تحتنده ضمیر شمسه راجعدر جمله‌سی
شمس کلمه‌سنك صفتیدر که وجه شبهی بیان ایدر (نته کیم تفصیلی
کلور شمس فلك رابعده کوکب مضیء للعالم ایله معرفدر (امام
رازی وغیره من المفسرین شمس کرهٔ ارضك کبرده یوز التمش
درت مثلی در دیمشلر (للعینین تظهر یه متعلق در (قوله من بعد
کذلك تظهرك متعلقیدر صغیرة تظهر کلمه‌سنك فاعل ضمیرندن
حالدر (قوله تکل بضم التاء افعالدندر فعل مضارع مؤنثدر تحتنده
فاعل ضمیری شمسه راجعدر جمله یظهر او زرینه معطوفدر

كلال بجز البصر عن النظر الى الشئ درتركيده كوز قاشمق ايله تعبير ايدرلر تكل اصلى تكلل در ايكى لام بر جنسدن اولمغله ادغام اولنمشدر (قوله الطرف لفظا منصوب تكل فعلنك مفعوليدر طرف عين معناسنه در (قوله من امم بالفتحتين قرب معناسنه در ومقابله معناسنه در يقال دارى امم داره اى مقابلتها ديمكدر جار مع المجرور تكل كلمه سنه متعلقدر (معناى بيت) بو وجهله تصور اولنور كه ناظم عليه الرحمه اشبو بيت معجزاداده رسالت پناه عليه الصلاة والسلام افنديمزى شمسه تشبيه ايلدى ودخى وجه شبهى (تظهر للعينين من بعد الخ عبارتيله ذكر و بيان ايلدى بوندن مراد چونكه بيت سابقده پيغمبر افنديمزك كمالات وفضائل ذاتيه سنى فهم وادراك خلق عاجز ايلدى ساكت ومتحير اولوب مفحم اولديلر براحد حقيقت محمديه يى ادراكه قادر اولمدى كلامنى اثباته بر تشبيه ظاهرى ايله ارسال مثل مقامنده بو بيتى انشاد ايلدى دخى بيت مز بورك مضمونى مثبت مثال اولديغنه اشارت ايچون وجه شبهى دخى (تظهر للعينين الخ عبارتيله اشبو بيتده ذكر ايلدى يعنى پيغمبر عليه الصلاة والسلام افنديمز شمس كبيدر (نته كيم شمسه بعيددن باقلسه انجق كورينان بر صغير كوكب نورانيه مضيئه در لكن علم هيئتده تصريح اولنديغى اوزره كرهٔ ارضك يوز التمش عدد مقدار نجه اولمغله كبر وعظمتنى وضيا وانوارنى يقينا معاينه وحرارت ذاتيه وماتحت القمر اولان مواليد ثلثه يى مربى اولديغى موجب اقتضا ايدن اوصاف وخواص لازمه سيله ادراك ومشاهده ورؤيت ايچون تقرب ايله وقربدن نظر عينه كلال وخلل بلكه مرتبهٔ محالده اولمغله حقيقتندن استقصاده بجز متحقق اولديغى كبى صاحب سعادت سرور كائنات عليه افضل الصلاة افنديمز دخى سماء رابعده شمس مقامنده در ظاهرا رؤيت ممكن كلىٔ متواطى اولان انسانيتده خلق ايله مشترك ذات من بنى آدم كورينور لكن تقرب ايدوب حقيقت محمديه يى بصر و بصيرت ايله فهم وادراك ايدهيم ديسك شمسه تقرب ونظر كبيدر عجز مقرر در ديمك ايله ناظم عليه الرحمه بيت سابقه فى اعلى و دلنشين دليل اقناعى

حكمنده مثال كتورمشدر رحمة الله عليه لكن بو محلده (ناظمه اعتراض ايتمشلر كه وجه شبه ايله اتصافده ناقص اولان مشبه قلنور اما زياده اتصافى اولان مشبه به قلنور راما بو بيتده عكسى واقع اولمشدر مع هذا (بيت) صور تكر جمال تو بنهاد نقطهٔ) (از بهر امتحان قلم افتاب شد) مفادنجه وجه شبه پيغمبر عليه الصلاة السلامده شمسدن زياده ونهايت كمال اوزره اولديغى مسلم ايكن مشبه به قلنوب شمسه تشبيه اولنمش مشبه قلنمش ديو وارد اولان سؤالك جوابنده (شارح شيخ زاده ديمش كه ولك ان تجعل هذا التشبيه من التشبيه المقلوب الذى يجعل فيه الناقص مشبها به قصدا الى ادعاء انه زائد فى وجه التشبيه كما فى قول الشاعر (وبدأ الصباح كانه غرته) (وجه الخليفة حين يمتدح (قال صاحب المطول الغرة بياض فى جبهة الفرس فوق الدرهم يقال غرة لاعزة واكرمه وغرة الصباح بياضه فان الشاعر قصد بها ان وجه الخليفة اتم من الصباح فى الوضوح والضيا (قال الحنفى تشبيهه صلى الله عليه وسلم بالشمس حين يرمقها البشر من بعد فيرونها صغيرة ثم لودنوا اليها من قرب لكلت ابصارهم من النظر اليها لعظم حجمها وتشعشع ضيائها كذلك حضرت الرسول صلى الله عليه وسلم اذا تصورته افهام البشر من حيث البشرية انه فرد من افرادها بما زعمت الواهمة انها قد يمكنها الاحاطة بصفاته الكمالية واذا ظهر لها انه سيد المرسلين وحبيب رب العالمين وله المعجزات الباهرات والآيات البينات ظهر لها ان ادراك كنه حقيقته والاحاطة بفضله خارج عن طوق البشر (فقوله تظهر للعينين الخ بيان لوجه الشبه وهو ان كلا منهما قد يدرك من جهة وقد لا يدرك من جهة الحقيقة (وفى البيت من البديع التشبيه الذى هو اظهر من الشمس والمقابلة بين بعد وامم ومراعات النظير بين العينين والطرف

* * تخميس * *

بلور مشاهده نك اهل كشف اولان حدن ازاله ايليه مز قرب معنوى بعدن نقابى رفعله ايتمش نقاب پرسعدن) (كالشمس تظهر للعينين من بعد

صغيرة وتكل الطرف من امم

وكيف يد مفاعلن رك فى الد فعلن دنيا حق مستفعلن قته فعلن
قوم نيا مستفعلن م تسل فعلن لوعنـه بال مستفعلن حلم فعلن
(وكيف يدرك فى الدنيا حقيقته) (قوم نيـام تسلو اعنـه بالحلم)
فكيف فاشرط محذوفه جوابدر فاذا كان الامر كذلك فكيف
يدرك تقديرنده دربعض نسخه ده واوايله بيت مقدمه عطف اولور
لكن فا ايله اولمق ربط معنايه انسب ومرجح اولور كيف استفهام
انكاريدر استبعاد ايچوندر كيف ايله سؤال حالدندر تفصيلى
فكيف تنكر حبا الخ بيتنده ذكر اولنمشدر بو مقامده مبنى محلا
منصوب مؤخر يدرك فعلنه مفعول فيه در يعنى ظرفيدر كيف
فعلندن صكره يا اول ذكر اولنسه فعلك ظرفى اولور (يدرك باب افعالدن
فعل مضارعدر ادراك كدنذ ادراك معرفتدر بعضيلر تصور الشئ
والبلوغ الى اقصاه ديمش بو محلده مراد معرفتدر بو خسه
مقاصدده ذكر اولنان الادراك تصور وحضور وحصول الشئ عند
العقل معناسنه مطلقا ادراك عام وشامل اولان ادراك كلدر بلكه
معرفت اول ادراك كلينك افراد ندندر (فى الدنيا يدرك فعلنه
متعلقدر دنودن مأخوذ درادنانك مؤنثيدر وجه تسميه آخرته قريب
اولديغيدر فى الدنيا كلمه سيله تقييد اولنديغى آخرتده ادراك ممكن
اولديغنه اشارتدر (حقيقتـه بالنصب يدرك فعلنك مفعوليدر
حقيقة الشئ ذاته (وبعضيلر مابه الشئ هو هو اى الماهية ديمشلر
(قال الحنفى المراد بحقيقته هى مبدأ جميع آثار الكمالية المختصة به
التى لم يمكن لاحد من البشر مشاركته فى مجموعها ولان فى شئ
من افرادها (قال الشيخ اراد بحقيقته كماله الخاص به ونهاية
منزلته والقرب والقبول لاماهيته فانها معلومة لكل احد من ذوى
العقول (قوله قوم يدرك فعلنك فاعليدر قوم جماعة من الرجال
والنساء ديمشلر قوم لفظا مفرددر لكن معنى جمع اولمغله نيام
قومه صفت وقوعى صحيحدر (نيام نائمك جمعيدر صيام صائمك جمعى
اولديغى كبى نومى تعريف ايمشلر النوم حالة تعرض للحيوان من
استرخاء اعصاب الدماغ من رطوبات الابخرة المتصاعدة الى الدماغ
بحيث يقف الحواس الظاهرة عن الاحساس بو محلده غفلتدن

مجازدر (تسلوا تفعل بابندن فعل مضارعدر تحتنده ضمير فاعلى
قومه راجعدر (تسلوا جمله سى قومك صفت بعد صفتيدر تسليدن
مشتقدر تسلوا ديمك راضى اولوب قناعت ايدرلر ديمكدر (قوله عنه
تسلوا كلمه سنه متعلقدر ضمير سيد كائنات عليه الصلاة والسلامه
راجعدر (بالحلم جار مجرور تسلويه متعلقدر (حلم بضم الحاء واللام رؤيا
معناسنه در جمعى احلامدر (الحلم بضم الحاء واللام وسكون الميم
مصدر در لكن احتلام رؤياده جماعه ديرلر (شارح حنفيه والحلم
النوم وقد يطلق على مايرى فى النوم ديمش رؤيا حقنده وارده اولان
احاديث شريفه دن (عن حذيفة بن سيد الساعد عن النبى
صلى الله عليه وسلم انه قال ذهبت النبوة فلا نبوة بعدى الا المبشرات
الرؤيا الصالحة يراها الرجل اوترى له رواه الطبرانى (وعن ابى سعيد
الخدرى اذارى احدكم الرؤيا يحبها فانما هى من الله فليحمد الله
عليها وليحدث بها واذا رأى غير ذلك مما يكره فانما هى من الشيطان
فليستعذ بالله ولا يذكرها لاحد فانها لا تضره رواه البخارى
(وعن جابر اصدق الرؤيا من كان نهارا لان الله تعالى خصنى
بالوحى نهارا رواه الحاكم (روى الامام احمد اصدق الرؤيا بالاسحار
بيورلمش (فكيف يدرك قوانده فا جزائيه در شرط محذوفنه جواب
اولمغله (محصول معناى بيت) كويا ناظم عليه الرحمه ديمك مراد
ايدر كه ابيات سابقه دن بر وتحقيق ايلدك كه حقيقت محمديه يى
فهم وادراك خلق عاجز ايلدى شرح وبيانده صامت وساكتدن
غيرى بر احد كورلمدى پيغمبر عليه الصلاة والسلام شمس كبيدر
حقيقتنى رؤيت وادراك يقيندن كونشه باقق كبيدر عينه وبصيرته
كلال وخلل واضمحلال وير ير وجهله نظر وادراك قابل دكلدر
فاذا كان الامر كذلك يعنى حال بويله ايكن فكيف يدرك حقيقته
يعنى حقيقت محمديه يى ادراك بو رتبه لرده ايكن رتبه استعدادلرينى
بيلمكله رؤياده كورمكله راضى وبونكله متسلى اولان قوم نيام
غافلون اول پيغمبر ذيشانك دنياده حقيقتنى نيجه ادراك ايدرلر
ايده مزلر بعيد ومستبعددر ديمك اولور (قال الشارح المصنفك
توزيع على ماتقدم وتأكيد للكلال الذى حاصلها العجز عن معرفة

حقيقة النبويه والقصور عن ادراك الماهية المصطفويه يعنى
اذا كان حاله شبيهة بحال الشمس لايتيسر فى الدنيا الاحاطة
بحقيقته على الوجه المخصوص خصوصا اذا كان من تصدى لمعرفته
قوما نياما اصحاب نوم وغفلة اذا كان هؤلاء قانعين عن معرفته بادنى شئ
كما هو حال المحتلم يقنع بادنى شئ فالاستفهام للاستبعاد وطلب الانتفاء
(وفى البيت حسن التعليل ومراعات النظير بين نيام والحلم والمقابلة
بين يدرك ونيام والاحتراس فى الدنيا والتلميح الى الحديث والاستعارة
فى قوله نيام حيث استعاره للغا فاين الجاهلين ورشحها بقوله بالحلم

* * تخميس * *

* بيلن حقيقتنى ايردى حقه اول همه سو *
* وليك تركله لازم جهاد نفس عدو *
* مقيم بستر غفلت اولان اوراحت جو *
* فكيف يدرك فى الدنيا حقيقته *
* قوم نيام تسلوا عنه بالحلم *

فبلغ ال مفاعلن علم فى فاعلن ه انه مفاعلن بشر فعلن
وانه مفاعلن خير خل فاعلن ق الله كل مستفعلن لهم فعلن
(فبلغ العلم فيه انه بشر) (وانه خير خلق الله كلهم)
بو بيتك وزننده اوچ محلده خبن علتى عارض اولمغله مستفعلن
وزنى مفاعلن وزننده كلمشدر (فبلغ العلم فاجزائيده در شرط
محذوفه جوابدر مبلغ اسم مكاندر بلوغ وصولدر بعضيلر اقصاى
مقاصد وانتهاء مطالبه وصولدر ديمشلر (بو مقامده مبلغ العلمك
معناسى درتبة العلم فيه صلى الله عليه وسلم ديمك اولور ياخود مصدر
ميميدر (قال مصنفك هذا البيت تعيين لمحل وصول علم العلما ومنتهى
افهام الازكيا بعد التعرض للعجز فالمبلغ اسم مكان اى محل بلوغ
علمهم هو انه بشر لايعلمون ولايقدرون على ازيد من ذلك (قوله
مبلغ مبتدادر العلم لفظنه مضافدر الف لام مضاف اليهدن
عوضدر علم مخلوقات ياخود علم انسانى ديمكدر علمك تعريفلرى
واقسامى ومعانيسى خاتمه ده تفصيل اولنمشدر (ايمدى بيت
قصيده ده اولان العلم لفظى ايله مراد علمك خاتمه ده تفصيل اولنان

معانيسندن قنغيسى مناسب ايسه اول معنى مراد اوله لكن مناسب
اولان واقعه مطابقت ايله موصوف اولان تصديق يقينيه اطلاق
اولنان علمدر بعضيلر علمدن مراد لغت معناسيله بيلمكدر (يعنى
حقيقت محمديه يى بيلمه نك نهايتى انه بشر الخ ديمك اولور (كما قال الحنفى
والعلم قد يطلق ويراد به المعنى المصدرى وقد يراد به المعلوم وقد يطلق
على المعرفة (بعض علما بو كونه تقرير ايدر كه علم بيلمك ياخود بيلمه نك
مبدائى اولان صفت كه برشيئه تعلق ايلسه اول شيئك انكشافنى
اقتضا ايدر (قوله فيه جار مجرور كائن كلمه سنه متعلق اولوب علمك
صفتى اولور كائن فيه ديمكدر (بعض شراح مضاف ماسبق
قرينه سيله محذوفدر كائن فى حقيقته صلى الله عليه وسلم ديمكدر
ديمش (قوله انه بشر ان حروف مشبهه دندر ضمير مبنى محلا منصوب
اسميدر ضمير سرور كائنات عليه الصلاة والسلامه راجعدر بشر
ان كلمه سنك خبريدر جمله سى مبتدا اولان مبلغ كلمه سنك خبريدر
(بشر بالتحريك ظاهر جلده ديرلر اما بشر بسكون الزا اصطلاحده
لفظ انسان ايله مرادفاندر بشر ديمك انسان ديمكدر انسانه بشر
ديدكلرى جلد ظاهر اولديغى ايچوندر ديمشلر حتى انسانك
تعريفنده بادى البشرة مستقيم القامة ديمشلر وجهنده انسانك
شعر اولميوب بشره سى ظاهر سائر حيوانك شعر وصوف ايله مملو
اولوب بشره سى ظاهر دكلدر وجه تسميه بودر ديمشلر (ناظمك
مرادى بشر كلى متواطى اولمغله بشريت وانسانيتده جميع ناس
مساوى اولوب معارف الهيه وكمالات معنويه واعمال جميله ايله
متفاوت اولديغنه اشارتدر انه بشر قولى معناى اوله اشارت
اولور وانه خير خلق الله قولى ايله معناى ثانى يه اشارت ايتمشدر وانه
خير خلق الله قولى انه بشر اوزرينه معطوفدر (خلق عرف
لغتده مخلوق معناسنه در لفظ كل خلقى تأكيددر ضمير جمعه مضافدر
هم ضميرى خلقه راجعدر خلق مفرد اللفظدر معناسنده جمعدر
بو بيت سابق الذكر بيته نتيجه حكمنده در فبلغ العلمده فا شرط
محذوفه جواب اولمغله بو وجهله تقرير اولنور كه اول قوم نيام
حقيقت محمديه يى نيجه ادراك ايده بيلور فاذا كان كذلك فبلغ العلم

يعنى چونكه ادراك ايده مزلر انلرده حقيقة محمديه يى نهايت ادراك وغايت رتبۀ علم ومعرفت انجق ظاهرده كوردكلرى انسان وبشريت ايله ظاهرا وباهرا مشاهده ايلدكلرى محاسن ذاتيه ومعجزات وفضائل بينات حسبيله مخلوقات خدانك جمله سندن خيرلو اولديغيدر (محصول معناى عبارت بيت) انلرك نهاية علم وادراكلرى يعنى پك چوق بلەجكلرى اول ذات عالى انسان وبشردر كذلك اول ذات مخلوقات خدانك جمله سنك خيرلوسيدر (يعنى اول قوم نيامك مشاهده واطلاعلرى انجق بوقدر ديمك مراديدر

* ⁑ تخميس ⁑ *

دوشك اومبدأ نور محبتنى دون وكون * تفكر ايتكه ندرذات شاه خيرمدن بودرنهايت معنى كتاب عجزه بوتون * فمبلغ العلم فيه انه بشر * وانه خير خلق الله كلهم *

وكل آ مفاعلن ى اتى الر فاعلن رسل الكرا مستفعلن م بها فعلن فانما ات مفاعلن تصلت فعلن من نوره مستفعلن بهم فعلن (وكل اى اتى الرسل الكرام بها) (فانما اتصلت من نوره بهم) (واو عاطفه در بالرفع كل كلمه سى مبتدادر خبرى مصراع آتيده اولان (اتصلت جمله سيدر مبتدا مع خبره جمله سى عطف الجمله على الجمله قبيلندندر كل افراد يدر نكره يه مضاف اولمغله احاطۀ افراد ايچوندر اكلت كل رمان كبيدر يوخسه احاطۀ اجزا ايچون دكلدر يعنى كل واحد من الايات ديمكدر (كل احاطۀ اجزا ايچون اولى معرفه يه مضاف اولورسه در اكلت كل الرمان كبى كه رمانك قشرى وجميع اجزاسى اكلده داخل اولور (آى بمد الهمزة آيتك جميدر وآية بمد الهمزه اصلنده اية بسكون العين فعلة وزننده ايدى ياساكن الفه ابدال اولندى استثقالا للتضعيف ديمشلر يعنى آية اصلنده فعلة وزننده سكون يا ايله همزه نك فتحى ويانك سكونيله ايدى ياالفه قلب اولندى آية اولدى يعنى آية كلمه سنده اولان همزه يه الف مقلوبه كلمكله مد الف ايله آية اولدى (وآنقوايده الآية همزه نك فتحى ومدى ويانك فتحى وتخفيفى ايله علامة الآ ى همزه نك مد ايله جميدر وآية كتاب اللهدن اولان جماعت حروفه دخى

اطلاق اولنور ديمشلر بو محلده آيات الرسل ايله مراد رسل كرامك ظلام شركدن امتلرينى طرف حقه هدايت ايچون كتوردكلرى آيات بينات معجزاتكه علامات نبوتندر (اتى فعل ماضيدر بمعنى المجئ اولان اتيانندر كتورمك معناسنه (الرسل بضمتين وسكون سين ايله دخى لغتدر الرسل اتى نك فاعليدر رسولك جميدر رسول مرسل معناسنه دركه انلر مرسل من الله الى الخلقدر الكرام بالكسر كريمك جميدر مكرم ومعظم من عندالله ديمكدر رسلك صفة مادحه سى وكاشفه سيدر لام استغراق ايچوندر بها جار مجرور اتى كلمه سنه متعلقدر (با تعديه ايچوندر ضمير ايا ته راجعدر اتى جمله سى آى كلمه سنك صفتيدر فا جزائيه در انما اداة حصردر اتصلت فعل ماضى مؤنثدر تحتنده ضمير آى كلمه سنه راجع فاعليدر اتصلت جمله سى مصراع اولده مبتدا اولان كل كلمه سنك خبر يدر مبتدا اولان كل كلمه سى معناى شرطى متضمن اولمغله خبرنه فا داخل اولمشدر زيرا قاعده دركه اذا كان المبتدأ اسم موصول بفعل او بظرف نحو الذى فى الدار فله درهم او نكرة موصوفة باحدهما مثل كل رجل يأتينى ومثل كل رجل فى الدار فله درهم يكون متضمنا لمعنى الشرط فيجوز دخول الفاء فى الخبر ههنا والمراد من كونه متضمنا لمعنى الشرط سببية الاول للثانى او للحكم به كذا فى الجامى (من نوره اتصلت فعلنه متعلقدر مضاف محذوفدر من ايصال نوره ياخود من ضيا من نوره تقديرنده در (بهم ده با اتصلت فعلنك صله سيدر كه جار مجرور اتصلت فعلنه متعلقدر باالى معناسنه در نوره ضميرى سيد الانبياء عليه الصلاة والسلامه راجعدر (بهم جمع ضميرى در (الرسل كلمه سنه راجع اولور انما بو مقامده قصر الصفة على الموصوف اولمغله قصر ايچوندر وقصر افراديدر (نته كيم شيخ زاده قصره اشارت ايدر (كما قال اى ما اتصلت تلك المعجزات بهم الامن ضيا من نوره وكما فى الدرة فالمقصور عليه ههنا قوله من نوره اى ما اتصلت تلك الآيات اليهم الامن نوره عليه السلام لامن شئ آخر ولامن نور غيره فيكون من قصر الصفة على الموصوف افرادا وقلبا ديمشدر (محصول معناى بيت) رسل كرامك كتورديكى هر برآيات ومعجزاتك

انلره اتصالی ووصولی انجق ایصال نور محمدیدندر (یوخسه اول ایصال انلره آخردن دخی اولوب اوایصالده آخر ذات مشترك اولمق اوزره دكلدردیمك قصر افرادی معناسنجه‌در (یاخود اوایصال نور محمدیندر یوخسه آخردن دكلدردیمك قصر قلب معناسنجه‌در قصرك اقسامی وقواعدی خاتمه‌ده مفصلدر

* ⁂ تخمیس ⁂ *

اولوب ترشح نور یله قطره لر پیدا * اوقطره لر اثر اصلك ایتمه‌ده ابدا اودر اومأخذ كل فیض مایهٔ اشیا * وكل آی اتی الرسل الكرام بها

* فانما اتصلت من نوره بهم *

فانه مفاعلن شمس فض فاعلن لهم كوا مستفعلن كبها فعلن یظهرن ان مستفعلن وارها فاعلن للناس فی الظ مستفعلن ظلم فعلن

(فانه شمس فضل هم كواكبها) (یظهرن انوارها للناس فی الظلم)

فانه فا تعلیلیه‌در ان حروف مشبهه دندر ضمیر مبنی محلا مجرور ان كلمه سنك اسمیدر ضمیر سلطان الانبیا علیه الصلاة والسلامه راجعدر (قوله شمس خبریدر جمله سنك محلی یوق جملهٔ تعلیلیه‌در بیت سابقده اولان اتصلت من نوره الخ كلامنك علتیدر زیرا پیغمبر علیه الصلاة والسلام شمس فضل الهی اولوب سائر انبیای كرام اول شمسك كواكبی یعنی اول شمسدن استفاضهٔ فیض ایدر كواكب اولدقده بهرحال انبیای عظامه متصل اولان آیات ومعجزات وكمالات نور محمدیدن مقتبس ومستفاد اولمق اقتضا ایتمكله علتی اولدیغی آشكار اولور دخی زیاده بیانی كلور (فضل شمسك مضاف الیهیدر فضل كمالات معناسنه‌در اضافتی بمعنی اللامدر (شیخ زاده شمس اضافتی بمعنی من در تقدیری شمس من فضائل الله دردیمش (ناظم بیت اسبقده كالشمس تظهر للعینین مصر عنده پیغمبریمز علیه الصلاة والسلامی شمسه تشبیه ایتمشیدی بو بیتده دخی ادات تشبیهی حذف ایدوب رجل عدل زید اسد كبی تشبیه بلیغ ایله سرور انبیا علیه الصلاة والسلامی شمسه تشبیه بلیغ ایدوب سالف الذكر تشبیه سابقی تأكید ایتمشدر (هم ضمیر منفصل مبنی محلا مرفوع مبتدادر بیت سابقده اولان انبیا لفظنه راجعدر (كواكب مبتدانك

خبریدر (ها كلمه‌سی مضاف الیهیدر بودخی تشبیه بلیغ ایله انبیای كرامی كواكبه تشبیهدر ها ضمیری شمس فضل اولان سلطان انبیا افندیمزه راجعدر تأنیث ضمیری شمسك لفظی اعتباریله‌در اشبو ارجاع ضمیر ایله انبیای عظامی پیغمبریمز علیه الصلاة والسلامه نسبتك صحت ومناسبتی یعنی انبیای عظام شمس فضلك كواكبی اولمق اوزره تعبیرك مناسبتی بووجهله دركه قمر وهلال وبدر مراد اولوب قمرك تغیر صورت ایله احوال ثلثه‌سی اعتباریله تعدد اعتباریله قمره تعدد كلوب اشبو اعتباره مبنی تعددی ملاحظه‌سیله فیض وكمالاتی انبیای عظام نور محمدیدن استفاضه‌لرینه نظرله شمسه ذات محمدی‌یی تشبیه بلیغ وانبیای كرام وشمسك كواكبی اولمق نسبتی مناسبتی بووجهله ظاهر اولور وبیت سابقده اولان (من نوره بهم قولنه بو علت مقامنده تأكید اولدیغی آشكار اولور واكر كواكبدن مراد معنای حقیقیسی اولان مطلقا انجم معناسنه كواكب اولورسه بوتقدیرجه انبیاء عظامك پیغمبریمز علیه الصلاة والسلام افندیمزه نسبت ومصاحبتلری شمس سلطان الكواكب اولوب باقی كواكب شمسك توابعندن اولدیغنه نظرله‌در معنای اول نور القمر مستفاد من الشمس ملاحظه‌سی اعتباریله‌در (قوله یظهرن افعال بابندن فعل مضارع مؤنثدر اظهاردندر فاعل ضمیری كواكبه راجعدر انوارها یظهر فعلنك مفعولیدر ضمیره مضافدر ها ضمیری كواكبه راجعدر یظهرن جمله‌سی محلا مرفوع كواكبك صفتیدر اشبو یظهرن انوارها الخ مصراع اولده اولان سابق الذكر ایكی عدد تشبیه بلیغك وجه شبهنی بیان مقامنده‌در یعنی پیغمبریمز علیه الصلاة والسلامی خورشیده تشبیه وانبیاء كرامی كواكبه تشبیهده وجه شبه بودركه (نته كیم انوار كواكب عند عدم وجود الشمس ظاهر اولوب طلوع آفتابده انوار كواكب مستور اولدیغی كبی انبیای عظامك دخی ایصال وحی وتعلیم شرایع واحكام دین بیوردقلری صاحب الشریعة الباقیة پیغمبریمز علیه الصلاة والسلامك بعثلرندن مقدمدر شویله كه بعث اولندقده ادیان سابقه وشرایع

انبيا محو ونسخ اولمشدر طلوع شمس عالمتابده انوار كواكب منطفى ومضمحل اولمق وجه شبه اولديغى بووجهله مبيندر قوله انوارها كلمه سنده استعارهٔ مصرحه واردر بووجهله كه ناظم انبياء عظامك ناسه تعليم ايلدكلرى شرايع واحكامى سمت سلامت وصلاحه ايصالده ظلمت مهالكده قالان ذواتك محتاج اولدقلرى انواره تشبيه ايلدى بعده مشبه به اولان انوارى ذكر ايلدى مشبه اولان شرايع احكام انبيايى مراد ايتمكله استعارهٔ مصرحه متحقق اولدى (قوله للناس جار مجرور يظهرن فعلنه متعلقدر للناس كلمه سنده لام تخصيص ايچوندر ديمشلر (يعنى انبياى سائره نك بعثتلرى جنس ناسه مختصدر اما پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامك بعثتلرى وارساللرى انس وجن وجميع خلقه در معناسنه اشارت اولور (قوله فى الظلم مقدر كائنا كلمه سنه متعلق اولوب ناسدن حال واقع اولمشدر (الظلم ظلمتك جمعيدر ظلم كلمه سنده دخى استعارهٔ مصرحه واردر يعنى ناسك كفر وطغيانلرينى تشبيه ايلدى وجه شبه ظلمتده قالان كيمسنه طريق خلاص جانى بوله ميوب مهالكده قالديغى كذلك ناسك دخى كفر وطغيانده اولمريله مهالكده قالديغى طرفين تشبيهده امر مشترك وجه شبهدر (معلوم اوله كه بالاده تفصيل اولنان انوارده اولان استعارهٔ مصرحه يى درة المضيئه صاحبى بووجله تقرير ايتمشدر شبه علوم الانبياء عليهم السلام بالنور فى اهتداء الناس الى الحق استعارة مصرحة ديمشدر (لكن وجه شبهده طرفين تشبيه مشترك اولمق شرط اولديغنه نظرله تقريرمز بورده امر مشترك وجه شبه يكده ظاهر دكلدر (اما بو حقير ناتوانك استعارهٔ انوارده اولان بالاده مفصل تفصيلاتدن وجه شبه مشترك زياده واضح اولمق كرك (محصول معناى بيت) رسل كرامك كتوردكلرى معجزات وآيات بالجمله پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامك نور نبوتلرندن انلره متصل اولمشدر (زيرا پيغمبر آخر الزمان عليه الصلاة والسلام افنديمز شمس فضل الهيدر انبياى عظام او شمسك كواكبيدر اويله كواكبدر كه انوارلرى (يعنى شرايع واحكام الهيه يى ناسه اظهار وتبليغ واهتدالرى

حال كون الناس فى الظلم در (يعنى ناس كفر وضلالت ايچنده اولدقلرى حالده در معلوم اوله كه بو مقامده اولان تشبيه ضمنى حسبنجه بو معنى دخى مستفاد اولور كه انبياء عظامك تبليغ شرايع واحكام ايله ناسه هدايت ودلالت طريق حق ايلدكلرى پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامك بعثتندن مقدمدر يوخسه سعادتلو افنديمز بعث اولندقده انلرك انوارلرى يعنى شرايع دين واحكاملرى منطفى ومنسوخ اولديغنى بياندر كه انبياى كرامى بالاده تحرير اولنديغى اوزره كواكبه تشبيه حسبيله (نته كيم كواكبك انوارى قبل طلوع الشمس اولوب طلوع آفتابده انوار سائره دن اثر قالمديغى كبى ديمك مراد ايدر (شارح شيخ زاده عليه الرحمه خلاصهٔ معنى اولمق اوزره بو وجهله تقرير ايتمش كما قال (فالمعنى ان سيدنا صلى الله عليه وسلم شمس من فضل الله طلعت على العالمين والانبياء عليهم السلام اقمارها يظهرن الانوار المستفادة منها فى عالم الشهادة عند غيبها عنها ويختفين عند ظهور سلطان الشمس فينسخ دينه صلى الله عليه وسلم جميع اديانها (وفى البيت مراعاة النظير بين الشمس والكواكب والانوار والمقابلة بين الانوار والظلم وبين الظلم والشمس وبين الظلم والاظهار وبين صغيرة وبكل الطرف فانه فى معنى كبيرة

* ⁂ تخميس ⁂ *

ظلام شركى كيدردى او اختران هدا اولك شاه رسل ايتدى جمله دن اغنا
كلنجه قالمدى هب شرع انبياده بقا (فانه شمس فضل هم كواكبها
(يظهرن انوارها للناس فى الظلم)

اكرم بخل مستفعلن ق نبى فعلن ى زانه مستفعلن خلق فعلن
بالحسن مش مستفعلن تمل فعلن بالبشر مت مستفعلن تسم فعلن
(اكرم بخلق نبى زانه خلق) (بالحسن مشتمل بالبشر متسم)

اكرم بخلق انصر به وزننده فعل تعجبدر معناسى نبى عليه السلامك خلقى يعنى خلقتى نه كوزلدر تعجب پسند ديمكدر فارسيده زهى تحسين وپسند ايله تعبير ايدرلر فعل تعجبك اصلنى بيانده نحاة اختلاف ايتمشلر مختارى بودر كه (قال مولانا جامى فعل التعجب ما وضع لانشاء التعجب وله صيغتان ما افعل وافعل به ولا يتغيران

الى المضارع والمجهول والتأنيث وما مبتدأ نكرة بمعنى شئ
لان النكارة تناسب التعجب لان التعجب يكون فيما خفى سببه ومابعده
خبره مع نكارته نحو ما احسن زيد واحسن به ولفظ به فاعل لهذا الفعل
فلا ضمير فى افعل لان الفاعل واحد لبس الا والباء زائدة (ايمدى
احسن بزيد مثالنده احسن امر حاضردر با زائده در امر حاضر
بونده فعل ماضى معناسنه در احسن زيد معناسنده در همزه تصيير
ايچون اولمغله احسن زيد ديمك صار زيد ذا حسن ديمكدر (قال
صاحب الدره اكرم على صيغه امر الحاضر من الاكرام فعل تعجب
وله فعلان لانشاء التعجب ما اكرمه واكرم به غير متصرفين كنعم
وعسى واعرابهما ما نكرة بمعنى شئ مرفوعة محلا مبتدأ والجملة
من الفعل والفاعل والمفعول خبره واعراب الثانى اصل اكرم اكرم
زيد بصيغة الماضى من الاكرام والهمزة للصيرورة اى صار ذا كرم
ثم نقل من صيغة الاخبار الى الانشا وزيدت الباء فى الفاعل فصار اكرم
بزيد وهذا هو المعنى الاصلى وهو غير مراد فى الاستعمال وانما المراد
التعجب من كرم زيد او من حسنه او غير ذلك فاذا عرفت هذا
فيقول اكرم بخلق نبى فعل تعجب وبخلق بالفتح فاعله والباء زائدة
فى الفاعل عند سيبويه والجملة مستأنفة لا محل لها من الاعراب
لان المراد بها التعجب من كرم خلقته عليه السلام مدحا وترغيبا
للامة فى الاقتداء به (ايمدى بو محلده اكرم فعل ماضى در بخلق
كلمه سنده با زائده در خلق فاعليدر اكرم بخلق جمله سى استينافيه در
اكرم كلمه سنك همزه سى صيرورت ايچون اولمغله معنى خلق نبى ذاكرم
ديمك اولور اصل معناى فعل تعجب بودر لكن استعمالاتده معناى
تعجبده مستعمل اوله كلمشدر (نته كيم شارح مصنفك اكرم على
صيغة التعجب وفاعله بخلق ديمش بو مقامده دخى ديمكدر كه نبى
عليه الصلاة والسلامك خلقى نه كريمدر تعجب و پسند زهى كريم
ديمك معناسنده در كريم استعمالات مشهوره ده بخل مقابلنده اولمغله
صفة باعثة على بذل المال مع بشاشة من غير انقباض ايله تعريف
ايتمشلر كاهى شرف حسب ونسبده دخى استعمال اولنور كقوله
صلى الله عليه وسلم (الكريم ابن الكريم ابن الكريم يوسف ابن

يعقوب ابن اسحق ابن ابرهيم) (قال الشيخ الكريم عبارة عن ايثار
الصفح عن الجانى بالاحسان الى المسيء والتسبق بالانعام (كذلك
كريم لئيم مقابلنده استعمال اولنور (قال الشاعر) اذا انت اكرمت
الكريم ملكته) (وان انت اكرمت اللئيم تمردا (خلق بفتح اللام
اصلنده مصدردر اسم مفعول معناسنده استعمال اولنوب مكوناته
اطلاق اولنور (بيت) قد انك الخلق فى كل رتبة) (مقرين انك
فيها فريد) وكاهى خلقت وبنيه مراد اولور فلان سوى الخلق ديرلر
بو مقامده خلقت معناسنه ملايم اولور (قال صاحب الدرة والمراد
بالخلقة وجوده الخاص به من الروح والجسد (قوله نبى خبر معناسنه
اولان نبأدندر فعيل بمعنى فاعلدر مخبر عن الحق ديمكدر خلقك
مضاف اليهيدر صفتك موصوفه اضافتى قبيلندندر (قوله زانه فعل
ماضيدر زان يزين زينا كلور زينتدندر تزيين وتحسين ايلدى
ديمكدر (شارح مصنفك قوله زانه اى جعله مزينا معناسنه ويرمشدر
(قال الامام الراغب الزينة ثلثة نفسية كالعلم والاعتقاد الحسنة
وبدنية كالقوة وطول القامة وتناسب الاعضاء وزينة خارجة كالمال
والجاه (زانه كلمه سنده اولان ضمير محلا منصوب زان فعلنك مفعوليدر
ضمير بنصب اللام اولان خلقه كيدر خلق بضم الخاء زان كلمه سنك
فاعليدر جمله سى خلق كلمه سنك صفتيدر نبى كلمه سنك صفتى
اولمق دخى ممكندر خلق بالضم بو مقامده ذكر مفرد اراده الجمع
قبيلندندر كما فى قوله تعالى (وانك لعلى خلق عظيم) وارد اولمشدر
(پس خلق ايله مراد مكارم اخلاق واعراض جليله واوصاف
روحانيه ومعانى مستحسنه عظيمه ديمكدر كه نبى محترم صلى الله عليه
وسلم افنديمزك خلقت شريفلريكه تناسب اعضا وحسن صورت
وسائر محسنات ظاهريه سى (قال المادح) خرست التناسب
فى الاعضاء ثم جرى) (ماء الملاحة فيها فاكتسبت بالحسن) منظومنجه
عجب كريمدر كه مكارم اخلاق حسنه وكمال سيرت مستحسنه دخى
اول خلقت جليله يى تزيين ايلدى يعنى حسن خلق عاليلرى برقت
دخى پيرايهٔ حسن وجمال ولطافت ظاهريه لرى اولمشدر
ديمك اولور (قال الحنفى التعجب من كمال حسن صورة هذا النبى

الكريم ومن تزيين ذلك الحسن التام بكونه على خلق عظيم فان الحسن الصورى مالم يزين بالكمال المعنوى لم يتم بو تقرير زانه كلمه‌سنده اولان ضمير خلق لفظنه راجع اولديغى صورتده اما كرزانه ضميرى نبى كلمه‌سنه راجع اولورسه معنى (كما قال صاحب الدرة والمعنى ما اكرم هذا النبى صورة وسيرة فانه مزين بالخلق العظيم ومشتمل بالحسن العميم (قوله بالحسن جار مجرور مؤخر مشتمل كلمه‌سنه متعلقدر قوله مشتمل بالجر نبى كلمه‌سنك صفتيدر (نته‌كيم شارح مصنفك والظرف اعنى بالحسن متعلق بقوله مشتمل وهو مجرور على انه صفة نبى وكذا متسم مجرور على انه صفة بعد صفة ديمشدر (شارح شيخ زاده الاشتمال التلبس مع الاحاطة ديمش (درة صاحبى قابليجى واحاطه ايديجى معناسنه‌در يعنى اويله نبى محترم كه حسنله محاطدر يعنى حسنى لباس كبى كيمشدر حسن محيط اولمشدر معناسنه‌در لفظ مشتملده استعارهٔ بالكنايه واردر ديمش (ايمدى بو تقدير اوزره معنى بو وجهله تقرير اولنور كه كويا (ناظم كندو نفسنده حسن وجمالى شئ محيط اولان لباسه تشبيه ايلدى بعده مشبه به‌ه مختص اولان اشتمالى مشبه اولان حسنه اثبات ايتمكله قرينهٔ تشبيه ايدوب استعارهٔ مكنيه تحقق ايلدى (قال فى المطول قد يضمر التشبيه فى نفس المتكلم فلا يصرح بشئ من اركان التشبيه سوى المشبه ويدل على ذلك التشبيه المضمر بان يثبت للمشبه امر مختص بالمشبه به فيسمى هذا التشبيه المضمر استعارة بالكناية خطيب مذهبى اوزره استعارهٔ مكنيه بودر استعاره مكنيه مقدملرده دخى تقرير اولنمشدى بالحسن كلمه‌سى متعلق اولديغى مشتمل لفظى اوزرينه تقديمى حصر افاده ايدر (ايمدى حسنى مشتمل اولمق صفتى پيغمبريمز عليه السلامه مقصوردر ديمك اولمغله قصر الصفة على الموصوف قبيلندن قصر افرادى اولور يعنى مخاطب اعتقاد ايتمش كه حسنى مشتمل اولمق صفتنده پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامه آخر ذات مشتركدر يعنى آخر كيمسه‌ده دخى او صفت بولنور اعتقادنده ايمش (خلاصه اول صفت پيغمبر عليه الصلاة والسلامه مقصوردر غيريده يوقدر ديو اشتراكى

دفع ايتمكله قصر افرادى اولور انواع قصر ماسبقده وخاتمه‌ده تفصيل اولنمشدر خلاصه حسنى مشتمل اولمق صفتى نبى محترم افنديمزه مخصوص ومقصوردر آخرده يوقدر ديمك اولور (بالبشر مؤخر متسم كلمه‌سنه متعلقدر بشر بشاشت جمال طلاقه الوجه كشاده‌رولى معناسنه‌در (قال فى الصحاح يقال بشر لى فلان بوجه حسن اى لقينى وهو حسن الوجه اى طلق الوجه (متسم اتسامدن افتعالدر وسم علامت معناسنه‌در بعضيلر الاتسام بالشئ الاتصاف به مع ظهور اثره عليه والاشتهار به اى هو عليه السلام معلم ومتصف بطلاقة الوجه وبشاشته ديمش جمال رسول اللهده طلاقت وبشاشت بر رتبه‌ده‌در كه كويا بشاشت علامت وجه مبارككزى اولوب هر نكاه ايدن اول علامت بشاشت ايله تشخيص ومشاهده ايدر ديمك اولور (محصول معناى بيت) نبى محترم صلى الله عليه وسلم حضرتلرينك خلقى يعنى هيئت صوريه حسن جمال وتناسب اعضا وسائر بصر ايله مبصر مشخصات ظاهريه جليله‌سى عجب كريمدر كه اول خلق جليله‌يى (انك لعلى خلق عظيم) آيهٔ كريمه‌سنك مظهرى اولان (اخلاق حسنه واوصاف باطنه وحسن سيرت تزيين ايلمشدر اول نبى كريم اويله نبيدر كه ذات عالى‌شاننده بالجمله حسن جمع اولوب ذاتى لباس كبى حسنى تلبس ايدوب مشتمل اولمشدر صباح الخير انوار الهى اولان وجه شريفنده بشارت خير وبشاشت وطلاقت وجه ايله علم يعنى بونلر علم وعلامت اولمغله جمله‌نك مشهودى وجمله عندنده مشهود ومسلم اولوب بو وصفله اتصافده علم اولمشدر ديمك اولور (نته‌كيم فلان علم فى العلم وفلان علم فى الكرم ديرلر (وفى البيت الجناس المحرف والاستعارة ومراعات النظير والتقسيم

* ** تخميس ** *

كريم خلق عظيم ذاتى قرة الاعين

اودر او مظهر نور جمال حق دون وكون

اووجهه ايتدى تجسم زهى كمال حسن

اكرم بخلق نبى زانه خلق

بالحسن مشتمل بالبشر متسم

كالبدر في مستفعلن شرف فعلن والزهر في مستفعلن ترف فعلن
والبحر في مستفعلن كرم فعلن والدهر في مستفعلن همم فعلن
(كالبدر في شرف والزهر في ترف) (والبحر في كرم والدهر في همم)
قوله كالبدر كاف كائن كلمه سنه متعلق اولوب جار مجرور بيت اولده
اولان نبي لفظنك صفتيدر (والزهر بفتح الزاء وسكون الهاء چيچك
معناسنه در ضم زا ايله بياض معناسنه در (وآنقوليده الزهرة زانك
فتحي وهانك سكونيله زهرة النبات ديسه لر اوتك تازه لكي وچيچكلنمش
مراد اولور زهره زانك ضمي وسكونيله بياض معناسنه در ديدي
(قال في الدرة الزهر بالتسكين والتحريك جمع زهرة ويجمع الزهر
على ازهار وجمع الجمع ازاهر وهو نور الشجر وزهرة الدنيا نضارتها
وبهجتها وحسنها (قال الحنفي يقال رجل ازهر اي ابيض مشرق
اللون ذو نضارة ومنه سميت سيدة النسأ بالزهرا لزهرتها صورة ومعنا
حسنا ونسبا (في ترف كائن كلمه سنه متعلق اولوب زهرك صفتي اولمق
مرجحدر (ترف تركيده تازه لك ترلك ونرم ونعومت معناسنه در (شراح
اي في نعومة وطرا وة ايله تفسير ايتمشلر (قال انس رضي الله عنه
ما مسست حريرا ولا ديباجا الين من كف رسول الله صلى الله عليه
وسلم انتهى (قوله في ترف بر وجه مذكور سابقا كائن كلمه سنه متعلق زهر
كلمه سنك صفتي اولوب كذلك مشبه به اولان زهرك قيدا ولمق احتمال
اولدر بو صورتده معنى تازه چيچك كبيدر (يوخسه بيات قالوب
قورو يوب صولمش زبوله ايرمش چيچك كبي دكلدر ديمك اولمغله
في ترف قيد احترازي اولور وجه شبه مقدر طراوت وتسنيم ولطافت
وحسن منظر وغيرهادر (احتمال ثاني كالزهر قولنده اولان كاف
تشبيهده رايحۀ فعل اولمغله في ترف كافه متعلق اولمغله ظرف وجه
شبه اولور قيد اولماز يعني تازه لكده وطراوتده زهر كبيدر ديمك
اولور ديمشلر (كما قال قاضي عضد قوله في ترف اي في نعومة وطراوة
وهو معنى التشبيه المستفاد من الكاف والاولى ان يجعل قيدا للمشبه به
صفة له اذ نعومة النور وطراوته انما يكون اذا لم يأخذ بالذبول
واليبس والوجه الشبه الحسن الدائم والرقة حسن النظر وغير

ذلك فيكون التشبيه على وجه مستغرب يتعجب منه (قوله والبدر
قمر شمس ايله تمام مقابل اولوب قمرك شمسدن استفاضۀ نوري تمام
اولوب اجزاء قمردن منوره اولمدق برجزء قالمدقده بدر ديرلر ليلۀ
رابعة العشر من الشهرده متحقق اولور (شرف لغتده علو ورفعت
معناسنه در حديث ابن عباس رضي الله عنهده امرنا ان نبني المداين
شرفا والمساجد جما اي بلا شرف بيورلمشدر رجل شريف ديرلر
اي عالي القدر ديمكدر شرف قمر غلبۀ نوري ونحوسدن سلامتي
اعتباريله در (في شرف بالاده تفصيل اولنديغي اوزره كائن
كلمه سنه متعلق اولوب قمرك قيدي اولدقده برج شرفنده اولان
قمره تشبيه اولوب وجه شبه مقدر اولور يعني وجه شبه اعلادن
استفاضه وادنايه افاضه وحسن صورت ونورانيه وعلو مرتبه
ورفعت وغيرهادر كه صاحب سعادت افنديمزده بونلر بر كمالدر
(واكر في شرف كاف تشبيهه متعلق اولوب في شرف قيد اولميوب
وجه شبه اولورسه شرف ورفعتده قمره تشبيه اولور لكن صورت
اولي زياده مدايحي حاويدر خصوصا وجه شبه مذكور اولميوب مقدر
علم اولق بياننده وجه شبهي مذكور اولان تشبيهه مرجحدر (والبحر
في كرم والبدر اوزرينه معطوفدر كرمك تعريفنده الاحسان الى
الغير بلا عوض ولا غرض ديمشلر وجه شبه چونكه احساندر
بحرك احساني مجازدر سهولتله كندودن انتفاع عام ومنافع بيكران
خالقه مجازا احسان قبيلندندر كرچه منافعي مقرر لكن (بيت)
بدريا در منافع بيشمارست) اكر خواهي سلامت دركنارست)
مشهور در وجه شبه ايصال واحساندر برشيء امر مخصوصده
آخر شيئه تشبيه اولنمقدن هرجهتدن انك كبي اولمق اقتضا ايتمز
وجه شبه انجق ايصال منافع واحساندر (معلوم اوله كه صاحب
اليد العالي ذو القدر والانعام عليه الصلاة والسلامك كرم
واحساني ماوراي حد تصور درحتى صاحب الدرة ديمش كه
روى انه جاءت الى النبي عليه السلام امرأة يوم حنين انشدته شعرا
تذكر فيه ايام رضاعه عليه السلام في قبيلة هوازن فرد عليه ما قيمته
خمسمائة الف الف قال ابن دحيه هذا نهاية الجود والكرم الذي لم يسمع

بمثله (والدهر في همم والبحر اوزرينه معطوف دردهر مطلقا زمان معناسنه در عرب مرور زمانه مجازا تصرف ويرديكي مطولده شاعر تأسف شيب مقامنده (بيت) مرعنه قنزعا عن قنزع (جرب الليالى ابطئ او اسرع) بيتنده مستفاددر (قال الحنفي وقيل ان العرب كانت يضيف الحوادث الى الدهر قال ابو راشب (امن المنون وريبه يتوجع والدهر ليس بمعتب من يجزع النوايب فالمعنى ان الله الذي يصيبكم بالمصائب ويأتيكم بالنوائب (نته كيم شعراء روم فلك ايله تعبير ايدوب فلكدن شكايت ضمننده انشاد اولنان اشعار لايحصى صادر ازجمله (بيت) بو عالمده صفاى خاطره نائلمى قالمشدر) فلكدن داغ برداغ اولمدق بردلمى قالمشدر) وكاهى دهرى تصريح ايدرلر (بيت (نه ندر دهرك اى عارف ازلدن بويله در كارى) سمتلر اشنالردن كرم بيكانه دن درهب) لكن حقيقتده حكم وتصرف حقك اولمغله حديث شريفده (لاتسبوا الدهر فان الدهر هو الله) وارد اولمش (ايمدى حركات واتصالات اجرام علويه تأثيرات اثباتى حكماء ومنجمين مذهبيدر بودخى ايكى صنفدر اكر روى ارضده ظهور ايدن حوادث انجق تأثيرات كواكبه مستنددر اعتقاد ايدرسه ملحد ديرلر كافر باللهدر واكر باراده الله وقدرته اسباب عاديه مقوله سيدر تأثيرى دينورسه بأس اولمق كرك (فاضل مشهور دارندلى محمد افندى رحمه الله دن ظهور حوادث كونيه ده كواكبك تأثيراتنده نه بيورسز ديو سؤاللرنده فقير حاضر ايدم بيور ديلر كه بو قدر اجرام عظيمۀ علويه عبث خلق اولنمامشدر تأثيراتى محققدر لكن على سبيل جرى عادة الله در (نته كيم نارك مسنده عادة الله شويله جارى اولمش كه نه زمان آتشه مس اولنورسه احراق ايدر جناب كبريا مس عقيبنده احراق خلق ايدر بعضا مس اولندقده احراق ايتممك خارق عاده اولور ابرهيم عليه السلامده واقع اولديغى كبى كذلك بعض كواكبك اقترانندن وانظار واتصالاتندن صحيح احكام نجوميه ده تفصيل اولديغى اوزره روى ارضده باراده الله تعالى وقدرته حوادث ظهور ايدر تخلف ايدوب ظهور ايتمكده اولور لكن عدم ظهورى خارق عادتدر دعواى ظهورى

كذب اولور بيور ديلر (واقعا حركات اجرام علويه ظهورات حوادث سفليه نك علتى اولمبوب دوران مقوله سى اولديغنه (نونيه صاحبى خضر بك عليه الرحمه اشارت ايتمشدر (بيت) للعلو بالسفل ربط لايتعليل) اذقديد ورمدار بل مضافان (بوندن صكره معلوم اوله كه بعض علما علم نجومه توغلدن بلكه تعلمدن نهى ايتدكارى استخراج ايلديكى احكام بعضا مستمرا اصابت ايتمكله اعتقادنه بلكه خلل كلور كندو دخى طويمز الطبيعة سارقة منطوقنجه حركات علويه نك تأثيرده عليتنه اعتقاد ايتمش اوله (زيرا ايمان واعتقاد اينانمقدن عبارت اولمغله علت مستقلۀ ممكنات اولان واجب الوجود جلت عظمته طرفندن ذهول ايتمكله كافر اولور (لكن بو ديديكمز زمانه اهل نجومنه نظرله دكلدر زيرا انلرك اكثر احكاملرى تخلف ايتمكله عليتنه اعتقاد دكل بلكه عدم تأثيرنه اعتقادلرى دخى اقرب اولور (ايمدى بو تأثيرات ظاهريه نظرا شعراء روم حوادثى فلكه وكاهى دهره وشعراء عرب دهره وزمانه مجازا نسبت ايده كلمكله ناظم عليه الرحمه نك دهره نسبتى بو كه بناء مسلك شعرايه اعتبارا در (قوله همم هممتك جمعيدر همت لغتده قصد معناسنه در استعمالده بعض ارباب همتدن اولان كباره عالى الهمه ديرلر (يعنى امور عظامى قصد ومال وجاه ورتبۀ عاليه ويرور بولرشانندندر ديمك مراد ايدرلر همم سلطان الانبيا عليه الصلاة والسلام مشهود ومسلم كائناتدر (نته كيم حسان رضى الله عنه بيورمش (بيت) له همم لامنتها لكبارها) وهمته الصغرى اجل من الدهر) ومقامده سؤال ايتمشلر كه وجه شبه مشبه بهده اقوى اولمق شرطدر بو تقديراوزره صاحب سعادت افنديمز عليه السلام بو بيتده مشبه به اولملى ايدى يوخسه مشبه اولمق اقتضا ايتمز ايدى بو ايراد ايلدكارى سؤال وجوابك تفصيلى ابيات سابقه دن (كالشمس تظهر للعينين من بعد) بيتنده مذكوردر كه تشبيه مقلوب تسميه ايتمشلردر (خلاصۀ معناى بيت) اول نبى محترم افنديمز تازه وتر ونرم لطيف اولان شكوفه كبيدر حسن منظر ورقت وطراوتده كذلك عالمى اضائه وافاضۀ فيض وتربيه ونشر انوار

انظار سعادتده برج شرفنده اولان بدر كبيدر كذلك بحر كبيدر
كمال منافع واحسانده كذلك دهر كبيدر اعاظم جاه ومال ورتبه
جامله‌يى بركيمسه حقنده قصد واعطاده ديمك اولور وفى البيت
من البديع التشبيه والتنظير والمزاوجه ومراعاة النظير

* * تخميس * *

محيط مدحى اودر مفاخرت صدفن (صغرمى كاسهٔ وسع كسيرنه خلقن
كوزت بو بيت ايله تشبيه قلبنى سلفن (كالزهر فى ترف والبدر فى شرف
(والبحر فى كرم والدهر فى همم)

كانه مفاعلن وهو فر فاعلن دفى جلا مستفعلن لته فعلن
فى عسكر مستفعلن حين تل فاعلن قاه وفى مفتعلن حشم فعلن
(كانه وهو فرد فى جلالته) (فى عسكر حين تلقاه فى حشم)
قوله كان حروف مشبهه‌دندر ضمير مبنى محلا منصوب كان كلمه‌سنك
اسميدر ضمير پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامه راجعدر (وهو واو
حاليه‌در هو ضمير منفصل مبنى محلا مرفوع مبتدادر (فرد خبريدر
جمله‌سى كان كلمه‌سنك اسمندن حالدر فرد مفرد ديمكدر يعنى يالكز
معناسنه‌در (قال بعض الشراح وفى الصحاح الفرد الوتر والجمع
افراد ويجوز ان يراد من الفرد واحد غير مصحوب به احد تتمه نيم
(الله وتر يحب الوتر) الله فرد يحب الفرد ديمكدر فى جلالته جار
مجرور كان كلمه‌سنده كافدن مستفاد اولان تشبيهه متعلقدر وجه
شبه مقامنده‌در (جلالت عظمت معناسنه جليل اسماء اللهدندر
هو جليل ديمك الله جلال صفتى ايله متصفدر ديمكدر (قال
الامام الغزالى رحمه الله الكبير يرجع الى الذات والجليل الى الصفات
والعظيم يشمل هما (فى عسكر كائن كلمه‌سنه متعلقدر كان كلمه‌سنك
خبريدر (حين تقديرا منصوب سالف الذكر فى عسكر كلمه‌سنك
متعلق اولديغى كائن لفظنه ظرفدر حين مابعدنه مضافدر (تلقاه
تلقى فعل مضارع مخاطبدر فاعلى انت ضميرى مخاطب عامه
خطابدر ضمير مبنى محلا منصوب مفعوليدر ضمير سيد كائنات عليه
الصلاة والسلامه راجعدر تلقاه جمله‌سى ظرفك مضاف اليهيدر
قوله تعالى (يوم ينفع الصادقين صدقهم) مثللودر تلقاه سن اكا

ملاقى

ملاقى اولورسك يعنى اكه اولشورسك انى بولورسك ديمك مثللودر
(قال الحنفى وفى عسكر متعلق بمقدر وهو خبر كان اى كانه كائن
فى عسكر وهذا المقدر هو العامل فى الظرف اعنى حينا وحين يجوز
ان يكون مبنيا لاضافته الى الجملة الفعليه قوله وفى حشم فى عسكر
اوزرينه معطوفدر خدم واتباعدر سر عسكرك وملوكك خدم
وحشم واتباع ومتعلقات ملازمه‌سندندر (ايمدى معنى بو تقدير
اوزره حضرت سلطان منصور اللواء المؤيد بتأييدات ذى العظمة
والكبرياء پيغمبريمز عليه الصلاة والسلام افنديمز منفرد يالكز
تك وتنها اولديغى حالده ملاقى اولديغك وقتده جلالت وعظمتيله
كانه فى عسكر كويا عسكر ايچنده وخدم وحشم ايچنده كبيدر
ديمك اولور حين تلقاه كلمه‌سى ضرورة وزن ايچون ذكرده تأخير
اولنمشدر (قال صاحب الدرة فى بعض النسخ من جلالته فيكون
كلمة من تعليلية لمضمون الجملة التى قبلها او متعلقة بما تعلق به الخبر
وبالتشبيه المستفاد من الكاف وقيل كلمة فى بمعنى مع اى مع جلالته
وهذا هو وجه التشبيه قدم على المشبه به والقصد تشبيهه منفردا
بنفسه مصحوبا بالجيش فى الهيبة والعظمة والوقار وحل البيت
هكذا كانه عليه الصلاة والسلام فى عسكر وحشم من جلالته
وعظمته حين تلقاه منفردا وما فيه من التقديم والتأخير انما هو لاجل
النظم والمعنى ان النبى عليه الصلاة والسلام لغاية جلالته وعظمته
بحيث اذا ابصرته حال انفراده عن تابع كانه فى عسكر يملاء عظمته
وابهته العيون والانظار انتهى (لكن فقير ناتوان معناى تشبيه ايله
بو وجهله بيان مراد ايدرم كه كانه ده اولان ضمير رسالت پناه
افنديمزه راجعدر حرف تشبيه اولان كان واسطه‌سيله پيغمبريمز
عليه الصلاة والسلامك منفردا اولمالرندن حاصل اولان حال فى
عسكر قولى منطوقنجه عسكر ايچنده اولمسندن حاصل اولان حاله
تشبيهدر كه فى جلالته وجه شبه‌در زيرا فى جلالته كلمه‌سنده اولان
فى لفظى كانه كلمه‌سنده اولان كافدن مستفاد اولان تشبيهه متعلقدر
معلوم اوله كه بو مقامده اولان تشبيه همان بر مشابهت لغويه‌در كه
برحال آخره تشبيهدر بو خسه علم بيانده مذكور اولان تشبيه مركبدر

دیمك مشكلدر زیرا تشبیه مركبده طرفین تشبیه یعنی مشبه ومشبه به امور متعدده دن منتزعه حال وهیئت اولمق شرطدر بو مقامده طرفینده امور متعدده بولمق متعذر درهمان پیغمبر علیه الصلاة والسلامك منفردا بنفسه بولندیغی حالی خدم واتباع ومهابت وجلالات وعظمتله عسكر ایچنده بولندیغی حاله تشبیهدر (خلاصهٔ معنای بیت) سلطان ملائك خدم صلی الله علیه وسلم افندیمزك منفرد وتنها ملاقی اولدیغك وقتده اولان حالی وعظمت ومهابتده عسكر وخدم وحشم ایچنده اولمق حالی كبیدر من طرف الله كندوده بر مهابت وعظمت واردر كه یالكزجه فرد وتنها ایكن بیله ینه مهابتی قلوبه مستولیدر بر رتبه ده كه عسكر ایچنده خدم وحشم ومتعلقات ایله معنون اولان ذاتك حالی كبی اولور دیمك اوله (شارح حنفی رحمه الله اختیار ایلدیكی معنی سالف البیان تحریر اتمزی مؤیددر (كما قال المعنی بعدان بین المصنف جمال صورته وكمال معناه شرع فی هذا البیت ان یبین كمال مهابته ووفور عظمته فشبه حالة ملاقاته وهو فرد غیر محفوف بالانصار والاعوان بحالة كونه قد احدقت به لبوس المعارك مشیرا الی ان اوصافه الكمالیة ونعوته الجلالیة فی احداث المهابة فی قلوب الخصوم قائمة مقام عسكر قد ملاء فی وجه الارض (وفی البیت من البدیع التشبیه والمقابلة بین الفرد والعسكر ومراعات النظیر بین العسكر والحشم وحسن التعلیل

* ** تخمیس ** *

*ایدوب احاطه جیوش سروش او پادشهی *

* الوردی غلغلهٔ آسمانیان رهی *

*ویروردی هیبت غیبی كورنلره ولهی *

* كانه وهو فرد فی جلالته *

* فی عسكر حین تلقاه وفی حشم *

كانما ال مفاعلن لؤلؤال فاعلن مكنون فی مستفعلن صدف فعلن من معدنی مستفعلن منطق فاعلن منه ومب مفتعلن تسم فعلن (كانما اللؤلؤ المكنون فی صدف) (من معدنی منطق منه ومبتسم) (قوله كانما كان حروف مشبهه دندر ما كافه كلكه عملدن ساقط

اولمشدر كانما انجق تشبیهی مفید اولور (قوله اللؤلؤ لفظا مرفوع محذوف مبتدا اولان كلامه لفظنك خبریدر كانما كلامه علیه السلام للؤلؤ تقدیرنده در كانما زید الاسد كبیدر تشبیهدر استعاره دكلدر (زیرا ادات تشبیه ذكر اولنمشدر (لؤلؤ مشهور اولان اینجودر جمعی لآلی دخی كلور بو مقامده (لؤلؤ كلمه سی مشبه بهدر مقدر اولان كلامه لفظی مشبهدر قوله تعالی (صم بكم) كبیدر كه صم مشبه بهدر مقدر اولان هم كلمه سی مشبهدر (ایدی پیغمبر علیه الصلاة والسلام افندیمزك كلام لفظلرینی اینجویه تشبیهدر كمال لطافت وعالمك رغبت واعتبارنده یعنی وجه شبه بودر قوله المكنون مكنون مستور معناسنه در (من كننت الشیء ای سترته دیرلر لؤلؤ كلمه سنك صفتیدر موصوف اولان لؤلؤ جمعدر مكنون مفرددر صفت موصوفه مطابق اولمق شرطدر دیو سؤال كلمز زیرا الاسم الجنس المجرد عن التاء یجوز فیه التذكیر والتأنیث والجمع یقال النخل باسق وباسقة وباسقات (قوله فی صدف مكنون كلمه سنه متعلقدر (صدف معروفدر در ونندن اینجو چیقدیغی مشهوردر (من معدنی تثنیه در اصلی معدنین در اضافت ایله نون ساقط اولمشدر تثنیه نك حالت جری یا ایله در (وآنقوایده المعدن میمك فتحی ودالك كسریله شول یردر كه اندن التون وكمش وسائر نسنه لر اخراج اولنور ومز بوره معدن دیدكلری باز وقیش مقیم اولدقلری ایچوندر (نته كیم عدن توطن معناسنه در (جنات عدن) دیدكلری ای جنات اقامة دیمكدر دیمش (بعض شراح المعدن فی العرف منبع النفیس دیدیكی بو محله مناسبدر (قوله منطق معدن كلمه سنك مضاف الیهیدر ظرفك مظروفه اضافتی قبیلندندر (قوله مبتسم بالفتح مصدر میمی در ابتسامدندر ابتسام اول ضحكدر بو بیتك معناسنده ایكی احتمال واردر (احتمال اول لؤلؤ كلمه سی محذوف مبتدا اولان كلامه لفظنك خبری اولور نته كیم تفصیلی اولندی (احتمال ثانیده اللؤلؤ كلمه سی مبتدا اولور مصراع ثانیده (من معدنی من ابتدائیه در جار مجرور مقدر كائن یاخود ظاهر وصادر مقوله سنه متعلق اولوب مبتدانك خبری اولور (فی صدف جار مع المجرور كائن محذوفنه متعلق لؤلؤ كلمه سنك صفتیدر وقیدیدر

یعنی صدفده مستور و مصون اینجو در دیمك اولور منطق كلام دیمكدر معدهنك مضاف الیهیدر (نته كیم درة المضیئه ده المنطق مصدر میمی بمعنی النطق الذی هو الكلام دیمشدر منه جار مجرور محذوفه متعلق اولوب منطقك صفتیدر ضمیر فخر كائنات علیه الصلاة والسلامه راجعدر (مبتسم مصدر میمیدر ابتسام معناسنه در (شارح مصنفك ومنطق ومبتسم مصدر ان بمعنی النطق والابتسام دیمشدر یاخود اسم مكاندر محل ابتسام دیمكدر والمبتسم واو عاطفه ایله منطق اوزرینه معطوفدر ذكر اولنان منه دلالتی ایله واكه استاد ایله مبتسم قولنده دخی منه كلمه سی مقدردر (مبتسم منه دیمكدر (اشبو منطق ومبتسم كلمه لری مصدر اولوب وابتسام وتبسم معناسنه در دیدكلری اوزره بو بیتده شراحك ذاهب اولدیغی تشبیهك تفصیلی بو وجهله اولمق اختیار اولندی (یعنی ناظم علیه الرحمه كما سبق منطق كلمه سی اسم مكان اولمق اعتباریله لسان مباركهٔ رسول الٰهی وشفتین سعادتلرینی اشیاء نفیسهٔ مقبولهٔ ذی قیمت وجمله عندنده معتبر وعالمك مرغوب ومستحسنی اشیاندن ظهور وصدورده معدنه تشبیه ایلدی (پس معنی دیمك اولدیكه كان صدفده مصون ال دكمه مش وپاك وصاف وممتاز ومستور اولان لؤلؤ صاحب سعادت علیه الصلاة والسلامك محل نطق ومحل ابتسام اولان لسان مباركلرندن وشفتین شریفلرندن صادر وظاهر اولاندر یعنی كویا لؤلؤ اول ایكی معدندن صادر اولان كلام شریفلری ودندان كونین بهالریدر (خلاصه انجو بونلره مشابهدر دیمك اولور لكن بو مقامده ناظم آخر بر معنای لطیف دخی مراد ایدر دیمك ممكندر كه بو فقیر ضعیفانه تقریره مبادرت ایدر یعنی ناظم علیه الرحمه من معدنی منطق دیوب صیغهٔ تثنیه ایله ایكی معدن مراد ایدر كذلك منطق كلمه سی كلام معناسنه اولدیغی درة المضیئه المنطق هو الكلام دیو تصریحی سبقت ایلدی (ایمدی ایكی معدندن بری معدن كلام ظاهر اولان فم پرنور یاخود لسان شریفلریدر ایكنجیسی معدن كلام نفسی اولان قلب منورلریدر كه (ان الكلام لفی الفؤاد

دیمشلردر (پس كانما اللؤلؤ المكنون من معدن منطق دیمك كانه انجو اول ایكی معدندندر دیمك اولور یعنی اول ایكی معدندن صادر اولانه لؤلؤ یه مشابهدر دیمك اولدقده اول ایكی معدن نطقدن مراد بری فم شریفلری وبری قلب منورلریدر (اشبو ایكی معدندن صادر اولان كلام لفظی وكلام نفسی اولدیغنه بناء اینجویی كلام لفظی یه وكلام نفسی یه تشبیه اولور زیرا معدن منطقدن یعنی معدن كلامدن صادر اولان انلردر كه كلام لفظی وكلام نفسی اول ایكی معدندن صادر اولور اول معدنك بری فم شریف مباركلریدر (ایكنجیسی قلب منور پیغمبریدر خلاصه اینجو اول ایكی معدندندر دیمك عبارتی كلام نفسی وكلام لفظی یی تشبیه مقلوب ایله اینجویه تشبیهی مفید اولور (معلوم اوله كه ناظم تشبیه مقلوب ایله بیتی ادا ایتمكدن مراد وجه شبه مشبه اولان كلام نفسی وكلام لفظیده زیاده اولدیغنی افاده ایچوندر بونلردن ماعدا بیت مشروحك بر معنای لطیفه دخی دلالتی واردر كه بیتده اولان مبتسم كلمه سی اسم مكان اولمغله مبتسمدن یعنی محل تبسمدن ظاهر ومشاهده اولنان دندان شریف محترملری اولمغله اینجویی اول دندان مكرمه دخی تشبیه اولور حین تبسمده محبوبلر اكثر یا دندان نما اولدیغی مشهوردر (بو مقامده تفصیلی بو وجهله دركه ایكی معدندن مراد بالاده ذكر اولندیغی اوزره معدن اول فم شریف اوله كه معدن كلام لفظیدر معدن ثانی قلب منورلریدر كه معدن كلام نفسیدر (ناظمك منطق كلمه سی كلام معناسنه اولدیغی شراحك تصریحلری بالاده ذكر اولمشیدی (ایمدی منطق ایله مراد مطلقا كلام اولمغله مطلق كلام لفظی وكلام نفسی یه شامل اولدیغنه بناء اینجویی صاحب سعادت علیه الصلاة والسلام افندیمزك كلام لفظیٔ بلاغت احتوالرینه كذلك كلام نفسیٔ منورلرینه تشبیه اولور نته كیم بالاده بیان اولندی لكن بوندن ماعدا مبتسم قولی معدنی كلمه سی اوزرینه معطوف اولمغله من مبتسم دیمك اولور پس مبتسم اسم مكان اولدیغی كذا ایتمشیدی بو صورتده محل ابتسام كه شفتین مباركلریدر بوندن ظهور ایدن دندان محترم نبوی

عليه الصلاة والسلام اينجويه تشبيه اولور (ايمدى بو صورتده اينجويى اوچ شيئه تشبيه اولور كه كلام لفظى وكلام نفسى ودندان كونين بهاى مباركلريدر كلام نفسينك بيانى لوناسبت قدره آياته بتنده مصلدر كلام نفسى محسوسات خارجيه دن اولمامقده بأس يوقدر طرفين تشبيه كاه محسوساتدن وكاه معقولاتدن اولمق جائز اولديغى مطولده مصرحدر (بومقامى كمال ايضاح ايچون شراحك كلامى بعينه نقل وتحرير اولندى (شارح شيخ زاده رحمه الله ديمشدر كه (قوله ومعدنى خبر اللؤلؤ اى كائن وصادر منهما والمنطق والمبتسم مصدران واراد بالنطق ما يجرى على القلب ومعدن الابتسام وهو الفم والبادى منه الثغر ومعدن النطق القلب والبادى منه الكلام الدال عليه فان اللسان ترجمان القلب انتهى لغتده دغر اوك د يشاره ديرلر (شارح حنفى ديمش كه شبه لؤلؤ المكنون فى الصدف الذى لم يتطرق الى لمسه كف ولا بنان بكلامه الفصيح وبتبسمه الذى ثغره البهى (بعض شراح ديمشدر كه المنطق محل النطق وهو القلب والمبتسم محل ابتسام وهو ما تقدم من الاسنان وقيل الشفتان وقد شبه الناظم اسنان الشريفة النبى وكلامه المعظمة صلى الله عليه وسلم باللؤلؤ المحفوظ فى الصدف بالتشبيه المقلوب وفى البيت تشبيهان حسى ومعنوى فالحسى تشبيه الفاظه الشريفة واسنانه اللطيفة باللؤلؤ المصون والمعنوى تشبيه الفم والقلب بالمعدن لان القلب محل ورود فيض الهى والفم محل اظهار الاسرار الحكم القرآنى وحاصل المعنى كان اللؤلؤ المكنون فى صدف ظاهرا من معدنى نطقه وابتسامه عليه السلام لغاية بشاشته وزيادة نور وجهه اذا نطق ظهر اللؤلؤ من حسن ابتسامه ولطافة كلامه وقد جاء انه صلى الله عليه وسلم اذا ضحك يتلألأ من حسن ابتسامه ولطافة كلامه وقد جاء انه صلى الله عليه وسلم اذا ضحك يتلألأ فى الجدار (معلوم اوله كه تشبيه سالف الذكرك تفصيل وتصويرى شرح وبيان اولندى شراح تشبيه مقلوبدر ديدكلرى يه نه محتاج اولمغله بو كونه تفصيل اولنور كه عرفده اشياء نفيسه لؤلؤيه تشبيه اولنور يوخسه لؤلؤ غيره تشبيه اولنمق عرف

اولمشدر لكن مشبه به وجه شبهده اقوى اولمق قاعدهٔ بيانيه دن اولمغله لؤلؤيى ناظم بو بيتده مشبه ايدوب كلام سعادتى ودندان محترمى مشبه به ايتمكله وجه شبهك انلرده ازيد واقوى اولديغنى بيان اولور (زيرا صاحب سعادت عليه الصلاة والسلامك كلام شريفلرى وكرك دندان منورلرى اينجودن وجوهله معتبر ومقبول واعلى المعالى اولديغى مسلم عالمدر واقعده وجه شبه كندوده اقوى اولمق شرط اولان مشبه به اولمغه سزاواردر يوخسه اينجود كلدر ديمكه اشارتدر (محصول معناى بيت) كانه صدف ايچنده پاك مصون ومستور اولان اينجو كمال لطافت وقيمت واعتبارده عليه الصلاة والسلام افنديمزك معدن نطق وابتساملرندن خارج كبيدر يعنى اول خارجه بكزردر اكا مشابهدر ديمكدر (ايمدى محل نطق اولان لسان مباركلرندن وقلب منورلرندن كذلك محل ابتسام اولان شفتين سعادتدن ظهور وصدور ايدن كلام لفظى وكلام نفسى يه كذلك دندان مباركلرينه لؤلؤيى تشبيه اولور وتشبيه تشبيه مقلوبدر وفى البيت من البديع حسن التشبيه مع مراعاة النظير والاستعارة

* * تخميس * *

* بلاغت فصحا بو لدى عجز ايله اسفن *

* اولورمى قدرى مكر كل يانندە هيچ علفن *

* كلامى الدى همه بحر حكمتك تحفن *

* كانما اللؤلؤ المكنون فى صدف *

(من معدنى منطق منه ومبتسم)

لاطيب يع مستفعلن دلتر فعلن باضم اع مستفعلن ظمه فعلن

طوبا لمن مستفعلن تشق فعلن منه ومل مفتعلن تثم فعلن

(لاطيب يعدل تربا ضم اعظمه) (طوبى لمنتشق منه وملتثم)

قوله لاطيب لا نفى جنس ايچون اولان لادر طيب فتح اوزره مبنى محلا منصوب لانك اسميدر يعدل جمله سى خبريدر بونك قاعدهٔ اعرابى بو وجهله دركه نفى جنس اولان لانك اسمى هو المسند اليه بعد دخول لا عليه ايله تعريف اولنمشدر (ايمدى اكر بو مسند اليه معرفه اولورسه ياخود معرفه اولمش لكن

لا ایله کندو یدینی منفصل اولورسه بو ایکی صورتلك هر برنده
اول مسند الیهك رفعی ولانك تکراری واجب اولور نحو لا زید
فی الدار ولا عمرو ونحو لا فی الدار رجل ولا امراة اكر بو یله اولمازسه
یعنی بو ایکی صورتدن هر بری معا دنفی اولورسه پس اکر نکره
اولورسه ولا ایله کندو یدینی منفصل اولمیوب متصل اولورسه ودخی
مضاف یاخود شبه مضاف اولمازسه علی ما ینصب به المفرد فتح
اوزره مبنی اولور نحو لا رجل فی الدار و نحو لا طیب یعدل اما اکر
بو صورتده مضاف یاخود شبه مضاف اولورسه اسم مرقوم
مبنی اولمیوب منصوب و معرب اولور نحو لا غلام رجل فی الدار
ولا عشرین درهملك کبی عشرین حالة نصبی یا ایله منصوبدر
اکرچه نکره درلکن شبه مضاف اولمغله پس معرب منصوبدر
منادی بحثنده ملا جامی شبه مضاف هو کل اسم لا یتم معناه الا
بانضمام آخر الیه تعریفی ایله تعریف ایدر (وفی المتوسط الفرق
بین لا التی لنفی الجنس ولا التی بمعنی لیس ان الاول لنفی الجنس والثانی
لنفی واحد من الجنس مثلا اذا قیل لا رجل فی الدار کان معناه انه
لیس فی الدار هذا الجنس فاذا لا یکون فیها واحد واثنان وغیرهما
واذا قیل لا رجل فی الدار کان معناه نفی واحد من جنس الرجل
ویجوز ان یکون واحد آخر او اثنین او ثلثة او اکثر (قوله طیب
شیخ زاده ما یتطیب به دیمش حتی الطیب لا یرد دیدکلرندن مراد
رایحهٔ طیبه یی حاوی اولان شی هدیه ویرلسه رد اولنماز عطر شاهی
وعنبر وسائر عطرادهان کبی دیمکدر (قوله یعدل فعل مضارعدر
من عدله اذا ساواه یقال یعدل ای یساوی و یماثل دیمشلر یعنی
انکله برابر اولماز واکه مماثل اولماز یکزمز دیمکدر (کما قال
بعض شراح یعدل من العدل بالکسر وهو المثل یقال عدی
عدل عبدك اذا کان عبدا یعدل عبدا یعدل تحتنده فاعل ضمیری
طیبه راجعدر جمله سی محلا مرفوع لانك اسمیدر لا مع اسمه وخبره
جمله سی استثنا فیه در (قوله تربا بالضم والکسر والتربة بضم التاء
تراب معناسنه در جمعی اترب کلور که مراد ضم اعظمه جمله سی ایله
موصوف ومفسر اولان ترابدر (قوله ضم فعل ماضیدر جمع معناسنه

اولان ضمدندر تحتنده فاعل ضمیری ترابه راجعدر (قوله اعظمه ضم
فعلنك مفعو لیدر جمله سی ترابك صفتیدر اعظم عظمك جمعیدر
عظام دخی جمع کلور عظم کمك معناسنه در (بو محلده اعظمدن
مراد معدن نور رحمت الهی اولان جسد منوردر که ذکر جز اراده
کل قبیلندندر اعظم کلمه سی عظیمك دخی جمعی اولمغله کبیر وعالی
ومعتبر اولان ذات اشیاده استعمال اولنور وزیر اعظم دیرلر (ناظم
علیه الرحمه اعظمه لفظیله ظرافت ایتمشدر ضمیر سید کائنات
علیه الصلاة والسلامه راجع اولمغله ضم اعظمه ایله موصوف
اولان تراب جسد پرنور پیغمبر ذیشان علیه الصلاة والسلامی مراد
ایدوب کندوده اول نوری حاوی یی جمع ومس ایدن ترابه معادل طیب
بو قدر دیمك اولور مآل مقصود قبر شریف نبویدر (قال الحنفی
الضم الجمع یقال ضمنی فلان الطریق ای جمعنا ومنه سمیت احدی
الحرکات الثلث بالضم لاجتماع الشفتین دیمشدر بو تراب مبارکه نك
بو یله طیب جان بخش اولدیغی جوار یت حسبیله اولدیغی ظاهردر
(ذکر فی الدرة عن انس رضی الله عنه ما شممت عنبرا ولا مسکا ولا شیئا
اطیب من ریح رسول الله صلی الله علیه وسلم وهذا متفق علیه وکان
الاصحاب یعرفون مشی النبی علیه السلام فی الازقاء من طیب الرایحة
(وکما روی ان فاطمة الزهری بنت النبی رضی الله عنها اخذ تربة من
تراب قبره الشریف بعد ما دفنوه علیه السلام فشممته ثم انشأت
شعر * ماذا علی من شم تربة احمدی * ان لا یشم مدی الدهر غوالیا *
* صبت علی مصائب لو انها * صبت علی الایام صرن لیالیا *
روی جاء اعرابی الی قبر النبی صلی الله علیه وسلم * فزاره ثم بکی وانشد
شعر) یا خیر من دفنت بالقاع اعظمه * فطاب من طیبهن القاع والاکم
* نفسی الفدا القبر انت ساکنه * فیه العفاف وفیه الجود والکرم *
(ثم قال الشارح ان لحوم الانبیاء علیهم الصلاة والسلام حرام علی
التراب وانه علیه السلام حی فی قبره بجسده کما رأی النبی علیه السلام
لیلة المعراج ان موسی علیه السلام یصلی فی قبره انتهی مشایخ
صوفیه دن و علمادن بر عزیز الذات که کذب وافترا انلره نسبت مسلوب
الاحتمال اولدیغندن غیری کذبه موجب یوق واحتیاج یوق نقل

ويمين ايدر بيرم حضرت شيخ ايله حج شريفه احرام بند عزيمت
اولمش ايدم مدينهٔ منوره يه وصول وحرم شريفه دخولمزده
مواجههٔ سعادتده پاى اداب ومحبت اوزره قيام وتوجهمزده حضرت
شيخك صلات وسلامنى رسالت پناه افنديمز طرفندن ردسلام
والتفاتى استماع ايلدم ودر ويشانمزدن معيتمزده برذات دخى
استماع ايلديكنى هم نقل وهم يمين ايتمكله فقيرى تصديق ايلدى
ديو تحقيق ايلدى (تراب ارضك بعضى سندن بعضى سنك افضليتنده
اختلاف ايتمشلر لكن اختلاف تراب قبر نبى عليه السلامدن
ماعداده در يوخسه تراب قبر سيد المرسلين عليه الصلاة والسلام
جمله سندن حتى تراب بيت خدادن دخى افضلدر بونده اختلاف
يوقدر ديمشلر (قوله طوبى فعلى وزننده خير وسعادت معناسنه در اصلى
طيبى در يانك ماقبلى مضموم اولمغله واوه قلب اولنمشدر طوبى تقديرا
مرفوع مبتدادر (قوله لمنتشق جار مجرور كائن كلمه سنه متعلق اولوب
خبريدر معناسى خير وسعادت عظيم اول تراب مباركه يى استنشاق
ايدن ايچوندر ديمك اولور (بونك اعرابى سلام عليك تركيبنك
اعرابى كبيدر ديمشلر (قال فى الافصاح سلام عليك مثال الجواز
وقوع النكرة مبتدا اذا تخصصت بوجه نحو شرا هر ذاناب اى شئ
عظيم بو مقامده دخى مبتدا اولان طوبى كلمه سى محذوف عظيم
صفتى ايله مخصصدر (قاضى عضد طوبى اخبار وانشاء استعمال
اولنور دعا موضعنده استعمال اولنمغله اطيب المعيشة لك معناسنه
اولور ديمش (قال شيخ زاده فى حاشية البيضاوى والسلام بمعنى
التسليم اى الدعا بالسلامة فمعنى سلام عليك سلمت عليك سلاما
اى دعوات ان يسلمكم الله من الافات (ايمدى بو مقامده دعا مراد
اولورسه معنى خير وسعادت اندن استنشاق ايدن كمسه يه اولسون
ديمك اولور جمله سى جملهٔ استينافيهٔ دعائيه اولور منتشق انتشاقدندر
يقال انتشقت الريح اى شممتها منتشق اسم فاعلدر (قوله منه جار
مجرور منتشق كلمه سنه متعلقدر ضمير ترابه راجعدر معنى اول ترابدن
شم ايدن كمسه يه طوبى له ديمك اولور (قوله وملثم اسم فاعلدر تقبيل
معناسنه اولان التثامدندر مجرورا سالف الذكر منتشق اوزرينه

معطوفدر

معطوفدر بو محلده منه كلمه سى محذوفدر مقدمنده منه ذكر
اولنديغى بو محذوفه قرينه در ملثم منه تقديرنده در (قال بعض
شراح معنى البيت ان تراب قبر النبى عليه الصلاة والسلام مما لا يعادل
له طيب فيا طوبى لمن استنشقه ويا طوبى لمن قبله ديمشدر (وفى البيت
مراعاة النظير بين الطيب والانتشاق والالتيام وجناس الاشتقاق
بين طيب وطوبى والاستعارة بين ضم واعظمه

* * تخميس * *

ملكار ايتمده زوارى ايله طورده غلو * شميم كلشن جناتى المغه همه سو
كه پوس زائر ايچوندر اوسدهٔ دلجو * لا طيب يعدل تربا ضم اعظمه
* طوبى لمنتشق منه وملتثم *

ابان مو مفاعلن لده فعلن عن طيب عن مستفعلن صره فعلن
ياطيب مب مستفعلن تداء فعلن منه ومخ مفتعلن تثم فعلن
(ابان مولده عن طيب عنصره) (ياطيب مبتداء منه ومختتم)
(ابان فعل ماضيدر اصلى ابون در اجاب كبى واوك حركه سى ماقبلنده
ساكن اولان بايه ويردك واو ساكن ماقبلى مفتوح واوى الفه قلب
ايتدك ابان اولدى تحتنده فاعل ضميرى مستتر خداى متعاله راجعدر
ابان فعلى كاه بنفسه تعديه ايدر (قال الشيخ يقال ابانه اى اظهره وكاه
كشف معناسى تضمين اولنوب عن ايله تعديه ايدر كما يقال ابان عنه
اى كشف عنه ديمكدر مولده مصدر ميميدر ابان فعلنك مفعوليدر
جمله سى ابتدائيه در مولد ضميره مضافدر ضمير پيغمبر آخر الزمان
عليه الصلاة والسلامه راجعدر بو صورتده ديمك اولور كه رسالت
پناه عليه الصلاة والسلام افنديمزى جناب كبريا جل شانه اصل
طيبدن اظهار ايلدى يعنى ولادت همايونى كه اب ايله جددن
طيبدن ظهور ايلدى اب ايله جده فرائضده دخى اصل ديرلر
اشبو عنصر پاك واصل طيبدن ولادت سعادتى اظهار ايلدى ديمك
ابا وامهات سلطان رسالت عليه الصلاة والسلامك طهارتنه ونكاح
صحيح ايله نسل وحسب طاهردن صاحب سعادت عليه السلامك
ولادت ظهورينه اشارت اولور دره صاحبى ابان فعل ماض من
الابانة بمعنى الاظهار وفاعله راجع الى الله تعالى اوفاعله اليوم الاتى

في البيت الاتي ومولده بالنصب مفعوله مضاف الى ضمير النبي عليه الصلاة والسلام اى اظهر مولده يوم عظيم وقعت فيه الوقايع العجيبة الاتية في الابيات الاتية فيكون على هذا مجاز في الاسناد (يعنى بعض شراح ابان فعلنك فاعلى بيت آتيده مذكور اولان يوم كلمه‌سيدر ديمش يعنى ملوك كفرهٔ اطراف وكاسره‌نك اضمحلال دولت وانطفاء چراغ اقباللرينى تفرس وفهم ايلدكلرى يوم معهودكه او كونده بيك سنه‌دن برومنطفى اولميان آتش پرستان فرسك نيرانلرينك دفعة سونوب كليا منطفى اولمش قصر كسرى منهدم واصنام ساقطه وسائر بر وجه آتى ناظمك ذكر ايلديكى خوارق عاداتك وعلاماتك ظهورى كونيدر ايشته اوكون يعنى اول يوم ولادت سعادتى ابانه واظهار ايلدى ديمك اولور واقعده مشركين وقياصره‌بر امر عظيمك حدوث وظهور ايده جكنى اول كونده تفرس وجزم ايتمشلر ايدى كويا اوكون نطق حال اولوب ولادت پيغمبر ذيشان عليه السلامى اظهار ايلدى ديمك مألنده‌در بو صورتده مولده ابان فعلنك مفعولى اولور قوله عن طيب عن حرف جر ابان فعلنه متعلقدر طيب برقاچ معنايه كلور بو مقامده خوب وطاهر معناسنه‌در السنهٔ ناسده برشئ مدح واستحسانده عنبر ديرلر مشهوردر (قال الحنفى الطيب مايتطيب به وجاء بمعنى المصدر يقال طاب يطيب طيبا ويقال هذا شيئ طيب اى طاهر نظيف قال الله تعالى (فتيمموا صعيدا طيبا) اى طاهرا وقد يقال بمعنى مستلذ الطعم والرايحة قال الشاعر (من طيب نكهتها ورد وريقتها قند) ويطلق الخبيث مقابلا للمعنيين قال الله تعالى (والبلد الطيب يخرج نباته باذن ربه والذى خبث لايخرج الا نكدا) وقد يطلق على الحل والصلاح والجود قال الله تعالى (فانكحوا ماطاب لكم من النساء) اى ماحل لكم وقال الله تعالى (ياايها الذين آمنوا انفقوا من طيبات ماكسبتم) اى من جياد مكسوبكم او من حلالها وفى ضده (ولاتيمموا الخبيث) انتهى (بعض شراح طيب خوب وكوزل معناسنه‌در ديمش خبيث ضدى اولديغى اعتباريله معناى مناسب اولور قوله عنصره اصل وحسب معناسنه‌درا كه بناء اصل مركبات اولان تراب ونار

وماء وباده عناصر اربعه ديرلر فى القاموس العنصر بالضم والفتح الاصل والحسب طيبك عنصره اضافتى صفتك موصوفه اضافتى قبيلندندر عنصره نك ضميرى صاحب رسالت عليه الصلاة والسلامه راجع اولوب طيب الاصل كلمه‌سى آبا وامهاتلرينك طيب اولوب طاهر وحسيب اولدقلرينه دلالت ايتمكله بو بيت دلارا سيد الانبيا عليه الصلاة والسلام من ازكاها افنديمزك والدين سعادت مندلرينك ايمان ايله اتصافلرينه اشارت اولور زيرا مشرك خبيثدر طيب وطهارت ايله متصف اوله‌ماز (قال صاحب الدرة وقد ذهب كثير من العلماء المتأخرين من الحنفية والشافعية الى ايمانهما وقد صح اجماعه من الحفاظ كالقرطبى وابن ناصر الدين الشامى وغيرهما حديث ان ابويه عليه السلام احياهما الله له فامنابه اكراما له وخصوصية وليس احياؤهما بممتنع شرعا ولا عقلا ومن الجائز ان يكون الايمان متأخرا عن الحديث الدال على الكفر بوندن ماعدا كذلك صاحب سعادت افنديمز عليه الصلاة والسلامك نكاح صحيح ايله اصلاب طاهره وارحام طيبه‌دن طلوع ايله مصفى ومهذب اولدقلرينى دخى بياندر كما قال صلى الله عليه وسلم (انا انفسكم نسبا وطهرا وحسبا لم يزل الله ينقلنى من الاصلاب الطيبة الى الارحام الطاهرة مصفى مهذبا لاتتشعب شعبتان الا كنت فى خيرهما فانا خيركم نفسا وخيركم ابا) كذا ذكره السيوطى (قوله ياطيب مبتدأ يا حرف ندادر طيب منادادر بو محلده فتح اوزره مبنيدر قاعده منادى مفرد ومعرفه اولسه ضم اوزره مبنى اولوب محلا منصوب مقدر ادعو كلمه‌سنك مفعولى اولور مفرد ايله مراد مضاف وشبه مضاف اولميانددر (شبه مضاف كل اسم لايتم معناه الا بانضمام امر آخر اليه ايله تعريف ايدرلر مفرد معرفه يا زيد كبى واكر منادى يه لام استغاثهٔ مفتوحه داخل اولورسه مجرور اولور يا لزيد كبى واكر منادايه الف استغاثه كلسه منادى فتح اوزره مبنى اولور وآخرنه ها الحاق اولنور يا زيداه كبى (بو مذكورلرك ماعداسنده منادى منصوب اولور يعنى منادى نكره اولسه يا رجلا كبى يا خود منادى مضاف اولسه يا عبد الله كبى ياخود

شبه مضاف اولسه یاطا لعا جبلا کبی (ایمدی یاطیب هم نکره وهم مضاف در نصبنك ایکی شرطی بولنمغله بالاولویه یاطیب کلمه‌سی منادای منصوبدر (بومحلده ندامجرد تعجب ایچوندر (کماقال صاحب الدرة النداء ههنا للتعجب اذلاینادی الاالعقلاء اوالمنزل منزلته والعرب اذا استعظم امرانا داه علی سبیل التعجب وقیل المنادی محذوف ای یااولی الالباب انظروا طیب ابتدائه وانتهائه دیمش (قال الشیخ رحمه الله والمقصود بالنداء محذوف ای یاایها العقلا انظروا الی طیب ابتدائه وطیب انتهائه ای الی طیبه فیهما وقدیذکر طرفا الشیء ویراد مجموعه کمافی قوله تعالی (وسبحوه بکرة واصیلا) ای دائما یعنی ناظمك طیب ابتدا وطیب انتهادن مرادی صاحب سعادت علیه الصلاة والسلام افندیمز بدایتدن نهایتنه کلنجه دائما هر حالنده مستمرا طیبدر دیمکدر که تعجب اشبو طیب مستمر وملازمدن حاصل اولوب ایها العقلا نظر ایدك بوطیب وکمال حسنه بونه استمراردر که مبدأدن ختامه دك دائما بوطیب ملازم دائمی برآن کند وردن زائل اولمیه تمام جای تعجبدر مألنده اوله (کماقال الشیخ المراد من هذا النداء التعجب من الطیب المستمر انتهی (بعض شراح المنادی فی امثال هذه المقام اما لمجرد التعجب او یقدر بعده منادی بحسب مایناسب المقام دیمشدر ابن ملك قوله لاطیب معنی النداء فیه یاطیب تعالی فهذا وانك یتعجب منه المتعجبون دیمشدر (قوله مبتداء ومختتم اسم زمان اولورسه ابتداء زمان سعادتلری یعنی فاتحه‌لری که زمان ولادتلری وخاتمه‌لری که حقیقة واصل الی الله اولدقلری زمان ختم وانتقالری طیبدر وحسندر دیمك اولور (قوله منه جار مجرور مقدر کائن کلمه‌سنه متعلق اولوب مبتداء لفظینك صفتیدر (ومختتم ذکر اولنان مبتداء اوزرینه معطوفدر (بومحلده منه کلمه‌سی محذوفدر مقدما مذکور اولان منه لفظی محذوفه قرینه‌در (مختتم منه دیمکدر (شراح المبتداء والمختتم اما مصدر میمی او اسم زمان او اسم مکان ومبتداء الشیء ومختتمه اوله وآخره دیدیکی اوزره معنی ابتدا وختاملری یاخود زمان ابتدالری وزمان اختاملری یاخود ابتداء مکانلری یعنی مکهٔ

مکرمه ومکان ختاملری یعنی مدینهٔ منوره جمله‌سی طیبدر مألنده اولور (محصول معنای بیت) الله سبحانه وتعالی پیغمبریمز علیه الصلاة والسلامك ولادت وظهورینی اصل طیب وطاهر وحسن وحسبدن ابانه واظهار ایلدی یااهل نظر نظر ایدك افندیمزده اولان طیب ابتدا واختتام مستمرمنه کونه طیب ونه کونه حسندر باقك برکره بویله طیب مستمر تمام جای تعجبدر دیمك اوله (وفی البیت من البدیع التکریر فی طیب وطیب والمقابلة فی مبتدأ ومختتم

* ⁂ تخمیس ⁂ *

بهار دوحهٔ امکاندر او سرو سهی

که بوی مقدمی کلدی جهانه عطر شهی

* وجودی قلدی مطیب بو کهنه بارکهی *

* ابان مولده عن طیب عنصره *

*یاطیب مبتداء منه ومختتم *

یوم تفر مستفعلن رس فی فعلن ه الفرس ان مستفعلن نهم فعلن قداندروا مستفعلن بحلو فعلن ل البوس والن مستفعلن نقم فعلن

(یوم تفرس فیه الفرس انهم) (قداندروا بحلول البوس والنقم)

ناظم علیه الرحمه مولد شریف نبوی علیه السلامی ذکر ایدوب بعده ولادت شریفه‌دن صکره منشور وحی ورسالت ایله اعظام وتکریملری وقتنه کلنجه مقدمات وحی ونبوت اولان خوارق عاداتکه ارهاصات دیرلر بیاننه بعده معجزات وبیناتك تعداد وتفصیلنه شروع ایدر بعض علما بو نظم ایله معجزات وکرامات ومعونه وغیرهالری قتی اعلا تعداد وتعریف ایتمشدر

* ⁂ شعر ⁂ *

اذا رایت امرا بخارق عادة * فمعجزة ان من نبی صدر

وان بان منه قبل وصف نبوة * فالارهاص سمه تتبع القوم فی الاثر

وان کان من بعض العوام صدوره * فکنوه حقا بالمعونة واشتهر

وان جاء یوما من ولی فانه * الکرامة فی التحقق عند ذوی النظر

ومن فاسق ان اوفق مراده * یسمی بالاستدراج فیما قد استقر

والا فیدعی بالاهانة عندهم * فقد تمت الاقسام عند الذی اختبر

(يوم ظرف زمان محدود بحسب العوامل معرب اولمغله لفظا مرفوع
مبتدأ محذوفك خبريدر هو يوم تفرس تقديرنده در (هو ضميرى
بيت اولده كى مولده كلمه سنه راجعدر مبتدا مع خبره جمله سى
استينافيه در تقديرى كانه قيل اى زمان ولادته فاجاب هو يوم فيه
ياخود يوم بيت سابقده اولان ابان فعلنك فاعليدر بيت مقدمك
شرحنده الخ تفصيلى مرور ايلدى ياخود يومدن بدلدر و يوم طلوع
شمسدن غروبه دك اولان زماندر لكن بو محلده مطلقا وقت
معناسنه در قوله تفرس تفعل بابندن فراستدن مشتقدر معناسى فراست ايله
بلدى ديمكدر تعريفنده الفراسة بكسر الفاء هى الانتقال من ظواهر
الاشياء الى بواطنها ديمشلر (الفرس بضم الفا وسكون الرا اهالىٔ
بلاد فارسدر قوم ورهط مثللى اسم جمعدر اشخاص محصوره يه
اطلاق اولنور اهالىٔ فرس كبى و قوم موسى وغيرها كبى اهالىٔ
مزبوره يه آتش پرست ديرلر نوح عليه السلامك نسلندن اولان
فارس ابن سامك اولادندن اولملريله وجه تسميه در الفرس لفظا
مرفوع تفرس فعلنك فاعليدر جمله سى يومك صفتيدر (قوله فيه جار
مجرور تفرس فعلنك مفعول فيهيدر ضميرى يومه راجعدر (قوله انهم
ان حروف مشبهه دندر هم ضميرى سكون اوزره مبنى محلا منصوب
ان لفظنك اسميدر فرس كلمه سنه راجعدر قوله قد انذروا افعال بابندن
انذاردن مشتقدر خوف معناسنه در (بعض شراح الانذار ضد
الابشار وهو اعلام بالامر المخوف ديمش قد تحقيق ايچوندر انذروانك
تحتنده قائممقام فاعلى ضمير مستتر فرسه راجعدر فرس اسم جمع
اولمغله انذروا جمع صيغه سيله كلمشدر كه انذر وا فعل ماضى جمع
مذكردر (بحلول جار مجرور انذاره متعلقدر حلول نزول ودخول
معناسنه مصدردر بوس لفظنه مضافدر مصدرك فاعله اضافتيدر
قوله البوس بالضم و بأس بالهمزه حزن وآلامى ايراث ايدن شدت
معناسنه در والنقم بالجر بوس اوزرينه معطوفدر نقم بكسر النون
نقمة كلمه سنك جمعيدر نعم نعمت كلمه سنك جمعى اولديغى كبيدر
نقم عقوبت معناسنه در (محصول معناى بيت) اول يوم ولادت
سعادت اول كوندر كه ذكر آتى علاماتك ظهورى ايله اهالىٔ

فرس كندولر نزول شدت الام مصائب وعقوبت ايله منذرون
اولدقلرينى اوكونده فراستله اكلديلر بلديلر يعنى ظهور ايدن
بو علامتلر نزول مصائب وعقوبتمزى منذردر ديوب اعلام امور
مخوفه ايله منذرون اولديلر يعنى خوف و خشيته دوشديلر زيرا
انذار تبشيرك ضديدر تبشير خبر مسرتى اعلامدر كه امور سارهٔيى
اعلام ايله مسرور اولمق مبشر اولمقدر (پس منذرون اولمق امور
مخوفه اعلامى ايله قورقوب خوف وخشيته دوشدكلريدر (انذروا
كلمه سنك صيغهٔ مجهول اوزره معناسى بو وجهله مستفاددر
(درة المضيئه والمعنى يوم مولد النبى عليه الصلاة و السلام يوم
عظيم تفرس فى ذلك اليوم الفرس وسائر الكفرة بحلول الشدائد
عليهم ونزول العقوبة اليهم لما رأوا من علامات مولده عليه السلام
عبارتيله معنى ويرمش لكن عبارتك معناسندن ناقصدر كه انذروا
كلمه سنه تعرض اولنامش اولور (بعض شراح قوله يوم مرفوع
بدل مولده ان جعل اسم زمان والمعنى يوم ولادته يوم علم فيه
الفرس بالفراسة انهم منذرون بحلو البوس والنقم فانه خمدت
نيرانهم ولم يخمد قبل ذلك الف سنة وهذا من معجزاته ديمشدر
(وفى البيت من البديع الجناس اللاحق فى تفرس الفرس ومراعات
النظير بين قد انذروا والحلول والبوس والنقم

* * تخميس * *

طلوع شمس سعادتده حزنله همه سو
جهانى كورمدى خفاش طينتان عدو
* نذير خوف كلوب ايتدى سرلرينى فرو*
* يوم تفرس فيه الفرس انهم *
* قد انذروا بحلول البوس والنقم *

وبات اى مفاعلن وان كس فاعلن رى وهو من مستفعلن صدع فعلن
كشمل اص مفاعلن حاب كس فاعلن رى غير مل مستفعلن تئم فعلن
وبات ايوان كسرى وهو منصدع) (كشمل اصحاب كسرى غير ملتئم
وبات واو عاطفه در بات افعال ناقصه دندر معلوم اوله كه افعال ناقصه
كثير الاستعمال اولمغله بو مناسبتله لزومى مقدارى انتخاب اولنوب

بيانته شروع مناسب كورلمشدر (قال فی النحو الافعال الناقصة ماوضعت لتقرير الفاعل على صفة مخصوصة نحو كان زيد عالما فكان جعل زيدا على صفة كونه عالما فی الماضی ويدخل هذه الافعال على الجملة الاسمية المركبة من المبتدأ والخبر فترفع هذه الافعال الجزء الاول لكونه فاعلا وتنصب الجزء الثانی تشبيها بالمفعول به فی توقف الفعل عليه نحو كان زيد عالما فكان يكون ناقصة كائنة لثبوت خبرها لاسمها ثبوتا كائنا فی الزمان الماضی دائما من غير انقطاع لاحق نحو كان زيد فاضلا اومنقطعا نحو كان زيد غنيا فافتقر ويكون بمعنى صار ويكون فيها ضمير الشان ان كان يكون ناقصة ويكون فيها ضمير الشان اسمالها والجملة الواقعة بعدها خبرا مفسرا للضمير (كقول الشاعر (اذامت كان الناس صنفان) (شامت ومادح فكان للشان) وقد يكون كان تامة يتم بالمرفوع من غير حاجة الى المنصوب بمعنى ثبت ووقع كقوله تعالى (كن فيكون) والمقدور كائن وقد يكون زائدة وهی التی وجودها وعدمها لايخل بالمعنى الاصلی كقوله تعالى (كيف نكلم من كان فی المهد صبيا) فكان لتحسين اللفظ ولفظة صار للانتقال اما من صفة الى صفة نحو صار زيد الى بلد كذا اومن حقيقة الى حقيقة اومن بكر الى عمرو (ايمدی بات كلمه سی اصل كندو معناسنه اولورسه نته كيم تفصيلی ذكر اولندی ديمك اولور كه بات ايوان كسری يعنی انصداع ايوان كسری جميع ليلده واقع اولدی ديمك اولوب اخشامدن صباحه دك ايوان كسرانك شيئا فشيئا تدريج ايله انصداع وانهزامی متمادی اولمق اوزره منصدع ومنهزم اولدی ديمك اولور اكر بات صار معناسنه اولورسه ايوان كسری انهدام ايله كيجه لدی يعنی همان منهدم اولدی ديمكدر (شارح صاحب الدره بات فعل ماضی من البيتوتة وهو كون الشخص فی الليل ديمش (شارح حنفی بات من الافعال الناقصة يجیء لاقتران مضمون الجملة بالليل وقد يجیء بمعنى صار وقد يجیء تاما ديمشدر بات فعلنك اسمی ايوان كلمه سيدر ايوان فارسيدن معربدر (شارح در المضيئه الايوان صفة عظيمة يجلس فيه الملوك ولايكون لبعض جوانبه جدار (شارح حنفی

الايوان

الايوان بالكسر بيت يكون سقفه محدبا لايكون لاحد جانبيه جدار ديمش بو تعريفه كوره وزرا وملوكك ديوانخانه لری امثالندن اوله ايوان بات فعلنك اسميدر كسرايه مضافدر كسری لفظی معربدر اسم جنسدر مطلقا شاهان فارسه اطلاق اولنور فارسك اول ملوكلری دارادر آخر ملوكلری يزدجرددر مدت سلطنتلری بشيوز سنه يه منتهيدر بو بيتده مذكور اولان كسراده شراح اختلاف ايتمشلردر مختار اولان مصرع اولده كی كسری ولادت سعادتده ملك فارس اولان نوشروان عادلدر كه حقنده (ولدت فی زمان عادل) حديث شريفی وارد اولمشدر مصرع ثانيده اولان كسرادن مراد زمان نبوتده ملك فارس اولان هرمز بن قباددر كه دعوه اسلام ايچون كندويه ارسال اولنان فرمان واجب الامتثال نامهٔ سلطان كونينی عليه السلام عدم قبول ايله شق ايتمكله حقنده (مزق الله ملكه) دعاء عليهی صادر اولوب سهام قهر الهی اولا بلا تأخير كندويه بعده ملك وسلطنت ودولته اصابت ايدوب دولتلری منقرض وخاك اضمحلالده پريشان وتارمار اولمشدر (درة المضيئه بوكونه تفصيل ايدر كه روی انه فی ليلة التی ولد فيها رسول الله صلی الله عليه وسلم ارتج ايوان كسری وسقط منه اربع عشرة شرفة وبقيت ثمانية شرفات على عدد ثمانية من الاكاسرة الذين ملكوا الفرس بعده الى خلافة عمر بن الخطاب رضی الله عنه (قوله وهوده واو حاليه در هو ضمير بارز مبنی محلا مرفوع مبتدادر منصدع خبريدر جمله سی ايواندن حالدر (بعض شراح مبتدا مع خبره جمله سی بات فعلنك خبريدر وهو قولنده اولان واو زائده در لصوق خبر ايچوندر ديمش (منصدع انصداعدن در كه انشقاق معناسنه در (شارح حنفی ومنه انصداع الناس ای تفرقوا والصداع اذا يلحق الرأس كانه تفككت اجزائها بعضها عن بعض ومن ذلك المرهفات الصوارم ديمشدر قوله كشمل كاف بمعنى مثلدر منصدع لفظنك صفتيدر لكن حقيقتده منصدع لفظنك مفعول مطلق اولان محذوف انصداعا كلمه سنك صفتيدر فهو منصدع انصداعا مثل شمل اصحاب الخ تقديرنده در (شمل

کلمه‌سی اضداددندر اجتماع معناسنده استعمال اولور فرق الله
شملهم ای ما اجتمع من امرهم کبی کذلك افتراق معناسنده استعمالی
جمع الله شملهم کبی ای افتراقهادیمکدر قوله اصحاب کلمه‌سنه مضافدر
اصحاب وکلاء دولت و رجال سلطنت واعوان وعسکردر وصحبك
جمعیدر (وصحب مصاحب معناسنه در که لغتده مقارن دیمکدر
معنای اصطلاحی مراددر اصحاب دخی کسرایه مضافدر کسری
تقدیرا مجرور مضاف الیهیدر غیر لفظی شمل کلمه‌سندن حالدر قوله
ملتئم مجتمع معناسنه در غیر لفظنك مضاف الیهیدر ملتئم التیامدندر
غیر ملتئم کلمه‌سی بات فعلنك خبریدر بات جمله‌سی مصرع اولده
اولان یوم تفرس اوزرینه معطوفدر بومقامده فیه لفظی محذوفدر
تقدیری مولده علیه السلام یوم بات فیه ایوان کسری غیر ملتئم
دیمکدر یعنی یوم مولد سعادتی اویله برکوندر که ایوان کسری
منصدع اولدیغی حالده بات غیر ملتئم دیمك مالنده‌در (بو وقعه‌یی
شارح شیخ زاده بو وجهله نقل ایدرکه و المراد من کسری
فی المصراع الثانی هو یزدجر وهو اخر الاکاسرة و قد ملك
الفرس وجعل رستم بن فرخ صاحب الجیش وقال له هذه الخزائن
بین یدیك واکفنی امر العرب دخلوا فی بلادنا فذهب رستم من خراسان
فی مأتی الف رجل الی وادی العراق ونقضت الدهاقنة عهدهم
وهجموا وسبوا علی المسلمین من کل جانب فوجه عمر رضی الله عنه
العساکر المنصورة و جعل سعد بن ابی وقاص صاحب الجیش
اقبل علی رستم للمحاربة وهو کان منجما و کان یکره الخروج الی
قتال العرب ومع هذا رأی فی المنام کان ملکا یجمع سلاح اهل
فارس ویعطیها النبی صلی الله علیه وسلم ویعطیها النبی عمر
رضی الله عنه فازداد غم وجبن الا انه ما وجد بدا من اطاعة یزدجر
فلما اصطفت الفریقان انهزمت الفرس ونهض سعد بن ابی وقاص
خلفهم یفرق شملهم ویقتل حربهم وقتل رستم ولم یجمع بعد ذلك
شمل اصحابه (وفیه من البدیع التکریر فی الکسری والتشبیه فی کشمل
ومراعاة النظیر بین المنصدع وغیر ملتئم والتلمیح والتخییر فی ملتئم

* * تخمیس * *

* کلنجه همت معیار مقدمیله بتون *
* یقلدی کافری بنیاد کفر شرك مدن *
* بشارت اولدی هدایت عمارتینه او کون *
* وبات ایوان کسری وهو منصدع *
* کشمل اصحاب کسری غیر ملتئم *

والنارخا مستفعلن مدة ال فعلن انفاس من مستفعلن اسف فعلن
علیه والن مفاعلن نهرسا فاعلن هی العین من مستفعلن سدم فعلن
(والنار خامدة الانفاس من اسف) علیه والنهر ساهی العین من سدم)
والنار واو عاطفه‌در النار مرفوع مبتدا نار مؤنث سماعیدر خامدة خبریدر
جمله‌سی بیت اولده اولان بات اوزرینه معطوفدر جملهٔ فعلیه
اوزرینه جملهٔ اسمیه‌یی عطف جائزدر خامدة خموددندر خمود النار
انطفائها وسکون لهیبهادر دیمشلر انفاسه مضافدر اسم فاعلك
مفعولنه اضافتی قبیلندن اضافت لفظیه‌در (قوله الانفاس نفسك
جمعیدر قلبده اولان حرارت غریزیه‌یی ترویح و بخارناریه‌دن تصفیه
ایچون بقدرة الله تعالی خارجدن قلبه دخول و بخار ناریه ایله
مخلوط اولوب بعده معاخارجه خروج ایدن مابه الحیات الحیوانی
اولان هوادر (شیخ سعدینك هر نفسی که فرو میرود ممد حیاتست
وچون برمی آید مفرح ذات دیدیکیدر انفاس کلمه‌سنده استعارهٔ
تخییلیه واردر زیرا ناردده انسان کبی نفس متصور دکلدر
کذلك عین دخی بویله‌در (ایمدی نارده اولان استعارهٔ
بالکنایه‌نك انفاسه کلمه‌سی قرینه‌سیدرکه امر تخییلده مستعملدر
نار کلمه‌سنده استعارهٔ مکنیه بو وجهله‌درکه (ناظم نار مجوسی
فری وپرتوی کتمش سویو نمکه قریب اولدیغی جهتدن ثروتی
وقوت ظهری کتمش ضعیف ملوك ومحزون انسان متأسفه
نفسنده تشبیه ایدر انسانك ملایمی اولان انفاس کلمه‌سنی ناره اثبات
قرینهٔ استعاره‌در (کذلك نهر کلمه‌سنده دخی بو وجهله
استعارهٔ بالکنایه واردر (کما قال درة المضیئه وفی البیت استعارتان
بالکنایة فی النار و النهر وتخییلیتان فی الانفاس والعین الذین من

لوازم الحيوان (قوله من اسف حرف جر خامدة كلمه سنه متعلقدر
اسف حزن معناسنه در (نته كيم يعقوب عليه السلامك حالن
بياننده قوله تعالى (ياأسفى على يوسف) آيت كريمه سنده ميندر
(وفى الحديث ان آبابكر رجل اسيف اى سريع الحزن بيورلمش قوله
عليه جار مجرور اسف كلمه سنه متعلقدر ضمير ايوان ياخود كسرايه
راجعدر ياخود اهل فرسه راجعدر (قوله والنهر الف لام مضاف
اليهدن عوضدر نهرهم تقديرنده دركذلك والنار كلمه سنده اولان
الف لام دخى بويله نارهم تقديرنده در اى نار المجوس اونار اهل
الفرس ديمكدر نهر مجراى مادر (بعض شراح النهر بسكون
الهاء وفتحها مجرى الماء اذا كان عظيما واذا كان صغيرا يسمى
جدولا ديمش (ساهى سهودن اسم فاعلدر سهو وغفلت معناسنه در
قال الله تعالى (فويل للمصلين الذين هم عن صلاتهم ساهون)
الآية سجدة السهو بوندندر (قوله من سدم من تعليليه در (ساهى
كلمه سنه متعلقدر سدم حركه ايله حزن وندم معناسنه در (شارح
شيخ زاده ساهى العين اى غافل العين من سدم اى من ندم يعنى
ضل الطريق من التحير لان النادم لايخلوا عن حيرة ديمشدر
بومقامده نهردن مراد ذكر محل ارادهٔ حال ارلمق اوزره ماء
نهردر كه مجراى قديمندن چيقوب محل آخره جريان ايدن مادر
يوخسه نهر دكلدر آسنادده مجاز اولان سيل مفعم وسال الميزاب
قبيلندندر زيرا نهر مجراى مادر كماسبق ياخود (ناظم عليه الرحمه
ساهى العين تعبيرى ايله عيندن ماء نهر مراد ايدر زيرا عين لغتده
مادر (ايمدى ساهى لفظى عينه نسبت اولندقده عينى ساهى
ديمك ناسى ساهى ومخطى وغافل ديمك اولمغين اهل فارسك
صويى مجراى قديمندن چيقمغله ساهى وضال اولديغى كذلك
بيان اولور يعنى كسرانك ايوانك انهدامنه ياخود كسرانك
دولتنك قرب اضمحلالنه ديار فرسك عينى حزن والام ايله ساهى
العين اولدى يعنى سهوايدوب مجراى قديمندن چيقوب ضال
اولدى ديمك مآلنده اولور بونده لطافت بودركه حزن والمدن
حيره چشم اولوب ساهى وغافل اولان كيمسه ياكلوب چيقوب

صحراو ييابانى كشت وكذار ايلديكنه نوعا تشبيه اولور (نته كيم
نهر لفظنده استعارهٔ بالكنايه واردركه (ناظم نهرى حزن وحيرتله
وآلامله غافل يولندن چيقوب ييابانه دوشن كيمسه يه نفسنده تشبيه
ايدوب مشبه اولان انسانك ملايمى اولان عينى نهره اثباتى قرينهٔ
استعاره در (شارح شيخ زاده و اراد بالنهر الفرات فانه روى
انه فى الليلة التى ولد فيها رسول الله صلى الله عليه وسلم خمدت
النيران التى حفظوها من الف سنة وطغى الفرات وملاء سماوة
وهى بادية بين دمشق وعراق وصلى الله على حبيبه الذى اختص
بحسن الاخلاق ديمشدر (شارح درة المضيئه والمعنى ان نار المجوس
التى لم تسكن من الف عام خمدت ليلة المولد صلى الله عليه وسلم
من الالم والحزن على اهلها ونهر الفرات انتقل من مجراه ووقع
فى البادية حزنا عليهم (شارح الحنفى والمعنى ان نار المجوس وماء
نهرهم قد لحقا من الدهشة والحيرة والاضطراب مايلحق
ذوى العقول عند الاحساس بحلول الحوادث والمصائب فقد خمد
لهبها من شدة مايلحقها من الاسف على زوال ملك موقديها
وماء الفرات قد ضل السبيل وهو كمجنون قد ذهب سلاسله
ديمش (محصول معناى بيت) بيك سنه دنبرو انطفا
كورمين نار اهل فرس كندويه عبادت ايدن دارايه ياخود
ايوانك انهدامنه ياخود اهل فارسه تأسفدن منطفى اولدى
ونهرلرى ياخود ماء نهرلرى حزن وندامتدن ساهى اولمشدركه
سهو وغفلت ايدوب مجراى قديمندن يعنى يولندن چيقوب ييابانه
دوشمشدر (خلاصهٔ مآل بودركه متأسف وحزين ومتحير ونادم
وساهى اولان شخص كبى بونلر كويا اهل فرسه تأسف واهل
فرسك باشلرينه كله جك مصائبه حزن وندامت وماتم اظهاريله
مولد فخر كائنات عليه الصلاة والسلامه ايما واشارت
ايلديلر ديمك اولور (ياخود پيغمبريمز آخر الزمان صلى الله
عليه وسلمك معجزاتندندركه مولد سعادتلرنده اهل
فارسك صولرى انلردن يوزچوروب اسقا واروادن نادم اولمشدر
ديمك اوله (زيرا سدم ندامت معناسنده اولديغى بالاده بيان

اولندی (وفیه من البدیع المقابلة الملحقة بالطباق بین النار
والنهر والاستعارة فی خامدة الانفاس وساهرة العین والمرشحة
فی من اسف ومن سدم ومراعات النظیر بین خامدة الانفاس وساهرة
العین وبین الاسف والندم والتکمیل فی من اسف ومن سدم

* ** تخمیس ** *

* کلنجه سقینه ماء الحیات جود کفن *
* ایشدی عین حیاتك قدوم پرشرفن *
* سویوندی خانه سی آتش پرست پرتلفن *
* والنار خامدة الانفاس من اسف *
* علیه والنهر ساهی العین من سدم *

وساء سا مفاعلن وة ان فعلن غاضت بحی مستفعلن رتها فعلن
ور دوا مفاعلن ردها فعلن بالغیظ حی مستفعلن ن ضم فعلن
(وساء ساوة ان غاضت بحیرتها) (ورد واردها بالغیظ حین ضم)
(واو بیت سابقده کی جملهٔ اسمیه یه یاخود بیت اسبقده اولان جملهٔ
فعلیه یه عطف ایچوندر (ساء یسوء سوءا بالفتح وسوءة فعل
ماضیدر ساءه احزنه معناسنه در دیمشلر سوء بالضم اسمدر مسرتك
ضدیدر (نته کیم بعض شراح ساءه ای جعله محزونا ومغموما
والاسم السوء دیمش (شارح مصنفك ووجه الاساءة وهوانه
قد حصل لهم من هذه العلامة العلم بصیر ورتهم مغلوبین لاهل
الاسلام وبان دینهم سینسخ بدین النبی صلی الله علیه وسلم دیمش
(ساوة ساء فعلنك مفعولیدر ساوه نواحی عراقدن بر بلدهنك اسمیدر
علمیه وعجمه علتیله غیر منصرفدر (قوله ان غاضت ان مصدریه در
غاضت فعل ماضیٔ مؤنثدر (شارح حنفی وغاضت من غاض الماء
اذا غار وابتلعته الارض ومنه قوله تعالی (وغیض الماء) (شارح
مصنفك والمعنی ان انعدام ماء هذه البحیرة وصیرورة تلك البحیرة
یابسا جعل اهل ساوة محزونا ومهموما دیمشلردر (قوله بحیرتها غاضت
فعلنك فاعلیدر جملهسی تأویل مصدرده ساء فعلنك فاعلیدر
بحیره بحرك تصغیریدر بحر صغیر دیمکدر (بحیرة ساوه شهرینك
یاننده واقع واهل ساوهیی اروا ایدن بر کولدر (نته کیم ازنیق کولی

وصبانجه کولی انلر دخی بر بحیره در (شارح البحیرة اسم ماء مجتمع
واسع الطول والعرض بقرب ساوة کبحیرة طبریه غاض لیلة المیلاد
بارادة الله تعالی وکانت حوالیها بیع وکنایس معتبرة فکان غیضها
سببا لخراب ساوة دیمش بحیرتها ضمیری ساوهیه راجعدر ضمیر
محلا مجرور بحیرة کلمهسنك مضاف الیهیدر (قوله ورد فعل ماضیٔ
مجهولدر رد وطرد معناسنه در قوله واردها قائممقام فاعلیدر (وارد
صو ایچمکه کلن کیمسهیه دیرلر ورد کلمهسی معلوم صیغهسیله اولمق
مختاردر (بو صورتده ورد فعلنك تحتنده مستتر فاعل ضمیری
مصراع اولده اولان بحیره کلمهسنه راجعدر (یاخود غاضت
کلمهسندن مستفاد اولان غیضه راجعدر (واردها مفعولیدر
ها ضمیری بحیرهیه راجع اولور ورد جملهسی مصراع اولده اولان
غاضت اوزرینه یاخود ساء اوزرینه معطوفدر تقدیری (ورد غیض
الماء الوارد الظمآن دیمکدر (قوله الغیظ بالظا غضب معناسنه در
جار ایله مجرور اولوب رد فعلنه متعلقدر باء ملابسه مصاحبت
ایچوندر (بعضیلر بالغیض ضاد معجمه ایله در دیمش بو صورتده
غار معناسنه اولان غاض فعلنك مصدری اولوب باطمق ویره
کچمك معناسنه اولمغین باسببیه اولمغله تقدیری رد الوارد بسبب
غیض الماء وذهابه دیمك اولور (حین رد کلمهسنك ظرفیدر (ضمی
فعلنك جملهسنه مضافدر قوله ضمی ضمأ دندر که ضمأ عطشدر ضمی
فعل ماضیدر اصلنده همزه ایله ضمیٔ در مهموز اللامدر تخفیف
ایچون ووزن ایچون همزه یایه ابدال اولنمشدر (بو مقوله ابدال کلام
عربده کثیردر بعض نسخهده یاسز ضم وارد اولمشدر (شراح
سقطت الهمزة للضرورة والیاء للاشباع دیمش وحاصل المعنی واحزن
اهل ساوه نقص ماء بحرها وانقطاعه بالکلیة لیلة ولادته صلی الله
علیه وسلم ورجع طالب الماء بالغضب حین عطش ولم یجد الماء
فی البحیرة دیمش (ایعدی رد معلوم صیغهسیله اولدیغی تقدیر اوزره
(محصول معنای بیت) اهل ساوهیی بحیره سنك غائر اولوب یره
باطمهسی محزون ایلدی زیرا اهل ساوهیه اول حالت علامت ردیه
اولمشیدیکه دین باطللرینك ودولتلرینك موجب اضمحلالی اولان

پیغمبر آخر الزمان علیه الصلاة والسلامك ولادت سعادتلرینك علامتی ایدی كذلك اول بحیره‌نك یره چكمه سی عطشان اولدیغی وقتده صو المغه كلن واردی غضب ایله رد وطرد ایلدی دیمك اولور واكر رد كلمه‌سی مجهول صیغه‌سیله اولورسه (معنای مصراع ثانی) اول بحیره‌یه عطشان اولدیغی وقتده صو المغه كلن غضب ایله رد اولندی دیمكدر وفی البیت من البدیع المقابلة بین الماء والنار والتشبیه والتبدیل والمجاز

* تخمیس *

* اینجه مملكت عالمده اوشاه هدا *

* حزین ومضطرب جرمی اولدی اهل شقا *

* جابله یره چكسه بحیره كبی سزا *

* وساء ساوة ان غاضت بحیرتها *

* ورد واردها بالغیظ حین ضمی *

كان بالن مفاعلن نار ما فاعلن بالماء من مستفعلن بلل فعلن حزنا وبال مستفعلن ماء ما فاعلن بالنار من مستفعلن ضرم فعلن (كان بالنار ما بالماء من بلل) (حزنا وبالماء ما بالنار من ضرم) ناظم علیه الرحمه سابق الذكر مجوسك آتشنك وماء اهل كفرك حزن وتغیر حالارینی زیاده تحقیق ایچون وبیان ایچون جمع اضداد ایله بو صورت غریبه ایله تعبیر ایتمش كه (قوله كان حروف مشبهه‌دندر بالنار محذوف كائن كلمه‌سنه متعلق ظرف مستقردر جار مع المجرور محلا مرفوع كان لفظنك اسمی اوزرینه مقدم خبریدر بالناره اولان الف لام عهد خارجیدر مراد بیت اسبقده مذكور اولان نار مجوسدر با كلمه‌سی الصاق ایچوندر ماء موصوله‌در قوله بالماء محذوف حصل فعلنه متعلقدر جار مع المجرور ما موصولك صله‌سیدر ماء موصول جمله‌سی محلا منصوب كان كلمه‌سنك اسمیدر (مایی اهل حكمت جوهر لطیف یتلون بلون انائه ایله تعریف ایتمشلر (قوله من بلل كائن محذوفنه متعلق اولوب مایی بیاندر تقدیری كان البلل الكائن بالماء حصل فی النار دیمك اولور (بلل بحركة اللام رطوبت ویاشلق معناسنه‌در قوله حزنا مصرع اولده

كان بالنار كلمه‌سنده حرف جرك متعلق اولان محذوف وحصل فعلنك مفعول له‌سیدر دیمك اولور كه ماده اولان یاشلق رطوبت كمال حزندن حزن ایچون نارده حاصل اولدی یعنی نار مجوس بر رتبه‌ده منطفی اولدیكه حزنا كندوده یاشلق حاصل اولدی كویا مجوسك حالنه كمال حزندن اغلدی وكریان اولدی اول رطوبت كوزی یاشیدر دیمكه اشارت ایدر یاخود نار مجوسك كمال مرتبه انطفاسنه اشارت اولور (شارح شیخ زاده قوله حزنا مفعول له والعامل فیه متعلق الظرف وهو مقدر فی المعطوف علیه فان الحزن یورث البكاء واجتماع الحرارة فی القلب دیمشدر وبالماء واو عاطفه‌در بالماء جار مع المجرور كذلك كائن كلمه‌سنه متعلق اولوب مصراع اولده بالنار اوزرینه معطوفدر ما بالنار ما موصوله‌در بالنار محذوف حاصل فعلنه متعلق اولوب مانك صله‌سیدر تقدیری كان بالماء ما حصل بالنار دیمكدر ماء موصول مع صلته جمله‌سی مصراع اولده اولان ما بالماء اوزرینه معطوفدر (بعض شراح اختصار ایدوب (قوله بالنار خبر كان ماء موصوله اسمها بالماء صلة وقوله من بلل صفة ماء حزنا مفعوله للظرف وقوله بالماء عطف علی النار وقوله بالنار عطف علی بالماء دیمش (قوله من ضرم جار مع المجرور كائن محذوفنه متعلق اولوب مانك صفتیدر كه مایی بیاندر ضرم نارك شعله‌سیدر تركیده آتش یالكی دیرلر (مصراع ثانیده اولان خلاصهٔ اعراب بو وجهله‌دركه بالماء ما بالنار من ضرم قولی مصراع اولده اولان بالنار ما بالماء من بلل اوزرینه معطوف اولمغله كان ماهو بالنار حصل بالماء من ضرم دیمك اولور خلاصهٔ معناده (بعض شراح دیمشدر كه وحاصل المعنی كان بلل الماء حصل للنار المعبود لهؤلاء المجوس كانها تبكی وتجری دموعها لاجل زوالهم وكان التهاب النار وحرقها حصل للماء الذی كان بحیرة فی ساوة كانه یبكی ویحرق حزنا علی مفارقة الكفار وخراب الكنایس التی كانت حوالیها (قال المصنف یرید ان نارهم التی عبدوها صارت خامدة الی حیث انها كانها تبدلت فاخذت صفة الماء من جهة الحزن وماءهم ای بحیرتهم قد تبدلت فاخذت صفة النار

فاضطرمت من نهاية الغيظ (شارح شيخ زاده وكان ههنا بمعنى الظن والغرض من هذا البيت بيان تغير الزمان وانقطاع سلك الفساد وانتظام البررة ببركة قدوم سيدنا عليه الصلاة والسلام ديدى (خلاصهٔ معنى آتش وماء هر برى مستقلا طبيعت اولوب احدهمايه لازمه اولان اعراض واوصاف ايله ظاهرا اخرك اتصافى محال ايكن حزن وغمدن حاللرى بر رتبه ده متغير اولديكه مجوسك معبود اتخاذ ايلدكلرى نارى كمال حزندن كانه اهل كفرك بحيره اولان ماءلرينك رطوبت وياشلغى صفتى ايله متصف اولدى كذلك اهل كفرك بحيره اولان مارى آتش مجوسك صفت لازمه سى اولان حرارت واشتعال ايله متصف اولدى يعنى انلرايچون محزون ومغموم اولان آتش ومايه بو مرتبه ده تغير وضديله اتصاف ايله اضطراب كلنجه وار قياس ايله اهل ضلالته نه مرتبه تغير واضطراب كلوب مشتت الاحوال اولمق اقتضا ايدر ديمك اوله (خلاصه بيك سنه مدت يانان آتش مجوسك منطفى اولوب كليا سويمه سى و بحيره نك كمال مرتبه غائر اولوب قورومسى افراط اوزره اولديغى بيان ايچون ناظم عليه الرحمه بو تعبير دلپذير ايله ادا مراد ايلمشدر رحمه الله تعالى

* * تخميس * *

* الوب هزيمت عدونك قلوب پر علان *
*نظام شرك وضلال اويله بولدى كيم خللن *
* ويروب صفاتنى نار الدى آبدن بدلن *
* كان بالنار ما بالماء من بلل *
*حزنا و بالماء ما بالنار من ضرم *

والجن ته مستفعلن تف وال فعلن انوراسا مستفعلن طعة فعلن والحق يظ مستفعلن هرفى فعلن معنى وفى مستفعلن كلم فعلن (والجن تهتف والانوار ساطعة) (والحق يظهر فى معنى وفى كلم) قوله والجن واو جملهٔ سابقه يه عطف ايچوندر الجن مبتدادر جن وجنه اسم جنسدر آتشدن مخلوق بر طائفه نك اسميدر جان ابو الجندر (نته كيم آدم عليه السلام ابو البشردر جنى ده اولان ياجرى كبى مبالغه ايله مخفى ومستور اولديغنه بناء در جن لفظنك

ترکیبی

تركيبى سترى مفيددر يعنى جيم ونون ايله تركيب ستر ايله متصف اولان شيده استعمال اولنور (بعض شراح الجن جمع جنى والياء للمبالغة (وفى القاموس الجنى منسوب الى الجن (شارحلر والجنى منسوب الى الجن يطلق على واحد منهم واما الجنة بالكسر فبمعنى الجن قال الله تعالى (من الجنة والناس) ديمشلردر وطائفهٔ مزبوره دن مسلم اولنلرينه جن تسميه ايتمشلر كافر اولنلرينه شيطان ديرلر ديمشلر بو طائفه بزلر كبى اوامر الهيه ايله مكلفلردر اشكال مختلفه ايله ملائكه كبى تشكل ايدرلر انسان علم ومعرفت جهتندن انلردن افضل واكملدر (نته كيم ملائكهٔ عظام ابو البشره سجده ايله امر اولندى معتزلى احمقلرى جنى كليا انكار ايتمشلر حق اولان قول اولدر آيت كريمه وحديث نبوى ايله مثبتدر (قوله تهتف فعل مضارعدر ومؤنثدر فاعل ضميرى جنه راجعدر جمله سى مبتدانك خبريدر جمله سى يوم تفرس بيتنده اولان تفرس اوزرينه معطوفدر (تهتف تصوت معناسنه در هتفت الحمامة تهتف اى صاحت ديرلر (لقد هتفت فى جنح الليل حمامة شعرى مشهوردر تهتف فعلنك مفعولى محذوفدر والجن تهتف بمايدل على صدق نبوته تقديرنده در (قوله والانوار مبتدادر قوله ساطعة خبريدر جمله سى تهتف فعلنك فاعلندن حالدر (انوار نورك جمعيدر نور ظلمتك ضديدر النور جوهر ظاهر بنفسه مظهر لغيره ايله تعريف ايدرلر (ساطعة مرتفعة ظاهرة معناسنه در حتى سطع الغبار وسطع النور اذا ارتفعا فى اطراف السماء ديرلر جنك چاغروب صوت وصيحه سندن مراد نبى آخر الزمان عليه الصلاة والسلامك قدومنى طائفهٔ جن غائبدن ندا وتبشير ايلديكيدر انوار ساطعه دن مقصود اثناء ولادت سعادتده ظاهر ومرتفع اولان انواردر (شارح مصنفك يريد الناظم نداء الجن فى الهوى وارجاء مكة ببشارة مولده وتكلم بمايدل على صدق نبوته ويشهد باصطفائه وتحقيق رسالته وهو علامة اخرى من العلامات وكذا ارتفاع الاصوات كما ورد فى حديث عثمان ابن عاصم قال حدثتنى ام فاطمة انها حضرت آمنة لما اخذها المخاض قالت فجعلت انظر الى النجوم وهى تقرب منى حتى قلت فى نفسى

يقعن في الارض فلما وضعت سطع هنالك نور اضاء البيت والدار
حتى اضاءت قصور الشام فظهرت تلك القصور على حواليه صلى الله
عليه وسلم وحين ولد خر ساجدا ديمشدر (والحق يظهر واو عاطفه در
الحق مبتدادر يظهر فعل مضارعدر فاعل ضميرى حقه راجعدر
جمله سى مبتدانك خبريدر مبتدا مع خبره جمله سى اول بيت اولان
والجن اوزرينه معطوفدر بعضيلر تهتف فعلنك فاعلندن
حالدر ديمش (حق واقعه مطابق اولان شيدر كرك قول وكرك
فعل باطلك ضديدر بو كلام حقدر يعنى واقعه اولان امر حقه
ورضاى بارى يه مطابقدر معناسنده اكثر استعمال اولنور
بو مذهب باطلدر ديرلر يعنى خارجده امر حقه و اعتقاد اهل سنته
مطابق دكلدر معناسى مراد ايدرلر (بو مقامده حقله مراد پيغمبريمز
افنديمزك نبوتى حقدر واقعه مطابقدر يعنى واقعده ثابت ومتحقق
اولان اودر ديمكدر لغتده ثبت معناسنه اولان حق فعلندندر
(شارح شيخ زاده والحق ضد الباطل من حق الشيء ثبت
ديمشدر قوله من معنى من ابتدائيه در معنى كلمه سى تقديرا مجرور يظهر
فعلنه متعلقدر معنادن مراد امور عقليه در كه ذهنده موجود
صور علميه لفظله قصد اولندیغنه بناء معنى ديرلر زيرا معنى لغتده
قصد معناسنه در (ايمدى پيغمبريمز عليه الصلاة والسلام افنديمزك
حق پيغمبر اولديغنه دلالت ايلين سابق الذكر علامتدن مثلا
ايوان كسرانك انصداع وانكسارى ايله استدلال كذلك بيك
سنه دنبرو منطفى اولميان آتش مجوسك انطفاسى ايله (وكذلك
ناظمك اشبو بيتك مصراع ثانيسنده والانوار ساطعة عبارتيله
وسائر ماسبقده ذكر اولنان علامات ايله استدلال ذهندن ترتيب
امور معلومه ايله حاصل اولور مقوله سندن اولمغله معنى قبيلندن
اولوب كذلك قرآن كريمك نيجه امور غيبيه دن اخبار ونيجه حكم
وحقايقه متعلق معانيسى دخى معنى قبيلندن اولمغله (ناظمك
والحق يظهر عبارتى ايله مرادى معنى قبيلندن اولان ادلۀ عقليۀ
مذكوره ايله حق يعنى پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامك نبوتى
ظاهر اولدى ديمك اولور (پس نبوتنك حق اولديغنك معنى

جهتندن

جهتندن ظهورى بو وجهله ايكى درلو معنى اراده سى ايله در
فاما كلام جهتندن دخى ظهور وثبوتى بيان ايچون ناظم (ومن كلم
عبارتنى كتورمشدر من حرف جردر كلم جار ايله مجرور اولوب
يظهر فعلنه متعلقدر (كلم كلامك جمعيدر كلام اللهدن مراد
قرآن كريمدر كلام الله وقرآن لفظا مترادفاندر آيات حق من الرحمن
محدثة بيتنده دخى تفصيل اولنمشدر بو مقامده لزومى مرتبه بيانى
بو وجهله دركه كلام الله لفظ مشتركدر كاهى كلام الله ديرلر كلام
لفظى مراد ايدرلر كه قرآن كريمك نظم شريف تعبير ايتدكارى الفاظى
مراددر وكاهى كلام الله ايله مراد كلام نفسى اولان معناى جليله سيدر
كه كلام نفسى معناسنه كلام اللهدر قديم وصفات بارى تعالى در
(ايمدى كلام الله ايله بعضا كلام لفظى اولان نظم شريف مراد
اولديغى شرح مقاصدده سعد العلامه رحمه الله بو وجهله
بيان ايدر (كما قال فان قلت انه علم بالضرورة من دين النبي صلى الله
عليه وسلم ان القرآن هو هذا المؤلف المنتظم من الحروف المسموعة
المفتتحة بالتحميد جوابه انه لا نزاع في اطلاق اسم القرآن وكلام الله

بطريق الاشتراك على هذا المؤلف الحادث وهو المتعارف عند
العامه والقراء والفقهاء لكنا نثبت امرا وراء ذلك وهو المعنى
القائم بذات الله تعالى يعبر عنه بالالفاظ ونقول انه هو كلام الله حقيقة
وهو قديم وذلك هو المعنى النفسى (ايمدى بو مقامده ناظم من كلم
قوليله قرآن كريمك كلام لفظيسنى مراد ايدركه پيغمبر عليه الصلاة
والسلامك حق نبوتى قرآن كريمك معجزۀ كبرا اولان نظم كريمى
ايله ظاهر اولمشدر زيرا مصاقع قحطان وفصحاء عدنان اقصر
سوره سنه تنظيردن اظهار عجز ايدوب حقا كه پيغمبريمز عليه
السلامك حق نبوتنه معجزۀ كبرادر ديدكلرى قرآن كريمك كلام
لفظيسيدر كه اسرار بلاغت ونهايت فصاحت ايله معجزۀ
كبراى نبوى اولديغى جمله اعتراف ايتمكله (پس ناظمك والحق
يظهر من كلم ديديكنك معناسى پيغمبر عليه السلامك حق پيغمبر
اولديغى قرآن كريمك كلام الله ديدكلرى كلام لفظيسندن
دخى ظاهر اولمشدر ديمكدر يعنى كلمات قرآنيه ونظم كريم ايله

حق كه صدق نبوتدر ظاهر ومتبين اولمشدر زيرا اول كلام لفظى جمله يى نظيردن عاجزايدن معجزهٔ كبرادر (كما قال الشارح شيخ زاده والمراد من المعانى امامعانى القرآن ومن الكلم والفاظه فان القرآن عبارة عن النظم والمعنى جميعا وهو معجز بنظمه ومعناه دال على صدق نبوته و حقية رسالتــه ديمشدر (ايمدى ناظمك يظهر من معنى عبارتنده معنا دن مراد ناظمــك بالاده تفصيل ايلديكى اوزره علامات ظاهريه ايله استــدلال ودخى كــذلك قرآن كريمك ناطق اولديغى اوزره امور غيبيه يى اخبــارى ايله استدلالدركه اخبار عن الغيب معجزهٔ كبرادر (بونلرمعنى قبيلندندر زيراد ليل امور معلومه فى الذهنى ترتيب ايله اولوركه امور معلومه فى الذهن معنى قبيلندندر (نته كيم لغتده معنى لفظى كاهى قصده اطلاق اولند يغنه بناء حكمتده امور معلومهٔ ذهنيــه لفظله قصد اولنديغى حيثيتدن معنى ديرلر ديو مصرحدر (وقال الحنفى يحتمل ان يراد بالكلم الحوادث الكائنة المحسوسة الدالة على نبوته والمعنى المدلول عليه اعنى نفاذ امره فى الخــافقين ومضى حكمه فى العالمين (وفى البيت من البديع المقابلة بين الجن والانوار ومراعاة النظير بين الجن وتهتف والانوار ساطعة وبين المعنى والكلم و بين ساطعة و يظهر

* * تخميس * *

طوغمااولدى صفادن ولادتنده بتون

* كه بولدى رونق سورجنانى شهر ومدن*

طوناندى نور ايله قنديل جهان ياپلدى بوكون

* والجــن تهــتف والانوار ساطعــة *

والحق يظهر من معنى ومن كلم

عمواوصمو مفــاعلن مواقاع فاعلن لاان البشا مستفعلن ئرلم فعلن تسمع وبا مستفعلن رقةال فعلن اندارلم مستفعلن تشم فعلن

(عمواوصمووافاعلان البشائرلم) (تسمع و بارقة الانذارلم تشم)

بو بيت دلاراسابق الذكر بيت اولك مصراع ثانيســندن سؤال ووهمى دفع مقامنده اولديغى (شارح مصنفك بووجهله تفصيل ايدر كه هذا البيت تحقيق لمضمون المصرع الثانى من البيت السابق

وتبيين لظهور الحق من جانب الظــاهر والباطن ودفع لما عسى يخطر ببــال القاصر من انه اذا كان صدق نبوته امرا لايحـا مكشوفا مؤيدا بجانب الظاهر والباطن لدى كل احد فما بال الكفار انكروا رسالتــه فلم يؤمنوا به وحاصل الجواب ان امر الانكشــاف انما هو بالنسبة الى العقلاء الموصوفين بالفراسة حتى يستدلوا بالبواطن على شئ وسلم ابواب ظواهرهم كباب البصر و باب السمــع وهؤلاء ابسوا كذلك بل هم عمى فهم لايعقلون ديمشدر (قوله عموا فعل ماضى جمع مذكردر تحتنده فاعل ضميرى كفاره راجعدر جمله سى مقدر مبتدا اولان هم كلمه سى نك خبريدر مبتدا مع خبره جملهٔ مستأنفه دركه سؤال مقدره جوابدر (شارح مصنفك تقدير سؤالى بالاده تقرير ايدر (عمى ذهاب البصردر بعضيلر عدم البصر عما من شانه ان يكون بصيرا ايله تعريف ايتمشلردر عمى حاسهٔ ظاهره اولان عينك ورؤيت ظاهريه نك فقد انيــدر (معلوم اوله حقيــقت دين مبينى درايت ومعرفت بصيرتله اولور كفــار ظاهرا اعمى اولمقــدن حق بلمك لازم كلمكله عمى لفظنده استعارهٔ تبعيه واردر ديمكه محتــاجدر نته كيم شارح مصنفــك ان العمى والصمم انسداد باب الظاهر وهذ الايقتضى انسداد باب البــاطن لجواز ان يكون مفتوحة مع انسداد ها كما نشاهد كثيرا من الناس قلنا نعم الا انه استعارة العمى لانسداد باب البــاطن وهو البصيرة ديمشدر (بو مقــامده اولان استعاره فعلده اولمغله استعارهٔ تبعيه اولور يعنى عماى باطنى اولان فقدان بصيرتى عماى ظاهرى اولان فقــدان عينه بعد التشبيه فقدان بصيرت معناسى مراد اولان عما مصدرندن عموا فعلى مشتق قلنمشدر (پس عموا فعلى ايله فقدان بصيرت معنــاسى كه انسداد عين قلب مراد اولمشدر صموا فعلى دخى بوكه قياس اولنه كه استعارهٔ تبعيــه اولمق اوزره نته كيم شارح مصنفك ان العمى والصمم استعارة لانسداد اذن القلب ديمشدر (قوله وصموا فعل ماضى جمع مذكردر صموا ايله كفارك انســداد سمع باطنيلرى استعاره طريقيــله مراد اولمشدر لكن شارح شيخ زاده لم تسمع معناه لم تقبل كما فى قوله سمع الله لمن حمده اوانهم لمــا لم يعملوا بمقتضــاه فكانهم

لم يسمعوا ديدى قوله فاعلان فاء عاطفهٔ تفريعيه‌در وصموا قولنه نتيجه منزله سنده‌در اعلان افعال وزنى اوزره مصدردر اظهار وانشا معناسنه‌در اعلان مبتدادر البشائر مضاف اليهيدر بشائر بشارتك جمعيدر بشارت موجب فرح وسرور اولان خبردر قوله لم تسمع فعل مضارع مجهولدر تحتنده فاعلى مؤنث ضميرى اعلان لفظنه راجعدر هى ضميرى اعلان كلمه‌سنه راجع اولمق اعلان لفظى بشارت كلمه‌سنه اضافت ايله تأنيث كسب ايتديكنه بناءدر سقطت بعض انامله قبيلندندر ديمشلر لم تسمع جمله‌سى مبتدانك خبريدر مبتدامع خبره جملهٔ تفريعيه‌در بارقة اسم فاعلدر (بعض شارح س برق السيف وغيره برق برقا اى تلألأ ديمش (وانقولى‌ده البرق بانك فتحى ورانك سكونيله شمشك كه بلوط ايچنده ظاهر اولور وبركيمسه‌يه قورخو خبرين ويرمكه دخى ديرلر (البارق رانك كسريله شول بلوطدركه انك شمشكى اوله البارقة مؤنثى يقال سحاب برق وسحابة بارقة ديمش بومقامده بارقه ايله مراد كفارك دين باطلرينك مضمحل وكندولرينك هلاك وخزلاننه دلالت ايليين سابق الذكر انذارات دركه بيوت سابقه‌ده ذكر اولنمشيدى (ناظم عليه الرحمه اول انذارات وعلاماتى شمشكى اولان سحابه تشبيه ايدر شارح شيخ زاده والبارقة من برق بمعنى لمع او هدد والتاء للتأنيث اوللمبالغة الانذار الابلاغ على وجه التخويف اى الانذارات المهددة واللامعة ديمش (قوله لم تشم فعل مضارع مجهولدر تحتنده قائممقام فاعلى اولان هى ضميرى بارقه كلمه‌سنه راجعدر لم تشم نظر ايتمديلر ديمك مآلنده‌در (شارح فخر الدين الشم من شمت البرق اذا نظرت الى سحابته اين تمطر ديمش بو بيتده لف ونشر واردر اعلان كلمه‌سى مصراع اولده اولان صموا فعلنه ناظر واكا متفرعدر كذلك لم تشم فعلى عموا كلمه‌سنه متفرعدر يعنى كفارك اذنى منسد اولدى اعلان بشارتى ايشتمديلر وكوزلرى كور اولدى بارقهٔ انذارى كوره مديلر ونظر ايتمديلر ديمكدر (بعض شراح وحاصل المعنى ان كفار الفرس والعرب عموا فلم ينظروا الى انذاراتهم الظاهرة من الضياء واللمعان الشايع فى جميع الاكوان ليلة ولادته

صلى الله عليه وسلم وصموا عن الاخبار فلم يسمعوا بشائر النبوة الواقعة على وجه الاعلان ديمش (محصول معناى عبارهٔ بيت) كفار اعمى واصم اولديلر پس مسرت عظيمه وموجب فرح وسرور اولان خبر بشارتك ظهور واشاعتى ايشيدلمدى وشمشكى اخافه واهلاك سحابى نظر اولنمدى يعنى سالف الذكر ابيات سابقه‌ده تفصيل اولنديغى اوزره ليلهٔ ولادهٔ سعادتده جمله‌يه مسرت وتبشير اولان خبر مسرتلرى كفار ايشتمدى كذلك دين باطللرينك مضمحل اولوب كندولرك هلاك خذلانلرى علاماتى اولان سحاب انذاره نظر ايتمديلر اعمى واصم اولديلر ديمك مآلنده اوله (وفيه من البديع الطباق بين المعوج ويقم والجناس اللاحق بين الاقدم ويقم

* * تخميس * *

بو وجهه نيجه بشارت اشارت محكم

ظهوره كلمش ايكن بونجه منذرات ايله‌هم

كلوب غشاوهٔ غفلتله سدكوش حكم

عموا وصموا واعلان البشائر لم تسمع

وبارقة الانذار لم تشم

من بعدما مستفعلن اخبرال فاعلن اقوام كا مستفعلن هنهم فعلن بان دى مفا علن نهم ال فعلن معوج لم مستفعلن يقم فعلن (من بعد ما اخبر الاقوام كاهنهم) (بان دينهم المعوج لم يقم) قوله من بعد من حرف جردر بعد من ايله مجروردر عموا فعلنه متعلقدر ياخود صموا فعلنه متعلقدر (شارح مصنفك فالظرف اعنى من متعلق بالفعلين المذكورين ويجوز ان يكون متعلقا بلم تسمع ديمشدر قوله ما خبر ماء مصدريه‌در اخبر فعل ماضيدر قوله الاقوام مفعوليدر قوله كاهنهم اخبر فعلنك فاعليدر جمع ضميرنه مضافدر ضمير كفاره راجعدر اخبر جمله‌سى تأويل مصدرده بعد كلمه‌سنك مضاف اليهيدر من بعد اخبارهم ديمكدر (اقوام قومك جمعيدر قوم رجاله اطلاق اولنور كاهى رجاله وتبعا للرجال نسايه دخى اطلاق اولنور قوم موسى وقوم عيسى عليهم السلام بو مقوله‌دندر بومقامده قوم كفار مراددر كاهن مجيدر وكاهى ساحره دخى

اطلاق ایدرلر قوله بان باحرف جردر ان حروف مشبهه دندر دینهم
دین اسمیدر جمع ضمیر ینه مضافدر ضمیر اقوامه راجعدر ان کلمه سنك
خبری ذکری آتی لم یقم جمله سیدر ان مع اسمه وخبره حرف جر
اولان با ایله محلا مجرور در جار مع المجرور اخبر فعلنه متعلقدر که
اخبر فعلنك مفعولیدر (دین لغتده طریقدر اصطلاحده قانون سماوی
جئ به بتوسط بشر لانتظام امور الانام بحسب المعاد والمعاش ایله
تعریف ایدرلر لکن بو مقامده مراد کفارك حق تعالی دن غیری
معبود اتخاذ ایدوب کندولرینه وسیلهٔ فلاح وسلامتلری اولمق
اعتقادیله اختیار ایلدکاری طریقهٔ باطله لریدر که (شارح مصنفك
قوله بان دینهم متعلق باخبر ای بان طریقتهم التی اختاروها ویسلکون
فیها من اتخاذ المعبود من دون الله دیمشدر دین لفظی ضمیر جمعه
مضافدر ضمیر جمع قومه راجعدر قوله المعوج دینك صفتیدر معوج
ترکیده اکری وفارسیده کج دیدکاریدر یعنی کفارك راه مستقیم
اعتقادیله اکری یوله کتدکارینی بیاندر (قوله لم یقم فعل
مضارعدر یانك ضمی وقافك فتحی ایله اولورسه صیغهٔ مجهول اوزره
دوام معناسنه اولان قوامدن مشتقدر تحتنده قائم مقام ضمیری دین
کلمه سنه راجعدر جمله سی ان کلمه سنك خبریدر نته کیم ذکر
اولندی واکر لم یقم فعلی یانك فتحی وقافك ضمیله مبنی للفاعل
اولورسه قیامدن مشتق اولور (قال الشارح المصنفك لم یقم علی
لفظ المبنی للفاعل من القیام وهو الاستواء ویروی بضم الیاء وفتح
القاف علی لفظ المبنی للمفعول من اقام الشئ ادامه (شارح فخر الدین
فان قلت الاعوجاج انما یقال فی مقابلة الاستقامة واما القیام فیکون
فی مقابلة القعود فامعنی مقابلة المعوج بقوله لم یقم قلت القیام
یستلزم الاستقامة فاذا قام الشئ استقام فاذا اراد بقوله لم یقم
لم یستقم (شارح شیخ زاده والاعوجاج فی المحسوسات عدم الاستقامة
الحسیة وفی غیر المحسوسات عدم کونها علی ماینبغی دیمشلردر
(بعض شراح خلاصهٔ معناده دیمش که وحاصل المعنی ان الکفار
لم یسمعوا بشائر الانوار من بعد اخبار کاهنهم اقوامهم ان طریقتهم
الباطلة لم یقم عند ظهور نور النبی صلی الله علیه وسلم (شارح

شیخ

شیخ زاده اشبو ایکی بیتك مآل معناسنده بو کونه تحقیق وتفصیل
ابدر که یعنی ان الاقوام الذین اتخذوا غیر الاسلام دینا لم یلاحظوا
باعینهم الی غرائب الآثار الدالة علی صدق نبی المختار علیه السلام
ولم ینصیحوا باذانهم عجایب الملقاة الیهم من قبل الکهان فعموا عن
مشاهدة الایات وصموا عن سماع البینات بعد ما اخبرهم الاحبار
والکهان بان دینهم المعوج لایقوم بعد هذا الزمان (وقال ابو اسحق
حدثنی نافع الخرشی عن اهل الیمن انه کان لهم کاهن فی الجاهلیة
فلما ذکر واله امر رسول الله صلی الله علیه وسلم وانه انتشر فی العرب
قیل له انظر لنا امر هذا الرجل واجتمع الناس الیه فی اسفل جبله
فنزل علیهم حین طلعت الشمس فوقف قائما متکأ علی قوس له فرفع
رأسه الی السماء طویلا ثم قال ایها الناس ان الله اکرم محمدا علیه الصلاة
والسلام واصطفاه وطهر قلبه وحشاه فلبس للکفر بعد ذلك رواج
ولن یقوم بعد هذا دین له اعوجاج ولکن مکثه ایها الذین فیکم قلیل
ثم اسند الی جبله راجعا من حیث جاء وامثاله فی الکتب المعتبرة
مسطور (محصول معنای عبارت بیت) کفارنك معوج وباطل
اولان دینلری متمادی اولیوب مضمحل اوله جغنی کاهن ومنجملری
خبر ویردیکدنصکره ینه کور اولدیلر وصاغر اولدیلر مبشرات
ومنذراتی نه ایشتدیلر ونه کوردیلر

* * تخمیس * *

* دکل او قوم ضلال چشم عبرته مردم *
* مفید اولمدی اخبار نقطهٔ انجم *
* ضلالت اولمدی زائل حماقت اولمدی کم *
* وبعد ما اخبر الاقوام کاهنهم *
* بان دینهم المعوج لم یقم *

وبعد ما مفاعلن عاینوا فاعلن فی الافق من مستفعلن شهب فعلن
منقضة مستفعلن وفق ما فاعلن فی الارض من مستفعلن صنم فعلن
وبعد ما عاینوا فی الافق من شهب) (منقضة وفق ما فی الارض من صنم
(بعد کلمه سی جر ایله قرائت اولنورسه (بعد ما عاینوا عبارتی بیت اولده
اولان من بعد کلمه سنك لفظی اعتباریله من بعد اوزرینه معطوفدر

واكسر فتحله قرائت اولنورسه بعد كلمه سى مابعدنده اولان جمله يه مضاف اولمغله ياخود محذوف معاينة لفظنه مضاف اعتبار اولنمغله فتح اوزره مبنى اولوب عاينوا فعلنك ظرفيدر (شارح مصنفك وينبغى ان يقدر ههنا مضاف اى بعد معاينة ماعاينوا من شهب والفتح لاكتساب البنأ من المضاف اليه كما قرر فى النحو ديمشدر كذلك شارح كورد ولفظ بعد مبنى على الفتح لاكتسابه البنأ من الاضافة الى الجملة فيكون فى محل الجر والنصب معطوفا بالواو على من بعد فى البيت السابق اى عموا وصموا من بعد الاخبار ومن بعد المعاينة ديمش قوله ماعاينوا ما موصوله در عاينوا فعل ماضى جمع مذكر در مفاعله بابندندر فاعلى تحتنده ضمير كفاره راجعدر جمله سى ماء موصولك صله سيدر موصوله عائد ضمير محذوفدر عاينوا ديمكدر ماء موصول مع صلته كذلك بيت اولده اولان من بعد اوزرينه معطوفدر عاينوا معاينه دندر معاينه كورمكدر تقول عينت الشئ اذا رأيته بعينك ديمشلر قوله فى الافق جار مجرور عاينوا فعلنه متعلقدر افق سمانك اطرافيدر افق وزن ايچون فانك سكونيله انشاد اونمشدر (من شهب من بيانيه مانى بياندر (شهب من ايله مجرور كائن محذوفنه متعلق اولوب مانى بياندر شهب شهابك جمعيدر شهاب نار شعله سيدر (بعض شراح والشهب بضمتين جمع شهاب وهو شعلة ساطعة منفصلة من نار الكواكب يرمى بها الشياطين لانفس النجم لانها قار فى الفلك ايله تحقيق وتفسير ايتمشدر قوله منقضة ساقطة معناسنه در قوله وفق نزع خافض بت اوزرينه منصوبدر منقضة كلمه سنك ظرفيدر ومنقضة على وفق الاصنام تقديرنده در (منقضة شهب لفظنك صفتيدر وفق فعل محذوفك مفعول مطلقدر (وافقن وفق ما الخ تقديرنده در (ياخود منقضة كلمه سنك ظرفيدر (شارح كوردى وفق صفة مصدر محذوف اى انقضاضا وفق انقضاض الصنم ديمشدر (قوله مافى الارض ما موصوله در فى الارض جار مجرور مقدر كائن كلمه سنه متعلقدر ماء موصولك صله سيدر ضمير عائد محذوفدر ماهو فى الارض تقديرنده در (بعض شراح موافقت و مطابقت معناسنه در ديمشلر

اى موافقة مافى الارض ديمشلر (قوله من صنم جار مجرور محذوف كائن كلمه سنه متعلق مانى بياندر ياخود كائنا محذوفنه متعلق اولوب مادن حالدر (شارح حنفى ديمش كه فان قلت مافائدة قوله مافى الارض من صنم قلت ماهو اشارة الى علامة ثانية واضحة مشاهدة لهم اوضح من وضوح الاولى مع عدم التنبه لها لم تنبهوا الاولى والحاصل ان انقضاء الشهب وتساقطها فى اكناف السماء كتساقط الاصنام وانكبابها على وجه الارض فكما لم يروا ذلك السقوط السماوى لم يروا ذلك السقوط الارضى مع وقوعه بين يديهم وبمحضر منهم وحاصل المعنى ان الكفار عموا فلم يروا بوارق الانذار من بعد معاينتهم فى اطراف السما من الشهب النازلة من السماء على الشياطين المسترقين للسمع من الملائكة فى السماء ليلة ولادته صلى الله عليه وسلم على موافقة سقوط جنس الصنم الذى كان فى الارض فسقوط الشهاب من السماء على الشياطين وسقوط الاصنام على الكواهن من اعظم ايات سيد المرسلين وكانت الشياطين قبل ولادته صلى الله عليه وسلم يصعدون الى السماء يسمعون كلام الملئكة يخبرون الكواهن ويضلونهم ثم منعوا ليلة ولادته صلى الله عليه وسلم من الصعود الى السمأ (شارح كوردى والمعنى الكفار عموا وصموا بعد معاينة انقضاض الشهب رجوما للشياطين وسقوط الاصنام على وجوهها فى ليلة مولده صلى الله عليه وسلم كرامة ومعجزة له ديمش (قال الشيخ زاده ان ليلة الميلاد انكبت الاوثان وسقطت وقذفت الشياطين فهبطت فوافق الهبوط السقوط (محصول معناى عبارت بيت) ودخى كفار اطراف سماده يلدزآتشلرينى روى ارضده يوزى اوزرينه دوشن اصنا ملرى وفقنجه ساقط اولديغنى رأى العين معاينه ايلدكلرندن صكره ينه اعمى اولديلر يعنى بوندن صكره دخى برق انذارى كورمديلر ديمك مألنده بيت اسبق متمم ونتيجه حكمنده در (وفيه من البديع الجناس المحرف بين الافق ووفق والمقابلة بين الافق والارض ومراعاة النظير بين الافق والشهب ومنقضة

* ** تخمیس ** *

* كویوندردی شیاطینی اختردین *

* كه صالدی پنجهٔ آتش كذارایدوب تجبن *

* تامل ایتدیلربنه اول شهك قربن *

* وبعد ماعاینوا فی الافق من شهب *

* منقضة وفق مافی الارض من صنم *

حتی غدی مستفعلن عن طری فاعلن ق الحق من مستفعلن هزم فعلن

من الشیا مفاعلن طین یق فاعلن ذوا اثرمن مستفعلن هزم فعلن

(حتی غدی عن طریق الحق منهزم) (من الشیاطین یقفوا اثره منهزم)

حتی غدی حتی قوله حرف جردر انتهاء غایت ایچوندر بیت اولده

اولان معاینه نك یاخود منقضة كلمه لرینك غایتنی بیاندر (غدی

جمله سی جار ایله مجرور اولوب بیت اولده اولان عاینوا فعلنه

متعلقدر (شارح حنفی حتی متعلقة بمنقضة وهی لانتهاء الغایة

كالی سواء كانت عاطفة اوجارة الا ان المجرور بها لابد اما ان یكون

آخر جزء من الشیء كقوله اكلت السمكة حتی رأسها فان الرأس

مأكول كالسمكة واما ان یلاقی آخره نحو نمت البارحة حتی الصباح

لان الصباح لیس جزء من البارحة لكنه بلاقیها دیمشدر (شارح

كوردی حتی حرف ابتداء وما قبلها سبب لما بعدها فیكون الجملة

بعدها مستأنفة اوحرف جر بمعنی الی او بمعنی كی باضمار ان المصدریة

بعدها متعلق بعاینوا او بمنقضة غایة لاحدهما ولا یكون عاطفة

اذ شرطها كون معطوفها جزء ماقبلها دیمش (ملا جامی حتی مثل

ثم فی الترتیب بمهلة والمعطوف بحتی جزء قوی او ضعیف

من المعطوف علیه حتی یمیز الجزء بالقوة والضعف عن الكل نحو

قدم الحاج حتی المشاة (شارح شیخ زاده حتی اما عاطفة او ابتدائیة

دیمشلر (غدی فعل ناقصدندر صار معناسنه در (قوله عن طریق

الحق عبارتنده جار مجرور مؤخر منهزم كلمه سنه متعلقدر طریق

لفظی مابعدینه مضافدر انهزام بوزولوب ومنكسر اولوب فرار

معناسنه در (شارح حنفی والانهزام الفرار بسبب الضعف

والانكسار بسبب المغلوبیة دیمش انهزام لفظی غدی كلمه سنك

فاعلی اولان محذوف شیطان لفظنك صفتیدر ای صار شیطان

منهزم یقفوا تقدیرنده در قوله من الشیطان جار مجرور كائن محذوفنه

متعلق ظرف مستقردر منهزم كلمه سنك بیانی و صفتیدر شیطان

لفظی بعد معناسنه اولان شطن فعلندندر (شارح مصنفك سمی به

لبعده عن الحق دیمشدر (قوله یقفوا فعل مضارع جمع مذكردر تحتنده

اولان جمع ضمیری منهزم لفظنه راجعدر زیرا منهزم اسم جنسدر

جمع ضمیری ارجاعی صحیحدر منهزم شیاطیندن عبارتدر یقفوا

جمله سی غدا فعلنك خبریدر یقفوا قفودن مشتقدر قفوا اتباع

معناسنه در دیمشلر (بعض شراح یقفوا ای یتبعوا ایله تفسیر ایتمشدر

(شارح شیخ زاده قفاه ای تبعه دیدی (اثر تركیده ایز دیدكلریدر

(نتیجه كیم وانقولیده الاثر همزه نك كسریله وثانك سكونیله ایز

معناسنه كلور یقال خرجت فی اثره دیمش اثر لفظی یقفوا فعلنك

ظرفیدر قوله منهزم اثر لفظنك مضاف الیهیدر (شارح مصنفك یقال

یقفوا اثره ای یذهب علی طریقته ویجیء علی عقبه والاثر بكسر

الهمزه عقیب الشیء دیمشدر (وانقولیده عقب تركیده اوكجه در كه

اباغك مؤخریدر و برنسه نك اردنجه دیمك معناسنه دخی كلور دیدی

(بعض شراح خلاصهٔ معناده دیمش كه وحاصل المعنی و بعض

مشاهدتهم شهبا سقطت من السماء لیلة ولادته صلی الله علیه وسلم

حتی ذهب الشیاطین عن طریق الوحی المنهزمون التابعون

بعضهم خلف بعض فی الانهزام (شارح مصنفك تأكید لحدیث

سقوط النجم وتحقیق له یعنی ان انقضاضها متكثر جدا وتكثیره

الی حیثیة صل المنهزمون بعضهم ببعض ویتعاقبون ولا ینقطعون

یعنی انه مامن منهزم الاو بعده منهزم (شارح الحنفی یعنی انقضت

الشهب علی الشیاطین عند استراق السمع طفقت الشیاطین

یتبع بعضهم بعضا فی الانهزام فلم ترمنهم احدا لم ینهزم من انقضاض

تلك الشهب حتی خلت تلك المصاعد التی كانوا یصعدونها

لاستراق السمع منهم دیمشلردر (محصول معنای عبارت بیت) آتش

كواكب برتبه ده ساقط اولدیكه حتی شیاطین منهزم جوسمادن

بری برینی تعاقب ایده رك واردین بصهرق منكسر اولوب فرار

ایلدیلر دیمك اوله (وفیه من البدیع التکریر بین منهزم ومنهزم

* * تخمیس * *

سورلدی چقدی شیاطین اودز دشهرومدن

* که استراق سمع منعی ظاهر اولدی بوتون*

* ویرلدی نفیله سارقلرك جزاسی بوکون *

* حتی عـدا عن طریق الحـق منهزم *

*من الشیاطین یقفوا اثر منهزم *

* الفصل الخامس من معجزاته صلی الله علیه وسلم *

كانهم مفاعلن هربا فعلن ابطال اب مستفعلن رهة فعلن
اوعسکر مستفعلن بالحصی فاعلن من راحتی مستفعلن درم فعلن

(کانهم هربا ابطال ابرهة) (اوعسکر بالحصی من راحتیه رم)

ناظم علیه الرحمة قصیدهٔ مبارکه دن فصل خامس اعتبار اولنان معجزات سلطان کائنات علیه افضل الصلاتی بو محلده بیانه مبادرت ایتمشدر (قوله کانهم کلمه سنده کان حروف مشبهه دندر (هم ضمیر جمع در محلا منصوب کان کلمه سنك اسمیدر شیاطینه راجعدر (قوله هربا هاربین معناسنه اولوب ضمیر جمعك مرجعندن حالدر مشتق منه حال واقع اولسه مشتق معناسیله تأویل اولنمق قاعده در بعض شراح تمیز دردیمش (شارح جلال الدین ای فی حال هربهم من الشهب ایله تقدیر ایتمش (شیخ زاده هربا حال من الشیاطین یعنی هاربین لمافی کان من معنی الفعل نحوده مسطوردرکه العامل فی الحال اما الفعل الملفوظ او المقدر نحو زید فی الدار قائما لان متعلق الجار حصل المقدر او شبهه (وآنقولیده هرب فتحتین ایله قاچمق فرار معناسنه دیمشدر (قوله ابطال کان کلمه سنك خبریدر ابطال فتحتین ایله اولان بطلك جمعیدر بطل شجاع معناسنه درکه ترکیده یکت دیرلر (قوله ابرهة لفظی ابطالك مضاف الیهیدر (ابرهه همزه نك وراتك فتحیله اصحاب فیلك رئیسی اولوب ذکری آتی قصه سی تفصیل اولندیغی اوزره مکهٔ مکرمه یه کعبهٔ معظمه یی هدم قصدیله کلن کافرك اسمیدر (قوله اوعسکر دفعله مصراع اولده اولان ابطال اوزرینه معطوفدر (قوله بالحصی جار مجرور مؤخررم

فعلنه متعلقدر حصی حصاتك جمعیدر حصاة اوفاجق طاشلره دیرلر (قوله من راحتیه من جاره درراحتی راحه نك تثنیه سیدر حالت جری یا ایله در جار مع المجرور کذلك رمی فعلنه متعلقدر راحه ال ایه سیدر ضمیره مضافدر ضمیر صاحب الید العلیا سلطان کائنات علیه افضل الصلاة افندیمزه راجعدر (رم فعل ماضی مجهولدر اصلی رمی در وزن ایچون یا حذف اولنمشدر رمی فعلنك تحتنده قائم مقام فاعلی ضمیر عسکره راجعدر جمله سی عسکرك صفتیدر (ناظم فعل ماضی معلوم صیغه سیله کتور میوب مجهول صیغه سیله اختیارینك وجهنی شارح مصنفك بیان ایدرکه کما قال ونفی ترك الفاعل وبناء الفعل علی المفعول محافظة علی ظاهر وقوله تعالی (ومارمیت اذرمیت ولکن الله رمی) فاثبت له الرمی اولا بمعنی صدوره عنه ظاهرا واکتسابا ونفاه عنه ثانیا حیث بلغ من التأثیر حدا لایبلغه رمی البشر ولذا قال (ولکن الله رمی) وهذا اشارة الی قصة بدر وقصته انه لما التقی الجمعان یوم بدر اخذ رسول الله صلی الله علیه وسلم بقبضة من الحصی فسبحت فی کفه علیه السلام فالقاها فی وجوه الکفار فدخلت فی اعینهم جمیعا وقال شاهت الوجوه فلم یبق کافر الاشغل بعینیه فانهزموا باذن الله تعالی فلما کان لهذا الفعل من التأثیر حدا لایبلغه رمی البشر کما تری نفی عنه الرمی واثبته لنفسه تعالی بقوله (ولکن الله رمی) معلوم اوله که سابق الذکر حرف تشبیه ایله مشبه مصراع اولده اولان شیاطین درکه باشلرینه آتش کواکب القا اولنوب جوسمادن فرار ومنهزم وهلاك اولنمشدر نته کیم بیت سابقده تفصیل اولندی (ایمدی اشبو مشبه اولان شیاطین ایکی شیئه تشبیه اولنمشدر اول ایکی شیدن بری بالادن طیورك القا ایلدیکی حصاة ایله منهزم وفرار وهلاك اولان شجعان ابرهه در ایکنجی مشبه به حصی ایله رمی اولنان عسکر کفاردر یعنی معرکهٔ بدرده اوزرلرینه حصی رمی اولنمغله منهزم وفرار وهلاك اولان کفار در وجه شبه برطرفدن اشیاء مهلکه نازل واصابت ایتمکله رعب وهراس ایله پریشان وفرار وهلاکدن حاصل اولان هیئتدرکه اشبو وجه شبه ایکی عدد سابق الذکر

مشبه به ايله مشبه بيننده قدر مشترکدر يعنی مشبه ده ومشبه بهده بولنمشدر (نته كيم وجه شبه طرفين تشبيهده قدر مشترك اولمق شرطدر (يعنی اشبو وجه شبه طرفين تشبيه اولان شياطين سارقه ايله ابطال ابرهه وعسكر كفار بدر بيننده قدر مشتركدر كه هر برنده اول سابق الذكر وجه شبه موجوددر وانجق وجه شبه مركبدر طرفين تشبيهده تركب يوقدر (بعض شراح طرفين تشبيهده تركبه ذاهب اولوب هيئت منتزعه يی تشبيه ايله تشبيه مركبدر ديمش لكن حق اولان تقرير اولنان منوال اوزره اولمقدر (كما قال الشارح الحنفی ان التشبيه الاولين اعنی تشبيه الشياطين هاربين بشجعان ابرهة وتشبيههم ثانيا بعسكر مرمی بالحصا من كفه صلی الله عليه وسلم مثل التشبيه فی قول اجنحة (شعر (وقد لاح فی الصبح الثريا كما ترا) (كعنقود ملاحية حين نورا) فان وجه الشبه فی كل من الشيئين مركب حسی والطرفان مفردان حسيان لان وجه الشبه ههنا هو الهيئة الحاصلة من نكوص كل من الشياطين وشجعان كل من العسكرين وصدم بعضهم بعضا وامتلاء قلب كل منهم رعبا وهبوط كل واحد منهم من عال الی اسفل وحصول حتف كل واحد منهم باسقاط شیء عليه من جهة والمشبه هو الشياطين المنهزمين والمشبه به الابطال والعسكر كما ان وجه الشبه فی بيت اجنحة هو الهيئة الحاصلة من تقارن الصور البيض المستديرة الصغار المقادير فی المرآی علی الكيفية المخصوصة منضمة الی المقدار المخصوص والمشبه هو الثريا والمشبه به هو العنقود حين يفتح نوره وتقييده المشبه ههنا بحالة الانهزام والمشبه به بحال الرمی لايخرجهما عن الافراد وكما ان تقييد العنقود بحالة التفتيح لايخرج عنه (معلوم اوله كه سابق الذكر اصحاب فيل قصه سنی شارح مصنفك بو وجه اوزره تفصيل ايدر كان فی الحبشة بيت اسمه سرجا واهل حبشة يعظمون هذا البيت كتعظيم اهل مكة بيت الكعبة وكانوا زينوا بالجواهر واليواقيت فذهب جمع من قريش من مكة الی حبشة للتجارة فنزلوا احوال البيت وكان الوقت وقت برد عظيم فاوقدوا نارا وقبل خمود النار بالكلية ذهبوا

فطلع

فطلع الريح واذهب بقية النار فالقاها فی البيت فاحرقته ووصل هذا الخبر الی ملك حبشة وذكر عنده ان قريشا احرقوا بيتنا هذا ليكون العز والشرف لهم باعتبار بيتهم وهو كعبة فاغضبه هذا الامر فبعث اميرا وهو ابرهة ومعه عشرون الفا من الفرسان والشجعان فامر ابرهة وارسل لهدم الكعبة واهل مكة لو زاحموه لقتلهم فلما وصلوا الی الحرم رؤا ان الفيل لايذهب الی الكعبة وكلما ضربوا علی رأسه لم يقم من موضعه اصلا فتحيروا ونزلوا هنالك واشتغلوا بالغارة فاخذوا ابلا كثيرة من آبال عبد المطلب جد النبی صلی الله عليه وسلم فجاء الی ابرهة فلما رآه ابرهة قام من موضعه واستقبله فجاء به فاجلسه علی سريره وجلس هو تحت السرير وكان يظن انه جاء اليه ليشفع البيت ليترك ابرهة هدم الكعبة فلما طلب الابل قال ابرهة سقطت من عينی كنت اظن انك ترجو منی بيتكم الذی به شرف آبائك وانت تطلب الابل التی لا وقع لها فقال انا رب الابل وللبيت رب قوی يمنعه ويحفظه من اعدائه فاعطاه الابل فلما رجع قيل لابرهة قد ضيعت عز الامراء لم اجلسته علی سريرك وانت امير وقال ماشا هدت من جبينه لو شاهد تموه لصرتم عبيدا وكان ذلك نور حضرة النبی عليه الصلاة والسلام فلما ذهب عبد المطلب الی مكة فهرب اهل مكة حتی خلا مكة ولم يبق فيها احد ديار فجاء عبد المطلب الی البيت واتی باب الكعبة فاخذ بحلقته وهو يقول

* ⁑ شعر ⁑ *

يارب لاارجو لهم سواكا * يارب فامنع منهم حماكا

ان عدو البيت من عاداكا * امنعهم ان يصرعوا قراكا

وهو لم يفرغ من بعد هذا فرأی طيورا كثيرة نشأت من جانب اليمن فاجتمعوا فوق ابرهة وجيوشه فی الهوی ومع كل طير حصاة اسم من يرمی بها فالقی كل واحدة منها حصاتها ووقعت علی رأس الرجل فخرج من دبره فهلكوا جميعا وذكر القصة علی هذه الطريقة مبنی علی رواية جمع من المفسرين (شارح جلال الدين بو وجهله نقل ايدر كه ابرهة ملك اليمن بنی بصنعاء كنيسة ليصرف

اليها الحاج فاحدث رجل من كنانة فيها ولطخ قبلتها بالعذرة فحلف ابرهة ليهدم الكعبة فجاء بجيشه وافيا الى مكة فحين تهيئوا للدخول، والهدم غشي عليهم وولوا هاربين ورموا بحجارة من سجيل قال تعالى (الم تر كيف فعل ربك باصحاب الفيل) (بعض شراح خلاصهٔ معناده ديمش حاصل المعنى كان الشياطين هاربين من الشهب جيش شجعان ابرهة حيث هربوا منهم الابابيل بحجارة من سجيل او كانهم هاربين عسكر بدر اوعسكر حنين حيث انهزموا حين رموا بالحصى من كفه صلى الله عليه وسلم (شارح شيخ زاده فحاصله ان الشياطين لما رجموا بالشهب عن مقاعد الاستراق كانهم ابطال ابرهة فى الهرب من الابابيل حيث التفت ساقهم بالساق او عسكر قريش رمى بالحصى من كف النبي صلى الله تعالى عليه وسلم ديمش (وفيه من البديع مراعاة النظير والتشبيه والتلميح والاحتراس

* * تخميس * *

* بولوب فرآرئ اعدايله مناسبتن *

* بيان ايدراوشياطينك اولمباعدتن *

ايدرافادهٔ تشبيه بو بيت منقبتن

* كانهم هربا ابطال ابرهة *

اوعسكر بالحصى من راحتيه رمى

نبذا به مستفعلن بعد تس فاعلن بيح بط مستفعلن نهما فعلن

نبذا المسب مستفعلن يح من فعلن اخشاء مل مستفعلن تقم فعلن

(نبذا به بعد تسبيح بيطنهما) (نبذا المسبح من اخشاء ملتقم)

قوله نبذا محذوف اولان نبذ فعلنك مفعول مطلقيدر ياخود بيت اولده كى رمى فعلنك قعدت جلوسا قبيلندن من غير فعله مفعول مطلقيدر (نبذ تركيده آنجقدر كه رمى دخى بو معنايه در به جار مجرور رمى فعلنه متعلقدر به ضميرى بيت اولده اولان حصاة لفظنه راجعدر بو صورتده حصاتى رمى مكرر ذكر اولنمش اولور (شارح مصنفك كلام فصحاده بومقوله تكرير كثير الوقوعدر كه تأكيدى مفيددر ديو بوكونه تحقيق ايدر كه نبذا من قبيل قعدت جلوسا من ان الرمى

معناه النبذ اى رمى رميا به الظرف اى به تكرير للظرف الاول اعنى بالحصى وتذكير به ومتعلق بالفعل المذكور اعنى رمى كقولهم على الله توكلت عليه ونحو ذلك من العبارات المشتملة لقصد التوكيد والتقرير واليه اشار صاحب الكشاف فى قوله تعالى (ومن ثمرات النخيل والاعناب تتخذون منه) فقال الظرف الاول متعلق بتتخذون والثانى تكرير له للتأكيد كقولهم زيد فى الدار فيها وماذهب الشارحون بان يجعل الظرف اعنى به وكذا بعد تسبيح متعلقا بقوله نبذا اما ان يجعل مصدرا للمحذوف اومصدرا للمذكور كما هو الظاهر غلط فاحش ديو تفصيل ايله بيان ايتمشدر (قوله بعد تسبيح ظروف زمانيه دندر تسبيح لفظنه مضاف اولمغله نبذ فعلنك مفعول فيهيدر يعنى ظرفيدر تسبيح تنزيه معناسنه در بو مقامده مضاف اليه محذوفدر بعد تسبيح الله ديمكدر يعنى حصاة كف سلطان رسالت عليه السلام الامده (سبحان الله ديوب حق سبحانه وتعالى يى تنزيه وتقديس ايلدكدنصكره رمى ايتدى ديمكدر سبحان الله تسبيح معناسنه اولوب دائما فعلى محذوف استعمال اولنان كلماتدن اولمغله اسبح الله تسبيحا تقديرنده در كه تسبيحك عليدر فعل محذوفك مفعول مطلقدر (ايمدى سبحان الله ديمه نك معناسى جناب حقك شاننه لايق اولميان شيلردن ذات حقى تبريه وتنزيه ايتمكله تنزيه ايدرم ديمك اولور سبحان الله كثير الاستعمال اولمغله بوكونه تفصيل اولندى (وآنقولى ده سبحان الله تسبيح معناسنه منصوبدر مصدريه اوزره كويا كه ابرأ الله من السوء براءة ديمشدر سبحان منون اولمدى زيرا سبحان معرفه در كه تسبيحك عليدرديدى (شارح حنفى التسبيح التقديس والتنزيه (سبحان الله تنزه والسبوح المنزه عن كل سوء وسبحان علم للتسبيح لاينصرف ولاينصرف وهومنصوب على المصدرية ديمشدر (شارح كوردى قوله (بعد تسبيح بعد منصوب بالمصدر او بفعله مضاف الى التسبيح وهو مصدر سبح الله تسبيحا اذا قال سبحان الله اى انزه الله تنزيها وابرئه من النقائص وعما لايليق بجنابه اعلى العظيم وسبحان الله علم للتسبيح منصوب بالفعل المقدر وسبوح قدوس بالضم والفتح

من صفاته تعالى لانه يسبح ويقدس وسبحات وجه الله انواره
وسبحة الله بالفتح جلاله والسبحة بالضم المسبحة كذا فى القاموس
(قوله بطنهما فى معناسنه حرف جردر كقوله تعالى (ولقد نصركم الله
ببدر) كبيدر جار مجرور تسبيح كلمه سنه متعلقدر بطن ايله مراد
ظهراتك مقابليدر كه صاحب سعادت عليه الصلاة والسلامك
مبارك راحه پرانورلريدر تثنيه ضميرى راحتى كلمه سنه راجعدر
(قوله نبذ المسبح نبذ القاتم كدر تركيده اتمق معناسنه در (بو مقادده
ادات تشبيه محذوفدر نبذ مصدردر مفعولنه مضاف اولوب فاعلى
محذوفدر تقديرى كنبذ الله المسبح ديمكدر مسبح ايله مراد يونس
عليه السلامدر كه پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامك راحه
مباركه لرندن حصاتى رمى ونبذ ايلديكن بطن حوتدن حضرت
يونسى جناب حقك خارجه نبذ ورمى ايلديكنه تشبيهدر بو خصه
منبوذ اولان حصاتى حضرت يونس پيغمبره تشبيه دكلدر
(قال الشارح المصنف ونبذت الشئ القيته ونبذ المسبح محمول
على حذف اداة التشبيه اى نبذا كنبذ المسبح والقصد الى تشبيه
النبذ بالنبذ لا تشبيه المنبوذ بالمنبوذ ونبذ المسبح من اضافة المصدر
الى المفعول والفاعل محذوف اى كنبذ الله تعالى اياه واراد بالمسبح
يونس عليه السلام ديمشدر (قوله من احشاء جار مجرور مصراع
ثانيده اولان نبذ فعلنه متعلقدر احشا حشانك جمعيدر بعض
شراح الحشى ما احاط به الجوف ديمش بعضلر قلبدر ديمش
(بو مقامده معنى جوف حيواندن خارجه رمى اولنان مسبح ديمك
اولور (شارح كوردى والحشا ما فى داخل الجوف من الامعا واراد
بها بطن الحوت ديمش ملتقم اسم فاعلدر احشانك مضاف اليهيدر
بلع ايديجى يعنى يودوجى ديمكدر كه ملتقم ايله مراد حضرت يونس
عليه السلامى بلع ايدن بالقدر (شارح كوردى بو كونه نقل وتفصيل
ايدر كه ان الله تعالى ارسل يونس عليه السلام الى قوم ليدعوهم
الى الايمان فدعاهم فلم يؤمنوا به فقال لهم ان الله تعالى قد ينزل
عليكم العذاب فى يوم كذا ان لم يؤمنوا بالله فخرج من بينهم خوفا
من العذاب ولم يكن ذلك مرضيا لكونه غير لايق بمقامه لانه كان

اللايق به الصبر والتوكل على الله والانتظار الى امره تعالى (ولهذا
قيل حسنات الابرار سيئات المقربين وجاء الى ساحل البحر ليركب
السفينة ويرجع الى بلده الذى جاء منه لدعوة هذا القوم باذن الله
تعالى فوقع احد ابنيه فى الماء فتبعه يونس عليه السلام لاستخلاصه
فلم يمكن فرجع خائبا فاذا الذئب ذهب بابنه الآخر فاقتفى اثره ولم يظفر
به فعاد متحيرا ولم يجد عياله وركب السفينة فلما طمت الامواج
واستشرفت السفينة على الغرق فقالوا انما طرأ هذا من شوم
مذنب فقال يونس عليه السلام انا ذلك المذنب فالقى نفسه فى اليم
فالتقطه الحوت (فنادى فى الظلمات ان لا اله الا انت سبحانك انى كنت
من الظالمين) والظلمات بطن الحوت والبحر والليل فببركة التهليل
والتسبيح واعترافه بالخطاء نجاه الله سبحانه وتعالى كما قال الله تعالى
(فاستجبنا له ونجيناه من الغم وكذلك ننجى المؤمنين) وباقى القصة
فى التفاسير انتهى (قال المصنف اراد الناظم بالملتقم الحوت الذى
التقم يونس عليه السلام على ما اشار الله فى قوله تعالى (فالتقمه
الحوت) اى ابتلعه (وهو مليم) اى يونس واقع فى الملامة اومليم
نفسه ثم قال (فلولا انه كان من المسبحين للبث فى بطنه الى يوم
يبعثون) اى او لانه من المشتغلين بالتسبيح مدة عمره اوفى بطن
الحوت ابقى فى بطن الحوت الى يوم القيمة حيا اوميتا وكيفية النبذ
على ما ذكر ان الحوت كان رافعا رأسه يتنفس فيه يونس ويسبح حتى
انتهى الى البر فالتقطه واختلف فى مدة مكثه فقيل بعض يوم وقيل
ثلثة ايام وقيل سبعة ايام وقيل اربعون يوما (معلوم اوله كه حضرت
يونس عليه السلامى بلع ايدن حوت بلده مزده معروف يونس بالغى
ديدكلرى مسمى ومشهور اولان بالق نوعندن اولمق بعيد دكلدر كه
انسان مابه الحياتى اولان هواى خارجيه ايله تنفسه محتاج اولمغله
سالف الذكر يونس بالغى روى دريادن باشنى خارجه
رفع واخراج ايدوب جوفنه هوا ادخالى ايچون تنفس ايلديكى
محسوس ومنظور ومشاهددر اكر سمك مذكورك انسان بلعنه
قابل اولميان صغر جسمى احتمال مز بوره منافى دكلدر ديبنورسه
(ابو البشر حضرت آدم صلوات الله على نبينا وعليه حضرتلرينك

کبر جسم مبارکلرینه نسبت اولاندنده و نبی نوعنده اولان صغر جسم نوع واحد اولماغه منافی اولمادیغنه قیاس ایله جواب ممکندر (خلاصهٔ معناده بعض شراح وحاصل المعنی مثل رمی النبی صلی الله علیه وسلم الکفار فی غزوة بدر حین رمی بالحصی الذی سبح تسبیحا عظیما فی بطن کفیه المکرمین کرمی الله تعالی یونس علیه السلام الذی سبح فی بطن الملتقم ودلیل تسبیح الحصی (قال انس رضی الله عنه اخذ النبی علیه السلام کفا من حصی فسبحن فی یده حتی سمعنا التسبیح دیمشدر (قال شارح شیخ زاده وحاصل المعنی ان الشیاطین لما رجموا بالشهب کانهم عسکر قریش رمی بالحصی من کف النبی صلی الله علیه وسلم بعد ما سبح الحصی ببطن راحتیه کما سبح یونس علیه السلام ببطن الحوت (ایمدی نبذا کلمه‌سی بیت مقدمده اولان رمی فعلنك قعدت عن الحرب جلوسا مثللو مفعول مطلق اولدیغی اوزره ایکی بیتك معناسی بر برینه مزج ایله (معنای عبارت بیت) بو وجهله درکه شیاطین هاربه کانه کندولره راحتی رسول الله علیه السلامدن یعنی مبارك ایکی آوجلرندن حصاة رمی اولنان عسکردر انلره حصاة بر نبذ ایله رمی و نبذ اولنمشدیکه اول حصانك بطن راحتی رسول الله علیه السلامده بعد التسبیح رمی اولنماسی بطن ملتقم دن یعنی حوتك بطنندن مسبحك یعنی یونس علیه السلامك نبذ و رمی اولنماسیدر یعنی حصانك کفی رسول الله علیه السلامده بعد التسبیح عسکر کفاره رمی اولنماسی مسبحك یعنی حضرت یونس علیه السلامك بطن حوتدن کنار ساحل سلامته رمی و نبذ اولندیغی کبیدر مألنده اولور که رمی حصاتی حضرت یونس علیه السلام بطن حوتدن خارجه رمی اولندیغنه تشبیه‌در بو صورتده حصانك بطن کفی رسول الله علیه السلامده تسبیح ایلدیکی ناظم علیه الرحمه صریحا ذکر ایدوب یونس علیه السلامك بطن حوتده تسبیح ایلدیکی مسبح کلمه‌سی ایله ضمنا اشارت ایدر

جاءت لدع مستفعلن وته ال فعلن اشجار سا مستفعلن جدة فعلن

تمشی الی مستفعلن ه علی فعلن ساق بلا مستفعلن قدم فعلن

(جاءت لدعوته الاشجار ساجدة)

(تمشی الیه علی ساق بلا قدم)

ناظم علیه الرحمه ابیات سابقه‌دن وبات ایوان کسری وهو منصدع بیتندن بو محله کلنجه کذران ایدن ابیاتده صاحب سعادت سرور عالم صلی الله علیه وسلم حضرتلرینك علامات نبوتلری وآیات مولد سعادتلری اولان مبشرات ومنذراتی ذکر وتعداد ایدوب بوندن صکره بعد البعثه ظهور ایدن خوارق عادات ومعجزات بیناتلرینی ذکر وانشاده مبادرت ایتمشدر (نته‌کیم شارح مصنفك سالف الذکر وبات ایوان کسری الخ بیتی شرحنده هذا اشارة الی الامر الثانی من امور المنبأ عنها ای العلامة الثانیة من علامات نبوته التی انبأ عنها مولده صلی الله علیه وسلم دیوب بعده اشبو بیتك شرحنده دخی لما انجر الکلام الی ذکر معجزاته علیه السلام بعد الظهور والبعثة ذکر هذا منها واشار الی بعض آخر دیمشدر (قوله جاءت فعل ماضی مؤنثدر کلدی دیمکدر قوله لدعوته جار مجرور جاءت فعلنه متعلقدر دعوت مصدردر فاعلنه مضاف اولمشدر که ضمیردر سرور کائنات علیه الصلاة والسلامه راجعدر لدعوة الرسول دیمکدر (دعوت ترکیده کل دیمکدر اما عربیده ندا وطلب معناسنه‌در الاشجار کلمه‌سی تنازع فعلین بابندندر که جاءت فعلی اشجار کلمه‌سنك کندویه فاعل اولماسنی اقتضا ایدر دعوت کلمه‌سی کندویه مفعول اولماسنی اقتضا ایدر (ایمدی مذهب مختار اولان بصریون مذهبی اوزره عامل ثانی عمل ایتمکله اشجار لفظی دعوت کلمه‌سنك مفعولی اولوب جاءت فعلنده اشجار لفظنه راجع فاعل ضمیری اضمار قلنور جاءت جمله‌سی جملهٔ استینافیه‌در (قال مولانا جامی واذا تنازع الفعلان بل العاملان اذ التنازع یجری فی غیر الفعل ایضا نحو زید معط ومکرم عمروا فی اسم ظاهر بعدهما فیختار البصریون اعمال الثانی لقربه والکوفیون اعمال الفعل الاول لسبقه والاحتراز عن الاضمار قبل الذکر فان اعملت العامل الثانی اضمرت الفاعل فی الفعل الاول اذا اقتضا الفاعل لجواز الاضمار قبل الذکر بشرط التفسیر

علی موافقة الاسم الظاهر الواقع بين الفعلين افرادا وتثنية وجمعا
مثل ضربنى وضربت زيدا (شارح كردى قوله الاشجار بالرفع
والنصب لانه تنازع فيها الفعل والمصدر والاول يقتضى رفعه
بالفاعلية والثانى يقتضى نصبه بالمفعولية فان اعملت الثانى اضمرت
الفاعل فى الاول ديمشدر والاشجار كلمه سنده حرف تعريف عهد
خارجيدر (پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامك كل ديوب دعوت
ايلديكى معهود شجردركه تفصيلى بروجه آتى نقل وبيان اولنور
(اشجار شجرك جمعيدر شجر اغاجدر نباتات ارضيه دن ساقى
اولانه شجر ديرلر ساقى اولميانه حشيش كذلك نجم دخى ديرلر
ساجدة اشجاردن حالدر (شارح كردى ساجدة اى خاضعة
منقادة له صلى الله عليه وسلم موصلة اغصانها الى الارض قال الله
تعالى (والنجم والشجر يسجدان) اى ينقادان له تعالى وهى حال
من الاشجار (شارح حنفى السجود وضع الجبهة فى الارض وفى
الاصطلاح وضع الاعضاء السبعة على الارض ومنه سجدة النخلة
اذا امالت من كثرة حملها (والمسجد بكسر الجيم بيت الصلاة وقد
يطلق على موضع الجبهة ديمشلر (بعض شراح قوله ساجدة اى
خاضعة ومنه سجود الصلاة وهو وضع الجبهة على الارض ديمش
(تمشى فعل مضارعدر تحتنده فاعل ضميرى اشجاره راجعدر
جملهسى اشجاردن حالدر (مشى تركيده يورومكدر عربيده الانتقال
من مكان الى مكان آخر بالارادة ايله تفسير ايدرلر (قوله اليه جار مجرور
تمشى كلمه سنه متعلقدر ضمير سرور كائنات عليه الصلاة والسلامه
راجعدر (قوله على ساق على مع معناسنه در حرف جردر ساق
جار ايله مجروردر تمشى فعلنه متعلقدر (ساق انسانده مافوق القدمدركه
ديزدن قدمه وارنجه يه بنهاده اولان موضعدر ديمشلر (بالدر
ديدكارى موضع دخى داخل اولور اشجارده ساق كوكوندن
اغصانه منتهى اولنجه اولان موضعدركه اغاجك تابدن يوقارو
دالارينه وارنجه اولان محل اولور (قوله بلاقدم عبارتنده قدم
رجلدر (تركيده اياقدر (شارح كردى والقدم من الحيوان ما
يمشى به وهو الرجل ديمشدر بلاقدم ساقك صفتيدر كه باحرف

جردر

جردر لا اسمدر غير معناسنه در بو وجهله اعراب شارح مصنفك
مختاريدر كما قال فان قيل كيف تدخل حرف الجر ههنا وهو الباء
على لا وهو حرف ومع ذلك كيف ظهر اثره فى كلمة اخرى وهى القدم
(قلنا لان كلمة لا ههنا بمعنى غير الا انه ظهر اعرابها فيما بعدها
لكونها صورة الحرف على ان السخاوى قد نص على ان لا فى امثال
هذه المقامات اسم لا حرف وعلى بمعنى مع وبلاقدم صفة ساق
اى تمشى الاشجار متوجهة اليه مع ساق كائنين ملتبسين بانتفاء
القدم عنه (بعض شراح خلاصة معناده ديمش حاصل المعنى
جاءت الاشجار لاجل دعوته صلى الله عليه وسلم حال كونها منقادة
خاشعة واقعة على رؤسها ماشية اليه على ساق خال عن القدم
(شارح مصنفك بو معجزهنك بياننده بو كونه تفصيل ايدركه قصة
مجئ الاشجار ان النبى صلى الله عليه وسلم عرض الاسلام على
اعرابى وامره بان يسلم فقال له الاعرابى هل لك من شاهد يشهد
على صدق مقالتك ونبوتك فاشار رسول الله صلى الله عليه وسلم
الى هذه الشجرة التى كانت بمرأى منهما فدعاها فاذاهى تقبل
وتؤثر على الارض وتسطر سطورا عليها من الخط الغريب وتمشى
على ساق بلا قدم حتى قامت بين يديه فاستشهد رسول الله
عليه الصلاة والسلام ثلاثا فشهدت على صدق رسالته ثم
رجعت الى مقرها (ومنها ان اعرابيا قال له انك تقول اشياء فهل لك
ان اداويك وكان يداوى ويعالج فقال له صلى الله عليه وسلم
هل لك ان اريك آية وعنده نخل فدعى رسول الله صلى الله عليه وسلم
بعذقانها فاقبل اليه وهو يسجد ويرفع رأسه حتى انتهى اليه فقام
بين يديه ثم قال له رسول الله صلى الله عليه وسلم ارجع الى مكانك فرجع
الى مكانه فقال العامرى والله لا اكذبك فى شئ تقول بعد هذا ابدا
(محصول معناى عبارت بيت) پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامك
كل ديو اشجارى دعوتنه وامر وفرمانه امتثالا اشجار اغصانتى يرلره
بسط ايدوب يعنى يوزو اوسترنه سورونه رك انقياد وخضوع ايله مشيا
على الوجه حضور پيغمبر عليه السلامه ساقيله بغير قدم مشى ايدوب
كلدى ديمكدر بو نه معجزه كبرى وقدرت الهيدر ديمك مألنده اولور

* * تخميس * *

بولوب وجودعرقندن كل اولدى تاج سمن
اوندر بو باغ جهانه نما ونشوى وبرن
عطاى جاذبهٔ فيض اكيلوب روشن
جاءت لدعوته الاشجار ساجدة
تمشى اليه على ساق بلاقدم

كانما مفاعلن سطرت فعلن سطرا لما مستفعلن كتبت فعلن
فروعها مفاعلن من بدى فعلن ع الخط بال مستفعلن لقم فعلن
(كانما سطرت سطرا لما كتبت) (فروعها من بديع الخط باللقم)
قوله كانما كلمه سى مجرد تشبيه ايچوندر كرچه كان حروف مشبهه دندر
لكن عملى يوقدر زيرا ماماء كافه در كان كلمه سى عملدن ساقط
اولمشدر نته كيم ابيات سابقه دن (كانما اللؤلؤ المكنون من
صدف) بيتى شرحنده مرحوم كردى كانما حرف مكفوف عن العمل
بما وذكرها لمجرد التشبيه ديمشدر سطرت فعل ماضى مفرد مؤنثدر
فاعلى ضميرى اشجاره راجعدر سطرت كتبت معناسنه در
جمله سى مستأنفه در (قوله سطرا مفعول مطلقدر سطر صف
معناسنه در مسطر ايله كاتبده صفوف ظاهر در بو مقامده دخى
سطر ايله مراد سطر كتابتدر (شارح كردى السطر بالسكون والحركة
الصف من الشئ ومنه سطر الكتاب ديمشدر (قوله لما كتبت لام
حرف جردر با معناسنه در ماماء مصدريه در كتبت فعل ماضى مفر
مؤنثدر (قوله فروعها فاعليدر كتبت جمله سى تأويل مصدرده
جار ايله محلا مجرور سطرت فعلنه متعلقدر (شارح شيخزاده والمراد
من السطر آثار فروع الشجر بسبب المجى واللام فى لما كتبت
بمعنى الباء ديمشدر (فروع فرعك جمعيدر فروع اصولك فرعيدر كه
شجرك اصولى كوكلريدر فروع اغصانيدر كه داللريدر واقعده
اصله نسبتله اغصان فروع قيلندندر فروع كلمه سى ضميره
مضافدر ضمير اشجاره راجعدر (قوله من بديع الخط جار مجرور كائن
مقدرنه متعلق اولوب كاتبدن حالدر (بديع فعيل بمعنى مفعولدر
عجيب معناسنه در بديع لفظى خط كلمه سنه مضاف در اضافتى

بيانيه در من الخط البديع ديمكدر حمل صحيحدر صفتك موصوفه
اضافتى قبيلندندر قوله فى اللقم جار مجرور كتبت كلمه سنه متعلقدر
لقم وسط طريقدر (ناظم عليه الرحمه اشجارك حضور سلطان
انبياء عليه الصلاة والسلامه ساجدا مشيا على الوجه يوريوب
كلمه سنده اغصانى ممرى اولان يوللره سورنمكله روى خاكده
اقتضا ايدن شرحهلر وآثارى خط عجيبدن كنايت اولنمش صف
كتابته تشبيه ايتمشدر واقعده بر داللى اغاج ساجدا يعنى يوزى
اوزرينه سورونه سورونه كلسه ممرى اولان طريقده اغصانك
سورنمه سندن بهرحال روى خاكده شرحهلر ونيجه اثرلر پيدا
اولهجغى ظاهردر اشبو روى خاكده پيدا اولان آثار اول ممر اشجار
اولان يوللرده خط عجيبدن كنايه اولنمش سطر كتابت كبى مشاهده
اولنديغى اعتباريله آثارى سطر خطه تشبيه اولمغله ناظم
عليه الرحمه بويله بر تشبيه عجيب ايله مرادى بيتده مجرد اظهار
يدطولاى شاعريتدر كه هم تشبيه لطيف وعجيبدر وهم اشجارك
امر پيغمبرى يه امتثالا ساجدا مشيا على الوجه كلديكى معجزهٔ
عجيبه سنى نقل وبيان اولور (بعض شراح وحاصل المعنى حين
جاءت الاشجار لدعوته صلى الله عليه وسلم حصل خط عجيب
على وسط الطريق من آثار مشيها وقت كتابة هذا الخط فروع
الاشجار ليكون معجزة للنبى المختار صلى الله عليه وسلم ديمشدر
(شارح حنفى وكان من بديع مشيها اليه وغريب تمثيلها بين يديه
انها جاءت ماشية على ساق ليس له قدم بل على الرأس ساجدة
لا على الساق كمشى القلم (شارح مصنفك تأكيد لمجئ حديث
الاشجار الى ذلك الحضرة وتشبيه لآثار فروع الاشجار بسبب
مجيئها بخطوط غريبة مبتدعة (شارح كردى شبه آثار فروعها
فى الارض بالخط الدال على اللفظ المفيد للمعانى ووجه الشبه الهيئة
الحاصلة لهما ديمشلردر (وفيها من البديع جناس الاشتقاق بين
سطرت وسطرا ومراعاة النظير بين سطرا وسطرت وكتبت والخط
والتشبيه فى اماكن عديدة على انه يمكن ادعاء الاستعارة فى بعضها

* * تخميس * *

اجاتى شجرك اولدى بربيوك حكمت

بو معجزه بوسياق اوزره بولمغه شهرت

يازر قلملرى هب نطق حال اواوب قت قت

كانما سطرت سطرا لما كتبت

فروعها من بديع الخط باللقم

مثل الغمـا مستفعلن مه‌تان فعلن نى سارسا مستفعلن ئرة فعلن
تقيه حر مفـاعلن روطى فعلن س للهجى مستفعلن رحمى فعلن
(مثل الغمامة انى سارسـائرة) (تقيه حروطس للهجير حمى)

مثل لفظا مرفوع مبتداء محذوفك خبريدر بيت متقدمه منوطدر تقديرى ومجىء الاشجار وسائر الخوارق المذكورة مثل الغمـامة ديمك اولور ياخود بيت اسبقده اولان جاءت فعلنك محذوف مفعول مطلقنك صفتيدر تقديرى جاءت الاشجار مجيئا مثل الغمامة ديمك اولور مثل كلمه‌سى الغمامة قوانـه مضاف در غمامه بلوط معناسنه در قوله (انى بو مقامده اين معناسنه ظرف مكاندر مؤخر سار فعلنك مفعول فيهيدر (نته كيم شارح كردى انى بفتح الهمزة والنون المشددة ظرف مكان بمعنى اين مبنى على السكون منصوب محلا بسار او بتقيه مضاف الى جملة سار على تقدير كرنه منصوبا بتقيه او بمعنى كيف فيكون حالا من فاعل سار وهو الضمير الراجع الى النبى صلى الله عليه وسلم اى فى اى حال سار ماشيا اورا كبا ديدى (بعض شراح انى بمعنى اين من اى موضع او بمعنى كيف اى ماشيا اورا كبا (سار فعل ماضى فاعل ضمير مستتر راجع الى النبى صلى الله عليه وسلم والجملة شرط انى سائرة بالرفع خبر مبتدا محذوف اى فهى سائرة وهذه الجملة جزاء انى وسائرة بالنصب حال من الغمامة يعنى انى كلمه‌سى بو مقامده استفهام ايچون اولميوب شرط ايچون اولمغله مكان ايچون اولوب سار فعل شرطدر قوله وسائرة مبتداء محذوفك خبرى اولوب جمله‌سى جزاء شرطدر (قوله تقيه فعل مضارع فاعل ضمير مستتر راجع الى الغمامة والجملة حال من الغمامة او جزاء انى على تقدير نصبها ديمشدر كذلك (ملا جامى ومن الظروف المبنية

اين وانى للمكان استفهاما وشرطا اى حال كونهما للاستفهام والشرط وبناؤها لتضمنها حرف شرط والاستفهام نحو اين زيد واين تكن اكن ونحو انى زيد وانى تجلس اجلس وقد جاء انى بمعنى كيف ديمشدر (قوله سار فعل ماضى در تحتنده فاعل ضميرى رسالت پناه عليه الصلاة والسلامه راجعدر سار سيردن مشتقدر جمله‌سى انى كلمه‌سنك مضاف اليهيدر قوله سائرة اسم فاعلدر ذهاب معناسنه اولان سيردندر الغمامه قولندن حالدر (نته كيم شارح مصنفك سائرة على انه حال من الغمامة ان يجعل المحذوف المبتدأ ديدى يعنى مثل الغمامة قولنده مثل كلمه‌سى محذوف مبتدانك خبرى اولديغى تقديرجه در كه بالاده ذكر اولندى (بعضلر مثل الغمامة مبتدا وسائرة خبره وانى ظرفها وفاعل سار راجع لرسول الله صلى الله عليه وسلم ديدى تقيه فعل مضارع مؤنثدر تحتنده فاعل ضميرى غمامة قولنه راجعدر مفعولى اولان ضميربار زفخر عالم صلى الله عليه وسلم حضرتلرينه راجعدر جمله‌سى غمامه كلمه‌سندن حالدر تقيه وقايه دندر كه حفظ معناسنه در (قوله حر كلمه‌سى نزع خافض ايله اوزره منصوبدر اى تقيه ويحفظه من الحر ديمكدر تقيه بتظليلها تقديرنده در حر لفظى وطيس كلمه‌سنه مضافدر وطيس تنوردر (شارح كردى الوطيس وهو التنور يقال حمى الوطيس اذا اشتد حره وكذا اذا صعب الامر ديمشدر قوله للهجير لام وقتيه‌در (شارح مرقوم واللام بمعنى الوقت كما فى قوله تعالى (اقم الصلوة لدلوك الشمس) اى وقت دلوكها اى غروبها ديمش هجير من الظهر الى العصر اولان وقتدر كه شمسك ارتفاعى وكمال حرارتى وقتيدر اشبو هجير لفظى شمسك ملايمى اولمغله شارح مشار اليـه كردى وطيس لفظنده استعارهٔ مصرحه واردر هجير كلمه‌سى قرينهٔ استعاره در ديمش (يعنى ناظم شمسى كمال حرارت وشدت تأثير وتسخيننده تنوره تشبيه ايلدى مشبه به اولان وطيس لفظنى ذكر ايلدى مشبه اولان شمسى مراد ايلدى هجير كلمه‌سى قرينهٔ استعاره‌در حمى كلمه‌سى ترشيح اولور رأيت اسدا له لبد فى الحمام قبيلندن اولور (بعض شراح حر وطيس عبارتى موصوفك صفته اضافى

قبيلندندر ديمش (قوله حمى فعل ماضى در رضى كبى وزن ايچون آخرى ساكن قلنمشدر تحتنده فاعل ضميرى وطبس لفظنه راجعدر جمله سى وطبسك صفتيدر ياخود وطبسدن حالدر قد لفظى مقدر در شارح حنفى حمى لازم بمعنى سخن يتعدى بالباء و بعلى وبالهمزة يقال حمى المبسم واحمى عليه واوقد النار عليه ديمش (تركيده حمى قزدى ديمكدر شارح مصنفك حمى فعل ماضى من قولهم حمى النار وبالكسر اذا اشتد حره اى تسير الغمامة مع النبى صلى الله عليه وسلم اين سار لاجل حفظه عن الحرارة الشديدة الشبيهة بحرارة التنور الذى اوقد فيه النار الشديدة وقت الهاجرة على ان اللام فى قوله للهجير مستعار للوقت كقوله تعالى (اقم الصلوة لدلوك الشمس) ديمشدر خلاصهٔ معناده بعض شراح وحاصل المعنى مجئ الاشجار لدعوته صلى الله عليه وسلم مثل تظليل السحاب النبى صلى الله عليه وسلم اذا سار من اى مكان الى اى مكان فهى سايرة حافظة عن شدة حر نصف النهار ديمش (قال الشارح الكردى والمعنى ان اتيان الشجر لدعوة النبى صلى الله عليه وسلم مثل الغمامة السائرة معه فوق رأسه حيث سار لتحفظه من الحر (شارح شيخ زاده وتلك الغمامة كانت تسير معه عليه السلام من صغر سنه وبها عرفه بحيراء الراهب على ما يرويه الواقدى ان ابا طالب اراد الخروج فى قريش الى الشام وكان عمر النبى صلى الله عليه وسلم اذن اثنى عشر سنة فاراد تركه فرأه يوما يبكى فقال له مالك يا ابن اخى تبكى فسكت رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال له لعل بكاءك انى ان اخلفك فقال نعم فقال ابو طالب والله لا افارقك ابدا فخرج به فلما نزلوا بحيرة الشام وبها راهب يقال له بحيراء فى صومعة وكان من علماء النصارى فصنع لهم طعاما فدعاهم اليه وانما حمله على ذلك انه حين رأهم رأى غمامة تظل رسول الله صلى الله عليه وسلم فلما نزل ابو طالب تحت الشجرة الغمامة على الشجرة ثم قال لهم الراهب احب ان لا يتخلف منكم احدا فحضروا كلهم الا رسول الله صلى الله عليه وسلم فنظر الراهب الى الغمامة وهى واقفة عليه فقال الم اقل لكم لا يتخلف منكم احد فقال

لا يتخلف الا غلام حديث السن فجاؤا به واجلسه على الطعام فنظر الراهب الى الغمامة جاءت معه ثم قال لابى طالب ماهذا الغلام منك فقال هو ابن اخى قال فما فعل ابوه قال مات وامه حبلى قال صدقت قال فما فعلت امه قال ماتت قال صدقت فلما اكلوا قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اسئلك بحق اللات والعزى الا اخبرنى فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تسئلنى باللات والعزى فوالله ما ابغضت شيئا بغضهما فقال فبالله الا اخبرنى فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم سلنى فسأله عن اشياء من احواله فاخبر فوافق ذلك من عنده ثم جعل ينظر فى عينيه فسئل هل يذهب حمرتهما فقالوا لا يفارقه فقال انزع جبتك فابى عليه حتى قال له ابو طالب انزعها يا ابن اخى فنزعها فنظر الى الخاتم بين كتفيه وجعل يقبله وعيناه تهرقان بالدموع ثم قال لابى طالب ان ابن اخيك يكون نبى هذه الامة وانى اخاف عليه اليهود فارجع به سريعا الى مولده وقد اخذ علينا فيه المواثيق فقال من اخذه فتبسم الراهب وقال اخذ الله علينا فى كتابه الذى انزل بذلك على عيسى ابن مريم وقد اديت اليك فى امر النصيحة فاحفظها ولا تغفل منه ديو بو وجهله تفصيل روايت صحيحه ايدر (وفيه من البديع التشبيه وجناس الاشتقاق بين سار وسائرة ومراعاة النظير فى الشطر الاخير

* * تخميس * *

* دخى بونك كبيدر معجزات خارقه دن *
* حبيبى صاقوردى كوننشدن اول ذوالمن *
* معين ايتدى اكا سايبان مستحسن *
* مثل الغمامة انى سار سائرة *
* تقيه حر وطيس للهجير حم *

اقسمت بال مستفعلن قمرال فعلن منشق ان مستفعلن نله فعلن من قلبه مستفعلن نسبة فاعلن مبرورة ال مستفعلن قسم فعلن (اقسمت بالقمر المنشق ان له) (من قلبه نسبة مبرورة القسم) (ناظم عليه الرحمه بو بيت ايله قلب مطهرهٔ سلطان كائنات عليه الصلاة والسلامى مدح ضمننده معجزهٔ انشقاق قمرى بياندن ماعدا

بر معجزهٔ اخرایه دخی ایما ایدر که اول معجزهٔ اخری شق صدر نبوی
ایله وقوع بولان معجزهٔ کبرادر هر برینك تفصیلی بروجه آتی ذکر
اولنور (قوله اقسمت قسمدندر قسم سینك وقافك فتحی ایله یمین
معناسنه‌در یقال اقسم به ای حلف (شارح حنفی القسم بفتحتین
الیمین والثلاثی منه غیر مستعمل فلا یقال قسم بمعنی حلف بل انما
یقال اقسم قال الله تعالی (اذ اقسموا لیصرمنها مصبحین) والقسم
بفتح القاف وسکون السین مصدر قسم المال بین الشرکاء ای فرقه
بینهم وعین لکل نصیبه دیدی کذلك (شارح کردی اقسمت
ای حلفت من الاقسام بمعنی الحلف والیمین وهو فی الاصل اخبار
نقل الی انشاء القسم کبعت و اشتریت دیمشدر اقسمت نفس
متکلم‌دن فعل وفاعلدر جملهٔ ابتدائیه در قوله بالقمر جار مجرور
اقسمت کلمه‌سنه متعلقدر (قمر کوکب لیلیٔ مضیٔ للعالم ایله تعریف
ایتمشلر لیلهٔ غره شهردن اوچ کیجه تمامنه دکین هلال دیرلر بعد
ثلاثة لیالی الی آخر الشهر قمر دیرلر (قمر غلبه معناسنه‌در سائر کواکبه
نوری غالب اولدیغنه بناء قمر دیمشلر قسم مزبور ایله مقسم به معجزهٔ
رسول الله اولان قمر منشقدر (بعض شراح مقسم به محذوفدر
اقسمت برب القمر تقدیرنده‌در زیرا باری تعالیدن غیره قسم اولنماز
دیمشلر (لکن شارح کردی بو وجهله تحقیق ایدر ان القمر
مقسم به حقیقة بلا تقدیر شیٔ (قال الامام الحصیری فی شرح
الجامع الکبیر والصحیح انه یمین لانه سبحانه وتعالی اقسم فی مواضع
من القرأن باشیاء کالشمس والقمر وغیرهما علی ان عادة العرب
یقسمون بشیٔ له عظمة عندهم وفی العرف یسمی یمینا وهو حجة
ایضا فقد ظهر بهذا جواز الحلف بغیر الله تعالی دیمش شارح
مصنفك قی اعلا بحث وبیان ایدر بقوله فان قیل قد نهی الشرع
الاقسام بغیر الله تعالی لان فی القسم تعظیم المقسم به وقد نهینا
عن تعظیم غیر الله تعالی بطریق الاقسام قلنا المقسم به محذوف
ای اقسمت برب القمر المنشق ولو سلم فتعظیمه المستفاد من کونه
مقسما به لیس مبنیا علی ذاته وعلی اعتقاد استحقاقه ذلك بل هو
وسیلة الی تعظیم النبی علیه الصلاة والسلام بل تعظیم الحق سبحانه

تعالی

تعالی لا غیره یرشدك الی هذا توصیف القمر بالانشقاق لقوله بقمر
المنشق فان تعلیق الحکم بالوصف یشعر بعلیته له فکانه قیل
اقسمت بالقمر المنشق من حیث انشقاقه الدال علی کمال القدرة
الالهیة فیرجع القسم بالحقیقة الی رب القمر فیکون هو مقسم به
فی التحقیق قوله المنشق قمرك صفتیدر منشق انشقاق بابندن
اسم فاعلدر انشقاق ترکیده یارلمقدر (قوله انه له عبارتنده ان
فتحله حروف مشبهه‌دندر حرف جر محذوفدر قوله علی ان تقدیرنده‌در
(له لام حرف جر ضمیر مبنی محلا مجرور کائن مقدرنه متعلق
اولوب ان کلمه‌سنك مقدم خبریدر که ان کلمه‌سنك اسمی مصراع
ثانیده نسبة لفظیدر بو صورتده علی ان له قولی مقسم علیه اولور
(نته کیم شارح کردی ان بالفتح علی حذف حرف الجر ای علی
انه له فیکون مقسم علیه دیمشدر (بعض شراح مقسم علیه که
جواب قسم ابیات آتیه‌دن ما سامنی الدهر بیتیدر دیمش لکن
مختار اولان مقسم علیه وجواب القسم ماسبقده تقریر اولندیغی
اوزره انه له عبارتی اولمقدر قوله من قلبه جار مجرور مؤخر نسبة
قولنه متعلقدر حصر ایچون جار مجرور متعلقنه تقدیم اولنمشدر
له ضمیری قمره راجعدر قلب کلمه‌سی ضمیره مضافدر ضمیر سرور
کائنات علیه الصلاة والسلامه راجعدر (قلب معروف ومشهوردر
خصوصا تعریف وتفصیلی ابیات سابقه‌ده کذار ایتمشدر نسبة کلمه‌سی
شبه ومناسبت معناسنه‌در (مبرورة لفظی مصدر محذوفك صفتیدر
ای اقسامة مبرورة صادقة دیمکدر (نته کیم شارح کردی مبرورة
القسم صفة مصدر محذوف ای اقسامة مبرورة صادقة دیمش
بعضیلر مبرورة لفظنك القسم کلمه‌سنه اضافتی اضافة لفظیه‌در
دیدی یعنی قاعده‌در که مضاف معمولنه مضاف صفت اولسه
کاسم الفاعل واسم المفعول والصفة المشبهة بو صورتلرده
اضافت اضافة لفظیه اولور (ایمدی بو معنا اوزره اونسبة مبرور
القسم دردیمك اولور اونسبة قسم اولنسه اول قسم مبروره‌در (یعنی
برکیسنه اونسبته قسم ایلسه اول قسم ایدن کیمسنه قسمنده ویمیننده
باردر صادقدر دیمك اولور (شارح شیخ زاده والمبرورة القسم

صفة نسبة لان الاضافة لفظية او حال منه والمبرورة القسم اى
الصادقة بلاشك يعنى لو اقسم احد ان للقمر المنشق نسبة اى
شبها بقلبه المنشق يكون باراوصادقا ووجه الشبه والجامع اما
اللطف والصفا والنزاهة والانشقاق اوفيض القلوب وتربية
الالباب والهداية عن الضلال او الاخذ من العالى والاضافة
الى السافل ديمش (بعضيلر او كونه اية من ايات الله ديوب وجه
شبهى بووجهله تفصيل ايدرلر (قال المصنفك يقال برفلان فى يمينه
اى صدق ولم يحنث ومعنى البيت اقسمت بالقمر المنشق ان فؤاد
النبى صلى الله عليه وسلم منور من القمر حتى لو اقسم احد ان له
نسبة وشبها الى قلبه يكون باراصادقا فى يمينه والحاصل ان كلا منهما
منور شديد فى اثاره وهذا بالنظر الى ظاهر الاوهام والا فاقسم بالله
انه لانسبة لقلبه بالقمر واين نور هذا من نور ذاك ديوب كذلك (شارح
حنفى والمعنى اقسمت بالقمر الذى شرفه تعالى بالانشقاق وجعل
انشقاقه معجزة للنبى الذى كانت منه الاغراق ديمشدر (قال الشارح
الكردى وجملة البيت مستأنفة اتى بها ليتوصل الى المدح باسلوب
اخر منه والمعنى اقسمت بالقمر المنشق معجزة له صلى الله عليه وسلم
ان لقلبه الشريف نسبة ومشابهة تامة فى الانشقاق والالتيام
من غير اختلال فى النور والصفا والعظمة والبها والتشبيه مقلوب
للاهتمام لان المعهود والمتعارف تشبيه الغير بالقمر على عكس
مافعله الناظم وفى البيت اشارة الى معجزتين الاولى انشقاق القمر
وقد مضى والثانية شق صدره صلى الله عليه وسلم كما روى انس
بن مالك رضى الله عنه ان اهل مكة سألوا رسول الله صلى الله عليه
وسلم ان يريهم اية فاراهم انشقاق القمر حتى رأه فقال صلى الله
عليه وسلم اشهدوا فقال الكفار هذا سحر مستمر فانزل الله تعالى
(اقتربت الساعة وانشق القمر وان يروا آية يعرضوا ويقولوا هذا
سحر مستمر) وروى مسلم عن انس ان جبريل عليه السلام اتاه
وهو يلعب مع الصبيان فاخذه فصرعه عن قلبه فاستخرج
القلب فاستخرج منه علقة فقال هذا حظ الشيطان منك ثم غسله
فى طست من ذهب بماء زمزم ثم اعاده فى مكانه قال انس كنت ارى

اثر

اثر الخيط فى صدره (محصول معناى عبارت بيت) پيغمبر ذيشان
عليه الصلاة والسلامك امر واشارت عليه سيله ياريلوب منشق
اولان قمره قسم مبروره ايله قسم ويمين ايده رمكه اول قمر منشقك
قلب مباركهٔ سلطان كائناته نسبة ومشابهتى واردر يعنى (نته كيم
قمر اشارت رسول الله عليه الصلاة والسلام ايله منشق اولدى
كذلك قلب سلطان انبيا جبريل عليه السلام واسطه سيله منشق
اولدى بو جهتدن قمر منشقك قلب فخر كائناته نسبتى يعنى
مناسبتى اولمش اولدى (ايمدى ايكى عدد معجزهٔ كبرانك وقوع
بولديغنه اشارت ايله بيان اولور ونسبتدن مراد انوار وانشقاق
وصفى ايكيسنده دخى بولنمغله بو وجهله بينلرنده مناسبت ومشابهت
بولنديغيدر (معلوم اوله كه اشياء منورهٔ معتبره عرفده قمره تشبيه
اولنه كلوب قمره مشبه به اوله كلمك مشهور ايكن ناظم عليه الرحمه
عكس ايدوب قمرى مشبه وقلب سعادتى مشبه به قلمشدر زيرا اغراق
مدح بو صورتده دركه وجه شبه مشبه بهده اقوى اولمق تشبيهده
شرط اولمغله قلب سعادتى مشبه به قلمغله وجه شبهده اقوى
اولديغنه بناء اولمش اولور (وفيه من البديع رد العجز على الصدر مع
جناس الاشتقاق فى اقسمت والقسم ومراعاة النظير بين مبرورة
القسم وبين المقسم عليه

*** تخميس ***

اودر او نور محض عين شمسله تن شو * مثال آية شق القمر ولى همه سو
ظهور جرك سوى ماء لادن الدى وضو * اقسمت بالقمر المنشق ان له
* من قلبه نسبة مبرورة القسم *

وماحوى ال مفاعلن غارمن فاعلن خير ومن مستفعلن كرم فعلن
وكل طر مفاعلن ف من ال فاعلن كفارمن مستفعلن عمم فعلن
(وماحوى الغار من خير ومن كرم) (وكل طرف من الكفار منه عمى)
بو بيت والادخى معجزاة حبيب خدادن معجزهٔ اخرايى بيان ايدر
(قوله وماحوى واو عاطفه در ما موصول ذوى العقوله وغيره
شاملدر حوى رمى وزنى اوزره فعل ماضيدر حوى ديمك جمع ايدوب
احاطه ايتدى ديمكدر الغار فاعليدر غار كهف معناسنه در تركيده

مغاره دیرلر بعضیلر الغار النقب الذی فی الجبال کالبیت ایله بیان
ایتمش الغارده اولان الف لام عهد خارجی غار ایله مراد معهود
غاردر که مکهٔ مکرمه‌یه قریب جبل ثورده واقع غاردر که جمع
احاطه‌سیله مراد پیغمبریمز علیه الصلاة السلامی جمع واحاطه‌سنی
بیان اولمغله ما دن مراد پیغمبر علیه الصلاة والسلامدر (بو صورتده
من خیر ومن کرم ایله مراد کذلك صاحب سعادت افندیمز در
صلی الله علیه وسلم واکر غارك جمع واحاطه سیله مراد پیغمبر
علیه الصلاة و السلام ایله یار غاری صدیق اکبر رضی الله عنه
اولورسه من خیر ایله مراد پیغمبر افندیمز من کرم ایله مراد حضرت
صدیق رضی الله عنه اولمق احتمالدر که غار انلرك مدخول فیه‌ی
اولدیغنی مفید اولور زیرا ماحواده اولان ما کلمه‌سنك عمومی اولمغله
هر برینه شموله قابلدر حوی جمله‌سی ماء موصولك صله‌سیدر
ماء موصوله عائد ضمیر محذوفدر (ماحواه تقدیرنده در ماء موصول
مع صلته خبری محذوف مبتدادر تقدیری ومن معجزاته صلی الله
علیه وسلم ماحواه الغار تقدیرنده در مبتدا مع خبره جمله‌سی بیت
سابقده معطوفدر یاخود ماء موصول مع صلته جمله‌سی بیت
سابقده مقسم علیه اولان قمر اوزرینه معطوفدر تقدیری اقسمت
بماحوی الغار دیمکدر (نته کیم شارح الحنفی ما موصولة والواو
للعطف والمعطوف علیه الجمل السابقة المؤدیة للمعجزات المذکوره
ویجوز عطفا على القمر فیکون فی حیز باء القسم ای اقسمت بما
فی الغار ومن فی قوله من خیر بیانیه وعلى تقدیر الاول ماحوی
مبتدأ محذوف الخبر ای ومن جملة معجزاته ماحوی الغار والمعنى
ان من جملة معجزاته الواضحات ما احتوى علیه الغار من الذات
الخیریة بالذات والصفات التی هی اکرم الجلائل والسمات وکیف
لا یعد معجزة وقد ستر الغار وعمی عن ادراکه ابصار المشرکین
وعلى تقدیر ان یکون الموصول فی حیز القسم فالمعنى اقسم بالذی
حواه الغار من ذات النبی المختار ان اقلبه نسبة بالقمر ذی الاضواء
والانوار فیکون المقسم علیه فی هذا البیت محذوفا لذکره فی البیت
السابق دیمش قوله من خیر جار مجرور کائنا مثلا مقدره متعلق در

مانك صفتیدر خیر اسم تفضیلدر که اخیر وزننده در کثرت استعمالنه
بناء همزه‌سی على غیر القیاس حذف اولنمشدر کثیر الخیر دیمك
اولور ومن کرم عبارتی من خیر اوزرینه معطوفدر من خیر ومن کرم
عبارتی من خیر اوزرینه معطوفدر من خیر ومن کرم لفظلرنده
تنوین تعظیم ایچوندر من کرم عبارتنده من لفظی تکرار اولنمق
تأکید ایچوندر خیر وکرمدن مراد خیر الخلق اجمعین ایله وصف
اولنان سرور کائنات علیه الصلاة والسلامدر عین خیر ومحض
کرم اولمغله رجل عدل قبیلندندر (بعض شراح ناظم وماحوای
دیوب من لفظی ایله انشاد ایتمیوب ذوی العقوله وغیره شامل
اولان ما کلمه‌سیله تعبیردن غرضی پیغمبر علیه الصلاة والسلامك
عین خیر ومحض کرم اولدیغنه من خیر ومن کرم ایله مابی بیانه ملایم
ومناسب اولسون ایچوندر تخصیص بعد التعمیم قبیلندندر (وکل
طرف راوجانبه درکل مبتدادر طرف کلمه‌سنه مضافدر (طرف عین
معناسنه در من الکفار جار مجرور کائن مقدرینه متعلقدر طرفك صفتی
اولور عنه جار مجرور مؤخر عمی فعلنه متعلقدر ضمیر صاحب رسالت
علیه الصلاة والسلامه راجعدر اشبو ضمیری افراد کتورمك دلالت
ایدر که ناظم ماحوی عبارتنده اولان ما ایله انجق صاحب رسالت
علیه الصلاة والسلامی اراده ایتمش اوله (نته کیم بالاده احتمال
اول ایله تفصیل اولنمش ایدی عمی رضی وزنی اوزره فعل
ماضیدر وزن ایچون یانك فتحه‌سی حذف اولنمغله یا ساکن قالمشدر
(شارح مصنفك عمی فعل ماض من عمی یعمی عمی کرضی
فهو عم ویقال اعمی اذا ذهب بصره وسکون آخره للوزن
ویحتمل ان یکون صفة مشبهة والیاء للاشباع دیمش عمی فعلنك
تحتنده فاعل ضمیری طرف کلمه‌سنه راجعدر عمی جمله‌سی مبتدانك
خبریدر مبتدا مع خبره ماء موصولدن حالدر (شارح مرقوم
مصنفك والجملة بالحقیقة صفة خیر وکرم دیمش (بعض شراح
خلاصهٔ معناده بو وجهله تقریر ایتمش وحاصل المعنى برب القمر الذی
کان انشقاقه آیة ان هذا القمر مشابه بقلبه صلی الله علیه وسلم
من جهة الانشقاق وکثرة النور اقسمت یمینا صادق القسم (معلوم

اوله كه شراح بو بيت مباركه ى اشارة الى معجزة اخرى من معجزاته
صلى الله عليه وسلم ديمشلردر (ايمدى بيت مزبورده معجزهٔ
رسول الله‌ى بيان ضمننده اولديغى شو جهتندندر كه كتب
سيرده نقل ايله تفصيل اولنديغى اوزره غار ثورده پيغمبر عزافندیمز
صلى الله عليه وسلم اعدادن اختفا بيوردقلرنده جبل ثور مكه
مكرمه‌يه اقرب و كفرهٔ مكه نك كشت وكذار ايلدكلرى اماكن
بلده‌لرندن اولمغله هر طرفى منظور ومعلوملرى ايكن كفار بدنهاد
شرزمهٔ كثيره كمال غش وعداوت ايله جست وجوده تشمير
ساق همت و اهتمام ايدوب مقدورلرينى صرف ايتمش ايكن اول
نوردیدهٔ اصفيا عليه الصلاة والسلامى كورميوب اندن ديده‌لرى
اعمى اولديغى حقا كه معجزهٔ باهره‌در

* * تخميس * *

* عدو واررکوره مزسمت جاى محترمن *
* كه الدى نورنبوت اوچشم پرعلان *
* حماى حق رصد ايتمش دفينهٔ حكمن *
* وماحوى الغارمن خيرومن كرم *
* وكل طرف من الكفار عنه عمى *

فالصدق فى ال مستفعلن غاروالص فاعلن صديق لم مستفعلن ريا فعلن
وهم يقولون ما فاعلن بالغارمن مستفعلن ارم فعلن
(فالصدق فى الغار والصديق لم يريا) (وهم يقولون ما بالغار من ارم)
(قوله فالصدق فاشرط محذوفه جوابدر اى اذا عرفت كونهما
فى الغار فالصدق ديمشدر لكن فاتفسيريه اولوب بيت اولك
مضمونى تفسير و بيان اولمق مختاردر (شارح شيخ زاده والصدق
فى الخبر مطابقته للواقع مع الاعتقاد يقال صدق فى وعده اى اتى
بما التزم (شارح كردى والصدق ضد الكذب وصدق الكلام
مطابقته للخارج واراد به النبى صلى الله عليه وسلم فانه اثناهيه
فيه كانه عينه ديمشلردر الصدق مبتدادر (قوله فى الغار ظرف
مستقردر مبتدادن حالدر (قوله والصديق واو عاطفه در صدق
اوزرينه معطوفدر (قوله لم يريا جمله سى مبتدانك خبريدر صدق ايله

مراد پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامدر رجل عدل قبيلندندر كه
صدقله برمرتبه‌ده متصف ايديكه همان عين صدق اولمشدر
(نته كيم قرآن مبينك عين هادى اولديغى وصفده (هدى للمتقين)
وارد اولدى صدقله تعبيرده صاحب سعادت عليه الصلاة
والسلامك هر قولى واقعه مطابق اولوب صورى ومعنوى صدق
وصداقت واستقامتله نهايت مرتبه‌ده متصف اولديغنى افاده‌در
(صديق مبالغه ايله اسم فاعلدر صديقدن مراد يارغار سلطان انبيا
عليه السلام اولان ابو بكر الصديق رضى الله عنه حضرتلريدر كه
معراج سعادتى ايشتديكى انده ابتدا تصديق ايتمكله صديق لقبيله
برمرتبه‌ده مشهور اولمشدر كه غلبهٔ استعمال ايله اول ذات شريفه علم
اولمشدر ثريا كبى كثرت استعمال ايله علم اولوب اسماء غالبه دن اولور
(لم يريا مجهول صيغه سى اوزره فعل مضارع علىٰ تثنيه سيدر رؤيتدن
مشتقدر انلر كورنمديلر نته كيم شارح مصنفك لم يريا من رؤية العين
ديمش لكن (بعض شراح اصل نسخه‌ده كسر را ايله وميم ايله
لم يرما در ديمشلر يعنى زائل اولماديلر ديمك اولور (قال الشارح
الكردى قوله لم يرما بكسر الراء فعل مضارع من رام يريم ريما
ولم يرما اى لم يبرحا اى لم يزالا وهو تثنية يريم كبيع اصله يريمان
(بعضيلر لم يرما مفرددر انتفاخ معناسنه اولان تورمدندر ديمش
كما قال الشارح الكردى قيل انه من ورم يرم اذا تورم وانتفخ وهو
(مفرد مؤكد بالنون الخفيفة المبدلة الفا عند الوقف على انه خبر
الصديق ديمش (شارح حنفى قوله يرما يجوز ان يكون من الورم
من باب ورم يرم كوعد يعد من ورم انفه اذا غضب فان الغضبان
يمتلى غيضا فينتفخ وان يكون من رام يريم يقال رام مكانه يريمه
اذا زال عنه وفارقه ديمشدر يعنى ورم انفه ديرلر غضب ايتدى
معناسنه‌در (ايمدى بو مقامده ولم يرما ديمك يعنى حكم خدا وتقدير
وقضادن ممنون اولوب اول حاله راضى اولمغله غضب وانفعال
ايتمديلر ديمك اوله (نته كيم شارح شيخ زاده لم يرما من ورم جلده
انتفخ يرم بالكسر كوعد يعد من ورم انفه اذا غضب لان الغضبان
ينتفخ فالمعنى لم يغضب على القضاء والقدر ولم يتغيرا من حالهما

باستشعار والخوف لكمال تمكينهما وصدق يقينهما وروى بعض
لم يريا وماذلك من الناظم ديمشدر (قوله وهم واو حاليه در هم ضمير
منفصل مبنى محلا مرفوع مبتدادر ضمير كفاره راجعدر (يقولون
فعل مضارع جمع مذكر در تحتنده مستتر ضمير فاعليدر جمله سى
مبتدانك خبريدر مبتدا مع خبره جمله سى لم يرما فعلنك فاعلندن
حالدر مابالغارما كلمه سى لبس يه مشابه اولان مادر مختار اولان لغت
حجازيه ده ما كلمه سى مبتدا وخبره داخل اولور مانك عملى يوقدر
(ايمدى بو محلده بالغار مقدم خبر من ارم مؤخر مبتدادر يعنى مابالغار
عبارتنده مالبس كلمه سنه مشابه اولمغله نافيه در باقى معناسنه حرف
جردر جار مجرور كائن مقدره متعلق محلا مرفوع مقدم خبرا ولور
من ارم من زائده در ارم زائده اولان جار ايله مجرور ارم لغتده احد
معناسنه در (پس ديمك اولور كه كفار غارده بر كيمسه يوقدر ديلر
(شارح شيخ زاده قوله مابالغار من ارم ما زائدة لتأكيد النفى يقال
مافى الدار اريم وارم اى احد ديمش (بعض شراح قوله من ارم
بفتح الهمزه والراء اى يقولون مابالغار من احد ناظرين الى حوم
الحمام ونسج العنكبوت على فم الغار كما اشار اليه الناظم بقوله (ظنوا
الحمام الخ يعنى كفار دوران حمامى وباب غارده نسج عنكبوتى
كوردكلرنده مافى الغار من احد يعنى غارده بر كيمسه يوقدر ديديلر
(شارح كردى لم يرما رام يرومدن اولمق اوزره خلاصهٔ معناده
ديمش كه والمعنى فالصدق والصديق لم يزالا ولم يبرحا من الغار
قاعدين فيه قدام الكفار وهم يقولون ليس احد فى الغار وهذا
عناية من الملك الستار (وفيهما من البديع جناس الاشتقاق بين الصدق
والصديق ويرما وارم والتكرير فى الغار الغار

* * تخميس * *

عزيمتنده رفيق وصديق لطف خدا

* معين و ياورى عون وتوكل مولى *

* ضرر ايرمى اكا عالم اولسه كر اعدا *

* فالصدق والصديق فى الغار لم يرما *

*وهم يقولون مابالغار من ارم *

ظنوا

ظنوا الحمامستفعلن م وظن فعلن نوا العنكبو مستفعلن ت على فعلن
خير البرى مستفعلن بة لم فعلن تنسج ولم مستفعلن تحم فعلن
(ظنوا الحمام وظنوا العنكبوت على) (خير البرية لم تنسج ولم تحم)
ظنوا فعل ماضى جمع مذكر در تحتنده فاعل ضميرى كفاره راجعدر
جمله سى استينافيه در ظن مطلقا علمك انواعندندر (شارح كردى
ان الحكم بامر الى آخر ان كان جازما فهو علم وان لم يكن جازما فان لم
يترجح احد طرفيه فشك وان ترجح فالراجح ظن والمرجوح وهم
(معلوم اوله كه ابيات سابقه دن ومبلغ العلم انه بشر بيتنده علمك
انواعى وظنك تعريف و بيانى سبقت ايتمشدر بو محلده دخى لزومى
مرتبه ذكر و بيانه محتاج اولمغله بو وجهله تفصيله مبادرت
اولنور كه معلوم اوله كه مطلقا علم كه حصول صورة الشئ فى العقل ايله
تعريف ايدرلر بو معنا ايله مطلقا علم اكر حكمه مقارن اولمزسه
تصور ديرلر اكر حكمه مقارن اولوب واو حكمى جزم ايله اولورسه
تصديق ديرلر اكر او حكمى جزم ايله اولميوب حكمك طرف
آخرينى تجويز ايله اولورسه بو مقوله تصديقه ظن ديرلر ظن دخى
تصديقك اقسامندندر يعنى تصديقده اولان حكمك وقوع
ولاوقوع ديدكلرى ايكى طرفدن بر طرفنى آخره ترجيح ايله حكم
اولنورسه لكن حكم جزم ايله اولمازسه بلكه طرف اخرى دخى
تجويز ايله اولورسه ظن ديرلر طرف آخره وهم ديرلر كذلك اكر
حكمده جزم اولميوب و بر طرفى دخى ترجيح اولمازسه حكمك طرفينى
عند العقل مساوى اولورسه شك ديرلر شك تصور اقسامندندر شكده
بر طرفى حكم يوقدر لا بجزم ولا بعدم الجزم (ايمدى بو مقامده ظنك
معناسى كفار غارده سلطان انبيانك موجود اولماسنى موجود
اولماسى اوزره ترجيح ايدوب غارده اولماسى ايله حكم ايلديلر
لكن او حكمده جزم اولمامغله ظن قبيلندن اولدى زيرا ظن دخى
تصديق اقسامندندر اكه بناء سلطان انبيا عليه السلامك غارده
اولماسيله ايلدكلرى حكمده جزم اولمامغله ظن قبيلندن اولمشدر
(نته كيم ناظم وظنوا ديو تصريح ايدر بو صورتده ظنوا كلمه سى
كندو معناسنده اولور (لكن بعض شراح بو محلده ظن جزمى

حاوی اولان علم معناسنه‌در دیمش (شارح مصنفك قوله ظنوا
علموا عبر الناظم عن العلم بالظن لانه لما كان عاريا عن دليل يعول
عليه وعن سند يستند عليه جعله مظنونا وقد شاع ذلك اعنى
التعبير عن العلم بالظن كما فى قوله تعالى (وظنوا انهم مانعتهم
حصونهم) بیورمشلر دیدی بو صورتده یعنی بیت مزبورده
اولان ظن ایله مراد حکم جازم یقینی حاوی علم معناسی اولورسه
بو وجهله تطبیق اولنور که کفار پیغمبریمز علیه الصلاة والسلامك
غارده اولمامق طرفنی دوران حمام وباب غارده نسج عنکبوت ایله
کندولره استدلال ایلدیلر علم حاصل اولدی لکن دلیللری بلاسند
ضعیف وغیر معتبر اولمغله ناظم اول علمدن ظن ایله تعبیر ایدوب
ظنوا کلمه‌سیله انشاد ایلدی دیوب ذکر اولنان شارح مصنفك
قولنی بو وجهله تفصیل وبیان ممکندر ظنوا فعلی ایکی مفعوله
تعدی ایتمکله الحمام مفعول اولیدر حمام اسم جنسدر ترکیده
کوکرجین دیدکلریدر (شارح کردی وهو مائل لانثاه غاية
الميل تقطع لاجلها نحو عشرة ايام وهو طير مبارك دعا لها بالبركة
نبينا محمد صلى الله تعالى عليه وسلم وسيدنا نوح عليه السلام والمراد
بالحمام ههنا اثنان كما يجئ قصته وحمامات الحرم من نسلها دیمش
قوله وظنوا واو عاطفه‌در ظنوا فعل ماضی‌در فاعلی کذلك تحتنده
مستتر کفاره راجعدر قوله العنکبوت ایکنجی ظنوا کلمه‌سنك
مفعولیدر جمله‌سی اولکی ظنوا فعلی اوزرینه معطوفدر (شارح
وجه تكرار الظن الاستعارة بان كل واحد منهما امر مستقل فى افادة
ظن الكفار انه صلى الله عليه وسلم ليس فى الغار دیمشدر قوله
على خير البرية عبارتنده جار مؤخر لم تنسج کلمه‌سنه متعلقدر
مضاف محذوفدر على ممر یاخود على مدخل خير البرية تقدیرنده‌در
ممر ایله مراد باب غاردر البرية خیر کلمه‌سنك مضاف الیهیدر بریه
خلق معناسنه‌در (پیغمبریمز علیه الصلاة والسلام خیر المخلوقات
اولدیغی مسلم عالمدر قوله لم تنسج فعل مضارع مفرد مؤنثدر
تحتنده فاعل ضمیری عنکبوت کلمه‌سنه راجعدر جمله‌سی ایکنجی
ظنوا کلمه‌سنك مفعول اولیدر (نسج ترکیده اورمکدر عنکبوتك

نسجی

نسجی کندویه اورمجك یووه‌سی دیمکله معروف خانه‌سنی یاپمقدر که
بيت العنكبوت مشهوردر لکن امر عجیب بودر که سکك صید
ایتمك ایچون عنکبوت برهوا صیادلر کبی آغ کروب اجرا ایلدیکی
افعال متقنه وصنعت غریبه دقت ایله نظر ومطالعه اولنسه محیر
عقولدر زیرا کلیاتی ادراك ایدن نفس ناطقه انجق نوع انسانه
مخصوص اولوب سائر حیوانات جزئیات محسوسه‌یی ادراك
ایدوب کلیاتی ادراك انلره میسر اولمدیغی اهل حکمت عندنده
مسلم ایکن عنکبوت ذباب صیدی ایچون شبکهٔ صیاد مشابه‌سنده
برهوا آغ کرر که انده ذباب دوشوب صید اوله بو معنی هر بار که
بو وجهله آغ کررایسه اکه ذباب دوشر صید اولوردیو بر کبرای
کل ملاحظه‌سنه مبنی اولمغله خلاق عالم رب العالمینك
بو حیوان ضعیفه امر کلی‌یی ادراك صورتنده الهامی حقا که دقت
قت جای تعجب واستغرابدر ز فسبحان من الهمها ذلك وهو على
كل شئ قدير (شارح کردی وفى الحديث نهى رسول الله صلى الله
عليه وسلم عن قتل العنكبوت وقال انه جند من جنود الله الا ان
البيوت تطهر من نسجها لما روى عن على رضى الله عنه (طهروا
بيوتكم من نسج العنكبوت فان تركها فى البيت يورث الفقر) دیو
نقل ایتمشدر (قوله ولم تحم واو عاطفه‌در لم تحم فعل مضارع مفرد
مؤنثدر تحتنده فاعل ضمیری حمام لفظنه راجعدر جمله‌سی اولکی
ظنوا کلمه‌سنك مفعول ثانیسیدر بو صورتده لف ونشر مشوش واردر
لم تحم کلمه‌سی داریدور معناسنه یحوم دن مشتقدر اصلی حوم
یحوم‌در قال یقول کبیدر دیمشلر لم تحم فعلنك مفعولی محذوفدر
لم تحم حول الغار تقدیرنده‌در که یقال حام حوله اى طاف ودار حوله
دیمك اولور (شارح مصنفك دیمش كه ان الكفار لما رأوا باب الغار
منسوجا حائما عليه الحمام زعموا على ما يقتضيه العادة والنظر الظاهر
انه لو كان فى الغار احد لما نسج العنكبوت عليه ولا حام الحمام حوله
ووجه زعمهم ظاهر من انه مخالف للعادة ولما يقتضيه النظر الظاهر
فلذا زعموا وظنوا ما ظنوا لكن هؤلاء الكافرون عن اسرار الالهية
غافلون ما علموا ان حراسة الله عز وعلا لهما قوة ان تعطى نسج

العنكبوت وهو اوهن البيت رصانة سد اسكندر وان تهب حوم
الحمام قوة الدروع فى دفع البلاء عن انبيائه ومنع الاعداء عن اوليائه
تبارك الله الذى بيده الملك والملكوت فاظنك بحوم الحمام او بنسج
العنكبوت (فيهامن البديع التكرير فى ظنوا واللف والنشر المشوش
وجناس اشتقاق مع رد العجز على الصدر فى الحمام وتحم

* ⁂ تخميس ⁂ *

چکنجه پرده درغاره عنكبوت اعلا وچشم دشمنه بر آغ ايدى همان كويا
حامه دائرا ولوب ظن دشمن اولدى هباظنوا الحمام وظنوا العنكبوت على
* خير البريـة لم تنسج ولم تحم *

بالادن برو شرح وبيان اولنان معجزهٔ غار ثورك تفصيل منقبه سى
بهر حال ذكر وبيان وظيفهٔ شراح اولمغله سلطان منشيان
روم ويسى مرحومك سير مكى نام تأليف دلپذيرندن مطالعه
واندن معرفت ووقوفه حواله اولنمشدر

وقاية ال مفاعلن لاه اغ فاعلن نت عن مضا مستفعلن عفة فعلن
من الدرو مفاعلن ع وعن فعلن عال من ال مستفعلن اطم فعلن
(وقاية الله اغنت عن مضاعفة) (من الدروع وعن عال من الاطم)
قوله وقاية الله لفظا مرفوع مبتدادر لفظهٔ جلاله مضافدر
مصدر فاعلنه مضاف اولمشدر مفعولى محذوفدر وقاية الله النبى
تقديرنده در (شارح كردى ويمكن ان يكون من باب التنزيل منزلة
اللازم فلا يكون المفعول ملحوظا اصلا اى شان وقاية الله وحالها
الاغناء عن مضاعفة الخ ديمشدر وقايه وحفظ وعصمت جمله سى
بر معنايه در قوله اغنت فعل ماضى مفرد مؤنثدر افعال بابندندر
مستغنى قيلوب انى محتاج ايتمدى ديمكدر تأنيث ضميرى وقايه يه
راجعدر مفعولى محذوف ضميردر كه فخر كائنات عليه الصلاة
والسلامه راجعدر اغنته تقديرنده در ياخود فعل متعدى اولان
اغنت كلمه سى لازم منزله سنه تنزيل اولنمغله ضمير محذوف
ملاحظه سنه حاجت يوقدر (نته كيم شارح بالاده بيان ايتمشدى
قوله عن مضاعفة جار مجرور اغنت كلمه سنه متعلقدر مضاعفه
مفاعله بابندن اسم مفعولدر موصوف محذوفدر عن درع مضاعفة

دیمكدر

ديمكدر (شارح كردى والمضاعفة ان يلبس واحدة فوق واحدة
وقيل ان يكون منسوجة خلقتين لان المضاعفة ان يراد
على اصل الشئ مثله او اكثر منه والدرع من الحديد يذكر ويؤنث
ديمش (قوله من الدروع جار مجرور مقدره متعلقدر بو محلده محذوف
الدرع كلمه سندن حالدر ياخود صفتدر درع من الدروع ديمكدر
من الدروع قولنده اولان من بيانيه در ياخود تبعيضيه در (شارح
مصنفك والدروع جمع الكثرة وآثر جمع الكثرة ههنا بالذكر لان
فى الاحتياج مع وصف الكثرة ادخل فى معنى الحفظ والحراسة
ديمشدر درع كسر دال ايله تموردن كوملكدر كه زره ديرلر عن عال
رام كبى اسم فاعلدر مضاعفة اوزرينه معطوفدر موصوف مقدردر
عن حصن عال تقديرنده در (من الاطم من بيانيه در جار مجرور كائن
مقدرينه متعلق اولوب عالدن صفتدر اطم حجب وزننده اطمت
كلمه سنك جمعيدر اطمت حصن معناسنه در يوكسك وعالى حصارلر
وقلعه لردن مستغنى ايدر ديمكدر (شارح كردى والمعنى ان وقاية الله
وحفظه سبحانه وتعالى للنبى صلى الله عليه وسلم اغناه عن الدروع
المضاعفة والاطوم العاليه لانه تعالى حافظ كل شئ وناظره وكان
صلى الله عليه وسلم يحرس اولا خوفا من الكفار فنزلت (والله
يعصمك من الناس) فاخرج برأيه من النقب (محصول معناى عبارت
بيت) حق سبحانه وتعالى نك حفظ وحمايتى قت قت زرهلر كيمكدن
ويوكسك قلعه لردن مستغنى ايدر يعنى كنى بى جناب كبريانك وقايه
ومحافظه سى اولنجه نه قت قت زره كيمكه حاجت وار ونه تعرضدن
مانع اولان يوكسك حصار وقلعه لره احتياج قالور انلردن مستغنى ايدر
ديمك اولور بو معنى وقايه كلمه سى تفصيل اولنديغى اوزره لازم منزله سنه
تنزيل اولنديغى صورتنده در (اما اكر وقاية الله لازم منزله سنه
تنزيل اولنميوب متعدى اولديغى حالده ابقا اولنوب بر مفعول
تقديرى ايله وقاية الله النبى ديمك تقديرنده اولورسه معناى بيت
ديمك اولور كه (اول محبوب خدا سلطان انبيا عليه الصلاة
والسلامى صون خدا ووقايهٔ بارى اعدادن محافظه ده قت قت
زرهلر كيمكدن وعالى حصار قلعه لردن مستغنى ايلدى يعنى اسباب

محافظه‌دن برشیئه محتاج ایتمدی جمله سندن مستغنی قلدی دیمك اولور (خلاصه کفارنڭ در غاره کلوب مأیوس رجعتلری ظاهرا نسج اومن عنکبوتدن ومغاره‌نڭ متانت وممانعتندن صانمه وقایهٔ حفظ ربانی اول نبی محترمی قت‌قت زرهدن وعالی حصارلردن مستغنی ایتمشدر نرده قالدیکه زرخ کبی منسوج کورینان نسج عنکبوت ودیوارغارسبب محافظه اوله

* * تخمیس * *

ایدوب ظهور یالکزایندی حق معاوننی

یزبو معجزه هرکیم اوقورسه منقبتنی

* نه‌یابدی اولمش ایکن دشمنان هرجهتنی*

* وقایة الله اغنت عن مضاعفة*

*من الدروع وعن عال من الاطم *

ماسامنی الدمستفعلن دهرضیٔ فاعلن ماواسبجرمستفعلن ت به فعلن الاونل مستفعلن ت جوا فعلن رامنه لم مستفعلن یضم فعلن

(ماسامنی الدهر ضیما واستجرت به) (الاونلت جوارامنه لم یضم)

قوله ماسامنی مانا فیه‌در سام فعل ماضیدر سومدن مشتقدر سوم تکلیف وتحمیل معناسنه‌در بوصورتده ایکی مفعوله تعدی ایدر سوم ظلم معناسنه‌دخی استعمال اولنور بوصورتده برمفعوله تعدی ایدر قوله الدهر سام فعلنڭ فاعلیدر (ضیما ظلم معناسنه‌در سامنی دخی ظلمنی معناسنه اولورسه ضیما سامنی فعلنڭ مفعول مطلقی اولور جلست قعوداقبیلندن من غیر فعله مفعول مطلقدر واکر سامنی فعلی تکلیف وتحمیل معناسنه اولان سومدن مشتق اولورسه ضیما سامنی فعلنڭ مفعول ثانیسی اولور مفعول اولی ضمیر متکلمدر سامنی فعلنڭ دهره اسنادی مجاز عقلیدر که اسناده مجازدر زیرا اشبو نظم قصیده‌مو حددن صدور ایتمشدر خیروشر انجق حقدن اولدیغنی معتقد اولان ذات کرامدندر معلوم اوله که حقیقة عقلیه ومجاز عقلی قرآن کریمده وکلام شعراوادباده کثیر الاستعمال اولمغله مطولدن نقل ایله بوکونه عاجزانه تفصیلنه مبادرت اولندی (قال السعد العلامه علیه الرحمه الاسناد مطلقا سواء کان خبریا

اوانشائیامنه حقیقة عقلیة وهی اسناد الفعل اومعناه من المصدر واسم الفاعل واسم المفعول والصفة المشبهة واسم التفضیل والظرف الی ماهو ای شیٔ هو ای الفعل اومعناه له ذلك الشیٔ عند المتکلم مایطابق الواقع و الاعتقاد کقول المؤمن انبت الربیع البقل وما یطابق الواقع فقط کقول المعتزلی خلق الله افعال العباد ومنه مجاز عقلی ویسمی مجازا حکمیا ومجازا فی الاثبات واسنادا مجازیا وهو اسناد الفعل اومعناه الی ملابس له غیرما هوله یعنی غیر الفاعل فیما بنی للفاعل وغیر المفعول به فیما بنی للمفعول بتأول متعلق باسناده وهو ان ینصب قرینة صارفة للاسناد عن ان یکون الی ماهوله وللفعل ملابسات شتی یلابس الفاعل والمفعول به والمصدر والزمان والمکان والسبب فاسناد الفعل الی الفاعل اذا کان مبنیا له والمفعول اذا کان مبنیا له حقیقة کمامر واسناده الی غیر الفاعل فی المبنی للفاعل واسناده الی غیر المفعول به فی المبنی للمفعول مجاز (کقوله عیشة راضیة وسیل مفعم وقد اسند الی الفاعل وجد جده فی المصدر ونهاره صائم فی الزمان ونهرجار فی المکان وبنی الامیر المدینة فی السب وضربه التأدیب فی السبب الغائی ولهذا ای ولان مثل قول الجاهل خارج عن المجاز لاشتراط التأول فیه لم یحمل نحو قوله (اشاب الصغیر وافنی الکبیر) کرالغداة ومر العشی) علی المجاز ای ان اسناد اشاب وافنی الی کر الغداة ومر العشی مجازا ما دام لم یعلم اولم یظن ان قائله لم یرد ظاهره لعدم التأمل حینئذ والمجاز العقلی فی القرآن کثیر کقوله تعالی (واذا تلیت علیهم ایاته) ای ایات الله (زادتهم ایمانا) (والمقصود ان اسناد زادتهم الی ضمیر الایات مجاز لانها فعل الله تعالی وانما الایات سببها وهو غیر مختص بالخبر بل یجری فی الانشا نحو یاهامان ابن لی صرحا فان البنا فعل العملة وهامان سبب آخر ولابد للمجاز العقلی من قرینة صارفة عن ارادة ظاهره لفظیة اومعنویة کاستحالة قیام المسند بالمسند الیه عقلا کقوله محبتك جاءت بی الیك اوعادة نحو هزم الامیر الجند وصدوره عطف علی استحالة ای والکلام من الموحد مثل اشاب الصغیر وانبت

الربيع البقل ديو افادهٔ فوائد جليله بيورمشلر (ايمدى بو مقامده
دخى سامنى فعلى دهره اسناد مجاز عقلى اولديغى ظاهردر كه
پيغمبر آخر الزمان عليه الصلاة والسلام افنديمزك مدايح جليله سنده
بويله قصيدهٔ غرايه موفق اولان ذات شريف كبار موحديندن
اولديغى بياندن مستغنى قرينهٔ صارفه در كه بيت مشروح مؤمن
موحددن صادر اولان انبت الربيع البقل قبيلندن اسناد مجاز
عقلى يه مثال اولور (معلوم اوله كه فصحا وشعراء عرب اشعارلرنده
اكثريا حوادث عالمى دهره وكاه زمانه اسناد ايدرلر موحددن
صدورى اعتبار يله مجاز عقليدر دينور (كذلك شعراء روم وعجم
آثارلرنده فلكه وسپهره ودهره وزمانه وسائر بو مقوله يه اسنادلرى
كثير الوقوعدر نته كيم (بيت) دكمز متاع عاريت عالم فنا * خلقك
نيازنه فلكك امتناعنه (مصراع) زمانه كوردك او يمدى اوى سن
زمانه يه) وسائر بو مثللو اييات ديوان شعراده مسطوردر لكن حكماء
منجمين حوادث عالمى وظهورات ارضيه يى افلاك وكواكبك
اوضاع واتصالاتنه مربوط دريو ب حكم تصرفى افلاكه
تخصيص ايتدكلرينه بناء اجرام فلكيه يه اولان اسناد حكماء
مرقومه يه نسبت حقيقة عقليه اولور مجاز عقلى اولماز (نته كيم
حقيقة عقليه نك دخى تعريف وبيانى مطولدن نقل ايله ماتقدمده
سبقت ايلدى (قوله واستجرت به واو عاطفه در حاليه دكلدر
استجرت فعلى استفعال بابندن نفس متكلمدر نجاة وخلاص
وسلامت طلب ايدرم ديمكدر استجرت فعل وفاعلدر جمله سامنى
اوزرينه معطوف اولمغله نفيده داخل اولور (قال شارح كردى
(قوله واستجرت عطف على سامنى داخل تحت النفى السابق اى
وما استجرت به الالخ وقيل الواو للحال والجملة حال من ضمير المتكلم
بتقدير قد والجار والمجرور متعلق به يتضمن معنى الاستعاذة اى
ما دامنى الدهر مستجيرا به صلى الله عليه وسلم ولا يخفى فساد المعنى
على هذا فان الاستجارة لا يتصور الا بعد الضيم فالغرض اتصال
الاجارة بحال الضيم حتى كانهما وقعا فى وقت واحد لا مقدمها
ديمشدر (شارح شيخ زاده والمراد ههنا من الجوار الحماية

والرعاية

والرعاية لانه يستلزمها قال المصنف (قوله واستجرت اى طلبت
الخلاص والنجاة منه من قولهم استجاره من فلان فاجاره
واجاره الله من العذاب انقذه وخلصه وفى التنزيل (وان احد
من المشركين استجارك فاجره) ديو بيان ايتمشلردر (شارح حنفى
الضيم الظلم ضامه اى ظلمه (والاستجارة طلب الاجارة والاجارة
الادخال فى الجوار وهو بان يمنعه عما يلحقه من الاذى والمكروه
ويصنع به ما يجب على جاره من المرافق وادناها دفع الضيم قال الشاعر
(اصبحت فى جارك ياسيدى) (والله قد اوصى بحفظ الجار)
ديمشدر (قوله الا ونلت واو حاليه در نلت فعل فاعلدر وصول معناسنه
اولان نيلدندر قوله جوارا نلت فعلنك مفعوليدر (شارح كردى الجوار
بالكسر الامان والرعاية والحماية ديمش قوله منه جار مجرور نلت فعلنه
متعلقدر ياخود محذوفه متعلق اولوب جوارك صفتيدر (نلت
جمله سى قد تقديرى ايله سامنى فعلنك فاعلندن حالدر قوله لم يضم
بناء مجهول اوزره فعل مضارعدر لم يظلم معناسنه در تحتنده قائم مقام
فاعل ضميرى جوار لفظنه راجعدر (شارح كردى صاحبه
لفظى تقديرايدر كما قال لم يضم صفة جوارا اى نلت جوارا
لم يضم صاحبه فحذف المضاف وانقلب الضمير المجرور مرفوعا
واستتر فيه ديمشدر الا ونلت عبارتنده اولان استثناء مفرغ در
قاعده بودر كه استثناء مفرغده مستثنى منه محذوف اولور ومستثنى
بحسب العوامل معربدر واستثناء مفرغ كلام منفيده اولور اكر معنى
صحيح اولورسه كلام مثبتده دخى اولور واستثنا يا اعم احوالدن
استثنادر ياخود حالدن ويا اوقاتدن استثنادر وبونلرك غيريدن
استثنادر ما جاءنى الا زيد كبى كه مستثنى منه محذوف
احد كلمه سيدر اما بو بيتده استثنا اعم احوالدن استثنادر (نته كيم
شارح كردينك ذكرى آنى تقريرندن ظاهر اولور كذلك شارح
شيخ زاده والمستثنى منه محذوف اى فى حال من الاحوال او يوما
او وقتا من الاوقات ديمشدر پس بو مقامده اولان استثنانك فهم
وتحقيقى اولا اعم احوالدن استثنانك تفصيلى بيانه محتاجدر (قال
القاضى عليه الرحمه قوله تعالى (ضربت عليهم الذلة اين ما ثقفوا

الا بحبل من الله) استثناء من اعم الاحوال اى ضربت عليهم الذلة
فى عامة الاحوال الا معتصمين اوملتبسين بذمة الله تعالى او بدين
الاسلام انتهى (قال الشيخ فى حاشية البيضاوى قوله استثناء
من اعم الاحوال (اعلم ان الاستثناء المفرغ يصح الاستثناء من جميع
مقتضيات الفعل وهى اجناس مختلفة فاعلة اومفعولة وما انتصب
حالا من احدهما وما كان عرضا منه ومعنى قولهم مستثنى من اعم
الاحوال كونه مستثنى مما لا اعم منه فى الجنس الذى وقع منه المستثنى
فقولك ماضرب الازيد استثناء من اعم عام الجنس الفاعل اى ما
ضرب احد الازيدا وكقولك مارايت الازيدا استثناء من اعم عام
الجنس المفعول به اى مارايت شيئا الازيدا فان الشئ لا اعم منه فى
جنس المرئى اذلو قال من عام الجنس لاحتمل ان يكون عاما فوقه
فصيغة افعل التفضيل افاد انه لا عام فوقه اعم منه وقولك مالقيته
الا راكبا استثناء من اعم عام الاحوال اى مالقيته فى حال كونى اوكونه
راكبا وكذا فى الاضافة (واعلم ان المراد انه مستثنى مما هو عام يتناول
جميع ما يندرج تحت جنس الفاعل اوالمفعول به والمعنى ضربت
عليهم الذلة فى عامة الاحوال اى فى جميعها الا فى حالة واحدة وهى
حال كونهم ملتبسين بذمة الله تعالى (شارح قصيده شيخ زاده ههنا
المستثنى منه محذوف اى فى حال من الاحوال الا فى حال نيل الجوار
او يوما لانه فى معنى وقت من الاوقات والواو فى ونلت حالية بمعنى
وجدت ديمش (شارح كردى المستثنى داخل فى المستثنى منه والمعنى
ماضامنى الدهر وما استجرت به فى حال من الاحوال الا فى حال نيل
الجوار حاصلا منه صلى الله عليه وسلم والغرض منه افادة سرعة
حصول نيل الجوار منه صلى الله عليه وسلم بالاستجارة حتى كانه
حاصل ومقارن فى حال الضيم ولولا هذا الاعتبار لما صح الاستثناء
فتأمل واعلم ان الفعل اذا وقع بعد الا لايكون الاستثناء الا مفرغا ديو
سابق الذكر فحول كرام تحقيق مقام ايتمشلردر (ايمدى الا ونلت
محذوف فى جميع حال من الاحوال دن استثنادر كه مستثنى منه محذوف
اولمغله استثناء مفرغ در و مستثنى منهده داخلدر يعنى
بو بيتده اولان ضيم يعنى ظلم واستجارة ونيل نجاة جمله سى حال

قبيلندن اولمغله مستثنى منه اولان محذوف اعم احوال ديديكمز
حالده داخل اولور بو تقديرجه استثناء ثلثۀ مذكوره برحالده
وبر وقتده بولنمش اولمغله ناظمك بو بيتله مرادى كندويه ظلم
وتحميل محنت وآلام اولنديغى حالده اولدخى كذلك اول حالده
واول وقتده طرف رسالت پناهدن استجاره واستمداد ايتدكده
بلاتأخير بنه اول حالده واول وقتده جوار وامداد ونجاته نائل
اولديغنى افاده ايدر يعنى ناظم كندويه اولان امداد ونيل نجاتك
سرعتنى اعم احوالدن استثنا و بو تعبيرايله بيان ايدوب اول طرف
سعادتدن استجاره واستمداد ايدن مظلومان ومحنت كشان دهر
اولان دردمندانه نيل نجاة وسلامت بركونه سريع الظهوردركه
كويا همان ظلم ومحنت واستجاره واستمداد ونيل نجاة اوچى دخى
برحالده و برآنده اولمش كبى اولور ديوب كندو مجربى وكندو حالى
اولديغنى سامنى واستجرت ونلت فعللرينى كندونفسنه اضافت ايله
تصريح ايدر بوندن مرادى مصائب كونيده وحالات ثقلت
واضطرابده اول شفيع امت سلطان رسالت عليه الصلاة
والسلامدن استمداده ودرونى اولطرفه توجهه امت مرحومه يى
دلالت ومژدۀ سرعت ظهورى ايله تبشير دروفى البيت من البديع جناس
الاشتقاق مع رد العجز على الصدر فى ضامنى ويضم واستجرت وجوارا

* * تخميس * *

پناه ايدن اودرشاه مرحمت سپهى (بودرده بوادى مداواة قلب پرولهى
سلامتم كوزمه سورمه درا وخاك رهى ماسامنى الدهر ضيما واستجرت به
(الا ونلت جوارا منه لم يضم)

ولا التمس مفاعلن ت غنى الد فعلن دارين من مستفعلن يده فعلن
الا استلم مستفعلن ت الندا فاعلن من خيرمس مستفعلن تلم فعلن
(ولا التمست غنى الدارين من يده) (الا استلمت الندا من خير مستلم)
قوله ولا التمست واو عاطفه در لا زائده در بيتده اولان لايى
مذكردر ديمشلر التمست فعل وفاعلدر سامنى اوزرينه معطوفدر
التمست التماسدندر التماس لغتده مطلقا طلب وسؤالدر بو محلده
معناى لغوى مراددر التماس اصطلاحده كشى كند و اقرانندن

وهمرتبه سندن طلب وسؤالدر (پس مطلقا سؤال وطلبده استعمال
معنای اصطلاحی یه نظرا مقیدی مطلقده استعمال اولمغله مجاز
مرسلدر مقام قرینه در که پیغمبریمز علیه الصلاة والسلامك قدر
ورتبه سی اعلی المعالیدر پس التماس ایله معنای اصطلاحی مراد
اولدیغی ظاهردر قوله غنی تقدیرا منصوب التمست فعلنك مفعولیدر
دارینه مضافدر اضافت بمعنی فی در (غنی یسار و وسعت حالدر
دارندن مراد دنیا وآخرتدر شراح غنی الدنیا بالمال الوافر وغنی
العقبا بالدین الکامل دیمشدر قوله من یده جار مجرور التمست فعلنه
متعلقدر ضمیر سرور کائنات علیه الصلاة والسلامه راجعدر (ید
انسانده عضو معلوم مخصوصدر یددن مراد ذات کریم سلطان
انبیا علیه الصلاة والسلامدر ذکر جزء ارادهٔ کل قبیلندن مجازدر
دیدیلر بعضیلر کرم واحساندن کنایه در یاخود وسع واقتداردن
کنایه اوله دیمشلر (شارح شیخ زاده ومعنی من یده ای بشفاعته
وبرکته التوصل به دیمشدر من یده عبارتیله دنیا وآخرت
پیغمبریمزك النده اولدیغنه اشارت واردر قوله الا استلمت الاحرف
استثنادر استلمت فعل ماضی نفس متکلم وحده در افتعال بابندندر
استلامدن مشتقدر (استلام لمس معناسنه در ترکیده یاپشمقدر اسنز
ال ایله اولسون امزاویمك که تقبیل ایله اولسون (شارح کردی
استلام هو اللمس بالید او بالقبلة ومنه استلام الحجر الاسود دیمشدر
استلمت جمله سی استثناء مفرغه در که محذوف مستثنا منه دن استثنادر
اشبو استثناء مفرغده مستثنی منه گاه حال اولور وگاه اعم احوال
واوقات اولور نته کیم تفصیلی بیت سابقده سبقت ایلدی وگاه
مستثنی منه بونلردن غیری امر آخر اولور نحو ماضربنی الا زید
ترکیبنده مستثنی منه محذوف احد لفظیدر (ایمدی محذوف اولان
مستثنی منه بو مقامده بیت سابقده اولدیغی کبی اعم احوالدر نته کیم
(شارح شیخ زاده والمستثنی منه محذوف کما فی البیت السابق ویجوز
ان یکون من الحال المقدر (شارح کردی والمستثناء مفرغ من اعم
الاحوال دیمشلر تقدیری ولا استلمت غنی الدارین من یده فی حال من
الاحوال الا فی حال الاستلام دیمکدر یعنی غنای دارینی طلب

والتماس

والتماس ایلدیکم حالده یعنی اوآنده ندی ویساری خیر مستلمدن
استلام واخذ ایلدم دیمکدر قوله ندی تقدیرا منصوب استلمت فعلنك
مفعولیدر (ندی عطیه وغیر معناسنه در من خیر جار مجرور استلمت
فعلنه متعلقدر (مستلم لامك فتحیله اسم مفعولدر تقبیل اولنانلرك
خیرلوسندن ندایی یعنی عطیه واحسانی اخذ ایلدم دیمك اولور
(شارح فخر الدین الاستلام التقبیل دیوب استلام کلمه سنی پوس
وتقبیل معناسنه اولمق اوزره تفسیر وتصریح بیان ایدر (وبعض
شراح اخذت معناسنه بطریق الکنایة بو مقامده مستعمل اولدیغنه
ذاهب اولمش کما قال (شارح حنفی والاستلام ههنا کنایة عن اخذ
العطا لان التقبیل من لوازمه غالبا دیمش حتی بعض شراح قوله
استلمت بمعنی اخذت دیو تصریح ایدر (لکن قوله خیر مستلم
عبارتنده اولان مستلم ایله مراد بالاده بیان اولنان پوس وتقبیل معناسنه
اولان استلامدن اولمغله دیمك اولور که استلمت الندی یعنی غنی
وعطیه یی اخذ ایلدم من خیر مستلم تقبیل اولنانلرك خیرلوسیدن که
اول خیر مستلم سلطان المرسلین علیه الصلاة والسلام افندیمزك
مبارك ید سعادتلریدر که حجر اسوددن وسائر عادتا تقبیل اولنان ایادی
کرامدن جمله سندن خیرلوسی اولدیغی بیان اولور (ایمدی اشبو
تقریر اولنان معنی اولکی استلمت کلمه سی بطریق الکنایه اخذت
معناسنه اولان استلامدن اولوب لکن خیر مستلم عبارتنده
اولان مستلم کلمه سی پوس وتقبیل معناسنه اولان استلامدن اولمق
اوزره بیان وتقریردر که (ناظم رحمه الله استلمت کلمه سیله معنای کنایی
اولان اخذت معناسنی مراد ایدر اما مستلم کلمه سیله معنای حقیقی اولان
تقبیل معناسنی مراد ایدر بوندن ماعدا سابق الذکر ندی کلمه سی
غنی ویسار وعطیه معناسنده استعمال اولندیغی کبی (کذلك سمادن
روی ارضه نازل اولان نم مقوله سی ترکیده چیء وفارسیده ژاله
دیدکلری رطوبت جزئیه یه دخی لغتده ندی لفظی اطلاق اولنمغله
دیمك اولور که غنای دارین کبی عطیهٔ کبرایی برآدمه اعطا ایتك
ید کریم رسول الله علیه الصلاة والسلامه نسبت بر رطوبت جزئیه
ویرمك قدر امر جزئیدر معناسنه اشارتدر (بو مقامده شارح

مصنفك قوله غنى الدارين عبارتنده برمعناى لطيفه موفق اولمشدر
كما قال فان اريد بغنى الدارين الغنى من الدارين اى الاستغنا
من الدارين وعدم الطلب وكونه غير طالب بهما بل هو متوجه
بجملته الى مولاه فذلك مرتبة المقربين والانبياء لان الهمة
العلية اقتضت ان يتوجه العبد بجملته الى مولاه ويقطع الالتفات
الى ماسواه حتى لو طلب الجنة كان خارجا من زمرة اولى القبول داخلا
فى جملة اصحاب البلاهة والحماقة على ماوقعت الاشارة النبوية
الى ذلك فى قوله ان اكثر اهل الجنة البله يريد ان اكثر اصحاب الجنة
هم الذين قد جعلوا مطمح نظرهم مجرد الوصول الجنة وماذاك
الاقصور عقلهم وقوة غفلتهم عن قوله تعالى (والله خير وابقى)
بو معناده مرحوم راغب پاشانك بيتى عجب محلنده واقعدر (بيت) تجلى
نشئه سن اهل شكم ادراك قالمى * جنان اكدجه زاهد اكل وشربك
كثرتن سويلر (بعضيلر يد سلطان انبيا عليه الصلاة والسلام تقبيل
اولنانلرك جمله سندن خيرلى اودقده حجر اسوددن دخى خيرلو
اولمق لازم كلور ديو اعتراض ايتمشلر (شارح كردى بو وجهله
جواب وبيان ايدر كما قال قيل خير المستلم الحجر الاسود لما ورد
فى الحديث انه يمين الله فى الارض فكيف التوفيق قيل ان فى ذلك
فى اقامة بعض اداب الحج الذى هو من فروع الدين واما يده
صلى الله عليه وسلم فقد اقيمت مقام يده تعالى فى بيعة الايمانية التى
هى اصل الدين قال الله تعالى (ان الذين يبايعونك انما يبايعون الله
يد الله فوق ايديهم) والمعنى ماطلبت منه صلى الله عليه وسلم
ما تحصل به الغنى ويكمل به الدين الا وقد نلته على اتم وجه واكمله
بالتوسل اليه صلى الله عليه وسلم وهو المراد باخذ العطاء واستلام
الندى وفيه اشارة الى جواز الاستمداد منه عليه الصلاة
والسلام فى حال البرزخ لكونه حيا فى ذلك المقام المشرف
فيحصل للمتوسل به صلى الله عليه وسلم جميع المآرب من دفع
المضار وجلب المنافع بالتمسك بجنابه الرفيع وقدره المنيع وهذان
البيتان معترضان بين السابق واللاحق من الابيات انتهى كلامه
(شارح فخر الدين خلاصهٔ معناده ديمش كه الاستلام

التقبيل

التقبيل والندى العطا والمستلم بفتح اللام والمراد يده المباركة صلى الله
عليه وسلم اى ماطلبت غنى الدنيا والاخرة من يده المباركة الا وقبلت
العطاء التام من يده المباركة صلى الله عليه وسلم (وفيه من البديع
جناس القلب بين التمست واستلمت والاشتقاق بين استلمت ومستلم

* * تخميس * *

* درنده بولدى نيجه دردمند كاسه تهى *
* تجلى يد عليا عطاى تاج شهى *
* سلامتم كوزمه سورمه در اوخاك رهى *
* ولا التمست غنى الدارين من يده *
* الا استلمت الندى من خير مستلم *

لاتنكر ال مستفعلن وحى من فاعلن رؤياه ان مستفعلن له فعلن
قلبا اذا مستفعلن نامت ال فاعلن عينان لم مستفعلن تنم فعلن
(لاتنكر الوحى من رؤياه ان له) (قلبا اذا نامت العينان لم تنم)
لاتنكر خطاب عام فعل مضارع مخاطبدر نهى استقبال در فاعل
ضميرى تحتنده انت جمله سى جملهٔ مستأنفه در الوحى مفعوليدر وحى
جناب حقك انبياء عظامنه ملك واسطه سيله خطاب عزتيدر
ياخود بلا واسطه تكلميدر (ياخود قلب انبيايه كلامى القادر (قال الوحى
عند اهل الشرع الخطاب وخطاب الرسل الافهام بواسطة الملك
من رؤياه من حرف جردر (رؤيا تقديرا منصوب محذوف كائن
كلمه سنه متعلق وحيك صفتيدر من بيانيه در (رؤيا رأى فعلنك
مصدريدر رأى فى المنام يرى فيه رؤيا ديرلر فعلى وزننده غير
منصرفدر الف تأنيث علة منع صرفدر بشرى كبيدر ياخود
رأى فى الظاهر فعلنك مصدريدر مطلقا رؤيت معناسنه اولور
(شارح مصنفك الرؤيا من رأى فى المنام رؤيا على فعلى بلا تنوين
كدعوى ديمشدر رؤيا ضميره مضافدر ضمير سيد كائناته عليه
الصلاة والسلامه راجعدر ان حروف مشبهه دندر كسراه وفتحه
جائزدر له لام حرف جردر ها ضميرى انكله تقديرا مجرور محذوف
كائنه متعلق محلا مرفوع ان كلمه سنك مقدم خبريدر قوله قلبا
ان لفظنك مؤخر اسميدر جمله سى لاتنكر جمله سنه تعليليه در قلب

انساندن منع حيات حيوانى اعضاء رئيسه دن برعضو شريفدر برحالده اولیوب دائما تقلب اوزره اولدیغی قلب تسمیه سنه وجه تسمیه در اذا شرط معناسنی متضمن وقت معناسنه ظرف زماندر خافض للشرط جازم للجزا دیدکاری در (نامت فعل ماضی مؤنثدر نومدن مشتقدر نوم اویخودر فارسیده خواب دیدکلریدر العینان عینك تثنیه سیدر حالت رفعی تثنیه نك الف ایله در نامت فعلنك فاعلیدر نامت جمله سی محلا مجرور اذانك مضاف الیهیدر لم تنم اصلی تنوم در حرف جازم کلمکله لم یقل کبی اولمشدر تنم فعل مضارعدر تحتنده فاعل ضمیری قلبه راجعدر جمله سی محلا مجزوم جزاء شرطدر جملهٔ شرطیه محلا منصوب قلبك صفتیدر (شارح درة المضیئه نوم العین فترة یعتری الحیوان یتعطل بها حواسه الظاهرة ونوم القلب تعطیل القوی المدرکة دیمش یعنی حالت نومده عینه فتور وانغماض عارض اولدوغی کبی قلبه دخی غفلت عارض اولوب قوای مدرکهٔ ظاهره وباطنه جمله معطل اولور اما صاحب سعادت علیه الصلاة والسلامك نومله عینان مبارکه لرنده فتور مشاهده اولنورسه ده قلب خدا بین لامکان مسیرلری نائم اولیوب قوای مدرکهٔ باطنهٔ علیه لری علی وجه الاکمل ادراك وتیقظدن برآن خالی اولماز ایدی (قال المصنف النوم خلاف الیقظة من نام ینام مثل علم یعلم فی الکلام اشارة الی قوله صلی الله علیه وسلم ان عینی ینامان ولاینام قلبی والحکمة فیه ان نوم القلب غفلة وغفلة الحبیب عن المحب محال وعن عایشة رضی الله عنها قالت اول مایری به رسول الله من الوحی الرؤیا الصالحة فی النوم وکان لایری رؤیا الاجاءت مثل فلق الصبح ثم حبب الیه الخلا وکان یخلو بغار حراء (وقال علیه السلام الرؤیا الصالحة جزء من ست واربعین جزءا من النبوة ثم فی الکلام تنبیه علی معجزات آخر کرؤیاه التی هی وحی وککون قلبه غیر نائم اذا نام عیناه اشبو بیت دلنشینی نظم اوله ربطله (محصول معنای بیت) بو وجهله درکه یعنی اول ذات کریم الشان که خزائن نعم الهی یدسعادتنده اولمغله غنای دارین کبی برعطیهٔ عظیمه یی احسانه قدرتی اوله اویله سلطان عالم معنانك صورت نومده

اولان الهامات وحالاتیسن رؤیاء سائره کبی ظن ایتمه بلکه تمام وحی الهیدر چشم ظاهرلری نقدر نومده مشاهده اولورسه دخی بنه قلب آگاه الهیلری نائم نکاردبران رابطهٔ حقدن غافل اولمامغله ظاهر اهیئت نومده کندولرده ظهور ایدن حالات والهامات جمله وحی قبیلندندر دیمك مراد اوله لکن بو بیتك تفصیل معنای عبارتی ذکر آتی بیت معاقبك معناسیله تقریر وبیان اولورکما سیجی (وفیه من البدیع مراعاة النظیر بین الرؤیا والنوم والسلب ولایجاب بین نامت وبین لم تنم

* * تخمیس * *

اودلکه عشق ایده نور جمال ایله مملو

اولور تجلیٔ حق انده وحیله همه سو

اودر اوعین بصیرت اودر او معجزه کو

* لاتنکر الوحی من رؤیاه انله *

قلبا اذا نامت العینان لم تنم

فذالك حی مفاعلن نبلو فعلن غ من نبو مستفعلن وته فعلن

فلبس ین مفاعلن کرفی فعلن ها حالمح مستفعلن تلم فعلن

(فذاك حین بلوغ من نبوته) (فلبس ینکر فیها حال محتلم)

فذالك فاتعلیلیه در ذاك اسماء اشارتدندر بیت اولده اولان الوحی من رؤیاه مشار الیهدر ذاك تقدیرا مبنی محلا مرفوع مبتدادر حین ظرفدر وقت وزمان معناسنه در مبتدانك خبریدر جمله سی سابق الذکر لاتنکر الوحی من رؤیاه بیتنده اولان نهیك علتیدر که فاء تعلیلیه داخل اولمشدر حین کلمه سی بلوغه مضافدر (بلوغ مقصده انتها ووصولدر بلغت المکان ای وصلت الیه دیمشلر قوله من نبوته جار مجرور بلوغه متعلقدر ضمیر مضاف الیهدر مرجع ضمیر پیغمبریمز علیه الصلاة والسلام افندیمزدر من ابتدائیه اولمغله نبوته بلوغلرینك ابتداسنده دیمك اولور که ابتدا نبوت سن شریفلری حد اربعینه واردقده در یعنی ابتدا نبوته بلوغ ووصوللری زماننده ایدی (پس اویله زمانده رؤیا وحیله اولمق انکار وتبعید اولنماز مآلنده در فلبس قولنده فا تفسیریه در لبس افعال ناقصه دندر اسمی ضمیر الشاندر که حال وشان دیمکدر (ینکر بناء مجهول اوزره فعل

مضارعدر انكاردندر فيه جار مجرور ينكر فعلنه متعلقدر ضمير
حين كلمه سنه راجعدر حال ينكر فعلنك قائممقام فاعليدر حال الشئ
امره وشانه در ينكر جمله سى لبس نك خبريدر حال لفظى محتلم
كلمه سنه مضافدر محتلم لامك فتحيله مصدر ميميدر احتلام معناسنه در
(احتلام دوش كورمكدر حلم دوشدر كه رؤيادر (شارح مصنفك
والحلم بالضم ما يراه النائم تقول منه حلم بالفتح واحتلم ديمشدر (شارح
درة المضيئه والحلم والاحتلام وان اختصا عرفا بما يكون من وساوس
الشيطان لكن فى اللغة لا اختصاص لهما به بل فهما هنالك بمعنى
الرؤيا الصالحة بقرينة المقام ديو تحقيق ايدر (معلوم اوله كه اشبو
بيتده اولان فذلك اسم اشارتدر بو اسم اشارتك مشار اليهى بيت
سابقده اولان لا تنكر الوحى من رؤياه عبارتنك مآليدر (شارح درة
المضيئه ترتيب قياسى بو وجهله تحرير وتقرير ايتمشدر كما قال وجملة
فلبس ينكر نتيجة لما قبلها اى لما كان الوحى الحاصل من رؤياه
عليه السلام فى زمن بلوغه مرتبة النبوه فلا ينكر فيه حال رؤياه
لانه محض الصدق وعين الحق فان تلك المرتبة مورد الفيوض
القدسية (ايمدى شارح شيخ زاده الفاء للنتيجة قوليله دليل
ومدعايه اشارت ايتمشدر بو تقرير اوزره بيت سابقه مزج ايله
(محصول معناى بيت پيغمبريمز عليه الصلاة والسلام افنديمزه
وحى رؤيادن اولديغى يعنى رؤيا طريقيله اولديغى انكار ايتمه زيرا
اورؤيالرى وحى ايله اولمق نبوته ابتداء وقت بلوغلرنده ايدى (ايمدى
اووقتده محتلمك يعنى رائى رؤيانك حالى وحيله اولمق انكار اولنماز
ديمك اولور بعض شراح ديمش وحاصل المعنى كان النبى عليه السلام
يوحى اليه فى النوم كما يوحى اليه فى اليقظة ورؤياه الوحى فى النوم كان
زمن وصوله الى ابتداء النبوة وذلك على رأس اربعين سنة من مولده
عليه الصلاة والسلام فلبس ينكر فى الزمان المذكور حال محتلم
من رؤياه الوحى فى النوم يعنى ان هذا الزمان لا ينكر فيه رؤية محتلم
الوحى من نومه (وفى البيت مراعاة النظير بين البلوغ ومحتلم

*** تخميس ***

* قورلدى مقدمنه چرخ چتر پادشهى *
* بسيط ارضه سزادر ديئورسه خيمه كهى *
* جلوس تخت نبوت كيدردى هب شبهى *
* وذاك حين بلوغ من نبوته *

(فلبس ينكر فيه حال محتلم)

تبارك ال مفاعلن لاه ما فاعلن وحى بمك مستفعلن تسب فعلن
ولا نبى مفاعلن ى على فعلن غيب بمت مستفعلن تهم فعلن

(تبارك الله ما وحى بمكتسب) (ولا نبى على غيب بمتهم)

تبارك الله تفسيرنده قاموسده اى تقدس وتنزه وهو صفة خاصة لله
تعالى ديمش بعض شراح قوله تعالى (تبارك الذى بيده الملك)
معناه تعالى وتعظم عن صفات المخلوقين ديمكدر ديدى وبعضيلر
تبارك الله اى بارك مثل قاتل يقاتل الا ان قاتل يتعدى ويقاتل
غير متعد ديمشلر اصل معناسى بو وجهله در لكن عرف عامده مقام
استحسان وتعجبده استعمال اولنور حتى اطبا كتب طبده وجود انسانى
تشريح وبيان ايلدكلرنده تمامنده كمال استحسان تعجب ايله فتبارك
الله احسن الخالقين عبارتنى تصريح ايدرلر كذلك محبوبه امعان نظرده
استحسان وتعجب ايله خلقك تبارك الله ديدكلرى مشهوردر
نته كيم (شارح درة المضيئه يقال فى العرف العام تبارك عند
استحسان الشئ ومنه قولهم (فتبارك الله احسن الخالقين) ديمش
(بعض شراح تبارك لفظنك معناسنى دخى ملاحظه ايدوب تبارك الله
فيه وتبارك عليك ديوب دعاء بالخير ايتدكلرى دخى عرف عامده
كثيردر زيرا تبارك تفاعل وزننده فعل ماضى اولمغله لفظا اخباردر
معنا انشا اولمغله بارك الله فيك ديمك سكا اول استحسان ايلديكمز
امرى الله زياده ايلسون ديمك اولور زيرا تبارك لفظى بركتدن
مشتقدر بركت لغتده نمو ونما وزياده وكثرت معناسنه در ديدى
(بعض شراح تبارك الله كناية عن الثبات والبقا ديمش ايمدى
بو معنا اوزره مثلا محبوبه نظر ايدوب (تبارك الله احسن الخالقين)
ديمك اول تعجب واستحسان ايلديكمز حسن ولطافتى احسن
الخالقين اولان الله ثابت ودائم ايلسون ديو دعا اولور اما اطبانك بيان

تشریح تمامنده فتبارك الله دید کلری کمال قدرت حقه استحسان
وتعجب مقامنده در (ایمدی ناظمك تبارك الله قولیله مرادی وحی
آلهی مکتسب اولیوب محضا فضل الٓهی اولدیغنی استحسان
وکمال فضلنه تعجب مقامی اولدوغنی افاده واعلامدر (شارح حنفی
قوله وتبارك الله وامثاله مثل سبحان الله وجلت عظمة الله وعظمت
قدرة الله انما یستعمل فی مثل هذه المواطن لبیان بلوغ ذلك
المذکور مرتبة الکمال وکونه خارجا عن حد البشریة متجاوزا
طوق البشر دیمشدر (ماوحی بمکتسب مالیس کلمه سنه مشابه اولان
مادر اسمنی رفع ایدر خبرینی نصب ایدر وحی مانك اسمیدر (بمکتسب
بازائده در مکتسب اسم مفعولدر اکتسابدن مشتقدر اکتساب
تحصیل ایچون سعیه دیرلر (شارح الکسب والاکتساب طلب
الشیء بمباشرة الاسباب دیمشلر در مکتسب بالیله تقدیرا منصوب
مانك خبریدر جمله سی جملهٔ مستأنفهٔ درکه متعجب منهی بیان در
دیمشلر (بعض شراح اراد الناظم بقوله تبارك الله التعجب والتعجب
قوله ما وحی بمکتسب ای الوحی مما لایحصل باکتساب الانسان
وقدرته بل هو عطیة یعطیها الله تعالی لمن یشاء دیو متعجب منهی
بیان ایدر قوله ولانبی مصراع اولده اولان مانك اسمی اوزرینه
معطوفدر لازائده در نفی سابقی تأکید ایچوندر علی غیب جار مجرور
کلمه سنه متعلقدر اهتمام ووزن ایچون تقدیم اولنمشدر مضاف
محذوفدر باخبار غیب تقدیرنده در غائب حاضرك ضدیدر بمتهم
کلمه سنده دخی بازائده در متهم مصراع اولده اولان مانك خبری
اولان مکتسب اوزرینه معطوفدر متهم اسم مفعولدر کذب وبهتان
معناسنده اولان اتهامدندر (محصول معنای عبارت بیت) بارك الله
عجب جای تحسین وامر عظیمدر وحی الٓهی که کسب وسعی ایله
تحصیل اولنماز ونبی مکرم غیبدن خبرویرمسی ایله متهم دکلدر
یعنی اخبار عن الغیب بیوردقلری مغیبات وحی الٓهیدر یوخسه
کندودن عقلی وجعلی اخباردر دیو نبی مکرم بهتان وحاشا کذبه
حمل اولنماز خلاصه وحی برفضل الٓهیدر که کسب وسعی ایله اولماز
ونبی مکرم غیبدن خبرویردیکی شیئی وجهله خبرویرور صدق

ووقوعی مقرردر یوخسه کندولکندن خبرویرور دیو بروجهله
اتهام اولنماز دیمك مآلنده در

* * تخمیس * *

مقام وحی نبوتدر ارفعی رتبك

نه خوب خلعت تشریفدر اوذوالحسبك

عطای محض خدادر نه دخلی وارسببك

* تبارك الله ما وحی بمکتسب *

ولانبی علی غیب بمتهم

کم ابرأت مستفعلن وصبا فعلن باللمس را مستفعلن حته فعلن
واطلقت مفاعلن اربا فعلن من ربقة ال مستفعلن لمم فعلن
(کم ابرأت وصبا باللمس راحته) (واطلقت اربا من ربقة اللمم)
اشبو بیتده کم کلمه سنك تفصیلی بیت آتیده (کم جدلت بکلمات الله
من جدل) بیتنده ذکر اولنور بو بیتده کم کلمه سی خبریه در کقوله
تعالی (کم من فئة قلیلة غلبت فئة کثیرة باذن الله) کبی اقتضا ایدن اعراب
بووجهله درکه ملاجامی دیمشدر (فکل واحد من کم الاستفهامیة
والخبریة یکون بعده فعلا اوشبهه فعل غیر مشتغل عنه بضمیره کان
منصوبا معمولا علی حسب عمل هذا الفعل وعمله لایکون الا بحسب
الممیز انك تقول کم یوما ضربت فکم منصوب علی الظرفیة للفعل
المذکور مع اقتضاء الفعل للمفعول به والمفعول المطلق وغیر ذلك
فتعینه لاحد المنصوبات اعنی الظرف ههنا انما هو بحسب الممیز
ونحو کم رجل ضربت فی المفعول به وکم ضربة ضربت فی المفعول
المطلق دیمشدر یعنی بومثالده کمك ممیزنه راجع ضمیردن خالی
اولان ضربت فعلی اول ممیز اولان رجل کلمه سنك کندویه مفعول
به اولماسنی اقتضا ایتدکله کم کلمه سی دخی محلا منصوب ضربت فعلنك
مفعول بهی در بومثال ممیز مذکور اولدیغی صورتنده در لکن
کاهی ممیز محذوف اولور بو بیتده اولدیغی کبی (ایمدی بالاده
مسطور ملاجامینك ذکر ایلدیکی قواعد نحویه اوزره بومقامده
اعراب بووجهله اوله که بو بیتده کم دنصکره فعل غیر مشتغل عنه
بضمیره ذکر اولنمشدر یعنی کم دنصکره ابرأت فعلی ذکر اولنمشدر

واول فعلده که راجع ضمیر بو قدر (ودخی کم کلمه‌سی خبریه‌در ممیزی
محذوف مرة کلمه‌سیدر کم دنصکره فعل غیر مشتغل ابرأت فعلیدر
ممیز اولان مرة کلمه‌سنك اول ابرأت فعلی کندویه مفعول به اولماسنی
اقتضا ایتدکله کم کلمه‌سی مبنی محلا منصوب ابرأت فعلنك مفعول
بهیدر زیرا کم لفظنك اعرابی ممیزنه تابعدر دیدکلری قاعده بودر
نته کیم شارح کردی دیمش که (کم خبریة منصوب المحل مفعول
مطلق او مفعول به للفعل الذی بعده ای کم ابراء ابرأت اوکم مرة
ابرأت (قوله ابرأت فعل ماضی مؤنثدر افعال بابندندر بری قلمقدر
شارح فخر الدین (قوله ابرأت من ابراء وهو دفع السقم والوصب
بالفتح المریض یقال وقد وصب الرجل فهو وصب بالکسر ای
رجل ذووصب دیمش قوله وصباصادنك کسریله مریضدر اما صادنك
فتحیله مرض ملازم وعلت دائمی معناسنه‌در فتح ایله اولورسه
مضاف تقدیرنه محتاجدر ذووصب دیمکدر (باللمس جار مجرور ابرأ
فعلنه متعلقدر باسببیه‌در لمس بدیله مسه دیرلر راحته لفظا مرفوع
ابرأ کلمه‌سنك فاعلیدر ضمیره مضافدر ضمیر سرور کائنات
علیه الصلاة والسلامه راجعدر (راحه بطن کف درکه ترکیده
آوج ایچی دیدکلری محلدر (ابرأت جمله‌سی شارح کردی مختاری
اوزره جملهٔ مستأنفه درکه ماقبلندن منقطعه دیر زیرا سلطان
کائنات علیه الصلاة والتحیات افندیمزك معجزاتندن بر نوع آخر
معجزه‌یه ناظم ابتدا وشروع ایتمشدر (نته کیم شارح مرقوم والجملة
مستأنفة عما قبلها لانه شروع فی صنف آخر من المعجزة وهی ابراء
المریض واطلاق المحتاجین وخلاص المؤمنین دیمشدر (ناظم
راحه قولیله کویا مریضی راحت واستراحت مس ایده جکنه ایما
واشارت قصد ایدر دیمك ممکندر واطلقت واو عاطفه‌در اطلقت
فعل ماضی مؤنثدر تحتنده فاعل ضمیری راحه کلمه‌سنه راجعدر
ابرأت جمله‌سی اوزرینه معطوفدر اطلقت اطلاقدندر اطلاق
تخلیصدر ترکیده صالیویرمك معناسنه‌در حتی محبوسی ومنفی یی اطلاق
مشهوردر اربا اطلقت فعلنك مفعولیدر ارب رانك فتحیله حاجت
معناسنه‌در قال الله تعالی (غیر اولی الاربة) وارد اولمشدر ارب

حاجت معناسنه اولورسه صاحب تقدیرینه محتاجدر صاحب
ارب دیمکدر واکر ارب بکسر الراء اولورسه صفت مشبهه‌در مضاف
تقدیرنه حاجت یوقدر (نته کیم بعض شراح ارب بکسر الراء
باغلو ومقید معناسنه‌در صفت مشبهه‌در دیمش من ربقة جار مجرور
اطلقت فعلنه متعلقدر ربقه قلاده وحلقه معناسنه‌درکه حیوانانك
کردننه بندایدرلر حیوانات انکله مربوط ومقید اولوب اضطرابدن
خالی اولماز وفی الحدیث (حلقة ربقة الاسلام من عنقه) بیورلمش
الربقة بکسر الرا الحلقة المربوطة فی حبل مقلد فی عنق البهایم
معروفة عند سکان البوادی واصحاب المواشی دیوب شارح قاضی
عضد تفصیل ایتمشدر اللمم فتح لام ومیم ایله جنون واختلال عقل
معناسنه‌در اللمم مضاف الیهدر ربقه کلمه‌سنك اضافتی بیانیه اولمق
ظاهردر ربقه‌مس جنون دیمك اولور یاخود اضافت لامیه‌در زیرا اضافت
لامیه‌ده لام تقدیری ممکن اولمق شرط دکلدر یوم الاحد وشجرة الاراك
اضافتی لامیه‌در مع هذا شجرة الاراك دیمك صحیح دکلدر دیمشلر
(ناظم علیه الرحمة بو بیت دلارا ایله دخی صاحب رسالت علیه
الصلاة والسلام افندیمزك معجزات سابقه‌لرندن باشقه نوع آخردن
اولان معجزاتنی وبعضا کندونك سرکذشت حالنه بو بیت ایله
مراد ایلدیکی اشارت وایمایی کویا بو وجهله بیان وتقریر ایدرکه
(خلاصهٔ معناسی یعنی مرض شدید ایله مریض وصاحب فراش
اولان خسته‌یی چوق کره راحهٔ مبارکه‌لریله مس بیورمغله برأ
وصحت تام اعطا ایلدی یعنی علتدن بری ایلدی (نته کیم بو عبد
ضعیفی فلج کبی بر علت مشکله‌دن خلاص ایلدی بونك تفصیلی
ماسبقده ناظمك حالنی بیانده تفصیل اولنمشیدی وچوق کره مجنون
لا یعقلی ربقهٔ قید جنوندن اطلاق بیوردی واقعده نیجه امراض
مهلکه‌یه مبتلا اولان مرضایه بلا علاج وبلا تدبیر انجق راحهٔ
جان بخشالریله مسح بیورمغله برأ وعافیت کلمك نته کیم اول کتابده
بیان اولنان ناظم رؤیاده مس ایله برأ وعافیت علی الخصوص (من
جن ساعة لم یفق ابدا قولی اطبا عندنده مسلم ایکن مجنون صرفی
قلادهٔ زنجیر جنوندن مرات کثیره ایله اطلاق وتخلیص بیوردقلری

معجزات سائره كى آخر معجزهٔ كبرى اولديغى ظاهردر خصوصا اول
معجزهٔ باهرهٔ نافعه الى يومنا هذا باقى اولوب امتده نيجه انفاس
قدسيه صاحبى مشايخ وصلحادن مشاهده اولنعقده در (نته كيم
سلاطين ماضيه عليهم الرحمه سراى همايونه موظف طبيب روحانى
تعيين ايلدكلرى بعد التجربه وضع قديمدر حضرت عيسى صلواة
الله على نبينا وعليه حضرتلرينك ابراء برص واحياء موتى مقوله سى
معجزه سى كندو زمان سعادتلرنده و بذاته مباشرتلريله اولمش ايدى
(لكن بزم پيغمبريمز عليه الصلاة والسلام افنديمزك معجزاتى
كندو زمان دولتلرنده اولديغندن ماعدا نبوتنى تصديق وقبول
ايتكله كندونك اتباع ومتعلقاتى مقوله سندن اولان امتده دخى
الى يوم القيام ظهور ووقوعى حق بوكيم بر معجزهٔ كبرادر مشايخ
عظام وكبار صوفيه دن منقول اولان كرامات وخوارق عادات
تواتر ايله ثابت اولديغندن غيرى طريقت رفاعيه مشايخنده بلكه
درويشانده بوفقيرك بلكه چوق كمسه نك اليوم رأى العين مشاهده
ايلديكى حالات عجيبه كه سكين طويل ومحددى بطننك برطرفندن
ادخال وطرف آخردن اوجنى اخراج ايلدكدنصكره ينه عافيت
وحياتده قالمق ميتك حيات بولمه سيله نه فرقى واردر سيف وسنانى
وجودلرينه ضربات شديده ايله ادخال وآتشى مس وسائر كتب
معتبره ناطق اولديغى اوزره بو مقوله خوارق عادات امتده ظهورى
قدر ومنزلت سلطان انبيانك نيجه مرتبه وعلو شرفنه دالدر شعراء
بنامدن ثابت افندى مرحوم ادهم نامه سى ديباجه سنده معجزات
رسول اللهى بعضا تعداد وبو وجهله قتى نازكانه ادا وايراد
(بيور مشلر كما قال)

منت اللهه كيم طوغوب اول ماه * كافرنك روزين ايتدى شام سياه
نوله اولسه نكاهبانى سحاب * ينه ايچنده صاقلنور در ناب
برآوج صو ايدوب اوشه درمشت * اولدى برماصره آب هرانكشت
آقدى اون چشمه ايجديلر عشره * عافيتلر او سيد البشره
آتدى برشوره چاهه قطرهٔ ريق * اولدى لعلى كبى لذيذ وبريق
ينشوب عصر مرتضايه مدد * شمسى بعد الغروب ايلدى رد

كلدى كفتاره برهٔ بريان * ايلدى دانه دانه حالى بيان
برفقيرك مثال نيل وفرات * ايكى فرزندى بردن ايتدى وفات
دمبدم اغلرايدى اول محزون * بركوزى نيل ايدى برى جيحون
رحم ايدوب ايلدى مسيح ادا * بردعا ايله ايكيسن احيا
كلدى بردردمند افكنده * دل پراكنده ديده بركنده
ديدى اى نور حسنى شمع افكن * شب هجرانغمه دوشور ديلر كوزدن
اغلمزدم جهان كوزمده دكل * بلكه كون ومكان كوزمده دكل
دردم اولدر جمالكى كورهمم * يوزيمى خاكپايكه سورهمم
مرحمت ايليوب شكسته سنه * خاك اولدردى چشم خسته سنه
زخمنه برأنام اولوب حاصل * آچه دوشدى كوزين اوشيفته دل
اول ايكى نوچشمى صاغ واسن * هركورن ديدى ديده لرد وشن
بوقدر بينات عبرت بين * كوزى چقسون اينانميين بى دين
ثابتا معجزاته حد يوقدر * حصرنه خامه دن مدد يوقدر
بوندن ماعدا (شارح شيخ زاده دخى بعض معجزات نبويه بيان
ايدر بقوله وروى انه صلى الله عليه وسلم مسح ضرع شاة حامل
قدره فكان ذلك سبب اسلام ابى مسعود رضى الله عنه وصب
على جابر ابن عبدالله وضوءه فبرأ من البرص والاعماء ومن جملته
ماينقل من راحة الناظم من صب الفلج بلمس راحة النبى صلى الله عليه
وسلم حين ناداه فبرأه وكم له من مثل هذه الامور فليطلب من المطولات

* * تخميس * *

* اميد صحت ايله ايتدى اهل دردغلو *
* عجبى دارشفا ايتسه لردرن هرسو *
* مجربى ديدى بعد البرء اونادره كو *
* كم ابرأت وصبا باللمس راحته *
* واطلقت اربا من ربقة اللمم *

واحيت الس مفاعلن سنة الش فعلن شهباء دع مستفعلن وته فعلن
حتى حكت مستفعلن غرة فاعلن فى الاعصر الدمستفعلن دهم فعلن
(واحيت السنة الشهباء دعوته) (حتى حكت غرة فى الاعصر الدهم)
واحيت واو عاطفه در ابرأت اوزرينه معطوفدر احيت فعل ماضى

مؤنثدر افعال بابندن احیادن مشتقدر ترکیده دیری قلدی دیمکدر که
ایجاد حیات معناسنه در حیاتك تعریفنده (صفة یقتضی الحس والحركة
الارادية دیمشلر (شرح مقاصدده الحیاة هی مبداء قوة الحس
والحركة دیمش لکن نباتاتده اولان قوۀ نامیه یه دخی مجازا حیات
اطلاق اولنمغله بو محلده احیا کلمه‌سی مزروعات ونباتاته قوۀ نامیه
ایجاد واعطاسنده استعمال اولنمشدر (سنة وعام ترکیده ییل معناسنه در
(شارح کردی غالبا استعمال ایله السنة فی الحول الذی یکون فیه شدة
وجدب ومنه قوله تعالی (ولقد اخذنا ال فرعون بالسنین) والعام
فیما فیه رخاء وخصب) دیمش اول سنه که سنۀ شهبا ایدی اول سنه ده
نباتاتده قوۀ نامیه ونشو ونما وخضرت ونضارت ایجاد و اعطاسنه
مجازا احیا اطلاق اولنمشدر (یاخود احیا کلمه‌سی اول سنه ده بوللق
و برکت وسعت ورخا اولمق معناسنده کذلك مجازا مستعملدر الشهباء
سنه نك صفتیدر واشهبك مؤنثیدر بیضاء ابیضك مؤنثی اولدیغی
کبی (شارح مصنفك الشهباء ای البیضاء تأنیث الاشهب بمعنی
الابیض دیو تصریح ایتمشدر بعضیلر سیاه ایله بیاضی مخلوط
اولان لوندر دیمش سنۀ بیضادن مراد قحط سنه سیدر که حبوبات
ونباتات بیوب یر یوز قالوب نظره ده روی ارض بیاض کورندیکنه
بناء سنۀ بیضا سنة القحط دیمکدر (دعوته رنعله احیت فعلنك فاعلیدر
دعوه ایله مراد دعا در پیغمبریمز علیه الصلاة و السلامه راجع
ضمیره دعوه کلمه سی مضافدر مصدرك فاعلنه اضافتی قیلندندر
احیانی دعاء فخر کائنات علیه الصلاة والسلامه اسناد مجاز عقلیدر
حقیقتده احیا ایدن فیاض مطلق رب العالمین در انبت الربیع
البقل قبیلندندر اشبو احیانك اصل وقوعنی بیانده (شارح کردی
بو وجهله تفصیل ایدر که روی الشیخان عن انس رضی الله
عنهم ان رجلا دخل یوم الجمعة ورسول الله صلی الله علیه وسلم قائم
یخطب فقال یارسول الله هلك الاموال وانقطعت النسل فادع الله
یغیثنا فرفع یده وقال اللهم اغثنا ثلاثا ولانری فی السماء من سحاب
ولا قزعة ای قطعة من السحاب فطلعت سحابا ثم امطرت والله
ماراینا الشمس قطعة من الزمان ثم دخل رجل من الجمعة المقبلة

ورسول

ورسول الله قائم یخطب فقال یارسول الله هلکت الاموال وانقطعت
السبل فادع الله یمسکها عنه فرفع یده ثم قال (اللهم حوالینا
ولا علینا) فاقلعت وخرجنا نمشی فی الشمس دیو تحریر ایتمشدر
(قوله حتی حرف جردر احیت فعلنه متعلقدر که احیت فعلنك
غایتنی بیاندر حتی کلمه‌سنی بعض شراح ابتدائیه دیمش لکن معلوم
اوله که حتی حرف جر اولدقده قاعده در که ما بعدنده ذکر اولنان
فعلده ان مصدریه محذوف اولور والی معناسنه اولوب غایت مغیاده
داخل اولور حتی کلمه‌سنك معناسی وسائر تفصیلاتی ابیات سابقه‌دن
حتی غدی عن طریق الحق منهزم) بیتنك شرحنده بیان اولنمشدر
قوله حکت رمت وزننده فعل ماضی مؤنثدر مشابهت معناسنه اولان
محاکاتدن مشتقدر حکت تحتنده فاعل ضمیری سنه‌یه راجعدر
حکت جمله‌سی تأویل مصدرده جار مجرور اولوب احیت فعلنه
متعلقدر غرة نصبله حکت فعلنك مفعولیدر تنوین تعظیم ایچوندر
غره عینك ضمیله فرسك النده اولان درهم مقداری و بعضا دخی
زیاده جه اولان بیاضه درلر (شارح حنفی والغرة بیاض فی جبهة
الفرس مقدار الدرهم وهی علامة محمودة ولذلك تستعمل فی النجابة
والخیر ومنه غرة المال الخیاره کالفرس والبعیر والنجیب والعبد والامة
انفارهة (شارح کردی الغرة بالضم البیاض فی جبهة الفرس
فی الاصل ثم اطلقت علی کل حال حسن و واضح دیمشلردر
فی الاعصر جار مجرور مقدره متعلق اولوب غرة کلمه‌سنك صفتیدر
اعصر عصرك جمعیدر احرف حرفك جمعی اولدیغی کبی عصر
زمان وگاه وقت معینه‌در قبل الغروب اولان وقت عصر کبی وگاه
زمان معینه‌در که بر سنه‌نك اولندن آخرنه وارنجه اولان زمان مراد
ایدرلر قوله الدهم ضمتین ایله ادهمك جمعیدر (بعض شراح الادهم
هو الاسود دیمش و بعضلر سواده مائل اولان لوندر دیدی عصر
اسوددن مراد سنه رخا و برکاتدر که روی ارض خضروات و انواع
مزروعات ونباتات ایله قره روب اول سنه ده ارض لون سواد ده
کورنکله اعصر الدهم تعبیر ایتمشلردرنته کیم (شارح کردی المراد
بالاعصر الدهم السنة الکثیرة الخصب والنبات الشدیدة الخضرة

بحيث مال الى السواد ديمش (شارح حنفى والادهم الفرس الخالص السواد والادهم القيد ومنه قول الحجاج للقبعثرى لاحملنك على الادهم وقال القبعثرى فى جوابه مثل الامير يحمل على الاشهب والادهم والعرب يقول لكل اخضر اسود وللارض المحفوفة بالاشجار المملوة بالازهار ارض دهماء ديمش بو مقامده ناظمك مرادى اول بولاق واوجوزلق ورخاوخيرو بركات سنه‌لرى ايچنده اول سنهٔ شهبا كه دعاء سلطان كائنات عليه الصلاة والسلام ايله حيات بولان سنه‌در غره مثابه‌سنده ايدى يعنى اعصار خير و بركت ايچنده زياده نجابت وخير وحسن حالده غره‌يه مشابه ايدى ديمك اوله (بعض شراح بو وجهله مختصر ومفيد قتى اعلا شرح و بيان ايتمش (كما قال قوله واحيت السنة الشهباء يعنى قليلة المطر لغلبة بياض الارض فيها بعدم النبات على سوادها فهى بالنسبة الى البياض ميتة احيتها دعوته المباركة بالسقى حتى حكت اى شابهت تلك السنة غرة اى بياضا فى الاعصر وهو الزمن الدهم (الدهم جمع ادهم اى السواد لشدة خضرة الزرع حتى يرى انه اسود من اخصابها وتلك السنة اخصب منها حتى كانها غرة فيها وغرة كل شئ احسنه (شارح كردى خلاصهٔ معناده والمعنى احيت دعوته صلى الله عليه وسلم السنة الشهباء البيضا حسنة بين الازمنة السود بكثرة النبات الخضر فى الشهرة ببركة دعائه صلى الله عليه وسلم (شارح شيخ زاده معناى بيتده ديمش كه شبه الناظم الاعصر الدهم كلها وهى السنون المخصبة بفرس ادهم وجعل تلك السنة الشهباء التى حييت بدعائه عليه السلام كالغرة فى ذلك الدهم (و بعض شراح وحاصل المعنى احيت دعوته المباركة بالاستسقاء السنة التى كانت ميتة لقلت المطر وغلبة بياضها على سوادها لعدم النبات فيها الى ان شابهت تلك السنة الشهباء بياضها فى ما بين الازمنة السواد الكثيرة والزروع فيها الغرة بسبب دعائه صلى الله عليه وسلم ديمش (معلوم اوله كه ناظم سائر اعصار بركاتى معناده فرس ادهمه تشبيه ايلدى ودعاء سلطان انبيا ايله حيات بولان سنهٔ شهبانى اول سنين بركات ايچنده فرس ادهمده اولان غره‌يه تشبيه

ايدر زيرا غره كندى ذاتنده عزيز وفرسده مايه الاعتبار وعزت وحسن وسعادتدر (ايمدى محصول معناى بيت) اول روح جسد الكونين وعين حياة الدارين صلى الله عليه وسلم حضرتلرينك دعاسى سنهٔ قحطى احيا ايلدى يعنى سنهٔ قحط واضطراب ايكن بوللق ورخا وبركات عظيمه اولدى شو رتبه‌يه دك كه سائر بوللق واجوزلق وبركات سنه‌لرى ايچنده اول سنهٔ شهبا دعاء سيد المرسلين عليه الصلاة والسلام سببيله غره‌يه مشابه اولدى يعنى اعصار بركاته نسبت اول سنهٔ بيضاء زياده نجابت وخير وبركاتده وحسن حالده غره كبى اولدى ديمك اوله

* ⁂ تخميس ⁂ *

سحاب رحمتله كلدى شرعى روى برو

جهانى ايتمش ايكن ارض ميته شرك عدو

* كه فيض مزرع عالم كلاميدر همه سو *

* واحيت السنة الشهباء دعوته *

حتى حكت غرة فى اعصر الدهم

بعارض مفاعلن جادا و فاعلن خلت البطا مستفعلن ح بها فعلن سيبا من ال مستفعلن يم او فاعلن سيلا من ال مستفعلن عرم فعلن (بعارض جادا وخلت البطاح بها) (سيبا من اليم او سيلا من العرم) قوله بعارض با حرف جر در احيت كلمه‌سنه متعلقدر باسببيه در عارض افقه معترض اولان سحابه ديرلر يعنى كنار سمايه عارض اولان سحابدر تنوين تعظيم ايچوندر قوله جاد قال وزننده فعل ماضيدر جودندر (جود عطا معناسندر تحتنده فاعل ضميرى عارض كلمه‌سنه راجعدر عرب مطره دخى جود اطلاق ايدرلر (ايمدى جود عطا معناسنه اولديغى اعتبار ايله عارض جاد ديمك سحاب اعطا ايلدى يعنى جود كرم واحسان ايلدى ديمك اولور واكر جاد امطر معناسنه اولورسه سحاب امطار ايلدى معناسنه‌در (نته كيم شارح فخر الدين جاد من الجود وهو المطر اى امطر (شارح كردى جاد من الجود بمعنى العطا اى جاد بالمطر الكثير الغزير او من الجود بمعنى المطر يقال جاد السحاب اى اتى بالجود

اى بالمطر شارح مصنفك قوله جاد امطر صفة لقوله عارض
ديمشلردر قوله اوخلت او كلمه سى الى ان معنا سنه در نته كيم شارح
مصنفك او بمعنى الى ان او بمعنى حتى ديمشدر نته كيم بعض شراح
اى الى ان ظننت ايله تفسير ايتمش (خلت فعل ماضى مخاطبدر ظننت
معناسنه در افعال قلوبدندر افعال قلوب مبتدا وخبردن مركب
جملهٔ اسميه يه داخل اولور اول مبتدا وخبر خلت فعلنك ايكى
مفعولى اولور البطاح مفعول اوليدر بطاح بطحانك جمعيدر بطحا
شول سيل كلجك يولدر كه انده او فاجق طاشلر چوق اولور
(نته كيم طاغلرده سيللر اينه جك دره لر ووادیلر اكثريا بويله در
شراح وهو الوادى المحصب ومنه بطحاء مكة ديمشدر شارح
مصنفك البطاح بكسر الباء جمع ابطح وهو سيل فيه دقاق الحصى
ديمش قوله بها با حرف جر سببيه درها ضمير مبنى محلا مجرور خلت
كلمه سنه متعلق اولوب ضمير عارض لفظنه راجعدر عارض سحابه
ايله تأويل اولنغله مؤنث ضميرى ارجاع اولنمق صحيح اولور (كما قال
الشارح الكردى الضمير للعارض باعتبار المعنى الجنسى الجمعى
او بتأويله بالسحابة قوله سيبا خلت فعلنك مفعول ثانيسيدر
(شارح كردى والسيب مصدر ساب الماء يسيب سيبا اى جرى
ثم استعمل فى الماء الكثير وشراحدن بعضيلر السيب العطا او الماء
الجارى ديمش قوله من اليم جار مجرور كائن مقدرنه متعلق اولوب
سيب لفظنك صفتيدر بو تقديرده معنا اول سحاب سيله واديلرى
سن انكين دريادن ماء كثير جارى ظن ايدردك ديمك اولور لكن
بطاح كه دره لر وواديلر معناسنه در (پس دره لر و واديلر مجراى
مادر يوخسه ماء جارى دكلدر ديو توجه ايدن سؤاله سال الميزاب
قبيلندن مجاز دريوب شارح شيخ زاده بو كونه جواب مقامنده
وحمل السيب على البطاح مجاز مبالغة كما فى قوله وسالت باعناق
المطى الاباطح ديمشدر قوله اوسيلا سيبا اوزرينه معطوفدر (سيل
معروفدر كه يغمور صويندن كثرتا وزره جمع اولوب جريان ايدن
صويه ديرلر طاغلرك سيللرى مشهوردر (شارح كردى قوله اوسيلا
بفتح السين فى الاصل مصدر سال الماء يسيل سيلا وسيلانا اذا جرى

ثم

ثم استعمل فى الماء المجتمع الجارى الحاصل من المطر ديمش قوله العرم
ظرف مستقردر سيلا كلمه سنك صفتيدر عرم مطر شديد معناسنه در
شارح مشار اليه العرم بكسر الراء المهملة المطر الشديد او الوادى
فسر بهما (قوله سيل العرم وحاصل معنى البيت ان الاودية صارت
كالبحار من الماء الحاصل من المطر ببركة دعائه صلى الله عليه وسلم
بالمطر فى الجمعة ديمش بعض شراح قوله سيب من اليم اى جرى
من البحر اوسيل من العرم ومنه قوله تعالى (فارسلنا عليهم سيل
العرم) وهو واد وجملة بها سيب فى موضع المفعول الثانى لقوله
خلت واو للتخيير ديمشدر (وفى البيت من البديع مراعاة النظير بين
العارض والسحاب والسيل والسيب واليم والعرم والجناس
اللاحق بين السيل والسيب

دعى ووص مستفعلن فى آ فعلن يات له مستفعلن ظهرت فعلن
ظهور نا مفاعلن رالقرى فاعلن ليلا على مستفعلن علم فعلن
(دعى ووصفى آيات له ظهرت)
(ظهور نار القرى ليلا على علم)

مصنفك بو بيت مباركه نك مناسبتندن وربط معنويه سنده ديمش كه
لما ساق الكلام التمدح ذاك الحضرة وذكر مناقبه قصدا لان ينبه
على ان الاشتغال بمدحه لا يزيد لمناقبه حسنا ولو ترك لا ينقص عنه قيمة
وبهاء ايله بيان لطائف ايدر قوله دعى دع امر حاضردر يدع دن دركه
ماضيسى استعمال اولنميان افعالدندر فاعلى ضمير مخاطبدر مفعولى
ضمير متكلمدر جمله سى ابتدائيه در (دعى اتركنى معناسنه در ووصفى
فتح يا ايله در اومع معناسنه در وصف دع كلمه سنك مفعول معه سيدر
ياء متكلمه مضافدر قاضى كبى حالت نصبى فتحه ايله در مصدر اولان
وصف كلمه سى فاعلنه مضافدر مقصود معناى مصدريدر كه اول
معناى مصدرى ناظمك وصف ايتمكلكيدر زيرا ترك ايله امر اولنان
اشبو معناى مصدريدر يوخسه حاصل بالمعنى المصدر مراد
دكلدر كه وصف ايله حاصل اولان مدايح وبيان معجزات تركله امر
اولنماز لكن ناظمك وصفى ومدحى كند و ايله معا ترك ايله امرده
بأس يوقدر زيرا ناظمك مرادى مدح ووصفده اظهار عجز ايله

اتصاف وعدم قدرتنی اعترافدر شو معنایه که وصف معجزات
ومحاسن سلطان کائنات علیه الصلاة والسلام کالشمس فی وسط
النهار والنار فی العلم ظاهر وآشکار در وصفمله بنی ترك ایله نه با که
احتیاج وار ونه بنم مدح ووصفمه حاجت وار دیمك مألنده اولور
(فاضل شارح شیخ زاده والمراد من الوصف المعنی المصدری
لا الحاصل بالمصدر فهو مصدر مضاف الی الفاعل وآیات مفعوله
واراد بها معجزاته وبراهین رسالته والآیات القرآنیة وهو الظاهر
دیمشدر قوله آیات آینك جمعیدر آیت علامت معناسنه در جمع مؤنثك
حالت نصبی جرینه محمول اولمغله وصف کلمه سنك آیات مفعولیدر
بو مقامده آیاتدن مراد علامات نبوت اولان ذات محمدیه علیه
السلامده کی حالات واسرار آلهیه ومحاسن عظیمه ونیجه معجزات
باهره در که آیات قرآنیه دخی آنده داخلدر دیمك ممکندر (شارح
کردی والمراد بالآیات الکرامات الباهرة والمعجزات الظاهرة له
صلی الله علیه وسلم وقیل المراد بها آیات القرآن دیمشدر (بو محلك
اعرابنده شارح مصنفك قوله ووصفی مضاف الی الفاعل وآیات
مفعوله وکانه علی الحذف والایصال ای وصفی ایاه بالآیات والا
فالمستعمل وصفه بکذا دیوب عبارتك استعماله مخالف اولدیغی
حذف وایصاله قرینه در دیمك مرادیدر قوله له جار مجرور ظرف
مستقر در آیاتك صفتیدر ضمیر سرور کائنات علیه الصلاة
والسلامه راجعدر قوله ظهرت فعل ماضی مفرد مؤنثدر تحتنده فاعل
ضمیری آیاته راجعدر جمله سی آیاتك صفتیدر ظاهر وآشکار اولدی
دیمکدر قوله ظهور ظهرت فعلنك محذوف مفعول مطلقینك صفتیدر
ظهرت ظهورا کظهور نار القری تقدیرنده در (شارح کردی قوله
ظهور نار القری مفعول مطلق نوعی لظهرت ای ظهرت ظهورا
مثل ظهور نار القری فحذف الموصوف والصفة واقیم المضاف الیه
مقامهما روما للاختصار مضاف الی نار القری دیمشدر
(قوله نار القری نار مضاف الیهیدر یعنی ظهور کلمه سی
ناره مضافدر نار لفظی دخی قرایه مضافدر قری ضیافت
معناسنه در ضیافت ناری یعنی ضیافت آتشی دیمکدر که

تفصیلی کلور (قوله لیلا ظهور کلمه سنك یاخود ظهرت کلمه سنك
مفعول فیهیدر (قوله علی علم جار مجرور ظهوره یا ظهرت قوللرینه
متعلقدر علم عینك ولامك فتحیله طاغدر طاغده ایقاد اولنان
آتش اطراف واکنافده ظاهر وآشکار اولدیغنه بناء بو مصراع
ثانیده اولان تشبیه ضمنی ایله ناظمك مرادی بودر که اول دلائل
نبوت اولان آیات ومعجزات خلق عالمه طاغده کی نار کبی
ظاهر وباهر اولوب جمله یی دار الضیافهٔ نعمت ایمان وهدایته
وجای سلامته دعوت ایلدیکنی افاده وبیاندر عربده قاعده
ایمش اطراف واکنافدن مسافرین وکرك کم کرده راه اولان ابناء
سبیلی اکرام وضیافته دعوت وسمت سلامتی ارائت ایچون فراز
جبلده آتش ایقاد ایدرلر ایمش که هر طرفدن ظاهر وآشکار
ومنظور اولمغله مشاهده ایدنلر اول طرفه توجه وعزم ایده لر کذلك
اشبو آیات ومعجزات سابق البیان دخی بو وجهله ظاهر وآشکاردر
دیمك مراددر (نته کیم شارح کردی القری بکسر القاف الضیافة
وکان من عادة العرب فی الجاهلیة انهم یوقدون النار علی رؤس
الجبال باللیل لیهتدوا بها الضیفان وفیه اشارة الی غایة ظهور
الآیات من جمیع الجهات بحیث یراها القریب والبعید وفی ذکر
نار القری اشارة ایضا الی ان من توجه الیها ظفر بالمطلوب ونهایة
المقصود وفی ذکر اللیل ایماء الی ان آیاته اشرقت فی ظلام الکفر
کاشراق النار لیلا والمعنی دعنی مع وصفی له صلی الله علیه وسلم
آیات ظاهرات باهرات ظهورا لا یخفی علی احد کالنار فی اللیل المظلم
فی البیت اشارة الی اشتهار نبوته وشریعته شرقا وغربا ظهورا تاما
لکافة الخلق دیمش (شارح مصنفك والمعنی اترکنی ووصفی لذلك
الحضرة بالآیات الظاهرة التی هی بمثابة ظهور نار الضیافة فی اللیل
علی علم والمقصود المبالغة فی الظهور والتأکید لامر الوضوح
دیمشدر (وقال بعض شراح وحاصل المعنی اترکنی ایها المخاطب
الناصح لی بالاختصار فی الکلام مع وصفی بالنظم له علیه السلام
آیات ظهرت له ظهورا بینا فی الکائنات مثل ظهور نار الضیافة
فی اللیالی المظلمة علی کونها علی الجبال المرتفعات (وفی البیت

من البديع المجاز والمقابلة الملحفة بالطباق بين الشهباء والدهم

* * تخميس * *

عيان معجزه‌سی ظلمت ایچره نور صفت

* رواق مدحنه نارسته سلم قدرت*

عجز كسوب سرینی دیدی كلك بی طاقت

* دعنی ووصفی آیات له ظهرت*

ظهور نار القری لیلا علی علم

فالدر یزمستفعلن دادحس فاعلن نا وهومن مستفعلن تظم فعلن ولبس ین مفاعلن قص قد فعلن راغیرمن مستفعلن تظم فعلن (فالدر یزداد حسنا وهو منتظم) (ولیس ینقص قدرا غیر منتظم) فالدر فاتعلیلیه‌در الدر مبتدادر ترکیده انجودر (یزداد فعل مضارع افتعال بابندندر زیاددن كلور تحتنده فاعل ضمیری مبتدایه راجعدر یزداد جمله‌سی مبتدا انك خبریدر مبتدا مع خبره جمله سی جملۀ تعلیلیه‌در كه بیت اولده اولان دعنی فعلنك علتیدر یعنی ای مخاطب بویله نظمله معجزات رسول اللهی وصفمله بنی ترك ایله دیو امرك سببی بودر كه اول سالف الذكر آیات ومعجزات ومحاسن سلطان كائناتك وصفی كرك منظوم اولسون وكرك اولمسون هرحالده حسن ذاتی ایله متصفدر اول وصف ومدح نظمله اولورسه حسنی زیاده اولور واكر نظم اولنمسه ینه حسن ذاتیسی نقصان اولماز (نته كیم انجو ایپلكه دیزیلوب نظم اولنسه وكرك اولنماسه انك قدر وقیمتی ناقص اولماز دیمك مآلنده‌در حسنا یزداد فعلنك فاعلندن تمییزدر طاب زید نفسا قبیلندندر وهو منتظم واو حالیه‌در هو ضمیر منفصل مبنی محلا مرفوع مبتدانك خبریدر جمله سی كذلك یزداد فعلنك فاعلندن حالدر منتظم دیمك دزلمش دیمكدر انجویه نسبتله انجوبی ایپلكه دیزمكدر كه انجو ایپلكه نظم اولندقده منظره‌ده دخی احسن كورینور (بعض شراح انتظام الدر جعلها فی السلك وانتظام غیره بحسب حاله دیمشلردر اصطلاح فقهسا ومفسرینده نظم لفظی اینجوبی ایپلكه دیزمكه دیرلر حتی قرآن كریمه نظم شریف دیدكلری بوكه بنادر (ولیس واو عاطفه‌در لیس افعال ناقصه‌دندر

تحتنده اسمی اولان ضمیر دره راجعدر (ینقص فعل مضارعدر تحتنده فاعل ضمیری كذلك دره راجعدر ینقص نقصاندندر كه نقصان زیاده‌نك مقابلیدر قدرا ینقص فعلنك فاعلندن تمییزدر ینقص جمله‌سی لیس فعلنك خبریدر لیس جمله‌سی یزداد اوزرینه معطوفدر قوله غیر منتظم غیر لفظا منصوب ینقص فعلنك فاعلندن حالدر منتظم اسم مفعولدر غیر كلمه‌سنك مضاف الیهیدر غیر منتظم اینجویه نظرله رشته‌یه دیزلمش دیمكدر یعنی رشته‌یه دیزلمش اینجونك قدر وقیمتی نقصان اولماز اینجودن اولان حسن ذاتی هرحالده كندوده باقیدر منتظم اولسه‌ده اولمسه‌ده حسن لطافتی كندودن منفك اولماز كذلك آیات معجزات رسول اللهی مدح ووصفك حسن ولطافتی نظم واوزان وسبك اشعار كرچه زیاده ایدر لكن من غیر نظم اولورسه دخی ینه حسن ولطافتی ناقص اولماز دیمك اولور كذلك بیت سابق كه دعنی ووصفی بیتی بومحلده ملاحظه ایله بر معنای آخره اشارت واردر دیمك خاطره كلور كه یعنی اول سلطان ذیشانی بنم مدح ووصفم كركی كبی نظامنده اولمیوب منتظم اولمازسه‌ده اولور آنك آیات كمال اوصافی اینجو كبیدر منتظم اولسون اولماسون حسنی فوق الحد زیاده وقدر ولطافتی مقرردر معناسنه ایما دخی ممكندر (بعضیلر بیت سابقده اولان آیات ایله مراد معجزۀ كبری اولان آیات قرانیه‌در كه اعظم معجزات سلطان انبیا علیه الصلاة والسلامدر دیمشلر (خلاصۀ معنای بیت وصف ومدح رسول اللهی اینجویه تشبیهدر كه اول وصف ومدایح نظمله اولورسه حسن ولطافت موجود وبركمالدر واكر نظمله اولمازسه آنده اولان اول حسن ولطافت ذاتیه‌یه نقصان كلمزنته كیم اینجو نظم اولنسه یعنی ایپلكه دیزلسه حسنی زیاده اولور واكر دیزلمسه قدر وقیمتی ینه ناقص اولماز دیمك مآلنده‌در (كما قال شیخ زاده شبه الناظم تعداد الآیات ووصفها بكلام موزون مقفی بنظم اللآلی الكبار فی سلك العقد فحاصل المعنی ان الایات الدالة علی نبوته والمعجزات الباهرة الشاهدة لرسالته وان غنیت عن الذكر بالاشتهار فان الشمس لا یحتاج الی التعریف فی ظهور انوارها

لكنها يزداد حسنا اذا وصف بكلام منظوم كما يزداد الدر حسنا اذا نظمت (قال الشارح الكردى والمعنى اتركنى ايها السائل مع وصفى لايانه صلى الله عليه وسلم فانها وان كانت ظاهرة لاخفاء فيها الا انها كالدر وهو فى النظم يزداد حسنه ولطافته وبالترك وعدم النظم فى السلك لاينقص قدره وشرفه للشراوة الذاتية

* * تخميس * *

* كروه اهل محبت ايدرسه مدحه غلو *
* اولورسه كيمى نظم كيمى نثر له پركو *
* نه كونه اولسه كهر درمدايحى همه سو *
* فالدر يزداد حسنا وهو منتظم *
* وليس ينقص قدرا غير منتظم *

فماتطا مفاعلن ولآ فعلن مال المدى مستفعلن ح الى فعلن
مافيه من مستفعلن كرم ال فعلن اخلاق والش مستفعلن شيم فعلن
(فما تطاول امال المديح الى) (مافيه من كرم الاخلاق والشيم)

قوله فما تعليليه دردرة المضيئه صاحبى فهو بعيد جدا ديوب كلام مستأنفه ده استعمال اولنان فادر ديمش عاطفه اولمق احتمالدر ما استفهام تعجبيدر ماكلمه سنك انواعى فالعينيك ان قلت الخ بيتى شرحنده سبقت ايتمشدر قال المحشى عصام قوله واستفهامية باقية على معنى الاستفهام او مستعار لمعنى من معان الاستفهام كالحصر والتعظيم والتعجب والانكار (ايمدى بو مقامده ما استفهاميهٔ تعجبيه در تقديرا مرفوع مبتدادر قوله تطاول فتح لام ايله تفاعل بابندن فعل ماضيدر امال بالرفع فاعليدر تطاول جمله سى مبتدانك خبريدر مبتدا مع خبره جمله سى استئنافيه در تطاول كلمه سنك معناسنى بيانده شارح مصنفك ومعناه بالفارسيه چه دردست امال المديح يقال تطاول اليه اذا اراد البلوغ اليه ومد عنقه ينظر الى الشىء البعيد ديمش (شارح حنفى وتعديه تطاول بالى قرينة حمله على معنى الوصول والبلوغ (قال عضد تطاول الشىء امتد تطاول اليه اراد البلوغ اليه مد عنقه ينظر الى الشىء البعيد (پس فما تطاول نك معناسى عجبدركه اوزانور ديمك اوله قوله آمال املك جمعيدر افراس فرس جمعى

اوادیغی

اوادیغی كبى امل مصدر امل يأمل املا اذا رجا وطمع ديمشلرنته كيم حريص دنيا اولوب اعناق رجا وطمعنى زخارف فانيه يه اوزاتمقدن خالى اولميان شخصه طول املى وار ديرلر قال صلى الله عليه وسلم (يشيب ابن آدم ويشب فيه خصلتان الحرص وطول الامل) قوله المديح آمال لفظنك مضاف اليهيدر مديح مدحدندر فعيل بمعنى فاعل اولمغله مادح ديمكدر الف لام عهد خارجى اولمق ممكندركه ناظم كندوبى مراد ايتمشدر ابيات سابقه ده ياء متكلم ايله وبعضا نون نفس متكلم ايله ناظم مذكور اولمق عهد خارجى مراد اولمغه كفايت ايدر ياخود الف لام استغراق ايچوندر جميع افراد جنس مادح مراد اولوب سلطان كائنات عليه الصلاة والسلامك مادحى اولان هر بر ذواته شامل اولور (شارح مصنفك المدح هو الثناء الحسن على قصد التعظيم ايله تعريف ايتمش ومدح حمددن اخص مطلقدر ديمشلر (ايمدى مدحك فهم وتحقيق حمد ايله مدحك حقيقتنى بلمكه محتاج اولمغله بو مقامده اقتضاسى قدر هر برينك تعريف وبيانه عاجزانه مبادرت اولنمشدر معلوم اوله كه حمدك تعريفنده اكثر علما الحمد هو الوصف بالجميل على جهة التعظيم قصدا مطلقا ايله تعريف ايتمشلر (اما بيضاوى عليه الرحمه الحمد هو الثناء بالجميل الاختيارى من نعمة او غيرها ديمش حواش بيضاويده تفصيل اولنمشدر كه تعريفده اولان ثنا ذكر بالخير معناسنه در بالجميل قولنده بامقابله در بالجميلدن مراد كندويه حمد اولنان كيمسه دن صدور ايدن فعل جميلدر بو معنايه قرينه الاختيارى قولى ايله تقييددر كه اختيارى اولمق فعلك صفتيدر من نعمة او غيرها قولى حمدك متعلق ايكى قسم اولديغنه اشارت ايچوندر ديمشلر يعنى حمدك تعلق ايلديكى محمود عليه كاه حقيقة فعل اولور انعام كبى كه حامد اول انعامه حمد ايدر حمدك متعلق فعل انعام اولور حمدت على انعامه كبى وكاه متعلق حمد صفت اولور علم كبى كه محمودده اولان صفت علمى ثناء بالجميل ايله ثنا اولور حمدت على علمه كبى لكن سؤال توجه ايدركه متعلق حمد فعل جميلدر ديو بالاده تفصيل اولندى صفت علم متعلق حمد اولدقده علم فعل

اولمق لازم كلور نتيجه فعل اولور جواب ويرمشلر متعلق حمد اولان
صفاته فعل اطلاقى اول صفات افعال جميله يه دلالت ايلديكنه
بناءدر كه بو اعتبار ايله اوصفاته فعل ديمك صحيحدر ديمشلر (ايمدى
بالاده سابق الذكر بيضاوينك تعريفنده اولان بالجميل الاختيارى
قولندن مراد فعل جميل اولديغى ظاهردر (قال البيضاوى المدح
هو الثناء على الجميل مطلقا سواء كان الجميل اختياريا او اضطراريا
تقول حمدت زيدا على علمه وكرمه وانعامه ولا تقول حمدت زيدا
على حسنه بل مدحته لان الحسن اضطرارى لا اختيارى انتهى
(قال السعد فالمدح عام مطلقا من الحمد لان المدح يصدق على كل
ما صدق عليه الحمد لا عكس اذ يصدق المدح ولا يصدق الحمد كما
فى المثال المذكور لان الحسن ليس من الاوصاف الاختياريه
الحاصلة بالكسب ولا اتصاف المحبوب به بالاختيار بل اضطرارى
بخلقه سبحانه (ايمدى بيضاوينك تعريف حمدده اولان بالاختيار
قولى افراد حمدى افراد مدحدن امتياز ايچون فصل مميز اولور
نته كيم ناطق قولى تعريف انسانده فصل مميز اولديغى كبى
(قال البيضاوى ان الحمد لا يكون الا على الجميل الاختيارى بخلاف
المدح تقول مدحته على صباحة خده ورشاقة قده ولا تقول حمدته
(ايمدى بو تفصيل وتحريرات ايله مدحك معناسنك حمدك معناسندن
امتيازى ظاهر اولمشدر كه مدحك متعلقى عام اولوب ممدوحده
اولان اوصاف عرضيهٔ اضطراريه يه واوصاف كسبيهٔ اختياريه يه
شامل اولمغله بو مقامده ناظم عليه الرحمه نك آمال المديح قولنده
اولان مدحدن مشتق مادحلرن مرادى اول پيغمبر ذيشان عليه
الصلاة والسلامده اولان كرك كسبى اولميوب خلقت اصليه لرنده كى
محاسن اخلاق وكرايم صفات اصليهٔ غريزيه وحسن وملاحت
ونظافت سنيهٔ خلقيه وكرك كسبى اولان اوصاف عليه لرينك
مدايحى ايله احراز شرف وسعادت ايدن مادحلرك آمالى اول
اوصاف خلقيه وكسبيه يه نتيجه متطاول اولور يعنى مادح انلرى
مدح ووصفه نتيجه اميد وار اولور ديمك اولمغله بو معنانك ظهورى
بالاده تفصيل اولنديغى اوزره مدحك تعلق اخلاق اضطراريه

واخلاق كسبيه يه شمولنه بناءدر حتى فضلاء شراح مصراع ثانى
شرحنده والشيم جمع شيمة وهى الخلق الحسن وكانه يريد بالشيم
الغريزيات وبالاخلاق الكسبيات ديمشدر غريزيه ذاتيه وخلقيه
واصليه ديمكدر روح حيوانى مشابه سنده اولان حرارته حكما
حرارت غريزيه ديرلر يعنى اصليه ديمك معناسنه در (نته كيم
خاتمه ده تفصيلى كلور (قوله الى مافيه قولنده الى حرف جردر
ما موصوله در فى حرف جردر ها ضمير متصل مبنيدر محلا الى ايله
مجروردر مقدر كائن كلمه سنه متعلق اولوب مانك صله سيدر ماء
موصول مع صلته الى ايله محلا مجرور تطاول فعلنه متعلق اولوب
تطاولك مفعوليدر فيه كلمه سنده اولان ضمير فخر عالم صلى الله
عليه وسلمه راجعدر من كرم الاخلاق جار مجرور كائن كلمه سنه متعلق
اولوب مادن حالدر كه مايى بياندر زيرا ماالفاظ عمومدندر اى كل مافيه
ديمك اولمغله مافيه ده عمومى تخصيصه محتاج اولمغين من بيانيه ايله
كرم اخلاقه تخصيص اولنمشدر (شارح شيخ زاده فيه قولنده
مبالغه واردر ديمش (كما قال حيث جعلها الناظم اخلاقه الكريمة
متمكنة فيه صلى الله عليه وسلم تمكن المظروف فى الظرف (وقال
درة المضيئة وفى قوله فيه اشارة الى انهما يستقران فى ذاته وطبيعته
عليه الصلاة والسلام استقرار المظروف فى الظرف كرم
لفظى اخلاقه مضافدر اضافتى صفتك موصوفه اضافتى قبيلندندر
من اخلاقه الكريم ديمكدر اخلاق خلقك جمعيدر والشيم خلق
اوزرينه معطوفدر الاخلاق والشيم ده اولان الف لام مضاف
اليهدن عوضدر اخلاق وشيمه ديمكدر بو ايكى لفظك معناسى
بيانده (شارح شيخ زاده والشيم جمع شيمة وهو الخلق الحسن وكان
يريد بالشيم الغريزيات وبالاخلاق الكسبيات التخلقيات او بكل
كلاهما والتكرار للتأكيد ديمش (شارح درة المضيئه الشيم بكسر
الشين وفتح الياء جمع شيمة بالكسر وسكون الياء بمعنى الخلق ايضا
فكانه اراد الاخلاق الكسبية وبالشيم الجبلية او عطف تفسيرى
تأكيد لها وتفنن بالعبارة ديمشدر بو بيت عسير المآلك خلاصهٔ
معناسنده (شارح شيخ زاده وحاصل المعنى ان آمال المديح لم تبلغ

الی نافیه محاسن الشیم ومکارم الاخلاق صلی الله علیه وسلم مادام
السبع الطباق دیمش اما شارح درة المضیئة والمعنی فما اطول آمال
المدیح الی اخلاقه الکریمة وصفاته العظیمة التی قال الله تعالی فی حقها
(وانك لعلی خلق عظیم) (بعض شراح وما الاولی للاستفهام
بمعنی النفی ولابد من تقدیر والمعنی ان تطاول امالی بالمدیح الی صفاته
لا یصل الیها جمیعا دیمشدر لکن الی مافیه عبارتنده مضاف مقدر
اولدیغنه سباق بیت دلالت ایدر یعنی الی وصف مافیه تقدیرنده
اولمغله (محصول معنای عبارت بیت) اول ممدوح کبریا وحبیب
خدا پیغمبر ذیشاننده اولان اخلاق کریمه وشیمهٔ عظیمه‌یی وصفه
مادحك امالی عجبدر که نیچون متطاول اولور یعنی عجبدر که نیجه
بلوغ ووصول امید ایدر ایتمسون اول آمالی تمنا محالدر دیمکدر
(خلاصهٔ بیت (آنی چون مدح ایده بالذات خداوند کریم مدحنه
قنده بولور نوع بشر استعداد) منطوقنجه (انك لعلی خلق
عظیم) تشریفی ایله مشرف اولان سلطان کائنات علیه الصلاة
والسلام افندیمزده اولان اخلاق کریمه‌یی مدح ووصفه مادحك
دست رس بولوب بلوغ ووصول اماله و اول امیدده اولدیغنه ناظم
تعجب واستغراب ایله او بابده کمال عجزینی اظهار واعتراف ایتمش
اولور فی البیت من البدیع الاستعارة فی تطاول آمال المدیح ومراعات
النظیر بین کرم الاخلاق والشیم

* * تخمیس * *

محسنات ایله خلق عظیمی خلق خدا
انکچون ایلدی مدحن کلام جل علی
سمایه دست رس اولمقمی ایسته‌مش عجبا
فما تطاول آمال المدیح الی
مافیه من کرم الاخلاق والشیم

آیات حق مستفعلن ق من الر فاعلن رحمن مح مستفعلن دثة فعلن
قدیمة مفا علن صفت ال فعلن موصوف بال مستفعلن قدم فعلن
(آیات حق من الرحمن محدثة) (قدیمة صفة الموصوف بالقدم)
(ناظم علیه الرحمه بو ابیات ایله کلام ربانی وآیات قرآنیه‌یی وصف

ومدایحه

ومدایحه شروع ومبادرت ایتمشدر (قوله آیات آیتك جمعیدر آیت
لغتده علامت معناسنه‌در لکن اصطلاحده آیت کلمه‌سی سور
قرآنیه‌نك اجزاسندن اولوب آیت اعتباریله ایلدکلری طائفهٔ
معینه‌یه اطلاق اولنور (شارح الحنفی آیة القرآن طائفة منه لها
ابتداء معین وانتهاء معین وهی اقل ما یطلق علیه اسم القرآن
دیمش (کما قال درة المضیئة وهی جملة دالة علی حکم من القرآن
دیمشدر لکن ناظمك آیات حق عبارتنده اولان آیات لفظا مرفوع
مبتداء محذوف اولان هی کلمه‌سی‌نك خبریدر (ایمدی اشبو هی
کلمه‌سی کلام نفسی وکلام لفظی‌یه شامل محذوف مطلقا آیته
راجع اولورسه یاخود بعض شراحك ذاهب اولدیغی اوزره دعنی
ووصفی الخ بیتنده اولان آیاته راجع اولوب واول محذوف هی
ضمیرینك مرجعی اولان آیات ایله کلام نفسی وکلام نفسی‌یه شامل
مطلقا آیات مراد اولورسه اشبو بیتده مذکور اولان محدثة قولی
کذلك مصراع ثانیسنده اولان قدیمة صفة القدیم قولی صحیح
اولور واکر سالف الذکر دعنی ووصفی بیتنده اولان اول آیات
ایله مراد قرآن کریمدن ماعدا اولان رمی حصی وشق قمر مقوله‌سی
آیات ومعجزات اولورسه اشبو بیتك مصراع اولنده اولان محدثة
قولی اکرچه صحیح اولور لکن مصراع ثانیده اولان قدیمة صفة
القدیم عبارتی صحیح اولماز زیرا قرآن کریمدن ماعدا خارق عادت
مقوله‌سی سالف الذکر آیات ومعجزات قدیمه‌دکلدر خصوصا
صفت باری اولمق احتمالی یوقدر فساد معنی تحقق ایدر (ایمدی
مناسب اولان بالاده ذکر اولندیغی اوزره محذوف اعتبار ایتدیکمز
ضمیر مرقوم کلام نفسی وکلام لفظی‌یه شامل مطلقا آیاته راجع
اولدقده یاخود سالف الذکر بعض شراحك ذاهب اولدیغی
اوزره بیت مقدمده مذکور دعنی ووصفی بیتنده اولوب مطلقا
آیات مراد اولان آیاته راجع اولورسه اشبو بیتده اولان آیات ایله
دخی مطلقا آیات مراد اولمغله مصراع اولده اولان محدثة قولی
کذلك مصراع ثانیده اولان قدیمة صفت القدیم قولی صحیح
اولور شارحك ولفظ الآیات ینتظم هما جمیعا دیدیکی اوزره لفظ

قرأن کلام نفسی و کلام لفظی یه شامل اولمغله کلام نفسی اولدیغی
جهتدن بو بیتك مصراع اولنده مذکور اولان قدیمهٔ صفة
الموصوف بالقدم ایله توصیف صحیح اولور کذلك نظم کریم ایله
تعبیر ایلدکلری کلام لفظی اولدیغی جهتدن مصراع ثانیده
مذکور اولان محدثة قولی ایله توصیف دخی صحیح اولور (نته کیم
شارح مصنفکك قرأن کریمك جهة قدیم و جهت حدوثی بیان
ضمننده تقریریدر (کما قال یجوز ان یکون للشیٔ جهتان احدیهما
یقتضی الحدوث و ثانیهما یقتضی القدم وههنا کذلك فان لآیات
القرأن جهة هی الالفاظ والحروف التی هو اصوات قد عبر بها
عن المعانی وهی حادثة بلا شبهة وجهة هی المعانی القدیمة من
حیث انها صفة قدیمة له تعالی ولفظ الآیات ینتظم هما جمیعا
شارح شیخزاده سابق الذکر مبتدا هی تقدیرندن عدول ایدوب
بعض معجزاته عبارتی تقدیر ایتمشدر واقعده کلام قدیم وقرأن کریم
دخی بعض معجزات اولمغله اشبو بیتده مذکور اولان آیات قولی
ایله بالاده تقریر ایلدیکمز معنای مطلوب اوزره کلام قدیم مراد
اولمق صحیح اولور (پس بالاده مذکور آیات کلمه سنده تقریر اولنان
ایکی احتمال ایله تفصیله حاجت قالمز قرأن کریم کلام نفسی و کلام
لفظی اولدیغی معنا یه محتاج اولمغله ایتده ذکر اولنور (قوله حق
کلمه سی اسماء الهیه دندر آیاتك مضاف الیهیدر اضافتی بمعنی
مندر تقدیری هی آیات من الله در یاخود بعض معجزاته آیات من
الله دیمکدر (بعض شراح حق کلمه سی صفت مشبهه در ثابت
معناسنه در من حق الشیٔ یحق بالکسر حقا اذا ثبت دیمش حق
باطل مقابلی اولمغله قرأن کریمك حق اولدیغی ظاهردر من الرحمن
جار مجرور محذوف کائن کلمه سنه متعلقدر محلا مرفوع آیاتك
صفتیدر (شارح شیخ زاده فان الوارد الینا من الرحمن هو النظم
المنزل منجما علی حسب المصالح دیمش رحمن اسماء الهیه دندر
رحمن الدنیا ورحیم الآخرة ایله علما معنا و یرولر (ناظم علیه الرحمه
بو تعبیر دلپذیر ایله قوله تعالی (وما یأتیهم من ذکر من الرحمن محدث)
آیت کریمه سنده اقتباس معنایه اشارت ایدر قوله محدثة رفعله کذلك

آیاتك صفتیدر علم کلامده الحادث مایسبقه العدم والقدیم
مالا یسبقه العدم ایله تعریف ایدرلر بعضیلر الحدوث وجود الشیٔ
بعد ان لم یکن وقدم الشیٔ خلاف الحدوث دیمشدر بعض شراح
بو مقامده مضاف الیه تقدیر ایدوب محدثة نزولها دیمش آیات
کلمه سنی حادثة ایله توصیف جائز اولماز ظن ایلمش لکن آیات ایله
مراد علمامز کلام لفظی تعبیر ایتدکلری قرأن کریم اولدقده
حدوث ایله توصیفدن علماء کرام علیهم الرحمه اصلا کلام و تحاشی
ایتمشلردر لکن بو محلك فهم و تحقیقی کلام اللهی کرکی کبی مهما
امکن بیان و تعریف و کلام نفسی اولدیغی حالتلری شرح و عیانه
محتاج و متوقف اولمغله بو وجهله تفصیل اولندی (معلوم اوله که
قرأن و کلام الله لفظ مشترکدر کلام لفظی یه و کلام نفسی یه
اطلاق اولنور دیدیلر کلام لفظی حروف و اصواتدن مؤلف اشبو
مشاهده و مقروءمز اولان الفاظ قرأنیه در که نظم شریف ایله
تعبیر ایدرلر بو الفاظ داله در مدلولی اولان معنای قدیمه کلام نفسی
دیرلر اشبو کلام نفسی ذات حقله قائم مبدأ در بسیطدر سائر یدی
عدد صفات حقیقیهٔ ذاتیه کبی قدیمدر اکا حادثدر دین کافر اولور
اما کلام لفظیه حادث دیمکده علماء کرزین توقف ایتمشلر کلام
لفظی یه کلام الله اطلاق ایلدکلری مخترع باری اولدیغندندر
یوخسه کلام نفسی کبی صفت حق اولمغله ناظم علیه الرحمه حدوث
ایله توصیفدن احتراز ایتمدی بلکه کلام لفظینك حدوثی مواقف
و مقاصدده تصریح اولنمشدر (قال السعد رحمه الله فی المقاصد
لا نزاع فی اطلاق اسم القرأن و کلام الله بطریق الاشتراك او المجاز
المشهور کشهرة الحقایق علی هذا المؤلف الحادث وهو المتعارف
عند العامة والقراء والاصولین والفقهاء والیه ترجع الخواص
رحمهم الله التی هی من صفات الحروف وسماته وذلك مثل کونه
منزلا علی النبی صلی الله علیه وسلم بشهادة النص بقوله تعالی
(انا انزلناه قرأنا عربیا) ولا خفاء فی امتناع نزول المعنی القدیم القائم
بذات الله تعالی بخلاف اللفظ کذلك شرح مواقفدن خلاصهٔ مقام
بو وجهله در المعنی القدیم قائم بذاته تعالی و یسمع باللفظ والنظم

الدال عليه ويحفظ بالنظم المخيل ويكتب بنقوش وصور الاشكال
بوضوعه للحروف الدالة عليه لبس حال فى المصاحف ولافى
القلوب والالسنة والاذان وتحقيقه انه يكون للشئ وجودا فى الاعيان
ووجودا فى الاذهان ووجودا فى العبارة ووجودا فى الكتابة يعنى
كلام الله مقرودر ديمك وجود كلام لفظى سبيله تلفظ اولنور
ديمكدر صدورده محفوظدر ديمك اكه دال اولان صورت كلام
لفظى خزانۀ حافظه ده مستقردر ديمكدر مسموعدر يعنى اكه دال
اولان صوت كلام لفظى صماخه واصل اولور معناسنه درمصاحفده
مكتوبدر ديمك اكه دال اولان حروفات صور اشكال معهوده
ايله كتابت اولنمشدر هر اوراقه يازلمشدر ديمكدر يوخسه كلام
نفسى ديدكلرى معناى قديم قائم بذاته تعالى درانى كتب وتحرير
تصور دخى اولنماز بلكه كتابت اولان تفصيل اولديغى اوزره
نظم كريم كه كلام لفظيدر (كما قال العلامة بوندنصكره معلوم
اوله كه كلام لفظينك علم ومعرفتى آساندر نته كيم ماسبقده الى
ههنا تحرير اولندى لكن كلام نفسى بيان وتفصيله محتاج اولمغله
تهذيبك قسم ثانى شرحنده شارح عبدالله يزدى بووجهله شرح
وبيان ايدر كه انه يجد كل احد فى نفسه عند ايراده صيغة الامر
اوالنهى اوالنداء اوالاخبار معنى لايختلف باختلاف الاوضاع
واللغات ثم يعبر عنه بالالفاظ وهو الكلام اللفظى ويختلف باختلاف
اللغات والاصطلاح وقد يدل عليها بالكتابة وذلك المعنى الذى
نسميه الكلام النفسى وهو غير العلم فان الرجل قد يخبر عما لا يعلم بل
يعلم خلافه وغير الارادة فان السيد قد يأمر العبد بالفعل ولا يريد
ان يفعل العبد ذلك ثم شاع فيما اهل اللسان اطلاق اسم الكلام
على هذا المعنى كما يقولون فى نفسى كلاما قال الاخطل (ان الكلام
لفى الفؤاد وانما جعل اللسان على الفؤاد دليلا) فاذا ثبت ان البارى
تعالى متكلم ويمتنع قيام اللفظى به تعين ان يكون كلامه هو النفسى
(قال العلامة فى المقاصد استدل على قدم كلام الله تعالى وكونه
نفسيا لاحسيا ان من يورد صفة امر او نهى او نداء او اخبار او غير
ذلك يجد فى نفسه معانى ثم يعبر عنها بالفاظ ويقصد المتكلم

حصولها فى نفس السامع ليجرى على موجبها هو الذى تسميه كلام
النفس وحديث النفس ثم شاع بين اهل اللسان اطلاق اسم الكلام
واسم القول على المعنى القائم بالنفس انتهى (مثلا سن برمخاطبه
برمعنايى افاده مراد ايلسك اومعنايى اولا بركره خاطركده ملاحظه
وترتيب ايدرسن بعده استر سريانى استر فارسى استر تركى هرقنغى
لغت ايله اولورسه بحسب الوضع اول معنايه دال اولان الفاظى تكلم
ايدرسك ايشته خاطركده كى اول مدلول اولان معنى كلام نفسيدر
ديمك مراددر (فحول علماء متأخريندن خضر بك عليه الرحمه
جناب كبريانك صفات ذاتيه سنى قصيدۀ نونيه سنده (نظم) حى
سميع بصير عالم شاء) (ذوقدرة وكلام غير الحان) بيتى ايله تعداد
ايلدكده كلام صفتنى دخى معا تعداد ايدوب حق تعالينك صفت
كلام ايله اتصافنى ذكر ايدوب بعده فاضل مشار اليه حقيقت
كلام اللهى ظاهرا كركى كبى بيان لازم ايكن علماء اهل سنتك
حقيقت كلام الله ديدكلرى كلام نفسينك تفسير وبيانه كلدكده
(بيت) كلامنا صفة نفسية فيها) (ثمة زعن اخرس اوعجم حيوان)
نظمى ايله اول كلام نفسى بى انجق انسانه نسبتله بيان ايدوب
مقصود اصلى اولان جناب حقه نسبتله كلام نفسى بى تعريف
وبياندن توقف وسكوت ايلدى مقصودى جناب حقه نسبتله
كلام نفسى بى تعريف وبيانده عجز مقرردر بووجهله قدرت
اولمديغنه اشارتدر رحمه الله كما فى نشر الطوالع (والاطناب فى ذلك
اى فى الكلام كما اطنب فيه المتاخرون قليل الجدوى فان كنه
ذاته وصفاته محجوب عن نظر العقول (قوله قديمة اول بيتده اولان
آياتك صفتيدر (قوله صفة ـــ ذلك آياته صفت واقع اولمشدر
الموصوف لفظا مجرور صفة كلمه سنك مضاف اليهيدر (قوله بالقدم
جار مجرور اسم مفعول اولان موصوف كلمه سنه متعلقدر الموصوف
بالقدم ايله مراد جناب كبريادر صفة الموصوف بالقدم ديمك اول
آيات قديم ايله موصوف جناب حقك صفتيدر ديمكدر بو عبارت
ايله ناظم عليه الرحمه آياتك قديم اولديغنه تنبيه بلكه دليل ايراد
ايتمشدر زيرا قديمك صفتى دخى البتده قديم اولور ذات قديمه

صفت حدوث طاری اولماز (شارح مصنفك وقدنیه علی جهة
القدم بقوله صفة الموصوف بالقدم یرید ان اتصافها بصفة
القدم انما هو باعتبار انها صفت لذات موصوفة بالقدم وصفة
القدیم یمتنع ان یکون حادثة دیمش (محصول معنای عبارت بیت)
سابقده ذکری سبقت ایدن اول آیات یعنی مطلقا قرأن کریم
آیات حقدر یعنی آیات الهیه‌در یاخود حقدر یعنی شائبهٔ بطلان
واشتباهدن معرادر اویله آیات که طرف رحماندندر اویله آیات که
محدثدر یعنی کلام لفظی اولدیغی جهتدن محدثدر اویله آیات که
کلام نفسی اولدیغی جهتدن قدیمدر اویله آیات که صفت قدم
ایله متصفك صفتیدر یعنی صفات ذاتیهٔ قدیمه ایله موصوف اولان
جناب کبریانك صفتیدر دیمك اولور مآل بیت مدایح ووصف
قرأن کریمدر (وفی البیت من البدیع الطباق بین محدثة وجناس
الاشتقاق بین الموصوف وقدیمة والقدم

* * تخمیس * *

* نظیره حیرت اولوب اولدیلر کیران السن *

* مصاقع خطباء وجوه اهل مدن *

* جمیع معجزه‌نك اعظمی اونور حسن *

* آیات حق من الرحمن محدثة *

* قدیمة صفة الموصوف بالقدم *

لم تقترن مستفعلن بزما فعلن ن وهی تخ مستفعلن برنا فعلن
عن المعا مفاعلن دوعن فعلن عاد وعن مستفعلن ارم فعلن
(لم تقترن بزمان وهی تخبرنا) (عن المعاد وعن عاد وعن ارم)
قوله لم تقترن اقتراندندر فعل مضارع لم ایله مجزومدر مقارنت
واجتماع معناسنه‌در تحتنده فاعل ضمیری بیت سابقده‌کی آیاته
راجعدر جمله‌سی آیاتك صفتیدر (قوله بزمان باحرف جردر زمان
ظروف زمان مبهمه‌دندر بحسب العوامل معربدر جار مع المجرور
لم تقترن کلمه‌سنه متعلقدر زمان عندالعرب وقتك قلیل وکثیرنه
اطلاق اولنور دیمشلر لکن حقیقت زمان اسرع جمیع حرکات
اولان فلك اعظمك حرکه‌سنك مقداریدر که مثلا فلك تاسعك

برنقطهٔ مفروضه‌دن بدأ ایله اون بش درجه حرکه‌سنه برساعت
اوتوز درجه حرکه‌سنه ایکی ساعت دیرلر که حرکه‌سنك
برمقداری زماندر کذلك اوچیوز التمش دفعه شرقدن غربه تمام
حرکه‌سنه برسنه تقدیر واعتبار ایتمشلردر سکسان سنه‌یه برقرن
اطلاق ایدرلر کذلك اول سکسان سنه‌نك رجالنه دخی قرن اطلاقی
کثیردر زمان بحثنده کلام قتی چوقدر بو مقامی فهمه بو قدرجه
کافیدر اقتران بو محلده اختصاص معناسنه‌در (صاحب درة المضیئه
قاضی عضددن نقل ایدر که اقتران الشیء بزمان هو اختصاصه
بالزمان وعدم اقتران الآیات بالزمان هو عدم اختصاصها بزمان
دون غیرها مثل سائر الکتب السابقة (وقال شیخ زاده لم تقترن
ای لم تختص ولم تتوقت بزمان دون زمان واهل زمان کسائر الکتب
فانها کانت تتوقت بزمان ویقوم علی وفق الانبیاء علیهم السلام
واما نبینا صلی الله علیه وسلم فهو مبعوث الی الناس کافة ولا نبی
بعده فیکون کتابه الی الناس کافة ولا کتاب بعده فیکون قوله دامت
بعد هذا البیت بیانا له والا فکل حادث مقترن بزمان والقدیم مع کل
زمان یعنی بیت سابقك شرحنده تفصیل اولندیغی اوزره اشبو بیتده
کندودن کلام لفظی مراد اولان آیات که (متلومز اولان
قرأن کریم ونظم شریف برزمانه مختص ومخصوص اولمدی یعنی
زمان معین ایله توقیت اولنمدی سائر کتب الهیه کبی مثلا تورات
شریف واحکامی زمان موسی علیه السلامه تخصیص اولنمش که
حضرت عیسی علیه السلام بعث اولندقده احکام توریة نسخ
اولدی اکر زمان امت موسی علیه السلامه مخصوص اولمیوب
اول زمان ایله مقید اولمیه ایدی نسخ اولنماز ایدی اما اول زمان
ایله مقید اولدیغی ایچون قابل نسخ اولدی کذلك انجیل شریفك
احکامی دخی زمان امت عیسی علیه السلامه مخصوص واول زمان
ایله مقید اولدیغنه بناء (پیغمبر آخر زمان سید الانبیاء ولا نبی بعده
محمد المصطفی صلی الله علیه وسلم افندیمز بعث اولندقده نظم کریم
انجیلك وسائر انبیاء علیهم السلام سالفه‌نك احکامنی نسخ ایلدیکندن
ماعدا زمان ایله تخصیص وتوقیت اولنمدیغنه بناء نظم کریم زمان

نبوته مخصوص اولميوب الى يوم القيام زمان آتيه نك جمله سنده
نظم كريمك احكامى جارى اولوب برحد وزمان ايله تخصيص
وتوقيت اولنمدى (قوله وهى واو حاليه درهى ضمير منفصل مبنى
محلا مرفوع مبتدادر آيانه راجعدر (قوله تخبرنا فعل مضارعدر
اخباردندر جمله سى مبتدانك خبريدر مبتدامع خبره جمله سى تقترن
فعلنك فاعلندن حالدر اخبارى احداث العلم فى المخاطب ايله تعريف
ايتمشلر بعض شراح لم تقترن كلمه سى مقارنت واجتماع معناسنه در
زماندن مراد زمان ماضى وزمان مستقبلدر ديمشلر بوصورتده
معنى ديمكدر كه اول كلام لفظى مراد اولان قرأن كريم زمان
ماضى يه وزمان مستقبله مقارن اولمدى حال بو كه معاددن وعاد
وارمدن بزه خبر ويردى يعنى مع هذا يوم قيامت مستقبلده وعاد
وارم زمان ماضيده در (ايمدى بومعنا تخبرنا كلمه سنك حال
وقوعنه مناسب واحرادر لكن بالاده ابتدا تفصيل ايلديكمز معنى
اصل مطلوب اولان معنى اولديغى ظاهر ومرجحدر (قوله عن المعاد
جار مجرور تخبر فعلنه متعلقدر معاد مرجع معناسنه در يقال عاد اليه
عودا رجع ديمشلر (معلوم اوله كه حشر اجساد ومعاد اجسام عقايد
دينيه دن اولوب حتى ايمان دعا سنده دخى امنت و باليوم الاخر واقع
اولمشدر ايمدى انكارى كفر اولمغله معرفت وتحقيق الزم اولديغنه
بناء همان ذاتى علم ومعرفت وتحقيق حاصل اوله جق مقدارى
بيان وكلام فحولدن نقل ايله تفصيل وتأييد مقاله كترانه وعاجزانه
مبادرت اولندى (شارح درة المضيئه اولا اشتقاقنى بيان ايدر كه
والمعاد بفتح الميم مصدر ميمى من العود بمعنى الرجوع اواسم مكان
ومعاد الخلق بعدانعدامهم فى الآخرة (حشر لغتده مطلقا جمعدر
اصطلاحده عود ورجوع مخصوصه ديرلر رجوع مخصوص
ايله درت معنى مراد ايدوب استعمال ايدرلر (قال السعد فى شرح
المقاصد المعاد مصدر اومكان وحقيقة العود توجه الشئ الى ماكان
عليه والمراد ههنا هو الرجوع الى الوجود بعد الفنا اورجوع
اجزاء البدن الى الاجتماع بعد التفرق والى الحياة بعد الموت والارواح
الى الابدان بعد المفارقة واما المعاد الروحانى المحض على مايراه

الفلاسفة فمعناه رجوع الارواح الى ماكانت عليه من التجرد عن
علاقة البدن واستعمال الالات والتبرئ عما ابتليت به من الظلمات
(قال السعد اتفق المحققون من الفلاسفة والمليون على حقيقة
المعاد واختلف فى كيفيته فذهب الجمهور من المسلمين الى انه
جسمانى فقط لان الروح عندهم جسم سار فى البدن سريان النار
فى الفحم والماء فى الورد وذهب الفلاسفة الى انه روحانى فقط وبعض
كبار العلماء والصوفية الى انه بهما (فى بيان الحشر الجسمانى فقط)
معلوم اوله كه ذكر اولنان مذهب جمهور اولان اشبو حشر
اجسادده ايكى قول واردر اول اجزاء معدومه يى بعينه اعاده ايله در
ديديلر قول ثانى اجزاء متفرقه يى جمعله در ديديلر تفصيل قول اول
هو الموقوف على صحة اعادة المعدوم دون الثانى (كما قال فى نشر
الطوالع المعاد الجسمانى يتوقف على اعادة المعدوم عند من يقول
باعدام الاجسام دون من يقول فنائها عبارة عن تفرق اجزاءها
يعنى روح بدندن موتله بعد المفارقه اجزاء بدن كليا معدوم
اولدقدنصكره خلاق ازل جلت قدرته اجزاء بدنى يكيدن خلق
ايدوب ارواحى ارجاع ايتمكله ارواحك ابدانه اشبو رجوعنه معاد
جسمانى و حشر اجساد ردديديلر (قال شيخزاده فى حاشية البيضاوى
اختلفوا فى كيفية الاعادة فمنهم من قال ان الله تعالى يعدم الاجسام
بالكلية ثم يعيده بعينها مرة اخرى وهو الاعادة تدل عليه قوله
تعالى (كما بدأنا اول خلق نعيده) لانه تعالى شبه الاعادة بالابتداء ولما
كان الابتداء ليس عبارة عن تركيب الاجزاء المتفرقة بل عن الايجاد
بعد العدم وجب ان يكون الاعادة كذلك قال فى نشر الطوالع
ثبوت المعاد الجسمانى قول اكثر المتكلمين القائلين للنفس
الناطقة اى النفس المدركة بدون البدن ولا يبعد ان يكون من هؤلاء
من يقول بعذاب القبر بادخال الروح الجسد لا الروح فقط (تفصيل
قول الثانى) كما قال المعاد الجسمانى يتوقف على اعادة المعدوم عند
من يقول باعدام الاجسام دون من يقول فنائها عبارة عن تفرق
اجزائها و اختلاط بعضها ببعض كما دل عليه قصة ابراهيم
عليه السلام فى احياء الطير (ومن ذهب الى امتناع اعادة المعدوم

(قال ان الله تعالى يفرق اجزاء ابدانهم الاصلية ثم يؤلف بينها ويخلق فيها الحياة قال فى شرح المقاصد قال امام الحرمين ان الاظهر عندنا ان الارواح اجسام لطيفة مشاكلة للاجسام المحسوسة اجرى الله تعالى عادته باستمرار حياة الانسان ما استمرت مسكنتها لها فان فارقت يعقب الموت الحياة ثم الروح يعرج ويرفع فى حواصل طيور الجنة ومن الكفرة الى السجين (قال عبدالله يزدى فى شرح القسم الثانى من شرح المقاصد جزم المسلمون على ثبوت المعاد والجمهور انه جسمانى فقط لان الروح عندهم جسم سار فى البدن سريان النار فى الجسم (قال شيخ زاده فى البيضاوى فنهم من قال ان الله تعالى يفرق الاجسام ولا يعدمها بالكلية ثم انه يعيد تركيبها فهذا هو المبدأ (ايمدى مذهب اول اعادهٔ معدومى اثبات ايله تكلفه محتاج اولمغله مذهب ثانى مرجحدر ديمشلر نته كيم نونيه صاحبى (خضربك عليه الرحمه بيورر (بيت) بل لا احتياج الى قول بصحة ان يعاد ماعدمت فى حشر ابدان (شارح نونيه مرحوم داود افندى بو وجهله شرح وتفصيل ايمش كه حشر انسان ياخود حيوان اولدكدنصكره اجزاء متفرقه سنى يوم قيامتده الله عظيم الشان جمع ايدوب وروحلرنى ادخال ايدوب انسانى قبورلرندن قالدرمه سى معناى حشر بودر (معلوم اوله كه حشرده متكلمين وحكما اختلاف ايتديلر جمهور متكلمين حشر اجزاء متفرقه يى جمع وارواحى اعاده ايله اولور زيرا ارواح بدندن چيقوب روحا كلايق اولان مقام عاليلرده ياسا فلرده فنايه كتمز يوم قيامتده بدنلرينه اعاده اولنور يعنى اجزاء بدن موتله بالكليه متفرق اولدقدنصكره يوم معادده بارى تعالى اول اجزاء متفرقه يى جمع ايدر بوكا اعادهٔ جسمانى ديرلر وبعض متكلمين اعادهٔ معدومه ذاهب اولوب حشر اجزاء معدومه يى اعاده ايدوب وجمع ايدوب ارواحى اعاده ايله اولور يعنى اجزاء بدن موتله بالكليه معدوم اولدقدنصكره يوم معادده بارى تعالى اول اجزاء معدومه يى يكيدن خلق ايدر وبوكا دخى معاد جسمانى ديرلر وبعضيلر ايكى قوله هم اعادهٔ روحانى وهم اعادهٔ جسمانى ديرلر ديمشلر بو محلده

معادك حقيقتى كلام فحولدن نقل وتفصيل اولنور (قال فى شرح العقايد البعث هو ان يبعث الله تعالى الموتى من القبور بان يجمع اجزاءهم الاصلية ويعيد الارواح اليها حق لقوله تعالى ثم انكم يوم القيمة تبعثون (وقوله تعالى (قل يحييها الذى انشأها اول مرة) الى غير ذلك من النصوص القاطعة بحشر الاجساد وانكره الفلاسفة بناء على امتناع اعادة المعدوم بعينه وهو مع انه لا دليل لهم عليه يعتد به انتهى (قال عبدالله يزدى والدليل على جواز المعاد الجسمانى هو ان الامكان المصحح لاستفادة الوجود ذاتى لا ينفك عنه فيصح ان يوجد بعد العدم الطارى كما صح ان وجد قبله فى بيان الحشر الروحانى فقط قال السعد اما المعاد الروحانى المحض على ما يراه الفلاسفة معناه رجوع الارواح على ما كانت عليه من التجرد ثم قال رحمه الله قالت الفلاسفة ان المعاد روحانى فقط لان البدن يعدم صورته واعراضه فلا يعاد لان النفس جوهر مجرد لا سبيل اليه الفناء فيعود الى عالم المجردات وسعادتها وشقاوتها هناك قال فى نشر الطوالع مذهب الفلاسفة فى المعاد الروحانى الذى هو عندهم عبارة عن مفارقة النفس عن بدنها واتصالها بالعالم العقلى الذى هو عالم المجردات وسعادتها وشقاوتها هنالك بفضائلها النفسانية ورذائلها وهم انكروا حشر الاجساد واثبتوا المعاد الروحانى وقالوا ان النفس بعد مفارقتها عن البدن اما فى سعادة او شقاوة فالعالمة النقية عن الهيئات الردية فهى بعد المفارقة مبتهجة ابدا بعد مفارقة البدن لملاحظة كمالها العلمى وذلك كالمؤمن المتقى عندنا واما العالمة الكاسبة الهيئات الردية فهى بعد المفارقة متألمة ابدا ومن الكفرة الى السجين كما وردت منه الاثار فى بيان الحشر الروحانى والجسمانى (معلوم اوله كه امام رازى معاد جسمانى ومعاد روحانى يه ذاهب اولمشدر لكن روح نفس ناطقهٔ مجرده دكلدر بلكه جسم سارى فى البدن در موتله بدندن بعد المفارقه قناديل عرشه كيدر يوم معادده بعينه موجود اولان ابدانه قناديل عرشدن ياخود اجواف طيور جنتدن كلوب ابدانه سرايت ايتمكله معاد روحانى وجسمانى ايكيسى تحقق ايدر (وفى شرح المقاصد ذهب كثير

من علماء الاسلام كالامام الغزالى والراغب والقاضى ابو زيد الى
القول بالمعاد الروحانى والجسمانى جميعا ذهابا الى ان النفس جوهر
مجرد يعود الى البدن وهذا رأى كثير من الصوفية والشيعة وبه
يقول جمهور النصارى والتناسخية (قال الامام الرازى الا ان
الفرق بين المسلمين يقولون بحدوث الارواح وردها الى الابدان
لا فى هذا العالم بل فى الآخرة والتناسخية بقدمها وردها اليها
فى هذا العالم وينكرون الآخرة والجنة والنار وقد بالغ الامام الغزالى
فى تحقيق الروحانى ووقع فى السنة العوام انه ينكر معاد الاجساد
افتراء عليه (خلاصهٔ مقال معلوم اوله كه معادده قول اول معاد
جسمانى فقط قول ثانى معاد روحانى فقط قول ثالث معاد روحانى
مع معاد جسمانى اولمغله اشبو اقوال ثلثه نك تفصيلاتى اولدن برو
بو محله كلنجه نقل اولنمشدر بو محلده دخى خلاصهٔ مقال ومآل اقوال
ثلثه بو وجهله تقرير اولنور (معاد لغتده شى برمحلدن چيقوب
حركت ايدوب ينه او محله كلوب رجوعنه عود درلر (بو مقامده
شيئك حال اولنه رجوعنه معاد ديديلر (نته كيم سعد العلامه المعاد
توجه الشئ الى ما كان عليه ديمشدر (ايمدى قول اول ابدانك
اصابت موتله معدوم اولدقدن صكره ياخود اجزاسى متفرق
اولدقدنصكره يوم حشرده ابدانك بعينه حال اولنه توجه ورجوعنه
وعودتنه معاد ديرلر (نته كيم ماسبقده تفصيلى سبقت ايلدى ابدان
اجسامدن اولغله بر وجه محرر عود ورجوعنه معاد اجسام
وحشر اجسام ديديلر لكن جمهور علما بو محلده ديمشلر كه بالاده
تفصيل اولنديغى اوزره ارواح ابداندن مفارقت ايلدكده قناديل
عرشه كيدوب يوم حشرده ابدان بعينه خلق اولنوب حال اولنه
رجوع وتوجه ايلدكده معاد جسمانى تحقق ايدوب ارواح قناديل
عرشدن كلوب عود ايدوب ابدانه حلول ودخول ايدر ديديلر
ارواحك قناديل عرشه رجوعنى علماء كرام تحقيق ايتمشلر (ذكر
فى شرح المقاصد قال امام الحرمين ان الاظهر عندنا ان الارواح
اجسام لطيفة مشاكلة للاجسام المحسوسة اجرى الله تعالى
عادته باستمرار حياة الانسان ما استمرت مسكنها لها فاذا فارقت

يعقب الموت الحياة ثم الروح يعرج به ويرفع فى حواصل طيور الجنة
ومن الكفرة الى السجين كما وردت فيه الآثار (قول ثانى معاد
انجق معاد روحانيدر معاد جسمانى يوقدر ديو انكار فلاسفه نك
قوليدر (كما قال السعد اما المعاد الروحانى المحض على ما يراه الفلاسفة
معناه رجوع الارواح الى ما كانت عليه من التجرد ثم قال رحمه الله
قالت الفلاسفة ان المعاد روحانى فقط لان البدن ينعدم بصورته
واعراضه فلا يعاد والنفس جوهر مجرد لا سبيل اليه الفنا فيعود
الى عالم المجردات بقطع التعلقات وسعادتها وشقاوتها هناك
بفضائلها ورذائلها المكتسبة فى حال كونها مقيدة بالابدان فهم
انكروا حشر الاجساد واثبتوا حشر الارواح (قال فى نشر الطوالع
مذهب الفلاسفة فى المعاد الروحانى الذى هو عندهم عبارة عن
مفارقة النفس عن بدنها واتصالها بالعالم العقلى الذى هو عالم
المجردات وهم انكروا حشر الاجساد واثبتوا المعاد الروحانى وقالوا
للنفس بعد مفارقة البدن سعادة وشقاوة (قول ثالث معاد جسمانى يه
وهم معاد روحانى يه ذاهب اولان علما مذهبيدر كه امر روح
انسانيه نك نفس ناطقه مجرده اولديغنه ذاهب اولمشلردر (نته كيم
سچاقلى زاده ذكرى آتى تفصيلنده ديمشدر كه ووافق الفلاسفة
فى ذلك من المسلمين الغزالى والراغب وجمع من الصوفية المكاشفين
(ايمدى انلر ديرلر كه روح انسانيه موتله ابداندن مفارقت ايلدكده
ابدان معدومه روز معادده حال اولنه بعينه رجوع ايدوب موجوده
اولوب معاد جسمانى تحقق ايلدكده خراب بدن ايله فنا بولميوب
باقى قلان نفس ناطقهٔ مجرده اول موجوده بعينه اولان ابدانه عودت
ايتمكله معاد روحانى دخى متحقق اولور ديديلر (قال فى شرح
المقاصد القائلون بالمعاد الروحانى والجسمانى معا هم الذين يقولون
بنفوس الناطقة مجردة باقية لا تفنى بخراب البدن ثم قال ذهب كثير
من علماء الاسلام الى القول بالمعاد الروحانى والجسمانى ذهابا الى
ان النفس جوهر مجرد يعود الى البدن (معلوم اوله كه موتله بدندن
نفس ناطقه مفارقت ايلدكده مجردا ته عودت ايدر ديوب معاد
نفسى تصريح ايلين فلاسفه در اما معاد روحانى ومعاد جسمانى يه

ذاهب اولان محققون نفسك عالم مجرداته عودتنی تصریح
ایتدکلرینه بناء (سجاقلی زاده مرحوم نشر طوالعده لعل المعاد
الروحانی عندهم ای عند کثیر من المحققین کالغزالی والراغب
والصوفیة تنعیم النفس وتعذیبها بعد الموت قبل الحشر بدون
تعلقها بالجسد کلامیله نفس ناطقه نك بعد المفارقة عن البدن
معادنی بیان ایله اتمام وتحقیق مقام ایلمشدر کذلك مرحوم سجاقلی
زاده بحث نفوسده انسانده اولان نفس ناطقه یی فلاسفه ومتکلمین
ذاهب اولدقلری اوزره بو وجهله تقریر ایدر که (ان النفوس الانسانی
مجردة ای لیست مادیة جسمانیة حالة فی المادة بل هی لامکانیة
لایقبل اشارة حسیة وانما تعلقها بالبدن تعلق التدبیر والتصرف
من غیر ان یکون داخلة بالجزئیة او الحلول هذا مذهب الفلاسفة
ووافقهم علی ذلك من المسلمین الغزالی والراغب وجمع من الصوفیة
المکاشفین وخالفهم فیه الجمهور بناء علی نفی المجردات علی
الاطلاق عقولا کانت او نفوسا دیو تصریح ایدر کذلك مقاصدده
سعد العلامه (ومن آراء الفلاسفة وبعض المتکلمین انها جوهر
مجرد متصرف فی البدن دیمشدر (بو نلری مؤید کبار مشایخ
نقشبندیه دن مشهور نیجه کراماتلری منقول عصر سلطان
محموده دار السعاده اغاسی اولوب کبیر اغا دیمکله معروف بشیر
اغانك معتقدی وشیخی توقادی امین افندی قدس سره حضرتلرینك
اثر جلیله سی اولان رساله سنده یازلمشدر که (اعلم ان طریق القلبی
والذکر المراد به لا اله الا الله والقلب علی نوعین المجازی والحقیقی
اما القلب المجازی فهو قطعة لحم صنوبری معلق فی جنب الایسر
من الصدر واما القلب الحقیقی هی النفس الناطقة وهی الروح
الالهی الذی اخبر عنه الحق فی القرآن بقوله تعالی (وایدهم بروح
منه) فهو جوهر نورانی من جواهر اللطیفة القدسیة لیس له لون
ولا صورة ولا کمیة ولا کیفیة ولا نهایة فی نفس الامر حیث المتعلق
به جعله الله تعالی مرآة لذاته وتجلی علیه بکمالاته الذاتیة کلها کما اخبر
عن ذلك حبیبه محمد صلی الله علیه وسلم (ماوسعنی ارضی ولا سمائی
انما وسعنی قلب عبدی المؤمن) وانما هو متعلق فی الانسان بقلبه

المجازی من غیر کیف معلوم لغیر الحق سبحانه (امام رازی علیه
الرحمه معاد روحانی و معاد جسمانی یه ذاهب اولمشدر لکن روح
نفس ناطقهٔ مجرده دکلدر بلکه جسم ساری فی البدندر موتله ابداندن
بعد المفارقه قنادیل عرشه رجوع ایدر یوم معادده بعینه موجود
اولان ابدانه قنادیل عرشدن یاخود اجواف طیور جنتدن کلوب
سریان ایتمکله معاد روحانی ومعاد جسمانی بو صورتده ایکیسی
دخی تحقق ایدر دیمش (اکر سؤال اولنورسه روح انسانی نفس
ناطقهٔ مجرده درقولنده قائل اولان محققین علمادن غزالی وراغب
وصوفیه مذهبی نته کیم تقریر اولندی بو صورتده حدیث سعادته
نیجه مطابق اولور که ارواح مؤمنین قنادیل عرشده اولورلر
بیورلمش بویله اولدقده روح ذی ماده اولوب جسمانیاتدن اولمق
اقتضا ایدر محققینه کوره مجرد ایدن اولدقده قنادیل عرشده
اولمق نیجه اولور (جواب نفس ناطقه دیدکلری روح انسانی
مجرداتدن ایکن بدن انسانده نیجه اولورسه قنادیل عرشده دخی
اویله اولور یعنی حدیث شریفده قنادیل عرشه رجوع ایدر
معناسی نفس ناطقهٔ مجردهٔ انسانیه نك قنادیل عرشه بدن انسانه
تعلق کبی اولمق ممکندر (پس حدیث شریفه نفس ناطقهٔ انسانیه
اولان روحك مجرد اولمه سی منافی اولماز دیو خاطر فقیره اخطار
کرم باریدر (بوندن صکره معلوم اوله که معادده قول رابع حکمادن
طبیعیون مذهبی درکه انلر حشر ومعادی کلیا انکار ایدرلر بلکه
موجوداتی طبیعته نسبت ایدرلر بطلانی قتی ظاهردر (خامس
توقف درکه جالینوس هله بن بله مدم حشر وار میدر یوق میدر
دیوب حشر ونشری انکار ایتمش کذلك اقرار دخی ایتمش
توقف ایلمش شرح مواقفده مفصلدر (ایمدی معاد وانده اولان
اقسام واقوالی تفهیم واظهار ایچون کتب متعدده دن لازم اولان
مواضعی جمع ایله اشبو تحریرات بر تفصیلدر که بو جمعیت
دکه مصنفانده اولمغله اعظم مسائل کلامیه دن اولان معادك
فهم وتحقیقنده طالبه تسهیل ملاحظه سیله اتمام مراد اولندی
بحمد الله سبحانه (قوله وعن عاد عن المعاد اوزرینه (وعن ارم

عن عاد اوزرینه معطوفدر (حرف جر اولان عن کلمه سنی مکرر
ذکر ایلدی مع هذا معاد اوزرینه عطف ایله وعن عاد دیمك اولور
حرف جر اولان عن کلمه سنی مکرر ذکر ایتمکه نه حاجت دیمشلر
جواب ویرمشلر که بو امور ثلثه دن هر بری مستقلا قرآن کریمك
معجزهٔ کامله سی اولدیغنه اشارت ایچوندر که هر بری مغیباتدن
اخبار مقوله سندندر (کما قال صاحب الدرة فان اعجاز القرآن کما ذکر
القاضی عیاض فی الشفا من اربعة وجوه الاخبار عن المغیبات
ما کان وما لم یکن وحسن التألیف مع البلاغة وصورة نظمه
العجیب مع اسلوبه الغریب المخالف لاسالیب کلام العرب واخباره
عن القرون السالفة والامم الماضیة (سالف الذکر عاد وارم کلمه لری
علمیه وعجمیه وتأنیث علتلری ایله غیر منصرف در لکن جر
وتنوین دخولی ضرورت وزن ایچوندر (معلوم اوله که عاد قوم نوح
علیه السلامدن بر قبیله نك اسمیدر جداعلالری اولان عادك اسمی
ایله اول قوم مشهور اولمشدر که بابالری عاد بن عوض بن سام
ابن نوح علیه السلامدر عادبیك ایکیوز سنه معمر اولوب درت
بیك عدد اولادلری کلوب کفر اوزره آخرته انتقال ایلمشدر العیاذ
بالله (شراح بو وجهله نقل وتفصیل ایتمشلر که عادك اولادندن
شداد ملك اولدقده جمیع دنیایه مستولی اولوب ملوك ارضه غالب
وجمله سنی طوق انقیاده ادخال ایدوب ممالك اقطار ارضه مالك
اولمش حتی دنیایه بالتمام مالك وحکم فرما اولان انجق اوچ ذاتدر
ایکیسی اهل اسلامدن سلیمان علیه السلام وذو القرنین وکفاردن
شداد در دیمشلر اثناء سلطنتنده جنت وصف اولنمش مسموعی
اولدقده اراضیٔ یمندن عدن نام بلده نك صحراسنده جنته مماثل
اولمق اوزره بر بلدهٔ عظیمه بناسنه امر واهتمام ایلمش قپولرینك هر
برینك مابینی بر فرسخ بیك عدد بابی مشتمل سور عظیم ایله محاط
قصرلری زر وسیمدن طاق واستوانلری یاقوت وزبرجددن مصنوع
نیجه انهار وطرف طرف ماء جاری یی حاوی (لم یخلق مثلها فی البلاد)
آیت کریمه سی منطوقنجه نظیری نایاب تمام اوچیوز سنه ده بر بلدهٔ
عظیمه بنا ایدوب اسمنی ارم تسمیه ایلمش مزبور شداد حضرت

سلیمان علیه السلامدن اوچیوز سنه مقدم کلمشدر طائفهٔ جنه دخی
مالك وجنیلر زیر حکمنده اولمغله قعر دریالردن بیك عدد عمود
اخراج ایتدروب (ارم ذات العماد) کریمه سی مفادنجه اول بلده نك
ابنیهٔ عالیه سنه صرف ایلمش وقتا که عمارت انجامه رسیده اولمش
تختگاه سلطنتندن اهالیٔ مملکتی ایله حرکت وبلدهٔ مزبوره یه دخوله
یکرمی درت ساعت مسافه قالدقده ملك الملوك اولان قهار لم یزل
جلت عظمته حضرتلری طرف سمادن بر صیحهٔ شدیده احداث
وایصال ایدوب جمله سی هلاك ومضمحل اولمش (مصراع) یاپه رم
صاندی یقلدی شداد) مصرعنك ماصدقی اولدیلر (شارح درة
المضیئة حکایت مرقومه یی بالاده نقل وتحریر اولندیغی اوزره بعد
التفصیل بو روایت ایله دخی تفصیل حکایت مزبوره یی تذییل
وتحقیق ایلمش (کما قال روی عن عبد الله بن قلابه انه خرج فی
طلب ابل له فوقع علیها وحمل منها ماقدر علیه من المسك
والجواهر وجاء بها الی الیمن واخبرها وباعها فوصل الخبر الی
معاویة فاستحضره فقص علیه فلم یصدقه فبعث الی کعب الاخبار
فسئله فقال هی ارم ذات العماد وسیدخلها رجل من المسلمین
فی زمانك احمر اشقر قصیر علی حاجبیه خال یخرج فی طلب الابل
ثم التفت فابصر ابن قلابه فقال هذا والله ذلك الرجل قیل یجتمع
فی تلك المدینة طائفة من الابدال فی لیال الجمع والاعیاد وفیها
صناديق من حجارة طول کل صندوق عشرة اذرع فیها قبور
الانبیاء علیهم السلام واجسادهم صحیحة الی یومنا هذا وهذه المدینة
محجوبة عن ابصار العباد وکان سهل بن عبد الله من مشایخ الصوفیة
یزورها فی کل جمعة (وفی البیت من البدیع احتراس فی قوله لم تقترن
بزمان والجناس المطرف فی المعاد وعاد ومراعاة النظیر بین عاد وارم

* ⁂ تخمیس ⁂ *

* ورودی وقتنك الحق اونظم نور هدا *
* مضی سنی دخی مستقبلك اولوب کویا *
* تمام معجزه درکیم اوآیت کبری *
* لم تقترن بزمان وهی تخبرنا *

* عن المعاد وعن عاد وعن ارم *

دامت لدى مستفعلن ناغفا فاعلن قت كل مع مستفعلن جزة فعلن
من النبى مفاعلن يين اذ فاعلن جائت ولم مستفعلن تدم فعلن
(دامت لدينا ففاقت كل معجزة) (من النبيين اذجائت ولم تدم)
قوله دامت دوامدن فعل ماضى مؤنثدر دوام من غير انقطاع استمرار
ووجود در دام الشئ اذا امتد عليه الزمان ديرلر فاعلى تحتنده
مستتر عبرآيانه راجعدر جمله سى بيت سابقده اولان آياتك صفتيدر
قوله لدى ظروف مبنيه دندر سكون اوزره مبنى محلا منصوب دامت
فعلنك ظرفيدر لدى كلمه سى ابدا مابعدنه مضاف استعمال اولنور
بو محلده ضمير جمعه مضافدر قاعده در كه لدى كلمه سى اكر ضميره
مضاف اولورسه الف يايه قلب اولور لديه ولديكم ولدى كبى
(قال مولانا جامى من الظروف المبنية لدى بالالف المقصورة ولدن
بفتح اللام وضم الدال وسكون النون قال الله تعالى (من لدن حكيم
عليم) ولد بفتح اللام وسكون الدال كلها بمعنى عند والفرق انه
يقال المال عند زيد فيما يحضر عنده وفى خزانته وان كان غائبا
عنه ولا يقال المال لدى زيد الا فيما يحضر عنده وحكمها ان يجر بها
على الاضافة نحو المال لدى زيد (قوله ففاقت فا عاطفه سببيه در
نته كيم ماسبقده (فلازم بالمعاصى بيتنده فا كلمه سنك اقسامى بيان
اولنمشدر كه اكر معطوف عليه معطوفه سبب اولورسه ومعطوف
عليه مذكور اولورسه معطوفه داخل اولان فايه سببيه ديرلر
(ايمدى بو مقامده دخى آياتك دوامى آيات كريمه ده اولان معجزاتك
سائر معجزات انبيا عليهم السلام اوزرينه فائق اولديغنه سبب اولور
يعنى قرآن كريم كندوده شفادن نقل ايله بالاده تعداد اولنان
معجزاتى حالا اليوم زمانمزده موجود اولوب اشبو دوامى قرآن
كريمك سائر معجزاته فائق اولديغنه (ناظم ففاقت كلمه سنده اولان
فاء سببيه ايله اشارت ايدر زيرا سائر معجزات انبيا عليهم السلامده
دوام يوق سائر انبيا عليهم السلامك انجق كندو زمانلرنده واقع
اولمش وكندو زمانلرينه مخصوص اولمش بو زمانلرده اول معجزات
سائره دن اثر واثار يوق (اما بزم پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامك

بعض معجزاتى كه قرآن كريمدر كمال بلاغت وكرك مرضايه شفا
اعطاسى وكرك مغيبات آتيه دن صراحة اخبارى وكرك
كبار مشايخان شجرهٔ نعمانيه كبى كتب جفريه ده قاعده سى اوزره
امام على رضى الله عنه حضرتلرندن اخذه مبنى اسرار فن ايله قوله
تعالى (وهم من بعد غلبهم سيغلبون) آيت كريمه سى امثالى كتابلرنده
ذكر واشارتلر يله آيات قرآنيه دن باذن الله استنباطلرى قرآن
كريمدن مأخوذ معجزاتدر كه علماء فن وقتا فوقتا استخراجدن خالى
اولمامغله اشبو معجزات مذكورهٔ فرقانيه ناظمك دامت لدينا ديديكى
اوزره عندمزده دائم والى يوم القيام منظوريمز اولمقده در (ايمدى
معجزات قرآنيه نك سائر انبيا عليهم السلامه فائق اولديغنك سببى
معجزات قرآنيه نك دوامى اولمش اولديكه بناء فاء سببيه ايله دامت
ففاقت ديمشدر كه معجزات قرآنيه نك سائر معجزات انبيا عليهم
السلامه فائق اولديغنك سببى دوام اولديغنه اشارت ايلدى لكن
بر واهمه كلدى كه آيات قرآنيه نك مجرد دوامى سائر معجزاته فائق
اولماسنه سبب اوله مز نيچون جائز دكل كه سائر معجزات انبياده دخى
دوام اولسون (پس بو واهمه يى دفع ايچون اذ جاءت ولم تدم
عبارتنى ناظم كتورمشدر دوام قرآن كريمه مخصوص اولوب
سائر معجزات انبياده دوام اولمامق سبب تفوق اولديغنى اذجائت
ولم تدم ايله بيان ايدر (فاقت فعل ماضى در تفوقدندر فاق الرجل
اقرانه اى علاهم ديرلر فاعل ضميرى آيته راجعدر جمله سى دامت
اوزرينه معطوفدر (كل فاقت فعلنك مفعوليدر معجزة مضاف
اليهيدر (كل كلمه سى نكره يه مضاف اولمغله عموم افراد افاده ايتمكين
جميع افراد معجزه يه فائقدر ديمك اولور (قوله من النبيين جار مع
المجروردر حالت جرى يا ايله در جار مع المجرور صائرة او كائنة محذوفنه
متعلق معجزة لفظنك صفتيدر (قوله اذ حرف علتدر جاءت فعل
ماضى مؤنثدر تحتنده فاعل ضميرى معجزة كلمه سنه راجعدر جمله سى
استينافيهٔ تعليليه در (قوله ولم تدم واو عاطفه در لم تدم فعل مضارع
مجزومدر دوامدن مشتقدر تحتنده فاعل ضميرى اولان هى معجزة
قولنه راجعدر جمله سى اذجاءت اوزرينه معطوفدر (قال درة

المضيئة ففاقت الفاء للعطف مع السببية قوله اذ جاءت كلمة اذ علة لفاقت وهى حرف تعليل لا محل لها من الاعراب والمعنى ان هذه الايات القرآنية بقيت عند جماعة المسلمين ودامت لديهم وفاقت بدوامها سائر المعجزة من الانبياء لانها لم تدم بخلاف القرآن فانها معجزة من معجزاته عليه السلام باقية الى آخر الزمان (خلاصهٔ معناى بيت) حسن تأليف وسلاست و بلاغت نظم شريفى ايله معجزهٔ كبرى كذلك دقايق معانى ومغيبادن اخبارى و خواص مجربهٔ كثيره سى ايله معجزهٔ عظمى اولان اول آيات قرآنيه اويله معجزهٔ كبرادر كه عنديمزده دائم اولدى يعنى نظما ومعنى على الدوام الى يوم القيام پيشگاه نظر تلقى ومحفظهٔ بصر و بصيرتمزده دائم اولدى و بو دوامى سببيله جميع معجزات سائر انبيايه فايق اولدى زيرا سائر معجزات انبيادن كلدى لكن دائم اولمدى خير النعم مادام مفادنجه جمله سنه فايق واعلى واشرف اولدى ديمك اوله (وفى البيت من البديع التصدير ورد العجز على الصدر و الايجاب والسلب فى دامت ولم تدم

* * تخميس * *

* نبيلر گكه اولردر وجوهى مكرمتن *

* زمانلرنده بولور معجزاتى مبزلتن *

* كلام حقك علون بيل انلره جهتن *

* دامت لدينا ففاقت كل معجزة *

من النبيين اذ جاءت ولم تدم

محكما مفاعلن تفا فاعلن يبقين من مستفعلن شبه فعلن

لذى شقا مفاعلن ق ولا فاعلن يبغين من مستفعلن حكم فعلن

(محكمات فما يبقين من شبه) (لذى شقاق ولا يبغين من حكم)

بو بيت ايات قرآنيه نك جهت اخرادن دخى فضائلنى و شرافتنى بيان ايدر كه عالمه نور رحمت ومحض خير و بركت اولان احكام شرعيه نك آيات قرآنيه اصلى ومأخذى بلكه عين هدايت و باعث فلاح وسلامت اولمسى ايله مدايح جليله سيدر (قوله محكمات بيت سابقده اولان آيات حق كلمه سنك صفتيدر ياخود

مبتداء محذوفك صفتيدر هن محكمات تقديرنده در مبتدا مع خبره جمله سى آياتك كذلك صفتيدر محكمات اسم مفعولك جمع مؤنثيدر مفردى محكمة درحانك فتحى وكافك تشديدى ايله اولوب محكيمدن مشتق اولمغله تحكيم حاكم قلمق وحاكم اتخاذ ايتمك معناسنه اولور (اعدى ديمك اولور كه اول آيات قرآنيه حاكم قلنمشدر كه بين العباد حكم و فصل خصام ايدن انلردر قضاة انلرك كويا مبلغيدر (كما قال صاحب الدرة وهى من التحكيم بمعنى جعل الشيء حاكما اى جعل الله تعالى هذه الايات حاكمة بين العباد حيث يؤخذ منها الاحكام الشرعية واكر محكمات حكمتدن اولورسه حكمية معناسنه اولور يعنى حكمت نظريه وحكمت عمليه نك حكميى ومأخذى معناسنه اولور (كما قال رحمه الله اومن الحكمة اى هذه حكمية شافية للاسقام و الاوجاع لما فيها من الاسرار ديو بيان ايدر (شارح جلال عليه الرحمه ديمشكه ومن معانى فعل بالتضعيف نسبة الشيء الى صنيع مه نحو جهلته اى نسبته الى الجهل ايمدى بو مقامده دخى حكمته بالتشديد باب تفعيلدن اولمغله محكمات بالتشديد حكمه نسبت اولنانلر يعنى حكمه منسوبلر ديمك اولور (پس حكمه نسبت اولنانلر حاكملر اولمغله محكمات حاكم معناسنه اولور واكر محكمات ديمك حكمته نسبت اولنانلر ديمك مراد اولورسه محكمات ديمك حكميلر ديمك اولور (شارح شيخ زاده بو كونه تفصيل ايدر كه والمحكمات يحتمل اربعة معان احدها ان يكون من الحكم اى جعلت حاكمة باعتبار ان الاحكام تؤخذ منها والثانى من الحكمة اى جعلت حكمة لاشتمالها على الحكمة كما فى قوله تعالى (والقرأن الحكيم) (والذكر الحكيم) (والثالث من الاحكام اى جعلت محكمة بحيث لا يحتمل النسخ والتبديل والرابع من الحكمة اى جعلت محفوظات من التحريف (قال الشارح المصنفك اومن الاحكام على رواية تسكين الحاء وتخفيف الكاف بمعنى انها جعلت محكمة بحيث لا يحتمل التغيير والتبديل (معلوم اوله كه محكمات حانك سكونى كافك فتحيله اولورسه احكامدندر ديدكلرينه نظرا بحر بسيطك زحافاتيله دخى اولورسه

ركاكتی طبع سليم اصحابنه ظاهردر (نته كيم بعض شراح
ديمش كه محكمات بفتح الحاء وتشديد الكاف من باب التفعيل وهو
لبس بسكون الحاء وفتح الكاف المخففة لان اول كل بيت من ابيات
القصيدة مفاعلن او مستفعلن ولان المراد من ايات حق ههنا
ليست المحكمات التی هی مايقابل المتشابهات بل المراد من آيات
حق جميع الايات القرآنية لابعضا (فايبقين فانتيجه لرده كلن فادركه
برقياس استثنائينك نتيجه سنه داخل اولمشدر (ترتيبی) لما كانت
الايات محكمات) (فايبقين الايات من شبه لكن المقدم حق)
(نتيجه) فايبقين الايات من شبه ياخود فا عاطفه در محكمات
اوزرينه معطوفدر مانافيه در يبقين فعل مضارع مؤنثدر افعال
بابندندر ابقادن مشتقدر تحتنده فاعل ضميری آياته راجعدر ابقا
ادامه واثبات معناسنه در يبقين جمله سی آياتك صفتيدر (من شبه
شينك ضميله شبه ريب والتباس ايتمك معناسنه در لكن كاهی ريب
اولنان شيده استعمال اولنور (كما قال المصنفك والشبه جمع شبهة
وهی الامر المشكل الملتبس بغيره ديمشدر (من حرف جردر
بومحلده زائده در شبه من ايله مجروردر لكن حرف جر برمحله متعلق
دكلدر حروف زائده دندر (قاعده بودر كه حرف زائده نك عملا
اعرابدن اثری ظاهر اولوب مدخولی بحسب العوامل معرب
اولور حروف جارهٔ زائده برمحله متعلق اولماز (نته كيم بوقاعده ظاهرا
شبه مجرور اولديغی حالده يبقين فعلنك مفعوليدر نفی دنصكره من
كلمه سی اكثريا زائده اولور (قال مولانا جامی ومعنی كون الحروف الزائدة
زائدة ان اصل المعنی بدونها لايختل لا انها لافائدة لها اصلا وانها فوائد
فی كلام العرب كتأكيد المعنی وتزيين اللفظ واستقامة وزن الشعر
وحسن السجع وغير ذلك وهی ان وان مخففتين فان بكسر الهمزة
وسكون النون تزاد مع ما النافية ومع ما المصدرية و مع لما وان بفتح
الهمزة تزاد مع لما و بين واو القسم ومع الكاف وتزاد ما مع اذا ومع متی ومع
ای ومع اين ومع ان نحو (اما ترين من البشر احدا) وتزاد كلمة لا مع الواو
العاطفة بعد النفی و بعد ان المصدرية وقبل قلت لا اقسم نحو لا اقسم
ومن الجار زيادتها فی النفی خلافا للكوفيين فانهم يجوزون زيادتها

فی الموجب ايضا و الباء الجارة تزاد فی الخبر فی الاستفهام بهل والنفی
نحو هل زيد بقائم ونحو ليس زيد براكب وقد تزاد الباء سماعا (نحو كفی
بالله شهيدا) ولام الجارة كذلك تكون زائدة نحو (ردف لكم) ای ردفكم
(قوله لذی شقاق لام حرف جردر ذی صاحب معناسنه در تقديرا
لام ايله مجرور اولوب محذوف كائن كلمه سنه متعلق ظرف مستقردر
شبه لفظنك صفتيدر شقاق كلمه سی صاحبك مضاف اليهيدر شقاق
بكسر الشين مخالفت و خصومت معناسنه در (قوله ولايبغين واو
عاطفه در لام زائده در تأكيد افاده ايدر فاعلی جمع ضميری آياته
راجعدر (يبغين جمله سی مصراع اولده اولان يبقين اوزرينه
معطوفدر نفيده داخلدر ولايبغين ياء تحتانيه نك فتحی وغين معجمه
ايله فعل مضارع جمع مؤنثدر طلب معناسنه اولان بغيه دندر
لايطلبن ديمكدر من حكم ماسبقده تفصيل اولنديغی اوزره من
زائده در حكم حانك وكافك فتحيله اولورسه حاكم معناسنه در حتی فقه
شريفده اذا تحاكم الخصمان يعنی ايكی شخص رضالريله بركيمسه يی
حكم نصب ايتمه ديكلری بوندندر بو تقدير اوزره معناسی ديمكدر كه
آيات كريمه حاكمدر حاكم آخر طلب ايتمزلر يعنی اصل حاكم اودر
حاكم آخر طلب ايتمزلر (يعنی لايطلبن حاكما آخر يرجع اليه فی امر
من الامور فی دفع شبهة بل هی حاكم حاسم فی نفسها ديو درة المضيئه
شرح و بيان ايتمشدر كه ای هذه الآيات حاكمة فی نفسها علی سائر
الاحكام من السنة والاجماع والقياس بل كل واحد منها محتاج
اليها ايله تفصيل ايدر (شارح شيخ زاده ولايبغين ای لايطلبن
حاكما آخر بخلاف الحديث فانه مسند الی الكتاب و كذا الاجماع
مسند الی الكتاب وكذا القياس مسند الی احدهما ديمش (قال الحنفی
جعلهن الله الحاكم الحكيم حاكمات بين عباده يتعرفون منهن
احكامهم ديمشدر (بعض شراح لايبغين بغی دندر ديمش (ايمدی
حكمدن مراد حاكم اولوب من تميزيه اولمغله حيث معناسنه مفيد
اولديغنه بناء ديمك اولوركه اول آيات كريمه ظلم ايتمزلر حاكم اولديغی
حيثيتدن تمام حق وعدل اوزره در كيمسه يه ظلم ايتمزلر بو تقديرجه
من زائده اولماز كائن محذوفنه متعلق آياتدن تميز اولور ياخود

حکم بکسر الحاء حکمتدن اولوب من زائده در لایبغین بغیـدن
مشتقدر بغی ظلمدر اصل لغتده ظلم نقض معناسنه اولمغله دیمك
اولورکه اول آیات حکمی نقض ایتمزلر زیرا حکمتدن خالی دکلدرکه
هر برنده برحکمت آلهیه واردر حکم ومصالحی نقض ایتمزلر
خلاصه احکام شرعیه بهر حال حکم ومصالحدن خالی اولمدیغنه
بیان واشارت اولور (کما قال شیخ زاده ولو قرأ بکسر الحاء یکون
المعنی مایظلمن ای لم ینقضن حکمها فان الاصل فی النصوص التعلیل
فان الاحکام لابد ان یشتمل علی الحکم والمصالح وان کانت العقول
قاصرة عن ادراکهـا (قال صاحب الدرة والمعنی هذه الآیات
حاکمة فاصلة بین النـاس فی بیـان الشبهات والاحکام والحلال
والحرام غیر محتـاجة الی شیء آخر لاستقلالها فی ذاتها فلا یبقی
لمخالف الحق شبهة بعد التأمل فیها لکونها جامعة علی کل حکم
وحکمة وحل وحرمة وهدایة وضلالة (محصول معنـای بیت)
اول آیات حق حاکملردر شقاق وخصومت اصحابی بیننده شبهاتی
ازاله ایدرلر شبهه قومزلر یعنی بین الناس مثلا مدعی ومدعی علیه کبی
بینلرنده شقـاق وخصومت اولان صاحب شقـاقده حقله حکم
ایدوب شبههلری یعنی بونده امر حق بودر دیوب شبههلری ازاله
ایدوب شبهه قومیوب هرکس حکم شرعه راضی وملزم اولورلر
مخلوقاتك دوام ونظامی اول محکمات ایلهدر یعنی اول حاکملر ایلهدر
واول آیات اویله حاکملردرکه حاکم آخر طلب ایتمزلر یعنی حکملرنده
مستقلدرلر عاجز اولدقلری برحکم یوقدرکه حتی حاکم آخره محتاج
اولوب حاکم آخر ایستهیهلر وطلب ایدهلر دیمك مألنده اوله (وفی البیت
من البدیع جناس الاشتقاق مع رد العجز علی الصدر بین محکمات
وحکم والمقابلة بین محاکمات وشبه والجناس اللاحق بین یبقین ویبغین

* تخمیس *

* طریق شرعه ویروب رهنمای حکم رهن *
* اراءت ایلدی بربرهـا لك وشبهن *
* کیدردی نفس وضلال رهزنان روسیهن *
* محـکمات فما یبقین من شبـه *

لذی

* لذی شقاق ولایبغین من حکم *

ماحور بت مستفعلن قط ان فاعلن لاعاد من مستفعلن حرب فعلن
اعدی الاعا مستفعلن دی الی فاعلن هاملقبس مستفعلن سلم فعلن
(ماحور بت قط الاعاد من حرب) (اعدی الاعادی الیها ملقی السلم)
بو بیتك شرحنـده شارح مستنك علیه الرحمه بو وجهله ربط
وبیان ایدرکه (حیث قال اشارة الی فضیلة اخری من فضائل
القرآن یرید انها منصورة علی الاعداء مؤیدة من السماء ماتعرض
لمعارضتها من شغف بعـداوتها الارضی بالصلح معهـا لعجزها
عن المعـارضة (قوله ماحور بت ماضیه درحور بت فعل ماضی
مجهولدرکه معلومی حارب در محاربه مقابله کیدر معارضه
معناسنـهدر تحتنده قائممقام فاعل ضمیری آیاته راجعدر جملهسی
آیاتك صفتیدر (قط بفتح القاف وسکون الطا بلا تشدید اولورسه
اسماء افعالدن اولوب مبنی محلا مرفوع مبتدا اولور فاعل تحتنده
ضمیر مستتر انت محلا مرفوع ساد مساد الخبر فاعلیدر قط کلمهسنك
جملهسی جملهٔ اسمیه وعلی قول جملهٔ فعلیه محلی یوق جملهسی
ابتدائیه انته عن غیره دیمکدر یعنی انجق بودر غیری یوقدر دیمك
اولور دیو اوائلده استادمز علیه الرحمه دن قط کلمهسنك اعرابی
بو وجهله ضبط اولنمشیدی واکر قط کلمهسی بفتح القاف وتشدید
طـاء مضمومه ایله اولورسه ظروف مبنیهدن اولوب محلا منصوب
حور بت کلمهسنك مفعول فیهی اولور بو محلده مختار اولان ظرف
اولمقدر زیرا تشدید طا ایله اولمـازسه وزنی رکیك اولور (قال مولانا
جامی ومن الظروف المبنیـة قط مفتوح القاف ومضموم الطاء
المشددة وجاء قط ساکنة الطاء مثل قط الذی هو اسم فعل (قال
فی المتوسط ومن الظروف المبنیة قط مفتوح القاف ومضموم الطاء
المشددة للزمان الماضی المنفی نحو ما رأیته قط وبنی لتضمنـه معنی
فی نحو ما رأیته فی الزمان المـاضی (ایمدی) بو محلده ماحور بت قط
دیمك اول آیاته زمان ماضی نك جمیعسنده قطعا مقابله ومعارضه
اولنمدی دیمك اولور (قوله الاعاد الاحرف استثنادر عاد عود دن فعل
ماضی درعود رجوع معناسنهدر (من حرب جار مجرور عاد کلمهسنه

متعلقدر (وانقوليده حرب حانك ورانك فتحيله زياده غضبناك اولمق ديمش بو مقامده زياده غضبه لزوم عادى ايله لازم اولان مطلقا جنك ومقابله ومعارضه معناسنه در (و بعض شراح بفتح الراء والباء حربك جمعيدر حرب جنك معناسنه در ديمش (قوله اعدى بعض شراح عدونك جمعيدر اعادى جمع الجمعدر ديمش (دره صاحبي وان كان صحيحا من حيث اللغة الا انه مناف للمبالغة التى فى اسم التفضيل و بعيد من الظاهر المتبادر ديوب اسم تفضيل اولديغنى ترجيح ايتمشدر (ايمدى اعرابى اعدى اسم تفضيلدر عاد فعلنك فاعليدر تقديرا مرفوعدر عاد جمله سى مع فاعله مستثنادر مستثنامنه محذوف حال من الاحوالدر كه اعم احوالدن استثنا اولنمشدر واستثناء مفرغه ماسبقده ماسامنى الدهر ضيما واستجرت به بيتنده تفصيل اولنمشدر تقديرى ماحوربت قط حالا من الاحوال الا عاد تقديرنده در بويله اعم احوالدن استثنادن مراد اعدانك عجز ايله صلح اولمغه مسارعتلرينى بياندر زيرا استثناء متصله در مستثنى اولان اعدانك مصالحه يه رجوعلرى اول مستثنى منه اولان حال من الاحوالده اولمغله كويا معارضه لرى و صلحه مسارعتلرى برحالده اولمش كبيدر معناسى حاصل اولمغله انقياد ومصالحه يه سرعت رجوعلرينى بيان اولور (شارح شيخ زاده ديمش كه والمستثنى منه محذوف اى حال من الاحوال الا فى حال عود الاعادى مستسلما والمراد سرعة الانهزام كانه مقارن (درة المضيئه ديمشدر (قوله الاعاد استثناء مفرغ والمستثنى منصوب المحل على الحال من ضمير حوربت بتقدير قد اى ماحوربت تلك الايات فى حال من الاحوال الا فى حال رجوع العدو مستسلما والغرض افادة سرعة الرجوع عن المحاربة الى الانقياد والاذعان حتى كانه مقارن فى حال الرجوع للمحاربة ولولا هذا الاعتبار لما صح هذا الاستثناء فافهم انتهى (الاعادى اعدانك جمعيدر مفردى اولان اعدى كندو جمعنه مضاف اولمشدر افضل الافاضل كبيدر اضافتى اضافت معنويه در اعداء دشمن معناسنه اسم تفضيلدر مفضل عليهه مضافدر اسم تفضيلك علم ومعرفتى فوائد جليله دن اولمغله نقل وتفصيلى

مناسب كورلدى (قال مولانا جامى اسم التفضيل اسم اشتق من فعل اى حدث لموصوف قائم به ذلك الحدث او وقع عليه بزيادة على غيره الباء متعلق بقوله لموصوف يعنى اسم تفضيل غيراوزره زياده لك ايله موصوف ايچون اولان حدثدن يعنى فعلدن مشتق اسمدر ديو تعريف ايتمشدر (ثم قال وصيغة اسم التفضيل افعل للمذكر وفعلى للمؤنث ويدخل فيه خير وشر لكونهما فى الاصل اخير واشر مخففا لكثرة الاستعمال وشرطه ان يبنى من ثلاثى مجرد لارباعى ولا مزيد فيه فان قصد غيره اى الثلاثى المجرد بان يراد ان يدل على ان لاحد زيادة فيه على غيره يوصل اليه باشد واكثر مثل زيد هو اشد منه استخراجا والقياس اشتقاقه للفاعل وقد جاء للمفعول على غير القياس نحو اعذر واشغل واعرف لمن هو اشد معذورية ومشغولية ومعروفية ويستعمل على احد ثلاثة اوجه وهى استعماله بالاضافة او بمن او باللام فلابد واحد منها لان وضعه لتفضيل الشئ على غيره فلابد فيه من ذكر الغير الذى هو المفضل عليه ولا يجوز الجمع بين اثنين منها فلا يجوز زيد الافضل من عمرو فلا يجوز خلوه عن الكل لفوات الغرض نحو زيد افضل الا ان يعلم المفضل عليه مثل الله اكبر او يقال ان فى مثله ان المضاف محذوف اى اكبر كل شئ (ايمدى بيت مشروحده اولان اعدى كلمه سى قاعدهٔ مذكوره اوزره حدث اولان عداوتدن اول حدث ايله متصف اولان اعدى مشتق قلنمشدر ومضاف استعمال اولنمشدر مضاف اليه مفضل عليهدر اضافتدن مقصود مضافده اولان اول حدث كه صفت عداوتدر مضاف اليهده اولان صفت عداوتدن زياده اولديغنى افاده ايدر اعدى الاعادى ديمك اعاديدن زياده اعدا ديمك يعنى زياده عداوت ايديجى ديمكدر (قوله اليها جار مجرور عاد كلمه سنه متعلقدر ضمير اياته راجعدر ملقى السلم اسم فاعلدر القادن در القاطرح معناسنه در تقديرا منصوب عاد فعلنك فاعلى اولان اعدادن حالدر سلمه مضافدر اضافتى اضافت لفظيه در سلم استسلام و انقياد معناسنه در بو مقامده القاء سلم صلحدن كنايه در قال الله تعالى (والقوا الى الله يومئذ السلم) وارد اولمشدر

اشبو ملقی السلم حال واقع اولمق عاد فعلی تامه اولوب عوددن رجع
معناسنه اولورسه درکاذ کرنا اکر عاد افعال ناقصه‌دن اولوب
صار معناسنه اولورسه اعدی کلمه‌سی صارنك اسمی اولوب (ملقی
السلم خبر اولوب مفعولنه مضافدر ودخی الیها کلمه‌سی جار مجرور
ملقی قولنه متعلق اولور لکن (شارح درة المضیئه علیه الرحمه
ملقی السلم عبارتنی بو وجهله لطیف معنا ایله شرح ایدر (کما قال ولك
ان تجعل السلم جمع السلمة کالطلبة بمعنی الرمح المتخذ من شجر السلم
ای رجع العدو وملقی الرمح عن المحاربة والمراد به السلاح مطلقا
فان عادة المحاربین فی الحرب ان اراد احدهما الانقیاد للآخر
لضعفه اولا صلح القی سلاحه اولا ثم یتوجه الیه فیکون کنایة عن ترك
الخصومة والمعارضة واظن ان هذا هو مراد الناظم (والمعنی
ماحوربت تلك الایات القرآنیة قط الاعاد المحارب الیها وانقاد لها
لعجزه عن محاربتها ومقاومتها تارکا لعداوته وخصومته
فان اقل ما وقع به التحدی هو اقصر سورة من القرآن وهی
ثلث ایات او مثلها طالب منه النبی صلی الله علیه وسلم ان یأتوا
بمثله فعجز وا وطلب منهم عشر سور فعجزوا والاصح انه لم یقع
التعجیز الا عن ثلث آیات والحق انهم عاجزون عن اتیان مثل آیة
واحدة لانه کلام الله تعالی وتقدس وهو امر خارج عن
طوق البشر لما فیه من الاسرار الالهیة والحکم الربانیة ما لا یعد
ولا یحصی (شارح شیخ زاده خلاصهٔ معنایی بو وجهله تعبیر ایدر
حیث قال والمعنی انه ما عورضت تلك الآیات بشیء من کلام
الفصحاء والبلغاء من عرب العرباء الارجع من المحاربة والحرب
اعدی الاعداء تسلیما الی تلك الآیات ومعرضا عن معارضة هذه
المعجزات الظاهرات فلم یتصد واحد من مصاقع الخطباء للاتیان بما
یدانیها ومن مهرة البلغاء لاظهار ما یقرب من الفاظها ومعانیها
(محصول معنای عبارت بیت) اول آیات حق اویله آیاتدر که اول
آیات معارضه ومخالفت اولنمدی الا معارضه ومخالفت ایلدیکی
آنده واول حالده اول دشمن جنکدن رجوع ایدوب سرعتله
ملقی السلم اولدی یعنی طالب مصالحه اولوب اظهار عجز ایلدی

دیمکدر بو معنی عاد کلمه‌سی رجع معناسنه اولوب ملقی السلم حال
واقع اولدیغی تقدیر اوزره درکه عاد رجع معناسنه‌در ملقی السلم
مصالحه‌یه طالب اولدیغی حالده جنکدن عود ورجوع ایلدی
دیمك اولور مقصود کمال سرعتله عدونك مصالحه‌یه طالب اولدیغی
حالده جنکدن رجوع ایلدیکنی بیاندر که معنای استثناء مفرغه
وحال وقوعی افاده ایدر دیدی شراح کما سبق (واکر عاد کلمه‌سی
صار معناسنه اولورسه معنی محاربه‌دن ملقی السلم اولدی یعنی
اعدی الاعادی جنك وحربدن مصالحه‌یه طالب اولدی دیمك
اولور (معلوم اوله که آیات قرآنیه ایله معارضه قرینه‌در بو بیتده ناظم
علیه الرحمه‌نك مرادی قرآن کریمك کلام حق جل وعلی اولدیغی
انکار ایدوب حاشا کلام بشردر دیو نظیرنی اتیان ایچون معارضه
وصرف وسع وقدرت ایله محاربه ومخالفت ایدن جمیع بلغاء عرب
العربا اقصر سوره سنه نظیردن عاجز اولوب دعوالرندن رجوع
ایدوب کلام حق اولدیغنی اعتراف وعجز ایله تسلیم اولدقلرینی بیان
مراد ایدر (نته کیم فضلاء شراحك تفصیللرنده ذکر اولندی
وفی البیت من البدیع جناس الاشتقاق بین حوربت وحرب وعاد
واعدی الاعادی والمقابلة بین الحرب والسلم والاستعارة فی حوربت

* ⁂ تخمیس ⁂ *

بلاغتك ایدوب احراز رفع رتبن * نظیره کولغه تحریك ایدن زبان وابن
کمال عجز ایله اولدی مؤدبی ادبن * ما حوربت قط الاعاد من حرب
* اعدی الاعادی الیها ملقی السلم *

ردت بلا مستفعلن غتها فعلن دعوی معا مستفعلن رضها فعلن
رد الغیو مستفعلن ر یدال فعلن جانی عن ال مستفعلن حرم فعلن
(ردت بلاغتها دعوی معارضها) (رد الغیور ید الجانی عن الحرم)
قوله ردت فعل ماضیء مؤنثدر رددن مشتقدر رد منع وصرف
معناسنه‌در قوله بلاغتها فاعلیدر ضمیره مضافدر جمله‌سی بیت
اسبقده مذکور آیاتك صفتیدر بلاغت بلغ بضم اللام فعل ماضیدر
یبلغ بلاغة مصدردر یقال بلغ الرجل اذا صار بلیغا علم معانیده
بلاغة الکلام مطابقته لمقتضی الحال مع فصاحته دیو تعریف

اولندیغی اوزره قرأن کریمك تعقید معنویدن ولغت غریبه‌دن وتنافر حروفدن وضعف تألیفدن مبرا اولوب مع فصاحته هر آیت کریمه‌سی مقتضای حاله مطابق اولدیغی ظاهر وباهردر کما ذکر الشارح المصنفك یرید ان بلاغتها ای ما اشتمل هی علیها من المعانی المطابقة لمقتضی الحال من مزایا الکلام والکیفیات والخصوصیات التی بها یکون شرف الکلام صرفت معارضة المعارضین کمنع الغیور عن حرمه دیمشدر بلاغت لفظی ضمیره مضافدر ضمیر آیاته راجعدر دعوی تقدیرا منصوب رد کلمه‌سنك مفعولیدر تأنیث معنویدر الف تأنیث ایله غیر منصرفدر دعوی لغتده طلب معناسنه در اصطلاح فقهاده طلب حق شرعیدر بعضیلر طلب الشیء علی ظن انه حق دیمش معارضها دعوانك مضاف الیهیدر معارض لفظی دخی آیاته راجع اولان ضمیره مضافدر معارضها دیمك مقابلها ومخالفها دیمکدر بو مقامده دعوای معارضدن مراد آیات کریمه‌یه اتیان مثلی ایله یعنی مثلنی سویلرز ونظیرینی یپارز دیو بلغاء عربك دعوای مقابله ومخالفتلریدر قوله رد الغیور رد لفظی محذوف مفعول مطلق اولان ردا کلمه‌سنك صفتی اولان مثل لفظنك مضاف الیهیدر تقدیری ردت بلاغتها ردا مثل رد الغیور دیمکدر لکن رد الغیور مفعول مطلق لردت دیدیکی شارحك اختصار واکتفا مقوله‌سیدر غیور ردك مضاف الیهیدر غیور صیغهٔ مبالغه ایله فعول وزننده شدید الغیره دیمکدر قوله ید الجانی کلمه‌سنده ید انسان تعدی وتعرضك مظهری وآلتی اولمغله علاقهٔ مجاز اولوب یددن مراد مجازا تعرض ومداخله‌در یاخود ید ذات جانیدن جزء اولمغله کلیت وجزئیت علاقه‌سی ایله جانی اولان ذات مراددر جانی تعدی وجنایت ایدیجی کیمسه‌در (قوله عن الحرم جار مجرور رد کلمه‌سنه متعلقدر (حرم بفتح الحاء والراء المهملتین کشینك حرمی اولان اهل وعیالیدر بو مقامده اولان تشبیه معقولی محسوسه تشبیه مقوله‌سندندر وجه شبه شانی محافظه وترزیلدن صیانتدر (نته کیم مطولده باب تشبیهده مذکوردر که کما قال طرفی التشبیه اعنی المشبه والمشبه اما حسیان نحو زید کالاسد او عقلیان نحو العلم

مثل الحیاة او مختلفان بان یکون المشبه عقلیا والمشبه به حسیا او بالعکس نحو المنیة کالسبع اونحو السبع مثل المنیة (ایمدی قرأن کریمك بلاغتی کندونك معارضنی ردی معقولاتدن اولان بلاغتك ردی اولمغله اشبو مشبه اولان رد معقولاتدن اولور اما شدید الغیره اولان غیورك حرمنه تعرض ایدن جانینك ید تعرضنی حرمندن ردی محسوساتدن اولان شخص غیورك ردی اولمغله اشبو مشبه به اولان رد غیور محسوسات قبیلندندر قرأن کریمك بلاغتك کندویه اولان معارضی ردی مشبه‌در (پس مشبه معقولاتدن مشبه به محسوساتدن اولدیغی ظاهر اولور یعنی مشبه اولان رد بلاغت معقولاتدن مشبه به اولان رد غیور محسوساتدن اولور (کما قال درة المضیئه شبه رد بلاغة الآیات دعوی المخالف برد الغیور الجانی عن حرمه لکونه آکد وابلغ من کل رد هذا تشبیه المعقول بالمحسوس والغرض منه بیان حال المشبه ومدحه والمعنی ردت بلاغة الآیات القرآنیة وفصاحتها دعوی المعارض المخالف کرد الرجل الغیور علی اهله وعیاله الجانی الخائن عن اهله ومحارمه (شارح حنفی صورت دلیلده قتی لطیف تفصیل ایتمشدر کما قال یعنی قد ردت بلاغتها معارضة المعارضین لان المعارض ان کان ممن له درایة باسالیب الکلام ونظمها علم انها بمنزلة من البلاغة معجز عنها کل متکلم ومنطبق طرز بلاغة نطقه دیباجة الدهور والاعوام وان کان ممن له درایة ودرك للحکم والاحکام العلمیة (اعلم ان ما اشتملت علیه من المعارف الیقینیة والحکم الالهیة والاحکام الشرعیة الموجبة لحیاة العباد ورفاهها واخلاق الملکیة ومحاسنها واخبار الغیبیة والهدایات الربانیة وغیرهما مما لا یحصی من الآثار المنجیة فی الدارین لیس فی وسع احد من الممکنات وانما هو شان من هو موصوف باوصاف الکمال منزه عن الزوال فاطر الارض والسموات (محصول معنای عبارت بیت) اول آیات حق اویله آیاتدر که انك بلاغتی اکه تنظیر ایده‌رم دیو معارضه ومقابله ایدن بلغانك معارضه ومقابله‌سنی رد ومنع ایلدی یعنی نظیرینی سویلرم دیو میدان معارضه ومقابله‌یه خروج ایدنلر نهایت رتبهٔ بلاغتده

اولان اول معجزهٔ کبرانك مثلنی اتیاندن عاجز اولمغله بلاغت آیات
عظام دعوای معارضهٔ رد ومنع ایلدی (پس هر بری پشت
دست عجزی زمین معذرته نهاده ایدوب قصورلرینه اعتراف
ایلدیلر (نته کیم کمال غیرتی اولان غیور کیمسه حرمنه تعرض
وقصد ایدن جانی واهل فسادی حرمندن رد ومنع ایدر او یله رد
ایلدی دیمك اوله بو تشبیهدن مراد غیرتی اولان شخص عیالنه
تعرض ایده نی بلا توقف اوآنده رد ومنع ایتمکله تعرض ایدنلر
اوآنده ممنوع اولدیغی کبی ایات عظامه دخی معارضه ایدنلر قرأن
کریمك معجزهٔ بلاغتنی مشاهده ایتدکلری آنده کندولردن قطع
امید قدرت ایدوب علی الفور سرعتله مردود اولدقلرینی بیاندر
(وفی البیت من البدیع جناس الاشتقاق بین ردت ورد وحسن التشبیه

** تخمیس **

* معارضه ایله اولنجه ترافع بلغا *
* اولندی حقلرینه حکم عجز ایله امضا *
* در محاکم انصافه کلدیلر خصما *
* ردت بلاغتها دعوی معارضها *
* رد الغیور ید الجانی عن الحرم *

لهامعا مفاعلن نکو فاعلن ج البحر فی مستفعلن مدد فعلن
وفوق جو مفاعلن هره فعلن فی الحسن وال مستفعلن قیم فعلن
(لهامعان کموج البحر فی مدد) (وفوق جوهره فی الحسن والقیم)
(ناظم علیه الرحمه قرأن کریمك معجزات نظم شریفنی بعد البیان
معجزات معناسنی ذکر ومد ایحنه مبادرت ایتمشدر لکن بعضا
مدایح نظمیدن دخی خالی دکلدر (قوله لها لام حرف جردر کائن
محذوفنه متعلقدر بیت اسبقده اولان آیاته راجعدر (قوله معان تقدیرا
مرفوع مبتدادر جملهسی آیاتك صفتیدر معنی لغتده قصد اولنان
شیدر لفظك مدلولی لفظله قصد اولندیغنه بناء معنی دیرلر زیرا
الفاظك ماوضع لهسی صور ذهنیهدر که وضعنی عارف اولان کیمسه
بر لفظی استماع ایلدکده یا نقشنی کتابده منظوری اولدقده اول لفظ
صور ذهنیهدن قنقی صورته وضع اولندی ایسه اول موضوع له

اولان صورتی ادراك ایدر و بیلور (ایمدی صورت ذهنیه اول لفظله
قصد اولندیغنه بناء اول صورته معنی دیرلر کذلك مدلول دیرلر
(زیرا لفظك اول صورته وضعی عالمه نسبتله اول صورت
ذهنیهیه لفظ دلالت ایتمکله لفظ دال واول صورت مدلول اولور
کذلك قرأن کریمك دخی الفاظ و نظم شریفی حقایق
ومعارف الٓهیه وفوائد ودقایق جلیله وغیرها لا یعد و لا یحصی
معانییه دلالت ایدر که اول معانی یی مهما امکن فهممز بزلره
نسبتله اول معانی صور ذهنیه مزدن اولدیغنه بناءدر (قال شیخزاده
والمراد من المعانی المدلولات و المقاصد والحقایق وما تضمنه
من المعارف والفوائد دیمشدر (کموج البحر کاف حرف جردر مثل
معناسنه اولوب معانك صفتیدر موجه مضافدر یاخود محذوف
کائن کلمهسنه متعلق اولوب محلا مرفوع معان لفظنك صفتیدر
بحر مشهوردر موج لفظی بحره مضافدر موج بحر هبوب ریح ایله
روی دریاده ظهور ایدن طالقهلردر ماء بحرده ارتفاعات ظهور
ایدر حتی شدت روزکار ایله بحر بی کرانده طاغلر کبی سر در هوا
موجلر کلوب سفاین عظیمهیی تخته پارهسی کبی احتوا ایلدیکی
هر بار مشاهددر (قوله فی مدد جار مجرور کالبحر عبارتنده اولان کافه
متعلقدر معناسی یشبه الایات الموج فی المدد دیمکدر (شارح درة
المضیئه فی متعلق بالکاف فیکون بیانا لوجه الشبه یجوز ید
کالاسد فی الشجاعة دیمشدر مدد زیاده معناسنهدر (شیخزاده
مد البحر زیادته دیدی حتی مد اوز انوب زیاده اولمقده جزر
چکمك معناسنده استعمال اولنور (نته کیم مصره قریب بحر سویس
وقت غداده زیاده اولوب اوزانوب ساحل بحری تجاوز ایدر
وقت عشاده چکلوب محل اولنه عودت ایدر بر وجه محرر زیاده
اولمسنه مد دیرلر چکلوب نقصان اولمسنه جزر دیرلر (ناظم
علیه الرحمه معانیٔ قرأنیهیی من جهة العدد کثرتده موج بحره تشبیه
ایتمکله زیاده لك وجه شبه اولمشدر یعنی مادامکه ریاح هبوب
ایدر موج بحر لا یعد ولا یحصی زیاده و کثیر اولدیغی کبی معانیٔ
قرأن کریم دخی فکر وتوغل ایتدکجه هوای محبت الٓهیه ونسایم

فیوضات سبحانیه ایله الی غیر النهایه زیاده اولدیغنی بو تشبیه اطیفده اولان وجه شبه ایله ناظم علیه الرحمه افاده ایدر (نته کیم ملا خسرو رحمه الله حاشیهٔ بیضاویده فاتحهٔ شریفه تفسیرنده الحمد کلمه سنده حرف تعریف اقسامی ومعانی حمدک تعددی اعتباری ایله الحمدڭ معنای شریفنی اوچ بیك عدددن زیاده یه ارتقا ایلدیکی مصرحدر فانظر الیه خصوصا مدد لفظی ایله مداد کلمه سنی مشتمل اولان (لو کان البحر مدادا) الآیه کریمه سنه دخی اشارت ایتمشدر (نته کیم کلور رحمه الله (قوله و فوق واو عاطفه در فوق ظرف مکان مبهمدر کالبحر کلمه سنده اولان کاف اوزرینه معطوف اولمغله معان لفظنڭ صفتی اولور تقدیری لهما معان کائنة فوق جوهره دیمك اولور دیمشلر لکن حقیقت اعرابی فوق ظرفدر فتح اوزره مبنی محلا منصوب محذوف کانت فعلنڭ ظرفیدر محذوف کانت جمله سی محلا مرفوع مصراع اولده معان کلمه سنڭ صفتی اولان کالبحر اوزرینه معطوفدر بو دخی معناده سابق الذکر معان کلمه سنڭ صفتیدر زیرا معطوف معطوف علیه حکمنده در (شارح شیخ زاده بو وجهله اعرابه اشارت ایتمشدر کما قال وفوق ظرف مرفوع المحل بالعطف علی الکاف ای کانت فوق جوهره فوق کلمه سی ضمیره مضاف اولان جوهر لفظنه مضافدر ضمیر بحره راجعدر (جوهر بحر دریادن چیقان عزیز المنال ذی قیمت اشیاء نفیسه در اینجو وشبچراغ وسائر جواهر درکه (ناظم قرآن کریمك معناسنی نسایم ذکر ایله وفیض الٰهی ایله لایعد ولایحصی زیاده لکده بر کره امواج بحره تشبیه ایدوب بر کره دخی حسن وقیمتده جواهر بحرڭ مافوقنده اولوب اول معانیڭ ذی قیمت جواهر بحره فائق اولدیغنی بیان ایدر (بو مقامده شارح مصنفڭ دیمش که یرید الناظم ان للآیات القرآنیة معان موصوفة بصفتین اولیهما انها مثل امواج البحر فی الکثرة وعدم التناهی وثانیهما انها فوق جواهر البحر فی الحسن فان قیل کما ان المعانی القرآنیة فوق جواهر البحر فی الحسن والقیمة کذلك فوق امواجه فی المدد والکثرة فما جهة التشبیه فی الاول فی الکثرة وما وجه جعلها فی الثانی فوق جواهره

فی القیمة بل ما وجه العدول (قلنا لان تشبیه تلك المعانی بالجواهر فی الحسن والقیمة ظاهر فی المثابة ففیه توهم انها لاتزید علیها فی الحسن والبهاء والقیمة والعلا وفی الاول وان کان هذا التوهم موجودا الا ان فیه دافعا وهو قوله تعالی (قل لو کان البحر مدادا لکلمات ربی لنفد البحر قبل ان تنفد کلمات ربی ولو جئنا بمثله مددا) فان الآیة صریحة فی انها فوق اقطار البحر فی الکثرة وهذا مکشوف لاستره فیه بقی ان ظاهر الآیة یشعر بالتناهی والمقصود عدم التناهی (وجوابه ان المقصود ان نفادالکلمات محال (قوله فی الحسن معلوم اوله که فوق کلمه سنده زیاده لك معناسی متضمندر زیرا بر شی آخر شیئك قیمتده فوقنده در دیمك قیمتده اندن زیاده دیمك معناسنی متضمن اولمغله فی الحسن لفظی جار مجرور فوق کلمه سنده بو ملاحظه ایله متعلقدر دیمشلر بعض شراح فی الحسن متعلق بالظرف دیدی (شارح شیخ زاده وفی الحسن متعلق بما تضمن لفظ الفوق من معنی الزیادة دیمشدر (حسن جمال وملاحتدر که ترکیده کوزللك تعبیر ایدرلر (قوله والقیم کسر قاف ایله قیمتڭ جمعیدر قیمة الشیء ثمنه ومبلغه وقدره دیمشلر القیم حسن اوزرینه معطوف اولمغله حسن وقیمتده معانیء آیات عظام جواهر بحرڭ فوقنده در یعنی حسن وقیمتده اندن زیاده در دیمك اولور (قال صاحب الدرة المضیئة علیه الرحمة شبه الناظم القرآن بالبحر ومعانیه بالامواج فی الکثرة والعظمة وعدم التناهی والجواهر فی الحسن والقیمة والنفاسة وفی البیت اشارة الی قوله تعالی (لو کان البحر مدادا لکلمات ربی لنفد البحر قبل ان تنفد کلمات ربی ولو جئنا بمثله مددا) والی قوله علیه الصلاة والسلام ان القرآن ظهرا و بطنا ولبطنه بطنا الی سبعة ابطن اوالی سبعین بطنا (وقوله ان الله تعالی انزل القرآن علی عشرة ابطن فکل ماهوله بطن فهو انفع والحق ان معانی القرآن العظیم غیر متناهیة بشهادة الآیة لانه کلام الله تعالی وصفة من صفاته سبحانه وتعالی غیر متناهیة فکذا القرآن وهذا امر وراء العقل یظهر لاهل الکشف فی بعض مقاماتهم ومراتبهم (محصول معنای بیت) اول آیات قرآنیه نڭ معانیسی زیاده لکده

موج بحر كبيدر يعنى موج بحر الى يوم القيام آنا فانا لايعد
ولا يحصى زياده ومتكثر اولديغى كبى ومعانئ قرآنيه دخى
فكر فضلاء مفسرين ومطالعهٔ علماء كزين ايله الى يومنا
هذا زياده ومتكثر اولديغندن ماعدا فيما بعد دخى يوما فيوما
تلاحق افكار والهام حق وحسن اعتقاد وصلاح حال ايله نيجه معانى
جليله تار وزقيام الى غير النهايه ظهور اتدن خالى دكلدر خصوصا
صاحب تصفيه واصل الى الله اولان ذوات كرامه حديث سعادتده
اولان بطون سبعه بلكه رتبهٔ سبعينه وصول ايله لايعد ولايحصى
معانئ كشفيه ظهورى مسلمدر (مصراع ثانى كذلك اول معانئ
قرآنيه حسن وقيمتده جوهر بحرك فوقنده واندن زياده در يعنى
مصراع اول منطوقنجه موج بحردن لايعد ولايحصى زياده
اولديغى كبى مصراع ثانى منطوقنجه جواهر بحردن حسن
وقيمت وقدر اعتبارده دخى زياده و جوهر بحرك مافوقنده در
ديمك اولمغله معانئ قرآن كريمى كامواج بحردن وكيفا جواهر
دريادن زياده للك ايله مدايح جليله اولور (وفى البيت من البديع
حسن التشبيه والجمع مع التفريق فى وفوق جوهره

* * تخميس * *

* بطون بحرينه غوص ايلين ياورعددن *
* رجال كشف وشهود اندن الدبلرسندن *
* غريق بوادى درعز ودولت ابدن *
* لها معان كموج البحر فى مدد *
* وفوق جوهره فى الحسن والقيم *

فاتعد مفاعلن دولا فعلن تحصى عجا مستفعلن يبها فعلن
ولاتسام فاعلن م على ال فعلن اكثار بالس مستفعلن سأم فعلن
(فاتعد ولاتحصى عجايبها) (ولا تسام على الاكثار بالسأم)
فاتعد فا شرط محذوفه جوابدر مانفى ايجوندر تعد فعل مضارع
مجهولدر عددن مشتقدر عد برصايمقدر (قوله ولاتحصى دخى فعل
مضارع مجهولدر احصادن مشتقدر احصا جمله صايمقدر
بعضلر احصا واحدا واحدا صايمقده دخى استعمال اولنوردمش

قوله

عجايبها رفعله لاتعد ولاتحصى كلمه لرينك على سبيل تنازع الفعلين
فاعليدر (بومقامده تنازع فاعلده اولوب بصريون مذهبى اوزره
عجايب كلمه سى فعل ثانينك معمولى اولور فعل اول اولان تعد
كلمه سنده اول معموله راجع هو ضميرى تقديراولنور (اما كوفيون
عكس مذكور اوزره ذاهب اولوب عجايب فعل اولك فاعليدر
لاتحصى كلمه سنده تقديرا مقدم اولان فاعل مذكورده ضمير تقديراولنور
(قال ملاجامى اذاتنازع الفعلان فى اسم ظاهر بعدهما اذالمتوسط
منهما والمتقدم عليهما معمول للفعل الاول قديكون التنازع
فى الفاعلية مثل ضربنى واكرمنى زيد يختار البصريون اعمال
الفعل الثانى لقربه مع تجويز اعمال الاول فاضمر الفاعل فى الفعل
الاول على وفق الظاهر افرادا وتثنية وجمعا وان اعملت الاول
اضمرت الفاعل فى الفعل الثانى كما هو مذهب البصريين (ايمدى
مذهب مختار اوزره عجايب فعل ثانينك فاعلى اولوب فعل اولده
عجايب كلمه سنه راجع هو ضميرى فاعل فعل اول اولمغله جمله سى
شرط محذوفه جوابدر تقديرى اذا كانت معانيها كموج البحر
فى المدد فاتعد ولاتحصى عجايبها ديمشلردر عجايب عجيبك جمعيدر
عجيب عديم النظير شئ غريب معناسنه در (شارح شيخ زاده
العجيب مايتعجب منه تعبير ايلمش عجايبها ضميرى آياته ياخود معان
قرآنه راجعدر ديديلركه قرآن كريمك نظم ومعناسنده نيجه معجزات
معجزه واسرار عجيبهٔ الهيه اولديغنه اشارت اولور (قال درة المضيئه
وعجائب الآيات غرايبها الرائقة ولطائفها الفائقة ونكاتها
المكنونة واسرارها المكنونة التى لايزال العلماء يستنبطونها من وقت
نزولها الى آخر الزمان على قدر علمهم وادراكهم ولايعرفونها حق
المعرفة الاالله تعالى فان معانيها غير متناهية واسرارها غير نافدة
قال الله تعالى (قل لئن اجتمعت الانس والجن على ان يأتوا بمثل هذا
القرآن لايأتون بمثله ولوكان بعضهم لبعض ظهيرا (شارح فاضل
مصنفك ديمش كه فان قيل ما المراد بالمعانى والعجايب قلنا الاوجه
ان يراد بالمعانى المدلولات والمقاصد وما يتضمنها من الحقايق
والفوائد على ما تكفله علم اللغة والاعراب وغيرهما و بالعجايب المزايا

والخواص و الكيفيات التى تتكفل علم البيان على ما قال الشيخ
عبد القاهر من الخصوصيات التى بها يقع التفاضل وعليها مناط
التفاوت والتفاضل (ولا تسام بضم التاء الفوقانية وفتح السين المهملة
اى لا تترك من قولهم سامة السائمة وهى التى تركت لترعى برأسها
ديمشدر (على الاكثار جار مع المجرور تسام فعلنه متعلقدر على كلمه سى
مع معناسنه در (نته كيم آيت كريمه ده (واتى المال على حبه) وارد
اولمشدر والاكثار ذكر الشئ كثيرا ديمشلر بو مقامده اكثار ايله
مراد قرأن كريمى تكرار قرائت ايله اكثاردر ياخود ذاتنده طويل
ونظما ومعنا كثير بلكه معناسى غير متناهى اولد يغيدر قوله بالسام
باسببيه در جار مجرور كذلك لاتسام فعلنه متعلقدر (شارح درة
المضيئه سام مصدر دركه مل ملالة معناسنه اولان سام فعلنك
مصدريدر سام سئم بالكسر يسئم بالفتح ساما وسامة كلور ديمش
(شارح شيخ زاده والسام مصدر سئم يسئم ساما وسامة اى مل يمل
ملالة وملالا قولى ايله تأكيد ايدر (شارح حنفى سام موت معناسنه
دخى استعمال اولنور ديمش حتى عربستان حواليلرنده مصيبة
الموت اولان سام يلى عين موت اولديغنه بناء وجه تسميه اولمق
بعيددكلدر بو مقامده شراح سامت ملالت معناسنه در ديمشلر
بو تقديرجه قرأن كريم نقدر تلاوت ايله اكثار اولنسه ملالت
ويرمز كه ملالتى سببيله ترك اولنه ديمك مألنده اولور (بعض شراح
ان عجايب تلك الايات لاتدخل تحت الحصر والاحصاء لكثرتها
فان لها لكثرتها ظهرا و بطنا على ماورد فى الحديث وانها لاتترك
على كثرة تكرارها و زيادتها بسبب السامة ديو تقريرى ملالت
معناسنه استعمالنى اقتضا ايدر (لكن شارح درة المضيئه لاتسام
قولنى لاتوصف معناسنه اولمق اوزره معناسنى تقرير واختيار
ايتمشدر كما قال (وقال جلال الدين المحلى فى شرحه لاتسام اى
لاتوصف وهو مناسب للمقام لكنه ماجاء فى اللغة فى هذا المعنى
كانه اخذ بمعونة المقام و المعنى ان عجايب القرأن وغرايبها لاتعد
ولاتحصى ولاتوصف مع الاكثار بالسامة والملالة بخلاف سائر
الكلام فانه اذا كثر ذكره او كان كثيرا طويلا فى نفسه يحصل

للانسان منه الملالة والسامة بخلاف القرأن فانه كلما ذكر مع
كثرة معانيها يحصل منه الشوق والذوق وهو ايضا من عجايب
اسراره و بدايع نكاته الدالة على كمال اعجازه و بلاغته (قال
المصنف والعادة ان الشئ كلما كان اكثر فهو يسئم الناس ولا
كذلك القرأن فانه وان كان كثيرا غير متناه لكنه لايسئم ولايسام
ولايترك من جهة السامة يعنى لايترك الايات القرأنية مع تكثرها
من جهة ملالتها اى الملالة منها (محصول معناى بيت) شيخ زاده
عليه الرحمه نك تحقيق اوزره بو بيت دلارا بيت متقدمك نتيجه سى
اولوب بيت متقدمه دليل مثابه سنده اولمقدر حتى فلاتسام كلمه سنده
اولان فاء نتيجه در ديمش تفصيلى بو وجهله در كه يعنى بيت اول
ديمكدر كه قرأن كريمك معانيسى زياده لكده امواج بحر كبيدر
وحسن وقيمتده جوهر بحرك فوقنده در (پس بويله اولنجه بوكه
لازم كلور كه قرأن كريمك معانيسنده عجايب حالات لايعد
ولايحصى اوله زيرا محل تعجب اولان معانى قرأنيه امواج بحر كبى
متزايد وغير متناهى وحسن وقيمتده جوهر بحرك مافوقنده
اولدقده عجايب حالات دخى اول متعجب منه حسبنجه واول متعجب
منهك قدر نجه كما وكيفا زياده اولوب متعجب منه كبى عجايب معانئ
قرأنيه دخى فلايعد ولايحصى اولمق اقتضا ايدر (ايمدى نتيجه
بودر شارح فاضل شيخ زاده نك مرادى بو صورت اولمق بعيد
دكلدر بوندن ماعدا اشبو بيت مشر وحده اولان مصراع ثانى
ديمكدر كه اويله عجايب معانى ايله متصف اولان قرأن كريم اكثار ايله
وملالت سببيله ترك اولنماز و اقعا انكشافات معنويه وظهورات
بطون معانئ قرأنيه هرنه قدر كثير و لايعد ولايحصى اولسه بنه
انسانه غنا كلمزره ده قالديكه ملالت واستكثار ايله ترك اولنه بلكه
بويله حقايق ودقايق واسرار الهيه دن اقتضا ايدن انبساط
وصفاى روحانى وفيوضات نامتناهى نيجه ترك اولنور (ناظمك
فلا تسام مع الاكثار بيوردیغى تمام كلام حقدر (بعض
شراح سام كلمه سنك موت معنا سنده دخى استعمالنى تصريح
ايلديكى بالاده ذكر اولنمش ايدى (ايمدى بو معنى اوزره بيت

مشروحك تقريری بو حقير پرتقصيره بو وجهله انطباق بار يدر كه قوله ولا تسام كلمه‌سنده واو حال شان معناسنه اولوب بالسام لفظی موت معناسنه اولدقده ديمكدركه حال وشان ان اقرء كريم اكثاری ايله موتله بله ترك اولنماز يعنی لايق اولان بودركه حياتده اولدیغی قرآن كريمه ملازم اولوب حلول موت ايله دخی ترك اولنميه قدرت مساعده ايدرسه مثلا خيرات جاريه‌دن بناء مكتب ووضع اجزاء ايدر (پس تفسير شريف اوقافی وادنی مرتبه برختم شريف قرائتنی وصيت ايله قرآن كريمدن هرحالده ايرلميوب يعنی حياتده اولدیغی قرآن كريمی ترك ايتمديكی كبی فلا تسام بالسام ای بالموت يعنی موتله بله ترك اولنميوب بعد الموت دخی صدقهٔ جاريهٔ مذكوره سيله دفتری قپانميوب ينه قرآن كريم ايله حشر اولمق شرفنی احراز ايده‌لر سمتنه ناظم دلالت قصد ايدر (تنه كيم دعاء سلفده اللهم اجعل القرأن انيسا فی قبرنا بيورلمشدر (وفی البيت من البديع مراعاة النظير بين تعد وتحصی وجناس الاشتقاق فی تسام بالسام

* * تخميس * *

نسيم جانه مماثل كلام وحی خدا * اولورسه كرمتمادی ويررا ودكلو بقا
اودرا ومائدهٔ خوان رحمت مولی * فلا تعد ولا تحصی عجايبها
* فلا تسام علی الاكثار بالسام *

قرت بها مستفعلن عين قا فاعلن ريها فقل مستفعلن ت له فعلن
لقد ظفر مفاعلن ت بحب فعلن ل الله فاع مستفعلن تصم فعلن
(قرت بها عين قاريها فقلت له) (لقد ظفرت بحبل الله فاعتصم)

(ناظم عليه الرحمه قرآن كريمك ذاتنه متعلق اولان مدايح جمله‌سنی بعد الذكر شرف ساريهٔ متعديه سنك دخی فضائلنی بيانه مبادرت ايدر قوله قرت فعل ماضی مؤنثدر قوله بها قرت فعلنه متعلقدر ضمير كذلك آيته راجعدر (قرت اصل لغتده ثبت معناسنه‌در لكن فرح وسرور وابتهاجده ثابت اولمق معناسنده كناية عرب استعمال ايدرلر مثلا برآدمك ولدی تولد ايلسه ياخود برمطلوبنه نائل اولسه قرت به عينه ديرلر بعض شراح قرت ای تنور فهو قرير يقال قرت به عينه كذا فی الدستور ديمش بعض استعمالده عينك

حقيقتده منور اولمسنی مراد ايدر (قال الشيخ قرقرارا وقر به عينه فرح به وابتهج ويقال حصل به قرة العين ای زاد نورها (قال الحنفی قرار العين كناية عن الفرح والسرور وفی الحديث (اتحب ان اقر عينك) ای ان احدثك بما حصل لك البهجة والسرور والعين ههنا قد يطلق علی حاسة البصر وقد يراد به النفس وهو انسب للمقام (ايمدی بو مقامده اكر قرت بها عين قاريها عبارتنده قرت ايله سرور وابتهاج وعين ايله قارينك نفسی وذاتی مراد اولورسه معنی ذات قاری اول قرآن كريم ايله سرور وفرح وابتهاجده ثابت اولدی ديمك اولوب وسرور وابتهاج حياته توقف ايتمكله آثار وفضائل قرآن كريم ايله قاری حياتده ثابت اولدی ديمك اولور واكر قرت تنورت معناسنه اولوب حقيقت باصره‌نك منور اولماسنده مستعملدر دينورسه قرت بها عين قاريها ديمك قرآن كريم نقوش كلام لفظيسی ايله تالينك عينی منوره اولدی ديمك اولور زيرا ابيات سابقه‌دن آيات صدق من الرحمن الخ بيتنده تفصيل اولنمشدر كه قرآن كلام لفظی‌يه دخی اطلاق اولنور (كما قال شيخ زاده والمناسب للاول ان يراد من العين النفس فان الثباة فی الحياة الحقيقة هو الانتفاع بمقاصد القرأن والمناسب للثانی ان يراد منه الباصرة قوله عين قاريها عين مؤنث سماعيدر قرت كلمه‌سنك فاعليدر جمله‌سی بيت مقدمده اولان آياتك كما سبق صفتيدر عين لفظی قاری كلمه‌سنه مضافدر قارينك آياته راجع ضميره اضافتی اسم فاعلك مفعولنه اضافتی قبيلندندر قارينك اعرابی تقديرا بجر وردر قاری اصلنده قارء ايدی تخفيفا همزه‌سی اسكان اولندی همزه ساكن ماقبلی مكسور همزه يايه قلب اولندی قاری تالی معناسنه‌در قوله فقلت له فا عاطفهٔ سببيه در قلت فعل ماضیٔ متكلم در قولدن مشتقدر له‌ده لام حرف جردر قلت فعلنه متعلقدر ضمير قاريها يه راجعدر جمله‌سی قرت اوزرينه معطوفدر (شارح مصنفك قوله فقلت له يريدان صيرورة عينه قريرة كان سببا لهذا القول والاعلام به ديمشدركه معطوف عليه محذوف اولميوب مذكور اولسه ومعطوفه سبب اولسه معطوفه داخل اولان

فاء عاطفه، فاء سببيه اولديغنه اشارت ايدر قوله لقد ظفرت لام توطئهٔ
للقسمدر كه قسم محذوفه جواب اولان جمله‌يه داخل اولور قد
تحقيق ايچوندر (ظفرت فعل ماضى مخاطبدر فاعلى ضمير بارز
اولان تادر جمله‌سى جملهٔ قسميه محلا منصوب قلت فعلنك
مفعوليدر جواب قسمدر تقديرى والله لقد ظفرت ديمكدر ظفر
مقصوده سهولتله وصولدر غلبه معناسنده دخى استعمال اولنور
بحبل الله جار مجرور ظفرت كلمه‌سنه متعلقدر لفظهٔ جلاله مضافدر
حبل تركيده ايپ فارسيده رسن در حبل كلمه‌سنده استعارهٔ مصرحه
واردر (ناظم قرأن كريمى حبله تشبيه ايلدى مشبه به اولان
حبل لفظنى ذكر ايدوب مشبه اولان قرأن كريمى مراد ايلدى
حبلك لفظهٔ جلاله اضافتى قرينهٔ استعاره در وجه شبه كشى بى
مصيبت ومهالكدن تخليص و صون وسلامته ايصال دريعنى
كويا دريايه دوشوب غرق وهلاكه مشرف اولان شخصه
ياپشمق واعتصام ايتمسى ايچون كناردريادن رمى وايصال اولنان
حبل اول شخصى هلاكدن ساحل سلامته ايصال ايلديكى كبى
قرأن كريم دخى بر حبل الهيدر كه تشبث وتمسك ايدنلرمهالك
ومصائب دارينه‌دن سلامت ونجات ابديه‌يه ايصال ايدر ديمك
معناسنى مفيد اولور وجه شبه بو صورت ايله مركب اولمق جائزدر
(فاعتصم اعتصامدندر اعتصام ياپشمق و تمسك ايتمك اولمغين
مستعار منه اولان حبلك ملايمى اولمغله فاعتصم كلمه‌سى ترشيح
اولور فاعتصم امر حاضردر فاعلى تاء خطابدر كه مخاطب قاريدر
فاعتصم جمله‌سى شرط محذوفه جوابدر فا شرطيه‌در تقديرى
لما ظفرت به فاستمسك تقديرنده در ديمشلر يعنى چونكه اويله حبل
سلامته نائل وواصل اولدك پك ياپش صقين الدن قويويرمه
دردمند يوخسه هر حالده هلاك مقرردر ديمك مألنده اولور واقعده
قرأن كريمى تصديق واخلاص ايله تمسك ايدوب احكامى ايله
عامل اولنلر مهالك دنيويه واخرويه‌دن امين وسالم اولوب زحمت
ومشقت وضرورت وملالتدن آسودهٔ حال اولور (نته كيم حكما
لانتظام المعاش والمعاد واكمال النفس وضع اولنسان علم حكمتى

عارف وانكله عمل وحركت ايدن ذوات زحمت چكمز كرك معاشى
امرنده وكرك امر معادده آسودهٔ حال اولوب كندوعالملرنده
لذائذ صفاى ابدى بولورلر ديدكلرى كبى ادلهٔ شرعيه نك اصلى
وهر حكمتك مأخذى اولان قرأن عظيم الشانه دخى خلوص
قلب ايله بعد الايمان والقبول صدقله تمسك ايدوب احكامى ايله
عامل اولنلر خلاف شرع حركت ايتمكله دنياده هرحالده صفا
وراحت بولوب آخرتده دخى فوزونجات وسلامت خصوصا مقصود
اصلى يه وصلت ايله دولت وسعادت ابديه‌يه نائل اولمق مقرر اولمغين
وجوهله قرأن كريم حكمت حقيقيه اولديغنى بيان ايله شرح
مقاصدده سعد العلامه ديمش كه قدفسر والحكمة الشاملة
للقسم النظرى اى والقسم العملى بانهما خروج النفس من القوة الى
الفعل فى كمالها الممكن علما وعملا الا انه لما كثر الخلاف وفشى
الباطل والضلال فى شان الكمال وفى كون الاشياء كما هى وقيام
الامور على ماينبغى بحيث لايكاد يهتدى اليها عقل بنفسه لزم
الاقتداء فى ذلك بمن ثبت بالمعجزات الباهرة انهم على هدى من الله
تعالى فكانت الحكمة الحقيقية هى الشريعة لكن لابمجرد
الاحكام الفرعية العملية بل معرفة النفس مالها وما عليها
والعمل بها كما ذهب اليه اهل التحقيق من ان الحكمة المشار
اليها بقوله تعالى (ومن يؤت الحكمة فقد اوتى خيرا كثيرا)
هو الفقه وانه اسم للعلم والعمل جميعا بو تقرير علم عقايد علم فقهده
داخل اولمق اوزره در كه حكمت الهيه فقه شريف اولور اما بعض
حكما علم عقايدى علم فقهده ادخال ايتميوب هر برينى مستقل اعتبار
ايدوب حكمانك حكمت نظريه‌سى مقابله‌سنده علم عقايد اولان
علم كلامى وحكمت عمليه‌سى مقابله‌سنده علم فقهى وضع واعتبار
ايتمشلردر ثم قال كما دونت الفلاسفة الحكمة النظرية والعملية اعانة
للعامة على تحصيل الكمالات دونت علماء الامة علم الكلام وعلم الفقه
اى علم الشرايع والاحكام فوقع الكلام للملة بازاء الحكمة النظرية
للفلسفية وكذا قال وخصوا العمليات بالفقه والاعتقاديات بعلم
التوحيد والصفات (ايمدى هر حالده مأخذ كل قرأن كريم اولمغله

ناظمك بحبل الله ديديكى بو معناره بناء اولديغى ظاهر اولور
(نته كيم شارح حنفى نقل ايدر عن النبى صلى الله عليه وسلم (انى
تارك فيكم ماان تمسكتم به لن تضلوا ابدا احدهما اعظم من الآخر
كتاب الله حبل ممدود من السماء الى الارض وعترتى اهل بيتى لن
يفترقا حتى يرد على الحوض فانظروا كيف تخلفونى فيهما (شارح
صاحب درة المضيئه تقرير معناى بيتده ديمش المعنى قرت بالايات
القرآنية عين قاريها وتنورت فقلت له لقد ظفرت بحبل الله المتين
وقرت به فاعتصم واستمسك به فانه هو الحبل المتين الذى لا انفصام
له فمن تمسك به نجى وفاز بالمقصود فى الدنيا والاخرة ببركته وكرامته
وفى الخبر من قرأ القرأن فاكمله وعمل به البس والداه تاجا يوم القيمة
ضوءه احسن من ضوء الشمس فى بيوت الدنيا (محصول معناى
بيت) اول آيات اويله آيات كريمه در كه انى تلاوت ايده نك ذاتى
سرور وابتهاجده ثابت اولدى يعنى سرور وابتهاج ايله حيات
ابديه ده دائم اولور ياخود تالينك عين باصره سى اول آيات ايله
منوره اولدى (ايمدى بن اكه ديدمكه طوبالك اى قارى تحقيق
سن حبل اللهه نائل وواصل اولدك پك يابش و پك طوت حقا كه
نجات وسلامت دارين انده در ديمك مألنده اولور (و فى البيت
من البديع الجناس المضارع فى قرب وقاريها والاستعارة فى حبل
الله مع المجاز والاقتباس

* * تخميس * *

ايدر تلاوتى انفاس قارئى خوشبو * دوچشم جانى ايدر نور حقله مملو
بلندى ظاهر و باطن انك ايله همه سو * قرت بها عين قاريها فقلت له
* لقد ظفرت بحبل الله فاعتصم *

ان تتلها مستفعلن خيفة فاعلن من حرنا مستفعلن راظى فعلن
اطفأت نا مستفعلن راظى فعلن من وردها الش مستفعلن شيم فعلن
(ان تتلها خيفة من حر نار لظى) (اطفأت نار لظى من وردها الشيم)
(ناظم عليه الرحمه فضائل قرآنيه دن فضيلت اخرايى دخى بو بيت
ايله ايراد مراد ايدوب بيورر كه قوله ان تتلها ان حرف شرطدر تتلى
يتلو تلاوة قراءت معناسنه در (تتلها فعل مضارع مخاطبدر فعل

وفاعلدر جمله سنك اعرابدن محلى يوق فعل شرطدر اصلنده
تتلو ايدى حرف جازم كلمكله واو ساقط اولمشدر ها ضمير
متصل مبنى محلا منصوب تتلهانك مفعوليدر ضمير آيته راجعدر
قوله خيفة خاف فعلنك مصدريدر خاف يخاف خوفا وخيفة (خوف
خشيت معناسنه در كه تركيده قورقمق فارسيده بيم ديرلر اعرابى
خيفة لفظا منصوب تتلهانك مفعول له سيدر (شارح شيخ زاده
تميز اولمق ممكندر ديمش كما قال خيفة اما مفعول له ولك ان تجعل
تميزا اى من حيث الخيفة لا من حيث ارادة الوظيفة (قال مولانا
جامى والقسم الثانى من التميز وهو ما يرفع الابهام عن ذات مقدرة
فى نسبة فى جملة يعنى نسبتدن تميز اولور واقعا قرأن كريمى
تلاوت خشيةً اوله ليدر بو خسه مزارستانده يانجى افنديه
اهل ميتك قرأئت ايتدردكلرى يس شريف خشيت الهيدن
ناشى تلاوت اولامق كركدر لكن بو مقامده خيفة مفعول له اولمق
ظاهردر ومفعول له نك قسم ثانيسندن اولور (قال مولانا جامى
المفعول له ما فعل لاجله اى لقصد تحصيله او بسبب وجوده فعل
اى حدث مثل ضربته تأديبا مثال لما فعل لقصد تحصيله فعل
وهو الضرب فان التأديب انما يحصل بالضرب ويترتب عليه
وقعدت عن الحرب جبنا مثال لما فعل بسبب وجوده فعل وهو
القعود فان القعود انما هو وقع بسبب الجبن (قوله من حر جار مجرور
خيفة كلمه سنه متعلقدر حار باردك ضديدر حر لفظى نار لفظنه
مضافدر نار لفظى دخى لظى كلمه سنه مضاف اولمشدر لظى لفظى
اصلنده خالص آتش يالكنه ديرلر ايدى كه فارسيده تف وتاب
ديرلر بعده مطلقا ناره علم ايتمشلر (شارح شيخ زاده وفى الكشاف
لظى علما للنار منقول من اللظى بمعنى اللهب الخالص ديمش
بو صورتده غير منصرف اولور علت منع صرف علميت وتأنيثدر
سقر كبى مؤنث سماعيدر بعض شراح لظى كلمه سى جهنمك طبقهٔ
ثانيه سنك علميدر ديمش بو صورتده دخى غير منصرف اولور تنوين
تفخيم وتهويل ايچوندر ديمشلر جهنمك عظم هول ومهابتنه تنوين
اشارت ايچون اولمغله تنوين ايله قرأئت مرجحدر وغير منصرفده

تنوين ضرورت اشعارده تجويز اولنديغى مشهوردر قوله اطفأت
فعل ماضى مخاطبدر اطفادن مشتقدر اطفا سوندرمكدر اطفأت
فعل وفاعل جملهسى محلى يوق جزاء شرطدر جملهٔ شرطيه
كذلك ابيات سابقهده اولديغى كبى آياتك صفتيدر قوله نار اطفأت
قولنك مفعوليدر (قوله لظى تقديرا مجرور نارك مضاف اليهيدر
من وردها جار مجرور اطفأت كلمهسنه متعلقدر ورد بكسر الواو
مورد معناسنهدر ضمير آياته راجعدر (وانقوليده ورد واوك كسريله
صويه كلمكه ديرلر ديمشدر بو مقامده ذكر حال ارادهٔ محل اولمق
اوزره مجازا مورد ماء معناسنه اولور شبم وردهانك صفتيدر شينك
فتحى بانك كسريله صفت مشبههدر (شبم بارد ديمكدر مابه الحياة
اولان مانك موردى مورث كسب حياة وحقا كه محل ارتياح
وصفاء وانشراح اولديغى كبى ناظم قرأن كريمك دخى موجب
حياة ورحمت وفيض انوار الهى ايله مملو ومؤيد مبالغة مورد
بارد اولديغنه اشارت ايدر (كما قال شيخ زاده ولما كان الورد البارد
موضع الانتفاع والراحة والتطهر والتطهير والحياة كذلك للقرأن
موردا شبما على طريق الاستعارة التجريدية كما فى قولك رأيت
من فلان صديقا يريد اثبات الصداقة لفلان على طريق المبالغة
فههنا يريد اثبات كون القرأن موردا على الطريقة المذكورة
ديمشدر استعارهٔ تجريديهنك بيانى خاتمهده مذكوردر (شارح
درة المضيئه خلاصهٔ معنايى بو وجهله ادا ايدركه والمعنى اى
المخاطب ان تتل تلك الايات القرأنية خوفا من نار جهنم فانها
تطفيها من صاحبها وتبعده منها لقوة خواصها وكمال نفعها
اصاحبها كالادوية النافعة للمريض (قال صلى الله تعالى عليه وسلم
اقرؤا القرأن فانه يأتى يوم القيمة شفيعا لاصحابه (فائده) قال ابن جريج
طبقات النار سبعة اولها جهنم ثم لظى ثم الحطمة ثم السعير ثم سقر
ثم الجحيم ثم الهاوية فعصات الموحدين يدخلون الطبقة الاولى
والنصارى يدخلون الثانية واليهود الثالثة والصابئون الرابعة
والمجوس الخامسة اهل الشرك السادسة والمنافقون السابعة
قال الله تعالى (ان المنافقين فى الدرك الاسفل من النار) محصول

معناى بيت) اى مخاطب اكرسن اول آيات كريمهيى نار جهنمك
حرارتى خوفندن ناشى تلاوت ايدرسك اشتباه ايتمه كه نار لظى يى
اول آياتك كمال مبالغهده اولان مورد باردندن يعنى باردى ايله اطفا
ايلدك يعنى اطفا ايدرسك واقعا منبع ماء مقولهسى اولان نشيمن
دلكشالر ورطوبت هوا و برودت ولطافت ايله متصف اولان
جاى سياه حيات افزالر وقت حرارتده اطفاء حرارت ودفع
اضطراب ايلديكى مسلم و مجرب كائناتدر (ايمدى قرأن كريم دخى
بو يله اوصاف كمال مبالغه ايله متصف مورد باردر (پس نار جهنمى
اطفا ايدرسك يعنى آيات كريمهنك تلاوتندن خالى اولمه ديمك
اولور ياخود مورد لفظنك ضمير آياته اضافتى لجين الماء قبيلندن
اولورسه معنى اوصاف مذكوره اوزره مورد بارد كبى اولان آيات
كريمه ايله نار جهنمى اطفا ايدرسك صقين تلاوتندن منفك اولمه
ديمك اوله بعض نسخهده مصراع ثانيده اطفأت حر لظى واقع اولمش
اشبو عبارته نظرا بو محلده خاطر فقيره بردقيقه خطور ايدركه ناظم
اطفا اولنغى حر جهنمه نسبت ايدوب نفس جهنمه نسبت ايتمدى يعنى
جهنمى اطفا ايدرسك ديميوب حر جهنمى اطفا ايدرسك ديمكدن
مرادى ديمك استركه قرأن كريمى تلاوت ايدن كيمسه جهنمه
دخول دكل بلكه حرارتنى كوره مزقنده قالديكه جهنمه كيروب
سوزان اوله زيرا جهنمك حرارتنى مشاهده جهنمه قريب اولمغه
توقف ايتدكه جهنمه قريب دخى اولماز ديمك اولور بونك حقيقتى
شو وجهلهدركه شئ لازمى ايله نفى دليل مقامنده اولمغله حرارت كه
جهنمك لازميدر لازمك نفى وانتفاسندن البتده ملزومك نفى
وانتفاسى لازم كلور (ايمدى حرارتك نفيندن البتده جهنمك نفى
وانتفاسى لازم كلور (پس تلاوت قرأن كريم تاليدن حرارت
جهنمى نفى ودفع ايدنجه جهنمى دخى نفى ودفع لازم كلور بلكه
نار جهنمدن امين اولمق اولويتده قالور بونك مثالى ضيا لازمدر
شمس ملزومدر ضيانك نفيندن شمسك انتفاسى لازم كلور ديدكارى
اهل منطقك بو معنالردهدر خصوصا نار جهنمك حرارتى يوزسنه للك
مسافهدن احساس ومشاهده اولنور ديدكارى اوزره قول

صحیح اوزره قرآن عظیم الشانی تلاوت ایلین کیمسه ایله جهنمك
بعدی بو زمینه لك مسافه اولور عذاب ودخول قطعـا متصور
دکلدر ما انـده اولمق دخی ممکندر (وفیه من البدیع المطابقة بین
الحر والشبم والتکریر فی نارلظی والمقابلة بین الاطفـاء والنار والورد
الکنایة والمجاز والاستعـارة

* * تخمیس * *

*خواصی اولدی مجرب صایلدی معجزه‌دن *
* که بولدی بر نیجه مرضا شفا وصحت تن *
* اودر اوحرز امان هر بلاده حتی سن *
* ان تتلهـا خیفة من حر نار لظی *
*اطفأت نارلظی من وردها الشبم *

کانها ال مستفعلن حوض تب فاعلن یض الوجو مستفعلن ه به فعلن
من العصا مفاعلن ة وقد فعلن جاؤ ه کال مستفعلن حم فعلن
(کانها الحوض تبیض الوجوه به) (من العصاة وقد جاؤه کالحمم)
قوله (کانها کان حروف مشبهه دندر ضمیر متصل مبنی محلا منصوب
اسمیدر آیانه راجعدر الحوض لفظا مرفوع کان کلمه‌سنك خبریدر
الف لام عهد ایچوندر مراد (انا اعطینـاك الکوثر) آیت کریمه‌سنده
اولان حوض کوثردر بعضیـلر پیغمبر علیـه الصلاة والسلامك
موقف محشرده کنـدولره مخصوص اولان حوض دردیمشلرکه
(من شرب منه لا یظمأ ابدا) حدیث شریفی صفت کاشفه‌سیدر
لکن قول اول مرجحدر (تبیض انفعال بابندندر بیاضدن مشتقدر فعل
مضارع مؤنثدر (قوله الوجوه فاعلیدر وجوه وجهك جمعیدر وجه
ترکیده یوز فارسیـده روی دیدکلریدر لکن وجه لفظی سبب
وعلت معناسنده دخی استعمال اولنور (به جار مجرور تبیض کلمه‌سنه
متعلقدر تبیض جمله‌سی حوضدن حالدر یاخود جمله مستأنفه در
وجه شبهی بیاندر یاخود حوضدن صفتدر (من العصاة جار مجرور
محذوف کائن کلمه‌سنه متعلق وجوهدن حالدر عصاة عاصینك جمعیدر
قاضی قضاتك جمعی اولدیغی کبی الف لام کذلك عهد ایچوندر که
مراد عصاة مؤمنیدر قوله وقد جاؤه واو حالیه در قد تحقیق ایچوندر

جاؤا

جاؤا فعل ماضی مذکردر تحتنده فاعل ضمیری عصاته راجعدر
جمله‌سی عصاتدن حالدر جاؤه کلمه‌سنده اولان ضمیر بارز مبنی
محلا منصوب جاؤا کلمه‌سنك مفعولیدر حوضه راجعدر قوله کالحمم
جار مجرور کائنـا کلمه‌سنه متعلقدر جاؤا کلمه سنـك تحتنده اولان
ضمیردن حالدر حمم ضم حا و فتح میم ایله همزة وزننده حممه‌نك
جمعیـدر (بعض شراح فحمدر دیو تصریح ایتمش (شیخ زاده
الحمم جمع حمة وهی جمر انطفت نارها وبقی مسوده دیمش ترکیده
کمورید کلرینه مناسب اولور خلاصهٔ معناده (شارح درة المضیئه
بوکونه تقریر اختیار ایدرکه والمعنی ان القرأن العظیم کماء الحوض
فکمـا یزول بماء الحوض السواد الحسی عن ابدان العصـاة
فی الآخرة کذلك یزول فی الدنیا بالقرأن السواد المعنوی عن قلوب
العصاة ویحصل باتباعه نور الایمان (فائده) الحوض فی الموقف
والکوثر جار فی الجنة ماؤه اشد بیاضا من اللبن واحلی من العسل
واطیب من المسك یجری علی جنـادل اللؤلؤ حافتاه من الذهب
ویروی ان العاصی بعدما عذب فی النار واخرج منها وادخل الجنة
محترقا مسودا یشرب من ذلك المـاء ویسبح فیـه فینبت لحومه
ویستوی اعضـاءه ویکون وجهه کالبدر فی الحسن والضیاء
وینسی ماجری علیه من العذاب والالم (محصول معنای عبارت
بیت) کان قرآن کریم اول حوضـدرکه اکه عصاتدن کمور کبی
سیاه روکلر یوزلری انکله بیاض اولور یعنی روسیاه اولان مجرملر
آخرتده حوض کوثره کلوب اندن نوش ایدوب جرملری عفو اولنمغله
سفید روی اولدقلری کبی قرآن کریمی دخی تلاوت ایدن عصاة
مسلمینك (یعرف المجرمون بسیماهم) مفادنجه معصیتلری سببیله
وجوهـلرندن آثار امارت معصیت اولان سواد قسوت مظهر
عفو ومغفرت اولدقلرینه بنـاءً کیدوب وکلیا رفع اولوب
(ان الحسنات یذهبن السیئات) مفادنجه ثواب تلاوت شریفه‌سی
برکاتیله یوزلری اق ومنور وبیاض الوجه اولمقده یعنی ایشته بویله
تبییض وجوه عصاتده قرآن کریم حوض کوثر کبیدر دیمك مراد
اولور زیرا الحوض قولنـده حرف تعریف عهد ایچون اولوب

مراد حوض کوثر اولدیغی بیان اولنمش ایدی بومعنی (شارح درة المضیئه‌نك بالاده ذکر اولنان تقریری اوزره لکن بعضلردن نقل اولنان سالف الذکر تقریری ثانی اوزره معنی دیمك اولور که جهنمده کاهی مرتبد یانوب کومور کبی سیاه اولدیغی حالده عصاتدن اول حوضه کانلرك اجساد و وجوهلری اول حوضله بیاض و پر نور اولور دیمکدر وجه بعضا ذات معناسنه کلدیکنه (ویبقی وجه ربك ذوالجلال والاکرام) آیت کریمه‌سنده مفسرین ذاهب اولمشلردر (شارح مرقومك یشرب منه ویسبح فیه فینبت لحومه ویستوی اعضائه ویکون وجهه کالبدر الخ دیدیکی بومعنایه‌در (وفی البیت من البدیع التشبیه فی موضعین والمقابلة بین تبیض والمجاز فی یبض الوجوه به

* * تخمیس * *

* تلاوتینه توغلله شسته قیل کنهی *

* غریق لجهٔ نور اولیتر بوروسیهی *

* اونقد عین عنایتدن اولمه کاسد تهی *

* کانها الحوض تبیض الوجوه به *

* من العصاة وقد جاؤه کالحمم *

وکالصرا مفاعلن ط وکال فعلن میزان مع مستفعلن دلة فعلن فالقسط من مستفعلن غیرها فاعلن فی الناس لم مستفعلن یقم فعلن (وکالصراط وکالمیزان معدلة) (فالقسط من غیرها فی الناس لم یقم) وکالصراط واو عطف ایچوندر (کالصراط جار مجرور محذوف کائن کلمه‌سنه متعلق اولوب مبتداء محذوفك خبریدر تقدیری هی ای الآیات کالصراط دیمکدر جمله‌سی بیت سابقده کانها اوزرینه معطوفدر صراط جهنم اوزرینه مبسوط اولان جسر ممدود درکه قلدن اینجه وقلجدن کسکین دیمکله مشهور اولان صراط کبریدر (کالمیزان صراط اوزرینه معطوفدر میزان کندوایله اشیا وزن اولنان شیدر که ترکیده تراز و دیرلر بومقامده مراد روز جزاده اعمال مکلفین وزن اولنان میزاندر معدلة مصدر میمیدر عدلدن یعنی عدل وعدالت ایمکدر (وآنقولیده تفصیل ایدر که العدل عینك فتحی

و دالك سکونیله برنسنه‌یی محلنه وضع ایتمك که ظلمك مقابلیدر یقال عدل علیه فی القضیة من الباب الثانی وعدل ایکی کیمسه‌نك بینن برابر قلمغه دخی دیرلر یقال عدلت فلانا بفلان اذا سویت بینهما وعدل یولدن عدول ومثل معناسنه وفدیه معناسنه کلور کقوله تعالی (اوعدل ذلك) ای فداء ذلك المعدلة میمك فتحی وعینك سکونی ودالك کسریله کذلك عدل معناسنه یقال بسط الوالی عدله ومعدلته وفلان اهل المعدلة ای اهل العدل دیمشدر معدلة وجه شبه‌در کالمیزان کلمه‌سنده اولان تشبیهه ملایمدر لکن معدلة نسبتدن تمییزدر یعنی کالصراط والمیزان تشبیهنده اولان نسبتدن تمییزدر دیمك اولور که قرآن کریمی صراط ومیزانه مشابهدر دیو نسبت عدل یوندن وعدل جهتندندر یعنی قرآن کریمده اولان احکام شرعیه وسائر حکم حکمت الهیه جمله‌سی حق وعدل اوزره‌در کیمسه‌یه قطعا ظلم یوقدر مآلنده اولور لکن عدل صراطه ملایم اولمغله کالصراط قولنده وجه شبه محذوفدر که کالصراط فی المحافظة عن الوقوع فی المهالك دیمکدر یاخود کالصراط فی الاحدیة والادقیة دیمك ممکندر یعنی صراط نه‌کونه ادق وکسکین ایسه احکام ومعانیدن عبارت اولان قرآن کریم دخی فصل خصامده سیف شریعت اولمغله صراط کبی قلجدن کسکین حجت قاطعه ومعانیسی دقیق وقلدن اینجه وادق دیمك اولوب احد وادق اولمق صفتی ایله مشبه ومشبه‌به متصف اولمغله وجه شبه محذوف ادق واحد لفظلرینك معناسیدر دیمك ممکندر (قال شیخ زاده وجه الشبه بالصراط هو العصمة عن الوقوع فی المکروه والتوصل به الی المقصود ووجه الشبه فی المیزان اقامة العدل به وتبیین الراجح من المرجوح ومعدلة تمییزا ای من حیث استفادة قوانین العدل واحکامه (وکما قال درة المضیئه معدلة بیان بوجه الشبه بالصراط والمیزان ای القرآن کالصراط والمیزان فی العدل کما انهما لاظهار العدل فی الآخرة کذلك القرآن لاظهار العدل فی الدنیا فی بیان الحلال والحرام وقیل وجه الشبه فی الصراط محذوف وهو ان القرآن

ايضا احد من السيف حجة وادق من الشعر نكتة ويختلف امور الناس فى المرور الى مقاصده علما وعملا (معلوم اوله كه ناظم حرف تشبيهى مكرر تصريح ايلديكى كرك صراط وكرك ميزان هر برى مستقلا مشبه به اولدوغنه اشارت ايچوندر قوله فالقسط فاشرطيه در قسط لفظا مرفوع مبتدادر خبرى ذكرى آتى لم يقم جمله سيدر تقديرى اذا كان القرأن كالصراط والميزان فلا يقوم العدل من غيرها تقديرنده در قسط بكسر القاف عدل معناسنه در يقال اقسط الرجل فهو مقسط اذا عدل فى الامر كذلك قوله تعالى (ان الله يحب المقسطين) وارد اولمشدر قوله من غيرها مؤخر لم يقم فعلنه متعلقدر من ابتدائيه در غيرهاده اولان ضمير آياته راجعدر قوله فى الناس القسط كلمه سنه متعلقدر لم يقم فعلنه دخى متعلق اولمق جائزدر فى الناس بين امور الناس تقديرنده در ناس انس وجنه اطلاق اولنور ديمشلر حرف لم يقم فعل مضارع معلومدر جازم ايله مجزومدر تحتنده فاعل ضميرى فالقسط كلمه سنه راجعدر لم يقم كلمه سى ثبت معناسنه اولان قام دن اولورسه لم يثبت ديمك اولور واكر دام معناسنه اولان قامدن اولورسه لم يدم ديمكدر (قال شيخ زاده اى العدل فيما بين الناس لم يثبت اولم يغير الايات من قام اى ثبت اودام ويروى ان الصراط جسر ممدود على متن جهنم ادق من الشعر واحد من السيف يعبره اهل الجنة وتزل به اقدام اهل النار ويتناولهم زبانية النار بالخطاطيف والكلاليب ومن الناس من يمر مثل البرق الخاطف ومنهم كالريح ومنهم كالجواد المسرع ومنهم من يحبو حبوا الى غير ذلك مما ورد فى الحديث عن انس رضى الله عنه انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم (يؤتى بابن آدم يوم القيمة حتى يتوقف بين كفتى الميزان وتوكل به ملك فان ثقل ميزان نادى الملك بصوت يسمع الخلايق سعد فلان سعادة لا يشقى بعدها ابدا وان خف ميزانه نادى بصوت يسمع الخلايق شقى فلان شقاوة لا يسعد بعدها ابدا وعند خفة كفة الميزان اقبلت الزبانية وبايديهم مقامع من حديد عليهم ثياب من نار فيأخذون نصيب النار) فالميزان عبارة عما يعرف به مقادير الاعمال لحكمة يعلمها

الله سبحانه وعدم اطلاعنا على الحكمة لا يوجب العبث ولعل الحكمة هى ان الله تعالى لا يخفى عليه حال الذين (خلطوا عملا صالحا وآخر سيئا) ولكنها تخفى عليهم فاراد الله تعالى ان يعرفهم حقيقة حالهم ومقادير اعمالهم لتبين فضله عند العفو وعدله عند العقاب (شارح صاحب الدرة المضيئه خلاصة معناى بيتده ديمشدر كه والمعنى ان القرأن العظيم كالصراط والميزان فى اظهار العدل وحصول الفصل به بين العباد فلم يقم العدل بين الناس من غيره (محصول معناى عبارت بيت (ودخى اول قرأن كريم صراط وميزان كبيدر عدل وحقانيتده ايمدى ناس بينده عدل قرأن كريمدن غيريده قائم اولمدى يعنى ثابت ومتحقق اولمدى بلكه عدل قرأن كريمه مقصوردر ديمك اولور بو صورتده سائر كتب الهيه ده عدل اولمق اقتضا ايدر زيرا عدل قرأن كريمه مقصور اولنجه غيريده بولنماز ديمك لازم كلمكله جواب ويرمشلر كه فى الناس عبارتنده ناسدن مراد امت محمد عليه السلامدر واقعده امت محمد بيننده عدل وحقانيت قرأن كريمه مقصوردر ياخود بو مقامده كمال عدل مراددر اشبو كمال عدل ايسه قرأن كريمه مقصوردر يعنى سائر كتب الهيه ده اولان معدلته نظرله كمال عدل قرأن كريمه مقصوردر ديمك اولور قصر اضافى اولور (شارح مصنفك المراد حصر الكمال وسائر الكتب الالهية ليست فى هذه المثابة ويلايمه حصر المستفاد من قوله تعالى (ذلك الكتاب لاريب فيه) اى الكتاب الكامل الذى يستأهل ان يسمى كتابا والمراد بالناس المعهدون وهم امت محمد صلى الله عليه وسلم ولاشك ان القسط القائم بين الامة انما هو المستفاد من القرأن لاغير والحاصل ان الهداية والقسط بعد النزول وبعد البعثة مقصور عليه على ما يدل عليه الاشارة النبوية بقوله عليه السلام (ومن ابتغى الهدى بغيره اضل الله) وقوله عليه السلام (لقد كنت فيكم ما ان تمسكتم به لن تضلوا بعدى كتاب الله وعترتى) وبالجملة فالحصر اضافى ديو تفصيل وبيان ايدر (وفى البيت من البديع مراعاة النظير بين الصراط والميزان وبين العدل والقسط

* * تخميس * *

* اودر موازن ميزان شرع مستحسن *

* انكله طارطله مزهر كتاب دين كهن *

*اورتبه كيم اكه ختم اولدى حق وصدق سخن *

* وكالصراط وكالميزان معدلة *

* والقسط من غيرها فى الناس لم يقم *

لاتعجبن مستفعلن لحسو فعلن دراح ين مستفعلن كرها فعلن
تجاهلا مفاعلن وهوعى فاعلن نالحاذ فعلن قال مستفعلن فهم فعلن
(لاتعجبن لحسود راح ينكرها) (تجاهلا وهو عين الحاذق الفهم)
(ناظم عليه الرحمه قرأن كريمك مدايحندن صكره منكر اولنلرك
حالنى بيانه شروع ايتمشدر (قوله لاتعجبن فعل مضارعدر نهى
حاضردر نون خفيفه تأكيد افاده ايدر معناسى البته سن عجبلنمه
ديمكدر لاتعجبن فعلنك فاعلى ضمير مخاطبدر جمله سى سؤال مقدره
جواب اولان جملهٔ مستأنفه در شراح تقديرنده كانه قيل انت
مدحت القرأن بهذه الآيات فاتقول فى المنكرين فاجاب بقوله
لاتعجبن الخ ديمشلر لحسود جارمجرور لاتعجبن كلمه سنه متعلقدر
حسود فعول وزننده مبالغه ايچوندر حسد غيرى كيسه نك كرك
دنيوى وكرك اخروى نعمتنك زوالنى استمكدر استرسه اونعمتك
اول شخصدن كيدوب كندويه كلمه سنى طلب ايتسون كرك
ايتمسون ديمشلر غبطه غيرده اولان نعمتك مثلنى استمكدر لكن اول
غيردن نعمتك زوالنى طلب ايتمكله در حسود كاه كره عدو ومعاند
معناسنده دخى استعمال اولنور راح افعال ناقصه دندر صار
معناسنه در تحتنده اسمى اولان ضمير مستتر حسوده راجعدر قوله
ينكرها انكاردن فعل مضارعدرها ضمير منفصل مبنى محلا منصوب
ينكر فعلنك مفعوليدر فاعلى تحتنده مستتر ضمير كذلك حسوده
راجعدر جمله سى راح فعلنك خبريدر راح جمله سى حسود
كلمه سنك صفتيدر (تجاهلا ينكر فعلنك مفعول لهسيدر قعدت
عن الحرب جبنا قبيلندندر (تجاهل تفاعل بابندندر برشيئى بيلور
ايكن جهل اظهار ايدوب بيلمزلكدن كلمكدر فصحاء كفار كى كه

قرأن

قرأن كريمك طوق بشردن خارج بلاغت وفصاحتنى ادراك
ايدوب معجزهٔ كبرا اولديغنى بيلور ايكن تجاهل ايتمشلردر (وهو
واو حاليه در ضمير منفصل مبنى محلا مرفوع مبتدادر حسوده
راجعدر قوله عين خبريدر جمله سى حسوددن حالدر عين كلمه سى
الحاذق لفظنه مضافدر عين شيئك ذاتى ونفسيدر ديمشلر حاذق
عاقل وماهر ديمكدر وحذاقت مهارت معناسنه در طبيب حاذق
ديرلر الفهم فتح فا وكسرها ايله صفت مشبهه در كثير الفهم المتفطن
ديمكدر (شارح شيخ زاده صفت مشبهه اسم فاعلدن ابلغدر ديمش
بومقامده ديمك اولور كه والحال ان ذلك الحسود هو الحاذق
فى صناعة البلاغة والفهم لخواص التراكيب ومقتضيات الاحوال
ديو تقرير ايتمشدر (شارح درة المضيئه خلاصهٔ معناده ديمشدر كه
والمعنى ايها المؤمن لاتعجبن لحسود ينكر القرأن مع علمه به فان
هذا الانكار والحسد منه خبث الطبيعة و لعدم الانقياد للحق
والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

* * تخميس * *

*نه در بورتبه جسارت كه ايتمه ده اعدا *

* عناد ايلدى انكار بيلور ايكن حقا *

*اينانمه كافره كيم قصد ايدر اوحيله ربا *

*لاتعجبن لحسود راح ينكرها *

*تجاهلا وهو عين الحاذق الفهم *

قد تنكر ال مستفعلن عين ضو فاعلن ءالشمس من مستفعلن رمد فعلن
وينكر ال مفاعلن فم طع فعلن م الماء من مستفعلن سقم فعلن
(قد ينكر العين ضوء الشمس من رمد) (وينكر الفم طعم الماء من سقم)
قد تنكر قد تعليل ايچوندر ينكر فعل مضارعدر انكار دندر كه جحد
ونفى معناسنه در (قوله العين فاعليدر باصره در مؤنث سماعيدر
حرف تعريف عهد ايچوندر ضوء تنكر فعلنك مفعوليدر شمسه
مضاف لازمك ملزومه اضافتى قبيلندندر ضوء نور در تنكر جمله سى
بيت اولده اولان لا تعجبن قولندن تعليلدر من رمد جار مجرور تنكر
فعلنه متعلقدر (من تعليليه در يعنى عينك ضوئى انكار ايلديكنك

سببی وعلتی مرض رمددر که علت رمد سببیله کرکی کبی تشخیص
ایده مدیکندن نور شمسی عین انکار ایدر رمدوجع فی العین
ومرض یمنعها عن رؤیة الشیء کما هو حقه ایله تعریف ایتمشلر
وینکر کذلك فعل مضارعدر فاعلی فم کلمه‌سیدر طعم لفظی
مفعولیدر طعم دخی مایه مضافدر ینکر جمله‌سی سابق تنکر اوزرینه
معطوفدر (قوله طعم فتح طا و سکون عین ایله قوهٔ ذائقه‌نك
ادراك ایلدیکی شیدر (من سقم جار مجرور ینکر فعلنه متعلقدر
من تعلیلیه درفك طعم مائی انکارینك علتیدر (سقم وسقام مرضدر که
خروج طبیعة الانسان عن اعتداله الطبیعی ایله تعریف ایدرلر
(شارح درة المضیئه بو ایکی بیتك معناسنی بربرینه مزج ایله خلاصهٔ
معناده تقریر ایدرکه والمعنی لاتعجبن ایها السامع من انکار الحسود
الحاذق الفهم للآیات القرآنیة لعلة فی القلب فانما هو اعلی
من ذلك واقع فان العین قد تنکر ضوء الشمس من علة الرمد والفم
ینکر لذة الماء من اجل السقم مع ان الضوء من اجلی البدیهیات
والعین والفم یشاهد انهما تنکرارا ویدرکانهما دفعات فاذا وقع
الانکار من احذق الحذاق فی المحسوسات فلا غرو ان یقع الانکار
ایضا من الحاذق الفهم فی المعقولات الغیر المشاهدة اشبو ایکی
بیتك فی الحقیقه معنالری بربرینه مربوط (شارح شیخ زاده قوله
(قدتنکر العین الخ) تعلیل لقوله لاتعجبن واستبعاده دیدیکی اوزره
علت مقامنده اولمغله (محصول معنای عبارت بیت) بودرکه
ای مخاطب قرآن کریمی تجاهلانه انکار ایدن حسوده سن صقین
تعجب ایتمه یعنی انکاری تجاهلانه درحال بوکه اول حسود عین
عاقل وماهر وکثیر الفهمدر زیرا رمده مبتلا اولان عین رمددن
ناشی نور شمس بوقدر دیو انکار ایدر مع هذا رمد نور شمسی
ادراکدن مانع دکلدر بوکه تعجب اونماز حسود دخی بویله‌در
تجاهلانه انکار ایدر یوخسه قوله تعالی (الذین آتیناهم الکتاب
یعرفونه کما یعرفون ابناءهم) مصداقنجه حسود عین حاذق وکثیر
الفهمدر انکاری حقیقة دکلدر تجاهلدر (کذلك ای مخاطب
تعجب ایتمه که فم مریض خسته لکدن ناشی آبك طعم واذتی اولدیغنی

انکار ایدر قرآن کریمی انکار ایدن حسودك حالی دخی بویله‌در
یعنی فم مریضك خسته لکدن قوت ذائقه‌سی فاسد اولمغله الذ الاشیا
اولان مانك طعم ولذتنی انکار ایدر قرآن کریمی منکر اولان حسودك
دخی اسقام مهلکهٔ ضلالت ایله ذائقهٔ استعدادی فاسد وادراك
لذائذ حقدن ساقط اولمغله نعم الٓهیه اولان قرآن عظیم الشانی
انکار ایلدیکنی تعجب ایتمه دیمك مآلنده اوله (مصراع اول تجاهلانه
انکار ایدنلره نظرا در که بیلوبده انکار ایدنلردر (مصراع ثانی فساد
عقاید وضلالت جبلیتنه بناء انکار ایدنلره نظرا در (و فی البیت
من البدیع مراعاة النظیر فی کل من الشطرین والتکریر

* * تخمیس * *

* مریض کفر وضلالت طبیعت حسدن *
* شامتیله جکر درلو دردیعددن *
* عمای حق ایدیجك تلخکام طبع بدن *
* قدتنکر العین ضوء الشمس من رمد *
* وینکر الفم طعم الماء من سقم *

یاخیر من مستفعلن یمم ال فاعلن عافون سا مستفعلن حته فعلن
سعیا وفو مستفعلن ق متو فعلن ن الاینق الر مستفعلن رسم فعلن
(یاخیر من یمم العافون ساحته) (سعیا وفوق متون الاینق الرسم)
اول ممدوح عالی مقام علیه الصلاة والسلام افندیمزك معجزات
کبرالرندن اولان قرآن کریمك بو محلده نظم فضائل جلیله سنی
تمام ایدنصکره حلقهٔ ذکرومدایح رسول اللهده وجد محبت ظهوری
ایله ناظم علیه الرحمه کندوبی حالت استغراقده حضور سلطان
کائنات علیه افضل الصلاتده تخیل ایتمکین غیبتدن خطابه التفات
ایله یاخیر من دیو خطاب ایله اظهار آثار سوز وکداز محبته مبادرت
ایدر (نته کیم بو حاله مناسب بیضاوی علیه الرحمة والغفران
حضرتلری فاتحهٔ شریفه‌نك (ایاك نعبد وایاك نستعین) تفسیرنده
بیورر که ثم ذکر الحقیق بالحمد ووصف بصفات عظام تمیز بها عن
سائر الذوات وتعلق العلم بمعلوم معین خوطب بذلك ای یا من هذا
شانه نخصك بالعبادة فکان المعلوم صار عیانا والمعقول مشاهدا

والغيبة حضورا (ثم قال رحمه الله بنى اول الكلام على ما هو مبادى حال العارف من الذكر والتفكر والتأمل فى اسمائه والنظر فى الاية ثم قفى بما هو منتهى امره وهو ان يخوض لجة الوصول ويصير من اهل المشاهدة عيانا ويناجيه شفاها (ايمدى بيضاوينك ذكر ايلديكى اشبو حضور ومشاهدهٔ حالى ناظم قصيده عليه الرحمه حضرتلرينه پيغمبر آخر الزمان افنديمزك مدايح عليه لرى اثناسنده كمال علاقه ومحبتلرى ايله ظهورى احتمال اقربدر (ياخير من يا حرف ندادر خير منادا اى مضاف اولمغله منصوب اولمشدر (نته كيم ملا جامى عليه الرحمه نك تفصيلاتنن خلاصه سى بودر كه ويبنى المنادى على الضمة او الالف او الواو اذا كان مفردا اى لا يكون مضافا ولا شبه مضاف واعلم ان شبه مضاف كل اسم لا يتم معناه الا بانضمام امر آخر اليه معرفة اما قبل الندا نحو يا زيد ويا زيدان ويا زيدون او بعد النداء نحو يا رجلا خطابا لرجل معين وينجر المنادى بلام الاستغاثة نحو يا لزيد ويفتح مبنيا على الفتح بالحاق الف الاستغاثة ولا لام فيه نحو زيداه بالحاق الهاء وينصب ما سواهما بالمفعولية اى ما سوى المفرد المعرفة يعنى ما لا يكون مفردا بان يكون مضافا مثل يا عبد الله او بان يكون شبه مضاف مثل طالعا جبلا وما يكون مفردا لكن لا يكون معرفة مثل يا رجلا خذ بيدى مقولا لرجل غير معين اذ لو كان رجلا معينا يكون من قبيل المعرفة بعد النداء كما سبق والقسم الرابع ما لا يكون مفردا ولا معرفة نحو يا حسنا وجهه وقوله وجهه فاعل حسنا (وانقوليده خير كلمه سى شر مقابليدر شر يرا مزلقدر ديمش معلوم اوله كه بوند انك جوابى بيت آتيده اولان (سريت من حرم الخ عبارتيدر (من يعم من اسم موصولدر مفرد اللفظ مجموع المعنادر على سبيل الاستغراق الجمعى ياخود على سبيل الفرد هر برفرده شامل اولور مقوله سندن اولمغله بو مقامده نون ايله اولان الذين معناسنه اولورسه (ساحته كلمه سنده اولان ضمير من كلمه سنه راجع اولور لكن من كلمه سنك لفظى مفرد مجموع المعنى اولديغى اعتباريله در واكر من لفظى بلا نون اولان الذى معناسنه اولورسه ساحته قولنده اولان ضمير من كلمه سنك لفظى اعتباريله بلا تكلف

من كلمه سنه راجع اولور لكن كل كلمه سى تقدير اولنوب (ياخير الذين يمم ياخود (ياخير كل الذى يمم العافون ديمك اولور (درة المضيئه اى ياخير الذين يمم او ياخير الذى يمم ديو تفسير ايدر قوله يمم فعل مضارعدر تشديد ايله امم يمم كلور ام قصد معناسنه در قوله تعالى (فتيمموا صعيدا طيبا) بيورلمشد عافون اسم فاعلدر عافك جمعيدر اعلالى غاز وغازون كبيدر عافى سائل ديمكد راصل لغتده عاف خالى معنا سنه در سائل تهى دست اولمغله عاف ديمشلردر جمع مذكر سالمك حالت رفعى واو ايله اولمغله عافون كلمه سى يمم فعلنك فاعليدر يمم جمله سى من موصولك صله سيدر من مع صلته ياخير كلمه سنك مضاف اليهيدر ساحته لفظا منصوب يمم فعلنك مفعوليدر ضميره مضافدر ضمير من موصوله راجعدر شراح ساحة الدار فناها ديمشلر (وانقوايده فنا لغتده اونك جانبنده اولان ميدانه ديرلر ديديكى اوزه بو مقامده مراد خانه نك قپوسى اوكنده اولان ميداندر كه باب كرماده سائللرك وضعفا انك (ملجا وتذال وسؤاللريدر سعيا يمم فعلنك فاعلى اولان عافون كلمه سندن حالدر (سعى سرعتله يورمكه ديرلر ساعين فى المشى ديمك اولور (قال المصنفك عليه الرحمه سعيا حال من الفاعل بمعنى عدوا من قولهم سعى رجل سعيا عدا عدوا ياخود محذوف يسعون فعلنك مفعول مطلقيدر يسعون سعيا تقديرنده اولوب جمله سى فاعلدن حال واقع اولور قوله وفوق واو عاطفه در نصبله محذوف راكبين ياخود كائنين كلمه سنك ظرفيدر كه راكبين جمله سى سعيا اوزرينه معطوف اولدقده يمم العافون حال كونهم راكبين فوق الخ تقديرنده در زيرا معطوف معطوف عليهك حكمنده اولمغله معطوف دخى معناده حال اولور متون لفظى فوقك مضاف اليهيدر (متون متنك جمعيدر متن تركيده ارقه در كه عربيده ظهر ديرلر (اينق بتقديم الياء على النون وبفتح الهمزة وسكون الياء وضم النون ناقه نك جمعيدر اينق اصلنده انوق ايدى افعل وزننده در واو اوزره ضمه ثقيل اولمغله قلب مكان اولنوب واو نون اوزرينه تقديم اولندن صكره اونق اولور تخفيف ايچون واو يايه قلب اولندى اينق اولدى قوله الرسم

جر ایله اینق کلمه سنك صفتیدر رسم عنق وزننده رسومك جمعیدر
(نته کیم رسل رسولك جمعی اولدیغی کبی (شارح شیخ زاده الرسوم
هی الناقة التی یؤثر فوق الارض من شدة الوطی والتی یبقی علی
السیر یوما ولیلة دیمش (ایمدی بو صفت ایله متصف اولان ناقه یه
قوت سیر وسرعت لازم کلمکله اینق الرسم لفظیله اشبو معنای
لازمی اولان قوت سیر وسرعت مشی معناسی بطریق الکنایه
مراددر زیرا کنایه لفظ یراد به لازم معناه ایله تعریف اولنمشدر
(محصول معنای عبارت بیت) ای اول ذواتك که انلرك سائلار
ماشیا وکمی قوی السیر وسریع المشی اولان دوه لرك ارقه سنه
راکب اولدقلری حالده پیشکاه باب دولتنی قصد ایدرلر ای اول
ذواتك خیرلوسی سریت من حرم الخ تقدیرنده در یعنی سائلار
کمال شوق وامید عنایت واحساندن ناشی سرعت ایله ماشیا
ورا کبا درکاه سعادتنی قصد وارزوا ایلدکلری ذوات کریم الشانك
ای خیرلوسی محبوب خدا سریت من حرم الی حرم جواب ندادر
لکن ناظمك عافون قولیله سائلاردن مرادی جر وسؤال اربابندن
اولان سائلار دکلدر بلکه مفلس خیر اعمال وتهی دستان سرمایهٔ
حسنات اولان بزم کبی مجرم روسیهلر درکه (ملا جامی قدس سره
السامی کمربند عزم زیارت اولدقده (بیت) محمل رحلت ببند ای
ساربان کز شوق یار (می کشد هردم برویم قطره های خون قطار)
دیدیکی کفتهٔ کریه خیزه ماصدق قافلهٔ شوق واشتیاق ایله زیارته
عزیمت وعتبهٔ علیهٔ حرم روضهٔ مطهره یه یعنی درکاه والای
رسول الله هه یوز سوروب واصل سر منزل سعادت دارین اولمغله
پیاده وسوار صرف قدرت واستطاعت بلکه طرف بذل
نقدینهٔ جانله ازدحام وقصد وتوجه ایدرلر کما قال الله تعالی (یأتوك
رجالا وعلی کل ضامر یأتین من کل فج عمیق (نته کیم روزنهٔ دل
بیقراری مهب هوای حجاز اولان عشاق زوار بی آرامدن چلبی
زاده علیه الرحمه مدینهٔ منوره قصاسیله بکام ورو براه عزیمت
* اولدقده دیمشدر شعر *

ای ساربان زمامی چك سمت کوی یاره
ویرانه دلده زیرا یر قالمدی قراره

بیم ظلام شبدن اولمه صقین وهمناك
آه شراره بارم حاجتمی قور نهاره

آزرده پای اولورسه جمازه‌ك ایلیم فرش
دیباجهٔ حبیبم شوق ایله رهکذاره

ای ساربان مشفق هیچ اولمدکمی عاشق
آهسته رولك ایته رحم ایلیوب بوزاره

بن دردمند عشقم بر یرده قلمم آرام
تا واصل اولمینجه سرحد کوی یاره

اول کوی جانفزا کیم اهل نظرده کشمز
بر سنك ریزه سینی بیك در شاهواره

اول کوی عرش رتبت کیم خاك عطرناکن
مالشکر ایلمش حق پیشانیٔ کباره

دار السکینه یعنی شهر مدینه کا اولدر
عز وشرفله مأوی سلطان کامکاره

سلطان ملك سرمد محبوب حق محمد
کیم قوللغی شرفدر شاهان تاجداره

ای جمله عالمینه محضا عطاسی حقك
سندن اولور اولورسه عاصم فقیره چاره

* * تخمیس * *

جهان صفا ایله ساعیٔ درکهك همه سو
حریم کعبهٔ مقصوده اولدیلر رخسو

اوسمته قافلهٔ اهل مطلب ایتدی غلو
یا خیر من یمم العافون ساحته

(سعیا وفوق متون الاینق الرسم)

ومن هوال مفاعلن آیة ال فاعلن کبری لمع مستفعلن تبر فعلن
ومن هون مفاعلن نعمة ال فاعلن عظمی لمغ مستفعلن تنم فعلن
(ومن هو الآیة الکبری لمعتبر) (ومن هو النعمة العظمی لمغتنم)

ناظم علیه الرحمه بیت سابقده ذکر اولندیغی اوزره سرمستیٔ
رحیق عشق محمدی علیه السلام ایله کمال شوقندن بو بیت انشادنده
دخی کندوبی حضور دولت سلطان رسالت پناهده تخیل ایدوب
غیبدن خطابه التفات طریقه سیله بیت اولده اولان منادی اوزره
عطفله و یاخود حرف ندای مقدر ایله بیوررلر که (قوله ومن هو الآیة
من موصوله در هو ضمیر منفصل مبنی محلا مرفوع مبتدادر الآیة لفظا
مرفوع خبریدر جمله سی من کلمه سنك صله سیدر صله جمله سی
بیت سابقده مذکور اولان منادی اوزرینه معطوفدر ویامن
هو الآیة الکبری تقدیرنده در (مبتدا ایله خبر بیننده تذکیرا وتأنیثا
مطابقت شرط ایکن خبر واقع اولان آیت مؤنثدر ومن هی الآیة
الکبری دیمك استر ایدی دیو سؤال کلمز زیرا قاعده در که اذا وقع
الضمیر بین المذکر والمؤنث یجوز فیه الوجهان باعتبارین دیمشلردر
(آیت لغتده علامتدر دلیل ومعرف معناسنه دخی اطلاق اولنور
و بو مقامده دلیل معناسنه در (قوله الکبری اکبرك مؤنثیدر تقدیرا
مرفوع آیتك صفتیدر (قوله لمعتبر جار مجرور آیت کلمه سنك معنای
وصفیسی اعتباریله آیت کلمه سنه متعلقدر یاخود جار مجرور کائنا
محذوفنه متعلق اولوب آیت لفظندن حالدر (معتبر اسم فاعلدر
متأمل کامل معناسنه در (شارح درة المضیئه دیمش که المعتبر
دیمك عموم اوزره هر معتبر دیمکدر زیرا نکره سیاق نفیده واقع
اولسه لا رجل فی الدار کبی عموم افاده ایلدیکی کبی نکره اثباتده
دخی عموم افاده ایدر کقوله تعالی (علمت نفس ماقدمت) ای کل
نفس کبی که نفس نکره در بو مقامده لمعتبر لمستدل دیمکدر (معلوم
اوله که شراح بو مقامده معتبر ایله مراد مستدلدر آیت دلیل دیمکدر
دلیل اولان آیت کبرادن مراد ذات فخر کائنات علیه الصلاة
والسلامدر که وجود حقه دلیلدر دیمشلر لکن نه صورت ایله دلیل
اولور کرکی کبی تفصیل ایتمشلر (بو حقیر ناتوان ایکی وجهله
عاجزانه بیانه مبادرت ایدر وجه اول حکما اثبات وجود واجبده
دیمشلر که استدلالنا بوجود الواجب بانه لاشك فی وجود موجود
فهذه الموجود معلوم موجود بالضرورة فذلك الموجود ان قلت

انه واجب ثبت المطلوب وان قلت انه ممکن فالممکن محتاج الی العلة
فالعلة ان قلت انها واجب ثبت المطلوب وان قلت انه ممکن یتسلسل
وینتهی آخرا الی الواجب (ایمدی وجود واجبی اثبات ایچون
حکمانك ایراد ایلدکلری لاشك فی وجود موجود کلاملرنده اولان
موجودی (ناظم علیه الرحمه تبرکا ذات محمد علیه الصلاة والسلامی
فرض ایدوب لمعتبر قوالیله معتبردن مراد وجود حقه استدلال
مراد ایدن کیمسنه در (ایمدی اویله مستدل وجود محمدی علیه السلام
آیت کبری و دلیل اولدیغنه ناظم هو الآیة الکبری لمعتبر قوالیله
مذهب حکما اوزره استدلاله اشارت ایدر دیمك ممکندر بوندن
ماعدا (شارح شیخ زاده وکونه آیة الکبری یظهر للفطن مما سبق
من بیان صفاته ومما سیأتی من شرح کمالاته دیدیکی اوزره ذات
کریم سلطان المرسلین علیه الصلاة والسلام افندیمزك (انك لعلی
خلق عظیم) آیت کریمه سی مفادنجه مستجمع اولدیغی جلائل
صفات وکمال مکارم اخلاق کریمه لریکه ناظم ماسبقده وآتیده
خلقا وخلقا نهایت مرتبه ده احراز ملاحت وحسن وکمالات
بیوردقلرینی وسائر محاسن اخلاق ومدایح جلیله لرنی امکانی قدر
انشاد ایله تعداد ایتمش ایدی ایمدی (بیت) صورتکر جمال تو بنهاد
نقطهٔ (از بهر امتحان قلم آفتاب شد) مصداقنجه اویله اوصاف عظیمه
ومدایح جلیله نك مظهری وسپهر حسن وجمالك شمس انوری اولان
ذاتك لاشك بر صانعی وموجدی اولدیغنه واول موجد صانع دخی نه
رتبه قدرت کامله صاحبی اولدیغنه ذات محمدی علیه الصلاة والسلام
کذلك دلیل واضح اولور بیت نقاش صنعی نقشدن آگاه اولان بیلور
قدر جمالی عارف بالله اولان بیلور) ایمدی بو ایکی صورتده وجود
محمدی هم واجب تعالینك وجودنه وهم صفات کمال ایله اتصافنه
مستدل ایچون دلیل اولور (وجه ثانی سر رشتهٔ نور الهی اولان
ذات محمدیه یه تعبید قلنان علوم اولین وآخرینی جامع وحکمت عقلیه
وشرعیه یی محتوی افراد بشردن بر احدك مظهر اولمدیغی
فیوضات الهیه شها دتندن غیری دعوای نبوتلرینی مصدق
کندودن ظهور ایدن خوارق عادت مقوله سی معجزات باهرات ایله

طرف حقدن مبعوث پیغمبر باهر البینات اولدیغی مثبت ومسلم اولمغله فرستادۀ خدای متعال اولان بویله نبی عصمت قرینده احتمال کذب وافترا محالاتدن اولغین واجب الوجود اولان معبود بالحق جل وعلی موجوددر وقرآن کریم کلام حقدر دیو ویردیکی خبرلر جمله صادق وواقعه مطابق اولمق اقتضا ایتدیکنه بناء ذات محمدی بووجهله دخی وجود حقه دلیل بلکه دلیل ناطق و آیت کبری اولدیغی ظاهردر (کما قال الله تعالی للنبی صلی الله علیه وسلم (وانك لتهدی الی صراط مستقیم) (پس ناظم لمعتبر دیدیکی اوزره ذات محمدیه صوری ومعنوی بصر و بصیرت ایله نظر وفکر وتأمل ایدن ارباب نظر واعتبار ایچون پیغمبر آخر الزمان علیه الصلاة والسلام حضرتلری بالاده تفصیل اولندیغی اوزره دلیل وآیت کبری اولمش اولور (نته کیم شارح مصنفك علیه الرحمه دیمشدر که یشیر الناظم الی ان ذات الحضرة اعظم الدلائل علی الحق سبحانه وتعالی بالنسبة الی المعتبرین ای مستبصرین الذین انفتح ابواب بواطنهم بنور الاستدلال بالدلائل علی وجود الحق تعالی وتقدس (قال شیخزاده والمراد من المعتبر المستدل علی وجود الحق تعالی وعلی دینه الحق الممیز بین الحق والباطل (قوله ومن هو النعمة واو عاطفهدر من كذلك موصوله در هو النعمة مبتدا وخبردر جملهسی من موصولك صله سیدر من مع صلته جملهسی مصراع اولده اولان من هو اوزرینه معطوفدر اشبو بیتده مصراع اولده مصراع ثانیده اولان ضمیر فصل ادات قصردندر كذلك مسند معرف اولمق مسند الیهه مسندك قصرنی افاده ایتمکله آیت کبری اولمق ونعمت عظمی اولمق پیغمبریمز علیه الصلاة والسلامه مقصور اولدیغنی مفید اولور نعمت منعم به معناسنهدر (شارح حنفی واما كونه صلی الله علیه وسلم النعمة العظمی فلان النعمة قد یطلق علی المنعم به ولم ینعم علی عباده بنعمة اعظم مما انعم به ای برسول الله صلی الله علیه وسلم علیهم بارسال سید المرسلین الذی ارسل رحمة للعالمین وذلك فان عظم النعمة بحسب عظم فائدتها ولا فائدة اتم من نعمة الاسلام الذی

یترتب علیه سعادة الدارین ومن عدمه یترتب عذاب الابدی وهو صلی الله علیه وسلم سبب لهذه النعمة العظمی والسبب للنعمة العظمی نعمة عظمی دیمشدر قوله عظمی اسم تفضیلدر اعظمك مؤنثیدر تقدیرا مرفوع نعمتك صفتیدر لمغتنم جار مجرور نعمة قولنه متعلقدر مغتنم اسم فاعلدر غنیمت طوتوجی ومنتفع اولیجی معناسنهدر دیمشلر (صاحب الدرة الاغتنام اخذ الشیء غنیمة دیمش (شارح مصنفك والمغتنم اغتنمه ای عده غنیمة دیو معنی ویرر لكن استعمالاتده اغتنام برشیئی غنیمت بیلمك یعنی انده كندویه منفعت وفائدۀ كثیره بیلمك معنالرینه اطلاق واستعمال اولنور (محصول معنای عبارت بیت) ای وجود حقه مستدل ومتأمل ایچون دلیل وآیت کبری اولان ودخی مغتنم ایچون یعنی منفعت وكندویه فوائد كثیرهیی بولیجی ایچون نعمت عظمی اولان ای ذات جلیل الشان سریت من حرم لیلا الی حرم دیمك اولور پیغمبر آخر الزمان علیه الصلاة والسلام افندیمزك وجود حقه وصفات كماله نه وجهله آیت کبری ودلیل ناطق صحیح المقدمات اولدیغی ونه كونه نعمت عظمی ایدوكی بالاده علی قدر الطاقة افاده وتفصیل اولنمشدی تكراره احتیاج یوقدر (وفی البیت من البدیع من التشطیر والترصیع والاستعارة والترشیح

* * تجنیس * *

*چیقوب همان یالکز قدرتیله مقتدرن *

چیقردی خارجه دعوای بعث مستترن

* که ذاتی اعظمیدر معجزات مشتهرن*

* ومن هو الآیة الکبری لمعتبر*

ومن هو النعمة العظمی لمغتنم

سریت من مفاعلن حرم فعلن لیلا الی مستفعلن حرم فعلن

کماسری ال مفاعلن بدر فی فاعلن داج من الظ مستفعلن ظلم فعلن

(سریت من حرم لیلا الی حرم) (کما سری البدر فی داج من الظلم)

(سریت فعل ماضی مخاطبدر بیت متقدمده منادی اولان سرور کائنات علیه افضل التحیات بو بیتده مخاطبدر که تاء خطاب سریت

فعلنك فاعليدر جمله سی بیت اسبقده اولان حرف ندانك جوابیدر
سری یسری ایکنجی بابدندر سری دن مشتقدر سری کیجه ایله یورمکدر
(شراح یقال سریت سری و مسری واسریت اذا سرت لیلا
فکلها بمعنی واحد دیمشلر (من حرم من ابتدائیه در جار مجرور سریت
فعلنه متعلقدر حرمدن مراد مسجد حرامدر که بعض اشیاء مباحه
حرم مکهٔ مکرمه ده حرام قلنمشدر قطع شجر و کمسه یه تعرض
اولنمق کبی مثلا جانی و قاتل دخی حرم شریفه داخل اولدقده
تعرض اولنماز وجه تسمیه بودر (شارح حنفی والحرام الموضع
الذی اوجب الشارع احترامه وحرم فیه علی الناس ان یأتوا فیه
بما یدل علی هتك الحرم والمراد بالحرم مکة و بیت المقدس وان لم
یکن له حرم دیمش (قوله لیلا سریت فعلنك ظرفیدر یعنی مفعول
فیهیدر لیلا بحسب العوامل معرب اولان ظروف زمان محدوددندر
سری چونکه کیجه یورمکدر لیلا تأکید اولور سریت امس لیلا
وسقاه ماء استعمالاتی کبی زیرا مطلقا سقی لغتده ماء ایله سقیه دیرلر
(ایمدی ماء لفظی تأکید اولور (الی حرم کذلك جار مجرور سریت
فعلنه متعلقدر بو بیتده حرم ثانی ایله مراد مسجد اقصادر زیرا
مسجد اقصاده حرم یوقدر (ناظم رحمه الله مسجد اقصانك عند الله
وعند الناس حرمتنه نظرله مسجد اقصا یه حرم اطلاق ایتمش
ونکره بعینه اعاده اولنسه ثانی اولك غیری اولور بو قاعده یه
بناء حرم لفظی ایکی محلده نکره کتوروب حرم ثانی حرم اوله
مغایر اولدیغنه اشارت مراد ایتمشدر دیمشلر (شارح بو مصراع
دلالاده (سبحان الذی اسری بعبده لیلا من المسجد الحرام
الی المسجد الاقصی) آیت کریمه سندن اقتباسدن خالی دکلدر
دیدیلر (کما سری کاف مثل معناسنه در ما مصدریه در سری رمی
کبی فعل ماضی در (قوله البدر فاعلیدر جمله سی تاویل مصدر ده
مثل کلمه سنك مضاف الیهیدر مثل کلمه سی سریت فعلنك مفعول
مطلقی اولان محذوف سیرا کلمه سنك صفتیدر قمره اون دردنجی
کیجه سنده بدر دیرلر (بعض شراح سمی القمر بدرا لتمامه وکمال
نوره دیمش (فی داج جار مجرور سریت فعلنه متعلقدر داج اسم

فاعلدر

فاعلدر اصلنده داجی ایدی قاض اعلالی کبی اعلال اولنور (قال
المصنف قوله داج ای ظلمة من الدجیة وهی الظلمة دجی قراکلق
معناسنه در یقال داج اللیل اذا اظلم دیمش (قوله من الظلم ضم ظا وفتح
لام ایله ظلمتك جمعیدر محذوف کائن کلمه سنه متعلق اولوب داجك
صفتیدر (شارح مشار الیه قوله من الظلم تأکید داج ای فی ظلمة
معدودة من جملة الظلم و الظلماء خلاف النور و نسبة سراه
علیه الصلاة والسلام بسری البدر یتضمن سرعة السیر وقطع
المنازل علی الکیفیة المخصوصة والانارة دیمش لکن اشبو تشبیهده
اولان وجه شبه که انواردر مشبه اولان صاحب سعادت افندیمزده
زیاده واقوادر لکن قاعده بودرکه وجه شبه مشبه بهده زیاده
اولنقدر دیو سؤال کلمز زیرا قلب تشبیه مقوله سندندر که بلاغتدن
معدوددر ابیات قصیده دن ماسبقده (کالدهر فی ترف والبدر فی شرف
بیتنده تفصیل اولنمشدر (شارح شیخ زاده بو مقامده دیمشدر که
یشیر الناظم الی اعجب امر فی الامور جری بین الله و بین افضل
خلقه واخص عباده واحبهم الیه واعظمهم قدرا واعلاهم رتبة
وهو قوله سبحانه وتعالی (سبحان الذی اسری بعبده لیلا) واشار
الی حریة نبینا صلی الله تعالی علیه وسلم عن عبودیة الموجودات
بوساطة فیض التجلیات وخروجه عن قید رق وجوده بجذبات
جناب الاحدیة حیث اضاف سبحانه تعالی الفعل الی ذاته عز وجل
وقال (اسری) ولم یقل سری فلم یضف الفعل الیه علیه الصلاة
والسلام بخلاف ما قال فی معراج موسی علیه السلام حیث اضاف
المجیئ الیه وقال عز وجل (فلما جاء موسی لمیقاتنا) اشعارا لبقاء اسمه
ورسمه انتهی (محصول معنای عبارت بیت) ای متأمل ومستدل
ایچون دلیل اکبر وآیت کبری اولان ذات جلیل الشان کیجه ده
حرم مکه دن مسجد اقصایه سیر ایلدك بدرك ظلمتدن اولان
قراکلقده سیر ایلدیکی کبی یعنی یا رسول الله سن بو دعوت حقك
وسعادت عظمانك مظهری سین بو توقیر و تشریف سا که مخصوص
اولدی انبیادن برینه میسر اولمدی دیمك ایله مدایح مراد ایدر

** تخمیس **

* عزیمتن طو یحق اجدی باب مغتنمن *
* یر ایتدی مقصد اقصی حریم محترمن *
* بولوب او برج شرف سعد اکبر عظمن *
* سریت من حرم لیـلا الی حرم *
* کما سری البدر فی داج من الظلم *

و بت تر مفاعلن قی الی فاعلن ان نلت من مستفعلن زلة فعلن من قاب قو مستفعلن سین لم فاعلن تدرك ولم مستفعلن ترم فعلن (و بت ترقی الی ان نلت منزلة) (من قاب قوسـین لم تدرك ولم ترم) قوله و بت واو عاطفه در بت افعال ناقصه دندر که لتقریر الفاعل علی وصف ایله نحات تعریف ایتمشـدر بت بانك کسریله فعل ماضی مخاطبدر بعت وزننـده در اصلی بیت در بعت فعلنك اعلالی کبی اعلال اولنور بات یبیت بیوتا کلور که کیجه اشلمکه دیرلر فلان بات لفعل کذا اذا فعله لیلا وفلان یظل یفعل کذا اذا فعله نهارا دیو معنی ویررلر (نته کیم تعب ومحنت روز کار ایله جانندن اوصانمش بردردمند دیمشدر (بیت) اظل ارعی وابیت اطحن (والموت من بعض الحیاة اهون) عربستانده طحن ال دکرمنی ایله اکثریا کیجه لرده اولور اظل کاهی صار معناسنده دخی استعمال اولنور (بت فعلنده ضمیر مخاطب اسمیدر جمله سی حرف ندانك خبری اولان بیت اولده مذکورسریت کلمه سی اوزرینه معطوفدر (ترقی رقی یرقی رقیدن رضی یرضی ترضی کبی فعل مضارع مخاطبدر ترقی صعد معنـاسنه اولان رقیدن ترقی کلمه سی چیقدك صعود ایتدك دیمکدر ترقی فعل وفاعل جمله سی محلا منصوب بت فعلنك خبریدر بوصورتده بت افعال ناقصه دن اولوب صار معناسنه در افعال ناقصه نك معناسی فاعلی ایله تمام اولمدیغندن ناقصه تسمیه اولنمشدر مثلا کان زید دیمك زید اولدی دیمکدر معنی تام اولمـاز که زید نه اولدی غنی می اولدی یوخسه عالم می یاخود منصبی اولدی معلوم دکلدر تا که مفعولی کلورسه معنی تام اولوب منفهم اولور (بعض شراح بت تامه در بوصورتده ترقی جمله سی بت فعلنك فاعلندن حال اولور زیرا افعال ناقصه تامه اولدقده فاعل ایله اکتفا ایدر مفعول اولمغه حاجت

یوقدر مثلا کان کلمه سی ثبت ووقع معناسنه اولور دیمش قوله الی ان نلت حرف جر انتهاء غایت ایچوندر ان مصدریه در نلت ایکنجی بابدن نال ینال کلور اصلی نیلت در خاف اصلی خوفت کبی اعلال اولنور معناسی سن نائل اولدك یعنی واصل اولدك و بولدك دیمکدر نلت فعل ماضی مخاطبدر مع فاعله جمله سی تأویل مفردده ترقی فعلنه متعلقدر منزلة نلت فعلنك مفعولیدر منزلة مرتبة عظیمة دیمکدر قوله من قاب قوسین جار مجرور ظرف مستقردر یعنی محذوف کائن کلمه سنه متعلقدر قاب مقدار معناسنه در قوسین لفظنه مضافدر قوسین قوسك تثنیه سیدر ناظمك من قاب قوسین کلامنك معناسی انلرك بینی ایکی قوس مقدارندندر دیمکدر یعنی بینلری غایت قریبدر دیمك اولور واکر قاب لفظی نصبله اوقنورسه ناظمك من قاب قوسین کلامنده لفظی مراد اولوب قرآن کریمده اولان قاب قوسین آیتندن دیمك اولور (نته کیم تفصیلی کلور قاب قوسـین عند العرب غایت قربدن عبارت اولدیغی (شـارح درة المضیئه وهذا عبارة عن غایة القرب عند العرب وکانت العرب یعبر عن قرب المسافة بالقوس والقوسـین وهذا اشارة الی الآیة الکریمة (فکان قاب قوسـین او ادنی) ولهـذا قیل یقرأ قاب بالنصب علی الحکایة ای انه علیه السلام کان فی قربه الی الله تعالی مقـدار قوسین او اقل من ذلك دیمش (شـارح مصنفك علیه الرحمه قاب قوسین کلامنك بومعنـاده عربك استعمالنك اصلنی ومبنـاسنی بووجهله تفصیل ایدرکه قوله منزلة المنزلة الرتبة من قاب قوسین بیان لتلك المنزلة والقاب القدر (والقوس معروف مذکر ومؤنث فالباء من قاب مفتوحة علی انه حکایة عما وقع فی التنزیل واشارة الی قوله تعـالی (فکان قاب قوسین او ادنی) قال صاحب الکشـاف التقدیر فکان مقدار مسافة قربه قدر قوسـین هذه الاضـافات محذوف ثم قال القـاب المقدار فاختلف المفسرون فی القوسـین فجمهور ائمـة التفسیر علی ان المراد بالقوس ماهو المعروف وهو ما یرمی به ثم اشتغلوا ببیان وجه التقدیر بقوسـین قالوا ان الخلیفتین کانا اذا اراد اعقـدا لصفا بین قوسیهما یشیران الی تظاهرهما

فذلك مبنى على عادة العرب وذهب بعضهم الى ان المراد بالقوس الذراع اذ القوس مايقاس به ثم اختلفوا فى مرجع ضمير قوله تعالى (فكان منهم من يقول هو جبريل عليه السلام اى كان مقدار مسافة قرب جبريل من محمد عليه الصلاة والسلام والاكثرون على ان المعنى كان مسافة قرب محمد عليه الصلاة والسلام من ربه تعالى عز وجل ومبنى كلام الناظم على هذا فعلى هذا فمعنى الدنو دنو الالفة لادنو الذاتية ودنو الاكرام لادنو الاجسام ودنو الوصال لادنو الاتصال ديمش (ايمدى بو تحريراتدن منفهم اولديكه ناظمك من قاب قوسين كلامنده اولان قاب لفظى من ايله مجرور قرائت اولنورسه ديمك اولور كه اول رتبه ومنزله قاب قوسين دن ايدى يعنى حقه مقدار قوسين ايدى (خلاصه يعنى حقه غايت قريب ايدى اول منزله ديمك اولور اكر سالف الذكر قاب كلمه سى فتح ايله قرائت اولنورسه قرأن كريمده اولان (قاب قوسين) آيت كريمه سى مراد اولور كه قاب فتحله اولوب آيت كريمه نك نظم ومعناسى مراد اوله يعنى اول رتبه ومنزله قرأنده اولان (قاب قوسين) دن ايدى ديمك اولور قرأن كريمده اولان (قاب قوسين) آيت كريمه سنك نه ديمكدر معناسى (كشافدن نقل ايله شراحك تفصيلندن بالاده معلوم اولمش اولدى فارجع اليه (قوله لم تدرك مجهول صيغه سى اوزره فعل مضارعدر تحتنده قائممقام فاعلى ضمير منزله لفظنه راجعدر تدرك جمله سى منزله كلمه سنك صفتيدر (تدرك ادراكدندر ادراك برشيئه وصول واوشيئى احرازدر حتى عقلك برمعلومه وصول واستحضارينه ادراك ديرلر لم تدرك ديمك اول رتبهٔ جليله برمنزله دركه براحد انى ادراك ايتممشدر ديمك اولور يعنى وصول واكه نائل اولوب اول رتبه يى كيمسه احراز ايتممشدر ياخود برمنزلهٔ جليله دركه تصوردن خارج اولمغله ادراك اولنماز (ايمدى بو صورت ثانيه ده اول رتبهٔ جليله طلب اولنمق دخى لازم كلور زيرا برتبه يى طلب بهرحال قبل الطلب تصوره وادراكه توقف ايدر زيرا مجهول مطلق طلب محالدر ديرلر (نته كيم منطقده مبيندركه برشيئه شروع اوشيئى وجه ما ايله تصوره توقف ايدر

زيرا مجهول مطلق طلب وتصور محالدر ديديلر (قوله ولم ترم رام يروم دندر ترام فعلى تقام كبيدر لم جازم كلمكله لم ترم اولدى لم ترم اصلنده تروم ايدى تقوم كبى اعلال اولنمشدر لم ترم لم تطلب معناسنه در يعنى اول منزلهٔ عاليه برتبهٔ ساميه دركه هركس اكه وصول واحراز حدى اولمديغى بيلوب انى طلب قيدنده اولمغله اول منزله طلب اولنممشدر مثلا سرير سلطنتى پادشاهدن غيرى كيم طلبده اولور كيمسه طلب غائله سنده اولماز (شارح درة المضيئه خلاصهٔ معناده ديمش كه والمعنى صرت راقيا الى المنازل العلية والمقامات السنية حتى وصلت الى (قاب قوسين) فى القرب من الحق سبحانه وتعالى وهذه المنزلة لم تكن مدركة ولا مطلوبة لغيرك لعزتها وشرافتها ايها النبى العربى صلى الله تعالى عليك وعلى جميع المرسلين بعض شراح بو وجهله معنى ويرمش كه كما قال (والمعنى وكنت فى ليلة المعراج تصعد فى المصاعد العلية وتخترق السموات السبع الى ان وصلت منزلة جليلة هى قدر قرب قوسين لم تدرك المنزلة بالمكاسب الاجتهادية من الفضائل العلمية بل المواهب اللدنية ولم تطلب تلك المرتبة لغيره صلى الله عليه وسلم من الانبياء عليهم السلام والمراد من قاب النبى عليه الصلاة والسلام الى الله تعالى بقدر القوسين قرب المرتبة والكرامة لاقرب المكان والمسافة لانه تعالى منزه عنه وقد رأيت فى بعض الحواشى التعبير عن القرب بقدر القوسين على عادة العرب يعنى اذا ارادوا حد منهم ان يحقق المحبة مع الآخر يضع قوسه عند قوس الآخر ليعلم كمال المحبة بينهما (شارح حنفى بو وجهله مأل معنايى اختيار ايلمش (كما قال انك صرت ترتقى من درجة الى درجة من درجات الكمال وتقطع حجابا بعد حجاب من حجب الكبرياء والجلال حتى انتهت الى مقام تقصر عنها الهمم العوالى وسرت من القرب فى المقام القدسى بعد التجرد عن المنزل الانسى الى المرتبة اللاهوتية والحضرة الجبروتية وذلك هو المنزل الاسنى الذى لم يسعه فيه ملك مقرب ولا نبى مرسل وهو مقام الفناء الذى اختص به من سائر الانبياء انتهى (محصول معناى بيت) يارسول الله سن قاب

قوسيندن منزلهٔ عاليه ورتبهٔ جليله يه نائل اولنجه ترقى ايلدك كه
براحد اول منزلى نه ادراك ايتدى ونه طلب ايتمشدر زيرا اول رتبهٔ
جليله برمنزله دركه هركس حدينى بيلوب اول رتبه يه طالب اولماز
ديمك مألنده اوله بومعنى بت كلمه سى ناقصه اولوب صرت معناسنه
اولديغنه اعتبار ايله در (امابت فعلى تامه اولورسه ترقى جمله سى
فعلنك فاعلندن حال اولديغنه نظرا كماسبق بيانه معنى ديمك
اولوركه يا رسول الله دخى سن قاب قوسيندن منزلهٔ ساميه يه
نائل اولنجه يه دك ترقى ايلديكك حالده كيجه لدك يعنى ليلهٔ معراجده
اولدك اويله برمنزله ورتبهٔ جليله يه كه اول منزله يى نه كيمسه احراز
وادراك ايلمش ونه براحد طلب ايتمشدر زيرا هركس كندو حدين
بيلوب اول رتبه نك لايق اولمديغى فهم ايتمكله براحد طالب اولممشدر
واقعا جناب كبريايه غايت قرب اولان مقام قاب قوسينى حبيب
خدا پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامدن غيرى كيم ادراك واحراز
ايدر وكيم طلب ايدر بهر حال ادب مانع جرئت طلبدر غايت
قرب حق نه ديمكدر بركره ملاحظه اولنسه حبيبته مخصوصه
برمقام قربدركه اندن مقدار قوسين ايله تعبير اولنمش يعنى هو مقدار
مسافة قرب محمد من ربه ايله مفسرين عظام معناى جليلنى تفسير
ايدرلر (شارح درة المضيئه عليه الرحمه فائدهٔ جليله اولمق اوزره
ذكر ايدركه اختلف العلماء عليهم الرحمه فى رؤيته صلى الله عليه وسلم
ربه تبارك وتعالى ليلة المعراج فانكرت العايشة رضى الله عنها
وروى عن عباس رضى الله عنه انه رأه بعينه وعن ابى ذر رضى الله
عنه قال سئلت رسول الله صلى الله عليه وسلم هل رأيت ربك قال
نورانى اراه فله نور بالتنوين وانى بفتح الهمزة وتشديد النون
المفتوحة (واراه بفتح الهمزة هكذا رواه جميع الرواة ومعناه حجابه
نور فكيف اراه اى النور منعنى من الرؤية كما جرت العادة باغشاء
الانوار الابصار وفى رواية اخرى رأيت نورا

* ⁂ تخميس ⁂ *

* تجليات ايله نور مجسم اولدك سن *
* بعيد اولورمى بجرسك نوله فلكلردن *

* چونور درك عقول منزلك اولوب روشن *
* وبت ترقى الى ان نلت منزلة *
* من قاب قوسين لم تدرك ولم ترم *

وقدمت مفاعلن ك جمى فعلن ع الانبيا مستفعلن ء بها فعلن
والرسل تق مستفعلن ديم مخ فاعلن دوم على مستفعلن خدم فعلن
(وقدمتك جميع الانبياء بها) (والرسل تقديم مخدوم على خدم)
قوله وقدمتك واو عاطفه در قدمت فعل ماضى مؤنثدر كاف خطاب
مبنى محلا منصوب قدمت فعلنك مفعوليدر خطاب سرور كائنات
عليه الصلاة والسلام افنديمزه در قدم فعلى كاهى لازم استعمال
اولنور تقدم معناسنه اولور (شارح شيخ زاده ومنه مقدمة الكتاب
ديمش وكاهى متعدى استعمال اولنور بومقامده اولديغى كبى قوله
جميع قدمت فعلنك فاعليدر جميع جماعت معناسنه اولمغله فعل
مؤنث اولان قدمت كلمه سنه فاعل اولمشدر (ياخود انبيا جمع اولمغله
كل جمع مؤنث قاعده سنه بناء مضاف اليه اعتباريله جمع كلمه سنه
تأنيث معامله سى اولنمشدر (شارح شيخ زاده وتأنيث الفاعل
باعتبار المضاف اليه كما فى سقطت بعض انامله ديمش يعنى سقطت
فعلنك بعض كلمه سى مضاف اليد اولان انامل دن تأنيث كسب
ايتمكله سقطت فعلنه فاعل اولمشدر يعنى فعل مؤنثه مذكر اولان
بعض كلمه سى فاعل اولدى (بها جار مجرور قدمت فعلنه متعلقدر
باقى معناسنه در صليت بالمسجد كبى ضمير تأنيث منزله كلمه سنه بقعه
اعتباريله ياخود مضمون بيت مقدمه راجعدر مقتداى هداة دين
مبين وقبلة العارفين اولان سلطان المرسلين عليه الصلاة والسلامك
ليلهٔ معراجده مسجد اقصاده ارواح انبياء كرامه عليهم السلام امام
اولدقلرينه ايما اولور (شارح مشار اليه عليه الرحمه والضمير فى بها
راجع الى منزلة والباء للسببية والمعنى قدمتك الانبياء على انفسهم
بتلك المنزلة ديمك اولور ديمش قوله والرسل رفعله قرائت اولنورسه
جميع كلمه سنه معطوف اولور (واكر جر ايله اولورسه انبياء لفظى
اوزرينه عطف اولوب عطف الخاص على العام قبيلندن
اولور زيرا رسول خاصدر نبى عامدر كل رسول نبى وبعض النبى

لبس برسول صادقدر رسل رسوللك جمعيدر رسول ايله نبينك تعريفلرى سبقت ايتمشدر تقديم مخدوم تقديم نزع خافضيت اوزره منصوبدر كتقديم مخدوم ديمكدر ديمشلر تقديم مصدر مجهولدر قائمسقام فاعلى اولان مخدوم لفظنه مضافدر (قوله على خدم تقديم كلمه سنه متعلقدر خادمك جمعيدر (مخدوم كلمه سى اول مصدر مجهولك قائمسقام فاعلى اولوب مصدر قائمقام فاعلنه مضاف اولمش اولور بوصورتده معنى مخدومك خادم اوزرينه تقديم اوانديغى كبى تقديم اولنور ديمك اولور ومصدرك اصل فاعلى اولان تقديم ايلين ذات ياخود قوم ياخود ناس مقوله سى متروكدر (بعض شراح ديمشدركه تقديم كلمه سى قدمتك فعلنك مفعول مطلق اولمق جائزدكلدر (زيرا معنى بوصورتده سنى تقديم ايتديلر تقديم ايتمك ايله ديمك اولور بونك معناسى يوقدر مناسب اولان تقديم كلمه سى قدمتك فعلنك برمحذوف مفعول مطلقنك مثل لفظى تقديرايله صفتى اولمقدر تقديرى قدمتك الانبياء تقديما مثل تقديم مخدوم الخ)ديمك اولور (كما قال درة المضيئه قوله تقديم مخدوم مفعول مطلق لقدمت وفى الاصل صفة لمفعول مطلق اى قدمتك تقديما كتقديم المخدوم و المصدر مجهول مضاف الى مفعوله القائم مقام الفاعل وليس مصدرا للفعل المذكور بل ذكر للتشبيه به اذ التقديم بمعنى التقدم (و المعنى قدمتك جميع الانبياء و الرسل ليلة المعراج فى سيرك مقام قوسين اوادنى كتقديم المخدوم على الخدم (خلاصه تقديم كلمه سى مصدر درايكى احتمال واراكر مصدر مجهول اولورسه معنى ديمك اولوركه جميع انبياء سنى تقديم ايتديلر مخدوم خادم اوزرينه تقديم اولنديغى كبى واكر تقديم كلمه سى مصدر معلوم اولورسه معنى ديمك اولوركه جميع انبياء سنى تقديم ايتديلر مخدومى خادم اوزرينه تقديم ايلدكلرى كبى (وفى البيت من البديع مراعات النظير بين الانبياء والرسل وجناس الاشتقاق بين قدمتك وتقديم مخدوم وخدم

** تخمیس **

ايدنجه رتبهٔ معراجى ذاتكه اعطا
جنابك ايلدى سيد نبيلره مولا
علوجاهكى فهم ايلدكده سرتابا
وقدمتك جميع الانبياء بها
والرسل تقديم مخدوم على خدم

وانت تخ مفاعلن ترق الس فعلن سبع الطبا مستفعلن ق بهم فعلن فى موكب مستفعلن كنت فى فاعلن ها صاحب ال مستفعلن علم فعلن (وانت تخترق السبع الطباق بهم) (فى موكب كنت فيه صاحب العلم) قوله وانت واو حاليه در (انت ضمير منفصل مبنى محلا مرفوع مبتدا تخترق فعل مضارع مخاطب فعل وفاعلدر جمله سى مبتدانك خبريدر مبتدا مع خبره بيت سابقده اولان قدمتك كلمه سنده كى كاف خطابدن حالدر (ياخود واو عاطفه ايله قدمت فعلنه معطوفدر جملهٔ اسميه يى جملهٔ فعليه اوزرينه عطفدن احتراز ايچون حال اولمق مرجحدر ديمشلر (بو محلده بعض شراح اعرابده تكلف ايدوب قوله تعالى (وان احد من المشركين استجارك) اعرابى قبيلندن اضمار على شريطة التفسير ديمشلر (لكن شيخ زاده و درة المضيئه نك مختارلرى اولا اعراب اولنان وجه مذكوردر (شارح درة المضيئه تخترق مضارع صيغه سيله ناظمك كتورمسنك سببنى بووجهله بيان ايدركه آثر المضارع لاحضار صورة تلك الحالة الماضية العجيبة الشان لان يرى السامعين تلك الحالة مع ما فيه من الايماء الى ان الناظم يخبر عنها عن المشاهدة تنبيها على قوة اليقين فى ذلك (و كما قال مصنفك وآثر المضارع على الماضى مع انه خلاف الظاهر استحضارا لتلك الصورة البديعة الدالة على قطع البشر اطباق السموات المشتملة على المسافاة البعيدة فى المدة القليلة فان هذا هو الذى يدل على كونه رسولا والا فالبشر عاجز عن مثله ديمشلردر (مخترق خرقدندر خرق يرتمق و قطع ايتمك معناسنه در (و آنقوليده خرق خانك فتحى ورانك سكونيله يرى يرتمق التخريق على وزن التكريم والانخراق يرتلمق دردیمش (السبع تخترق فعلنك مفعوليدر (قوله الطباق نصبله سبعك صفتيدر طباق طبق لفظنك

جمعیدر جبل ایله جبال کبی یاخود طبقه کلمه‌سنك جمعیدر رحبة
ورحبات کبی السبع کلمه‌سنده اولان الف لام عهد خارجیدر قوله
تعالی (سبع سموات طباقا) آیت کریمه سنده اولان معهود سبع
طباقه اشارتدر یعنی سبع طبقات اولان سماواتی صاحب المعراج
سرور کائنات علیه الصلاة والسلامك لیلهٔ معراجده دعوت کبرایه
عزیمتلرنده خرق ییوردقلرینی ذکر اولور (ناظم علیه الرحمه
تخترق لفظیله فلاسفه‌یی ردوانکار ایتمشدر زیرا حکمتده مفصلدرکه
فلاسفه افلاك خرق والتیام قبول ایتمز دیمشلر انلره تبعیت ایدنلر
معراج سعادتی انکار ایتدیلر زیرا ورای افلاکه عروج ودخول
افلاکی خرقه توقف ایدر افلاکی خرق ایسه محالدر دیدیلر
متکلمین علیهم الرحمه افلاك خرق والتیام قبول ایتدیکنی بووجهله
بیان واثبات ایتمشلردرکه اولا افلاك متجانسه اولمغله متماثله اولدیغنه
بناء متحد الحقیقه درکه هر برینه عارض اولمق ممکن اولان
صفت بلاشك آخره دخی عارض اولمق ممکندر دیوب اجسامك
تماثلی ایله افلاك قابل خرق ودخول اولدیغنی اثبات ایتمشلردر
(نته کیم شرح مقاصدده سعدالدین العلامه التماثل هو الاشتراك
فی صفات النفس ومرادهم بصفات النفس ثبوتیة یدل علی
الوصف بها علی نفس الذات دون معنی زائد علیها ککون
الجوهر جوهرا وذاتا وشیئا موجودا ویقابله المعنوی وهی صفة
ثبوتیة دالة علی معنی زائد علی الذات ککون الجوهر حادثا ومتحیزا
ومن لوازم الاشتراك فی الصفات النفسیة الاشتراك فیما یجب ویمتنع
ویجوز ویمتنع دیو تفصیل ایتمشدر یعنی صفات نفس که جوهریه
وذات وجسمیه وغیرها کبی بو صفاتده ایکی شیء مشترك اولسه
اکه متماثلین دیرلر که حقیقتلری متحد اولور مثلا افلاك ایله شجر
کذلك ورق صفات نفسدن اولان جسمیتده مشترك اولمغله متحد
بالحقیقتدر بو نهایتده تماثل وارد در هر برینه عارض اولان صفات
آخره دخی عارض اولمق ممکن وجائزدر که مثلا شجره وورقه عارض
اولان خرق افلاکه دخی عارض اولمق ممکندر (پس افلاکه

خرق عارض اولمق ممکن اولمغله قابل خرق ودخول اولور (کذلك
شرح مقاصدده سعد العلامه دیمش که ان الاجسام متماثلة ای
متحدة بالحقیقة وانما الاختلاف بالعوارض فان اختصاص کل
جسم بصفاته المعینة لابد ان یکون بمرجح مختار اذ نسبة الموجب
الی الکل علی السواء ولما جاز علی کل جسم ما یجوز علی الآخر
کالبرد علی النار والخرق علی السماء ثبت جوازما نقل من المعجزات
قوله بهم حرف جر مع معنا سنه‌در (کما قال بعض الشراح وضمیر
بهم للانبیاء والرسل علیهم الصلاة والسلام ای فهم اومعهم
دیمش هم ضمیری جار ایله محلا مجرور مقدر کائنا کلمه‌سنه متعلقدر
تخترق فاعلندن حالدر یاخود مصاحبت ایچوندر مقدر مارا
یاخود مصاحبا کلمه‌سنه متعلق اولوب کذلك تخترق فعلنك فاعلی
اولان ضمیر خطابدن حالدر هم ضمیری انبیایه راجعدر ای تخترق
وتقطع السموات السبع مارا اومتجاوزا بهم او مصاحبا بهم
تقدیرنده دردیمشلر واقعا مدعو درگاه احدیت اولان حبیب کبریا
اثناء راهده منزل بمنزل طبقات سماواته وصولنده هر طبقهٔ سماده نبی
مکرمه مصادفت ایتمکله (بیت) رسلك جمله سن اوذات شریف
ایلدی التفات ایله تشریف) مصداقنجه مظهر تکریم بیوردقلری
انبیای عظام بونلردر (شارح درة المضیئه ذکر ایتمشدر کما قال
ورد فی حدیث مسلم انه علیه الصلاة والسلام مر فی السماء الدنیا
بآدم وبالثانیة بعیسی وبالثالثة بیوسف وبالرابعة بادریس
وبالخامسة بهارون وبالسادسة بموسی وبالسابعة بابراهیم
علیهم السلام (قوله فی موکب (صاحب درة المضیئه الموکب
والکوکبة جماعة من الفرسان دیمش (فی موکب جار مجرور کذلك
مارا او مصاحبا کلمه‌سنه متعلق اولوب تخترق فعلنك فاعلندن
کذلك حالدر (قوله کنت افعال ناقصه‌دن فعل وفاعلدر فیه جار
مجرور ضمیر موکبه راجعدر (صاحب العلم خبریدر کنت جمله‌سی
موکبك صفتیدر علم لوادر ترکیده سنجاق قدر لواء سعادت تعبیری
بو معنایه‌در (صاحب العلم جمع اولان عسکرك رئیسی وسر عسکری
اولان ذات عالیدر (شارح مصنفك والموکب کسر الکاف القوم

الركبان على الابل للزينة ويقال الجماعة الفرسان فاراد بالموكب ههنا جماعة الملئكة وارواح الانبياء ديمش (ايدى بهم لفظنده بامع معناسنه اولوب جار مجرور مقدر كائنا كلمه سنه متعلق كنت فعلنك ضمير خطا بندن حال اولوب هم ضميرى انبياى عظامه راجع اولدقده معنى ديمك اولور كه يارسول الله سن ارواح انبياى عظام ايله معا اولديغك حالده سبع سماواتى خرق ايلدك برموكبك ايچنده اولديغك حالده خرق ايلدك كه سن اول موكب ومعسكرده سر عسكر وصاحب علم ايدك ديمك خلاصهٔ مأل معنى اولور فى موكب لفظنده اولان تنوين تعظيم ايچون اولمغله ركبان وخدمهٔ سوارى مقامنده كروه ملئكهٔ كرام وارواح انبياء عظام ايله مرتب كوكبهٔ تعظيم ايله اول صاحب علم سعادت وعالمينه محض رحمت اولان سلطان كائنات عليه الصلاة والسلامك سماوات سبعى خرق ايدوب دعوت نعم قرب محبته عزيمتلرينى افاده ايچون اولمش اولور اما بامصاحبت ايچون اولوب محذوف مصاحبا يا خود مارا كلمه سنه متعلق اولورسه معنى انبيايه مصاحب اولديغك حالده سبع سماواتى خرق ايلدك برموكب عظيمده صاحب جيش اولديغك حالده يعنى معراج سعادته بو ديدبهٔ عظيمه ايله مرور وعزيمت ايلدك ديمك مراد ايدر فى موكب كلمه سنده تنوين تعظيم ايچون اولمغله موكب عظيم ايله صاحب الدرة تعبير ايتمشدر (كما قال والمعنى تخترق وتقطع السموات السبع مارا بالانبياء فيها مع جماعة عظيمة من الملائكة وانت رئيسهم فيهم الى ان وصلت المأمول (محصول عبارت بيت) يارسول الله انبياى كرامه مقارن وملاقى اولديغك حالده سبع سماواتى خرق ايلدك يعنى مرور ايلدك برموكبده يعنى برمعسكر عظيمده سيد سالار صاحب العلم اولديغك حالده ديمك مراد اوله سماوات سبعى مرور وعبور خرقه توقف ايتمكله مرور ايله خرق بيننده ملازمهٔ عاديه اولوب مرور سماواته خرق لازم كلمكله بطريق الكنايه خرق ايله مرور معناسى مراد اولور يعنى يارسول الله جناب دولتك اولى الامر صاحب الجيش اولديغك حالده انبياء كرام ايله طبقات سبع سماواتى يرتوب چاك ايلدك دعوت

خاص كبريايه عروج وعزم ايلدك ديمك مألنده اولور

* * تخميس * *

عروج دعوته اى پادشاه ملك حلم
امين وحى ايدى دعوتجى بندهٔ مكرم
اوكوكبه جيش سروش انبيا خدم سكا كيم
* وانت تخترق السبع الطباق بهم *
فى موكب كنت فيه صاحب العلم

حتى اذا مستفعلن لم تدع فاعلن شأو المس مستفعلن تبق فعلن
من الدنو مفاعلن ولا فعلن مرقى لمس مستفعلن تنم فعلن

(حتى اذا لم تدع شأو المستبق) (من الدنو ولا مرقى لمستنم)

حتى الى معناسنه حرف جردر الى كبى انتهاء غايت ايچوندر بيت اولده اولان تخترق فعلنك غايتنى بياندر (قوله اذا كلمه سنده احتمالاته ذاهب اولمشلردر اولا اذا شرط ايچون اولمغه ذاهب اولمشلر لكن (صاحب درة المضيئه ظرف مكاندر ديمش (كما قال واذا ههنا لمجرد الظرفية فلا يقتضى جوابا مثل اذا الشرطية اى الى وقت كذا (شارح مصنفك تقديرمعناده يريد الناظم ان اختراقه الى حيث لم يترك محل سبق لسابق اشبو تقدير معناده منفهم اولان كذلك اذا ظرف ايچون اولمقدر كه بيت اولده اولان تخترق فعلنك ظرفى اولور لكن (شارح مصنفك مرحوم كلام مزبوردن صكره واذا لمحض الظرفية والعامل خفضت ديوب ثانيده اولان خفضت فعلنه ظرف اولمق احتمالنى دخى تصريح ايلمشدر لكن اذاده خفضت كلمه سى عامل اولمق مناسب اولمغله فينبغى ان يجعل اذا زائدة ديمشدر واقعا بو محلده اذا زائده در (لم تدع فعل مضارع مخاطب مجزومدر فعل وفاعلدر ماضيسى اولميان افعالدندر خطاب سرور كائنات عليه الصلاة والسلامه راجعدر سن ترك ايتمدك ديمكدر (قوله شأو المتدع فعلنك مفعوليدر شأو مسافه وخطوه معناسنه در ديمشلر لم تدع جمله سى مقدران مصدريه ايله تأويل مصدرده جار ايله مجرور اولوب بيت اولده اولان تخترق فعلنه متعلقدر كه معناسى يارسول الله سابقه قرب اكهيدن برمسافه

ياخود برخطوه ترك ايتمينجه يعنى براقاينجه سبع سماواتى خرق وعروج
ايلدك ديمك اولور (لمستبق لام حرف جردر مستبق اسم فاعلدر
سابق ديمكدر جار مجرور لم تدع كلمه سنه متعلقدر سابقدن مراد
قرب الهى يه وصوله سبقت قصد ايدندر (شارح درة المضيئه
قوله لمستبق اى السابق ممن يطلب السبق من الانبياء والملائكة
ديمش (من الدنو دنو بضم الدال والنون قرب معناسنه در من الدنو
جار مجرور كائن محذوفنه متعلق اولوب شأوا كلمه سنك بيانى وصفيدر
يعنى سابقه مسافهٔ قربدر ياخود سابقه قربدن برخطوه براقادك كه
سابق انى سبق واحراز ايليه ديمك اولور قوله ولا مرقى واو عاطفه در
لا زائده در لم تدع فعلنده اولان نفى تأكيد ايچوندر مرقى فتح ميم ايله
چيقه جق وصعود ايده جك مكاندر اى محل عروج ومكان صعود
ديمكدر فهو اسم مكان من رقية السلم ديمش شارحلر مرقى تقديرا
منصوب شأوا وزرينه معطوفدر ديمشلر (لمستنم جار مجرور لم تدع
كلمه سنه متعلقدر مستنم اسم فاعلدر طالب ارتفاع ديمكدر (بعض
شراح لمستنم اى لمتعال ديمش (صاحب درة المضيئه وهو اسم فاعل
من الاستنام وهو فى الاصل التعلى على سنام البعير ثم استعمل فى كل تعل
اى مرقى لطالب رفعة ديمشدر (معلوم اوله كه بو بيتك معناسى كركى
كبى ظاهر اولمق بو تفصيله محتاجدر خلاصه سى بو در كه بيت
مزبورده اولان شأوا لفظندن مراد قربدن مسافه ياخود قربدن
برخطوه ديمكدر زيرا قوله من الدنو كلمه سى شأوا لفظنك صفت
مبينيدر ودخى مستبق لفظى اول مسافهٔ قربى سابق اولاندر ظاهر
عبارت بو در لكن ناظمك مرادى اول مسافهٔ قربى قصد ايدنلرك
جمله سنك سابقى ديمكدر انلر انبياى عظام وملائكهٔ مقربين در كه
مقام قرب حق قصد ايدنلرك جمله سنك مستبقى يعنى سابقى انلردر
(محصول معنى ديمك اولور كه يا رسول الله سن سماوات سبعى
برغايتده دك خرق وعروج ايتدك كه مسافهٔ قربى قصد ايدنلرك
جمله سنك سابقنه مسافهٔ قربدن بر مسافه يى ياخود برخطوه يى ترك
ايتمدك يعنى انكه سن واصل اولدك مسافهٔ قربى قصد ايدنلرك
جمله سنك سابقى اول مسافهٔ قربه واصل اوله مدى انجق واصل

سنسك ديمك اولور زيرا غير اول مسافهٔ قربه واصل اولسه
پيغمبريمز عليه الصلاة والسلام اول قربى سابقه ترك ايتمش اولور
كلام ايسه اول مسافهٔ قربى سابقه ترك ايتمدك معناسنه در
(شارح مصنفك الحاصل انه وصل الى مرتبة لم يكن الانبياء والرسل
والملائكة المقربون ان يصلوا اليه ديمش ناظم من الدنو عبارتيله
بو محلده اولان مسافهٔ قربدن مراد مقام او ادنى اولديغنه
مجانست حروف كلمه ايله نازكانه اشارت ايدر واقعده قرب معناسنه
اولان دنو ايله او ادنى بيننده جناس واردر اول مقام قرب كه ليلهٔ
معراجده سلطان رسالت پناه عليه صلوات الاله افنديمز عروج
ايدوب واصل اولمشدر اول سدرة المنتهى اولديغنى بعض شراح
يازمشدر (خلاصهٔ معناده صاحب درة المضيئه ديمشدر كه والمعنى
انت تخرق السماوات السبع وترقى اليها حتى ماتركت مسبقا لسابق
ولا مرقى لراق فتجاوزت من (قاب قوسين) ووصلت الى مقام (او ادنى
ففى البيت اشارة الى الترقى من (قاب قوسين) الى مقام (او ادنى)
(خلاصهٔ معناى مصراع ثانى) ديمكدركه ودخى رتبهٔ عاليه يه طالب
اولانه محل عروج ومكان صعود وارتفاع ترك ايتمينجه يه دك سبع
سماواتى خرق وعروج ايلدك يعنى نهايت رتبهٔ سنيه ومصعد
اعلايى سن احراز ايلدك سندن غيرى احراز وواصل اولمش
بو قدر معناسنه در زيرا غير واصل اولسه طالب ارتفاع اولان
مستنمه يعنى طالب ارتفاع اولان ذاته اول رتبهٔ عاليه ترك اولنمش
اولور كلام ايسه مستنمه يعنى طالب ارتفاع اولان ذاته مرقى يعنى
رتبهٔ والا ترك اولنمقده در

* * تخميس * *

* سپهر عزت قربك طباق منطبقن *
* بگوردى دعوت حق اجدى وصلتك طرقن *
* كيم اوله در كنه قادر بو رفعتك افقن *
* حتى اذا لم تدع شأوا لمستبق *
* من الدنو ولا مرقى لمستنم *

خفضت كل مفاعلن ل مقا فعلن م بالاضا مستفعلن فة اذ فعلن

نوديت بالر مستفعلن رفع مث فاعلن ل المفرد ال مستفعلن علم فعلن
(خفضت كل مقام بالاضافة اذ) (نوديت بالرفع مثل المفرد العلم)
قوله خفضت فعل ماضى مخاطبدر تا فاعلدر خطاب سرور كائنات
عليه الصلاة والسلامه در (خفض رفعك ضديدر انخفاض
انحطاطدر بعض شراح الخفض جعل شئ تحت شئ ديمش كل
خفضت فعلنك مفعوليدر (قوله مقام مضاف اليهيدر (مقام موضع
قيامدر (قوله بالاضافة جار مجرور خفضت فعلنه متعلقدر اضافت
نسبت معناسنه در مثلا رتبهٔ وزارت رتبهٔ خواجكانه نسبت اعلادر
ديمك اولور بو محلده مقدر تقدير اولنور مثلا الى مقامك عبارتنى تقدير
ايتمشلر يعنى بالاضافة كلمه سى قيد احتراز يدر كه مقامات سائره
منخفضه واسفلدر ديمكدر احتراز ايچوندر زيرا مقامدن مراد
مقامات انبياء عظام عليهم السلام ومقام ملائكهٔ مقربيندر (قال
الشيخ والمراد من المقام نهاية سير الكامل الى الله تعالى واكل
سائر اليه تعالى مقام معلوم (ايمدى ديمك اولور كه مقامات سائره
كندو ذاتنده عاليدر لكن يارسول الله سنك مقامكه نسبتله منحط
واسفلدر ديمك مراد در مثلا سماء اول تاسعه نسبتله اسفل
واچقدر مع هذا سماء اول كندو ذاتنده نه رتبه عالى اولديغى
ظاهردر بو مثال محسوسات خارجيه در اما علو رتبهٔ معنويهٔ
اعتباريه ده صاحب مهر اولان وزير اعظمك مقام صدر وزارتى
نه مرتبه عالى ايكن سلطنت وتخت خلافته نسبت ايله بين الثرى
والثريا نه مرتبه دون اولديغى محتاج تعريف دكلدر بو بيت مباركده
هر مقامى خفض ومنحط ايلدك ديمه نك معناسنى (شارح مصنفك
بو وجهله شرح و بيان ايتمش كه فخفض المقام عبارة عن وصوله
الى مرتبة علية تصير المقامات بالنسبة اليها كانها اسافل كذلك
(قال الحنفى والمعنى جعلت كل مقام من مقامات الكمال تحت
مقامك تجاوزك عنه (قاضى عضد بو بله تفصيل ايدر كه (اعلم
ان لكل من السائرين الى الله تعالى مقاما معينا لا يمكنه التجاوز منه
واذا وصل اليه صاحبه صار صاحب كمال ولا شك ان بعض المقامات
ارفع من بعض المقامات فيكون خفض المقام هو الترقى والتجاوز عنه

واذا

واذا تجاوزه واستعلى عليه فقد خفضه وخفض المقام يستلزم
خفض صاحبه اى صيرت كل مقام بالنسبة الى مقامك مخفوضا
وجعلت سائر المقامات بالقياس الى مرتبتك مخفوضا وان كان ذلك
المقام عاليا فى نفسه ديمشدر (اذ كلمه سى محضا ظرف اولمق وار ياخود
تعليل ايچون اولمق وار (كما قال المصنفك اذ هذه تعليلية او متمحضة
للظرفيه اكر تعليل ايچون اولورسه نوديت جمله سى خفضت
فعلنك علتى اولديغنى مفيد اولور (صاحب درة المضيئه اذ علة
لخفضت لا محل لها من الاعراب ديمش تعليلك معناسى زيرا سن
رفعله ندا اولندك ديمكدر واكر اذ ظرف ايچون اولورسه سكون
اوزره مبنى محلا منصوب خفضت فعلنك ظرفى اولوب نوديت
جمله سنه مضاف اولور معنى سن رفعله ندا اولنديغك وقتده مقامكه
نسبتله هر مقامى خفض ومنحط ايلدك ديمك اولور (نوديت صيغهٔ
مجهول اوزره فعل وفاعلدر ندا منادانك اقبالنى يعنى توجهنى
طلبدر قوله بالرفع جار مجرور نوديت كلمه سنه متعلقدر (معلوم اوله كه
اشبو رفع كلمه سى مصدر مجهول اولمق احتمالى وار ياخود مصدر معلوم
اولمق احتمالى وار صاحب درة المضيئه ابتدا مصدر مجهول اولديغنه
اشارت ايچون نوديت بالرفع الى مقام (قاب قوسين او ادنى) يعنى
يارسول الله مقام قاب قوسينه رفعله ندا اولندك ديمك مصدر مجهول
معناسيدر كذلك (شارح مشار اليه بالرفع كلمه سى مصدر معلوم
اولديغى احتمالنه اشارت ايچون او نوديت برفع الحجب بينك وبين
ربك سبحانه وتعالى ديمشدر (يعنى حجاب ايله موانعى بارى تعالى رفع
ايتكله ندا اولندك ديمكدر ديوب فالمصدر على الاول مجهول وعلى
الثانى معلوم ديو تصريح ايدر (نته كيم شارح مصنفك والرفع
مصدر معلوم اى رفع الله اياك عليه السلام والاوجه ان يجعل مصدر
المجهول اى بارتفاعك ديمشدر (قال بعض الشراح اى نوديت رفيع
المنزلة اى جعلك رفيع المنزلة مثل المفرد العلم (شارح شيخ زاده واذ
ظرف تخصصت والنداء طلب الاقبال بالرفع اى ملتبسا برفع الله
تعالى اياك مصدر معلوم او مجهول اى بارتفاعك ديمشدر (بو حقير
ملالت سمير بو وجهله تقرير و ملاحظه ايلدمكه كتب نحويه ده

النداء هو طلب الاقبال ايله تعريف ايدرلر (ايمدى بو محلده نوديت
كلمه سنك معناسى اقبالك طلب اولندى ديمك اولدقده يا محمد عليه
السلام اقبال وتوجهك طلب اولندى ديمك دعوت اولندك ديمكدر
زيرا خارجده بين الناس بر ذاتك توجه واقبالنى طلب اوذاتى دعوت
ايتمكدر بو معنالرك بينلرنده لزوم واردر خصوصا نحاة منادا الرده
ادعو كلمه سنى تقدير ايدرلر نوديت كلمه سنى بو معناده استعمال ممكن
اولمغله ديمك اولور كه يارسول الله سن رفعله ندا اولندك يعنى سن
رفعت وتعظيم وتكريم ايله ضيافتخانهٔ نعم عظماى قرب حقه دعوت
اولندك ديمك مآلنده اولوب سريت من حرم الى حرم نظمنه
واندن صكره ابيات سابقه نك مضموننه مناسب دعوت اكرام
تعبيرى ايله (ناظم معراج سعادتى بركونه دخى ذكر وبيان ايتمش
اولور كبار اعياندن برذاتى خانه سنه بركيمسه چاغرسه دعوت ايتدى
تعبيرى اكرام وتوقيرده مستعملدر (قوله مثل المفرد مثل كلمه سى لفظا
منصوب نوديت فعلنك مقدر مفعول مطلقى اولان نداء لفظنك
صفتيدر لكن مثل كلمه سندن صكره برمضاف اليه تقدير ايدوب
شراح اى نوديت نداء مثل نداء المفرد العلم ديمشلردر (المفرد مثلك
مضاف اليهيدر العلم مفردك صفتيدر مفرد ايله مراد امثالى بيننده
فضائل وكمالات ايله متفرد اولان ذاتدر العلم كمالات علمده علم اولان
ذات ديمكدر (شارح مصنفك اراد الناظم بالعلم العلامة المشهور
الذى امتاز بعلو القدر وسمو المرتبة الى حيث صار علما بالفضائل
والكمالات يشار اليه بالبنان ديمش (سعد العلامة حاشيهٔ كشافده
يقال علم الكرام اوفى الكرم اى مشهور به اذا ذكر الكريم لم يتبادر
الفهم الى غيره ييورمشدر (ناظم رحمه الله نوديت مثل مفرد العلم
عبارتيله مناسبات ذكرينى مراد ايدوب قواعد نحويه دن منادى
اكر مفرد معرفه اولسه مرفوع اولمق قاعده سنى كمالات مدايحدن عد
ايدوب تمام ذكردن صكره قواعد نحويه دن خفض ورفع واضافت
ومفرد وعلم جملهٔ اصطلاحات نحويه دن بو برجمعيت وذكر
مناسباتدركه محير عقولدر مع هذا معناى مقصوده قطعا مخل
دكلدر (معلوم اوله كه كلامده بو مقوله مناسبات ذكر اولنمق

بين

بين البلغا والشعرا نهايت معتبردر كه علم بديعده محسنات معنويه دن
تعداد ايدوب مراعات النظير وتناسب تسميه ايتمشلردر (قال
العلامة السعد فى المطول ومن المحسنات المعنوية مراعات النظير
ويسمى التناسب ايضا وهو جمع امر ومايناسبه وقديكون الجمع
بين امرين وقديكون بين ثلثة امور وازيد نحو قول الشاعر فى صفة
الابل فى النحافة والهزال (بيت عربيه) كالقسى المعطفات بل
الاسهم مبرية بل الاوتار (جمع الشاعر بين القوس والسهم والوتر
انتهى اشبو مراعات النظير اشعار تركيه ده دخى مقبول ومعتبر اولوب
شعراء روم بوكه جمعيت ديرلر بو بيت كبى كه جمعيت واردر بيت
(مقيم زيراواى توكلرنابى قراء مزرعهٔ غيبدر زعامتمز (ايمدى مانحن
فيهمز اولان سالف الذكر بيت مباركه خلاصهٔ معناسنده
(شارح درة المضيئه ديمش والمعنى ان خفض جميع المقامات
بالنسبة الى مقامك حين اختارك الله بالرفع اليه مثل رفع المفرد العلم
فى النداء فيكون التشبيه لطيفا غريبا ولايخفى ما فى جمع الخفض
والاضافة والندا والرفع والمفرد والعلم من الحسن والمقابلة (قال
شيخ زاده يعنى طلب الله اقبالك بفضله وعنايته مثل فى مايطلب
فيما بين الناس مثل ماهذا الرجل بل التعظيم والاكرام فانه روى ان
جبرئيل عليه السلام جاء بالبراق ودعاه بغاية التعظيم والاحترام
(محصول معناى بيت) بو وجه اوزره دركه بالاده تفصيل اولندىغى
اوزره نوديت مآلده دعوت معناسنه اولدقده ديمك اولور كه
يا محمد سن فضائل وكمالاتده منفرد وعلم كبى طرف حقه رفعله دعوت
اولمغله يعنى دعوت اولندىغكه بناء برمقام محبوب اعتلا ايليوب
واصل اولدىغك مقامك جمله مقامات وراسنده واسفلده قالمغله جمله
مقاماتى منخفض ومنحط ايلدك ديمك اولور ياخود نوديت دعوت
معناسنه اولميوب (شارح مصنفك يقال ناداه مناداة اى صاح به
ديديكى اوزره ندا اولندك معناسنه اولورسه ديمكدر كه مفرد معرفه نك
رفعله ندا اولندىغى كبى ندا اولنمغله خفضت كل مقام الخ يعنى مثلا
مفرد معرفه اولان زيد مثلا يازيد ديو ندا اولندىغى كبى سن دخى
يا محمد ديو ندا اولندك لكن ندا مطلقا دكل بلكه رفعله ندا اولندك

یعنی یا محمد مرتفع اول عروج ایله مقام قربه مرفوع اول اعتلا ایله
دیوندا اولندك دیمك اولوب سبقت ایدن سریت من حرم لیلا الی
حرم بیتنی معنا تأکید اولور لکن ندانك متوقف اولدیغی حرف
ندا ادعو مقامنده دردیدکلری اوزره بو صورتده دخی ندا اولندك دیمك
دعوت اولندك دیمکدر زیرا یا محمد دیو حقیقة ندا اولندیغی نه دن
معلوم خصوصا جناب کبریا اصواتدن عبارت اولان ندادن منزهدر
بهر حال مراد نداء معنویدر (پس ندا اولندك دیمك بو تقدیرده
دخی دعوت اولندك دیمك معناسنه اولمغله بیت آتی یی علیت ایله
ربط دخی مناسب اولور (لماسیجیء تفصیله وفی البیت من البدیع
الاقتباس النحوی ومراعات النظیر الخفض والاضافة والندا
والمفرد والعلم والمقابلة بین الاضافة والمفرد والطباق بین الخفض
والرفع وحسن التعلیل والتشبیه وتمکن القافیة

* * تخمیس * *

* اولوب نهایت قرب محبته نافذ *
* یدار آدته سن سن اوحبله آخذ *
* اورتبه اولدك انکله نیلره فائذ *
* خفضت کل مقام بالاضافة اذ *
*نودیت بالرفع مثل مفرد العلم

کیما تفو مستفعلن زبوص فعلن ل ای مس مستفعلن تتر فعلن
عن العیو مفاعلن ن وسر فعلن رای من مستفعلن کتم فعلن
(کیما تفوز بوصل ای مستتر) (عن العیون وسر ای منکتم)
کیما تفوزکی فعل مضارع ناصب اولان حروفدندر تعلیل
ایچوندر ما زائده در تفوز فعل مضارع مخاطبدر کی ایله منصوبدر
فاعلی تحتنده انت ضمیری فخر عالم علیه الصلاة والسلامدن
عبارتدر جملهسی بیت سابقده خفضت کل مقام قولنك علة غائیه
مقامنده علتیدر (نته کیم بعض شراح انك خفضت لانك ظفرت
بوصلك الخ دیمکدر دیمش تفوز ظفر ونجاة معناسنه اولان فوزدندر
مقصودنه فائز اولدی یعنی مقصودنه ظفر بولدی واصل اولدی
دیرلر بو محلده تفوز فعلی فزت معناسنه در یعنی ناظم شمدیکی

حالده رأی العین مشاهده یه دلالت ایلین فعل مضارع
کتوردیکی کمال تحقق فوز ووصله اشارت ایچوندر (شارح
مصنفك تفوز بمعنی فزت عدل عن الماضی استحضارا لتلك الصورة
الغریبة المطلوبة دیمشدر (قوله بوصل جار مجرور تفوز فعلنه
متعلقدر ووصل هجرك ضدیدر تنوین تعظیم ایچوندر وصلی
عظیم اولدیغی ظاهردر که غایت مطلوب اولان وصول الی الله در
قوله ای مستتر ای کلمهسی بلا تشدید حرف تفسیردر جاءنی زید ای
ابوك کبی تشدید ایله اولورسه کاهی استفهامیه اولور نحو ای وقت
مجیئك وکاهی صفت اولور بو مقامده اولدیغی کبی زیرا صفت
البتده مشتقاتدن اولمق لازم دکلدر بلکه موصوفده بر معنایه دلالت
ایلین کلمه صفت واقع اولمق جائزدر ای کلمهسی دخی استفهام
معناسندن غیری بعض استعمالاتدن موصوفده واقع معنایه دلالت
ایتدکله صفت وقوعی جائزدر (قال مولانا جامی ولا فرق بین ان یکون
النعت مشتقا او غیر مشتق فی صحت وقوعه نعتا اذا کان وضع
غیر المشتق لغرض الدلالة علی المعنی الواقع فی المتبوع بان یدل علی
حصول معنی لذات ما دح یجوز ان یقع نعتا علی ذلك مثل مررت
برجل ای رجل ای کامل فی الرجولیة فای رجل باعتبار دلالته فی
مثل هذا الترکیب علی کمال الرجولیة یصح ان یقع نعتا وفی مثل ای
رجل عندك لا یصح ان یقع نعتا بل هو استفهام (ایمدی بو محلده
ای لفظی بوصل قولنك صفتی اولمغله وصل کامل فی الاستتار
دیمك اولور واکر مستتر قولنك صفتی اولورسه ای مستتر کامل
معناسنه در (قال الشیخ ای تظفر بوصل ای مستتر ای بوصل
مقول فیه ای مستتر ای کامل فی الاستتار لا یطلع علیه احد ولا یکتنه
کنهه کما یقال هو رجل ای رجل ای رجل کامل فی الرجولیة
(شارح درة المضیئه وای مستتر بالجر صفت وصل مضاف الی
مستتر وفی الکلام قلب ای بوصل مستتر کامل فی الاستتار عن
غیرك بحیث لا یکتنه کنهه دیمشدر (عن العیون جار مجرور مستتر
کلمهسنه متعلقدر عیون ایله مراد حواس ظاهرهدن اولان ابصار
اولمق جائز کذلك بصائر اولمق دخی جائز دیمشلر (وسر بالجر

وصل اوزرینه معطوفدر سر امر مستور معناسنه در قوله ای کلمه سی مصراع اولده سبقت ایلدیکی اوزره سر کلمه سنك صفتیدر منکتم لفظنه مضافدر (منکتم کتماندن اسم مفعولدر کتم واخفا سردر بو محلده دخی قلب وارددر ای سر منکتم کامل الاکتتام عن الخلق دیمکدر (شارح مصنفك ظفرت بوصل کامل الاستتار بحیث لایطلع علیه احد من الانبیاء والملئکة المقربین علیهم السلام وقوله وسر ای منکتم من قولهم کتمت الشیء سترته وانکتم استتر دیمش (بعض شراح کما تفوز عبارتی بیت سابقده اولان خفضت فعلنه علت غائیه اولدوغنی بو وجهله تقریر ایتمشدر ای خفضت لان تفوز او حتی تفوز بوصل مستتر ای مستتر عن عیون اذ لایمکن ان یطلع علیه نبی ولاملك مقرب علیهم السلام ولان تفوز بسر منکتم ای منکتم ای لایحیط به احد علما الا انت وربك دیمش

* * تخمیس * *

* عطا ار ایتدی سکا حق خزائن برن *
* عقول درك ایده مز ذات واجبك سرن *
* اوشام دعوتی اولدی خدای مقتدرن *
* کیما تفوز بوصل ای مستتر *
* عن العیون وسر ای منکتم *

فخزت کل مفاعلن ل فخنا فعلن ر غیرمش مستفعلن ترك فعلن
وجزت کل مفاعلن ل مقا فعلن م غیر مز مستفعلن دحم فعلن
(فحزت کل فخار غیر مشترك) (وجزت کل مقام غیر مزدحم)

فحزت فا افعال سابقه یه تفریعیه در حزت حاء مهمله وزاء معجمه ایله فعل ماضی مخاطبدر تاء خطاب فاعلیدر مخاطب سرور کائنات علیه الصلاة والسلام افندیمزدر فحزت حوزدندر جمعت وحویت دیمکدر یقال حازه ای حواه وجمعه دیرلر کل فخار مفعولیدر فخار مضاف الیهیدر فخر وافتخار وفخار مصدردر بو محلده مراد ما یفتخر به در مثلا کمالات الهیه وسائر انکله فخر اولنه جق اوصاف وفضائلدر قوله غیر جر ایله فخارك صفتیدر یاخود نصبله فخاردن حالدر قوله مشترك غیر کلمه سنك مضاف الیهیدر مشترك فیه

دیمکدر زیرا اسم مفعولك صله سی ظاهر اولان محلده حذف اولنمق قاعده در المال مشترك دیرلر یعنی مشترك فیه دیمك معناسی مراد اولدیغی ظاهر اولمغله فیه حذف اولنمشدر فخار ایله مراد اخر ذات ایله مشترك اولمیوب انجق پیغمبریمز علیه الصلاة والسلام افندیمزه مخصوص مابه الافتخار اولان مفتخراتدر که من جملتها خلاق عالم جل شانه وتعالی حضرتلرینك حبیب اکرمی اولدقلری وقاب قوسین او ادنی رتبه سی قرب حقه وصوللری ومقام محمود ولواء الحمد ایله مکرم اولدقلری ورفعنا آیه کریمه سی منطوقنجه مدار ایمان اولان (لا اله الا الله محمد رسول الله) کلمتین شهادتینده وآذان شریفده اسم ذاتله اسم محمدی معاذکر اولنوب اشبو کرده اسم ذاته مقارنت ایله ترفیع کندولره مخصوص اولان مابه الفخر والمباهاتدر که غیر مشترك فیه در یعنی بونلرده مشترك اولمش یوقدر (نته کیم قطب العارفین مقتدای واصلین حضرت شیخ عبد القادر کیلانی قدس الله سره السامی صلوات مشهوره سنده اول مفتخرات مخصوصه دن بعضیسی اثناء صلوات ودعاده بو وجهله ذکر ایتمش

اللهم صل علی حبیبك محمد الذی هو فلق صبح الانوار الوحدانیة وطلعة شمس الاسرار الربانیة قرة عین الیقین مرآة اولی العزم من المرسلین نور انوار بصائر الانبیاء المکرمین محل نظرك وسعة رحمتك من العوالم الاولین والآخرین اشرف الحقایق الانسانیة الذی خلقته من نور ذاتك وخلقت من نوره الانبیاء والمرسلین رحمة للعالمین المؤید بالروح الامین وخاتم النبیین

وسائر کمالات کرامت اثاریله کشف حقایق محمدیه دن لمعه نثار بصائر معرفت اولمشلردر (ایمدی انبیاء عظامك مابه الافتخارلری اولان رؤیت وخلت وتکلم وسائر جمیع مفتخراتلرنده ممدوح خدا علیه الصلاة والسلام افندیمز سائر انبیانك جمله سیله مشارکت کلیه لری اولدیغندن ماعدا سالف الذکر مفتخرات که حبیبیت ومقام قاب قوسین مرتبه معراج قربیت کندولره مخصوص اولوب هر بری

خصيصهٔ ذات عاليلرى اولان او مقوله مفتخراتك كابسنى جمع
بيوردقلرينى (ناظم عليه الرحمه فجزت كل فخار غير مشترك قوليله
ادا و بيان ايتمشدر (وجزت جيم وزاء منقوطه ايله فعل ماضى مخاطبدر
فعل وفاعلدر جمله سى مصراع اولده فجزت اوزرينه معطوفدر
جاز يجوز جوازا اذا تجاوزه و تعداه ديمشلر معناسى سن بجدك
وتجاوز ايلدك ديمكدر (كل لفظى جزت فعلنك مفعوليدر مقام
مضاف اليهدر قوله غير لفظا مجرور مقامك صفتيدر ياخود منصوب
اولوب حال اولور مصراع اولده اولديغى كبى (شارح درة المضيئه
مقامى بيانده ديمش كه المراد من المقامات المزدحم فيه مقامات
الانبياء من الرؤية والمحبة و الخلة والتكلم و غيرها من مقامات
العارفين الواصلين المسمات عندهم بدرجة السلوك فى الحال والتعبير
عنها غير ممكن (قوله مزدحم غير لفظنك مضاف اليهيدر (مزدحم
فيه ديمكدر بومقوله اسم مفعولك صله سى ظاهر اولمغله اكثريا
حذف اولديغى مصراع اولده بيان اولنمشدى (بعض شراح
مزدحم مصدر ميميدر ازدحام معناسنه در ازدحام كثرتدن حاصل
اولان زحمته وتعبه ديرلر ديدى (شارح مصنفك يقال وازدحم
القوم على كذا تزاحموا عليه وتنازعوا فيه ديمش من غير مزدحم ديمك
او مقاملر مزاحم فيه اولديغى حالده او مقاملرى تجاوز ايلدك بجدك
ديمكدر غير كلمه سى مقام لفظندن حال اولديغنه كوره معنادر اما
صفت اولديغنه كوره معنى كل مقامى تجاوز ايلدك واصل اولوب
تجاوز ايلدك ديمكدر كل لفظى جميع مقاماتى حاوى اولمغله ديمك
اولور كه بلا تعب برمقامه واصل اولدك بعده انى كچوب برمقامه
دخى واصل اولدك بعده انى دخى كچوب كذا وكذا كل مقاماتى
يعنى مقامات انبيا كه درة المضيئه نك بالاده تفصيل ايلديكى
مقامانه واصل اولدك انى دخى تجاوز ايلدك اندن برمقامه واردك
انى دخى كچوب كذا وكذا مقاماتى تجاوز ايلدك ديمك اولور
(ناظم عليه الرحمه نهايت وصول يعنى تجاوزنه محلده منتهى انى
ذكر ايتمكله بو عبد فقيرك ملاحظه مده برمعناى مقصوده اشارت
مراد ايدر ديمك ممكندر كه (يعنى يارسول الله كل مقام انبياء عظام

عليهم السلامه من غير ازدحام وتعب واصل وتجاوز ايلدك ديوب
نهايت وصولى ذكر ايتديكى صاحب سعادت عليه الصلاة والسلام
افنديمزك سير فى اللهده ترقى دائمى والى غير النهايه مقامات
احرازلرينه اشارت ايدر (نته كيم مقامات سير الى الله تعالى غير
متناهى اولديغى حاشيهٔ بيضاويده سورهٔ فاتحهٔ شريفه تفسيرنده
(شيخ زاده عليه الرحمه تحقيق مقام ايدركه فان السائر الى الله تعالى
يتجرد عن التعلقات الكونية الى ان يترقى مقام المشاهدة ثم الى مراتب
اخرى من الاتصال والانفصال والفناء والبقاء وينتهى عنده السير
الى الله تعالى وعند انقطاعه يبتدى السير فى الله تعالى وهو لا ينقطع
ولا يتناهى واليه اشار من قال شربت الحب كأسا بعد كأس فما نفد
الشراب ولا رويت بو تقرير ضعيفانه مز مقتضاسنجه سلطان انبيا
عليه الصلاة والسلام افنديمزك سير فى اللهده ترقيلرى الى غير النهايه
اولوب برمقامده منتهى اولمامغله شراح قصيده نك وجزت كل مقام
نظمنده اى كل مقام سوى مقامك تقدير ايلدكلرى تكلفاته دخى
احتياج قالماز (كما قالوا فان قلت اذا تعدى صلى الله عليه وسلم كل
مقام فقد تعدى مقامه وتنزله بحكم العموم قلنا المقصود كل مقام
غير مقامك والمخصص العقل كما فى قوله تعلى خالق كل شئ يعنى سؤال
ايراد ايتمشلركه وجزت كل مقام ديمك هرمقامى تجاوز ايلدك بجدك
ديمكدر پس كل كلمه سنك تحتنده سيد الانبياء عليه الصلاة والسلامك
دخى مقامى داخل اولوب مشمولاتندن اولمغله كندو مقاملرينى
دخى تجاوز ايلمك لازم كلور مقصود ايسه جميع مقاماتى كچوب
اعلى الاعالى اولان كندو مقامكه واصل اولدك ديمكدر ديو ناظمه
اعتراض ايدوب بعده بو وجهله جواب ويرمشلر كل كلمه سى فى
الحقيقه مقامات انبيا ومقام نبينا عليهم السلامه شاملدر لكن عقل
بو مقامده كل كلمه سنى مشمولاتندن بعض افرادنه تخصيص
ايتمشدر كه اول بعض افراد مقامات سائره در بو صورتده كل
كلمه سى ايله مراد انجق مقامات سائرهده اولوب مقام سلطان انبيا
عليه الصلاة والسلام انده داخل اولمامغله وجزت كل مقام سوى
مقامك ديمك اولور (نته كيم (الله خالق كل شئ آيت كريمه سنده

شیٔ لفظی ذات حقه وسائر ممکناته شاملدر لکن عقل مخصصدر که
کل شیٔ سوی ذاته دیمکدر زیرا عقل جزم ایدر که حق سبحانه
وتعالی کندو ذاتنی خالق اولمق محالدر ایمدی خالق کل شیٔ سوی
ذاته دیمکله خلق ایتمه‌یی عقل ماسوایه تخصیص ایدر (امابو حقیرك
با لاده تقریر ایلدیکم معنی اوزره سؤال مزبور توجه ایتمز زیرا جزت
کل مقام عبارتی کل مقامی تجاوز ایلدك دیمك غیرالنهایه مقاماتی
تجاوز وسبقت ایلدك معناسنه اولمغله ترقی وتجاوز ایلدك دیمك
برمحلده وبرمقامده توقف ایدوب منتهی اولماز که حتی کندو مقامکی
دخی تجاوز ایلدك دیمك لازم کلمك محذوری ایله سؤال مزبور
توجه ایلیه خلاصهٔ معنای بیتده بعض شراح دیمش که فحاصل
المعنی جمعت کل فضائل التی لااشتراك للغیر فیها وتجاوزت کل
مقامات المحبة التی لاازدحام للغیر فیها لکونك مخصوصا بها
وبعض شراح یعنی لیلة المعراج کل فخر لم یکن یصلح الا لك
وجزت کل مقام من المقامات حال کونك وحیدا فریدا من غیر
مزاحم یزاحمك اذ لایصلح لتلك المقامات الاانت دیمشلردر (معلوم
اوله که فجزت عبارتنده فاء تفریعیه وفاء نتیجه در دیدیلر (ایمدی
سبقت ایدن ایکی عدد بیتك نتیجه‌سی وانلره متفرع اولدقده
(محصول معنای بیت) بووجهله ربط اولور که یارسول الله
فضائل وکمالاتده مفرد وعلم مرفوع اولدیغی کبی طرف حقه
دعوت اولندك که حتی براحد مطلع اولمق ممکن اولمیان وصل
کامل مستتر واسرار منکتمهٔ الٓهیه‌یه فائز اوله‌سن دیو (پس چونکه
بویله در اول رفعله دعوت ومعراج سعادتده جمیع مفتخراتی کندکده
جمع ایلدك وسیر الی اللهده اولان کل مقاماتی بلاتعب تجدك
تجاوز ایلدك دیمکدر بالاده تفصیل اولندیغی اوزره چونکه سیر
الی اللهده اولان مقامات غیرالنهایه اولمغله الی غیر النهایه تجاوز
وسبقت ایلدیکك مقامات غیرمتناهی در دیمك اولور (وفی البیت
من البدیع الجناس المطلق بین حزت وجزت لااللاحق ولاالمحرف کماظن

* * تخمیس * *

خروش بحر محبت چو اولمدی ساکن
چیقردی ساحله نیجه لآلیٔ پاکن
خصوص ذاتله هب اولدی زیب ادراکك
فحزت کل فخار غیر مشترك
وجزت کل مقام غیر مزدحم

وجل مق مفاعلن دارما فاعلن ولیت من مستفعلن رتب فعلن
وعزاد مفاعلن راکما فاعلن اولیت من مستفعلن نعم فعلن
(وجل مقدار ما ولیت من رتب) (وعز ادراك ما اولیت من نعم)
قوله وجل واو عاطفه در فعل ماضی در جل یجل بالکسر اذا عظم فهو
جلیل وجل جلاله ای عظم عظمته وکبریائه دیمشلر بو مقامده جل
عظیم دیمکدر مقدار فاعلیدر جمله‌سی بیت سابقده اولان احد فعلین
اوزرینه معطوفدر شیئك مقداری قدری ومبلغیدر که المقدار
مایتعرف به الشیٔ ایله تعریف ایتمشلر مقدار کلمه‌سی ماء موصوله
مضافدر مصدرك مفعولنه اضافتی قبیلندندر (قوله ما ولیت تشدید لام
ایله فعل ماضی مخاطبدر مجهول صیغه‌سی اوزره در ولایتدن مشتقدر
سن والی ورئیس قلندك دیمکدر فعل وفاعلدر جمله‌سی ماء موصولك
صله‌سیدر مایه عائد ضمیر محذوفدر ماء موصول مع صلته مقدار لفظنك
مضاف الیهیدر ای جل مقدار الشیٔ الذی ولیته او ولیت علیه دیمکدر
(شارح مصنفك تولیت برشخصی والی وحاکم قلمغه دیرلر دیمش (شارح
شیخ زاده ولاه العمل او البلدة قلده ورأسه فیه دیمشدر (وآنتولیده
التولیة علی وزن التربیة برکیمسه‌یی برایشه والی قلمق یقال ولاه الامیر
عمل کذا یعنی امیر فلان عمله انی عامل قلدی وولاه بیع الشیٔ یعنی فلان
کیمسه برشیئك بیعنی اکا تفویض ایتدی سیبویه ولایة فتحله مصدر
کسرله اسمدر امارت ونقابت کبی زیرا ولایت اسمدر والی اولوب
اوزرینه طور دیغك نسنه‌نك (پس فتحن مصدر دیسه‌لر واوی
مفتوح قلرلر دیدی بو مقامده فتحله مصدر والی وحاکم قلندیغك
شیئك قدری واعتباری جلیلدر دیمك اولور من رتب من بیانیه‌در
مای بیاندر (شارح کافیه مولانا جامی یجیٔ لفظة من للتبیین ای
لاظهار المقصود من امر مبهم وعلامته صحة وضع الموصول

فى موضعه مثل قوله تعالى (فاجتنبوا الرجس من الاوثان) فانه اوقلت
من الرجس الذى هو الوثن استقام المعنى دیمشدر (رتب جار ایله
مجرور اولوب مقدر كائنا كلمه سنه متعلق مادن حالدر رتب بضم
الراء المهملة وفتح التاء (رتبه نك جمعيدر رتبهٔ جليـله ومنزلهٔ عاليه
معناسـنه در (قوله وعز فعل ماضى در قلت معنـاسنه در (شارح
مصنفك وعز الشئ قل- مايوجد ديمش قليل اولان شى رغبت
واعتبـار بولديغى ظـاهر در عرف ناسده دخى فـلان شى پك
عزيز اولدى ديرلر يعنى قلتى واربولنما يور معناسنده مستعملدر
(شارح حنفى عز جاء لمعـان عز بمعنى قل وعز بمعنى غلب وعز
الشئ اى تعسر وامتنع ومنه قوله تعـالى (وماذلك على الله بعزيز)
بو مقـامده عز امتنع معنـا سنه اولمق ظـاهر در (قوله ادراك
عز فعلنك فاعليـدر (ادراك علم ومعرفت معنـاسـنه در
(قوله ما اوليت ما موصوله در اوليت صيغهٔ مجهول اوزره فعل
ماضى مخـاطبدر فاعل ضميرى تاء خطـابدر ايلادن مشتقـدر
ايلا اعطـا معنا سنـه در اوليت كلمه سى اعطيت بابندن اولوب
ايكى مفعوله تعدى ايتمكله مفعول اولى ماء موصوله راجع ضمـير
محذوفدر اوليته تقديرنده در اوليت جمله سى ماء موصولك صله سيدر
ماء موصول مع صلتـه جمله سى ادراك لفظنك صفتيـدر (قوله
من نعم من بيانيـه در جار مجرور مقدر كائنا كلمه سنه متعلقدر ماء
موصولدن حالدر ياخود اوليت فعلنـك مفعول ثانيسـيدر (نعم
نعمتك جمعيـدر بومحلده انعام اولنان شيئـك اسميدر كه منعم به
معنا سـنه در (درة المضيئـه صاحبى فاضل يكاكردى داتا
خلاصهٔ معناده ديمش كه (المعنى جل وعظم مقدار ماوليت عليه
من المراتب العلية والمناصب الرفيعة وعز ادراك ما اعطيته من النعم
العظمى والرتب العليـا قيل النعمة التامة ما يحمد عاقبته ولهذا
يقال الكافرون غير منعم عليه واعظم الرتب رتبة التقرب الى جنابه
المتعـال واعز النعمة الوصال اللهم ارزقنـا نعمة الوصل والتلاقى
وبعدنا من ذلة البعد والفراق (بعض شراح مآل معناده ديمشدر كه
وحاصل المعنى وجل مقدار ماجعلت واليا له من المراتب العظيمة

منها مقام (فاوحى الى عبده ما اوحى) وعز ادراك ما اعطيت من النعم
الكثيرة الجليـة منها مقـام (لقد رأى من آيات ربه الكبرى)
(محصول معناى عبـارت بيت) ودخى يارسول الله سنـك والى
قلنديغك يعنى والى وحاكم نصب اولديغك رتب ساميه نك قدرى
جليل وعظيم اولدى وسكا اعطـا اولنان نعمتلرك علم وادراكى
عزيز اولدى يعنى ادراكى محال وممتنع اولدى (ياخود قليل وفهم
وادراك ايدن قتى ازونادر در ديمك اولور واقعـا صاحب سعادت
عليه الصلاة والسلام افنـديمزه تقليد وتفويض اولنـان رتب
ساميـه ازجمله حبيبيت رتبهٔ جليله سى نه مرتبه عظيم القـدر
وجليل اولديغى بيـاندن مستغنيدر كذلك ليلهٔ معراج سعادتده
اعطـا اولنان خزائن اسرار ونيجـه نيجه نعم جزيلهٔ دوسرا
على الخصوص مطلوب اقصى واصل مقصود اولان فنـا فى الله
ووصول الى اللهك فهم وادراكى نه مرتبه عزيز اولديغى ظاهردر
(وفى البيت من البـديع مراعاة النظير بين جل وعز والجنـاس
المطرف بين اوليت ووليت لا الناقص

* * تخميس * *

* فراز صـدر حبيبيت ارفعى رتبن *
* كه ويردى ذاتنكه حق اول مقام محترمن *
* عقول ايرشمزا كا صرف ايدرسه روزوشبن *
* وجـل مقـدار ماولـيت من رتب *
* وعز ادراك ما اوليت من نعم *

لطيفه (معلوم اوله كه ناظم عليـه الرحمة والغفران اول سرور
كائنات محبوب خدا عليه افضل التحيات حضرتلرينـك معراج
سعادت منها جلرى بيانده اولان مدايح جليله يى بومحلده اتمام
ايدوب بوندنصكره شاهد معناى اوصاف عليه يى لبـاس ديكرده
وصورت اخراده جلوه كرساحهٔ ذكر وانشـاد ايتمشدر (شراح
عليهم الرحمه معراج شريفى بتمامه على التفصيـل نقل بيورمشلر
انلرك تحريراتلرينى بيان وتسطيره ثابت مرحومك ادهم نامه سى
ديباجه سنـده اولان معراجيهٔ منظومـه يى ذكر وتحرير ترجيح

واختيار اولنمغه بعينه بو كونه نقل بالمسطر ايله صفا بخش ارباب
طبيعت اولمق انسب كورلدى

برشبانكه كه نو عروس سپهر * پردۂ شامى ايتدى پردۂ مهر
اول كيجه سر شريف كعبۂ دين * خانۂ امهانده ايدى مكين
خادم درسخانۂ تنزيل * موصل وحى حضرت جبريل
نازل اولوب حبيب معبوده * كلدى دعوتجى خوان مقصوده
بر براق خجسته پى در دست * همچو طاوس خلد زيب پرست
پانه جهره ساى اولوب صد بار * دست لطفيله ايلدى بيدار
ديدى اى شاه مسند تبجيل * چوق سلام ايلدى خداى جليل
سزلرى دعوت ايلدى تنها * بيورك منتظر در اهل سما
لطف واحسان كبريايى كورك * بى تكلف كلك خدايى كورك
كعبۂ انبساطى زائر اولك * بو كيجه حضرته مسافر اولك
صحن جنت يول اوزره باغكدر * روضۂ لامكان قوناغكدر
سكا اى ناز پرور لولاك * بركلك خيا ميدر افلاك
ماه بر قرص سفره هاله سيدر * حمل چرخ يول نواله سيدر
ظهر جبريل اولوب بنك طاشى * بندى اول پادشهلرك باشى
نه در اول حاجئ حريم جليل * كاوله عكامى حضرت جبريل
بندى چونكه خواجۂ ابرار * يوكنى طوتدى اول خجسته مهار
نوله طارطاسه انده اول درناب * ايكى التون تراز وسيدى ركاب
شوقدن مست اولوب على الاطلاق * باصديغى يرى بيلمزايدى براق
اولدى نقش نعالى فرخ فال * سمت محراب قدس دولتده دال
برجماعتله اول امام ورى * قلدى چون عزم مسجد اقصى
انبيا ايله مرسلينه تمام * اولدى بر مقتضاى وقت امام
چونكه اثناء راه ايدى ادا * سفرى ايكى ركعت ايتدى ادا
رسلك جمله سن اوذات شريف * ايلدى التفاتله تشريف
كوردى بر نردبان بى مانند * درجات بهشت كبى بلند
جامع آسمانه منبر ايدى * نامۂ دعوته يامسطر ايدى
روح وش كيم بدندن ايتدى خروج * چيقدى دنيادن ايتدى اكه عروج
مفخر انس وجنى وصنف ملك * آسمانه چيقرديلر اوكه رك

منزل ماهه واردى ضيف عزيز * ايتدى برتك ركاب دست اويز
باقدى اول خديو عالیشان * رخش عزمه اوزنكى ايتدى همان
مجلس ثالث اولدى چون مسكن * ويردى ناهيد ساز شوقه دوزن
نه نكاه ونه التفات ايتدى * دوزنى بوزمدى چكوب كتدى
نوله آرترسه شانى كيوانك * قره آغاسيدر سليمانك
غرفۂ عرش كيم مقرنس ايدى * پردۂ باركاه اطلس ايدى
باصيجق اوستنه براق ايله پا * اولدى اطلس قبرجغى پيدا
كليجك سدره يه حبيب جليل * قالدى پروازدن پر جبريل
جاى ديرينه ده چكوب يرينه * قالدى يازلدى ماندە دفترينه
فرقتدن دوكوندى يانديبراق * جسمنه نعل ياقدى داغ فراق
كاردن چونكه قالدى اول ايكى يار * يناشوب رفرف اولدى خدمتكار
حاصلى رفته رفته رفرفده * قالدى يولده چوماه يك هفته
برمقامه ايرشدى اول سلطان * نه زمين وارنه آسمان نه مكان
رنك وبودن منزه وطاهر * عالم نور وعشق وعالم سر
ايتدى تاكه صفارسان سماع * ادن منى كرا متن اسماع
اوكرامتله جسم اولوب سوزن * كچدى بيك پرده نور وظلمتدن
بى تكلف اوضيف خوان قبول * مجلس خواص قربه بولدى وصول
برق اوروب شش جهاتدن انوار * لامكان اولدى هب تجلى زار
نه دهن وار ايدى نه سمع وزبان * هو ديو هوايشيدر ايدى همان
جانى محو ايليوب تجليلر * ينه اثبات ايدر تسليلر
كاه نابود ايدى كاه بديد * دل مشتاق سر خلق جديد
فانيات اولدى كائنات همان * نور ذات ايدى ايلين لمعان
كچدى تازكلك ايله نيجه سخن * قصۂ عشق ايدى محبتدن
كرمندن مهيمن غفار * مصطفايه خزائن ايتدى نثار
عقله صغمز عطيه لر ويردى * وصفه كلمز هديه لر ويردى
يوكنى طوتدى خواجۂ عالم * انصرافه اجازت اولدى اودم
سرعت مژده ايچون امتنه * طرفة العين ايچنده كلدى ينه
كرم بو الدى فراش فاخرينى * كرماسى صوغمدى يرينى
يك بيك ايلدى رسول كريم * اول هدايايى امته تقسيم

ظرفی مقدارالدی هر کس فیض * استرم بنده ثابت اوز کس فیض
یا الٓهی عنایت ایله بکا * جام عشق کرامت ایله بکا
نبی ر اه رضا ده قوللندر * خدمت مصطفا ده قوللندر
با بلندیٔ جاه سر وردین * بکمال جهاریار گزین

بشری لنا مستفعلن معشرال فاعلن اسلام ان مستفعلن ن لنا فعلن
من العنا مفاعلن یه رك فعلن ناغیرمن مستفعلن هدم فعلن

(بشری لنامعشرالاسلام ان لنا) (من العنایة رکنا غیر منهدم)

(قوله بشری ثلاثی مصدریدر بشارت معناسنه در بشارت مسرت وفرح وانبساط ویرن خبره دیرلر مژده خبرلری بومقوله دندر (بشری تقدیرا مرفوع مبتدادر نکرهٔ موصوفه مبتدا اولمق جائزدر (نته کیم شراهر ذاناب عبارتنده شر کلمه سی نکرهٔ موصوفه یاخود مخصصة بالتقدیم اولمغله مبتدا وقوعی جائزدر دیدیلر (بومقامده دخی صفت محذوفه اولان عظمی کلمه سی ایله موصوفه اولمغله مبتدا اولمشدر قوله لنا جار مجرور کائن محذوفنه متعلق اولوب مبتدانك خبریدر تقدیری بشارت عظمی لنا یعنی بزم ایچوندر دیمك اولور یاخود بشری مبتداء محذوفك خبریدر تقدیری هذه المناقب المذکورة بشری لنا (یعنی پیغمبریمز صلی الله علیه وسلم افندیمزك مظهر اولدیغی سابق الذکر اکرام دعوت الٓهی وضیافت نعم لاتناهی ایله کمال تقرب الی الله تعالی وغیرها بونلر بزه بشارت وتبشیر ومژدهٔ عظیمه درکه بوقدر التفات وتقرب ونظر محبته مظهر (بویله بر حبیب خدا پیغمبر ذیشان علیه الصلاة والسلامك امتدن بولندق دیمك دالنده اولور بوصورتده لنا قولی جار مجرور بشری کلمه سنه متعلق اولور (معشر جماعت معناسنه در لفظا منصوب منادادر حرف ندا محذوفدر الاسلام مضاف الیهدر اضافت بمعنی اللام اولمغله اسلام ایچون اولان جماعت دیمك اولور یاخود اهل لفظی محذوفدر جماعة اهل الاسلام دیمکدر اسلام وایمان معرفتی واجب اقدم امور دینیه دن اولمغله تعریف وبیانه عاجزانه مبادرت واقدام اولندی بحث تصدیق خاتمه ده مفصلدر (معلوم اوله که ایمان لغتده اینانمقدر اصطلاحده رسوله

ومنزل الی الرسوله اینانوب وتصدیق وقبول ایدوب رسوله متابعتی التزامدر شرعده بوندن صکره دل ایله اقرار دخی ایتمکدر (ایمدی ایمان تفصیل ایلدیکمز اوزره ماجاء به النبی علیه الصلاة والسلامی ادعان وتصدیق وقبول ومتابعتی التزام اولمغله تصدیق منطقیدن بر نوعدر دیمشلر زیرا تصدیق منطقی دخی بویله حکمی اذعان وتصدیق وقبولدر لکن متابعتی التزام ایله مشروط ومقید دکلدر اشبو فصل ممیز ایله جنس اولان تصدیق منطقیدن خاص اولمغله اندن نوع اولور (سید شریف حاشیهٔ بیضاویده دیمشدرکه التصدیق المنطقی قبول لوقوع النسبة اولا وقوعها والتصدیق المعتبر فی الایمان قبول نبوة محمد صلی الله تعالی علیه وسلم والتزامه علی نفسه متابعته فی جمیع ماجاء به محمد علیه الصلاة والسلام کذلك زنجانی حاشیهٔ تلویحده الایمان هو التصدیق المنطقی الا انه مشروط بشرائط کالاختیار وترك الجحود والاستکبار وعدم ظهور ماهو من علامات الانکار کشد الزنار واستعمال قلنسوة الیهود والقاء المصحف فی القاذورات دیمش (اسلام ایمان تحقق ایلدیکی محلده بهرحال متحقق اولور کذلك اسلام تحقق ایلدیکی یرده ایمان دخی متحقق وصادق اولوب بونلرنده بحسب الصدق بووجهله تغایر اولمغله ایمان واسلام متحددر یعنی ایکیسی دخی بردر دیمشلر (قال السعد العلامة فی شرح المقاصد الجمهور علی ان الاسلام والایمان واحد اذ معنی آمنت بما جاء به النبی صدقته ومعنی اسلمت به سلمته ولایظهر بینهما کثیر فرق لرجوعهما الی معنی الاعتراف والانقیاد والاذعان والقبول وبالجملة لایعقل بحسب الشرع مؤمن لیس بمسلم اومسلم لیس بمؤمن وهذا مراد القوم ترادف الاسمین واتحاد المعنی وعدم التغایر کذلك علامة السعد متن قسم ثانیده ان حکم الایمان والاسلام واحد ومرجعهما الی القبول والاذعان لکن لتغایر مفهومهما قد یتعاطفان مثل (ان المسلمین والمسلمات والمؤمنین والمؤمنات) ولاطلاق الاسم علی الاستسلام والانقیاد الظواهر قد ثبت مع نفی الایمان مثل (قل لم تؤمنوا ولکن قولوا اسلمنا) دیمشدر بونلردن معلوم اولدی که

ايمان واسلام بعضا مفهوملری مغاير ايسدده هر بری بدون الاخر
تصور اولنمغله وهر بری آخرك صادق اولديغی محله صادق
اولمغله ايكيسی دخی بردر ديديلر قوله ان لنا ان كسر ايله حروف
مشبهه دندر لنا جار مجرور كائن كلمهٔ محذوفنه متعلق اولوب ان
لفظنك اسمی اوزره مقدم خبريدر (قوله كان كلمه سنك اسميدر ان مع
اسمه وخبره جمله سی بشارتك لنا ايه اختصاصنك علتيدر (يعنی
بشارتك بزه حصول بولديغنك علتی وسببی اول ركن ركين
عنايت اولان پيغمبريمز عليه الصلاة والسلام اولديغی بيان اولور
(مصنفك ان لنا بكسر الهمزة تعليل لحصول البشری وثبوته
لنا ديمش لكن ان كلمه سی فتحله اولورسه ان ايله ان دن حرف جرك
حذفی قياسی اولمغله لان لنا تقديرنده كذلك بشرانك حصولنك
علتيدر (ركن شيئك هو مايقوم به سيدر كه اول شی انكله قائم
اولور يعنی شيئك ركنی اودركه اوشی اكه طيانوب قيام ووجودی
انكله اوله مثلا محسوساتده ابنيه لرده اولان تمل ديواری وخانه نك
تحتنده اولان عمود اساس كبی (قال الشيخ ركن الشیٔ مايعتمد عليه
ذلك الشیٔ كذلك (صاحب درة المضيئه الركن ماحصل به ذلك
الشیٔ ديمش (نته كيم حكمتده علت ماديه ديدكلری جزء مركب كه
ركنيدر كاجزاء السرير ديمشلر من العناية من بيانيه در جار مجرور
محذوف كائنا كلمه سنه متعلق اولوب ركن لفظندن حالدر وركنی
بياندر ركن عنايتدن مراد حقا كه عين رحمت وعنايت ازلی
اولان پيغمبريمز عليه الصلاة والسلام افنديمزدر قوله غير منهدم غير
كلمه سی ركنك صفتيدر منهدم مضاف اليهيدر انهدام يقلمق
واندراس وسقوط وخراب اولمق معناسنه در غير منهدم اصلا
يقلمز ومندرس اولماز ديمكدر (صاحب درة المضيئه بووجهله بيان
ايدر كه قال الشارحون المراد بالركن الشريعة الباقية الى آخر الزمان
وقيل المراد بالركن الغير المنهدم ذاته الشريفة صلى الله عليه وسلم
فانه فی الحقيقة هو الركن الغير المنهدم والمعنی البشارة لنا يا معشر
المسلمين لان لنا من العناية الازلية الالهية ركنا لاينهدم بمرور الزمان
وهو دين الاسلام وشريعة خير الانام عليه افضل الصلاة والسلام

(شارح فاضل مصنفك عليه الرحمه مآل معناسی ديمش كه ومعنی
البيت اذا كان لنبينا عليه الصلاة والسلام هذه القربة ولرسولنا
هذه الرتبة والزلفة فالبشارة حاصلة لنا (مصراع) چه غم ديوار امت را
كه باشد چون تو پشتيبان) (فان اسوة القوم اذا كان مقربا الی
سلطان نهاية التقرب كان هؤلاء القوم اكرم الاقوام واقرب
الطوايف الی هذا السلطان فالمعنی علی التسبب والتفرع كما سبق
الا انه ترك الفاء تنبيها علی انه لظهوره غير محتاج الی ان يستفاد من
لفظه (محصول معنای عبارت بيت) ای جماعت اهل اسلام بزلره
بشارت ومژدهٔ عظيمه در كه انهدام وسقوطدن مصون عنايت
ازليدن بزم ايچون بر ركن سديد واردر يعنی (چو شمع جمالت
چراغم بود) (مرا در دو عالم چراغم بود) مفادنجه ای جماعت
اهل اسلام بويله بر ركن عظمت پناه پيغمبر سامی المكانت صلی الله
عليه وسلم شرف اسلام ايله امتدن بولندق بزلره حقا كه بشارت
عظما ومژدهٔ كبرادر يعنی مهالك دارينذن امان ودخول
جنان ونيل مطلوب اصلی ايله مقضی المرام اولمق بزم ايچوندر
ديمك اولور

* ** تخميس ** *

* پناه جملهٔ امت اوملجأ ضعفا *

* كنجهٔ رحمت مولی جهانه سرتابا *

* ملكلر اولدی منادی ايدردی بويله ندا *

* بشری لنا معشر الاسلام ان لنا *

* من العناية ركنا غير منهدم *

لما دعی ال مستفعلن لاه دا فاعلن عينا لطا مستفعلن عته فعلن
باكرم ال مفاعلن رسل كن فاعلن نا اكرم ال مستفعلن امم فعلن
(لما دعی الله داعينا لطاعته) (باكرم الرسل كنا اكرم الامم)
قوله لما حين معناسنه ظرفدر ماضی يه داخل اولسه ظرف اولور
كذلك اذا شرطيه معناسنه اولمق ممكندر مابعدينه مضافدر
مدخولی اولان فعل ماضی فعل شرطدر لما خافض لشروطه اولمغله
مخفوضدر مصراع آتيده جواب شرط منصوبدر لما مضارعه

داخل اولسه حروف جوازمدن اولور مستقبلی ماضی یه قلب ایدر لما تضرب اضرب کبی (شارح شیخ زاده لما للنفی فی المستقبل وفی الماضی للظرف والشرط وغیرهما بمعنی الا نحو (ان کل نفس لما علیها حافظ) دیمشدر (قوله دعی فعل ماضیدر سمی معناسنه در (قال درة المضیئه ودعی من دعوت زیدا بکذا ای سمیته به (قال شیخ زاده دعاه یرید سماه ودعاه طلبه فالدعاء الاول من الاول والثانی من الثانی (شارح مصنفك قوله دعی الله سماه فالدعاء الاول بمعنی التسمیة وداعینا من دعا کذا او علیه وهداه الیه دیمشدر دعی فعلنك فاعلی لفظهٔ جلا لهدر جمله سی محلا مجرور لما کلمه سنك مضاف الیهیدر (داعینا تقدیرا منصوب دعی فعلنك مفعولیدر نا ضمیرینه مضافدر (بو مقوله کلمه لرك اعرابی تقدیری اولور لکن حالت نصبنده اعرابی لفظی اولوب داعینایانك نصبیله اوقنمق اقتضا ایدر لکن سکون یا ایله ضبط اولندیغی اعط القوس باریها بسکون الیاء مثللویه قیاسادر (نته کیم شیخ زاده و سکون الیاء فی داعینا کما فی اعط القوس باریها دیدی (داعی کلمه سی دعوتدندر دعاه طلبه دیرلر داعی ایله مراد پیغمبریمز علیه الصلاة و السلامدر اسم فاعل نا ضمیرینه مضاف اولمشدر اسم فاعلك مفعولنه اضافتی قبیلندندر (لطاعته لام الی معناسنه حرف جردر داعینا کلمه سنه متعلقدر ضمیره مضافدر ضمیر لفظهٔ جلاله راجعدر (شارح مصنفك دعی الله ای دعی الی الله علی نحو قوله تعالی (والله یدعو الی دار السلام) دیمشدر وداعیدن مراد هادیٔ امت پیغمبریمز علیه الصلاة والسلامدر که بزلری طاعت حقه دعوت ایتمشدر (باکرم الرسل با حرف جردر دعی فعلنه متعلقدر معناسی الله اکرم الرسل تسمیه ایلدی بزم طاعت مولایه داعیمزی دیمك اولور اوذات مکرم جلیل الشان علیه الصلاة والسلامك اکرم الرسل اولدیغی (اناسید ولد آدم یوم القیمة وانا اکرم الخلق علی الله وانا اکرم الاولین والآخرین) حدیث شریفندن ماخوذدر که (وما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی) آیت کریمه سیله مؤیددر (اکرم اسم تفضیلدر اشرف واعلی دیمکدر

رسل رسولك جمعیدر اکرمك مضاف الیهیدر (قوله کنا فعل ماضی نفس متکلم مع الغیردر کوندن مشتقدر افعال ناقصه دندر ضمیر متکلم اسمیدر (قوله اکرم الامم خبریدر امم امتك جمعیدر رکنا جمله سی لماء شرطیه نك جوابیدر دیمك اولور که بزم پیغمبریمز علیه الصلاة والسلام اکرم الرسل اولمغله بزدخی اکرم الامم اولدق زیرا متبوع نه قدر عالی ومعتبر اولورسه توابعی دخی اویله مکرم اولور خدام سلطانی اولان قرنا ایله سائرینك اتباعی برابر اولمدیغی ظاهردر (صاحب درة المضیئه خلاصهٔ معنی تفصیلنده بو مقامده دیمش که قیل استدل فی کتب الکلامیة علی افضلیة رسول الله صلی الله علیه وسلم بقوله تعالی (کنتم خیر امة اخرجت للناس) الایة بکمال دینهم وکمال التابع بکمال المتبوع والناظم عکس الامر هنا واجیب بان خیریة المتبوع سبب واقعی لخیریة التابع والعلم بخیریة الامة یوجب العلم بخیریة المتبوع فجاز الامران علی ان طرق الاستدلال غیر منحصر فیهما (والمعنی علی هذا کنا اکرم الامم حین سمی الله تعالی داعینا محمد صلی الله علیه وسلم باکرم الرسل دیمش (معلوم اوله که اهل کلام سرور کائنات صلی الله علیه وسلمك خیر الرسل اولدیغی امتنك خیر الامم اولدیغی ایله استدلال ایتمشلردر (ناظم علیه الرحمه بو دلیلی عکس ایدوب پیغمبر علیه الصلاة والسلامك خیر الرسل اولمسی ایله امتنك خیر الامم اولدیغی اثباتی اختیار ایتمشدر تقریری بو وجهله در (لما کان نبینا اکرم الرسل کنا اکرم الامم لکن کان نبینا اکرم الرسل فکنا اکرم الامم بو قیاسك حقیقت مقدمی بالاده ذکر اولنان (انا اکرم الخلق علی الله) الحدیث حدیث شریفی ایله ثابت اولدیغندن ماعدا ابیات سابقه دن (خفضت کل مقام الی آخره بیتی ایله کذلك (وجل مقدار ما اولیت) الخ بیتلری ایله دخی ثابتدر زیرا کل مقام انبیایی مقامنه نسبت خفض ایدوب انلره ارتقا واعتلا ایلین ذات شریف انلردن اکرم واعلی اولمق بهر حال لازم کلکله اکرم الانبیا اولدیغی بیتین مزبورتین ایله دخی متعین اولمغله قیاس مزبورك حقیقت مقدمی یعنی لما کان نبینا اکرم الرسل مقدمه سنك حقیقتی وجهله ظاهر اولمش اولور

(معلوم اوله كه صاحب درة المضيئه (شارح فاضل كردى
عليه الرحمه آخر بر معناى لطيفه ذاهب اولمشدر بو وجهله
بيان ايدر (دعى فعل ماضى من الدعوة لا بمعنى التسمية لان الكلام
فى الاسرى والله فاعله داعينا مفعوله ولطاعته متعلق بدعى لا الى
قوله بداعينا كما فى التقرير الاول ديمش بو صورتده (دعى فعلنك
مفعـول ثانيسى اولان الى حضرته ياخود الى طرفه ياخود الى
الاسرى مثللو مفعول محذوف اولدوغنه (اشبو فصل معراج
قرينه در ياخود لطاعته عبارتندن مراد ليلهٔ اسراده پيغمبر مدعو
عليه الصلاة والسلامك طاعت وعبوديت حقده اولان قياميدر
بو معنى مراد اولدقده دعى كلمه سيله دعوتدن مراد پيغمبر
عليه الصلاة والسلامى ليلهٔ اسراده اللهك كندى وطاعته اولان
دعوت اولمغه ذاهب اولمش اولور (پس سالف الذكر (باكرم
الرسل كنا اكرم الامم) مصراعى ايله تقرير اولنان قياس استثنائينك
حقيقت مقدمى بيت مرقومك مصراع اولى ايله دخى ثابت اوله جغى
شارح مرحوم بيان مراد ايدرز يرا دعوت اسرى پيغمبر عليه الصلاة
والسلامه مخصوص اولوب بر پيغمبره واقع اولمغله بو دعوت
واكرام مخصوص ايله مدعو ومكرم اولان اكرم الرسل اولمق
لازم كلورنته كيم مشار اليه (شارح كردى محصول معناى بيتى
بو وجهله تفصيل ايتمش كما قال قوله كنا جواب لما وباكرم الرسل
متعلق بكنا والباء للسببية (والمعنى كنا اكرم الامم بسبب اكرم الرسل
وقت دعوة الله تعالى داعينا اليه لاجل طاعته اى انه عليه السلام
لما صار اكرم الرسل بالدعوة كنا اكرم الامم باكرامه لان اكرمية
المتبوع سبب لاكرمية التابع (محصول معناى عبارت بيت) وقتا كه
الله عظيم الشان بزى طاعت حقده دعوت ايدن داعيمزى يعنى بزى
ايمانه دعوت ايدن پيغمبريمزى اكرم الرسل تسميه ايلديسه يعنى
اكرم الرسـل ايدوب اكرم الرسل تسميه سيله موسوم ايلديسه
بز دخى اكرم الامم اولدق زيرا پيغمبريمز سائر رسلك اكرمى اولدقده
بز دخى اول رسلك امتلرندن اكرم اولمز اقتضا ايدر ديمك اولور
* * تخميس * *

* خدا مكرم ايدوب اول شه ملك سپهى *
* انكله اميده بولدى نيجه عزو بهى *
* عز يزايدر خدمى انتساب باب شهى *
* لما دعى الله داعينا لطاعتـه *
* باكرم الرسل كنا اكرم الامم *
* فصل فى غزوات النبى صلى الله عليه وسلم *

راعت قلو مستفعلن ب العدى فاعلن انباء ابع مستفعلن ثته فعلن
كنبأة مفاعلن اجفلت فاعلن غفلا من ال مستفعلن غنم فعلن
(راعت قلوب العدى انباء بعثته) (كنبأة اجفلت غفلا من الغنم)
(ناظم عليه الرحمه اشبو فصل بيان غزواتده اول عالمينه رحمت
وهدايت ودارينده باعث امن وسلامت اولان پيغمبر آخر الزمان
عليه الصلاة والسلام افنديمزك بعثت رسالتلرينى وغزوات
ظفر غايات ايله هر حالده مؤيد من طرف الله اولدقلرينى انشاد
وبيانه بو محلدن ابتدا ايله بر كونه دخى مدايح جليله يه مبادرت ايدوب
بيورورلر كه (راعت عينك فتحيله روعدندر روع قورقق معناسنه در
راعت فعل ماضى مؤنثدر راعه يروعه روعا كلوب خوفت
معناسنه در (قوله قلوب نصبله مفعوليدر قلبك جمعيدر عدى كلمه سنه
مضاف در شيئك حقيقتى مهما امكن بيلمك على البصيره شروعك
موقوف عليهى اولمغله قلبك تشريحنده كتب اطبانك بعض
تحريراتى نقل وبيان مناسب كورلدى (نته كيم ديمشلر قلب
اعضاء رئيسه نك اشرفيدر بدنده ابتدا حركت ايدين قلبدر
موتده آخر ساكن اولان دخى قلبدر روح حيوانينك محليدر
و حرارت غريزيه نك منبعيدر صنوبرى الشكلدر محلى كوكس
اور تاسنده در لكن اشاغى اينجه اوجى صول جانبه مائلدر وآق
جكر قلبى قبلامشدر و قلبك يلپازه سيدر ودوشكى شكلنده در هر نه
جانبه ياتسه اكا طيانور ايكى كوكلرينه طوقنمقدن حفظ ايدر كذلك
(ابن سينا قانونده القلب مخلوق من لحم قوى ليكون ابعد من الافات
منتسج فيه اصنـاف من الليف قوية شديدة الاختلاف الطويل
الجذاب العريض الدفاع والمورب الماسك ليكون له اصناف

من الحركات واودع فى غلاف خفيف جدا ليكون له جنة ووقاية
ويرى جرمه عن ذلك الغلاف بقدره وعند اصله عضو كالاساس
يشبه الغضروف قليلا ليكون قاعده وثيقـة مخلقة ديمش (قوله
العدى بكسر العين عدونك جمعيدر (شارح مصنفك العدى جمع
الاعداء وهو جمع لانظيراه ديدى (قوله انباء همزه نك فتحيله نبألفظنك
جمعيـدر خبرلر ديمكدر راعت فعلنك فاعليدر بعثت كلمه سنه
مضافدر واكر انباء كسر همزه ايله اولورسه مصدر اولور بعثته
اضافتى مصدرك مفعولنه اضافتى قبيلندندر راعت فعلى مع فاعله
جمله سى ابتدائيه در شراح (جيئت به للانتقال من اسلوب الى اسلوب
آخر ديمشدر قوله بعثته مصدر نوعيدر اصل لغتده مطلقا ارسال
معناسنه ايدى بعده ارسال نبوت ورسالتده استعمالى غالب اولدى
ديديلر بعثتك مضاف اليهى اولان ضمير سرور كائنات عليـه
الصلاة والسلامه راجعدر (كنبأة بتقديم النون على الباء وهمزه ايله
صيحه وصوت معناسـنه در بعض شراح والنبأة صوت الاسـد
ديمش كاف حرف تشبيهدر مصدر محذوف اولان روعا كلمه سنك
صفتيدر اى راعت روعا كروع نبأة تقـديرنده در ياخود مبتداء
محذوفك خبريدر اى ذاك الروع كنبأة الخ تقديرنده در مبتدا مع
خبره جمله سى سؤال مقـدره جواب اولان جملهٔ مستأنفه در كويا
كيف حال روع قلوبهم عند بعثته عليه الصلاة والسلام ديو
سؤال اولنمش بو سؤاله جواب اولور قوله اجفلت اى افزعت فعل
ماضى مؤنثدر تحتنده فاعل ضميرى نبأة قولنه راجعدر اجفلت
جمله سى نبأة كلمه سنك صفتيـدر (وانقوليده الاجفيل همزه نك
كسريله و جيمك سكونى و فانك كسر ومديله قورقق يعنى جبان
معناسنه يقـال ظليم اجفيل اذا كان يهرب من كل شئ وظليم ظاء
معجمه ايله دوه قوشيدر حتى غايت قورقاق وجبـان اولان كيمسه يى
نعامه كه دوه قوشيدر اكه تشبيه ايدرلر (نته كيم حجاج ظالم غايت
جبان ووهام ايمش حقنده بو بيتى ديمشلر (اسد علينا و فى الحرب
نعامة تفر من ادنى صفير صافر (اشبو صفير كلمه سى تركيده اصلق
ديدكارى صوت مشهوردر الاجفـال همزه نك كسريله قاچـمده

سرعت ايتمك اجفل القوم اذا هربوا سارعين ديمشـدر شراح
اجفلت اى افزعت واصرعت وهربت ايله تفسير ايدرلر (قوله غفلا
ضمنبنله در اجفلت فعلنك مفعوليدر اكثر شراح ديمش كه غفل
غافلك جمعيدر (صاحب درة المضيئه غفل برلفظ مفرددر كه مبالغه
ايچوندر يعنى مبالغه ايله غافل ديمكدر ياخود غافلك جمعيدر ديمش
(شـارح مصنفك اغفل بليـد غافل لاتحس بالامارات الواضحة
وكانه مأخوذ من الغفلة ديوب (وصاحب درة المضيئه وفيه اشارة
ايضا الى ان الكفار كانوا غافلين من بعثته صلى الله تعالى عليه وسلم
ديمشلردر (قوله من الغنم جار مجرور مقدر كائنا كلمه سنه متعلق اولوب
غفل لفظندن حالدر ياخود صفتدر (غنم شاتدر تركيده قيون ديرلر
اسم مؤنثدر جنسه موضوعدر شاتك ذكور واناثنه اطلاق اولنور
كذلك ايكيسنه شـامل ارلمق اوزره دخى اطلاق اولنور (نته كيم
اسم جنسك حالى بودر (معلوم اوله كه بو بيتده ايكى محلده تشبيه
واردر اولكى اول پيغمبر مبعوث بالسيف رحمة للعالمين عليه الصلاة
والسلام افنديمزك قلوب مشركينى كمال خوف وخشيت ايله لرزان
ايدن بعثت ورسالتلرى خبرلرينى غافل طوران رمهٔ اغنـامى يعنى
قيون سوريسنى قورقدوب سرعت فرار ايله طرف طرف پريشان
ايدن صيحه يه تشبيه ايكنجى تشبيه ضمنيدر كه كفارى كمال ضعفده
وخوف وخشيتـده غنمـه تشبيهدر زيرا غنم نه جنك ونه حربه
ونه هربه قادر بيچاره ضعيف القلب اولديغى ظاهردر (نته كيم
كمال خوفدن ناشى ادنا شيدن قورقوب فرارلرينى بعض شيئى
تشبيهده استعمال ايتمشـلردر بو بيت اكا شاهددر (بيت) قرار
كوردیكى يوق كوسفند انفاسم) (رميده ايلمه دن نابـاو حوش اميد)
سؤال اولنورسه غنم اجل نعم الهيه دن پرمبارك حيواندر كفرهٔ
مكروهه نيچه تشبيه اولنور جواب بودر كه برشى بر آخر شيئه تشبيه
اولندقده هر جهتده اول آخر شى كبى اولمق لازم دكلدر وجه شبه
نه ايسه انجق انده تشبيه اولنمشدر يوخسه مشبه بهده اولان جميع
اوصافده مشابهت اقتضا ايتمز بو مقامده انجق ضعف وخشيتده
وسرعتـله فرارده تشبيهدر نته كيم تفصيل اولنـدى (شارح

مشار اليه درة المضيئه خلاصهٔ معناى بيتده ديمش (والمعنى افزعت قلوب الاعداء انباء بعثة النبي عليه السلام وخوفتهم اخبار الرسالة كما يخوف الغنم الغفل الصوت بغتة ويفزعها فجاءة (محصول معناى عبارت بيت) پيغمبر آخر الزمان عليه الصلاة والسلامك بو بعثتسراى عالمه بعث و سعادتله تشريفلرى خبرلرى غافللر اولان قيون سوريسنى پريشان وسرعتله فرار ايتديرن صيحه كبى يعنى قلوب اعدايى اويله تخويف ايلدى ديمك اولور ياخود پيغمبر عليه الصلاة والسلامك بعثلرى خبرلرى قلوب اعدايى تخويف ايلدى ياخود غافل طوران غنمى فرار ايتديرن صيحه كبى تخويف ايلدى ديمكدر يعنى غافل طوران قيون سوريسنى خوف وسرعتله فرار و پريشان ايدن صيحه كبى ديمكدر (وفيه من البديع التشبيه وجناس الاشتقاق ومراعات النظير

* * تخميس * *

*ظهوردولت اسلام عدوى ر وسيهى *

*اسير خشيت ايدوب و يردى حيرت وولهى *

*صداى هائل ودهشتله طولدى خوابكهى *

* راعت قلوب العدى انباء بعثته *

* كنبأة اجفلت غفلا من الغنم *

مازال يل مستفعلن قاهمو فاعلن فى كل مع مستفعلن ترك فعلن

حتى حكوا مستفعلن ابالقنا فاعلن لحما على مستفعلن وضم فعلن

(مازال يلقاهم فى كل معترك) (حتى حكوا بالقنا لحما على وضم)

قوله مازال افعال ناقصه دندر استمرار نفيه دلالت ايدر كما قال مولانا جامى اما دلالتها على الاستمرار فلان النفى مأخوذ من معناه فاذا دخلت ادوات النفى عليها كانت معناه نفى النفى ونفى النفى استمرار الوجود واعتبار اتصلا حية والقابلية معلوم عقلا (ايمدى مازال دام وثبت ديمك اولور (شارح مصنفك مازال ذلك الحضرة يقال مازال يفعل كذا اى كان يستمر على فعله ديمشدر مازال فعلنك اسمى تحتنده مستتر ضمير سرور كائنات عليه الصلاة و السلامه راجعدر (قوله يلقا فعل مضارعدر تحتنده فاعل ضميرى سيد كائنات

عليه الصلاة والسلامه راجعدر يلقى لقادن مشتقدر (بعض شراح مصادفه ومقابله معناسنه در ديمش (قال درة المضيئه يلقاهم من لقيه كرضيه يقال يلقاه لقاء اذارأه وغلبة استعماله فى الاجتماع والملاقات (ايمدى اخلاق فاضله دن اولان شجاعت سيد الانبياء عليه الصلاة والسلامى بيان اولور كه هر محاربه ده بنفسه دشمن ايله ملاقات واجتماعدن خالى وزائل اولمدقلرينى افاده در (قوله هم ضمير منفصل مبنى محلا منصوب يلقانك مفعوليدر كفاره راجعدر يلقا جملهسى مازال فعلنك خبريدر (مازال مع اسمه وخبره جملهسى ابتدائيهدر ياخود جملهٔ مستأنفه در (ماحاله صلى الله عليه وسلم مع العدو ديو سؤاله جوابدر ((قوله فى كل جار مجرور يلقا فعلنه متعلقدر (قوله معترك رانك فتحيله افتعال بابندن مصدر ميميدر بو محلده اسم مكان معناسنده استعمال اولنمشدر (شراح والمعترك موضع الحرب من اعترك اى ازدحم معترك كل لفظنك مضاف اليهيدر (قوله حتى الى معناسنهدر حكوا كلمهسندن ان مصدريه محذوفدر (يلقاهم الى ان حكوا ديمكدر (قوله حكوا فعل ماضى جمع مذكردر بكزديلر ديمكدر مشابهت معناسنه اولان محاكاتدندر حكوا اصلنده حكيوا در بعد الاعلال حكوا قالور كاف فتحيله در زيرا كاف اصلنده دخى مفتوحدر (قوله بالقنا باسببيه در جار مجرور حكوا فعلنه متعلقدر حكوا فعلنك تحتنده فاعلى اولان جمع ضميرى كفاره راجعدر جملهسى تأويل مصدرده حتى ايله مجرور اولوب يلقى فعلنه متعلقدر (درة المضيئه حتى ابتدائيه و مابعده كلام مستأنفة ديمشدر قنا فارسيده نيزه تركيده مزراق ديدكلريدر (لحما لفظا منصوب حكوا فعلنك مفعوليدر (على وضم جار مجرور محذوف كائنا كلمهسنه متعلق اولوب لحما لفظندن حالدر ياخود صفتدر (وضم واوك وضادك فتحهلريله قصاب دكانلرنده قصابلرك اوزرنده آت قرد قلرى اغاجه ديرلر ديمشلر فضلاء شراحدن (شيخ زاده ودرة المضيئه الوضم خشب يقطع القصاب عليه اللحم ويترك معدى لكل من يميل اليه و الغالب فى لحم الغنم ان يكون على وضم

شبه الاجسام المنقطعة الممزوقة بضرب القناة بلحوم مقطعة مطروحة
على الخشب والغرض من التشبيه بيان كمال ضعف العدو وغاية
عجزهم وذلهم وهلاكهم دیدیلر (شراحك اشبو تقریری اوزره
خشب مزبور قصابلرك دكانلرنده اوزرنده ات قطع ایدوب لحم
وضع ایلدكلری خشب اولور لكن وضع ایله مراد شول خشب مراد
اولسه كه قصاب دكانلرنده بالاده عرضا ممدود اولان اغاجلردر كه
اوزرینه بیع واراءت ایچون بعض دكانلرنده چنكاللر ایله ات اصارلر
وبالقنا قولنده باقی معناسنه اولمغله مزراقده اولان لحم عدوی
خشب مزبوره معلق لحمه تشبیه دخی زیاده مشابهت اقتضا ایدر
نه مانع خشب قصاب ایله مراد بالاده‌ات اصدقلری خشب اولسون
یاخود شراحك تعریف ایتدكلری خشب اولسون احتمالده
منافاة یوقدر مقصود اشبهنی بیاندر (شارح درة المضیئه خلاصهٔ
معناده دیمش كه والمعنى جاهد النبی علیه الصلاة والسلام الكفار
ومازال یلقاهم ویقتلهم فی كل حرب حتى تركهم قتلاء معدین
لاكل السباع والوحوش من شوم كفرهم وفی البیت اشارة الى كمال
شجاعته وعظم همته والى كونه مبعوثا بالسیف والجهاد
(معلوم اوله كه ظاهر معنای بیت شارح مشار الیهك تقریری
اوزره در لكن ناظم علیه الرحمه بوندن معانیٔ لطیفهٔ اخری
مراد ایلمك احتمالندن خالی دكلدر تفصیلی بوكونه عاجزانه املا
وتقریر اولنور كه (اولا بیت مزبورك مصراع اولنده سلطان
انبیا علیه الصلاة والسلامك كمال شجاعت وقوت قلب وجلادتلرینی
بیان ایچون مقابلهٔ كفارده طوروب وراء عسكرده اختفا ایتمیوب
كفار ایله ملاقات ومقابله ومقاتله دن كیرو طورمادقلرینی (مازال
یلقاهم عبارتی ایله ناظم ذكر وتصریح ایتمشدر (ثانیا مصراع
ثانیده قنا لفظی كه نیزه معناسنه در ناظم مفرد صیغه سیله كتوروب
والف لام مضاف الیهدن عوض اولمغله قناه تقدیرنده اولوب
اشبو مقدر اولان ضمیر فخر كائنات علیه افضل الصلاة افندیمزه
راجع اولدیغنه بناء نیزه دن مراد انجق انلرك نیزهٔ عالیلری اولمق
اقتضا ایدر (كذلك یلقاهم فعلی مفرد صیغه سیله كلوب تحتنده

ضمیر مفرد انجق پیغمبر علیه الصلاة والسلامه راجع اولوب
بوندن صكره حكوا كلمه سی دخی جمع صیغه سیله كفاره راجع
ضمیر جمله كفاردن عبارت اولدقده كفاری نیزه سی ایله خشب
قصابده مقطوع ومتروك اولان لحم كبی ایلین انجق صاحب
سعادت افندیمز حضرتلری اولدوغی مفید اولور لكن او مرتبه قطع
كفار جمعیت عسكر اسلام ایله اولوب سلطان منصور اللوا افندیمزك
اول عسكر اسلامده داخل واجزاسندن ایكن اول قهر وغلبه یی
ناظم پیغمبر جلیل الشان افندیمزه نسبت ایلدیكی مجازا دركه
عسكر اسلام اول جزء اعظم اولان صاحب سعادت پیغمبر آخر الزمان
افندیمزدن عبارت اولوب نصرت وقوت وغلبه لری بالجمله علیه
الصلاة والسلامدن اقتضا ایتدیكنه اشارت اولور (نته كیم مجاز
عقلی بحثنده (صاحب مفتاح سكاكی رحمه الله دیمشدر كه المجاز
العقلی هو الكلام المفاد به خلاف ما عند المتكلم من الحكمة فیه
بضرب من التأویل افادة للخلاف لابواسطة وضع نحو هزم الامیر
الجند (ایدی بو مقامده دخی نسبتده مجاز اولمق اوزره جمیع
نصرت وفتوحات سلطان الانبیاء علیه الصلاة والسلامك آثار
توجه عالیلریدر دیمك مآلنده (ناظم علیه الرحمه یلقی فعلنی دخی
كما ذكرنا مفرد صیغه سیله كتوروب تحتنده مفرد فاعل ضمیرینی
فخر عالم علیه الصلاة والسلامه ارجاع ایله بویله بر معنای لطیف
دخی قصد ایتمك احتمالدن بعید دكلدر بو مقوله اسناد مجازی
لسان تركیده دخی كثیر الاستعمالدر مثلا فاتح مرحوم سلطان
محمد قسطنطنیه یی قلیج ایله فتح ایلدی دیدكلری كبی (ناظم دخی
بیت مرقومنده سرور كائنات علیه افضل التحیات افندیمز
حضرتلری نیزهٔ عالیلری ایله كفاری لحم مقطعه یه مشابه ایلدی
یعنی قهر واهلاك ایلدی دیوب اول فعل قطع واهلاكی عساكر
اصحاب كزینه اسناد ایتمدی بلكه نیزهٔ عالیلرینه اسناد ایلدی
مقصودی اول نصرت عظیمه وغلبهٔ كلیه لرده قهر واهلاك
اعداده ركن اعظم بلكه علت مستقله پیغمبر جلیل الشان علیه
الصلاة والسلام اولدیغنه اشبو اسناد مجازی ایله ناظم اشارت

مراد ایدر (نته کیم قاهرهٔ مصری سلطان سلیم فتح ایلدی دیرلر مع هذا اول فتح جلیل سلطان سلیم معیتنده اولان عسکر ایله وجوده کلمشدر حتی سلطان مشارالیه مصری فتح ایلدکده مقیاس نیل مبارکده برقصر عالی انشاد ایدوب قصر مزبورده بر رخام مرمری اوستنه کندو دست مبارکلری ایله (بیت) لو کان لی اولغیری قدر انملة فوق التراب لکان الامر مشترکا) بیتنی تحریر ایدوب مشترکا قوایله فتح وتسخیرده علت مستقله مشابه سنده ایکن اویله برفتوحات نادرة الزمانده هضم نفس بیوردقلرینی

مصر تاریخی ناطق وانده مصر حدر

* * تخمیس * *

* محیط آتش ایدوب هرهجوم بی باکن *

* ارائت ایلدی دورك وجود اشراکن *

*چویردی سیخ غزاده عدوی ناپاکن *

* مازال یلقاهم فی کل معترك *

* حتی حکوا بالقنا لحما علی وضم *

ودوا الفرا مستفعلن روکا فعلن دوایغبطو مستفعلن نبه فعلن اشلاء شا مستفعلن لت مع ال فاعلن عقبان وال مستفعلن رخم فعلن (ودوا الفرار وکادوا یغبطون به) (اشلاء شالت مع العقبان والرخم) قوله ودوا فعل ماضی جمع مذکردر ودیود ودا ومودة کلور ودوا احبوا دیمکدر (شارح حنفی ود یود احب یحب اوتمنی یتمنی والمودة اسم منها تطلق علی مایقتضیه الحب من الاحسان وغیره ومنه قوله تعالی (قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی) کذلك (شیخ زاده یقال وده احبه ودا ووده تمناه ودادا دیمشلر ودوا فعلنك فاعلی تحتنده جمع ضمیری کفاره راجعدر جمله سی سؤال مقدره جواب اولان جملهٔ مستأنفه در کویا سائلك ماحال الکفار مع مداومته علی القتال حتی حکوا علی وضم دیو سؤالنه ودوا الفرار الخ جواب اولور یاخود ودوا جمله سی حکوا فعلنك فاعلی اولان کفاردن حالدر (قوله الفرار لفظا منصوب ودوانك مفعولیدر وکادوا کادنك جمعیدر کاد افعال متقاربه دندر قرب معناسنده در فاعلی تحتنده

جمع ضمیری کفاره راجعدر (ملاجامی رحمه الله بو وجهله بیان ایدر که فکاد فی قولك کاد زید ان یخرج یدل علی قرب حصول الخروج لزید بجزمك لقرب حصوله دیمشدر (صاحب متوسط کاد وضع لمقاربة حصول الخبر لا علی مقاربة رجائه و کاد خبر محض ذلذلك تصرف ای یأتی منه مضارع واسم فاعل وامر دیدی (شارح مصنفك یقال کاد یفعل کذا ای قارب ولم یفعل دیومعنی ویرمش یغبطون ضرب یضرب بابندن فعل مضارع جمع مذکردر تمنی ایدرلر دیمك مألنده در غبطه یغبطه غبطا وغبطة کلور (غبطه آخرده اولان شیئك کندوده اولماسنی تمنی ایتمکدر لکن اول شیئك آخردن زوالنی استه مك ایله تمنیدر زیرا بو قید ایله مقید اولمسه حسد اولور یعنی آخرده اولان شیئك تمنیسی آخردن اوشیئك زوالنی استمك ایله اولورسه حسد در مذمومدر اما غبطه مذموم دکلدر (قوله به جار مجرور مقدر ملتبسین قولنه متعلق اولوب یغبطون فعلنك تحتنده اولان فاعلدن حالدر به قولنده اولان ضمیر فراره راجعدر تقدیری یغبطون ملتبسین بالفرار دیمکدر (بعض شراح باسببیه دردیمش لکن قول اول مختاردر اشلاء اشیاء وزننده شلوك جمعیدر (شلو شینك کسریله ولامك سکونیله عضو معناسنده در یغبطون فعلنك مفعولیدر یغبطون جمله سی کادوا فعلنك خبریدر کادوا جمله سی ودوا فعلنك خبریدر اشلاء اصلنده واو ایله اشلاو ایدی کساء کلمه سی کبی واو الف زائده دنصکره طرفده واقع اولمغله یایه قلب اولنوب بعده یادخی همزه یه بعد القلب تنوین ایله اشلاء اولدی غیر منصرف اولمغله تنوین حذف اولنمشدر (قوله شالت (شارح درة المضیئه شال لازم بمعنی ارتفع ومتعد بمعنی رفعه دیمشدر بو مقامده لازمدر وارتفعت معناسنده در که ارتفاع معناسنه اولان شلودندر مع العقبان کلمه سنك اعرابده (شارح حنفی جار مجرور مقدر ملتبسا کلمه سنه متعلق اولوب اشلاء کلمه سندن حالدر دیدی اما صاحب درة المضیئه بو وجهله تفصیله ذاهب اولدی کما قال (قوله مع العقبان ان لفظة مع یدل علی الصحبة واستحداثها وهو ظرف معرب لازم للنصب

ویلزم اضافته الی احد المتصاحبین ان ذکر بعده نحو کنت مع
زید وان ذکر المتصاحبان قبله فهو منصوب منون علی الظرفیة
نحو جئنا معا ای فی زمان واحد وکنا معا ای فی مکان واحد وقد
یکون بمعنی عنه ونصب آخره علی الحکایة غالبا وهو ههنا کلمة
دالة علی الصحبة منصوب بشالت ظرف له مجازا مضاف الی
العقبان بکسر العین جمع عقاب بضمها وهو طیر عظیم یصید
الطیور وبعض الوحوش کالارنب والثعلب ونحوها ولا یقع علی
المیتات غالبا ویقال انه سلطان الطیور کما ان الاسد سلطان الوحوش
ویجمع علی الاعقب ایضا دیمشدر (وانقوایده العقاب عنك
ضبابه یرتجی قوشلردن طوشنجیل دید کاری قوشدر دیدی لکن
مشهور اولان ترکیده قره قوش دید کلرید رکه شاهین
اسمیله مسمی اولان طائر خراق جناه طیوره خرق واهلاك ده
غالب ایکن قره قوشدن خوف وهراس اوزره در دیرلر حتی عربیده
ارنب ترکیده طوشان دید کلری حیوانی قره قوش روی ارضدن
آلوب چنکالی ایله هوایه پرواز ایلدیکنی نقل ایدرلر بلکه ترکیده
بعضیلر طوشنجیل دید کاری بو که بناء وجه تسمیه در (قوله والرخم
عقبان اوزرینه معطوفدر رخم طلبة وزننده اولان رخمة کلمه سنك
جمعیدر (وانقوایده الرخمة فتحتین ایله شویله قوشدر که ابلقدر
خلقتده کرکسه بکزر الرخم کذلك فتحتینله جمعیدر دیدی (صاحب
درة المضیئه بو وجهله تفصیل ایدرکه الرخم جمع رخمة وهو طیر
عظیم الخلقة اعظم من العقاب یسکن فی الجبال العالیة ولا یؤذی
شیئا من الحیوانات مادام حیا وانما یقع المیتات والناس یزعمون انه
یری المیتات فی منامه اذا مات حیوان فی اللیل یقع علیه فی اول الصبح
وهذا التی ذکرناه من شانهما هو ماشاهدنا من حالهما ومن لم یعرف
شانهما تکلم باشیاء لا ینبغی ذکرها دیوب عن مشاهدة نقل عجایبات
ایتمشدر رحمه الله شارح مشار الیه خلاصهٔ معنی بیاننده بو وجهله
تقریر ایدرکه قیل الغبطة ارادة نعمة الغیر والنعمة مایستلذ به
والاشلاء المذکورة لیس فیها الا الهلاك باشنع الوجوه فما معنی
الغبطة لها واجیب بان ماشاهدوا من المصائب والشدائد فی

فی الحرب انساهم لذة الحیاة وصار طعم الممات الذ عندهم وان کان
اشنع الحالات فعدوها نعمة وغبطة والمعنی احب الکفار الفرار
الذی هو اقبح الاشیاء عند العرب فان افتخارهم بثلاثة اشیاء
الشجاعة والفصاحة والسخاوة وکادوا یتمنون الموت بان یکون قطعا
ویأکلهم الطیور حتی یتخلصوا مما اصابهم من المحن والشدائد
الحاصلة من المؤمنین بشوم کفرهم (شارح مصنفك دیمشدرکه
ومعنی البیت کان هؤلاء الاعداء یتمنون کونهم امواتا کالاعضاء
التی کسرها العقاب والرخمة وشالت معها فی الهواء من جهة
ان لیس لهم طاقة لمحاربة ذاك الحضرة (محصول معنای عبارت
بیت) کفار فراره ودومحبت ایتدیلر بر تبده که انلر عقبان ورخم
ایله جو هوایه مرتفع اولان عضوه غبطه ایتمکه قریب اولدیلر
یعنی غبطه ایتدیلر دیمکدر زیرا کادوا وهو خبر محض دیدیکی تحانك
بو معنایه در (نته کیم بیان وتعریفی سبقت ایلدی (ایمدی ناظم
علیه الرحمه مراد ایدرکه کفار اثناء جنکده فراره بر کونه میل
ومحبت ایتدیلر که قره قوش وکرکس دید کلری خرق واهلاکه
معتاد اولان ایکی دانه طیر جکر شکافك صیدی اولوب پاره پاره
ایتدیکی عضولری چنکالنه طاقوب هوایه پرواز وارتفاع ایلدکده
مجنبنده بر هوا اول عضوی کوروب کفره اول عضوه غبطه ایدرلر
ایدیکه معرکه دن بعید دست نارسا (یعنی بویله ال ایرمز محلده
امین ومجاهدین اسلامك تعرض وتعقیبندن اول عضولر ازاد
اولمشلرای کاشکه بزدخی شویله معرکه دن بعید اولوب پنجهٔ
طیرده جو هواده مجاهدین اسلامك تعرضندن آسوده اولیدق
دیو اول عضواره غبطه ورشك ایدرلر ایدی دیمك قصد ایدر

* ** تخمیس ** *

*فراره پنجهٔ بازالرینه کیرسه کهی *

*طیور جانه ایدرلر دی اشیان بهی *

*وحاله قویدی شدائد عدوی روسیهی *

*ودوا الفرار وکادوا یغبطون به *

*اشلاء شالت مع العقبان والرخم *

تمضى اللیا مستفعلن لی ولا فاعلن یدرون عد مستفعلن دتها فعلن
مالم تكن مستفعلن من لیا فاعلن لی الاشهر ال مستفعلن حرم فعلن
(تمضى اللیالی ولا یدرون عدتها) (مالم تكن من لیالی الاشهر الحرم)
(تمضى فعل مضارع مؤنثدر مرور ایدر كچر دیمكدر (اللیالی تقدیرا
مرفوع فاعلیدر لیالی لیلك جمعیدر لیل اسم جنس واحدی
لیلة درتمر وتمرة كبیدر لیل غروب شمسدن طلوع شمسه وارنجه
اولان زماندر بو مقامده لیلدن مراد مطلقا وقت وزماندر زیرا
مقصود كفارك جمله اوقاتی كرك یوم وكرك لیال مشرف هلاك
اولوب شدت واضطراب جان ایله كچدیكی بیاندر (صاحب
درة المضیئه من قبیل الاكتفا بذكر احد المتقابلین كقوله تعالی
(سرابیل تقیكم الحر) ای الحر والبرد یعنی سربیل یالكز حردن
حفظ ایچون دكلدرهم حردن وهم برددن حفظ ایچوندر لكن
حر ذكر اولنمغله مقابلی دخی معلوم اولدیغنه بناء مقابلندن
برینی ذكر ایله اكتفا قبیلندندر یاخود لیالی فراغ واستراحت
ونوم وصفا زمانی ایكن لیالی محنت وحیرت اضطراب ایله كذران
ایدنجه اوقات قتال ومحاربه اولان ایاملرك كمال حیرت واضطراب
ایله كچه جكی اولویتده قالور (شارح مصنفك قوله تمضى اللیالی
من باب التغلیب اعنی تغلیب المؤنث وهو اللیل علی المذكر
وهو الیوم دیمش (شارح شیخزاده وكثیرا مایستعمل اللیالی ویرادبها
الایام واللیالی وقد غلب ذلك عند ذكر الشدائد دیدی (ولا یدرون
واو حالیه در یاخود عاطفه در یدرون فعل مضارع جمع مذكر
درایتدندر (درایت تعقل وادراكدن لا یدرون لا یعلمون معناسنه
اولور تحتنده فاعل ضمیری كفاره راجعدر جمله سی تمضى فعلنك
فاعلندن حالدر (یاخود تمضى اوستنه معطوفدر (عدتها لفظا
منصوب لا یدرون فعلنك مفعولیدر ها ضمیر مبنی محلا مجرور
مضاف الیهدر عدتها دیمك عددها دیمكدر (كما قال الله تعالی
(ان عدة الشهور عند الله اثنی عشر شهرا) بیورلمشدر (مالم تكن
ما مصدریه در لم تكن افعال ناقصه دندر تحتنده اسمی اولان
ضمیر لیالی یه راجعدر (من لیالی جار مجرور لم تكن فعلنك خبریدر

لم تكن جمله سی تأویل مصدرده لا یدرون فعلك ظرفیدر مادمت
معناسنه در یعنی اول لیالیٔ مذكوره لیالیٔ اشهر حرمدن اولمدیغی
مدتده اول لیالینك عددنی بلمزلر ایدی یعنی لیالیٔ اشهر حرمدن
اولدقده عددنی اولزمان بیلورلر ایدی دیمك مألنده در (نته كیم
صاحب درة المضیئه قوله مالم تكن ما مصدریة ظرفیة واسم
لم تكن ضمیر اللیالی الاشهر الحرم خبره والجملة فی تأویل المصدر
ظرف لا یدرون ای لا یدرون عدد اللیالی مدة عدم كون اللیالی
كائنة من لیالی الاشهر الحرم فانهم حینئذ یدرون عدد هادیمشدر
(شارح حنفی ومافی قوله مالم تكن بمعنی غیر ومعناها علی الاستثناء
والنفی اذا دخل النفی افاد الاثبات والتقدیر انهم لم یعرفوا عدد تلك
اللیالی الا ان تكون تلك اللیالی الاشهر الحرم بین الناظم شدة بلائهم
وغایت حیرتهم وكیفیة دهشتهم بان اللیالی تمر بهم ولا یدرون
عدتها فلا یمیزون بین الاسابیع والایام ولا یفرقون بین الاشهر
والاعوام الا ان تكون تلك اللیالی لیالی اشهر الحرم وذلك من شدة
مالحقهم سلب الحواس بسبب صوارم اصحاب النبی علیه الصلاة
والسلام (قوله اشهر كلمه سی لیالینك مضاف الیهیدر اشهر شهرك
جمعیدر الحرم اشهرك صفتیدر (حرم ضمتینله حرامك جمعیدر اشهر
حرم ذی القعده ذی الحجه محرم رجبدر كه عرب اشبو شهور
اربعه ده قتالی بالاتفاق كندولره حرام ایتمشلردر شهور قریه نك
سبب تسمیه سنده (صاحب درة المضیئه دیمش كه قال بعض
الافاضل الوجه فی تسمیه كل شهران العرب اذا رثت السادات
وتركوا العادات وحرموا الغارات قالوا المحرم واذا ضعفت
ومرضت ابدانهم واصفرت الوانهم قالوا صفر واذا زهرت
البساتین وظهرت الریاحین وارتبعت المساكین قالوا ربیعان
واذاقل الماء وامسك السماء وانجمد الما قالوا جمادیان واذا ماجت
البحار واجرت الانهار وترجبت الاشجار قالوا رجب واذا تفرقت
الوضایل وتباینت الحلائل وتشعبت القبائل قالوا شعبان واذا
اشتد الحار وانقطع الانهار ومكث الامطار قالوا رمضان واذا
شالت الاموال وحصل الانتقال وكثر الارتحال قالوا شوال واذا

تركوا الارتحال و مالوا الى الاشتغال وقعدوا عن الانتقال قالوا ذى القعده واذا كانت زيارة مكة واجتمعوا فى مكة قالوا ذى الحجة (كما قال فى القاموس انهم لما نقلوا اسماء الشهور عن اللغة القديمة سموها بالازمنة التى وقعت فيها (محصول معناى عبارت بيت) بو وجهله دركه بيت سابقده تفصيل اولنديغى اوزره برهوا مرتفع اولان اول عضوه كفار غبطه ايدرلر ايدى برحالده كه ايام و ليالى نه مقدار وعددينى بلمزلر ايدى يعنى كمال خوف واضطراب محنتدن نقدر ليالى وايام كچران ايلديكنى اول ليالى بى اشهر حرامدن اولدبغى بلمزلر ايدى ليالىء اشهر حرم كلوب مجاهدين اسلام محاربه دن فراغت ايلدكلرنده كذران ايلدين ليا ليلرينك عددينى اول زمان بيلورلر ايدى كه حيرت واضطرابلرى تا اشهر حرمه كلنجه متمادى اولوب كفار غريق دريای دهشت وحيرت واضطراب ايدى ديمك مألنده در

* * تخميس * *

* چيقوب قرانله تقويم سال اهل شقا *

* حباب لجهٔ خون اولدى چوق سر اعدا *

* زمان بيضهٔ سرخ ايردى صانديلر كويا *

* تمضى الليالى ولا يدرون عدتها *

* مالم تكن من ليالى الاشهر الحرم *

(فصل فى مدايح مجاهدى الاصحاب الكرام اصحاب النبى عليه السلام)

كانما الد مفاعلن دين ضى فاعلن ف حل سا مستفعلن حتهم فعلن

بكل قر مفاعلن م الى فاعلن لحم العدى مستفعلن قرم فعلن

(كانما الدين ضيف حل ساحتهم) (بكل قرم الى لحم العدى قرم) (ناظم عليه الرحمه اشبو بابده مدايح اصحاب كزين رضوان الله عليهم اجمعين حضراتى ايله اكتساب شرف وسعادته مبادرت ايتمشدر (قوله كانما ما كافه در كان كلمه سنى عملدن كف ومنع ايدر لكن (كان لفظنك معناسى اولان تشبيه معناسى باقيدر (قوله الدين مبتدادر الف لام عهد خارجيدر معلوم ومعهود اولان دين اسلام مراددر (شارح حنفى الدين فى اللغة الاطاعة والجزاء

وفى الاصطلاح قوانين الٓهية موضوعة لاصلاح امر العباد حياة ومماة ديمشدر (بو مقامده مراد معناى اصطلاحيدر كذلك ابن ملك اصولده دينك تعريفنده (الدين وضع الهى سائق لذوى العقول باختيارهم المحمود الى الخير احترز بقوله سائق عن الاوضاع الالٓهية الغير السائقة كانبات الارض وبقوله المحمود عن الكفر و قوله بالذات متعلق بسائق يعنى الوضع الالهى بذاته سائق لانه ما وضع الا لذلك ديمشدر (ضيف مسافر معناسنه در (قوله حل فعل ماضى در تحتنده فاعل ضميرى ضيفه راجعدر حلول نزول معناسنه در ولايتلرده اولان محله اشبو حلولدندر حل نزول ايلدى ديمكدر (قوله ساحتهم حل فعلنه مفعول فيهدر جمع ضميرينه مضافدر جمع ضميرى سكون اوزره مبنى محلا مجرور مضاف اليهدر كفاره راجعدر ديمشلر تفصيلى آخر بحثده ذكر اولنور ساحه كلمه سنى شارح مشار اليه دارلق فاسيدر ديو تفسير ايلديكى ابيات سابقه دن (يا خير من يمم العافون ساحته) بيتى شرحنده سبقت ايلدى بو مقامده (الساحة هى المكان الذى عند باب الدار المحاط بالحيطان دون الصحن ينزل اليه الضيف اولا ثم يدخل فى الصحن ديو (شارح مومى اليهك بياندن مستفاد دركه دارلق ابنيه سندن خارج ديوار ايله محاط اولان ميدانكه تركيده حولى ديرلر خدم وحشم وخيام و باركاهى ايله اعاظم كبار قبائل قونوب مسافرت ايدرلر ساحه ايله مراد اولمكان اولمق اقتضا ايدر (بكل جار مجرور حل فعلنه متعلقدر (بامصاحبت ايجوندر ياخود مع معناسنه در (نته كيم مع معناسنه اولمق ظاهردر (و بعض شراحك مختاريدر (قوله قرم مضاف اليهدر فتح قاف وسكون را ايله قرم شديد عظيم معناسنه در (قوله الى لحم جار مجرور مؤخر قرم كلمه سنه متعلقدر (قوله العدى تقديرا مجرور لحم كلمه سنك مضاف اليهدر قرم قافك فتحى وراءنك كسريله صفت مشبهه در كل قرم كلمه سنك صفتيدر قرم ثانى لغتده لحم اكل ايتمكه شديد الاشتها اولان كيمسه يه ديرلر (بعض شراح يقال قرمت اللحم بالكسر اذا اشتهيته ديمشدر (صاحب درة المضيئه بو بيتك خلاصهٔ معناسنى بو وجهله

ناقلدر كه قال عصام الدين فى شرحه بالفارسى (قيل اهل الاسلام اعـداء لاعداء الله لاعلاء كلمة الله حتى كانما الدين ضيف عزيز حل بساحة اهل الاسلام وصفة الاسلام وصفة ذلك الضيف انه قرم الى لحم اعداء اهل الاسلام من العرب كل منهم يسعى و يجتهد فى مرغوبه ومحبوبه سيما اذا كان ذلك المحبوب عـدو المضيف ففى التصريح بالعدى وان المقـام مقام الضمير مبالغة لايخفى وقال جمهور الشارحين المعنى كان الدين ضيف حل ساحة العدى مع كل سيد وكل واحد من الضيف والسيد قرم الى لحم العدى وهذه كناية عن سرعة كونهم مقتولين كانهم بالطوع والرغبة يقتلون انفسهم لاجل مطلوب الضيف ومرغوبه عـلى ماهو وظيفة العرب هكذا قالوا فى معنى هذا البيت) ديوب فاضل علامه عصامك وجمهور شراحك مختـارلرينى بيان ايلدكدنصكره (صـاحب درة المضيئه كندونك مختارى اولان معنايى بووجهله تقرير ايتمش كما قال والذى لاح على صحيفة خاطرى معنى البيت ان الدين الحق ضيف لطيف ومسافر شريف له اعوان وانصار من اهل الاسلام ذوشوكة مديد و بطش شديد كل واحد منهم قرم الى لحوم عداتهم وقاهر لمخـالفهم دخل فى دار الكفـار بالسكينة والوقار مع هؤلاء الاقرام فلم يضيفوه ولم يقبلوه ولم يعظموه حق التعظيم باتباعهم له وتوقيرهم اياه فسلط عليهم اعوانه واقرامه فاما التبديل والاتبـاع اوالسيف والانقطاع وما احسن تشبيه الدين بالضيف على هذا الوجه الذى ذكرناه فانظر فيـه واقسط فى نظرك (ان الله يحب المقسطين) انتهى (شارح فاضـل شيخ زاده عليه الرحمه ديمش كه ضمير ساحتهم للعدى القرم بسكون الراء السيد وبكسرها شـديد الشهوة الى اللحم و بكل قرم حال اى ملتبسـا ومصحوبا والمراد من كل قرم صحابة رسول الله صلى الله عليه وسلم وهم جند الله والسادات الكرام بوصورتده معنى ديمك اولور كه كان يعنى كويا دين مبين لحم عدويه شديد الشهوه اولان اصحاب كزينه مقـارن اولديغى حالده ساحهٔ كفاره حلول ونزول ايلين مسافردر ديمك اولور يعنى اويله ضيف كيـدر معناسى مراد اوله (ايمدى مأنى بو وجهله

دركه خون اعدايه دلتشنه وانلرينى بمه كه شديد الشهوه حريص قتل واستيصاللرى اولان اصحـاب كرام ايله دين قويم ديار كفاره نزول ايلين ضيف كبيدر يعنى كانه اودرديمكدر (معلوم اوله كه كفار ايله مقابله‌ده ابتدا قبول دين واسلام عرض اولنمق شعار اسلاميه‌دن اولمغله (كانما الدين ضيف حل ساحتهم قولى ايله دين اسلامى ساحهٔ كفـاره نازل اولان ضيفه تشبيهدن ناظمك مرادى دين اسلامك بو طريق ايله ساحهٔ كفاره حلولى اولمق بعيـد دكلدر بو بيت دلارانك معناسى كركى كبى اظهار وتفهيم ايچون شراحك اقوالى ومختارى ذكر اولندى الطبايع مختلفة فاختر بما شئت ولكل وجهة) وفيه من البـدايع التشبيه والجناس المحرق بين قرم وقرم

* ⁂ تخميس ⁂ *

صحابهٔ عظمـا اول اكابر مردم

طريق حقـه اولردر هداية انجم

* قروم قوم هدى عين نصرته مردم*

* كانمـا الدين ضيف حل ساحتهم*

بـكل قرم الى لحم العدى قرم

يجر بحر مفـاعلن رخمى فعلن س فوق سا مستفعلن بحة فعلن ترمى بمو مستفعلن ج من ال فاعلن ابطامل مستفعلن تطم فعلن (يجر بحر خميس فوق سابحة) (ترمى بموج من الابطال ملتطم)

يجر فعل مضارعدر تحتنده هو ضميرى فاعلدر مقام قرينه سيله فخر كائنات عليـه الصلاة و السلامه راجعـدر بعضيـلر بيت اولده مذكور دين كلمه سنه بعضيلر قرم لفظنه راجعدر ديمشلر يجر جـمله سى جملهٔ استينافيه كـه پيغمبر افنديمزك جهـاد وغزالرده اولان ترتيب جيوش وساير حاللرينى بياندر (ياخود يجر جمله سى دين لفظنك ياقرم لفظنك صفتيدر يجر فعل مضـارع صيغه سـيله مذ ايدر يعنى چكر ديمكـدر لكن مقصود دشمن اوزرينـه عسكر اسـلامى چكديكنى بيـان اولمغـله ماضى صيغه سيله اقتضا ايدركن ناظم صيغهٔ مضارعه عدولى اول صورت بديعه‌يى حالده اولمش كبى استحضار وتجـدد واستمرارينى بيـان

وافاده قصد ایدر دیمشلر (بحر لفظا منصوب یجر فعلنك مفعولیدر
خبس لفظنه مضافدر خبس عسكر معناسنه در عسكر مركب
اعتباریدر یعنی برمقدار آحاد واشیا جمع اولسه عقل انی امر
واحد اعتبار ایتدكده اول امر واحدی مركب اعتبار ایدر (كما
قال فی شرح المقاصد التركیب قد یكون حقیقیة بان یجعل من
اجتماع عدة اشیاء حقیقة واحدة بالذات مختصة باللوازم والآثار
وقد یكون اعتبارا بان یكون هناك عدة امور یعتبرها العقل امرا
واحدا وان لم یكن واحدا فی الحقیقة ربما یضع بازائه اسما كاسم
العشرة المركبة من الافراد (ایمدی اشبو امر واحد اعتباری
اولان مركب اعتباری كه عسكردر خبس اطلاق اولندیغنك
وجه تسمیه سی عسكری وقت محاربه بش قسمه تقسیم ایلدكلرندندر
دیمشلر (قسم اول قدام جبشه تعیین اولنان عسكردر كه مقدمه
دیرلر دولت اسلام اولان آل عثمان ایده الله تعالی بالنصر الی یوم
القیام محاربهٔ نصرت قرینه‌ده اكه چرخه‌جی تعبیر ایدرلر (قسم
ثانی یه میمنه دیرلر یمین عسكرده قائم اولورا كه صاغ قول دیرلر (قسم
ثالثه میسره دیمشلر طرف یساره تعیین اولنمشدر كه صول قول
دیرلر (قسم رابعه قلب دیرلر اورته قول دیدكلریدر (قسم خامسه
ساقه دیرلر كروندن بغتة دشمن ظهورنده محافظه ایچون تعیین
اولنان عسكردر اكه دیدار دیرلر (ایمدی هیئات مجموعهٔ عسكر
بر مركبدر كه اشبو بش قسمه منقسم اولدیغنه بناء فعیل بمعنی
مفعول اولمق اوزره جبش یعنی عسكره خبس اطلاق اولنمشدر
(پس خبس لفظی وصفیت معناسنی اعتبار ایله وصفیتدن اسمیته
نقل اولنمغله جیشه اطلاق اولنمش اولور (اما من غیر اعتبار نقل
اولنمشدر دینورسه جیش ایله لفظان مترادفان اولورا بحرك خبس
لفظنه اضافتی لجین الماء كبی مشبه بهك مشبهه اضافتی قبیلندندر
جیش كالبحر دیمكدر (قوله فوق سابحة فوق ظروف مكان
مبهمه‌دندر كه ظروف زمان مبهم یا فعله یا معنای فعله متعلق اولمق
شرطدر بو مقامده فوق كلمه‌سی فتح اوزره مبنی محلا منصوب یجر
فعلنك ظرفیدر دیمشلر لكن مناسب اولان مقدر كائن یاخود

راكب كلمه‌سنه متعلق اولوب خبس لفظنك صفتی او لمقدر
تقدیری خبس كائن فوق سابحة دیمكدر یاخود خبس كلمه‌سندن
حال اولور لكن حقیقتده خبس لفظنه صفت واقع اولان مقدر
كائن كلمه‌سیدر كذلك حال اولان مقدر كائنا كلمه‌سیدر یوخسه
فوق لفظی محذوف معنای فعل اولان كائن یاخود كائنا كلمه‌لرینك
ظرفیدر واكر ظرف زمان مبهم ظرف اولمق اوزره استعمال اولنماز
ایسه بحسب العوامل معرب اولور (من فوقهم (تجری من تحتها
الانهار (من بعد الذكر) وغیرها كبی كما قال فی كتاب ضوء النحو وبعض
الظروف یستعمل اسما وظرفا نحو الجهات الست من المكان یقول
امامك خیر من ورائك والیوم والوقت ونحوهما من الزمان نحو طاب
الیوم واظلم اللیل وكالشهر والنهار والحول من الزمان (سابحة كلمه‌سی
مضاف الیهیدر (وانقولی السابح سكردیجی آت السابحة صوده
یوزنك دیمش بو محلده سابحة لفظی ایله معنای اول اوزره سكردیجی
خیل مراد اولنورسه خیل تقدیرینه حاجت قالمازو اكر سابح كه یوزوجی
ونارسیده شناور معناسنی مراد ایدرلرسه خیل تقدیرینه محتاج اولور
(شارح شیخ زاده دیمش كه سابحة صفهٔ موصوف محذوف ای
خبس كائن او كائنا فوق خیل سابحة والسبوح الفرس الحسن
الجری لایتعب راكبها كانها تجری فی البحر ای من سبح فی البحر
ای جری بو محلده تفصیله محتاجدر كه (ناظم علیه الرحمه سابحة
لفظنی تا ایله كتورمكدن مرادی جمعیت عسكره مناسب اولان جمع
صیغه‌سیله خیول لفظی محذوف اولدیغنه اشارتدر زیرا عسكر
برخیل اوزرنده دیمك مناسب اولمازا كه بناء ناظم سابحة كلمه‌سنی
تاء تأنیث ایله كتوردی كه كل جمع مؤنث قاعده‌سی اوزره محذوف
خیول كلمه‌سنك سابحة صفتی اولوب واول خیول صوده شناورلك
ایدركبی یعنی صوده یوزركبی جاری ولطیف المشی والحركة
اولدیغنی دخی اشعار ایتمش اولور (ایمدی سابحة لفظی شناور كه
صوده یوزمك معناسنه اولان سبحدندر دیمك زیاده انسب اولور
زیرا سابحة مجرد خیل معناسنه اولدقده خیل مفرد صیغه‌سیله
اولوب وتاء نك ثمره‌سی معلوم اولماز (یاخود سابحة اسم جنس اولمغله

اسم جنسك مذكر وتأنيثى ومفرد وجمعى مساويدر ديدكارى
قاعده‌ٔ وزره مراداوله قوله يرمى ياء تحتانيه ايله فعل مضارعدر تحتنده
فاعل ضميرى بحره راجعدر واكر تاء فوقانيه ايله اولورسه تحتنده
فاعل ضميرى مؤنث اولوب خميس لفظنه راجع اولور خميس اسم
جنس اولمغله مؤنث حكمنده‌در ديمشلر يرمى جمله‌سى بحر لفظندن
ياخود خميس لفظندن حالدر (قوله بموج جار مجرور يرمى كلمه‌سنه
متعلقدر موجى رمى ايدر ديمكدر شارح حنفى ديمشدر كه الموج يطلق
على ما ارتفع من البحر (موج بحر روزكار ايله بحرده تلاطم اولوب
قاباران طالغه‌لره ديرلر تركيده فوم ديرلر حتى انكيلرده شدت روزكار ايله
طاغلر كبى قوملرك ارتفاعنى نقل ايدرلر قوله من الابطال جار مجرور
كائن محذوفنه متعلق اولوب موجك صفتيدر من بيانيه‌در الموج
الذى هو الابطال ديمكدر ديمشلر يعنى شجعان اولان موج ملتطم
ديمك برى برينه لطم ايدن اورن موج كه شجعاندر اول بحر
خميس انى رمى ايدر يعنى اعدانك اوزرينه آنى آتردفق ورمى
ايدر ديمكدر واقعا هيئت مجموعهٔ عسكرى بحره تشبيه وايجلرندن
اعدايه الاى الاى هجوم ايدن ابطال شجعانى تلاطم ايله آتلوب
حركت ايدن موج بحره تشبيهدر وعسكرى بومقوله بحره تشبيه
كلام شعراده كثير الوقوعدر حتى قهرمان زمان مرحوم سلطان
سليم قاهرهٔ مصرى فتح وتسخيرنده چراكسهٔ مصرسركذشتلرينى
تذكر ضمننده انشاد ايلدكلرى قصيده‌ده (وقد جائت علينا الروم
حقا) (كبحر مايج فى الاند فاق) بيتى ايله غازيان رومك هجوم
واندفاق غضنفرانه‌لرينه اعتراف ايتمشلردر (شارح مصنفك
قوله من الابطال من جهة تكثير الابطال يتعلق بيرمى او بالموج
من جهة كثرتهم وجعله بيانا للموج لبس بشئ ديمشدر (ابطال
بطلك جمعيدر بطل بانك وطانك فتحه‌لرى ايله شجاع
معناسنه‌در يعنى شجيع وبهادر كيمسه‌لر ديمكدر (ملتطم التطامدن
اسم فاعلدر بودخى موجك صفتيدر التطام امواج بحرك بعضيسى
بعض آخرينه اورماسيدر لكن مراد سابق البيان تشبيه اعتبارى
ايله شجعان وابطالك دشمنه بر بر ضربات والتطام وتصادميدر

(كما قال الشارح شيخ زاده قوله ملتطم صفة موج يعنى يضرب
بعضهم على بعض من شدة الهيجان وقوته وههنا عبارة عن اتباع
بعضهم للبعض ومسابقة الابطال وانصباب البعض على بعض
واصطكاك اسلحتهم (شارح مصنفك يقال التطمت الامواج
ضرب بعضها بعضا) ديمش واقعا امواج بحر برى برى اردنجه
متعا قبا كلوب و بربرينه لطم وضربدن خالى اولمديغندن ماعدا
ساحل بحره ياخود سفينه‌يه توجه وانتهاسى وضرباتى مقرر اولمغله
عرف ناسده تلاطم امواج بومعنالرده استعمال اولنور (لكن موجدن
مراد تشبيه علاقه‌سيله ابطال عسكر اولمغله اوصاف مذكوره
ابطالده ملاحظه اولنور حق بوكيم بونظم مخيل ودلكشا بربيت
معجزاداولديغى ظاهردر (نته كيم صاحب درة المبتضئه بووجهله
تقرير وبيان ايدر (قوله من الابطال بيان للموج صفة له وملتطم
صفة الموج ايضا وهو اسم فاعل من الالتطام وهو ضرب الامواج
بعضها بعضا والمراد به ههنا اتباع بعض الفرسان لبعض بحيث
يصدمون من كثرة الجيوش وازدحام الخيول شبه اضطرام
الفرسان بين الصفين فى الاقبال والادبار بامواج البحار وهذا
التشبيه ضمنى لازم للاول فتأمل (ولايخفى حسن البيت لفظا ومعنى
وسبكا والله در الناظم فيما نظمه والمعنى يرمى النبى عليه الصلاة
والسلام الجيش العظيم الذى كالبحر فى الكثرة فوق الخيول
السرايع يرمى ذلك الجيش امواج الابطال متلاطمة يعقب
بعضها بعضا فى ايصال الحملة والطعن الى الكفار (محصول
معناى عبارت بيت) اول سپهسالار ملائك جيوش صلى الله تعالى
عليه وسلم شنا وركبى يعنى صوده يوزركبى جارى لطيف السير
آتلر اوزرنده اولان عسكر دريا سنى اعداى دينك اوزرينه چكر
ايدى يعنى عسكرى يورويش ايتدررايدى اويله دريای عسكركه
شجعان و بهادرلردن اولان امواج متلاطمنى رمى ايدر
يعنى كروه اعدا اوزرينه الاى الاى بربرينى متعاقب
ومتلاطم امواج بحر لشكر اولان بهادرلرى اول دريای عسكر
آتوب رمى ايدر (خلاصه اول پيغمبر آخر الزمان عليه الصلاة

والسلام عظمت نبوت وقوهٔ قاهرهٔ رب العزت ایله دریا کبی عسکر مجاهدینی دشمن دین مبینك اوزرینه چکوب یورویش ایتدکده اول دریا کبی عسکرك امواجی مثابه سنده اولان بهادران اسلام بلا توقف همان کروه کفاره آتیلوب ایچلرینه دخول وحملهٔ یکپاره ایله قتل واستیصاللرینه مشغول اولورلر ایدی دیمك مآلنده اولاغله (ناظم علیه الرحمه صاحب سعادت علیه افضل التحیه افندیمزك غزالرده اولان قاهرانه عظمت توجهلرین اشعار وبو فصلده مدایحی مقصود اولان اصحاب کزینك فدای جان ایله اعلاء کلمة الله ایده‌ او لان جان سپارلقلرینی وصف وبیان مراد ایدر (وفی البیت من البدیع مراعاة النظیر بین البحر والسابحة والموج وملتطم وبین الخمیس والابطال والاغراق فی جعل البحر فوق سابحة والاستعارة المرشحة

* * تخمیس * *

اوشهسوار رسالت او نور معدلتن
ایدردی عسکر دریا عدویه هرجهتن
ویروب او مجمع فرسان دینه تقویتن
یجر بحر خمیس فوق سابحة
ترمی بموج من الابطال ملتطم

من کل من مستفعلن تدب فعلن لله مح مستفعلن تسب فعلن یسطو بمس مستفعلن تأصل فاعلن للکفرمص مستفعلن طلم فعلن (من کل منتدب لله محتسب) (یسطو بمستأصل للکفر مصطلم)

(من کل من حرف جر بیانیه در بیت اولده اولان ابطالی بیاندر جار مع المجرور کائن کلمه‌سنه متعلق اولوب ابطالك صفتیدر منتدب اجابت واطاعت معناسنه اولان انتدابدن اسم فاعلدر لله جار مجرور منتدب کلمه‌سنه متعلقدر لام اختصاص ایچوندر اللهك امرینه ودعوتنه هر بر مجیب اولانلردن اولان ابطال دیمك اولور (شارح مصنفك یقال ندبه لکذا فانتدب دعا الیه فاجاب قوله من کل منتدب بیان للابطال (محتسب مخلص تخلص الامر لله من الاحتساب وهو ان یکون الامر لله خالصا (صاحب درة المضیئه المنتدب من الانتداب

بمعنی الاجابة یقال ندبه للامر فانتدب ای دعاه فاجابه دیمشلر (محتسب احتسابدن کذلك اسم فاعلدر منتدب کلمه‌سنك صفتیدر اویله ابطال وشجعان که دعوت حقه وامر خدایه مجیب اولانلردندر اویله کل مجیب که جهاد واعماللری خالصا لوجه الله انجق تحصیل رضادر مرادلری دیمك اوله (شارح فاضل قاضی عضد محتسب صفة منتدب ای عامل لوجه الله تعالی فان الاحتساب ان یکون صدور الفعل منه خالصا لله تعالی واصله الترقب والرجاء لفضل الله تعالی (شارح شیخ زاده یقال احتسب علیه حسبة من الله ای ترقبه ورجاء لفضله کما فی قیام رمضان ایمانا واحتسابا دیمشلر (قوله یسطو فعل مضارعدر حمله معناسنه اولان یسطو سطوا دندر حمله ایدر دیمکدر یسطو فعلنك تحتنده فاعل ضمیری منتدب کلمه‌سنه راجع اولوب جمله‌سی منتدب کلمه‌سنك صفتیدر (قاموس من سطا علیه یسطو به سطوا وسطوة صال علیه اوقهره بالبطش دیمش (صاحب درة المضیئه والتعبیر بالمضارع الحکایة حال الماضی وافادة الاستمرار والتجدد دیمش (بمستأصل اسم فاعلدر بالاستعانت ایچوندر (یسطو کلمه‌سنه متعلقدر مستأصل قهرله مهلك دیمکدر شراح یقال استأصله ای قلعه من اصله دیمکدر ترکی تعبیرده کوکیله چیقردی کلیا محو وافنا ایتدی کوکنی قازیدی دیدکلری قلع من اصله معناسنی مفیددر بو مقامده مستأصل ایله مراد قرآن کریمدر (وقاتلوا المشرکین) آیت کریمه‌سی وامثالی آیات بینات حقا که قتل واستیصال کفارده مستأصل اولدیغی ظاهردر (ایمدی مجاهدین اصحاب کزین رضوان الله علیهم اجمعین حکم قرآنیه یه امتثال واندن استعانت ایله فی سبیل الله کفاره قهر وبطش ایله حمله وهجوم ایدن منتدبلردندر دیمك مآلنده اولور (بو صورتده للکفر کلمه‌سنده محذوف (اهل لفظی تقدیرینه محتاجدر (لاهل الکفر دیمك تقدیرنده واکر للکفر لفظی ایله عین کفر اولان کفار مراد اولورسه رجل عدل کبی یعنی مصدر کاهی مبالغه ایچون اسم فاعل معناسنه استعمال اولندیغی کبی اولورسه کفاری ازاله ایلین قرآن کریم ایله استعانت ایدن منتدبلردن

دیمك مألنده‌در بو صورتده للكفر لفظی للكفار معناسنده رجل عدل
دیمك رجل عادل دیمكدر دیدكلری كبی اولور واكر للكفر لفظی ایله
اصل كفر مراد اولورسه قرآن كریم كفری ازاله ایلدین مستأصل
دیمك اولمغله بو صورتده للكفر لفظنده رجل عدل كبی تأویل وتصرفه
حاجت قالماز (كما قال درة المضیئه قیل المراد بالمستأصل القرآن
لانه هو الرافع للكفر حقیقة وعلی هذا فالكفر لایؤول (بشیء بعض
شراح مستأصلدن مراد سیفدر دیمشلر یعنی سیف ایله كفاره
هجوم وحمله ایدن منتدبلردن اولان ابطال دیمك اولور واقعا
سیف حقیقة وفعلا مستأصل اولدیغی ظاهردر (قوله مصطلم اسم
فاعلدر مهلك وقطع ایدیجی معناسنه‌در مستأصل كلمه سنك صفت
مؤكده سیدر (بعض شراح مصطلم لفظی مستأصل كلمه سنك
معناسنده اولمغله مستأصل كلمه سنك صفت كاشفه سیدر (وفی القاموس
الاصطلام الاستیصال دیمشدر (درة المضیئه وفی شرح العصام
الفارسی المصطلم تأكید لمستأصل ان كان قوله للكفر متعلقا
بمستأصل وان كان متعلقا بمصطلم فهو تفسیر بعد الابهام دیو
نقل ایدر (بعض شراح خلاصهٔ معنایی بو وجهله تقریر ایتمش
وحاصل المعنی هؤلاء الابطال الذین یقاتلون الكفار هم من كل
مجیب لدعوة الحق بالرغبة الكاملة محتسب عندالله تعالی اجره
وثوابه یحمل علی الكفار بقالع اصل الكفار مهلك لهم من آلات
قتل الكفار مثل السیف والرمح وغیرهما (محصول معنای عبارت بیت)
بودر كه ناظم علیه الرحمه بیت سابقده امواج بحر عسكر تعبیر ایلدیكی
اول ابطال منتدبلردندر یعنی اللهك امر وجهاده دعوتی قبول
ایدوب هر بری مجیب اولنلردندر اویله منتدبلر كه محتسبدر یعنی
خالصا لوجه الله عمل ایدیجیدر كذلك اول منتدبلر اویله
منتدبلردر كه یسطو حمله وهجوم ایدرلر بمستأصل هلاك وافنا
ایدیجیدن استعانت ایله اویله مستأصل كه للكفر مصطلم كفاری
كوكیله قالدروب هلاك ایدنلردر یعنی قرآن كریمدن استعانت ایله
كفاری مضمحل ایدنلردر مألنده اولور (مقصود اصحاب كزین
رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضراتنك اعماللری وجهادلری

انجق لله اولوب هر برینك فرمان الهی به سرداده اطاعت وتسلیم
اولدقلرینی وقرآن كریمك بركت انواری دائما اوزرلرندن زائل اولمیوب
علی الدوام اندن استعانت ایله هجوم وحملات وشجاعتلرینی بیاندر

* * تخمیس * *

اول كه امر غزا ایتدی وقت منتخبین

* صفای قلبله فرمان بر ایدی هر تعبین*

او صرف ایدن ره دین قوه یه روز وشبین

من كل منتدب لله محتسب

یسطو بمستأصل للكفر مصطلم

حتی غدت مستفعلن ملة ل فاعلن اسلام وه مستفعلن ی بهم فعلن
من بعد غر مستفعلن بتها فعلن موصولة ل مستفعلن رحم فعلن
(حتی غدت ملة الاسلام وهی بهم) (من بعد غربتها موصولة الرحم)
(قوله حتی غدت حتی ابتدائیه‌در غدت فعل ماضی مؤنثدر افعال
ناقصه دندر صارت معناسنه‌در (قوله ملة الاسلام اسمیدر خبری
مصراع ثانیده اولان موصولة كلمه سیدر غدت جمله سی استینافیه‌در
افعال ناقصه مبتدا وخبره داخل اولدیغی بیاندن مستغنیدر
حتی نك مدخولی بو مقامده غدت فعلی یاخود جملهٔ اسمیه اولمغله
(شارح كردی حتی ابتدائیه‌در دیمش (كما قال حتی حرف ابتدائیة
والجملة بعدها مستأنفة مسببة عما قبلها كالفاء الفصیحة (ایمدی
حتی كلمه سی اوچ وجهله استعمال اولنور (اولكی جاره اولور الی
معناسنه اولور (كقوله تعالی (حتی مطلع الفجر) ای الی طلوعه
كاهی كی معناسنه اولور (اسلم حتی ادخل الجنة) ای كی ادخل
الجنة كبی (وجه ثانی حتی عاطفه اولور واو عطف كبی مطلقا
جمع ایچون اولور (وجه ثالث حتی ابتدائیه اولور اوچ شیئه
داخل اولور اولكی فعل ماضی یه داخل اولور نحو قوله تعالی
(حتی عفوا) ایكنجی مضارعه داخل اولور (حتی یقول الرسول
كبی كه ان مصدریه ایله منصوب اولور اندن احتراز ایچوندر
بو صورتده حتی كلمه سی الی معناسنه اولوب جاره اولور كقوله تعالی
(حتی تفیء) ای الی ان تفیء مثالی ایله بالاده بیانی سبقت ایلدی (اوچنجی

جملهٔ اسمیه یه داخل اولور قواعد اعراب شارحی بو وجهله تفصیل ایدرکه حتی الابتدائیة تدخل علی الجملة الاسمیة فیکون ماقبلها سببا لما بعدها من جنس ماقبلها سواء کان حقیقة او حکما بان یکون بینهما ملابسة یقال (ضربت القوم حتی زید غضبان لان بین الضرب والغضب ملابسة فکانه کان من جنس الضرب وخبر تلك الجملة تارة یکون موجودا کما فی المثال المذکور وتارة یکون مقدرا کما فی اکلت السمکة حتی رأسها برفع رأسها لان تقدیره حتی الرأس مأکول ویدخل ایضا علی الفعل سواء کان ماضیا او مضارعا ولا یلزم کون ما بعدها من جنس ماقبلها بل یکفی سببا لما قبلها کما فی المثالین اللذین ذکرهما المصنف انتهی بومقامده حتی جملهٔ اسمیه یه داخل اولمشدر زیرا افعال ناقصه نك اسمی مع خبره جملهٔ اسمیه در کذلك کاهی کره مدخولی فعلدر ودخی حتی نك ماقبلی که ابطالك کفاره حمله واستیصاللری مابعد حتی اولان ملت اسلامك (موصولة الرحم اولوب مؤید وعلو الشان اولدیغنه سببدر واول ابطال اصحاب کرامك کفره یه حملات واستیصاللری ملت اسلامك موصولة الرحم مؤید ومعزز اولمسنی نتیجه ویرمشدر بوصورتده حتی کلمهٔ سنك ماقبلی مابعدینه سبب اولمق شرطی بولنمش اولور ایمدی حتی کلمه سی بومقامده ابتدائیه اولمش اولوب مابعدی جملهٔ ابتدائیه در یعنی استینافیه در ملت ودین واسلام بحسب التحقیق جمله سی بر معنایه اولوب ابیات سابقه دن کانما الدین ضیف بیتی شرحنده (وضع آلهی سائق الی الخیر ایله تعریفی وتفصیلی سبقت ایتمشدر ملتك اسلامه اضافتی بیانیه در دیمشلر (وهی بهم واو حالیه در هی ضمیر منفصل مبنی محلا مرفوع مبتدادر (مصراع اولده اولان ملت لفظنه راجعدر (بهم کلمه سنده با حرف جردر (هم ضمیر منفصل مبنی محلا مجرور مقدر کائنا کلمه سنه متعلق اولوب جمله سی مبتدا نك خبریدر مبتدا مع خبره جمله سی (ملتدن حالدر (هم ضمیری بیت اسبقده اولان (ابطاله راجعدر یاخود کل منتدب عبارتی معنای جمعی متضمن اولمغله (کل فی فلك یسبحون) آیت کریمه سی کبی جمع ضمیری منتدب کلمه سنه رجوعی دخی جائزدر

(من بعد من حرف جردر بعد حرف جر ایله معمول اولوب مؤخر موصولة کلمه سنه متعلقدر (غربتها مضاف الیهدر غربت دخی ضمیره مضافدر (غربت لسان ترکیده بردیارده نه یار وار نه یاور بی انیس ومعین کیمسه سز قالمغه دیرلر (و بوحال ایله متصف اولان شخص غریبه ذلیل اولمق وضعیف بی اعتبار اولمق لزوم عادی ایله لازم کلمکله بومحلده غربتها لفظی اشبو معنای لازمیده مستعملدر ایمدی ملت اسلامك غربتدن مراد اوائل ظهورنده تکه وتنها احباب وانصاردن خالی غریب ومبتلای غربت اولدیغی (ان الدین بدی غریبا وسیعود غریبا) حدیث شریفندن ظاهردر (شارح قاضی عضد) الغربة مفارقة الاهل والوطن والمراد ههنا لازمها وهو الذل والهوان وسقوطها عن مرتبة الاعتبار وامثال ذلك دیمش (شارح مصنفك قوله من بعد غربتها ای من بعد کون ملة الاسلام غریبة ای ضعیفة لامؤید ولا معزز دیمشدر (قوله موصولة الرحم موصولة اسم مفعولدر لفظا منصوب مصرع اولده اولان (غدت کلمه سنك خبریدر موصولة مفصول منقطعك ضدیدر (رحم بفتح الراء وکسر الحاء محل جنین درکه فارسیده مشیمه در اصطلاحده قرابت معناسنه در فقهها اقربایه (ذی رحم دیرلر بالذات و بالواسطه اقربا رحم واحدی مکان قلمغله قرابتلرینه بناء درحتی ذوی الارحام آنه طرفندن قرابتی اولان اقربایه دیرلرکه توریثده بیت الماله تقدیم اولنور (صلهٔ رحم اقرباءیی حمایت ومطلوبلرنده اعانت وکاهی زیارت وحرمت واعانت ایتمکدر نته کیم (صاحب درة المضیئه وصلة الرحم عبارة عن کل ما یستحسن اعانته شرعا بالنسبة الی الاقارب کالزیارة والتفقد ونحوهما مما یلتمسون منه والمراد من صلة الرحم ملة الاسلام علو شانها فی الاقطار بسبب کثرة الاتباع وغلبة عزتها وغایة اعتبارها دیمشدر ایمدی بومقامده مراد موصولة الرحم اولان شخصك حالیدرکه اقربا وانصار ایله منصور اولدیغی حالده بریء الساحه اعدا تعرضندن وتعدیاتدن امین اولوب کثرت اعوان ایله معزز ومأمون الغائله اولور کذلك ملت اسلام دخی کفاره حمله لر وهجوملر ایله استیصال ایدن اول

ابطال اصحاب کرام ایله موصولة الرحم اولمشدر یعنی مجاهدین
وانصار رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضراتی فدای جانله
اعوان وانصار اولوب ملت اسلام یومافیوما کمال قوت واستحکام
بولمغین علوشانی برتر والی آخر الزمان احکام وتابعینی افزون‌تر
اولدیغی مراد اولور (ایمدی ملة اسلامك موصولة الرحم
اولمسی ایله (ناظم اشبو معنایی اراده ایتمشدر دیمك بعید دکلدر اما
خلاصهٔ معنادهٔ شراحك تقریرلری بودر (کما قال مصنفك وحاصل
معنی الکلام صارت ملة الاسلام حال کونها منصورة بهؤلاء المندبین
قویة بعد ما کانت ضعیفة (قال صاحب درة المضیئة والمعنی
ان دین الاسلام صار بسبب الال الکرام والاصحاب العظام موصولا
الی اهله ووطنه بعد ماکان غریبا ومفارقا عنهم (محصول معنای
عبارت بیت) ملت اسلام منتدبینك یاخود اول بحر عسکرك
امواجی اولان ابطال وشجعانك سببیله من بعد غربتها موصولة
الرحم اولدی یعنی صله سنه واصل اولوب صلهٔ رحم ایلدی دیمکدر
صلهٔ رحمدن مراد ملت اسلام غریب و بیکس وضعیف ایکن اول
ابطال وشجعان اولان اصحاب کرام ایله اعوان وانصاریته ومتعلقاتنه
واصل اولوب قوی ومستحکم ومعزز ومحترم اولدی دیمك اولور

* ** تخمیس ** *

* اولوب اعانت مولای قادر ملهم *
* عدودن ایتمدیلر کثرتیله خوف ووهم *
* علو دین ایدی انجق اولاره امر مهم *
* حتی غدت ملة الاسلام وهی بهم *
* من بعد غربتها موصولة الرحم *

مکفولة مستفعلن ابدا فعلن منهم بنجی مستفعلن راب فعلن
وخیر بعـ مفاعلن ل فلم فعلن تیتم ولم مستفعلن تئم فعلن
(مکفولة ابدا منهم بخیر اب) (وخیر بعل ولم تیتم ولم تئم)
(مکفولة رفعله مبتداء محذوفك خبریدر ای هی مکفولة تقدیرنده‌در
یاخود مکفولة نصبله بیت اولده اولان غدت فعلنك خبر ثانیسیدر
مکفولة کفل یکفل کفلا کفالة صیغه سندن اسم مفعولدر

(شارح کردی یقال کفلت به وعنه بالمال اذا جعلته فی ضمانك دیمش
مکفولة لفظی بو صورتده مکفلة معناسنه‌در لکن مکفولة محفوظة
معناسنه اولمق دخی احتمالدر حتی بعضیلر کفیل بالشیء حافظ له
دیمش بو مقامده مفکولة متکفلة معناسنه اولمغله دین مبینه کفالتك
معناسی ملت اسلامك تقویت والی یوم القیام بقاسنه وهر حالده
غالب ومصون اولوب حاشا منطفی اولمامسنه ضامن ومتکفل
ودرعهده والتزام معنالرینه‌در (قوله ابدا مکفولة کلمه سنك ظرفیدر
(وان قولیده الابد فتحتیله دهر معناسنه‌در که زمان طویلدن
عبارتدر وابد دائم معناسنه دخی کلور دیمش مکفولة دائما دیمکدر
واقعده برماله کفیل اولسه مال محفوظ وضیاع وتلفدن بعید
اولور کفیل اولان ذات انی ضیاعدن محافظه ایدر ضامن اولوب
ضایع ایتمز اول مال هر حالده موجود اولور کذلك ملت اسلام دخی
بویله کفیللر ایله مکفوله ومحفوظه‌در بعض نسخه‌ده منه عبارتی
واقع اولمش (شارح کردی قوله منه الضمیر راجع الی النبی صلی الله
علیه وسلم لکنه رکیك دیمش اکثر نسخه منهم عبارتیله‌در
(بعض شراح قوله مکفولة ای محفوظة علی النصب خبر ثان لغدت
وعلی الرفع خبر مبتدأ محذوف منهم متعلق بمکفولة وضمیر الجمع
للکفار اذا کانت المکفولة بمعنی محفوظة اوللابطال اذا کانت
بمعنی متکفلة (بخیر متعلق بمکفولة والباء للسببیة وحاصل المعنی
صارت ملة الاسلام محفوظة من الکفار دائما بخیر مرب وخیر حافظ
وهو النبی علیه الصلاة والسلام واصحابه واولی الامر من العلماء
والآمرون بعدهم فلم یکن ملة الاسلام یتیمة من جهة الاب
وغیر منقطع من جهة النسل دیمش لکن ظاهر ومعنای مناسب
بو وجهله‌در که منهم کلمه سنده جار مجرور مکفولة لفظنه متعلقدر (هم
ضمیری معنای جمعی متضمن اولان کل منتدب کلمه سنه راجعدر (من
بیانیه‌در مکفولة کلمه سنی بیاندر بونده حذف وایصال واردر مکفولة لها
دیمکدر دیمشلر مرجع ضمیر اولان منتدبین ایله مراد بیت اسبقده
بیان اولندیغی اوزره داعی الی الله اولوب امر واطاعت حقی قبول
ومجیب اولان اصحاب کرامدر (ایمدی مکفولة منهم دیمك ملت اسلا

اول متدبیندن مکفوله در یعنی انلر کفیل وملة اسلام مکفولة له در دیمکدر (شارح کردی قاضی عضددن نقل ایدرکه ای بقاء الدین واعزازه وحفظه مضمون من جانب الصحابة وهم صائنون بسبب النبی صلی الله علیه وسلم دیمشدر (فی الواقع ملت اسلام اوائل ظهورنده قوت واستحکام بولماسنه والی یوم القیام دوام وهرحالده مصون ومحمی اولماسنه متکفل وضامن ودرعهده والتزام ایلین اول متدبین کرام ایدیکه انلر جهاد وجان فدالقلری ومحافظه لری ایله یومافیوما ملت اسلام قوت بولوب الی ساعة القیام بقاسنه اقدام واهتمام ایلدکلری معلوم کائناتدر لکن اول متدبین اولان اصحاب کرامك دخی بومرتبه درعهده والتزام ایله تکفله جسارت ایلدکلری ودین اسلامك بویله مکفوله یاخود محفوظه اولمسی (بخراب یعنی ملت اسلامك خیر محض اولان پدری سببیله در دیمکدر که پیغمبر علیه الصلاة والسلامك قوت نبوی برکاتیله در دیمك اولور یعنی بالکز مجرد کندو همتلری ایله اولمق اوزره دکلدر زیرا قوله بخراب جار مجرور مکفولة لفظنه متعلقدر اب مضاف الیهدر تنوین مضاف الیهدن عوضدر اب ملت اسلامدر دیمکدر بخیر لفظنده حرف جر اولان با سببیه اولمغله متدبین اولان اصحاب کرامك اول التزام وتکفل وبیضهٔ اسلامی حمایت واعلاء کلمة اللهده مصدر اولدقلری خدمات ملائك پسند جمله قوت قلبلری وظهیر وپناهلری اولان پیغمبر آخر الزمان علیه الصلاة والسلامك ملت اسلامه صاحب وعلاقهٔ ابوت ایله محب صادق وپدر مشفق اولدیغی سببیله در دیمك اولور بوصورتده منهم کلمه سنده اولان من وبخیر کلمه سنده کی با مکفولة لفظنه متعلقدر حروف جاره دن ایکی حرف جاره برمعناده اولسه مثلا ایکی عدد من جاره یاخود ایکی عدد باء جاره برمتعلقه متعلق اولمق جائز دکلدر بو محلده ایسه ایکی حرف جاره هر بری باشقه باشقه معنایه درکه من بیانیه در با سببیه در (پس متعلق واحده تعلق جائز اولور (معلوم اوله که خیراب کلمه سیله بو قصیده صاحب سعادت علیه الصلاة والسلام افندیمز مراد اولدیغی اب کلمه سنده

استعارهٔ مصرحه طریقیله در بیانی بووجهله درکه قبل البعثه زمان فترتده قبول واعتباردن ساقط خصما یننده ضعیف وکیمسه سز قالان دین مبینك قوت واستحکام بولوب شانی عالی اولماسنده معین ویاوری وصاحبی اولان پیغمبر آخر الزمان علیه الصلاة والسلامی (ناظم علیه الرحمه بیکس وناتوان یتیمه مددرس اولوب حمایت وصیانت ایلین بابایه تشبیه ایلدی مشبه به اب در مشبه پیغمبر علیه الصلاة والسلامدر (وجه شبه ابتدای ظهورندن هرحالده حمایت ومحافظه وتقویت ویرمکله یومافیوما تمام قوت واستحکام بولوب حد کماله ایصالده تشبیه اولنمشدرکه اشبو وجه شبه طرفین تشبیه اولان مشبه بهده کذلك مشبهده بولنمشدر (نته کیم تشبیهده قاعده در وجه شبه طرفین تشبیهده قدر مشترك اولمق شرطدر قرینهٔ استعاره منهم لفظیدر آخر قرینه دخی بولمق ممکن در (معلوم اوله که ناظم علیه الرحمه ابدا لفظی ایله اصحاب کرامك علی الدوام الی یوم القیام حمایت وکفالتلرینی مراد ایلدی سؤال اولنورسه اول کفیل وحامیٔ دین مبین اولان اصحاب کزین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین جوار رحمت حقه انتقال بیوردیلر ابدا حامیلری دیمك نیجه صحیح اولور جواب ویریلورکه مراد اصحاب کزین حضراتنك وکرك کندولردن صکره الی یوم القیام مقاملرینده قائم اولان سلاطین عظام وامراء کرام ومجاهدین اسلام وعلما وسائر تقویت ومحافظهٔ دولت اسلامده قادر اولدیغی قدر مدخلی واعانتی اولان مسلمیندر واشبو تکفل واعانته وقادر اولدقلری قدر تقویت وحمایته ومحافظهٔ بیضهٔ اسلامه مکنت واقتدارلری جمله سرور کائنات علیه افضل التحیات افندیمزك صوری ومعنوی امداد وسر نبوتلری سببیله درکه برکات انوار روحانیه لری ملت اسلام اوزرندن زائل اولمیوب الی یوم القیام دائم ومبسوط اولدیغنه اشارتدر (ایمدی بوصورتده ناظمك مکفولة ابدا تعبیری قتی معنیدار اولدیغی ظاهر اولور (قوله خیر بعل واو عاطفه در خیر بعل مصراع اولده اولان خیراب اوزرینه معطوفدر بعل زوج معناسنه در مشبه به در

فخر عالم صلی الله علیه وسلم مشبه اولمق اوزره در بو محلده نسوانك
خصوصا عاجز وناتوان و بیکس قلان ترکیده طول قارسیده بیوه
دیدکلری نسانك اورنده قائم ومعین اولان زوجه تشبیه ایله بعل
لفظنده اولان استعارهٔ مصرحه ووجه شبه ما تقدمده تفصیل
اولنان بخراب لفظنده اولان استعاره یه قیاس اولنه (فلم تیتم
(شارح خالد رحمه الله بتائین مثناتین من فوق مفتوحتین بینهما
یاء مثناة تحتیة ساکنة دیمش فا تفریعیه در تیتم فعل مضارع
مؤنثدر یتم یتیم دن درد نجی بابدن وکاهی بشنجی بابدن استعمال
اولنور تحتنده فاعل ضمیری ملت اسلامه کیدر جمله سی شرط
محذوفك جوابیدر معناسی (پس اول ملت اسلام یتیم اولمدی
دیمکدر مصراع اولده اولان خراب کلمه سنه ناظر وآکه تفریعدر
تقدیری اذا کان ملة الاسلام مکفولة والنبی صاحبه مقام الاب
فلم تیتم دیمك اولور زیرا فاء تفریعیه نك مدخولنك ماقبلی مابعدینه
سبب اولان یرلرده استعمال اولنور واقعده پیغمبریمز علیه الصلاة
والسلامك اب ملت الاسلام اولماسی ملت اسلامك یتیم اولماسنك
سببی اولدیغی ظاهردر برذاتك باباسی سرور کائنات اوله اول یتیم
اولمق احتمال دکلدر (ولم تئم واو عاطفه در لم تیتم اوزرینه معطوفدر
تئم فعل مضارع مؤنثدر توم یتوم دن ایکنجی بابدندر تحتنده فاعل
ضمیری کذلك ملت اسلامه راجعدر اول ملت اسلام زوجسز قالمدی
یعنی کیمسه سز عاجز قالمدی دیمکدر (شارح مصنفك قوله لم تئم
علی وزن لم تبع من امة المرأة کباع یبیع صارت بلا زوج دیمش
مکفولة کلمه سنده اولان کفالت کتب شرعیه ده ضم ذمة الی ذمة
فی الدین لا فی العین ایله تعریف اولنان کفالت شرعیه دکلدر
زیرا طرفینده عین ردین ذمت تصوری امکانده اولمدیغی ظاهردر
بلکه تکفل ایله مراد درعهده والتزام معنالریدر (تتمه کیم ماسبقده
اولان تفصیلاتدن وکلام شراحدن معلوم وآشکاردر (شارح
کردی بیتك خلاصهٔ معناسنده دیمش که والمعنی ان ملت الاسلام
صارت محفوظة بکفالة الله تعالی لها من جهة النبی علیه السلام
ان یجعل لها دائما فی حضانة مرب مشفق وحمایة قیم یقوم بها

بل

بل هی ابدا منصورة باولی الامر والعلم مصونة بصیانة الملك الجلیل
فنعم الکفیل ونعم الوکیل (شارح حنفی سابق الذکر بش عدد
بیتك معناسنی مزج ایله اختیار ایلدیکی تقریراتنك خلاصه سی
بودرکه (کما قال ان الناظم لما شبه الدین بالضیف والابطال ببحر
زخار بحر عسکر جرار للکفار فوق کل جواد یرمی باموج الابطال
من کل مجیب لدعوة الحق من غیر امهال قد احتسب فی اجابته
القربة لمولاه یسطوا علی الاعداء حتی صارت ملة الاسلام وهی
ملتبسة بهم ذات اقارب واعوان وانصار من بعد ما کانت مبلوة
بکربة الغربة وغدت مکفولة ابدا ابد الاباد بخیر الاباء مضمونة
باشرف البعول وهو النبی المختار وآله واصحابه الابرار صلی الله علیه
وسلم (محصول معنای عبارت بیت) ملت اسلام خیر محض اولان
ابی و بعلی اولمق سببی ایله مشتد بین اولان ابطال اصحاب کرامدن
ابدا مکفوله اولدی یعنی انلرك حفظ وحراسته تجمع واتفاقلریله
ملت اسلام تقویت واستحکام بولوب الی یوم القیام اعزاز
وتکریم ایله مصون ومحفوظ اولماسنه انلر کفیل وضامن اولملریله
مکفوله اولدی (ابعدی خراب و بعل سببیله ملت اسلام انلرك تکفل
والتزاملریله چونکه بویله مکفوله اولدیسه (پس ملت اسلام نه یتیم
اولدی ونه ارسز وکیمسه سز قالدی بلکه معین ویاور بوقدردیندار
ومتدین حامیٔ جان فدا وحارس صحیح الاعتقاد اتباع ومتعلقات ایله
مصون ومحفوظ وابدا قائم واستوار اولدی دیمك مآلنده اوله

* تخمیس *

* مقیم سایهٔ صونی اولوب اوذوالحسبك *

* محافظ ایلدی هرکز شجاع منتخبن *

* حمای حب ابوتدر اکاه هم سببن *

* مکفولة ابدا منهم بخیر اب *

* وخیر بعل ولم تیتم ولم تئم *

هم الجبا مفاعلن لفل فعلن عنهم مصا مستفعلن دمهم فعلن
ماذارأوا مستفعلن منهم و فاعلن فی کل مص مستفعلن طدم فعلن
(هم الجبال فسل عنهم مصادمهم) (ماذارأوا منهم فی کل مصطدم)

(هم الجبال هم ضمير منفصل مبنى محلا مرفوع مبتدا (الجبال
خبريدر ضمير ابيات سابقه دن مكفوله ابدا بيتنده اولان منهم
ضميرينك مرجعى اولان بيت اسبقده واقع منتدب كلمه سنه
راجعدر كه كل منتدب ايله مراد (ناظمك بحر خميس تعبير ايلديكى
عسكر صحابهٔ كرام اولديغنك تفصيلى سبقت ايلدى هم الجبال
جمله سى جملهٔ ابتدائيه در ياخود جملهٔ مستأنفه دركه سؤال مقدره
جواب اولان جمله در تقديرى كويا سؤال اولنمش كه كيف حالهم
فى الحروب والوقايع فاجاب هم الجبال يعنى انلر ثبات قدم واستقرار
وتمكين ومتانتده طاغلر كبيدر ديمك اولور زيرا جبال جبلك
جميدر تركيده طاغ وفارسيده كوه ديرلر ادات تشبيه كذلك وجه
تشبيه كندودن حذف اولنسان تشبيه بليغ قبيلندندر زياده
مشابهتى مفيد اولور (قال السعد فى المطول واعلى مراتب التشبيه
فى قوة المبالغة باعتبار ذكر اركانه وحذف وجهه واداته فقط ثم
الاعلى بعد هذه المرتبة حذف احدهما اى وجهه اواداته (ايمدى
ادات تشبيه محذوف اولديغى كبى وجه شبه دخى محذوفدر كه ناظم
ابطال مجاهدين اسلامى ارتفاع ومتانتده وقوت ورزانت وصلابتده
وثبات وتمكين ويرلرنده استقرار ومتانتده جباله تشبيه ايتمشدر
وجه شبه بودر كذلك خبر معرفه اولسه مبتدايه مقصور اولور
(نته كيم جبال كلمه سى معرفه دركه خبر واقع اولمشدر مبتداسى
جمع ضميرى اولان هم كلمه سيدر كه ابطاله راجع اولمغله ابطال
مجاهدينندن عبارتدر (پس جبال انجق مجاهدينندر ديمك اولوب
قصر الصفة على الموصوف قبيلندندر وقصر افراديدر كويا
مخاطب جبال ايله مرادهم ابطال مجاهدين وهم عسكر كفاردر
اعتقاد ايدرمش هم الجبال ديمك يعنى جبال وجباله مشابه اولان
انجق ابطال مجاهدين اسلامدر يوخسه عسكر كفار دكلدر ديمك
اولور بو مقوله قصر حقيقى اولميوب قصر ادعائى اولديغى وقصرك
قواعدى وتفصيلى ابيات قصيده دن (كانه شمس فضل هم كواكبها
بيتنده مرور ايتمشدر و بو مقامده قصر قلب اولمق دخى ممكندر كه
سامع مثلا جباله مشابه عسكر كفاردر اعتقاد ايلمش بو اعتقادى

متكلم

متكلم قلب ايدوب يوق اويله دكلدر جباله مشابه بو محلده عسكر
مجاهدين اسلامدر يوخسه اى سامع سنك اعتقاد ايلديكك
اوزره عسكر كفار دكلدر ديمك اولور لكن قصر افرادى مناسبدر
(فسل كلمه سنده فاء شرطيه دركه شرط محذوفه جواب اولان
جمله يه داخل اولور فاء شرطيه ايله تقديرى ان تصدقنى فسل عنهم
ديمكدر (عنهم كلمه سنده جمع ضميرى كفاره راجعدر (سل لفظنك
احد حروف اصليه سى همزه اولمغله مهموز اولان امر حاضردر
اسئل كلديكى كبى سل دخى كلور شرح عزيده تقول سئل يسئل
سل بقلب الهمزة الثانية الفا ولما فعل ذلك فى الامر استغنى عن همزة
الوصل وحذفت الالف لالتقاء الساكنين فقيل سل ديمشدر
(شارح مصنفك يقال سألته الشئ وقد يخفف الهمزة يقال سال
يسئل والامر منه سل ومن المهموز اسئل ديمشدر اشبو سل كلمه سى
فعل وفاعلدر ايكى مفعوله تعدى ايدر (عنهم جار مجرور سل لفظنه
متعلق اولوب محلا منصوب مفعول ثانيسيدر حصر ايچون وياخود
اهتمام بالذكر ايچون مفعول اول اوزرينه تقديم اولنمشدر عنهم
كلمه سنده اولان جمع ضميرى كفاره راجعدر عنهم كلمه سنده
هم ضميرينه مضاف اولان بقية لفظى محذوفدر تقديرى فسل
عن بقية الكفار اى من بقية السيف مصادمهم ديمك اولور
مصادمهم ضميرى بيت اسبقده من كل منتدب كلمه سنه راجعدر كه
مراد عسكر اسلام اولديغى ذكرى سبقت ايلدى مصادم
ميمك ضمى ودالك كسريله اسم فاعلدر سل كلمه سنك مفعول
ثانيسيدر تصادم تركيده طوقوشمقدر مصادم اسم فاعل
اولديغى تقدير اوزره ديمكدر كه عسكر اسلامك مصادم ومحاربه لرينى
سن وار بقية السيوف اولان كفاردن سؤال ايله مجاهدين اسلامه
كونه هجوم وقتال ومحاربه لر ايلديلر ديمك مآلنده در (بعض شراح
والمصادم اى المعارض والمحارب من صدمه صدما اى ضربه
بجسده (شيخ زاده واصطدام الفارسين صطكا كهما ديمشدر (شارح
كردى والمصادم بضم الميم اسم فاعل من المصادمة وهى مضاربة
الفرسان فى الميدان قصدا اوبلاقصد مضاف الى مفعوله وروى

مصادمهم جمع مصدم اسم مکان من صدم یصدم صدمة من باب ضرب فهو من ذکر المحل وارادة الحال دیمش (سل جمله سی شرط محذوفه جوابدر تقدیری فان لم تصدقنی فسل مصادمهم تقدیرنده در (قوله ماذا استفهامیه در تقدیرا مرفوع مبتدادر ذا الذی معناسنه اسم موصولدر (قوله رأوا فعل ماضی جمع مذکردر تحتنده فاعل ضمیری کفاره راجعدر مایه راجع ضمیر محذوفدر (ماذا رأوه تقدیرنده در جمله سی اسم موصولك صله سیدر اسم موصول مع صلته مبتدانك خبریدر ماء استفهامیه نك جوابی اولان والمصائب محذوفدر سل عنهم ما الذی رأوهم من الشدة والمهالك والمصائب تقدیرنده در مبتدا مع خبره جمله سی فسل عنهم جمله سنی بیاندر بو محلده ماذا کلمه سنك اعرابنك تفصیلی نحاتك ماذا صنعت ترکیبنده یازدقلری اوزره ایکی وجهله در (شارح حنفی کوزل بیان ایدر (کما قال وفی ماذا صنعت وجهان احدهما ان ذا بمعنی الذی فیکون ما حینئذ استفهامیة مرفوعة المحل علی الابتداء والموصول مع صلته خبره والعائد محذوف ای شیء الذی صنعته والمختار فی الجواب حینئذ الرفع للمطابقة بین السؤال والجواب وثانیهما ان ماذا بمعنی ای شیء فیکون ماذا منصوب المحل مفعول صنعت قدم علیه لتضمنه معنی الاستفهام فالمختار حینئذ فی الجواب النصب للمطابقة المذکورة ای رأوا الشدة دیمکدر منهم جار مجرور رأوا کلمه سنه متعلقدر هم ضمیری مصراع اوله اولان هم کلمه سنك مرجعی اولان عسکر مجاهدین اسلامدر فی کل جار مجرور کذلك رأوا کلمه سنه متعلقدر (قوله مصطدم اصطدامدندر بفتح الطاء اسم مکاندر الاصطدام هو تضارب الفرسان فی المیدان دیمشلر (نته کیم ذکری سبقت ایلدی (شارح مصنفك المصطدم بضم المیم وفتح الطاء یحتمل المصدر ویصلح ان یکون اسم مکان واسم زمان واسم مفعول من غیر الثلاثی یصلح لاربعة معان والمراد هو الثالث ای فی مکان لاصطدام والقتال دیمشدر مصطدم اسم مکان اولدیغنه نظرله (شارح کردی خلاصهٔ معناده بو وجهله تقریر ایلدرکه وفی ذکر الاماکن وسؤال المصادم اشعار بان اهلها من الکفار لم یبق منهم احد فیسئل عنه لاستیصال المسلمین

ایاهم وبان الجمادات شاهدت فضیحتهم (والمعنی اصحاب النبی علیه السلام وانصاره کالجبال الشامخة الراسخة فی الثبات فی الحروب والوقایع وعلو الشان فان لم تصدقنی فی هذه المقالة فسل عنهم مصادمهم قائلا ما الذی رأی منهم من الشدة فی المعارك والحرب (محصول معنای عبارت بیت) اول مجاهدین اسلام طاغلر کبیدر یعنی انلرده تزلزل وتخلف وانحراف اولماز ثبات قدم وتمکین ومهابتده طاغلر کبیدر اکر شبهه ایدرسن وار بقیهٔ السیوف کفاردن اول عسکر مجاهدین اسلامك مصادم ومحاربه لرینی یعنی طوتشوب حمله وهجوم ایدنلرینی سؤال ایله اول مجاهدین اسلامدن هر معرکه ده یاخود هر اصطدام ومحاربه ده نه کوردیلر یعنی وار صور بر کره نه لر کوردیلر ونه کونه مصیبت وبلاءمهلك مشاهده ایتدیلر دیمك مأنده اوله یاخود وار معرکه اولان مکان جنکه سؤال ایله کفارده هر مصادمه ومحاربه ده نه مقهوریت ونه مصیبتلر کوردی دیمکدر بو صورتده مصادمهم فتح میم ایله اسم مکان اولمغله کفاردن سؤال ایده جك کیمسه قالمیوب جمله طعمهٔ شمشیر اولمغله وار معرکه دن ومحل جنکدن سؤال ایله برکره نه لر اولدی دیمکه اشارت اولور

* * تخمیس * *

* قیردی دشمنی قهر آغاظم مردم *
دوشاندی باشلری خاکه دوکولدی جوز قم قم *
* عدودن ایتمه تعجب ثباتن اولدیغی بکم *
* هم الجبال فسل عنهم مصادمهم *
* ماذا رأوا منهم فی کل مصطدم *

وسل حنی مفاعلن ناوسل فاعلن بدر اوسل مستفعلن احدا فعلن فصول حت مفاعلن فالهم فاعلن ادهی من ال مستفعلن وخم فعلن (وسل حنینا وسل بدرا وسل احدا) فصول حتف لهم ادهی من الوخم) (قوله وسل واو عاطفه در سل امر حاضر در فاعلی ضمیر خطاب حنینا مفعولیدر جمله سی بیت سابقده اولان سل فعلی اوزرینه معطوفدر عطف الخاص علی العام قبیلندندر دیمشلر (یعنی بیت سابقده مسؤل عنه اولان مصادمهم فتح میم وفتح دال ایله اسم مکان

اولدیغی تقـدیر اوزره مصادم کلمه‌سی طوقشمق وجنـك ومحاربه
مکانی معناسـنده اولمـغله فسل مصادمهم عبارتی مطلقا مکان
محاربه دن سؤالدر ایمـدی بو بیتده وسـل حنبنا الخ مکان جنکی
تخصیص ومواضع ثلثهٔ مذکوره‌یی تعیین ایله سؤال اولمغله عطف
الخاص علی العام بو طریق ایله اولمق کرکدر زیرا مصادم مطلقا
مکان محاربه ایدی (شارح مصنفك قوله فسل حنبنا الخ تفصیل
بمواقع الاصطدام و کرر السؤال باعادة فعله لانه ادل علی المرام
دیمش (حنبنا تصغیر صیغه‌سیله (سل فعلنك مفعولیدر مکهٔ مکرمه
ایله طائف بینده بر وادینك اسمیـدر (بدرا مدینهٔ منوره‌یه درت
کونلك مسافه اولان بدر حنین در احد مدینهٔ منوره قربنده برجبل
مبارکك اسمیدر بونلرك وجه تسمیـه‌لری و بونلرده وقوع بولان
جنك ومحاربه وتأییدات الهیه‌نك ومعجزات نبویه‌نك تفصیلی عالمك
مسلمیدر لطافت انشا وحسن ادا صاحبی (ویسی ونابی علیهما الرحمه
ایکی دانه منشیٔ لانظـیرك سیر نبی نام تألیف جلیللرینی مطالعه‌یه
حواله مناسب کورلدی (شعرای فصیح البیانده بر ذات مکرم معرکهٔ
بدری بو وجهله نقل وانشاد ایلمش حق بو کیم قتی دلنشین ومؤثر
ولطیف ادا ایتمشدر رحمه الله تعالی

دکلـه بدریهٔ خوش الحانی * نوآدا تحـفـهٔ سخنـدانی
نه‌لر اولدی بو جنك رعنـاده * نه اثرلر کـورلدی دنیـاده
بوغزا اولدی اشرف الغزوات * اقـدم فتح سـیـد السـادات
اهـل تفسـیر ایتدی انی بیان * دخی اهـل حدیث قیلدی عیان
سـرور عالم اول پلنـکانه * باشـلدی خطبـهٔ در افشـانه
ایتدی رکب قریشی انده بیان * ایتدی انلرله جنکی استحسان
ظاهر اولدی نشان شدت حال * باهر اولـدی بیـان ما فی البال
دیدیـلر اول حبیب ذیشـانه * جان فـدا بو خجسته فـرمانه
نه بیورسـك مطیـع فرمانز * دین عالی یولنـده قـربانز
اولیجق مجمع چو عقـد نظیم * اولدی هر بری بر پلنك عظیم
ایتدی اول حضرت جلیل الشان * اول کـرامه دعا واستحسان
اوچیوز اون اوچ اولوب او جمع کبار * شـیر مولی علی ده سنجقـدار

دخی مصعب ایله بر انصـاری * اولـدیلر عسکرك علمـداری
چیقدی عزتله اول عظیم الشان * اولدی اول سرور ان ایله روان
اولدی چون مقدم جلیل الشان * تاج عنـوان مـنزل ذفـران
ظاهر اولدی قریشك اخباری * بدره سرعتـلرینـك آثاری
دیدی اول شاه ایها الاصحـاب * کلیور اول قریش ایتدی شتاب
رأی وتدبیرلر بیـان اولسون * سعی واقـدامـلر عیـان اولسون
اول کرم کانی حضرت صدیق * حضرت فخر انبیـایه رفیـق
اولدی جوهـر نثار نادیده * سـرور عالمـه پسـندیده
باشلادی حضرت جناب عمر * بولدی مجلس صفایله زیور
ایتدی اغاز حضرت مقـداد * ایلـدی خوش سخنـلری ایراد
دیدیلر عزم ایت ای شفیع انام * ذات پاککله در بو جند عظـام
ایتدیلر چون مهـاجرین کبار * بویله غـیرت ادالری اظهـار
دوندی انصاره اول جناب کریم * دیدی سزلرده نیجه در تصمـیم
دوندی سعد معاذ او سرور دین * دیدی ای نور پاك عـرش برین
یوری عزتله جیش اشـراره * سیف اسلامی جك بو کـفاره
یولکه جانـلر نثار ایده رز * ترك دنیـایی اختیـار ایده رز
چکلوب اول لواء فتح مبـین * وار دیلر عزت ایله بدره یقـین
اولدی صحرای عدوة الدنیـا * مقـدم ذات پاکلـه احیـا
کچـدی صدر عریشه صدر کزین * قوندی اطرافه جند دین مبـین
یوریدی صف صف اولمش اهل قریش * اول ابو جهل اولوب رئیس الجیش
اول کروهی کورنجه صدر کریم * ایتدی مولایه التجـای عظیم
چیقدی فخر کزین او مأوادن * الدی بر قبضـه حصی یردن
فتح ایدوب شاهة الوجوه زبان * روی اعدایه آتدی انی همـان
ظـاهر اولوب اوردینـك اثاری * ایتدی مشغول چشم اشراری
دیدی اصحابه درعقب اول شاه * یوریك جنکه یا عبـاد الله
کیم اولورسه بو راهده مقتول * ایدر اول درعقب جنانه وصول
اول شـه عزتك پلنـکانی * ایشیدوب بو خجسته فرمانی
کیردیلر اول کروه دشمـانه * ایتـدیلر حمـله اهل طغیـانه
الدی صحرایی جنـك آتشبـار * چیقـدی عیوقه نغمـهٔ اوتار

دره دی نعره لرله روی زمین * تیغلر اولدی خونله رنکین
طاغلر اکلدی بو حالتدن * برکون اولدی اوکون قیامتدن
ایردی اعدایه چون بو آفتلر * قوبدی اول دشمنه قیامتلر
کبی مأیوس جریحهٔ غمده * کبی سیران ایدر جهنمده
ایردی کلزاردینه باد ظفر * بولدی ازهار فتحله زیور
سرور عالمك پلنکانی * اصدیلر عرشه تیغ برانی
رضی الله عنهم اولدی همان * انلره زیب دفتر غفران

(قوله سل حنینا عبارتنده مجاز حذفی واردر (سل اهل حنین دیمکدر نته کیم (واسئل القریة) آیت کریمه سنده مفسرین اهل القریة ایله تفسیر ایتمشلر یاخود تقدیری (وسل وقعة الحنین در دیمشلر کذلك باقیلرنده دخی حال بو منوال اوزره در (بعضیلر تقدیره حاجت یوق عین مواضع مذکوره دن سؤال در دیمش (شارح شیخ زاده والاولی ان یکون المراد من هذه المواضع نفسها ولا یکون القصد الی حقیقة الامر بالسؤال بل المقصود بیان التحقق والتقدیر انتهی (شارح مصنفك وفی قوله فسل حنینا و بدرا الخ تنبیه الی انه لشدة انهزام هؤلاء و وضوح الحتوف بهم لو سئل الجمادات عن مثل هذه الحالات لسمع فیها الجواب والاصوات دیمشدر (قوله وسل بدرا سل حنینا اوزرینه معطوفدر کذلك (وسل احدا قریب و بعیدنه معطوف اولور (فصول حتف فصول فصلك جمعیدر فصل دیو مبدأ و انتهاسی معین زماندن بر طائفه یه دیرلر دیمشلر (نته کیم فصول اربعه برسنه دن درت عدد معین معلوم طائفه در که هر طائفه یه بر اسم وضع ایتمشلردر (فصل بهار وفصل صیف وفصل خریف وفصل شتا دیرلر بو مقامده فصول کلمه سیله طائفة من الزمان اولان اوچ عدد فصول مراد اولدیغنه کوره اعرابی بو وجهله درکه فصول لفظا مرفوع مبتدأ محذوفك خبریدر تقدیری (زمان المحاربة معهم فی تلك المواضع الثلاث فصول حتف لهم) دیمك اولور یعنی مواضع مذکوره ده وقوع بولان محاربه زمانلری کفاره مثلا فصل وبا وطاعون کبی فصول موت ومصائبدر دیمکدر مبتداء محذوف مع خبره جمله سی افعال ثلثهٔ مذکوره نك مضمونی بیان اولور

ایدی بو صورتده فصول کلمه سی رفعله اولدیغی تقدیرده در (اما اکر فصول نصبله اوقورسه نزع خافض اوزره منصوب (وسل عن فصول حتف لهم تقدیرنده در (واختار موسی قومه) ای من قومه قبیلندن اولور (یاخود کذلك فصول کلمه سی نصبله مواضع ثلثه دن بدل اولمق اوزره قاضی عضد ذاهب اولمش (کما قال الفصول جمع فاصلة والاضافة بیانیة وهی منصوب بدل اشتمال من المواضع المذکورة ای حتوفا فاصلة بین الارواح والاجساد دیمشدر حتف یالاده سبقت ایلدیکی اوزره موت بلا سبب معناسنه در موت فجئه در دیمش (قوله لهم کائن محذوفه متعلق اولوب (حتف کلمه سنك صفتیدر (قوله ادهی اسم تفضیلدر آفت عظیمهٔ شدیده دیمکدر حتی (شارح شیخ زاده دواهی الدهر ما یصیب الناس من عظیم نوبه دیمشدر (ادهی تقدیرا مرفوع فصول کلمه سنك صفتیدر (قوله من الوخم جار مجرور ادهایه متعلقدر (وخم خاء معجمه ایله مصائب عظیمه دن داهیهٔ دهیا در مثلا عیاذا بالله علت طاعون ووبا که ابن سینا قانونده (فقد دهشت الاطباء فی امرها دیوب مداواة دکل اطبایه حیرت ودهشت و بردیکنی اعتراف ایدر ایدی اولا ذکر اولندیغی اوزره فصول کلمه سی رفعله مبتداء محذوفك خبری اولدیغی تقدیرا اوزره (ناظم علیه الرحمه معرکه کاه اولان اول مواضع ثلثه ده کذران ایدن زمان غزوات ثلثه یی کفاره نظرا کندوده موت عام وقوع بولمقده فصول سنه دن زمان طاعون ووبا اولان فصوله تشبیه ایدوب دیمك مراد ایدرکه اول مقتلهٔ کفار اولان مواضع ثلثه ده کی زمان جهاد وغزوات یعنی اوزمانلر کفار خاکساره طاعون ووبادن ادهی موت فجئه فصللری یدر سن اول مواضع ثلثه دن یاخود اول مواضع ثلثه نك اهالیسندن بقیة السیف اولان کفاردن سؤال ایله یعنی طاغلر کبی اولان مجاهدین اسلامی وار انلردن دخی سؤال ایله شبهه ایدرسن دیمك مآلنده در (زیرا قوله وسل حنینا عبارتی واو عاطفه ایله ابیات سابقه دن هم الجبال وسل عنهم بیتنده اولان وسل عنهم اوزرینه معطوف اولدیغی مقدما بیان اولنمش ایدی (شارح کردی خلاصهٔ معناده بو وجهله تقریر

ايدركه (والمعنى ايها المخاطب ان لم تصدقني فيما قلت لك فسل عن هذه المواضع الثلثة التي هي ازمنة هلاكهم كالطاعون والوبا في الضرر لهم وايصال الالم اليهم

* ** تخميس ** *

براولدى خون عدوايله عرصه كاه وغا
* كسلدى نيشترسيفيله عرق جان عدا*
* زمان فصل ايدى فصل حزاندن كويا*
وسل حنينا وسل بدرا وسل احدا
* فصول حتف لهم ادهى من الوخم *

المصدرى مستفعلن ي ابيض حم مستفعلن را بعد ما مستفعلن وردت فعلن من العدى مفاعلن ي كل مس فاعلن ودمن ال مستفعلن لمم فعلن (المصدرى لبيض حمرا بعد ماوردت) (من العدى كل مسود من اللمم) (ناظم عليه الرحمه ابيات سابقه‌ده مجاهدين اصحاب كرامك حاللرينى ومعركه ومكان محاربه لرينى وجلادت ومهابتلرينى بيان ومدح ايتدكدنصكره اول ابطال شجاعتك قلج قوللنمقلرينى ومصيقل وپاك اسلحه استعماللرينى وصف ومدايح وثنالرينى مراد ايتمكله بيورركه المصدرى آخرنده ياء ساكنه ايله اصداردن اسم فاعل جمع مذكردر اصلى مصدرين در اضافت ايله جمع نونى ساقط اولمشدر صدور معناسنه اولان رجوعدندر المصدرين ارجاع ايديجيلر ديمكدر (شارح شيخ زاده يقال وردالمنهل دخل فيه وصدرعنه خرج عنه اورده جمله واردا واصدره جعله صادرا ديمشدر (شارح حنفى الصدور وهو الخروج من المنهل بعد قضاء الوطر من الشرب والغسل من الماء والورد الدخول فيه ديمشدر (المصدرى جر ايله ماسبقده مذكور مجاهدين اسلام اولان ابطالك صفتيدر ياخود ابطالدن بدلدر ياخود منصوب بالمدحدر امدح المصدرين تقديرنده در حالت جرى ونصبى يا ايله در (شارح مصنفك قوله المصدرى البيض من قبيل الضارب الرجل نصب على المدح او بدل منهم ديمش يعنى ماسبقده هم الجبال الخ بيتنده اولان هم ضميرندن بدلدر المصدرين كلمه‌سى البيض قولنه مضافدر اسم

فاعل مفعولنه مضاف اولمشدر قرآن كريمده * والمقيمى الصلوة * آيت كريمه‌سنده الصلوة منصوب اولمق قرائتنه بناء مثال اولور (بيض بانك كسريله ابيضك جمعيدر ابيض صفت مشبهه در (شارح كردى ابيض بكسر الباء الموحدة جمع الابيض اصله بيض بضم البا وسكون الياء مثل حمر جمع احمر كسرت الباء محافظة على الياء بعدها ديمشدر بومحلده مضاف محذوفدر السيوف الابيض ديمكدر واقعده سيوف مصيقل ولامع اولدقده بياض اولور بيض سيفه اطلاق اولنورحتى بيض سيف معناسنده استعمال اولنديغى بو بيتده ظاهردر (شعر وابيض مصقول كانه فرنده دموع حسنائه فوق خد موردفرنده لغتده قلج جوهرينه ديرلر بومقامده مصدرين جمعدر ابيض كلمه‌سى دخى جمع اولوب جمع جمعله مقابله‌ده انقسام الاحاد بالآحاد اولمق اوزره هر بر مصدرك بر سيفى اولديغى مفيد اولور نته كيم تقلد القوم سيوفهم تركيبى هر بر آحاد قومك سيفى اولوب تقلدلرينى افاده ايدر (قوله حمرا لفظى بيض قولندن حالدر حمر ضمله وسكون ايله احمرك جمعيدر بعضيلر بيضك صفتيدر ديمش بوصورتده احمر قرمزى فارسيده كلكون معناسنه اولمغله بيض سيف معناسنده استعمال اولنديغنه بناء بياضى احمر ايله توصيف لطائف عجيبه‌دن اولور (بعد مصدرى كلمه‌سنك ظرفيدر (ماوردت ما مصدريه در وردت وقوع ودخول معناسنه اولان ورددندر فعل ماضى مؤنثدر تحتنده فاعل ضميرى بيضه راجعدر وردت جمله‌سى ماء موصولك صله‌سيدر ماء موصول مع صلته ظرفك مضاف اليهيدر (من العدى من بيانيه‌در عدى جار مجرور مقدر كائنا كلمه‌سنه متعلق اولوب مؤخر كل مسود كلمه‌سندن حالدر حال عدويه اهتمام ايچون ذى الحال اوزرينه حال تقديم اولنمشدر ديمشلر بعضيلر من الى معناسنه در جار مجرور وردت فعلنه متعلقدر ديمش (العدى كلمه‌سنده حرف تعريف استغراق عرفيدر جمع الامير الصايغ اى صايغ بلده قبيلندندر ياخود عهد خارجيدر بالدفعات ذكرى مرور ايدن معهود كفار محاربين مراد اولور (عدى عدونك جمعيدر عدو صديق مقابليدر (كل مسود وردت فعلنك مفعوليدر كل لازم الاضافه در (مسود بتشديد الدال اسود

فعلندن یاخود سود فعلندن اسم مفعولدر سیاه اولمش دیمکدر
بو محلده مسود موصوف محذوفك صفتیدر عنق مسود من اللمم
دیمکدر دیمشلر بو تقدیرجه ذکری آتی تفصیلاته حاجت قالماز
لکن عنق تقدیرینه قرینه اولمامغله تفصیلات آتیه ایله معنی دخی
اعلی اولور (لمم صاچلردر سیاه ایله ناظم قید ایتمکدن مرادی لشکر
عدونك شابلرینك حالی بودرقنده قالدیکه صاچی صقالی آغرمش
اختیارلری ضعفادن اولمغله اول حالده اولمق اولویتده قالدیغنه
اشارتدر (قوله من اللمم جار مجرور مسود کلمه سنه متعلقدر (لمم بکسر
اللام وفتح المیم لمه نك جمعیدر حکم حکمتك جمعی اولدیغی کبی
(وآن قولیده لمه بکسر اللام شول باشدن اینن صاچلردر که
شحمة الاذنی یعنی قولقده اولان کوپه یرندن تجاوز قیله فحین
اوموزه اینسه اکاجمه دیرلر دیمش بومعناجه باشك اکسه سنده
قالوب اوموزه منتهی اولمیوب اکسه یه دوکولوب اینن صاچلردر که
سیوف مجاهدین اسلامك تمام جلوه کاهنده اولمش اولور
(معلوم اوله که قریش واکثر قبائل صاچلرین باشلرندن اکسه لرینه
ایندروب ارسال ایتمك واکسه لری اوزرینه دوکلوب یاتمق عادت
عرب اولدیغی کبی کذلك اعناقلرینه ایندروب کردنلرینه
صارلمق دخی عادتلری ایمش (ایمدی بالاده سبقت ایدن وآن قولیده
(وبعض شراح لمم کلمه سنده ذاهب اولدقلری ایکی عدد معنای
مذکور متیقن اولدیسه (معلوم اوله که مسود من اللمم عبارتنده
من بیانیه اولمغله صاچلردن سیاه اولمش دیمك اولورکه صاچلردن
سیاه اولمش کفارك اکسه لری وکردنلریدر یعنی اول سیاه صاچلر
اکسه وکردنلری اوزرینه اینوب دوکولمکله سیاه اولمشلردر
(ایمدی مجاهدین اسلام بیاض سیفلرین کفارك اکسه وکردنلرینه
بعد ما وردت یعنی ورود ودخول ایلدکدنصکره قرمزی اولدیغی
حالده ارجاع واخراج ایدیجیلردر یعنی کفارك باشلرینی کسوب
بویونلرینی اوردقلرینی (ناظم شاعرانه ادا ایدر (شارح کردی دخی
بومعناره اشارت ایتمش (کما قال والمعنی بحر جبشه علیه السلام یرمی
من الابطال الذین یصدرون السیوف البیض المحمرة بدم الاعداء

من الکفار بعد ورودها منهم کل عنق مسود بالشعر (قال المصنف
یریدان هؤلاء الاولیاء اشداء علی الکفار یرجعون السیوف الملونة
بلون الحمرة من جهة دماء الاعداء رؤسهم مرة بعد اخری
(بعض شراح ای امدح الذین اصدروا السیوف البیض حال کونها
حمرا ماوردت کل مسود من اللمم من العدی دیمش (محصول معنای
عبارت بیت) اول ابطال مجاهدین اسلام اویله مجاهدین درکه
بیاض ومصیقل سیفلرینی اعدای دینك اکسه لرنده وکردنلرنده
مرسل ومبسوط اولان سیاه صاچلریله مسوداولنلرینه یعنی سیاه
اولنلرینه خلاصه اکسه لرینه واعناقلرینه که سیاه صاچلر اوزرینه
یایلوب دوکولمکله بالفرض نظرده سیاه اولمشلر ایدی اشته اول کل
مسود من اللمم بعد الدخول قزل اولدیغی حالده اصدار واخراج
ایدیجیلردر دیمك اولمغله سیوف مجاهدین کرام دماء اعدا ایله قزل
قان کبی قرمزی چیقدیغی حالت موحشه یی کذلك کفارك وبال
کردنلری اولان صاچلری ایله سیاه اولان اکسه لرینه واعناقلرینه
سیفك ورود وخروجی هیئتنی تصویر واراثت ایله صورت قهر
وجلادت ابطال مجاهدینی تصویر بیان ایتمك مرادیدر رحمه الله

* * تخمیس * *

قزل یمرطه سیدر کافرك سری قت قت
* کلوب سیوفه اودمده دما ایله حمرت*
چیقردیلر قزلن کفرك ایلیوب همت
المصدری البیض حمرا بعد ما وردت
* من العدی کل مسود من اللمم *

والکاتبی مستفعلن نبسم فعلن رالخط مامستفعلن ترکت فعلن
اقلامهم مستفعلن حرف جس فاعلن م غیرمن مستفعلن عجم فعلن
(والکاتبین بسمر الخط ماترکت) (اقلامهم حرف جسم غیر منعجم)
(والکاتبین جمع مذکر سالمدر اعرابی حالت رفعنده واو ونصبنده
وجرنده یا ایله در بو محلده مجرور اولوب واو عاطفه ایله ابطال
صفتی اولان المصدرین اوزرینه معطوفدر کتابت قلم ایله اشکال
حروفی تصویره دیرلر کاتبین دیمك اول ابطال مجاهدین کتابت

ایدیجیلردر دیمکدر (قوله بسمر باحرف جردر کتبت بالقلم کبی استعانه
ایچوندر جارمجرور کاتبینه متعلقدر بسمرالخط یمنده خط دیدکلری
بلدنك رماحلریله دیمکدر (بعض شراح السمر جمع اسمر وهو الرمح
دیمشدر سمر کلمه سنك خطه اضافتی لامیه‌در تخصیص افاده
ایتمشدر سمر سینك ضمی میمك سکونیله اسمرك جمعیدر حمرا حمرك
جمعی اولدیغی کبیدر اسمر لغتده بغدای اکلو دیدکلری قاره یه
مائل اولان لونه دیرلر (وآن قولیده قره یاغز اولان کیمسه دیمش
(ایمدی خط مملکتنده چیقان رماحلر کحلی رنك اولمغله اول
ولایتك رماحنه سمر علم اولمش بعض صفات برذاتده کثرت
استعمال ایله اعلام غالبه دن اولدیغی کبی سمر دیمك رماح دیمکدر
(شارح کردی السمر جمع اسمر وهو المتلون بلون الخط من الصفات
الغالبة على الرماح حتى صارت اسما له دیمشدر (الخط مضاف الیهدر
خط لفظی یمنده بر بلده نك اسمیدر انده معمول اولان رماح غایت
اعلا ومعتبردر سمر کلمه سنده استعاره بالکنایه واردر (ما ترکت
ما نافیه‌در ترکت فعل ماضی مؤنثدر ترك ایتدیلر دیمکدر یعنی
قودیلر براقدیلر تعبیری ایله ترکیده تعبیر ایدرلر (اقلامهم قلمك
جمعیدر لفظا مرفوع ترکت فعلنك فاعلیدر ضمیر جمعه مضافدر
ضمیر کاتبین کلمه سنه راجعدر اقلام معروفدر ما ترکت جمله سی
کاتبین کلمه سندن حالدر اطریق الاستعاره اقلام ایله رماح مجاهدین
مراددر نته کیم تفصیلی کلور (حرف لفظی ترکت فعلنك مفعولیدر
جسمه مضافدر جسم جسددر جسمه اولان تنوین مضاف الیهدن
عوض اولمغله جسم الکفار دیمکدر حرف لغتده جانب وطرف
معناسنه‌در وفی التنزیل (ومن الناس من یعبد الله على حرف) ای
على طرف واردا اولمشدر طرف جسم ایله مراد کفارك جسدینك
اطراف وجوانبیدر رماح مجاهدینك جسد کفارك هرجانبنه
اصابتی بیاندر حتی اصطلاح فقهاده اطراف جسم ایله مراد
ال وایقدر (نته کیم دیة الاطراف وقوده کذا دیرلر (غیر لفظا
منصوب حرف کلمه سندن حالدر یاخود صفتیدر (منعجم
مضاف الیهدر منعجم منقوط معناسنه‌در زیرا حروف معجمه

نقطه لی حرفلره دیرلر (شارح مصنفك العجم النقط بالسواد یقال
اعجمت الحرف اذا نقطته والمعجم المنقوط دیمش معجم صیغه
مفعول ایله حرف منقوط دیمکدر منعجم انعجامدن اسم فاعلدر
حرف منعجم حرف منقوط دیمك اولور زیرا افتعال بابنك بناسی
مطاوعت ایچوندر (شارح کردی والحرف المنعجم المنقوط اسم
فاعل من الانعجام مطاوع عجمه واعجمه وعجمه اذا نقط الحرف
والمعجم على صیغة المفعول الحرف المنقوط دیمشدر حرف اجسام
کفاردن یعنی اطراف جسد کفاردن نقطه‌لنمش یعنی اقلام
سنان کاتبیندن انده اثر جرح اولمش قومه دیلر براقدیلر دیمك
اولور (بعض شراح خلاصهٔ معناده دیمش که یعنی ان الکاتبین
باستعانة الرماح السمر الخطیة حال کون اقلامهم غیر تارکة اطراف
اجسام العدى غیر منعجم بل هو منقوطة بتلك الاسنة (شارح کردی
بویله تقریر ایدر وجه تشبیه الصحابة بالکاتبین هو ان الکاتب کما
یکتب بفراغ البال والطمانینة حیث اراد من القرطاس کذلك الصحابة
متمکنون فی هذه الطعان على الاجسام من الکفار حیث اراد من غیر
تشویش وتزعزع خاطر ولزم تشبیه الاجسام بالقرطاس واطرافها
بالحروف والمعنى ان الصحابة الطاعنین رضوان الله علیهم اجمعین
ما ترکوا بالرماح السمر من اجسام الکفار طرفا غیر مجروح وحرفا غیر
منعجم دیمشدر (محصول معنای عبارت بیت نیرهٔ دیار خط ایله
کاتبین اولان مجاهدین اسلامك اقلامی یعنی رماحی حرف جسم
کفاردن نقطه‌لنمامش یعنی زخم وجریحه اصابت ایتممش طرف
قومادیلر اجسام کفارك هرطرفنه وضع جریحه وزخم ایتدیلر
نته کیم اقلام حروفاته نقطه‌لر قیوب نقطه‌سز حرف قومادیغی
کبی دیمك اولور حق بودر که بو جمعیت اعرانه تشبیهات ودقایق
قواعد علمیه‌یله بویله نظم بلاغت سیر محضا کرامت وانطاق حق
اولدیغی ظاهردر حتی بر برینی متعاقب اشبو ایکی بیت معجزا دالك
مدح وثناسنده فضلاء شراحدن محشئ بیضاوی شیخ زاده
علیه الرحمة وهذان البیتان مما یشتهی الانفس ویفلق الاسماع
ویهز القرائح وینشط الاذهان دیمش فی الواقع هر بری شایسته

مدح وثنا خصوصا اشبو بيت اخير سرلوحهٔ ديوان ادبا اولمغه
سزا برنظم دلارادر (اولا والكاتبين كلمه سنده استعارهٔ تبعيه اولوب
(سمر كلمه سى تفصيلى سبقت ايلديكى اوزره رماحه علم اولوب
رماح طاعنينك ملايمات ولوازمندن اولديغنه بناء استعارهٔ تبعيهٔ
مذكوره نك قرينه سى اولور (مصراع ثانيده اولان اقلام وحرف
ومنجم كلمه لرندن هر برى استعارهٔ تبعيهٔ مرقومه ده مشبه به اولان
كاتبينك ملايمى اولمغله ترشيح اولور و بونلردن ماعدا (اقلام كلمه سنده
استعارهٔ مصرحه ومنجم كلمه سى دخى استعارهٔ تبعيه اولوب بوقدر
تشبيهات واستعارات ايله رتبهٔ ايجازده الفاظ حسن ادايى ومعانئ
دلكشايى حاوى اولمغين غرائب اعجازندن ارباب طبيعتى ذهولدن
صيانت ايچون اطانتى بو وجهله تفصيل اولنور ومنه العون
والتوفيق اولا سمر كلمه سنده اولان استعارهٔ تبعيه نك واقلام كلمه سنده
اولان استعارهٔ مصرحه نك بيان وتعريفلرى بو وجهله تفصيل
اولنور كه اولا (اقلام كلمه سنده استعارهٔ مصرحه واردر كه مجاهدين
اسلامك نيزه لرينى كاتبلرك قلملرينه تشبيه ايدوب مشبه به اولان
اقلامى ذكر ايدوب مجاهدين اسلامك نيزه لرينى مراد ايدر
مشبه به ومشبه بر كلامده ايكيسى دخى ذكر اولنمق جائز
دكلدر دينور ايسه مشبه اولان سمر مصراع اولده مذكوردر
مشبه به اولان اقلام مصراع ثانيده مذكور اولمغله ايكيسى معا
كلام واحده ذكر اولنمامشدر ديمك ايله جواب ممكندر لكن
نيزهٔ مجاهدينى اقلام كاتبينه تشبيه ايله اكتفا استعاره تكلفندن
عارى ومناسبدر ايدى بو بابده قواعد بيانيه بوكونه تفصيل
اولنور كه (قال السعد العلامة عليه الرحمة الاستعارة باعتبار لفظ
المستعار ان كان اسم جنس فالاستعارة اصلية كاسد فى نحو رأيت
اسدا فى الحمام وان لم يكن اسم جنس فالاستعارة تبعية كالفعل وما
يشتق منه من اسم الفاعل واسم المفعول وغيرهما من المشتقات
فالتشبيه فى الفعل وما يشتق منه لمعنى المصدر نحو الحال ناطقة بكذا
فيقدر تشبيه دلالة الحال بنطق الناطق فى ايضاح المعنى وايصاله
الى الذهن ثم يدخل الدلالة فى جنس النطق بالتأويل المذكور

فيستعا

فيستعار لها لفظ النطق ثم يشتق منه الناطق فيكون الاستعارة
فى المصدر اصلية وفى اسم الفاعل تبعية انتهى يعنى استعارهٔ تبعيه ده
تشبيه استعارهٔ تبعيه اعتبار اولنان مشتقك اولا مصدرنده جارى
اولور بعده اول مصدردن معناى مستعارده استعارهٔ تبعيه اولماسى
مراد ايلديكمز لفظ اشتقاق قلنور (نته كيم بو مقامده اسم فاعل
اولان كاتبين كلمه سنك مصدرى اولان كتابت لفظنده تشبيه
واستعاره بو وجهله تقرير واجرا اولنور كه طاعنين اولان مجاهدينك
جسم كفاره طعن وجرحى فراغ بال ايله بى پروا بلا تكلف
اولمقده كاتبلرك كتابته تشبيه اولنوب تشبيه مذبور سبيله جنس
كتابته طعن ادخال اولندقدنصكره اشبو طعن معناسنه اولان كتابت
مصدرندن كاتبين كلمه سى مشتق قلنوب طاعنين معناسنده كاتبين
كلمه سى استعارهٔ تبعيه اولور بو استعاره نك قرينه سى سمر كلمه سيدر
زيرا رماح معناسنه دركه رماح استعارهٔ تبعيهٔ مذكوره ده اولان طاعنينك
لازمى وملايميدر مشبهك لازمى وملايمى اولان اشبو رماح مشبه به اولان
كاتبلره نسبت اولنمق كاتبيندن مراد طاعنين اولديغنه قرينه در رماح
كاتبك ملايمى دكلدر (كذلك مصرع ثانيده اولان اقلام وحرف
ومنجم كلمه لرينك هر برى سالف الذكر استعارهٔ تبعيده مشبه به
اولان كاتبينك مناسبى وملايمى اولمغله استعارهٔ تبعيهٔ مذكوره يه
ترشيح اولور (پس بيت مزبورده اولان استعارهٔ تبعيه بو صورت اوزره
متحقق اولور كذلك بيت مرقومده استعارهٔ مكنيه سمر كلمه سنده در
ايمدى استعارهٔ مكنيه يى اولا تعريفه محتاج اولمغله استعارهٔ
مكنيه ده اولان مذاهب ثلثه دن صاحب تلخيص خطيب عليه
الرحمه نك ذاهب اولديغى اوزره استعارهٔ مكنيه فهم واجراسى آسان
وظاهر اولمغين اجراده اختيار اولندى (وفى البيت من البديع
مراعاة النظير بين العين والحاجب والتكرير فيهما وايهام الطباق
بين السمر والبيض

*** تخميس ***

صحيفهٔ سبق كفره ايتديلر دقت * كلوب مقابله ده پرخطا وجهت
چقوردى كزلك شمشيرى باشه ذو الهمت * والكاتبين بسمر الخط ما تركت

* اقلامهم حرف جسم غير منعجم *

شاکی السلا مستفعلن ح لهم فعلن سيما تمی مستفعلن يزهم فعلن

والورد يم مستفعلن تاز بالس فاعلن سيما من الس مستفعلن سلم فعلن

شاکی السلاح لهم سيما تميزهم * والورد يمتاز بالسيما من السلم

(شاکی اسم فاعلدر السلاح مضاف اليهدر تامی السلاح ديمكدر اصلی جمع صيغه سيله شاكين دراضافت ايله نون ساقط اولمشدر اسم فاعل اولان اشبوشاکی كلمه سی فاعلنه مضافدر اعرابی سابق الذكر مصدری كلمه سنك اعرابی كبيدر كه ابطال مجاهدیندن صفتدر ياخود حالدر كاسبق سلاح آلت حربدر لهم لام حرف جردر هم ضمير منفصل مبنی جار مجرور كائن كلمه سنه متعلق محلا مرفوع مقدم خبردر (سيما تقديرا مرفوع مؤخرمبتدادر جمله سی شاکی لفظنك صفتيدر ياخود حالدر سيما علامت معناسنه در سومه لفظندندر اصلی سومادر واوك ماقبلی مكسور اولمغله يايه قلب اولنمشدر مد وقصری جائزدر تركيده لفظ سيما انسانك وجهنه و بشره سنه اطلاق اولنور ياخود صورتنده و بشره سنده اولان بعض حالت مخصوصه يه اطلاق اولنور فلان كيسه نك بشره سنده سيمای صلاح واردر يعنی علامت صلاح وار مراد ايدرلر خصوصا اطبا تشخيص علتده سحنهٔ عليل تعبير ايتدكاری سيمای عليل نبضدن زياده دليل وعلامتدر علی الخصوص استسقاده سيمای عليلدن علت ظاهردر ديمشلردر ياخود سيماسنده بشاشت واردر ديرلر كذلك مجاهدين اسلامك دخی بشره لرنده برسيمای نور اسلام واردر كه غيريده يوقدر انلر بو سيما ايله آخردن ممتاز در ديمك مراددر (شارح كردی وفيه اشارة الی قوله تعالی (سيماهم فی وجوههم من اثر السجود ووصفهم الناظم بعد ان وصفهم بكمال الشجاعة لكثرة امتثالهم لاوامر الله تعالی ونواهيه بانواع العبادات والطاعات من بذل الروح فی سبيل الله واعلاء كلمة الله ونصرة النبی صلی الله عليه وسلم فحصل لهم هذا السيما فی وجوههم بحيث يتلألؤ انوار العبودة ديمش (تميزهم تميز فعل مضارع مفرد مؤنثدر تحتنده فاعل ضميری سيما كلمه سنه راجعدر سيما نا ايله اولان علامت معناسنه اولمغله تميز

فعلی مؤنث كلمشدر (هم ضمير منفصل مبنی محلا منصوب تميز فعلنك مفعوليدر جمع ضميری شاکی لفظنه راجعدر جمله سی سيما لفظنك صفتيدر (والورد مبتدادر يمتاز فعل مضارعدر تحتنده فاعل ضميری ورده راجعدر جمله سی مبتدانك خبريدر مبتدا مع خبره جمله سی ابتدائيه در ياخود حاليه در ورد قرمزی كلدر ديمشلر (بالسيما جار مجرور يمتاز فعلنه متعلقدر كلا مخصوص اولان سيما ايله يعنی علامت ايله ديمكدر (من السلم كذلك جار مجرور يمتاز فعلنه متعلقدر سلم بردكنلی شجرك اسميدر صاری چيچكلری اولور (شارح خالد السلم شجرله شوك يشبه شجر الورد نوره اصفر ديمش بومقامده سلم ايله مقصود شجر مزبور دريوخسه شكوفهٔ سلم دكلدر زيرا ناظمك مرادی ورد ايله شجری مقابل طوتمقدر يوخسه اول صاری شكوفه لری ايله مقابله دكلدر بلكه مقصود كفاری خاره تشبيه ضمنيدر ومجاهدين اسلامی سلطان ازهار اولان ورده تشبيهدر بعض شراح سلم ايله مراد چيچكلريدر ديمش اوراده ده تكلف اولور وهم كفاری ازهاره تشبيهی دخی طبيعت تجويز ايتمز نته كيم (شارح كردی خلاصهٔ معناده ديمشدر كه شبه الناظم الصحابة بالورد فی المطافة وطيب الرائحه وحسن المنظر وطلاقة الوجه والغرة والاقبال اليه وشبه الكفار بالسلم فی الاذی لمن قرب منهم والخباثة والانسب ان لايقدر شیء ليكون تشبيه الصحابة بالورد والكفار بهذا الشجر كثيرة الشوك وهذا التشبيه ضمنی (والمعنی اصحابه عليه السلام تام السلاح فی الحروب * اشداء علی الكفار) فی الحروب (رحماء بينهم * لهم سيما تميزهم من غيرهم كامتياز الورد من السلم بالسيما والرطوب (محصول معنای عبارت بيت اويله مجاهدين اسلام ياخود اول مجاهدين اسلام كه آنلرك سيف وسنان وزرخ وكمان وسائر آلات حربلری تمام ومكملدر بومعنی شاکی السلاح جمله سی صفت اولديغی تقديرجه در لهم سيما تميزهم يعنی اويله مجاهدين اسلام كه انلرده اولان سيمای نور ايمان انلری قبيح المنظر كفار بدلقادن (تميز ايدر نته كيم قرمزی كل شجر پرخار اولان سلمدن ممتاز ومعين اولديغی كبی ديمك مانده اولور

* * تخمیس * *

* بساط جنك يقشوب اول اعاظم مردم *
* سماء احسن تقويمه اولديلر انجم *
* قالوردى كافرى بد يانلرنده چون كژدم *
* شاكى السلاح لهم سيما تميزهم *
* والورد يمتاز بالسيما من السلم *

(تهدى الى مستفعلن لك ريا فعلن ح النصر نش مستفعلن رهم و فعلن
فتحسب الز مفاعلن زهر فى ال فاعلن اكمام كل مستفعلن ل كمى فعلن
(تهدى اليك رياح النصر نشرهم) فتحسب الزهر فى الاكمام كل كمى
(تهدى تانك ضميله و دالك كسريله فعل مضارع مؤنثدر
اهديت دن اولور ايسه تهدى ارسال ايدر ديمكدر كه اهديت اليه
اى ارسلت اليه هدية ديرلر واكر هدايتدن اولور ايسه ارشاد
معناسنه در يقال هداه الطريق اوهداه الى الطريق اذا ارشده
اليه ديمشلر (قوله اليك الى حرف جردر كاف ضمير مبنى محلا
مجروردر جار مع المجرور (تهدى كلمه سنه متعلقدر (شارح كردى
والخطاب عام لكل من يتوجه اليه ديمش (رياح ريحك جمعيدر
تهدينك فاعليدر (النصر كلمه سنه مضافدر (نصر لغتده غلبه
وعون معناسنه در رياح كلمه سنده اخبارات معناسنه استعارهٔ
مصرحه واردر زيرا تهدى كلمه سى قرينه اولديغى كبى رياحى
نصره اضافت دخى قرينه در ديمك ممكندر (رياح ايله مراد
نصرت خبرلريدركه اطرافه ارسال اولنان خبر نصرتدر يوخسه
رياح نصرت ارسال واهداسنك معناسى يوقدر (رياحده استعارهٔ
مصرحه شو وجهله دركه (ناظم اخبارى يعنى پيام وخبرلرى هرنه
طرفه واصل اولوب يايلمقده رياحه تشبيه ايلدى مشبه به اولان
رياحى ذكر ايدوب مشبه اولان اخبارى مراد ايلدى قرينهٔ استعاره
تفصيلى سبقت ايلديكى اوزره رياحى نصره اضافت وتهدى
كلمه سيدر (نشرهم تهدى فعلنك فاعليدر نشر مصدردر فاعلنه
مضافدر انتشار و ارتحال معناسنه در زيرا نشر طاغلوب منتشر
اولوب يايلمغه ديرلر (هم ضمير بارز منفصل مبنى محلا مجرور مضاف

اليهيدر اشبو جمع ضميرى بيت سابقده مجاهدين اسلام مراد اولان
(شاكى السلاح قولنه راجعدر ديمك اولوركه انلرك غزايه عزم
وتوجه ودياركفاره طاغلوب وانتشارى نصرت وفتوحات
خبرلرينى ساكه ارسال واهدا ايدر يعنى شاكى السلاح اولان اول
مجاهدين اسلام دياركفاره توجه ايدوب ومنتشر اولدقلرنده منصور
ومظفر اولملريله اول نشر وانتشارى ساكه اخبار نصرتى بادوزان
كى ارسال وايصال واهدا ايدر (خلاصه غابه ونصرت الهيه
انلر ايله معا درنه طرفه توجه ايتسه لر فتح ونصرت ملازم عزم
وتوجهلريدر ديمك معناسنى مراد ايدر فقير پرتقصيرك ملحوظمه
بومعنا مرجحدر (نته كيم شارح شيخ زاده والمراد من النشر
اخبارهم الطيبة وانباءهم المعجبة ديمشدر (كردى دخى بومعنايه
ذاهب اولمش لكن رياح النصر كلمه سنده نصرتى رياحده تشبيهك
مشبهه اضافتيله تشبيهدر ديمش فقيرك ملاحظه م اوزره
بطريق الاستعاره اخبار معناسنه اولديغنه ذاهب اولمش
(كما قال ان يكون النشر مصدرا بمعنى الانتشار و الارتحال
والاضافة فى رياح النصر من قبيل اضافة المشبه به الى المشبه
كما سيجئ تفصيله (بعض شراح نشر رايحهٔ طيبه معناسنه در
ديمش نته كيم نقل و بيان اولنور (قوله فتحسب كلمه سنده فاسببيه در
ماقبلى كه معطوف عليهدر فانك مابعدينه سبب اولان
استعمال اولنور (بو مقامده بيت سابقده اولان شاكى السلاح
تحسب فعلنك سببيدر يعنى مجاهدين اسلام الات حرب ايچنده
مستغرق تام السلاح اولدقلرى مجبا غلاف ايچنده مستور زهرمى
اوله ديوظن اولنمغه سبب اولمغه قابلدر تحسب افعال قلوبدندر
(قال ملا جامى حسب للظن يدخل على الجملة الاسمية فتنصب
الجزئين على انهما مفعولان لها ديمش تحسب فعل وفاعلدر مفعول
اولى (الزهرة كلمه سى اولوب مفعول ثانيسى (كل كمى لفظى اولوب
تكلفه محتاج تشبيه مقلوب اولمق اقتضا ايدر (بو مقامده مناسب
اولان تحسب فعلنك كل لفظى مفعول اولى اولوب الزهر كلمه سى مفعول
ثانيسى اولمقدر بوصورتده انلرى چيچك در نان ايدرسك ديمك

اولور تشبيه مقلوب ديمكه حاجت قالماز تشبيه مقلوب بيانى
كالزهر فى شرف بيتنده مفصلدر (تحسب جملهسى بيت سابقده
اولان (اليهم اوزرينه معطوفدر ياخود تهدى اوزرينه معطوفدر
زهر فتح زا ايله چيچك معناسنهدر (فى الاكمام مقدره متعلق اولوب
زهرك صفتيدر ياخود حالدر اكمام لفظى كسر كاف ايله كمك
جمعيدر كم تشديد ميم ايله كسر كاف غلاف نور در يعنى چيچك
كركى كبى كشاد اولمازدن مقدم غلاف ايچنده بعضا مستور
(و بعض محلى ظاهر اولور غلافه كم ديرلر (بعض شراح تركيده
چيچك طوبجغنه ديرلر كه ايچنده چيچك اورتلمش اوله ديدى
(كل كمهسى تحسب نعلك مفعول اولى اولوب كمى لفظنه مضافدر
كمى يانك تشديدى ايله در لكن بو محلده تخفيف وزن ايچون يانك
بريسى حذف اولنمشدر كه كمى سكون يا ايله قالمشدر كمى فعيل
بمعنى فاعلدر (درع واسلحه ايله جسدنى مستور ايدن رجل شجاع
مراد در چيچك بعض محلى ظاهر اولوب و بعضى محلى مستور
اولوب غلاف ايچنده اولديغى حالده غايت حسن المنظر ولطافى فى
فوق الغاية اولمغله مستغرق درع واسلحه اولان اصحاب كزينى
غلاف ايچنده كى زهره تشبيه اولور اشبو كمى لفظنك جمعى قضاة
وزننده كماةدر بوند نصكره (معلوم اوله كه الاكمام كلمهسنده حروف
تعريف جنس ايچوندر اكمام جمعدر جمعه الف لام داخل اولوب
معناى جمعيت مضمحل اولمق قاعده سنه بناء اكمام ديمك مفردى
اولان كم معناسنه اولمغله (خلاصهٔ معنى تام السلاح اولان يعنى
سلاح وآلات حرب ايچنده هر بر رجل شجاعى غلاف ايچنده بعضا
مستور چيچكدر ظن ايدرسك ديمك اولور (شراح بو مصراع
مابيننك بياننده مقابلة الجمع بالجمع و بعضيلر مقابلة الافراد ديوب انواع
تكلفات ايله معنالر و ورسلر عبارته ملايم اولمديغى ظاهر اولمغله
شارح مصنفك عليه الرحمه نك تقرير و بيانى اختيار اولنوب
بالاده تفصيل اولنديغندن ماعدا بعبارته نقل و تحرير اولندى
(كما قال وجهه الشارحون بانه من قبيل انقسام الاحاد ونداء
ظاهره لفا و يرشد اليه لفظة كل فالوجه ان اللام فى الزهر للجنس

اى تحسب كل كمى زهرا فى كمه وامر الاكمام سهل اذ اللام مبطل
الجمعية على مايذهب اليه الاصوليون فيعود الى معنى المفرد فصار
معناه فى كمه فتأمل (بعض شراح خلاصهٔ معناده ذكرى سبقت
ايلديكى اوزره نشر كلمهسنى رايحهٔ طيبه معناسنه در ديوب والمعنى
تهدى اليك رياح النصرة على الاعداء هدية اخبار اتهم التى
كالرايحة (و بعضيلر يرسل اليك الرياح التى تهب لنصر عسكر
النبى صلى الله عليه وسلم رايحتهم الطيبة فتحسب زهرا او رد
فى الاكمام كل شجاع من جيش النبى صلى الله عليه وسلم ديمش
(و بعضيسى تهدى من الاهدا والنشر الرايحة الطيبة والاكمام
جمع كم بكسر الكاف وهو غلاف الزهر (والكمى الشجاع من كمى
جسده بالسلاح سترته (رياح فاعل تهدى نشر مفعوله الثانى
فى الاكمام حال من الزهر وحاصل المعنى تهدى رياح نصرتهم
اليك رايحتهم الطيبة تظن كل شجاع منهم مستورا بالسلاح
والدرع الزهر حال كونه فى غلافه ديمشدر (اما شارح كردى نشر
لفظى رايحهٔ طيبه معناسنه مبنى تقريراتى استحسان ايتيوب نشر
انتشار دندر ديوب آخر شارحك اولا كلامنى بيان و نقل ايدوب
بعده مختارى اولان معنى كه نشر كلمهسى انتشاردن يايلمق وطاغلمق
معناسنه اولمق مرجح ومختارى اولديغى بو وجهله تقرير ايدركه
والمعنى يهدى اليك رياح النصرة على الاعداء هدية اخبارتهم
التى كالرايحة الطيبة فى انبساط النفس بها فتحسب ان الشجعان
ازهار فى اكمام من الدرع التى تضحك فى بستان المحاربة هذا ما قيل
فى معنى هذا البيت لكن المناسب ان يكون النشر مصدرا بمعنى
الانتشار وارتحال الى الغزوات ومحاصرة البلدان مضافا الى الفاعل
والنشر مرفوع على انه فاعل يهدى ورياح النصر مفعوله
والمراد برياح النصر اخبار الغزوات واحوال النصرة التى كالرياح
فى سرعة الوصول فيكون الاضافة فى رياح النصر من قبيل
اضافة المشبه به الى المشبه (والمعنى على هذا يهدى اليك ايها المخاطب
انتشار الصحابة فى الغزوات وتفرقهم على البلدان اخبار النصرة
على الاعداء وقوة الدين فى الاعلاء كالريح السريعة فى الوصول

والانهاء فتظن كل شجيع زهرا فى الغلاف الكم احاط به من الاسلحة والبيضاء انتهى (محصول معناى عبارت بيت) مجاهدين اصحاب كزينك ديار كفاره طاغلوب توجه وانتشارلرى نصرت وفتوحات خبرلرينى سا كه ارسال واهدا ايدرسن اول درع واسلحه يه غرق اولوب كندولرينى مستور ايدن هر بشجاع اسلامى كزيا غلاف ايچنده مستور چيچك ظن ايدرسن اويله لطيف ومنتظم ومستور وحسن المنظردرلر ديمك اولور مصراع ثانيده اولان تشبيه توصيف ايله ناظمك مرادى اول غزا وجهاده منتشر اولان غزاة مجاهدين لاٰت حرب وسلاح ايچنده اولدقلرينى واول هيئت ايله تزين وحسن منظر ولطافتلرينى بيان واعلامدر (تنبيه كيم بيت سابقده شاكى السلاح كلمه لرى دخى بومعنايه داٸردر (وفى البيت من البديع الاستعارة والجناس اللاحق فى نشر ونصر وجناس الاشتقاق فى الاكمام وكمى

* * تخبس * *

او انجمه منتشرين بلاد سوى عدو
طاغتدى صانكه صبا كل ورقلرين همه سو
شميم كلشن نصرتدن الديلرچون بو
* تهدى اليك رياح النصر نشرهم*
* فتحسب الزهر فى الاكمام كل كمى*

كانهم مفاعلن فى ظهو فاعلن رالخيل نب مستفعلن ت ربا فعلن من شدة ال مستفعلن حزم لا فاعلن من شدة ال مستفعلن حزم فعلن (كانهم فى ظهور الخيل نبت ربا) (من شدة الحزم لا من شدة الحزم) بو بيت دلارانك ايكى عدد بيت سابقه مناسبت وربطى شو جهتله دركه (ناظم بيت سابقده مجاهدين اسلام اولان اصحاب كرامى نزاكت ولطافت وحسن منظرده ورد وازهاره تشبيه ايلدى مشبه به لر رقت وضعف وذبول وفنادن خالى اولمغله مجاهدين اسلامده دخى فى الجمله ضعف واثار نخافت توهم اولنمق احتمالنى بو بيت ايله دفع ايتمك مراد ايدر يعنى مجاهدين اسلام حسن ولطافت ونزاكتده واقعا ورد وازهار كبيدر لكن قوة

بدن ومتانت وجسامتده خصوصا آته سوار اولدقده آتده اوطورمقده كوهى اشجار قديمه نك مكان مرتفعده اطرافه ناقعر زمينه كوك صالوب سقوط وتزلزلى مسلوب الاحتمالى متين ومستحكم قيامى كبيدرديمك مراد ايدر حتى بلغراد قديمده حاضر اولان برذات نقل ايدركه فرسان غزاتده وفور شجاعت ايله مشهور بوسنه سرحدى اهالى سندن براختيار آدم جنكدن كبر وقالمبوب زانولرنده فى الجمله علت اولمغله ايكى آدم اعانتيله آتنه سوار اولوردى فقيره تعجب كلوب بويله ايكى آدم همتيله آته سوار اولان كيمسه نيه قادر اولوردى بو لطيفه صورتنده اعتراض ايلدم جوابنده بلى آته اوچ آدم بندرر لكن يكرمى آدم آتدن اندوره مز يدكده حاضرون غزاتدن عن مشاهدة نقل ايله قتى چوق آدم تصديق ايلديلر ديو حكايتى مانحن فيه ده كويا مثال صورتنده اولمغله نقل وتحريرى مناسب كورلدى (قوله كانهم كان كلمه سى حروف مشبهه دندرهم ضمير منفصل مبنى محلا منصوب اسميدر ضمير مجاهدين اسلام اولان اصحاب كزينه راجعدر (فى ظهور جار مجرور مقدر كاٸنا كلمه سنه متعلق اولوب جمع ضميرندن حالدر لكن حال وقوعى كان كلمه سنده معناى تشبيه اولديغنه بناءدر زيرا حالده عامله محتاجدر حالده عامل فعلدر ياخود معناى فعلدر تشبيه معناى فعلده در ديمشلر (كما قال مولانا جامى العامل فى الحال اما الفعل او معناه المستنبط من فحوى الكلام كالاشارة والتمنى والترجى والتشبيه نحو كان زيدا اسد صاٸلا انتهى (ظهور ظهرك جمعيدر بطنك مقابلى اولان ارقه در الخيل ظهورك مضاف اليهيدر (بعض شراح خيل اسم جنسدر (وآنقوليده الخيل خانك فتحى وبانك سكونيله آتلول كذلك آتلر معناسنه دخى كاور الخيول ضمتيله جمعيدر ديمشلر (هم ضمير جمع اولوب (ظهور دخى جمع اولمغله مقابلة الاحاد بالاحاد اولوب مجاهدين اسلامدن هر برينك بر عدد ظهر فرسده اولديغنى مفيد اولور (ونبت رفعله (كان كلمه سنك خبريدر (نبت ونبات روى ارضده نابت اولوب بتن شيدر (ربى ضم راو فتح يا ايله ربوة كلمه سنك جمعيدر (بعض

شراح وهى المكان المرتفع من الارض ونبتها انبت واكبر من غيرها
لطول عروقه حتى يصل الى الماء ومنه قوله تعالى (وآوينا هما الى
ربوة ذات قرار ومعين) بيورلدى (پس ربوه يوكسك ومرتفع
اولان يردر (بو مقامده مشبه به اولان نبت ايله مراد روى ارضده
مطلقا نابت اولان شى اولمغله اشجاره دخى شاملدر (ناظم نبتى
مكان مرتفعك نباتى اولمق ايله قيد ايتمكله ظاهر بودر كه مراد
افلاكه سر چكمش منتها كبير كوهى اشجار مراداوله زيرا يوكسك
يرلرده تراب بهر حال زياده وكثير اولمغله اشجارك كوكلرى تحت
الارض نايه منتهى اولنجه اوزايوب هر طرفه كوك صالمغله اشجار
دخى اولرتبه قوى وكبير ومنتها اولور (ايمدى مشبه اولان مجاهدين
اسلامى آت اوستنده اولدقلرى حالده قوة وثبات اوزره تقرر
وتمكنده يوكسك يرلرده نابت وقائم اولان منتها وكوهى شجره
تشبيه اولور (من شدة الحزم شدة فتح شين ايله زياده متانت
معناسنه در حزم كلمه سنه مضافدر (وانتوليده الحزم بفتح الحاء
المهمله وسكون الزاى بر كيمسه كندوا حوالنى ضبط ايتمك وتدارك
ايتمكه ديرلر ديدى (شارح مصنفك الحزم ضبط الرجل امره وجعله
وثقا ومحكما ديمش (يعنى كشى كند وامورنده بنفسه قائم غيرك
اعانتنه محتاج دكل اتمام امورنده محكم اولمق معناسنده اولور (من شدة
من لام معناسنه حرف جر جار مجرور كان كلمه سنده معناى فعل
اولمغله (كان لفظنه متعلقدر ديمشلر بعضيلر جار مجرور مقدر كائن
لفظنه متعلق اولوب مبتداء محذوفك خبريدر ديمش تقديرى ذلك
من شدة الحزم ديمكدر يعنى مجاهدين اسلامك آت اوزرنده اويله
جلادت واستوار وثبات اوزره محكم ومتين اوطورملرى كندولر محكم
ومتين وزياده امورلرنده قائم اولدقلرندندر لامن شدة الحزم بوخسه
آنى قولانى صيق چكديكندن ومتين اولديغندن دكلدر (نته كيم
(شارح مصنفك وذلك من شدة ضبطهم الامور لامن شدة الحزام
يريدان التمكن والاستحكام خلق لاجعلى ديمشدر (لاحرف
عاطفه در (من شدة الحزم ماقبلنده اولان من شدة الحزم اوزرينه
معطوفدر بو محلده اولان شدة فتح شين ايله پك چكمك وبرك باغلمق

معناسنه در الحزم حاء مهمله نك وزانك ضميله ظهر فرسده سرپجى
بندايتدكلرى حزامدر يعنى اكرى باغلدقلرى قولانكدر (شارح
درة المضيئه كردى عليه الرحمه خلاصة معناده ديمش كه قال القاضى
عضد الدين شبههم حال كونهم على ظهور الخيل بالنبت النابت
على الربا وخيولهم بالربى ووجه الشبه الثابت التام والارتفاع وحسن
المنظر والنضارة وجعل المشبه به نبتا مضافا الى الربى لان النبت فى
النبوة له قوة واشتداد وحضرة ونماء وكمال وليس له فى غير الربى
والشجر فيها ازكى واحسن ورقا وثمرا ومن تعليلية والجار والمجرور
بيان لبعض وجه الشبه الكائن فى جانب المشبه به الى هذا كلامه
والمعنى ان الصحابة رضى الله عنهم فى ظهور خيولهم كنبت على الربى
والاماكن المرتفعة من شدة ثباتهم على ظهورها وزيادة خبالتهم
وفراستهم باحوالهم وكمال مناسبتهم لها لامن شدة الالات وقوة
الاسباب اللازمة فى الخيول (محصول معناى عبارت بيت) مجاهدين
اسلام آت اوستنده كويا اماكن مرتفعه ده بتن كوهى قديم منتها
شجر كبى در كمال استقرار وثبات ومتانت ايله محكم طورمقده
واوطورمقده لكن انلرك اول متانت واستحكام اوزره آتده متخلى كبى
اوطورمه لرى امورلرنده زياده صاحب تصرف اولوب ذاتنده قوى
ومتين اولدقلرندندر يوخسه اكرقولانك پك چكلديكندن دكلدر
وفى البيت من البديع جناس التحريف بين الشدة والشدة الحزم والحزم

* ⁂ تخميس ⁂ *

رياض نشوه لرى عون خالق ذى المن
نظرلرى سركوه وقارهيندن
ثمان كورنجه نيجه خشيت ايتمسون دشمن
كانهم فى ظهور الخيل نبت ربا
من شدة الحزم لامن شدة الحزم

طارت قلو مستفعلن ب العدى فاعلن من بأسهم مستفعلن فرقا فعلن
فاتفر مفاعلن رق بـ فعلن ن البهم وال مستفعلن بهم فعلن

(طارت قلوب العدى من بأسهم فرقا) (فاتفرق بين البهم والبهم)
(قوله طارت فعل ماضى مؤنثدر (وانقولى طيران او جقدر يقال

طار يطير طيرانا ديمش بو مقامده حركت قلب و خفقـان وشدت
اضطراب مراددر (بعض شراح طيران القلب عبارة من اضطرابه
وانزعاجـه ديمش (شـارح كردى و المراد بطيران القلب كمال
الاضطراب وزوال القرار ديمشدر لكن (طارت كلمه سندن معانىٔ
مزبوره مراد اولمق استعارهٔ تبعيه قاعده سيله شو وجهله دركه
ماسبقده تفصيل اولنديغى اوزره استعـارهٔ تبعيه فعلده اولدقده
استعاره ابتدا اول فعـلك مصدرنده جارى اولوب اول معنـاى
مستعـارده مستعمل اولان مصدردن فعلى مشتق قلمق قاعده سى
اوزره (ناظم مجاهدين اسلامك خوف وخشيتلرندن ومهابتلرندن
ناشى قلوب اعدانك حركت خفقانيه واضطرابنى طيرك شدت ايله
طيرانه تشبيه ايلدى بعده طيران ايله حركت مراد ايلدكدنصكره
حركت معناسنده اولان طيرانده طارت فعلنى مشتق قلدى (اعدى
طارت قلوب العدى عبارتنده طارت ايله قلوب اعدانك حركت
واضطرابى بلكه خفقـانى بو طريق ايله مراد اولنمـق ممكندر
(قلوب قلبك جمعيدر (طـارت فعلنك فاعليدر العـدى تقديرا
مجرور مضـاف اليهيدر عـدى عدونك جمعيـدر (من بأسهم
من اجليه در تعليل ايچوندر (بأس من جاره ايله مجرور جار مجروردر
(طـارت كلمه سنـه متعلقدر جمع ضميرنه مضافـدر (هم ضميرى
(شاكى السلاح تعبير ايلديكى مجاهدين اسلامه راجعدر (وانقولى
بأس بانك فتحى و همزه نك سكونيله عذاب معنـاسنه در بأس شدة
حربه دخى اطـلاق ايدرلر ديمش (فرقا فانك ورانك فتحـه لريله
مصدر در خوف معناسنه در فرقا لفظـا منصوب طارت فعلنك
مفعول له سيدر لكن مفعول له ايكى نوعدر بو مقامده نوع ثانيسى
مراددر (كما قال جامى المفعول له هو ما فعل لاجله اى لقصد تحصيله
او بسبب وجـوده (قال المحشى اعلم ان المفعـول له نوعان الاول
علة غائية للفعل نحو التأديب فى قوله ضربت زيدا تأديبا مقـدم
فى التصور مؤخر فى الوجود اى معـلول الفعـل و الثـانى سبب
باعث اى حامل للفعـل نحو قعدت عن الحرب جبنـا فانه مقدم
فى الوجود والتصور لان الجبن موجود قبـل القعود (بعضيلر

طارت فعلنك فاعلنك نسبتندن تميزدر ديمش مراد اصحاب كزينك
جنك ومحـاربه ده مهابت وشجاعتلرينى و كفارك ضعف قلوب و
خشيتلرينى واضطرابلرينى بياندر طارت جمله سى استينافيه در ياخود
بيت سابقده اولان شاكى السلاحك صفتيدر (فما تفرق فا عاطفهٔ
سببيه در مسببه داخل اولمشدر قلوب اعدانك حركت واضطرابى
انلرك عدم فرق وتميزلرينك سببى اولديغى فاء سببيه افاده ايدر
ما نافيه در (تفرق فعل مضارع مؤنثدر تحتنده فاعل ضميرى قلوب
اعدايه راجعدر تفرق تشتت در يعنى طاغلمق معناسنه در تميز ايده مز
يعنى فرق ايده مز ديمكدر (بين تفرق كلمه سنك ظرفيدر (البهم كلمه سنه
مضافـدر بهم بانك وهـانك فتحه لريله بهم لفظنـك جمعيدر
(وآنقولنده بهمه بانك فتحى وهـانك سكونيله قيون قوزيسيـدر
مذكر ومؤنثه اطلاق اولنور ديمش تمر وتمرة كبى اسم جنسدر البهم
ماقبلنه معطوفدر بانك ضمى وهانك فتحيله در بهمة كلمه سنـك
جمعيدر كه بهمة بانك ضمى و هانك سكونيله شول آتلودركه
قندن كلديكى بلنميـه زياده شوكتى وصولتى اولديغنه بنـاء البهم
بانك ضميله وهانك فتحيله ذكر اولنان آتلولر ديمكدر ديمش (نته كيم
شراح رجل شجـاع لايدرى من اين يأتى فى الحرب من شدة بأسه
ديمشلر (شـارح مصنفك البهم بضم الباء وفتح الهـاء جمع بهمة
بضم البـاء وهى جماعة الشجـاع و الجيش ديدى (شـارح
كـردى خلاصـهٔ مألده ديمش كه و المعنى ان قلوب العـدى
قد طارت من شدتهم و بأسهم خوفا وفزعا منهم فصـارت بحال
لاتفرق بين البهائم والانام (شارح مصنفك بو وجهله تقريرايدر
يريدان الصحابة شديد الصلابة حتى اذا التقى الجمعـان تطير قلوب
العدى من جهة كمال خوفهم من هؤلاء حتى مايميزون من الدهشة
وكمال الخشيتـه بين الرجل الشجـاع واولاد الضـان و حاصله
مافرقوا الانسـان من البهايم (محصول معناى عبارت بيت) اويله
شاكى السلاح مجاهدين اسلامكه انلرك شدت جنك ومحاربه لرندن
ناشى خوف سببيله قلوب اعدا كمال حركت ايله حركت ايلدى
و يوركلرى اوينامق سببيله شجعان جيش اسلام ايله قوزيلرك بيننى

اعدا فرق و تمییز ایده مدیلر یعنی اعـدا متحیر اولوب قوزی کبی ضعیف و عاجز حیوان ایله شجعـانی فرق ایده مدیلر وقوزلر دخی کوزلرینـه عسکر اسلام کورندی دیمـک مراد ایدر (وفی البیت من البدیع استعـارة وحسن التعلیل و جناس الاشتقـاق و تفرق التحریف بین البهم والبهم

* * تخمیس * *

*چوسیل نصرت اولردر همیشه جنکه اقن *

* جریق قهرله بنیاد کفروشرکی یاقن *

* که قوشجه جان عدو درا ودم فراره باقن *

* طارت قلوب العدی من بأسهم فرقا *

* فاتفرق بین البهم والبهم *

ومن یکن مفـاعلن برسو فعلن ل الله نص مستفعلن رته فعلن
ان تلقد ال مستفعلن اسدفی فاعلن اجامها مستفعلن تجم فعلن

(ومن یکن برسول الله نصرته) (ان تلقه الاسد فی آجامها تجم)

(شارح مصنفك علیه الرحمه بو بیتك ماقبلنه ربطنی بر توهمـك دفعنی بیان ضمننده بو وجهله تفصیل ایدر که هذا البیت دفع لما عسی یخطر بالبال من الاستبعـاد بغلبة الاعداء و قوة الاحباء الی هذه الغایة و حاصل الدفع لاتستبعد غلبتهم وقوتهم الی هذه الغایة فان نصرتهم من قبل رسول الله صلی الله علیه وسلم ومن کان نصرته من قبله فهو الغالب علی کل غالب ومن یکن واو ابتدائیه در من شرط معنا سنی متضمن اسم موصولدر یکن یا ایله فعل مضارعدر من الله مجزومدر اصلی یکون ایدی حرف جازم ایله واو ساقط اولمشدر یکن افعال ناقصه دندر برسول الله جار مجرور یکن کلمه سنـه متعلق اولوب یکن کلمه سنك اسمی اوزرینه مقدم خبریدر (لفظهٔ جلال مضاف الیهدر نصرته یکن فعلنك اسمیدر ضمیره مضافدر ضمیر من کلمه سنه راجعدر یکن کلمه سنـك خبرینی اسمنـه تقدیم حصر ایچوندر یعنی بو احکام انجـق نصرت رسول اللهه مخصوصدر یوخسه غیر ایله اولان نصرتله اولمـاز دیمکه اشارتدر یکن جمله سی فعل شرطدر (معلوم اوله که مصدر اولان نصرت کلمه سی ضمیره مضاف اولمشدر

نصرت فعـل معلومك مصدری اولدیغی تقـدیر اوزره مصدر فاعلنه مضاف اولوب معـنی اول ذاتك یاردم ایدیجی اولدیغی یعنی ناصر اولدیغی دیمك اولور (واکر نصرت مجهولك مصدری اولوب مصدر مفعول مالم یسم فاعله یه مضافدر دینور سه معنی اول ذاتك که منصور ومؤید اولمسی رسول الله ایله اوله ان تلقـه دیمك اولوب بو بیتك ماقبلنه مناسبت معنویه ایله ربطی بو ایکی وجهله نصرت کلمه سنك معناسنی ملاحظه ایله اولور یعنی اصحاب کرامك اوصاف علیه سنده اولان ابیات سابقه ده ذکر اولنان حالات کویا بو نیجه اولور دیو بطریق التوهم خاطره کلان استبعادی اشبو بیت ایله دفع ضمننده ماقبلنه بیت مرقوم کوزل ربط اولنغله دیمك اولور که اصحـاب کزیندن اعلاء کلمة اللهده وقوع بولان نصرت عظیمه وغلبهٔ کلیه و بو مرتبه لشکر اعدایی قهر واستیصال نیجه استبعـاد اولنور اول ذاتك که ناصر اولمسی رسول الله ایله اوله یعنی رسول الله سببی ایله اوله یاخود منصور ومؤید اولمسی رسول کبریا سببی ایله اوله اول ذاتی ارسلانلر کنـد و مسکنده کورسه تعرض ایتمك دکل خوفنـدن متحیر صامت وساکت قالور اسکر کنار ایسه برسوری ضعفادر انلره نسبت حالات مذکوره نیجه استبعاد اولنور حاشا بر وجهله مستبعد دکلدر دیمـك مآلنده اوله (ایمدی نصرت کلمه سی مفعولنـه مضاف اولمق دخی انسبـدر (ان تلقه ان حرف شرطدر تلق اصلنده تلقی در ان جازم ایله یا ساقط اولمشدر لقی یلقی لقـاء رضی یرضی کیدر لقا رؤیت ومصـادفت معناسنه در (شراح یقـال یلقاه ای رآه ولقیته ای رأیته دیمشلر (الاسد سینك ضمیله اسدك جمعیـدر وتلقه فعلك فاعلیـدر اسد سلطان سبـاع اولان ارسلاندر تلق جمله سی فعـل شرطدر (فی الآجام جار مجرور تلق کلمه سنه متعلقدر اجام لفظی طلبه وزننده اولان اجـمه کلمه سنك جمعیدر (شارح شیخ زاده الاجمة غابة الاسد وجمعها الآجام دیمش (قاموسده الاجمة بحرکة الالف والجـیم الشجر الکثیر الملتف والجمع اجام و الاجم دیمش ارسلان یتـاغی صیق میشه لك اولمق اوزره نقل ایلدکاری کلام قاموسی تأیید ایدر

حتی سعد بن زبیر رضی الله عنهك قصیده برده ده من خادر من لیوث
الاسد مسکنه من بطن عثر غیل دونه غیل بیتنده شراح غیل ارسلان
یتاغی اولان مبشه لکدر دیمشلر (بعض شراح آجام صیق وغایت
کثیر قامشلقدر ارسلان غابه سی یعنی ترکیده این دیدکلری مسکن
اسد اولان قامشلغه اجه دیرلر دیدیکی مسکن اسد قامشلقدر
دیدکلرینه انسبدر آجام لفظی ضمیره مضافدر اضافت ملابسه
ایچوندر ضمیر اسده راجعدر (تجم فعل مضارع مجزومدر تحتنده
فاعل ضمیری اسده راجعدر جمله سی جزاء شرطدر مصرع ثانیده
فعل شرط اولان تلقه جمله سی شرط اول اولان تکن فعلنك
جوابیدر تکن فعلی مع جوابه جمله سی محلا مرفوع مبتدا اولان اسم
موصولك خبریدر اسم موصول مع خبره جمله سی ابتدائیه در (شارح
کردی جمله سی معترضه دردیمش تجم کلمه سی وجم یجم وجما و وجوما
کلور تجم فعلی وجماه مصدرندن اولمق وار و وجوما مصدرندن
اولمق وار (شارح مزبور کردی قوله تجم من وجما او وجوما یقال
وجم اذا سکت علی الغیظ ووجه کرهه وکرهه وقیل من الوجوم
وهو اشتداد الحزن بحیث لایقدر علی التکلم من الفزع دیمش
(ایمدی تجم دیمك اول نصرت سلطان کائنات علیه الصلوة والسلام
ایله محمی ومؤید اولان ذاتی کندو اینده ارسلان کورسه وملاقی
اولسه تعرض ایتمك دکل بلکه تعرضه قادر اوله مدیغنه انفعال
وغیظ اوزره ساکت وصامت طورر دیمك اولور (یاخود علی
تقدیر کون وجمه من الوجوم تعرضدن عاجز اولدیغنه ارسلانك
حزنی بر مرتبه ده مشتد اولور که فزع وفریاده دخی قادر اولموب
اوبله محزون وساکت طورر دیمکدر وجم کلمه سی جزاء شرط
اولمغله سکون میم ایله اولمق اقتضا ایدردی محافظهٔ وزن قافیه
ایچون میمك حرکه سی ایله کلوب ومیمك کسری ایله اولدیغی الساکن
اذا حرك حرك بالکسر قاعده سنه بناء وجم جیمك ومیمك کسریله در
(ناظم علیه الرحمه اسد کندو یتاغنده ومسکنده بولمق و کورمك
ایله قید ایلدیکی اشارتدر که ارسلان اینده وکندو یرنده اجی
کوردکده قوهٔ خشمیه وغضبیه سی قت قت مضاعف ایکن ه

تعرضه قادر دکلدر معناسنی مرادایدر (نته کیم شارح لتوفر الغیرة
فی الدفع عن ساحته دیمش بوندن ماعدا بو بیت دلنشینك
لطائفندندر که ان تلقه عبارتنده شکده یعنی امر مشکوکده استعمال
اولنان ان کلمه سنی ذکر ایلدی ناظم اشارت مرادایدر که اول طرف
سعادتدن منصور ومحمی ومؤید اولان ذاتی ارسلانك کورمسی دخی
مشکوکدر قنده قالدی صولت وتعرض ایتمك یعنی فرضا کورسه
تعرض دکل حزنی مشتد اولوب فزع وانفعالده ساکت وصامت
قالور دیمك اولور نته کیم (سعد العلامه علیه الرحمه مطول دیباجه
سنده فلکدن شکایت ایدوب اذا اسماء دیوب وقوعی متحقق اولان
امرده استعمال اولنان اذا کلمه سنی کتورمکله مصرع (فلکدن داغ
برداغ اولمدق بردلمی قالمشدر) مفاد نجه روزکارك اسائت واکداری
متحقق اولدیغنه اشارت ایتمشکن وان احسن عبارتیله وقوعی
مشکوك اولان امورده استعمال اولنان ان کلمه سنی ذکر ایدوب لطف
ومساعدهٔ فلك امر مشکوك اولدیغنه ایما وتلمیح قصد ایدر دیو
حواشی مطول نکته سر دایتمشلردر (شارح کردی خلاصهٔ معناده
دیمش که (والمعنی من کانت نصرته وعونه برسول الله صلی الله علیه
وسلم ان لقیه الاسد فی اجامها وعرینها تسکت ولایتحرك خوفا منه
ومهابة عنه ببرکة رسول الله صلی الله علیه وسلم (بعض شراح
وحاصل المعنی من یکن نصرته واعانته بواسطة النبی صلی الله علیه
وسلم ان تلاقه جمیع افراد الاسد حال کونها فی المواضع التی ولدت
فیها تحزن ولایتحرك خوفا منه والحال انها اقوی الاعداء فاظنك
بالکفار الضعفاء دیمش (محصول معناسی عبارت بیت اول ذاتك که
نصرتی رسول الله ایله اوله ارسلانلر کندو مأوی ومسکنده یعنی
اینده آنی کورسه وملاقی اولسه اکا تعرض ایتمك دکل شدت
حزن وانفعال ایله کمال غیظ اوزره صامت وساکت طوررد
ایدی دیمك اولور (وفی البیت من البدیع الجناس المشتق فی
آجامها ومراعاة النظیر بین الاسد والاجام

* * تخمیس * *

نه در توسل ظاهرله تابکی تك بو * بیتر سکادر والای شاه معجزه کو

نه خلقدن حذر ايله نه قلبه خشيت قو* ومن يكن برسول الله نصرته
ان تلقه الاسد فى آجامها تجم

ولن ترى مفاعلن من ولى فاعلن ى غير من مستفعلن قصر فعلن
به ولا مفاعلن من عد و فاعلن وغير من مستفعلن قصم فعلن
(ولن ترى من ولى غير منتصر) (به ولا من عدو غير منقصم)
(ولن واو عاطفه در (لن فعل مضارعى ناصب اولان حروفدندر
تأكيدنفى استقبال ايچوندر كشاف استقبالده نفيى تأبيد ايچوندر
ديمش ملا جامى تأبيد ايچون استعمال اولنماز زيرا قوله تعالى
(لن ابرح الارض حتى يأذن لى ابى آيت كريمه سنده تناقض لازم كلور كه
حتى انتهاء غايت ايچوندر انتها تأبيده منافيدر ديدى صاحب
كشافك قول مذكورينك بطلانى شارح كردى بو وجهله تفصيل
ايدر كه (ولن عند صاحب الكشاف لتأبيد النفى وجعله وسيلة الى
مذهبه الباطل فى حق الرؤية فى حق الله تعالى فى دار الاخرة فى قوله
تعالى (لن ترانى قال القاموس ولادليل لذلك الدعوى اذ لو كانت
للتأبيد لم تقبل التقييد بعدها فى قوله تعالى (فلن اكلم اليوم انسيا
و يكون ذكر الابد فى قوله تعالى (ولن يتمنوه ابدا) تكرارا قوله ترى فعل
مضارع مخاطبدر رأى يراه دن كلور افعال قلوبدندر كتب
نحويه ده الافعال القلوب تسمى افعال الظن واليقين وانما سميت
افعال القلوب لان الظن واليقين يحصلان من القلب لا من الجوارح
والاعضاء ديمشلر بو مقامده افعال قلوبدن اولميوب رؤيت عين
معناسنه اولور ايسه بر مفعوله تعدى ايدر افعال قلوبدن اولور ايسه
ايكى مفعوله تعدى ايدر زمان مستقبلده البته بلمزسن ديمكدر
بلمك كه علمدر افعال قلبيه دن اولديغى ظاهردر (من ولى جار مجرور
ترى كلمه سنه متعلقدر محلا منصوب (ترى فعلنك مفعول اوليدر
(غير لفظى مفعول ثانيسيدر (واگر ترى كلمه سى افعال قلوبدن
اولميوب رؤيت حاسهٔ بصر معناسنه اولور ايسه سن كورمزسين
ديمك اولور (غير كلمه سى جار مجرور مفعول اولوب غير كلمه سى (ولى
لفظنك صفتى اولور (ولى برقاچ معناده استعمال اولنور (شارح
كردى الولى فى اللغة المحب والنصير والصديق وفى العرف هو

العارف بالله تعالى وصفاته المواظب على الطاعة المعرض عن
المعاصى والانهماك فى اللذات والشهوات وكرامته ظهور امر خارق
للعادة غير مقارن للتحدى وفى الاصطلاح الصوفية هو من تولى
الحق حفظه وحراسته على الدوام ديمش (شارح حنفى الولى فعيل
من الولى بمعنى القرب وقيل معناه يتعدد باعتبار تعدد المتعلق يقال
وليه بمعنا قرب منه والمصدر منه الولى يقال ولى يلى وليا و ولية
احبه و مصدره الولاء قال الشاعر (ولائى لكم يا آل احمد جنة تقينى
يوم الحشر من نيران) و ولى امره اى قام به مصدره الولاية بالكسر
ومنه ولى اليتيم و والى البلد والولاية بالفتح النصرة والولى من اسماء
الله تعالى بمعنى القريب الودود الذى ولى او يلى امر كل شىء ديو تمام
تفصيل ايتمشلردر (شارح شيخ زاده الولى القريب من وليه و يطلق
على الصاحب الصديق ديمش بو مقامده مراد محب صادق
وصاحب معناسنه اولمق ظاهردر (منتصر ترى فعلنك مفعول
ثانيسى اولان غير كلمه سنك مضاف اليهيدر (منتصر صادك فتحيله
انتصاردن اسم مفعولدر (به ضميرى منتصر كلمه سنه متعلقدر
باسببيه در ضمير سرور كائنات عليه الصلاة والسلامه راجعدر اگر
(منتصر صادك كسريله اولور ايسه اسم فاعل اولور منتقم
معناسنه در (نته كيم شارح مصنفك قوله وغير منتصر اى منتقم
من اعدائه به اى برسول الله ديمشدر معلوم اوله كه لن ترى كلمه سنده
اولان نفى قيده راجعدر يوخسه مقيده راجعدكلدر ديمشلر يعنى
منفى اولان مطلقا ولى دكلدر بلكه ولى غير منتصردر كه فن
منطقده رفع ايجاب كليده اولان نفى قاعده در قيدى رفع ايدر
موجبهٔ جزئيه يه صادق اولور (نحو ليس كل حيوان انسان رفع
ايجاب كليدر بعض الحيوان انسان صادق اولور (اما سالبهٔ
كليه ده كه (لاشىء من الانسان بحجر مثليده اولان نفى مقيدى
نفى ايتمكله افراد موضوعدن هر فرددن منتفى اولور ديدكلرينى
ملاحظه ايله بو محلده اولان نفيك قيده رجوعى واضح وظاهر
اولور (ولا من عدو ماقبلنده (من ولى اوزرينه معطوفدر (لا زائده در
(لن ترى ده اولان نفيى تأكيد ايچوندر (غير منقصم غير لفظى عدو

كلمه سنك صفتيدر منقصم غير لفظنك مضاف اليهيدر (شارح مشار اليه
كردى المنقصم بالقاف المثناة والصاد المهملة اى منكسر ومنهزم
وفى كلامهم قصم الفقر ظهره والفقر قاصمات الظهر ديمش
وانقوليده الانقصام همزه نك وقافك كسريله اوفانوب ايرلمق ديمش
شارح كردى) خلاصهٔ معناده ديمش كه (والمعنى لن ترى ايها المخاطب
وليامن اوليائه ولاصديقامن اصدقائه صلى الله عليه وسلم غير منتصر
منصور على الاعداء ولا ترى عدوا من اعدائه صلى الله عليه وسلم
غير منقصم منقطع هالك بسبب عداوته له عليه السلام وقدجرى
عادة الله تعالى على نصرة اوليائه وقهر اعدائه ولو بعد حين واوليائه
تعالى امناؤه تحت حفظه وحمايته (بعض شراح وحاصل المعنى
لن ترى وليامن اهل الايمان الامنصورا به صلى الله عليه وسلم ولا ترى
عدوا الا مكسورا ومقهورا به صلى الله عليه وسلم ديدى (شارح
مصنفك بو وجهله تقرير ايدركه ولما كان ههنا مخالفون ملحدون
فى دين الله تعالى وطمعهم انه سيكون الامر فى الازمنة الاتية على
عكس الماضى والحال فالناظم قصد ازالة طمعهم هذا بقوله
(ولن ترى اهاى لاتطمعوا ايها الطماع فى ضعف الاحباء وقوة الاعداء
انه سيكون الحال على خلاف الماضى والحال فانك (لن ترى فى الاستقبال
ماأملته وان تيسر مارجوته وانه وان مات محمد صلى الله عليه وسلم
فان رب محمد عليه الصلاة والسلام حى لايموت وامر الدين والملة
لايفوت وقدجرت سنة الله تعالى على انتصار احبائه وانكسار اعدائه
تاباد اچنين بادا (معلوم اوله كه من ولى قولنده مضاف اليه محذوف
اولديغى ظاهردر زيرا ولى لفظى محب صادق وناصر وصاحب
معناسنه اولديغى مقدما بيان اولنمش ايدى البته محبوبه ومصحوبه
محتاج اولمغله من ولى الاسلام والدين تقديرندر يعنى دين محمدينك
محبى وصادقى ديمك مراد ايدر (ايمدى بومقامده تفصيل وبيان
بو وجهله دركه پيغمبر آخر الزمان عليه الصلاة والسلام افنديمزك
لتركتكم الحنفية البيضاء ايله تعبير بيورديغى دين اسلام اوزرندن
حمايت معنويه وامداد روحانيه سى الى يوم القيام زائل اولميوب
معنوى حفظ وتصرفى دائم وبرقرار اولديغى (ناظم عليه الرحمه

افاده مراد ايدر لكن شريعهٔ مطهره ودين مبينك ظاهرا محافظه سى
اسباب يوزندن اوله جغى ظاهردركه بو عالم كون وفسادى جناب
حق جل شانه وتعالى عالم اسباب قيلوب كون وفسادده جمله مقدرات
وتصرفاتى اسباب يوزندن كوستروب پردهٔ غيبدن بالذات
بو وجهله تصرف واظهار قدرت ايده كلمشدر (كذلك دين محمدينك
دخى الى يوم القيام دوام وبقاسى ظاهرا حمايهٔ بيضهٔ اسلام ايله
مؤيد اولان سلاطين عظام ووكلاء دولت وسائر اسباب عاديه
مقوله سى نيجه ولى وناصر ولاة عباد مؤمنين مباشرتيله اوله كلمكله
صاحب الشريعه پيغمبر عليه الصلوة والسلام افنديمزك نصرت
ايله امداد روحانيه لرينى (ناظم من ولى ديوب اسبابه نسبت ايلدى
نته كيم) ان ترى من ولى غير منتصر ديوب نصرهٔ پيغمبرى بى دين
مبينك ولى وصاحبنه نسبت ايتمشدر يعنى پيغمبر عليه السلامك
نصرتى دين مبينه در بونده شبهه يوق لكن پيغمبرك اول نصرة
وامداد روحانيه سنى (ناظم بو مقامده دين مبينك ناصرى اولان
عباد مؤمنينه اولمق اوزره ذكر ايلدى بوندن مرادى طرف رسالت
پناهدن منصور ومؤيد اومقوله ولى وصاحبدن دين مبين خالى
اولميه جغنى ودين مبينك وليسى وصاحبى اولنلر البته پيغمبر
افنديمز طرفندن منتصر ومؤيد اوله جغنى (بو نظم دلپذير ايله افاده
وبيان ايتمكدر وفى البيت من البديع الجناس المشتق فى اجامها ومراعات
النظير بين الاسد والاجام (محصول معناى عبارت (بيت) اى ذوات
مخاطبين البته زمان مستقبلده سن دين مبينك محب صادقى وصاحبى
اولنلردن پيغمبريمز عليه الصلوة والسلام ايله منتصر ومؤيد
ومنصور اولمامش كورمزسك نه قدر ولى وناصر دين مبين وار ايسه
جمله سى اول طرف سعادتدن منتصردر يعنى منصور ومؤيد
برسول اللهدر (كذلك اطفاء دين اسلام قصدنده اولان
اعدادن دخى قوة ظهرى منقطع ومنكسر ومنهزمدن غيرى
كورمزسين يعنى جمله سى منقطع ومنهزمدر ديمك اولور

** * تخميس * **

* محبتك نيجـه در اكله سر مسـتترن *
* رعايت ايله خلوص اوزره رسم مشتهرن *
* محب صادق اول سن حبيب مقتدرن *
* ولن ترى من ولى غـير منتـصر *
* به ولاعدو غير منقصم *

احل ام مفـا علن متـه فعلن فى حرزمل مستفعلن لتـه فعلن
كالليث حل مستفعلن ل مع ال فعلن اشبال فى مستفعلن اجم فعلن
(احل امته فى حرزملته) (كالليث حل مع الاشبال فى اجم)

الباب التـاسع فى عرض الحاجات على الممدوح والمناجات من المولى
(ناظم عليه الرحمه اصحـاب كزين رضـوان الله عليهم اجمعين
حضراتنك مدايح او صاف جليله سنى بو محلده بعد الاتمام ابيـات
قصيده دن ذكرى آتى خدمته بمديح استقبـال به بيتدن بدأ ايله الى
آخر القصيده عتبهٔ سلطان كائنات عليه افضل الصلوات افنديمزه
ترتيب ايلديكى عرضحالنه ديباجهٔ عنوان مقـامنده اشبو محلده دخى
جنديت يه مدايح سلطان انبيـا عليه الصلاة والسلامه شروع
ومبادرت ايدوب بيورر كه (احل امته احل اصلى احلل در افعـال
بابندن فعل ماضيدر ايندردى ونازل قيلدى يعنى قوندردى ديمك
اولور تحتنده فاعل ضميرى صاحب سعـادت عليه الصلاة والسلامه
راجعدر (امت لغتده جماعت وطائفهٔ مجتمعه در ديمشلر (شـارح
مصنفك الامة الجمـاعة وقال الاخفش هو فى اللفظ واحد وفى المعنى
جمع واراد النـاظم بالامة امة الاجابة وهى من بلغـه الدعوة الى
الاسلام فامن بالنبى عليه السلام لا امة الدعوة وهى من بلغه الدعوة
ولم يؤمن فلا اشكال ديمشدر (فى حرز جار مجرور حل فعلنه متعلقدر
حرز بكسر الحـا وسكون الراء المهملة مع الزاى اموضع حصين
معنـاسنه در درون حصار كبى مصون اولان مكان محفوظة ديرلر
(شارح كردى الحرز الموضع الحصين الذى يحفظ فيه الامتعـة
ديمش (ملته حرز كلمه سنك مضاف اليهيدر ضمير ملاذ ضعفا سرور
انبيـا عليه الصلاة والسلامه راجعدر حرزك ملته اضافتى مشبه
بهك مشبهه اضافتى قبيلندندر ملت لفظى دين وشريعت معناسنه

اولمغله حصنه تشبيه اولنوب داخل حصن اولان مصون ومحفوظ
اولدقلرى كبى كلمتين شهادتينى تقرير وتصديق ايله دين اسـلامه
داخل اولوب امة اجابتدن اولانلر دنيا وآخرتده جميع آفاتدن كهف
الامان صون وسلامتده مصون اوله جغنه اشـارت اولور (نته كيم
حديث قدسيده (لا اله الا الله حصنى من دخـل فى حصنى امن من
عذابى وارد اولمشدر (كالليث جار مجرور مقدر كائنا كلمه سنه متعلق
اولوب احل فعلنك فاعلندن حالدر (ياخود جار مجرور مقدر كائن
كلمه سنه متعلق اولوب مبتداء محذوفك خـبريدر مثـاله كالليث
تقديرنده در ليث ارسلاندر الف لام عهد ذهنيدر بعضيـلر جنس
ايچوندر ديمش (حل كما سبق فعل ماضيدر حلول ونزول معنـاسنه در
تحتنده فاعل ضميرى ليثه راجعدر جمله سى ليثك صفتيدر (مع الاشبال
شبلك جمعيدر شبل شينك كسرى وبانك سكونيله ارسلان ياورسيدر
(فى اجـم جار مجرور حل كلمه سنه متعلقدر اجمه نك جمعيدر اجمـه
فتحتين ايله غابة الاسد كه تركيده اين ديدكلرى ارسلان يتـاغيدر
درة المضيئه صاحبى لطائف علم بياندن اولان تمثيل ديدكلرى
تشبيه مركـب ملاحظه سيله بو بيتك مآل ومعناسنى فنى اعلا
بيان وتفصيل ايتمش انك فوقنده بيان وتعبيردن خامهٔ شكسته زبان
اظهار عجز ايتدكين (شارح مشار اليهك كلامنى نقل ايله اكتفا مناسب
كورلدى (كما قال شبه النبى صلى الله عليه وسلم بالاسد والامة بالاشبال
فى غابتـه وعرينه مع اولاده فى قوة الهيبة وكمال الشجاعة ورفعة
الهمة وشدة البطش وغاية الحماية للاشبال وفى ذكره مع اشبال مبالغة
فوق الحد اذ الاسد فى مسكنه امنع وادفـع واشجع منه فى غـيره
فاذا انضم اليه الاشبـال فيه تضاعفت شجـاعته وحمايته بحيث
لا يتصور المزيد عليه ويحتمل التشبيه التمثيل بان شبه حاله صلى
الله عليـه وسـلم مع ازال امته فى حرز ملته التى هى الحرز المنيع
بحـال الليث الذى حل مع اولاده فى عرينه ووجه الشبه على هذا
ازال جمع فى شئ حصين بسبب حمـايـة صاحب كمال فى غايـة
الشجـاعـة وقوة السلطنـة وفى ضمن هذا التشبيه تشبيه الامة
بالاشـبال فى شمول التربيـة وكمال المرحمة وفى كونهم الوارثين

منه العلوم وفى تشبيه الامة بالاشبال ايذان بشجاعتهم وشوكتهم
لانهم اولاد الاسد وجملة البيت مستأنفة للانتقال من اسلوب الى اسلوب
آخر والمعنى انزل النبى صلى الله عليه وسلم امته فى حرز دينه وملته
الذى هو الحصن الحصين كالاسد الذى حل مع اشباله واولاده فى غابته
واجمته (وفى البيت من البديع التشبيه ومراعات النظير والاستعارة

* * تخميس * *

* شريعتيدر انك تختكاه پادشهى *
* كيروب اوحصنه كيدر خوف وخشيت وواهى *
* قارمه دشمن ابليس ونفس روسيهى *
* احل امته فى حرز ملته *
* كالليث حل مع الاشبال فى اجم *

كم جدلت مستفعلن كلما فعلن ت الله من مستفعلن جدل فعلن
فيه وكم مفتعلن خصم ال فاعلن برهان من مستفعلن خصم فعلن
* كم جدلت كلمات الله من جدل * فيه وكم خصم البرهان من خصم *
(معلوم اوله كه بسيط وزننده فعلن ضربنده جزء اول مفتعلن كه
مطوى كلك قاعدۀ زحافاتدن اولمغله مصراع ثانينك جزء اولى
اولان فيه وكم عبارتى مفتعلن كلمشدر (قوله كم استفهاميه اولور
(كم رجل ضربت ديمك قاچ آدم دوكدك ديمكدر وكاهى كم خبريه
اولور كم غلام اشتريت ديمك چوق غلام اشترا ايتدم ياخود
بو قدر غلام اشترا ايتدم (فلم اجده صادقا انلردن بر صادق
بولمدم ديمك اولور كم استفهاميه اولورسه مميزى منصوب
اولور اكر كم خبريه اولورسه بو بيتده اولديغى كبى مميزى مجرور
اولور اشبو كم كلمه سى كثير الاستعمال اولمغله خاتمه ده قواعد
نحويه سى مفصلا ذكر اولنمشدر لكن خاتمه ده تفصيل اولنان
صوردن صورۀ اولى اوزره بو محلده بو وجهله اعراب اولنور كه
كم استفهاميه اولورسه مميزى منصوب اولور واكر كم خبريه
اولورسه مميزى مجرور اولور (كما قال مولانا جامى عليه الرحمه
كم الاستفهاميه مميزها الذى يرفع الابهام عن جنس المسئول عنه
منصوب على التمييز مفردا وكم الخبريه مميزها مجرور بالاضافة

مفرد تارة ومجموع اخرى ويدخل على مميزهما لفظة من ولهما
صدر الكلام وكلاهما يقع مرفوعا ومنصوبا ومجرورا يعنى اشبو
كم لفظنك اعرابى اوچ وجه اوزره در يا منصوب اولور ويا مجرور
وياخود مرفوع اولور وبو كم كلمه سنك بر وجه محرر منصوب
اولمق اوزره اعرابى مميزنه تابعدر (قوله كم جدلت عبارتنده كم محلا
منصوب جدلت فعلنك مفعول بهيدر زيرا مميزى مقدر مرة
كلمه سيدر جدلت فعلنه مفعول به اولمق اقتضا ايدر وكم دن صكره
مذكور اولان فعل كه جدلت در كه غير مشتغل عنه بضميره در
يعنى مميزه راجع ضميرى مشتمل دكلدر جدلت فعل ماضى مفرد
مؤنثدر اوقعت معناسنه در يقال جدلته اى رميته على الارض
فانجدل اى سقط شارح كردى وهو فعل ماض من جدله
تجديلا اذا اوقعه على الجدالة وهى وجه الارض ديمش بو معنا
اوزره جدلت ديمك تركيده يره اوردى ديدكلريدر يعنى كمال مرتبه
خصمنه غالب اولدى حريفى يره اوردى ديرلر بو تعبيرى اكثريا
پهلوانلر مصارعه سنده غالب اولنلرك غلبه سنى بيان ضمننده
استعمال ايدرلر (وآن قولده الانجدال همزه نك وجيمك كسريله
يره دوشورمك يقال جدله فانجدل اى رماه بالارض ديمش (ايمدى
كم جدلت كلمات اللهك معناسى كلمة الله چوق منازع ومجادلى يره
اوردى غالب اولدى ديمك اولور كلمات جدلت فعلنك فاعليدر
كلمات كلمه نك جمعى در كلمه ما يتكلم باللسان قليلا اوكثيرا
معناسنده استعمال اولنور الله اسم ذاتدر كلمات لفظۀ جلاله
مضافدر اضافت ايله تخصيص كسب ايتمكله كلمات ايله كلام الله
اولان قرآن كريم مراددر جدلت جمله سى جملۀ ابتدائيه در
(من جدل لفظا مجرور كم خبريه نك مميزيدر من زائده در (شارح
مصنفك قوله من جدل بكسر الدال بمعنى كثير الجدال مميز كم بزياده
من وكذا قوله من خصم بكسر الصاد بمعنى كثير الخصومة وزاد
من هربا على ما تقرر عند النحاة اذا وقع الفصل بين كم وبين مميزه بفعل
متعد وجب زيادة من كقوله تعالى (كم تركوا من جنات) ديمش جدل
جيمك فتحى ودالك كسريله جدالدندر جدال شقاق ومجادله ونزاعدر

جدل کثیر المنازعه والمجادله اولان شخصه دیرلر (شارح حنفی
(والجدل صفة مشبهة من الجدال دیمش (فیه جار مجرور جدل
کلمه سنه متعلقدر ضمیر بو ابیاتده مقصود بالمدح اولان سرور
کائنات علیه الصلاة والسلامه راجعدر (وکم خصم کم خبریه در
خصم بتشدید الصاد تفعیل بابندن فعل ماضیدر بناسی
تکثیر ایچوندر طوفت البیت دیمك چوق طواف ایتدم دیمك
اولدیغی کبی خصم چوق خصومت ایتدی دیمکدر البرهان
خصم فعلنك فاعلیدر (شارح مصنفك خصم البرهان قام واشتغل
بمعارضته دیمشدر (من خصم جار مجرور خصم فعلنه متعلقدر
من زائده در خصم خانك فتحی وصادك کسریله شدید الخصام
دیمکدر خصم لفظی خصومتدن صفة مشبهه در خصم جمله سی
ماقبلنه معطوفدر (شارح حنفی بیان معناده دیمشدر که فکم جدلت
کلمات الله جدلا قد کثر جداله وکم خصم البرهان خصما قد برع
فی الخصومات (شارح مصنفك والبرهان الحجة برهن علیه اقام
الحجة علیه واراد بالبرهان مایعم العقلی والنقلی والمعجزة الباهرة
والبراهین الساطعة دیمش (ایمدی برهان حجتدر بو مقامده برهان ایله
مراد پیغمبریمز علیه الصلاة والسلامك ماسبقده تعداد اولنان
خوارق عادات اولان معجزات باهره لریدر که نبوتنی انکار ومجادله
ایدن خصمایه قتی چوق خصومت ایدوب معارضه یه قیام ایتمشدر
(نته کیم مصراع اولده بیان اولندیغی اوزره کلمات که قرأن کریم
شقاق ومنازعه ایدن کثیر المنازعه مجادللری چوق کره یره
اوروب مغلوب وخاکسار ایلدی دیمك اولور (شارح فخر الدین
قوله خصم بفتح الصاد ای غلب والبرهان الحجة وقد برهن علیه
ای اقام الحجة والخصم بکسر الصاد شدید الخصومة ای کم من
جدل جدلت کلمات الله وکم من خصم خصمه البرهان دیمشدر
(معلوم اوله که قصیدۀ مبارکه نك ابیات سابقه سندن (محکمات
فما یبقین من شبه لذی شقاق ولا یبقین من شبه واول فصلده
ابیات سائره دن قرأن کریمك نه کونه معجزۀ کبری اولوب بلغا
وخصمایی مغلوب وخاك مال ایلدیکنك تفصیلی معلوم اولمش

ایدی خصوصا بو بیتك خلاصۀ معناسی شرح وتقریر اولنان
تفصیلاتدن ظاهر اولمغله (شارح کردینك وغیرك خلاصۀ معنای
بیتی تقریری ایله اکتفا اولندی (کما قال والمعنی کثیرا من المرات
جدلت کلمات الله جدلا مجادلا فیها وکثیرا ماغلب البرهان الذی
هو الحجة القاطعة القرآنیة خصما مخاصما شدید الخصومة
(بعض شراح بو بیتك کرك اعرابنی وکرك خلاصۀ معناسنی قتی
اعلا تقریر ایتمشدر (کما قال جدلت ای قطعت والجدل بکسر
الدال شدید الجدال وخصم بمعنی غلب والخصم بکسر الصاد
شدید الخصومة (جدلت فعل ماض کلمات فاعله من جدل مفعوله
من زائدة فی الموضعین (وخصم فعل ماض البرهان فاعله من خصم
مفعوله (وکم خبریة فی الموضعین والظاهر ان المجرورین بمن
تمیز ان لکم لکونهما فی الحقیقة مفعولان اذا تأملت بالاذعان
(وحاصل المعنی کثیر المرات قطعت الآیات القرآنیة شدید
المجادلة فی النبی علیه الصلاة والسلام بانکار نبوته وکثیر مرآت
غلب الدلیل القاطع شدید الخصومة فی النبی علیه الصلاة والسلام
بمعارضته فی بلاغة القرأن (ومن البدیع جناس الاشتقاق فی المصرعین

* * تخمیس * *

* کلام معجز حق ویردی حجت ازلن *
* کسلدی عجزله دعواسی خصم پرحیلك *
* معارضی اولیجق اول رسول بیبدلن *
* کم جدلت کلمات الله من جدل *
* فیه وکم خصم البرهان من خصم *

کفاك بال مفاعلن علم فی ال فاعلن امی مع مستفعلن جزة فعلن
فی الجاهلی مستفعلن یة والت فعلن تأدیب فی ال مستفعلن یتم فعلن
(کفاك بالعلم فی الامی معجزة) (فی الجاهلیة والتأدیب فی الیتم)

بو مقامده ناظم مراد ایدر که اول خواجۀ کائنات پیغمبر
آخر الزمان علیه افضل الصلاة حضرتلرینك صدق نبوتنه
دلالت ایلین سابق الذکر معجزۀ کبری اولان قرأن کریم وکرك
کندولردن صدور ایدن خوارق عادات ومعجزات باهرات ایله حق

پیغمبر ذیشان اولدیغی ظاهر ومثبت ومبیندر استدلال آخره حاجت
یوقدر آنلردن قطع نظر کیمسه دن تعلمه تنزل ایتمامش امی ایکن زمان
جهالتده علوم اولین وآخرینی علم ومعرفتی سکا معجزه یتر بوسکا
کافیدر غیر یلری شویله طورسون معناسنی افاده ایچون بیورر که
(کفاك فعل ماضیدر کفی یکفی اعلالی رمی یرمی کبیدر کاف
ضمیر خطاب محلا منصوب مفعولیدر خطاب عامدر بالعلم
با زائده در (کقوله تعالی وکفی بالله شهیدا) وارد اولمشدر العلم
بایله مجرور غیر متعلق بشیء محلا مرفوع کفی فعلنك فاعلیدر
(شارح کردی والمراد بالعلم ههنا وهو العلم الکامل الشامل
للمعقول والمنقول والظاهر والباطن وهو العلم اللدنی والسر الالهی
الذی ینتهی الیه کل علم وهو ینتهی الی علم الحق سبحانه وتعالی
الذی لانهایة له دیمش (فی الامی مقدر کائنا کلمه سنه متعلق
اولوب علمدن حالدر امی لغتده شول کیمسه یه دیرلر که استاد اوکنه
اوطورمامش اوقیوب یازمامش اوله (پس امی دیمك خلقت اصلیه سی
اوزرینه اولوب کیمسه دن تعلم ایتمامش ایکن دیمکدر (خاقانی مرحوم
حلیهٔ شریفه منظومه سنده (بیت) اکه امی لقب اولمق محضا
اولدیغندندر رام الاشیا دیدیکی انطاق حقدر که ام لغتده اصل معناسنه
معدن ومأخذ علوم وباعث خلقت عالم اولد قلرینه اشارت
اولور (شارح مصنفك قوله فی الامی ینبغی ان یجعل صفة للعلم وفیه
اشعار انه معدن للعلوم ومحل للاسرار وذلك شاهد نبوته
حیث احاط بالمعارف الالهیة والاسرار السبحانیة وعلم الشرایع
والاحکام مع انه لم یکن یتعلم من استاد ولا یأخذ من کتاب (شارح
کردی قیل نسبته الی ام القری وهو الکعبة الشریفة سمیت به لانهم
یزعمون انها وسط الدنیا والام فی اللغة اصل کل شیء دیمش
معجزة کفی فعلنك مفعولیدر یاخود کفی فعلنك فاعلنك نسبتندن
تمییزدر (معجزه امر خارق للعادة ایله تفصیلی سبقت ایلدی
(فی الجاهلیة جار مجرور مقدر کائنا کلمه سنه متعلق اولوب
علمدن حالدر زمان محذوفدر فی زمان الجاهلیة تقدیرنده در
(شارح مصنفك وزمن الجاهلیة عبارة عن الزمان الذی

اضمحل الشرع السابق ولم یلحق به الشرع اللاحق فانقسم الناس
الی اقسام شتی فی ادیانهم فلا مرشد ولا هادی دیمش (ناظم
فی الجاهلیة دیمکله لطف مقابله قصد ایلدیکندن ماعدا زمان
جهلده حصول علم انجق تعلیم الهی اولدیغنه اشارتدر زیرا
زمان جاهلیتده استاد یوق عالم یوق معلم یوق (والتأدیب جر ایله
العلم اوزرینه معطوفدر یاخود رفع ایله العلم کلمه سنك محلنه عطفدر
کفاك کونه مؤدبا دیمکدر زیرا تأدیب لفظی مجهولك مصدریدر
تأدیبدن مراد تربیه وتأدیب ربانیدر (کما قال صلی الله علیه وسلم
ان الله ادبنی فاحسن تأدیبی رواه ابن السمعانی فی کتاب ادب الاملاء
دیو نقل اولنمش (فی الیتم جار مجرور تأدیبه متعلقدر مضاف محذوفدر
ای فی زمن الیتم تقدیرنده در یتم بضم الیاء والتاء در یتم فعلنك
مصدریدر یتم ییتم علم یعلم وزننده در مصدری یتما کلمشدر بعض شراح
الیتم بضم التاء الفوقیة لغة دیمشدر (شارح کردی خلاصهٔ معنایی
بو وجهه تقریر ایدر (کما قال والمعنی کفاك العلم والتأدیب الحاصلین
لك من جناب الحق سبحانه وتعالی معجزة لك فی دعوی رسالتك
فی وقت الامی والمدة الجاهلیة وزمان الیتم ای ان لم یکن لك معجزة
غیرهما فهما کافیان معجزة لك فی دعوی رسالتك ونبوتك
ونسبة الوقت الی الامیة کنایة عن اهله مجازا مرسلا والامیة صفة
مدح فی حق النبی صلی الله علیه وسلم کنایة عن کون علمه من عند الله
تعالی وهو العلم اللدنی (کما قال الله سبحانه (وعلمناه من لدنا علما)
ومن اسمائه صلی الله علیه وسلم النبی الامی انتهی (محصول معنای
عبارت بیت ای بحسب الکیف ایمانمده قوت وزیاده لك استه ین
مخاطب پاك اعتقاد اول پیغمبر آخر الزمان علیه الصلاة والسلامك
طرف حقدن مبعوث نبی حق ورسول کبریا اولدیغنه علوم اولین
وآخرینی زمان جهل وجهالتده امی اولدیغی حالده علم وکمالی واول
دریتیم درج نبوتك مربی ومؤدب ظاهریسی اولان ابدن خالی یتیم ایکن
تربیهٔ معنویهٔ الهیه ایله مؤدب اولدیغی سکا معجزه یتر غیری معجزه
طلبنده اولمه اول معجزه کافیدر دیمك مراد اوله (وفی البیت من البدیع
الطباق بین الیتم والجاهلیة والمقابلة بین التأدیب والیتم وبین الامی والعلم

* * تخمیس * *

اودراوخواجهٔ عالم علیم سروعلن * ادیب مکتب ارحی محیط جملهٔ فن
تفحص ایله سارٔدلیل ومعجزه‌دن * کفاك بالعلم فی الامی معجزة
* فی الجاهلیة والتأدیب فی الیتم *

خدمته مفاعلن بمدی فعلن ح استقی مستفعلن لبه فعلن
ذنوب عمر مفاعلن رمضی فاعلن فی الشعروال مستفعلن خدم فعلن
(خدمته بمدیح استقیل به) (ذنوب عمر مضی فی الشعر والخدم)
ناظم علیه الرحمه قصیدهٔ مبارکه‌یه بومحلدن ذیل ایلدیکی اشبو
عرضحالنده ابتدا کذران ایدن ایام عمر عزیزی مدایح سلطان انبیا
علیه الصلاة والسلامه حصر ایتمیوب کبار دولتدن کندوکبی
عاجز بوقدر عبد ناچارك خدمت ومدایحی ایله اضاعت واتلاف
سببیله صدور ایدن جرایم وتقصیراتی اعتراف واستغفاردن صکره
ثابت افندی مرحومك معراجیهٔ مشهوره‌سنده بیت (قصیده ویرسه
برسلطانه شاعر لطف امید ایلر) (سوندر بنده‌کی نقد شفاعتله
خداوندا) مصداقنجه اول سلطان سریر رسالت علیه افضل
التحیة افندیمزك همطاق عرش برین اولان عتبهٔ علیه‌لرینه نقدینهٔ
کرم وشفاعت سؤالی ایله عرضحاله ابتدا ایتمشدر (قوله خدمته
فعل وفاعلدر مفعول ضمیری شهبیت قصیدهٔ رسالت علیه
الصلاة والسلامه راجعدر (خدمت لفظی بذل المجهود بطریق
المحبوب لیتقرب الیه ایله تعریف اولنمش خدمت جمله‌سی ابتدائیه‌درکه
بومحلدن تحریر عرضحاله ابتدادر (بمدیح باحرف جردر (خدمته‌یه
متعلقدر (مدیح مایمدح به من کلام الموزون المقفی ایله مفسردر
(شارح مصنفك اسم لما یمدح به لکن غلب فی العرف علی الممدوح
به الموزون المقفی دیمشدر (بعض شراح مدیح مصدردر مدیح
معناسنه یاخود مدیح فعیل بمعنی فاعلدر مادح معناسنه‌در تقدیر
کلام خدمته بهذه القصیدة المادحة دیمش (مدح ثنا معناسنه‌در
ماسبقده (فانطاول امال المدیح الی آخره بیتنده مدحك تعریفی وجه
ایله بیتنهاده اولان نسبت علی التفصیل بیان اولنمشدر (معلوم
اوله‌که مصراع اولده اولان (خدمته بمدیح اشعار مادحه ایله

خدمت ایلدم دیمك اشعار مادحه انشادنده بذل مجهود ایلدم
دیمکدر بوتعبیر لطیف استعمالات شعرادندر بیت (خدمتکم بدعاء
لانفاد له) (فی کل وقت من الاصال والسحر) بیتنده اولدیغی کبی کثیر
الاستعمالدر اما مصراع ثانیده اولان (والخدم لفظی ایله مراد
آخرك مصلحتنی اتمامه بذل مجهود معناسنه اولان خدمتدرکه
خدمات اهل دنیاده اضاعت وقته تأسف اولدیغی بیان وتفصیلی
مرور ایلدی (شارح کردی نعت نبی ومدایح پیغمبرینك وسیلهٔ
قرب الهی اولدیغنی بیان ضمننده بو وجهله تفصیل ایدرکه
(حیث قال والمدح لله تعالی ولرسوله من افضل القرب واعلی الرتب
وفی شرح الهمزیة مدح النبی علیه السلام بانشاد الشعر والصوت
الحسن من اقوی الاسباب الباعثة علی محبته علیه السلام فانه یحدث
للسامع سکرا وطربا ویحدث من ذلك احضار المحبوب فی الذهن
ویحصل من هذه اللذة مایعمر القلب والروح مما هو عذب من
سکر الشراب وهذه اللذة نفحة من الجنة ونعیمها لاتدرکه العبادة
ایله تفصیل اولنمشدر (استقیل استفعال بابندن فعل مضارع نفس
متکلمدر (به جار مجرور (استقیل فعلنه متعلقدر وضمیر (مدیح
کلمه‌سنه راجعدر (استقیل استعفا معناسنه اولان استقاله‌دندر
(اقاله اصل لغتده بیعده فسخ وبیعی اعدامدر (به لفظنده
(باسببیه‌در یعنی اول مدح سببیله ذنوب ماضیه‌مك عفو واعدامنی
طلب ایدرم دیمك اولور ذنوب جرم معناسنه اولان ذنبك جمعیدر
(استقیل فعلنك مفعولیدر (استقیل جمله‌سی مدیحك صفتیدر
(شارح مصنفك استقیل به اطلب العفو بذلك المدیح من الاقالة
فی البیع وهو اعدامه بالکلیة (شارح کردی من الاستقالة وهی
الاستعفا اومن اقالة البیع لان الاستقالة طلب الاقالة والرجوع
فی البیع فان صرف الوقت فی الشعر والمدح للملوك وارباب المناصب
واهل الدنیا من بیع الدین بالدنیا فکانه یرید اقالة هذا البیع ای
طلب العفو هذا الجرم بسبب هذا المدیح دیمشلر (شارح حنفی
ومنه ماجاء فی الدعاء اللهم اقل عثرتی فالمراد بالاستقالة ههنا طلب
دیدی (ذنوب عمر لفظنده مضافدر (مضی فعل ماضیدر فاعل

ضمیری عمره راجعدر جملهسی عمرك صفتیدر عمر عینك فتحیله قسمده استعمال اولنور لعمرك كذا دیرلر یعنی سنك حیاتك حقیچون دیمكدر بو مقامده قسم اولمغله عینك ضمیله در یوم ولادتدن موته رسیده اولنجه اولان مدت حیاتدر (عمر كلمهسنده اولان تنوین تعظیم ایچوندر یعنی عظیم القدر اولان عمر عزیزی بو وجهله حیفا اضاعت ایلدم دیمك اولور (عمردن بعض مراد در زیرا جمیع ایام عمری خدم وشعره حصر متعذر اولدیغی ظاهردر (پس ناظم اشارت مراد ایدر كه عمر دخی زمان شبابدن عبارتدر ماعداسی عمردن عد اولنماز مضی اولان بعض عمر ایكن زمان شباب اولمغله مراد اولان اول زمان شبابه جمیع مدت حیات اولان عمر اطلاق اولنمغه سزادر دیمك مراد ایدر ذكر كل ارادهٔ جزء قاعدهدر (فی الشعر جار مجرور مضی كلمهسنه متعلقدر شعر ایله معنای مصدری اولان شعر یاپمق معناسی مراد اولدیغی كبی شعر ایله نظم دخی تعبیر ایلدكلری كلام موزون مراد اولمق احتماللدر شعر علم معناسنده بعضا استعمال اولنور (یالیت شعری من المكلف بو قبیلدندر (شارح كردی انشاء الشعر وانشاده كسائر الكلام مباحه مباح و حرامه حرام والغناء لدفع الوحشة جائز ولا یكون لهوا ولا یكره ان یتغنی الانسان لنفسه ولان یسمع غناء جاریته كذا فی كتاب الامتناع دیمش (والخدم كلمهسی شعر اوزرینه معطوفدر (خدم خدمتك جمعیدر حكم حكمتك جمعی اولدیغی كبی (بعض شراح والخدم جمع الخدمة والمعنی خدمة حضرة الرسول بهذه القصیدة المادحة له اطلب العفو من ذنوبی التی مضت فی مدایح الملوك وخدمتهم وذلك لان الناظم كان شاعرا وفی عنفوان عمره مادح الامراء والسلاطین دیمش (خلاصهٔ معناسنده شارح كردی والمعنی خدمة النبی صلی الله علیه وسلم بهذه القصیدة اطلب بها العفو من الله تعالی من ذنوب صدرت منی فی مدة عمر مضی بعضه فی الشعر و بعضه فی الخدم لاهل الدنیا و ارباب المناصب بشفاعة النبی صلی الله علیه وسلم دیمشدر (و بعض شراح دیمش كه تشرفت بخدمته صلی الله علیه وسلم بالثناء الحسن حال كونی طالبا من الله

تعالی

تعالی العفو بسببه من ذنوب مدة عمر مضی فی الاشتغال بالشعر فی مدح الناس وضاع فی خدمات ارباب الدنیا للاغراض الفاسدة (محصول معنای عبارت بیت) اول شاه بیت دیوان رسالت علیه الصلاة والسلام حضرتلرینی بذل مجهود ایدوب بر مدیحه ایله خدمت ایتدم كه یعنی قصیدهٔ مادحه ایله مدح ایلدم كه (اول مدیحه سببیله شعر وخدمتده كچن ذنوب عمری عفو ومغفرت طلب ایدهرم یعنی كبار اهل دنیانك خدمتلرنده و یاپدیغم اشعار و مدایحلرنده كذران ایدن عمر عزیزمك ذنب ومعصیتنه عفو واقاله ومغفرت استرم دیمكدر (وفی البیت من البدیع رد العجز علی الصدر مع جناس الاشتقاق فی خدمته والخدم ومراعاة النظیر فی خدمته بمدیح و بین المدیح والشعر

* ** تخمیس ** *

* كبار دولتی چوقدر ستایشم كنهی *

* خطامك عفونه قیلدم پناه او پادشهی *

*قصیده خوانی بنم در كهنده كاسه تهی *

* خدمته بمدیح استقیل به *

* ذنوب عمر مضی فی الشعر والخدم *

اذقلدا مستفعلن نی ما فعلن یخشی عوا مستفعلن قبه فعلن

كاننی مفاعلن بهما فعلن هدی من ال مستفعلن نعم فعلن

(اذقلد انی ما یخشی عواقبه) (كاننی بهما هدی من النعم) (اذقلدانی (اذ كلمهسی تعلیل ایچون اولور (ظرف اولور (مفاجاه اولور تفصیله محتاج اولمغله قواعد اعراب شرحندن وغیریدن نقل ایله بو كونه تقریر اولنور كه (كما قال اذ تارة یقال فیها ظرف لما مضی من الزمان ویدخل علی الجملتین الفعلیة والاسمیة لانعدام تضمن معنی الشرط الذی یقتضی الفعل بعده قوله تعالی (واذكروا اذ كنتم قلیلا) فاذكروا عامل فی اذ وهو ظرف داخل علی الجملة الاسمیة وهی كنتم قلیلا والجملة مضاف الیها الاذ واعرابه ان اذا ظرف مضاف الی الجملة الاسمیة وهی كنتم (فكان من الافعال الناقصة اسمها ضمیر الخطاب وخبرها قلیلا وتارة تكون حرف مفاجاة وتارة حرف

تعليل كقوله تعالى (ولن ينفعكم اليوم اذ ظلمتم) اى لاجل ظلمكم
والاولى فيكون للتعليل حرفيتها اذ لامعنى لتا ويلها بالوقت حتى
تدخل فى حد الاسم ويكون ظرفا (قال ملاجامى ومن الظروف
المبنية اذ الكائنة للماضى وتقع بعدها الجملتان الاسمية والفعلية
مثل كان ذلك اذ قام زيد ونحو كان ذلك اذ زيد قائم وقد يجئ
للمفاجأة انتهى (خلاصهٔ ضبط بو وجهله درکه اذ کلمه سی
زمان ماضى ایچوندر جملهٔ فعلیه یه داخل اولدیغی کبی جملهٔ اسمیه یه
دخی داخل اولور زیرا معناى شرطى متضمن دکلدر که
کندودن صکره انجق جملهٔ فعلیه اولسون بو صورتده اذ تقدیرا
منصوب کندودن مقدم یاخود مؤخر ذکر اولنان فعلك ظرفى
اولور اکر فعل مقدمك ظرفى اولورسه فعل مؤخرك جمله سنه مضاف
اولور صورت اولى بودر صورهٔ ثانیه مفاجأه ایچون اولور خرجت
فاذا السبع واقف کبى بو صورتده اذ حرفدر لاحظ لهما من الاعراب
والمحل صورهٔ ثالثهٔ حرف تعلیل اولور کذلك لاحظ لها من الاعراب
والعمل (ایمدى اذ کلمه سى بو مقامده (حرف تعلیلدر بیت اولده
ولان استقبل فعلنك علتیدر قلدانى تفعیل بابندن فعل ماضى
تثنیهٔ مذکردر فاعلى تثنیه ضمیرى اولان الف حرفى شعر وخدمدن
عبارتدر جمله سى ابتدائیه در یاخود صورت اولى اوزره اذ کلمه سى
سکون اوزره مبنى محلا منصوب بیت اولده مذکور اولان استقبل
فعلنك ظرفیدر مابعدنده مذکور قلدانى جمله سنه مضافدر
نته کیم (شارح کردى اذ تعلیل لقوله استقبل لامحل لها من الاعراب
او فى محل النصب ظرف له وفیه معنى التعلیل على مافیه من القولین
فیضاف على هذا الى جملة قلدانى دیمشدر قلد تقلیددندر تقلید
برکیمسه یه برامرى تفویضدر نته کیم فلان شخصه تقلید قضا
صحیحدر دیمك امر قضا اول ذاته تفویض صحیحدر معناسنده
استعمال اولنور (شارح کردى قلدانى من قلدته الامر جعلته
کالقلادة فى عنقه یقال اذ ولیته علیه لکن اقتده قلاده کردنه اصلان
شیدر که ترکیده دخى قلاده دیرلر (وان فوایده القلادة شول
نسنه درکه بوینلرینه باغلرلر التقلید على وزن الکریم قلاده طاقق

وتقلید دینده تابع اولمق وتقلید بدنه حج قربانى معلوم اولسون
ایچون قربانك بوینونه برنسنه باغلمق دیمش (ایمدى بو معناى لغوى
اوزره بو محلده قلدانى کلمه سنك معناسى اول شعر وخدم بنى
قلاده لدیلر یعنى کردنمه قلاده تعلیق ایتدیلر دیمکدر معناى
اصطلاحیسى دخى بو معنادن خالى دکلدرکه برکیمسه یه برامرى
تفویض ایتمك اول شخصك کردننه تعلیق قلاده مثابه سنده اولمغله
تقلیدك معناى لغویسى اشبو معناى اصطلاحیده ملحوظ وآندن
مأخوذ اولدیغى ظاهردر لکن بو مقامده مراد معناى لغوى اولدیغنه
ذاهب اولمشلر زیرا تفویض امر معناسى بر وجهله ملایم اولماز
دیمشلر لکن ناظمك کردننه قلاده تعلیق اولندیغى یوقدرکه
معناى لغوى حقیقت مراد اوله بطریق المجاز اولدیغى ظاهردر
(شارح شیخ زاده قلده الشئ اى جعله قلادة وتقلید الهدى
ان یجعل فى رقبته شئ یعرف به فى العادة هو هدى والهدى
مایهدى الى مکة على قصد التقرب دیدى (معلوم اوله که حقیرك
ملاحظه مده قلدانى لفظنده استعارهٔ تبعیه اولسه معناى مراد
واضح اولور ایدى استعارهٔ تبعیه نك تفصیلى ماسبقده (عموا وصموا
فاعلان البشارة الخ) بیتنده کذرایلمشدر بو مقامده اجراسى وبیانى
بو وجهله درکه قلدانى مایخشى عواقبه دیمك جعلانى مهیئة
لمایخشى عواقبه دیمکدرکه قلدانى هیئانى معناسنده استعارهٔ تبعیه
طریقه سیله مستعملدر یعنى استعارهٔ تبعیه قاعده سى اوزره اولا
استعاره قلدانى فعلنك مصدرنده جارى اولمق شرط اولدیغنه
بناء (ناظم کندوسنى خدم وشعرك عاقبتنده قورقلور وخیم العاقبه
شیئه تهیئه ومستعد ایلدیکنى عاقبتنى ذبح وهلاك اولان تقلید قلادهٔ
هدیه تشبیه ایدوب تقلید مصدرى ایله تهیئه معناسنى بعد الاراده
تهیئه معناسنده اولان تقلیددن قلدانى فعلنى مشتق قیلوب قلدانى
کلمه سیله هیئانى معناسنى مراد ایتمکله بو وجهله قلدانى فعلنده
استعارهٔ تبعیه اولمق اوزره هیئانى معناسنى مراد ایلدى دیمك ممکندر
قرینهٔ استعاره بودرکه قلدانى فعلنى ناظم شعر ایله خدمدن عبارت اولان
تثنیه ضمیرینه نسبت ایلدى لکن شعر وانشا حقیقتده قلاده

اولمیه جغی ظاهر در بو قرینه در که قلدانی کلمه سی معنای
حقیقیسنده مستعمل دکل ایمش بلکه بطریق الاستعاره معنای
مجازیده مستعمل ایمش (ایمدی اشبو استعاره طریقه سیله دیمك
اولور که شعر وخدم بنی عاقبتی ذبح و هلاك اولان شیئه حاضر
ومهیا قلدیلر شویله که کویا بن غمدن هدی اولدم یعنی بیت
اللهده ذبح اولنان قربان اولدم لکن قلدانی تلفظنك استعاره دن
قطع نظر ایله لفظنه نظرا کویا ذبح وهلاك ایچون نشان قونیلوب
بوینته قلادهٔ علامت تعلیق اولنان هدیم دیمکه دخی دلالت ایدر
عربده هدیك بوینته علامت ذبح ایچون قلاده طاقق عادتلری
اولدیغنی شارح کردی تصریح ایدر (پس حرم شریفده
ذبح ایچون اهدا اولنان دوه قربانه تشبیه اولور استعارهٔ تبعیه نك
تعریفی وتفصیلی ابیات سابقه ده مذکوردر (قوله قلدانی فعلنده
اولان متکلم ضمیری محلا منصوب قلدانی فعلنك مفعول اولیدر
فاعلی علامت تثنیه اولان الفدر قلدانی جمله سی اکر اذ
کلمه سی تعلیلیه اولورسه ابتدائیه اولور واکر فعل مقدمه ظرف
اولورسه قلدانی جمله سی مضاف الیه اولور (مایخشی ما موصولدر
یخشی فعل مضارع مجهولدر خشیتدن مشتقدر (عواقبه قائممقام
فاعلیدر ضمیره مضافدر ضمیر مایه راجعدر یخشی جمله سی مانك
صله سیدر ماء موصول مع صلته قلدانی فعلنك مفعول ثانیسیدر
عواقب عاقبه نك جمعیدر عاقبه شیئك آخریدر النظر فی العواقب
دیدکلری بومعنایه در (کانی کان حروف مشبهدندر نی کلمه سی
تقدیرا منصوب اسمیدر (بهما باحرف جردر هما ضمیر تثنیه محلا
مجرور کان کلمه سنه متعلق اولوب کان لفظنك خبریدر کان کلمه سنده
معنای فعل اولمغله جار مجروره متعلق اولمق جائزدر یاخود سابق
الذکر بهما کلمه سی جار مجرور مقدره متعلق اولوب کان کلمه سنك
اسمندن حالدر ضمیر تثنیه شعر ایله خدمه راجعدر هدی کان کلمه سنك
خبریدر (شارح کردی الهدی مایهدی الی الحرم للذبح من شاة
او بعیر وغیرهما وتقلید الهدی ان یجعل فی عنقه شیء لیعلم انه
هدی دیمشدر (من النعم نونك وعینك فتحه سیله در من ایله جار

مجرور اولوب کائن مقدره متعلق هدی کلمه سنك صفتیدر نعم
شاة ایله ابله دیرلر بعضیلر انجق ابله اطلاق اولنور دیمش جمعی
انعام جمعی اناعیمدر بو ایکی بیتك خلاصهٔ معناسنده (شارح فاضل
شیخ زاده فالناظم رحمه الله یقول خدمت رسول الله صلی الله
علیه وسلم بمدیح اطلب به العفو واستقیل ذنوب ایام مضت
فی الشعر والخدمات لانی رأیت ان خدمة المخلوق والرکون الیه
ونظم الاشعار فی مدایح کل احد وعرضها علیه مما قلدانی عملا
یخشی عواقبه دیمش (بعض شراح وحاصل المعنی اطلب من
الله تعالی ان یقبلنی بسبب مدحی حبیبه صلی الله علیه وسلم
وان یغفرلی ذنوبی مدة حیاتی حصلت من الشعر والخدمة فانهما
جعلا قلادة فی عنقی من الاثام التی یخشی علیها العذاب بالنار
کانی مصاحبا بهما عینت الهلاك کان الهدی عین للذبح لاجل
الجنایات دیمشدر (صاحب الدرة شارح کردی شبه الناظم نفسه
باعتبار تقلیده الامور التی تخشی عواقبها بالهدی المعلق فی عنقه
ما یدل علی العقوبة فان عاقبة الهدی الذبح والهلاك فکانه
رحمه الله علق فی عنقه مایدل علی هلاکه فی آخر الامر والمعنی ان
الشعر والخدم لارباب المناصب قلدانی الامور المخوفة من عواقبها
وجعلاها کالقلادة فی عنقی کالهدی الذی یهدی الی بیت الله الحرام
للذبح دیو تفصیل ایدر (وفی البیت من البدیع التشبیه ومراعاة النظیر

* * تخمیس * *

* دوامی خدمت مخلوقه جانله تك وپو *
* قویوب خدایی در اهل جاهه ناصیه سو *
* بو ایکی معصیت اولدی بکا نشان دورو *
* اذ قلدانی ما یخشی عواقبه *
* کانی بهما هدی من النعم *

اطعت غی مفاعلن ی الصبا فاعلن فی الحالتی مستفعلن ن وما فعلن
حصلت ال مستفعلن لا علی ال فاعلن آثام وال مستفعلن ندم فعلن
(اطعت غی الصبا فی الحالتین وما) (حصلت الا علی الاثام والندم)
(بو بیتك لفظی خبردر معناسی ومفادی اظهار حزن وتحسردر (قوله

تعالى (انى وضعتها انثى) آيت كريمه سنده اولديغى كبيدر كذلك (بيت
(هواى مع الركب اليمانين مصعد) (جنيب وجسمان بمكة موثق)
دخى بوقبيلدندر حتى تركى اشعارده دخى وقوعى كثيردر (نظم)
(حدن زياد اولدى كناه) (دستم تهى روىم سياه) بيتى اظهار
انكسار درون وحسرت وحزن محلنده اولمغله شاعرك مرادى
ايتديكى معاصى يه ندامت كلوب متأثر وملول ومحزون ونادم
اولديغنى اظهاردر (قوله اطعت اطاعتدن فعل وفاعلدر اطاعت
امره امتثالدر قوله غى نصبله مفعوليدر صبايه مضافدر (شارح كردى
الاضافة بمعنى اللام اى الغى اللازم للصبا غالبا او بمعنى فى اى الغى
الذى فى حالة الصبى ديدى يعنى اضافت بمعنى اللامدر صبايه ملازم
اولان غى ياخود صباده اولان غى ديمكدر (بعض شراح الغى
الضلالة والصبا اما من الصبوة بمعنى الميل الى الجهل واما من
الصبا بفتح الصاد يقال صبى صباء مثل سمع سماعا اى لعب مع
الصبيان ديمش (شارح كردى دخى الغى الضلال وهو مصدر
غوى يقال يغوى غيا اذا ضل والصبا بكسر الصاد مصدر
يصبو صبا اى مال الى الجهل ديدى بومعنى اوزره ديمك اولوركه
حيفا ودردا كه ميل جهالت ضلالتنه اطاعت ايلدم ياخود
ميل جهالتده ضلالته اطاعت واتباع ايلدم ديمك اولور اما
صبا كلمه سنك معناى ثانيسى اوزره معنى بو وجهله دركه لاطائل
تحته اولان ملاعبهٔ صبيان ضلالتنه اطاعت وميل واتباع ايلدم
ديمكدر (شيخ هدايى عزيز قدس سره حضرتلرينك نطق
پاكيزه لرى اولان (قطعه (اكلادكى ربكى هى كندودن بيلمز كشى)
(حاضر ايكن خالقك اطرافه باقق يولميدر) (قوسوايى صدقله
كل حقه ايله اعتذار) (هر مرادى حق ويرر سن غيره باقق
يولميدر) مفهومنجه واقعا در والاى حقدن انحراف ايدوب
ارباب جاه واهل دنيادن اميد لطف مرحمت ايله انلرك مدايح
وثناسنده وخدمتلرنده اولمق ميل جهالتده ضلالته اطاعت وعبثه
اشتغال ايله ارتكاب درد ومشقت ومؤدئ حرمان وملالت
اولمغله حقا كه كذران ايدن عمر عزيزه جاى تأسف ومحل حزن

وتحسردر (فى الحالتين تثنيه در حالت جرى يا ايله در جار مجرور
اطعت فعلنه متعلقدر اطعت جمله سى استينافيه در ياخود بيت
سابقده اولان قلدانى فعلنك مفعول اولندن حالدر قد لفظى مقدردر
حالتيندن مراد حال اشتغال بالاشعار ايله حال اشتغال بالجد متدر
(قوله وما حصلت واو حاليه در ما نافيه در حصلت فعل وفاعلدر
جمله سى اطعت فعلنك فاعلندن حالدر (وما حصلت ديمك بعنى
برشى تحصيل ايتدم وبرشيئه نائل اوله مدم ديمكدر (نته كيم
بعض شراح يعنى ما حصلت شيئا من جهتهما ديمش بومعناى
مناسب حصلت فعلى صادك تشديدى ايله اولورسه در واكر
صادك تخفيفى ايله اولورسه ما حصلت على شئ ديمكدر (نته كيم
شارح شيخ زاده وما حصلت اما عطف اوحال يقال حصل
على كذا اذا بقى عليه وصار غاية امره ذلك فالمعنى ما بقيت منهما
على شئ الا على الاثام ديمش (شارح حنفى يقال وما حصلت الا
على هذا اى لم يبق فى يدى من حاصل عملى الا هذا الامر الحقير
ديمشدر (قوله الا على الاثام الا حرف استثنادر استثناء مفرغده
مستثناء منه محذوف اولوب مستثنى على حسب العوامل معرب
اولديغى قواعدى ماسبقده بالدفعات مرور ايلدى بومحلده دخى
مستثنى منه محذوف شيئا لفظيدر (على الاثام جار مجرور حصلت
فعلنه متعلقدر (شارح الاستثنا مفرغ اى ما حصلت على شئ
الا على الاثام ديمشدر (آثام اثمك جمعيدر اثم كناه معناسنه در
(قوله والندم آثام اوزرينه معطوفدر (شارح حنفى والندم مصدر ندم
والاسم منه الندامة وهى شدة الاسف على اصدار الفعل والتمنى
انه لم يفعله ابدا والمعنى اظهار التحسر والندامة على ما فاته من فوائد
العمر العزيز الذى لا عطية اشرف منه فانه مناط ما يتعلق بسعادة
الدارين والناظم رحمه الله لما كان فى عنوان شبابه مشغولا بهذين
العملين اعنى عمل الديوانى المشتمل لهما وفى آخر العمر انتبه من الغفلة
اظهر التحزن والندامة على ماضيعه من رأس ماله عبارتيله خلاصهٔ
معناى بيتى تقرير ايتمش (صاحب درة المضيئه كردى والمعنى انى
اطعت الضلالة والغواية فى حال الصباوة والفتوه فاشتغلت بالشعر

والخدم لاهل الدنيا فاحصلت على شئ الا على الآثام والندامة على الفعل والامر الذى كنت عليه ديمش (بعض شراح و حاصل المعنى اطعت الضلالة من الميل الى الجهل واتباع الهوى فى حالتى اشتغال الخدمة لارباب الدنيا والحال انى ماحصلت شيئامن جهتها الا الوقوع على المعاصى وعن الندامة والتحسر على ماوقعت فيه من المناهى ديمشدر (وفى البيت من البديع المقابلة بين الطاعة والغى و بين الاثام والندم ومراعات النظير بين الغى والصبا و الاثام

* * تخميس * *

*يازق كه قيمت انفاسى بلمدم حيفا *
كه مدح وخدمت آخرله عمرم اولدى هبا*
*بو آتش ايله يانوب ايكه يمى واويلا *
اطعت غى الصبا فى الحالتين وما
حصلت الاعلى الآثام و الندم

فياخسا مفاعلن رة نف فعلن س فى تجا مستفعلن رتها فعلن لم تشتر الد مستفعلن دين بالد فاعلن دنيا ولم مستفعلن تسم فعلن

(فياخسارة نفس فى تجارتها) (لم تشتر الدين بالدنيا ولم تسم)

قوله فيا فاتفريعيه در يا حرف ندادر اكر منادى مضاف اولسه منصوب اولمق قاعده سنه بناء خسارت لفظى منادى منصوبدر نفسه مضافدر خسارت اصل سرمايه دن ضرر ايدوب خسارت كورمكدر كه عند التجار مصيبت عظيمه در اكر سؤال اولنورسه خسارت مدعو اولوب نيجه منادى اولور (شارح كوردى مقام جوابده بو وجهله بيان و تقرير ايدر كه فالنداء ههنا للتعجب لان العرب اذا استعظموا شيئا ينادونه على سبيل التعجب اى ايها الخسارة تعال لينظر اليك اهل البصائر فهذا اوانك ليقضى منك العجب ديمشدر ياخود ندا كذلك تعجب ايچوندر منادى محذوفدر قوم لفظيدر خسارة لفظا منصوب محذوف انظروا فعلنك مفعوليدر تقدير كلام ياقوم انظروا خسارة نفسى وتعجبوا منه ديمك اوله (شارح مومى اليه وحاصله التعجب من خسارة النفس اى ماخسرها فى تجارتها

ديمش بو مقامده اولان فا تفريعيه اولديغى ذكرى سبقت ايلدى نته كيم (شارح مشار اليه بوكونه تقرير وتفصيل ايدركه (كما قال الفاء تفريع على اطعت جواب لشرط مقدر اى اذا كان هذا حالى وسؤالى فليتعجب ارباب البصيرة من تجارة نفسى الخاسرة ديمشدر واكر بيت سابقده اولان اطعت فعلنه تفريع اولدقده تقديرى اطعت ضلالة الصبا فيا خسارة نفسى تعال حتى يتعجبوا الناس بحالك ديمك اولسه بوصورتده حرف شرط وفعل شرط تقديرى ايله تكلفا نه حاجت قالماز نته كيم (شارح مصنفك بومعنايه ايما ايدر (حيث قال زاده فى حديث التحسر فنادى الخسارة تعجبا وتأسفا قائلا ياخسارة نفسى تعال فهذا اوانك ليتعجب منك المتعجبون (قوله نفس ماسبقده دخى تفصيل اولنمشدر كه نفس اوج معناده استعمال اولنور بومقامده روح معناسنه در نفسده اولان تنوين مضاف اليهدن عوضدر نفسى ديمكدر ياخود تحقير ايچوندر (نته كيم شارح مصنفك والتنوين للتحقير او للتكثير اى كل نفس فيدخل فيه نفسه ديمشدر قوله فى تجارتها جار مجرور خسارة كلمه سنه متعلقدر ها ضمير مبنى محلا مجرور مضاف اليهدر ضمير نفسه راجعدر تجارة لفظنك معناسى تبديل المال بالمال طلبا للربح والزيادة ايله بيان ايتمشدر فى تجارتها كلمه سى قرينه در كه (ناظم بومقامده نفسنى تاجره كندو ملاحظه سنده تشبيه ايتكله نفس كلمه سنده استعارۀ مكنيه قصد ايتمشدر شرى وسوم وخسارة كلمه لرى مشبه به اولان تاجرك ملايماتندن اولمغله استعاره بالكنايه ترشيح اولور نته كيم (شارح كر دينك تفصيلى كلور (لم تشتر الدين لم تشتر مزيداتدن فعل مضارعدر اصلى تشترو در واويا يه قلب اولنوب تشترى اولور حرف جازم كلمكله علامة للجزم ياساقط اولمشدر تحتنده فاعل ضميرى نفسه راجعدر اشترادندر كه اشترائمن ايله برشى المقدر الدين نصبله تشترى فعلنك مفعوليدر جمله سى محلا مجرور نفس لفظنك صفتيدر دين اسلام ماجاء به النبى عليه الصلاة والسلام من طرف الله ايله تعريف وتفصيلى بالدفعات مرور ايلدى (بالدنيا جار مجرور تشترى فعلنه متعلقدر بامقابله ايچوندر اكثريا متروكه داخل اولور ديمشلر (كما فى

قوله تعالى (اشتروا الضلالة بالهدى والعذاب بالمغفرة) مآلى ضلالتى اشترا ايلديلر هدايتى ترك ايلديلر ديمك اولور يا متروك اولان هدايته داخل اوله لكن بو مقامده عكسى واقع اولمشدر يعنى مقابله ايچون اولان (با نفسك ترك ايتديكى دنيا لفظنه داخل اولمشدر بو دخى جائزدر (دنيا ايله مراد جاه ومال و بيوت وعقار وسائر زخارف دنيويه دركه بياندن مستغنيدر (شارح شيخ زاده عليه الرحمه طريقت عليهٔ صوفيه مسلكنه ذاهب اولوب شيخانه بو وجهله نطق ايدركه والدنيا مايشغلك عن الحق (فقوله لم تشتر ما انقطعت بالكلية عما يشتغلها عن المطلوب والسالك مابقى شئ من وجوده الموهوم فهو ممن ابتلى باعظم الجرايم واكبر الذنوب (كما قيل وجودك ذنب لايقاس عليه ذنب اللهم خلصنا بجود وجودك عن توهم وجودنا (شارح مصنفك قوله لم تشتر الدين بالدنيا اى لم تستبدل ولم تؤخذ الدين على عوض الدنيا ولم تسم ديمشدر (ولم تسم قولى لم تشتر اوزرينه معطوفدر (لم تسم اصلنده تسوم در واو ساكن ميم دخى حرف جازم ايله ساكن اولمغله اجتماع ساكنين اولور اجتماع ساكنينى دفع ايچون واو حذف اولنوب لم تسم قالور سام يسوم سوما دندر سوم تركيده مبيعى شراء آلمغه طالب اولمغه ديرلر (لم تسم فعلنك تحتنده فاعل ضميرى نفسه راجعدر لم تسم فعلنك مفعولى محذوفدر لم تسمه تقديرندهدر مفعول ضميرى دين كلمهسنه راجعدر (ناظم عليه الرحمه لم تسم عبارتيله نفسك كمال خساسته اشارت ايدركه دنيايى ويروب دين مبينى اشترا ايتمك دكل شرايه طالب دخى اولمدى معناسيله نفسك دنيايه زياده ميل وافراط محبتنى بيان مراد اولور (شارح كردى بو بيتك تمام معناسنى ومآلنى بيان وتفصيلده ديمش كه (قوله ولم تسم اى لم تسمه ولم يتعرض لاخذه بل اخذت الدنيا وتركت الدين الذى تجوبه فى الاخرة فهى خاسرة فى ذلك خسرانا مبينا مع كونه ممكنا بوجود القدرة عليه والمراد بشراء الدين بالدنيا التقيد به والتعرض بطرق الخيرات واحياء السنة وابقاء الشريعة شبه النفس بتاجر خسر فى تجارته ووقع النقصان فى رأس ماله حيث لم يشتر ماهو

انفع له ولم يتعرض لشرائه بل اخذ ما فيه الخسران والنقصان فذكر النفس استعارة بالكناية وذكر التجارة تخييل للمكنية وذكر الشراء والسوم والخسارة ترشيح لها (بعض شراح خلاصهٔ معناده ديمش اى ياقوم انظروا الى خسارة نفسى الفاسدة فى معاملتها الكاسدة من اختيارها الدنيا الفانية على الدين القويم لم تشتر الملك الباقى بالثمن الغالى ولم تقصد الدين بترك الدنيا (محصول معناى بيت) اى عبرت بين اولان عقلا كسب وتجارتنده خسارت نفسه بر كره باقكده تعجب ايدك كه نفس دار محنت ودست فنا دركريبان اولان دنياى دنى يى ويروب مقابلهسنده موجب سعادت ابدى اولان دين مبينى اشترا ايتمدى بلكه اشترايه دخى طالب اولمدى زهى خذلان وزهى خسارت ديمك اوله (وفى البيت من البديع الاستعارة المرشحة ومراعاة النظير والمقابلة بين الدين والدنيا

* ** تخميس ** *

* بو كاركاه فناده متاع خير بقا *

* آلور مزاده ويروب نقد وقتنى عقلا *

* شراسى ممكن ايكن يوق بهاسنه حيفا *

* فيا خسارة نفس فى تجارتها *

* لم تشتر الدين بالدنيا ولم تسم *

ومن يبع مفاعلن آجلا فاعلن منه بعا مستفعلن جله فعلن

يبن له ال مفاعلن غبن فى فاعلن بيع وفى مستفعلن سلم فعلن

(ومن يبع آجلا منه بعاجله) (يبن له الغبن فى بيع وفى سلم)

(ومن يبع واو عاطفهدر جملهٔ شرطيه بيت سابق اوزرينه عطف ايچوندر (ياخود واو حاليهدر فعل محذوفك نفسه راجع فاعلندن حالدر (كما قال شارح كردى ومن مبتداء وما بعده من الشرط والجزاء خبره والجملة عطف على الجملة الاول اوالحال من فاعل الفعل المحذوف بقرينة البيت الاول والجملة حال منه اى باعث النفس الدين بالدنيا ومن يبع يحصل كيت وكيت ان يحصل له الغبن فى الخ (معلوم اوله كه من وما كلمهلرى اقسام كثيره اولوب كتب نحويهده جملهسى بر محلده مذكور اولمغله جمله اقسامنى احاطه وضبط متعسر اولمغين

كتب متعـددهدن جمع ايله بوكونه رسم وبيـان عاجزانه مبادرت مناسب كورلدى (اولاً من كلمه سى اسم موصول اولور كذلك اسم موصوف اولور كذلك استفهاميه اولور كذلك شرطيه اولور كلم مجازاتدن اولور بوصورتلرده من لفظى سكون اوزره مبنى اولوب اعتبار محلنه‌در (كما قال مولانا جامى من يكون موصولة نحو اكرمت من جاءك وموصوفة اما بمفرد نحو قال الشاعر (وكفى بنا فضلا على من غيرنا) (حب النبى محمد ايانا) او موصوفة بجملة نحو من جاءك اكرمته ويكون استفهامية نحو من غلامك وشرطية نحو من تضرب اضرب (قال فى المتوسط وانما بنى من وما شرطيتين واستفهاميتين لتضمنهما معنى الحرف وبنيا موصولتين وموصوفتين لاحتياجهما الى الصلة والصفة بواقسامى كمال ايضاح وبيان ايچون وبرقت دخى تفصيله اهتمام ومبادرت اولندى فاعلم ان كلمة من ار بعة اقسام (الاول موصولة وهى اسم نحو قوله تعالى (ومن الناس من يقول) فمن فى قوله من يقول موصولة والعائد الضمير المستتر (الثانى موصوفة بصفة تليها نحو مررت بمن معجب لك فمن موصوفة ومعجب بالكسر صفتها او موصوفة بجملة (الثالث استفهامية معلوم اوله كه اكر استفهاميه اولورسه اعرابى بو وجهله‌در يعنى ان كان بعد من الاستفهامية فعل غير مشتغل عنه بضميره يعنى كندويه راجع ضميردن خالى فعل اولورسه فهو منصوب بذلك الفعل نحو من ضربت وان كان قبله حرف جر فهو مجرور محلا او يكون قبله مضاف فهو كذلك مجرور محلا مضاف اليه نحو بمن مررت ونحو غلام من ضربت واما ان لم يكن كذلك اى ان لم يكن بعده فعل غير مشتغل عنه بضميره ولا حرف جر ولا مضاف فهو مرفوع محلا مبتدأ نحو من ضربته (الرابع شرطية فاعرابه ان كان بعده فعل غير مشتغل عنه فهو منصوب بذلك الفعل كما فى الاستفهامية فان كان قبله حرف جر او مضاف فهو مجرور بحرف الجر والاضافة نحو بمن تمرر امرر وغلام من تضرب اضربه واما ان لم يكن كذلك اى ان لم يكن بعده فعل غير مشتغل بضميره ولا قبله حرف جر ولا مضاف فهو مرفوع محلا مبتدأ نحو من يأتنى

فهو

فهو مكرم قال فى شرح قواعد الاعراب من يكون شرطية نحو قوله تعالى (من يعمل سوءا يجز به) من حرف شرط يعمل فعل شرط ويجز به جزاء شرط وهما مجزومان بمن اعلم ان من فى المجازات لا يكون الا مبتدأة غير واقع عليها العامل قبلها من غير ما ذكرنا بطلت المجازات وصارت بمعنى الذى ويكون موصولة نحو (ومن الناس من يقول) فمن موصولة والجملة الفعلية (وهى قوله تعالى يقول صلته والعائد الضمير المستتر (ايمدى بواقسامار بعه‌دن بومقامده اولان من كلمه سى شرطيه‌در سكون اوزره مبنى محلا مرفوع مبتدادر (يبع فعل مضارعه من كلمه سى داخل اولسه جزم ايدر يبع فعلك تحتنده فاعل ضميرى من كلمه سنه راجعدر جمله سى اعرابدن محلى يوق فعل شرطدر جزاء شرط مصراع ثانيده اولان بن جمله سيدر فعل شرط جزاء شرط جمله سى جمله شرطيه اعرابدن محلا مرفوع مبتدا اولان من كلمه سنك خبريدر مبتدا مع خبره جمله سى بيت اول اوزرينه معطوفدر ياخود واو حاليه‌در محذوفدن حال اولور (نته كيم شارح كرديدن نقل ايله تفصيلى آنفاذ كر اولنمشيدى يبع مبادلة مال بمال ايله تعريف اولنمشدر بومقامده بيع ايله مراد اقسام بيعدن اولان سلمدر آخر بيتده مصرحدر (آجلا يبع فعلنك مفعوليدر اجل ايله مراد آخرتدر (زيرا تأجيل تأخيردر آخرت دخى مؤخر اولديغندن اجل ايله تعبير اولنمشدر (شارح مصنفك سمى الآخرة اجلا لكونه من التأجيل وهو التأخير والآخرة مؤخرة من الدنيا ديمش (بنه جار مجرور اسم فاعل اولان آجل كلمه سنه متعلقدر من لام معناسنه‌در ضمير من كلمه سنه راجعدر (كما قال مصنفك يريد من يترك الآجل الذى له بالعاجل ديمش اجل كلمه سنده اولان تنوين مضاف اليه‌دن عوضدر آجله ديمكدر (بعاجله باحرف جردر بيع عدد ثمنه داخل اولور بعت هذا بعشرة دراهم ديرلر بومحلده دخى باثمن مقامنده اولوب كندودن دنيا مراد اولان عاجل لفظنه داخل اولمشدر جار مجرور يبع كلمه سنه متعلقدر (عاجل ايله مراد دنيادر زيرا عاجل اسم فاعلدر عجله‌دن سريع معناسنه‌در دنيانك نه مرتبه سريع الزوال اولديغى مجرب كائناتدر (شارح

كردی دنيـايه عاجل آخرته آجل اطلاقی كثرت استعمال ايله اسماء غالبه دن اولمشدر ديمش (عاجله كلمه سنده اولان ضمير دخی من لفظنه راجعدر مقصود آخرتی دنيا مقـابله سنده بيع ايدوب يعنی كيدروب دنيايی قبض ايدوب الان كيمسنه نك حالنی بياندر (يبن فعل مضـارعدر (له لام حرف جردر ها ضمير مبنی محلا مجروربين كلمه سنه متعلقدر ضمير كذلك من لفظنـه راجعدر ظهر معنـاسنه اولان بان بيـاندندر اصلی ييبين در يانك كسره سنی ماقبلنده ساكن اولان بايه ويرمكله يبين اولمشـدر بو مقامده من جازمه نك جزاسی اولمغـله علامة الجزم ياساقط اولوب يبن قالمشـدر يبع فعلنك دخی اعلالی بو وجه اوزره در (الغبن يبن كلمه سنك فاعليدر غبن فتح عين معجمـه وكسر باوسكون نون ايله يعده الدانمق معناسنه در ياخود مالده خسارت و ضرردر كه الدانمغه لازم كلور (ناظم عليه الرحمه (الغبن لفظی ايله يوم التغابن تعبيراولنان روز قيامته اشـارت ايدر (فی بيع جار مجروربين كلمه سنه متعلقدر (وفی سلم سينك ولامك فتحيله وميمك سكونی ايله در واو عاطفـه ايله فی بيع لفظنك عطف بيانيدر (نحـاة العطف البيان تابع توضيح متبوعـه ايله تعريف ايتمشلردر (سلم اقسام بيعدندر زيرا بيع درت قسمدر (اولكی بيع العين بالعين در كه مقايضه ديرلر (ايكنجی بيع الدين بالعين در كه سلم ديرلر (اوچنجی بيع العـين بالدين در مداينـه ديرلر (دردنجی بيع الثمن بالثمن در صرف ديرلر (سلم شو وجهله در كه بر كيمسنه باغچـه سنده حاصل اولهجـق شو قدر وقيـه فلان نوع ميوهٔ معينـه سنی بر وقت معهودده تسليم ايتمك اوزره مثلا يوز غروشـه زيده بيع وثمنی قبض ايلـه بوصورتده بيعه سلم ديرلر وقت معهود كلدكده اولمقدار ميوهٔ معينه يی زيده بيع مرقوم سببيله تسليمه اول كيمسه يه شرعا جبر اولنور اول ميوهٔ معينهٔ مرقومه يی ول كيمسه دن شرعا آلور بايع اول ميـوه دن خائب وخاسر قالور كذلك اقسام بيعدن اولان سـابق الذكر بيع وسلم سببيله يعنی آجـل نعم آخرتدر عاجل كه زخارف دنيويه در اشبو ثمن اجل مثابه سنده اولان زخارف دنيويه مقابله سنده زمان آتيده ملاقی اولنه جق فضائل ونعم آخرتی

بيع ايدوب كيدرمكده غـبن فاحش وخسران وخذلان اولديغی ظاهر ومتحققـدر (بيت) بقاسی اولميجق نائلی بومرحـله ده) (سه روزه دولت پادرركابی نيلرسن) مفاد نجه مالاعين رأت ولااذن سمعت بوقدر عطايای الهيه وسعادت ابديه يی دست فنادر كريبان اولان صور تاذوق وصفـا حقيقتـده عين محنت وجفا دنيـای دنی مقابله سنده بيع واضاعتده غبن فاحش وخسارات ابديه اولديغی (ناظم عليه الرحمه كوزل افاده وضمنا نصيح وپند قصدينه اشـارت ايدر سلمـده مبيع حالا حاضرده موجود اولميوب زمان آتيـده استصحاب ونائل اولهجق شی اولديغی كبی نعم اخرت دخی زمان آتيده ملاقی اولنه جق شی اولمغله فتی نازكـانه تشبيه لطيفدر (شارح شيخ زاده ای يحرز العاجل الفانی بترك الباقی وهذا من غاية سخافة العقل ونهاية خسارة النفس ديمشدر (شـارح مصنفك ای يأخذ العاجل وهو الدنيا ويترك الآجل وهو الآخرة فبيعه هذا مغبون وصفقة خاسرة ديدی (بو بيت مجرزادانك لطا ئفندندر كه بيت اولده استعـاره بالكنايه طريقه سيله مشبـه اولان نفسك مشبه بهی قلنان تاجرك بو بيتده مذكور بيع وغبن وسلم لفظلری ملايماتندن اولمغله استعاره بالكنايه يه ترشيح اولمشدر (شـارح كردی رحمه الله خلاصهٔ معنـاده ديمش كه واعلم ان هذا البيت من لوازم البيت السابق وهو ترشيح للاستعارة المكنية التی فی الاول كما ذكرنا والمعنی ومن يبع ثواب الآخرة الباقية المحققة بمنافع الدنيا العاجلة الفانيـة المزخرفة السريعة الزوال سيظهر له الخسارة والندامة فی ذلك البيع يوم التغابن قوله تعـالی (يوم لا ينفع مال ولا بنون الا من اتی الله بقلب سليم) قال صلی الله عليه وسلم من احب دنياه اضر بآخرته (محصول معنای عبارت بيت) اول كيمسه كه اخرتی دنياسی مقابله سنده بيع ايدوب كيدره اول كيمسه يه بيعنده وسلمنده غبن وضرر وخسران ظـاهر ومتبين اولور (يعنی اول كيمسه كه عمل وخير وثواب آخرتدن اعراض ايدوب حطام دنيايی ترجيح ولذائذ زخارف فانيه يه عمر نازنينی قصر واتلاف ايليه روز جزاده خسران وندامت اول كيمسه يه ظـاهر اولور ديمكـدر (وفی البيت

من البدیع الطباق بین الآجل والعاجل ورد العجز علی الصدر فی بع وبیع ومراعاة النظیر بین البیع والسلم والغبن

* * تخمیس * *

* متاع ملك بقادر باقلسه تاج شهی *
* صاتوب زخارف فانی یی کورمه روسیهی *
* کوزل نصیحت ایدردکلکل بو بیتی بهی *
* ومن یبع آجلا منه بعاجله *
* یبن له الغبن فی بیع وفی سلم *

ان آت ذن مستفعلن بانفا فاعلن عهدی بمن مستفعلن تقض فعلن من النبی مفاعلن ی ولا فعلن حبلی بمن مستفعلن صرم فعلن (ان آت ذنبا فا عهدی بمنتقض) (من النبی ولا حبلی بمنصرم) (ناظم علیه الرحمه ذنوب عمر مضی فی الشعر الخ بیتندن بو محله کلنجه کذران ایدن ابیات سابقه‌ده کندو حال زارینی بیان ضمننده خسارت نفسله ارتکاب ایلدیکی معاصی واثامی ذکر ایدوب (قطعه)

حددن فزون اولدی کناه * دستم تهی رویم سیاه
کچدی عمر یوق بر عمل * کارم ینه طول امل

منظوقنجه زمین ندامت ومعذرته روی ضراعت وابتهالی وضع ایدوب اساس عهد ایمانه معصیتله خلل کلمیه جکنه اعتمادا توسل ایلدیکی دامن شفاعتدن امید وار عفو وسلامت اولدیغنی بو مقامده افاده مراد ایدوب بیورر که (ان آت ذنبا ان حرف شرطدر (آت فعل مضارع نفس متکلمدر اتیتدن اتیان کتورمك وایشله‌مك معناسنه‌در (شراح (من آتیت کذا اذا فعلته دیمشلر آت اصلنده ائتی ایدی کلمه‌ده همزه تان جمع اولمغله همزهٔ ثانیه جنس حرکه ماقبلهایه قلب اولنمق قاعده‌سنه بناء همزهٔ ثانیه الفه قلب اولنمغله آتی اولدی بعد الالف بعده حرف جازم کلمکله آخرندن یا ساقط اولدی (آت قالدی فعل وفاعلدر (ذنبا مفعولیدر (آت جمله‌سی فعل شرطدر (ذنبا کلمه‌سنده تنوین تفخیم ایچوندر ذنب عظیم دیمکدر (شارح حنفی وقوع النکرة فی سیاق الشرط کوقوعها فی سیاق النفی مفید للعموم ای ان آت کل ذنب عظیم

دیمکدر دیمش (فا فا جزائیه‌در (زیرا شرطك جزاسی جملهٔ اسمیه اولورسه فا ایله اولمق واجبدر (ما نافیه‌در (عهدی تقدیرا منصوب مانك اسمیدر (بمنتقض با زائده‌در (منتقض مجروردر (با زائده بر محله متعلق اولماز (منتقض محلا مرفوع مانك خبریدر (ما جمله‌سی جزاء شرطدر حرف شرط جمله‌سی ابتدائیه‌در (بعض شراح والجملة الشرطیة مستأنفة استدراك لدفع توهم الیأس بسبب الذنوب دیمش عهدی کلمه‌سی مصدردر بو محلده فاعلنه مضاف اولمق احتمالی وار کذلك مصدر مفعولنه مضاف اولمق احتمالی وار اکر مصدر فاعلنه مضاف اولورسه بنم عهد ایمانم والتزام ملت اسلام ایلدیکم دیمکدر (کما قال شیخ زاده المراد من العهد التزامه التوحید والدین والعقاید الحقة وتبعیته واکر مصدر مفعولنه مضاف اولورسه پیغمبر علیه الصلاة والسلامك بکا عهدی ووعدی دیمك اولور (وکما قال ویجوز ان یکون المراد من قوله عهدی النبی بی وهو الوعد الذی جاء فی التسمیة بمحمد (ایمدی بیت آتیه‌یه مقدمه وتوطئه‌در (قال شارح کردی والعهد مصدر مضاف الی الفاعل ای عهدی النبی او مضاف الی المفعول ای عهدی النبی علیه السلام ای والمراد بالعهد الایمان به علیه السلام وبما جاء به من عند الله من التوحید والشرایع وتصدیقه بها (شارح مصنفك یرید الناظم ان الذنوب وان کانت کبیرة والاثام وان کانت عظیمة الا انی لا اکون منقطع الرجاء ولان العهد الذی جری بینی وبین ذلك الحضرة هو عهد الدین والاسلام والتزام الملة والتوحید علی التمام ویجوز ان یراد بالعهد العهد النبی علیه السلام مع امته المسماه باسمه ای وعده الذی وعده لامته علی مانقل عن ابن عباس رضی الله عنهما من انه اذا کان یوم القیمة نادی مناد الالیقم من اسمه محمد لیدخل الجنة کرامة لمحمد صلی الله علیه وسلم یرشدك الیه البیت الاخیر دیمشدر (معلوم اوله که اشبو عهد کلمه‌سنده استعارهٔ بالکنایه وار در که مهالك ظاهریه‌دن تخلیص وسلامته اخراج ایتمکده ومتفرقاتی بربرینه ربط ایتمکده ناظم کندو نفسنده عهدی حبله تشبیه ایلدی عهد مشبه حبل مشبه به اولدی مشبه به اولان حبلك لازمی

وملايمى اولان نقضى مشبه اولان عهده اثبات ايلدى قرينهٔ
استعاره اولدى زيرا نقض اصل لغتده بوزمق وحبلى چوزمك
معناسنه اولمغله قرينه دركه عهد حبله تشبيه اولنمشدر (ايمدى
تشبيه مضمر فى النفس تحقق ايدوب خطيب مذهبى اوزره استعاره
بالكنايه اولور منتقض كلمه سى تخييل اولورنته كيم استعاره عصامنده
كشافدن نقل ايله مثال (لا تنقضوا بعهد الله آيت كريمه سيدر (من
النبى جار مجرورمنتقض كلمه سنه متعلقدر (ولاحبلى واو عاطفه در
لا نفى جنس ايچون اولان لادر حبلى تقديرا منصوب اسميدر (بمنصرم
جار مجرور دركذلك با زائده در منصرم محلا مرفوع لانك خبريدر
جمله سى فاعهدى اوزرينه معطوفدر ياخود لا كلمه سى نفى سابق
تأكيد ايچوندر زائده اولمغله حبلى مبتدا منصرم خبر اولوب جمله سى
كذلك ماقبلنه معطوف اولور منصرم منقطع معناسنه در حبل
لفظنده استعارهٔ مصرحه واردر يعنى ناظم (بيت) مراد مقصد عالم
اميدگاه امم) (ملاذ روز ندم ملتجاى يوم خلود) وسيلهٔ عظمى
سلطان الانبيا عليه افضل التحيات افنديمزه اولان نسبت وارتباط
قلبيه سنى عميق مهالك ظاهريه يه دوشنلره وسيلهٔ اخراج وسلامت
اولان حبله تشبيه ايلدى لفظ مشبه به اولان حبلى ذكر ايلدى
صاحب سعادت افنديمزه اولان ارتباط قلبنى مراد ايلدى مقام
قرينه سندن ماعدا من النبى لفظى قرينه دركه حبلدن مراد
ارتباط قلب وتعلق معنويدر زيرا حقيقتده حبلك پيغمبر
عليه الصلاة والسلامه تعلق وانقطاعى مراد اولمديغى ظاهردر
انصرام وانقطاع حبلك ملايمى ولازمى اولمغله ترشيح اولور زيرا
مشبه بهك ملايميدر بو مصرعده اولان استعارهٔ مصرحه ده
ناظم) حبل كلمه سنى مشبه ايدوب مصراع اولده اولان استعاره
بالكنايه ده عهد كلمه سنى نفسنده حبله تشبيه ايدوب كذلك حبلى
مشبه به ملاحظه سيله حقا كه اظهار ظرافت لطائف ايتمشدر
اشبو مصراع اولده ومصراع ثانيده اولان استعاره لرى (شارح
كردى بو وجهله تفصيل ايدركه شبه الناظم فى المصرع الاول
العهد اى الايمان بالحبل المتصل بالشئ استعارة بالكناية واثبت لها

الانتقاض تخييلا ثم صرح بالمشبه به فى قوله ولاحبلى بمنصرم
استعارة مصرحة واثبت لها الانصرام ترشيحا والمعنى ان فعلت
ذنبا عظيما فعهدى بمنتقض من النبى عليه السلام ولا رجائى
بمنقطع منه عليه الصلاة والسلام فارجو شفاعته يوم القيامة
وعفو الحق تعالى بالندامة (محصول معناى عبارت بيت) اكر بن
ذنوب عظيمه ايله مذنب ايسه م دخى يعنى نقدر جرايم بيشمار ايله
مجرم ايسه م دخى نبى محترم افنديمزدن اولان عهدم يعنى عرض
اولنان ايمان وتصديقم نه منتقض ونه منكسردر ونه طرف رسالت
پناهه اولان علاقهٔ استمداد ونسبت محترمم منقطعدر ديمك اوله

* * تخميس عربيه * *

* رفضت رأيى فما امرى بمعترض *
* على المضيق ولا بسطى بمنقبض *
* احرزت منه الحمى من غير منتهض *
* ان آت ذنبا فما عهدى بمنتقض *
* من النبى ولاحبلى بمنصرم *

فان لى مفاعلن ذمة فاعلن منه بتس مفتعلن ميتى فعلن
محمدا مفاعلن وهواو فاعلن فى الخلق بالذ مستفعلن ذمم فعلن
(فان لى ذمة منه بتسميتى) (محمدا وهو اوفى الخلق بالذمم)
(فان لى فا عاطفهٔ تعليليه در ياخود مجرد عطف ايچوندر تفصيلى
بو وجهله دركه بيت سابقده اولان عهدى كلمه سى فاعلنه مضاف
اولوب بنم عهد ايمان وتصديقم ديمك مراد اولورسه بو محلده اولان
فا مجرد عطف ايچون اولور اكر عهدى كلمه سى مفعولنه مضاف
اولوب پيغمبر عليه الصلاة والسلامك محمد اسميله تسميه اولنانلرك
دخول جنت اولملرينى عهد والتزاملرى معناسى مراد اولورسه
فا تفسيريه اولور (شارح شيخ زاده دخى فا تفسيريه دردي‌مش ظاهر
اولان تفسيريه اولمقدر (كما قال والمراد من العهد التزامه التوحيد
ويجوز ان يكون المراد عهد النبى بى وهو الوعد الذى جاء
فى التسمية بمحمد فيكون الفاء فى قوله فان للتفسير وعلى الاول بمجرد
العطف (قوله ان حروف مشبهه دندر (لى لام حرف جردر ياء متكلم

محلا مجرور كائنا كلمه سنه متعلق اولوب ان لفظنك اسمى اوزرينه مقدم خبريدر (ذمة نصبله ان نك اسميدر جملهسى بيت سابقك علتيدر ياخود مجرد بيت مشروح بلا تعليل بيت سابقه معطوفدر يا جملهٔ تفسيريهدر ذمت عهد معناسنهدر (نته كيم اهل جزيه اولان كفرهيه اهل ذمت ديرلر زيرا انلر اطاعته وجزيهلرينى ادايه تعهد ايتمشلر بومقامده عهد لفظى امان معناسنهدر ديمشلر (كما قال شيخ زاده الذمة الامان ومنه اهل الذمة اى اهل الامان بقبول الجزية والذمة وقد يطلق على العهد (منه جار مجرور كائن كلمهسنه متعلق اولوب ذمت لفظنك صفتيدر ضمير سرور كائنات عليه الصلاة والسلامه راجعدر (بتسميتى باحرف جردر تسميه مجروردر ذمت كلمهسنه متعلقدر تسميه مصدردر مفعول اولنه مضافدر فاعلى متروكدر تقديرى بتسمية الله اياى ياخود بتسميتى الابوين تقديرندهدر (محمدا مفعول ثانيسيدر لفظ محمد صيغهٔ مبالغهدندر (شارح فخر الدين محمد اسم مفعول من الحمد اى محمود مرة بعد اخرى فان صيغته للمبالغة ديدى (وان قولى الحمد ميمك ضمى وحانك فتحى وميم ثانينك فتحى وتشديدى ايله خصال حميدهسى چوق اولان كيمسه ديمش (وهو واو حاليهدر هو ضمير منفصل مبنى محلا مرفوع مبتدأدر (اوفى تقديرا مرفوع مبتدانك خبريدر جملهسى منه كلمهسنده اولان ضميردن حالدر اوفى وفادن اسم تفضيلدر (شارح كردى وفى بالعهد واوفى به اى قضى حقه (شارح مصنفك يقال وفى بعهده راعى مقتضاه وفى بعهده انجز ديمشلر (الخلق مضاف اليهدر خلق اصل لغتده مصدردر عرفده مخلوق معناسنده مستعملدر (بالذمم جار مجرور اوفى كلمهسنه متعلقدر يعنى حال بوكه اول پيغمبر ذيشان خلقك عهدنده وفا ايدنلرينك اوفاسى واكمليدر ديمك اولور (كما قال شارح كردى اى النبى اوفى الخلق بالعهود وقضاء الحقوق فمن توسل اليه بعهد من العهود اوبذمة من الذمم بطريق صحيح فقد نجى من العذاب بشفاعته صلى الله عليه وسلم ديمش (شارح حنفى بيت اولى شرح و بياندن صكره بو بيتك خلاصهٔ معناسنده ديمش كه

ثم الناظم رحمه الله اكد قواعد رجائه وشيد بنيان اماله بمايشيد ذلك الرجاء والامل ولو تعرت من مصالح العمل وهو انه ساعده التوفيق الازلى والعناية الربانى بانه وافق اسمه عليه الصلاة والسلام فانه بذلك حل فى جوار لايصل اليه يد الخذلان كما نطقت به الاحاديث الصحيحة فمنها ماروى عنه صلى الله عليه وسلم انه قال (اتينى جبريل عليه السلام فقال يا محمد ان الله يقرأ عليك السلام ويقول لك عزتى وجلالى لا اعذب من سمى باسمك بالنار (خلاصهٔ معناده شارح كردى ديمشدر كه (ومعنى البيت فانى وان فعلت الذنوب لكن لا اقطع رجائى من رحمة الرحمن لان لى ذمة وعهدا من نبيه محمد عليه الصلاة والسلام وهو كونى سمياله ومسمى باسمه الشريف محمد وهذه التسمية عهد وامان لى من جانبه وهو اوفى الخلق بالعهد والامانات ورد فى الحديث انى شفيع لكل محمد يوم القيمة (محصول معناى عبارت بيت) محمد عربى يعنى سيد الثقلين خديو هر دوسرا فخر نوع انسانى اول ملاذ امت عليه اكمل التحيت افنديمزه اولان حبل تعلق و نسبتم واميدم منقطع دكلدر (زيرا محمد اسميله تسميه اولنديغم سببيله دخول جنت ايله بنم ايچون پيغمبر عليه الصلاة والسلامدن عهد و امان واردر حال بوكه اول پيغمبر صادق الوعد الامين عليه الصلاة والسلام وفاء عهد وامانده خلقك اوفى واكمليدر ديمك اوله

* * تخميس * *

* كناهم ايلدى سدانتسابه هر جهتى *

* نه اكلدك بو فقيره مدارم حمتى *

* آررسن اى دل مجرم اكر مناسبتى *

* فان لى ذمة منه بتسميتى *

* محمدا وهو اوفى الخلق بالذمم *

ان لم يكن مستفعلن فى معا فاعلن دى اخذا مستفعلن يدى فعلن فضلا وال مستفعلن لا فقل فاعلن بازالة ال مستفعلن قدم فعلن (ان لم يكن فى معادى آخذا يدى) (فضلا والا فقل بازالة القدم) (قوله ان لم يكن ان حرف شرطدر لم يكن فعل مضارع مخاطبدر

مجزومدر افعال ناقصه دندر یصیر معناسنه در تحتنده مستتر ضمیر
اسمیدر سرور کائنات علیه الصلاة والسلامه راجعدر جمله سی
فعل شرطدر (فی معاد جار مجرور لم یکن فعلنه متعلقدر یاء متکلمه
مضافدر معاد اسم زمان واسم مکان اولمق احتمالدر مراد یوم
قیامتدر یاخود عرصه گاه حشردر که جمله نك عود ورجوعی
اول دیوان کبریایه در (معادك تفصیلی ابیات سابقه دن (من المعاد
وعن عاد وعن ارم) مصرعنده کذار ایتمشدر (آخذا لفظا منصوب
لم یکن فعلنك خبریدر اخذدن اسم فاعلدر (با ایله تعدی
ایتمشدر که یدی کلمه سنده اولان (با در حرف جردر جار مجرور آخذا
کلمه سنه متعلقدر (ید لفظی یاء متکلمه مضافدر (بو مقامده آخذ
ید عبارتی (بیت) گروه عجزو قصورك شفیع وسلطانی) (عصات
امتك داور جهانبانی) یعنی اول مددرس افتادگان امت علیه
اشرف التحیت افندیمزك امداد شفاعتندن کنایه در دیمشلر (قوله
فضلا لفظی اخذا کلمه سنك (ید لفظنه نسبتندن تمییزدر یعنی
اول سلطان ذیشان علیه الصلاة والسلام الم الحق وامداد شفاعت
ایتمك بنم استحقاقم وایاقتم ایله دکلدر بلکه فضلا وکرما دردیمك
مراد ایدر (قوله والافقل الاصلنده ان لادر ان کلمه سی لاء نافیه ده
ادغام اولنمشدر (ان کلمه سی بو محلده مجرد شرط سابق تأکید
ایچوندر (فقل کلمه سنده فا جزائیه در قل فعل امردر مع فاعله
جمله سی بیتك اولنده اولان حرف شرطك جزاسیدر جملهٔ
شرطیه بیت سابقی بیان وتفسیردر (والا کلمه سنده تفصیل
بو وجهله درکه، واو عاطفه در الا اصلنده ان لا اولمغله حرف
شرطدر بیتك اولنده اولان ان لم یکن فعلی مجرد تأکید
ایچون کلمشدر یوخسه فعل شرط وجزایی مقتضی اولان حرف
شرط دکلدر دیمشلر (پس مجرد شرط مقدمی تأکید ایچون
اولمغله شرط مقدمی مجرد تأکید اولور شرط مقدمك فعل شرطی
معناسیله تقدیر اولنوب (والا ای وان لم یکن آخذ ایدی دیمك
ایله معنی ویریلور شرط مقدمی تأکید اولدیغی ظاهردر جزایه دخی
محتاج اولمغله فقل کلمه سی بیان اولندیغی اوزره شرط اولك

جزاسیدر ظاهر اولان بو وجهله اولمقدر (شارح شیخ زاده دخی
بو معنای تأکیدی ترجیح ایتمشدر (بعض شراح تکلف ایدوب
الا کلمه سنده مقدر فعل شرط وجزاء شرط تقدیراتی ایله معناسنه
ذاهب اولمشلردر (لکن سهولت واختصار مطلوب اولمغله والا
مجرد شرط سابقی تأکید اولمق اوزره اعرابنده تکلفات ایله
تعبیردن اهون ومختاردر (شارح فاضل شیخ زاده نك مختاری دخی
بودر (کما قال یحتمل وجها آخر وهو ان یکون قوله والا تکرار
للشرط السابق ویکون لمجرد تأکید الشرط فقط لمزید تقرر
الغرض المذکور بکلمة ان لان هذا الغرض مستبعد عنده لقوة
حسن ظنه بالنبی الشفیع الرحیم صلی الله علیه وسلم فعلی هذا
لا یحتاج الی الجوابین لکون الشرط واحدا وهذا الوجه الطف
من الوجوه (اکثر شراح والا فقل عبارتنده الا کلمه سی مصراع
اولده اولان ان لم یکن شرطنی انجق تأکید ایچون کلمشدر
کندو معناسنه دکلدر دیدکلرینك سببی بودرکه نفیدن استثنا
اثباتی مفید اولور اثباتدن استثنا نفی مفیددر دیدکلری قاعدهٔ
مقرره اوزره بو مقامده والا فقل نفیدن استثنا اولمغله اثباتی مفید
اولدقده مصراع اولده کی استثنا بو صورتده ان لم یکن نفیدن
استثنا اولوب ان تکن فی معادی اخذا بیدی دیمك معناسنه اثباتی
مفید اولمغله فقل یازلة القدم کلامی خطاء فاحش اولور زیرا
پیغمبر علیه الصلاة والسلام افندیمز یدنی اخذ ایلدیکی یعنی
شفاعت ایلدیکی کیسه نك آیغی سورجمك حاشا متصور دکلدر
(قوله یازلة القدم نداء تعجبیدر ناظم کندونك سوء حالنه واحوال
دکرکوننه تعجب ایچون زلة القدم کلمه سنی منادی ایلدی تقدیری
یازلة القدم تعال یتعجب منك المتعجبون دیمکدر یاخود منادی
محذوفدر زله کلمه سی محذوف انظروا فعلنك مفعولیدر تقدیری
یاقوم انظروا زلة القدم دیمك اولور زله ترکیبده سورجمك در
فارسیده لغزیدن معناسنه در زلة القدم ایق سورجمك دیمکدر
لکن عرفده مهالکه وقوع معناسنده مستعملدر حتی بعض تلف
وهلاکه مؤدی اوله جق امر مخاطره یه مزالق اقدام دیرلر (قاموس

الزلة بفتح الزاء المعجمة اسم من زل يزل زلا وزلة من باب ضرب وعلم اى زلق فى الطين دیمشدر زله کلمه سی القدم لفظنه مضافدر قدم رجلدر جملهٔ ندائیه اولان یازلة القدم جمله سی محلا منصوب فقل قولنك مفعولیدر قل فعلی جمله سی حرف شرط اولك جزاسی اولدیغی سابقا بیان اولنمشیدی (شارح فاضل قاضی عضد علیه الرحمه ابتداء بیتده مذکور اولان ان کلمه سنده اولان معنای لطیفی بو وجهله ملاحظه بیورمش که (کما قال اتی الناظم بان فى الشرط الاول ایذانا بان الکلام جار على سبیل الفرض کما یفرض المحالات فان بحر کرمه وسحاب جوده صلى الله علیه وسلم اوفى واکمل امطارا من ان یتوهم فیه مثل هذه التوهمات الا على سبیل الفرض والتقدیر وفى الثانى للمشاکلة والا لحسن الظن بالنبى الکریم یقتضى الاتیان باذا (شارح کردی معنای بیتده دیمشدر که والمعنى ان لم یکن صلى الله علیه وسلم اخذا بیدى یوم القیمة بسبب هذه الذمة الکائنة لى عنده فقل یازلة القدم عن الصراط المستقیم فى نار الجحیم وان کان اخذا بیدى بسببها فیا سرور البال وحسن المآل (شارح حنفی والمعنى انه لما اظهر انه لا وسیلة فى النجاة من مهاوى الهلاك الا شفاعة النبى علیه السلام حقق حصول ما امله واستدل على وقوع ما رجاه بانه ان لم تأخذ ید عنایته التى قد شملت جمیع من استعان به کان جدیرا ان یتعجب من شانه قائلا یا قوم انظر الى زلة القدم دیمش

* * مخمس * *

جمیع امتك اولدك معین ومعتمدی
فناد کان مهالك امیدایدرمددی

حمایت ایله بوالغزیده پای جرم بدی
ان لم یکن فى معادی آخذا بیدی
فضلا والا فقل یازلة القدم

حاشاه ان مستفعلن یحرم الر فاعلن راجی مکا مستفعلن رمه فعلن
او یرجع ال مستفعلن جارمن فاعلن هغیر مح مفاعلن ترم فعلن
*حاشاه ان یحرم الراجی مکارمه * او یرجع الجار منه غیر محترم *

(قوله حاشاه اشبو حاشا کلمه سنده ایکی احتمال واردر (اولکی حرف جر اولوب مابعدی مستثنى اولمق اوزره مجرور اولمق نحو جاءنى القوم حاشا زید (احتمال ثانی فعل اولوب مابعدنده مذکور اولان منصوب مفعولی اولمقدر (کما قال ملا جامی حاشا لاستثناء مابعدها عما قبلها فاذا جررت بها مابعدها یکون حرفا جارة نحو جاء فى القوم حاشا زید واذا نصبت یکون فعلا دیمش کذلك استثنا بحثنده والمستثنى مجرور بعد حاشا لکونها حرف جر واجاز بعض النحاة على ان حاشا فعل متعد فاعله مضمر ومعناه تبرئة المستثنى عما نسبت الى المستثنى منه نحو ضربت القوم عمروا حاشا زیدا اى برأه ونزهه عن ضرب عمرو دیمشدر (معلوم اوله که حاشا حرف اولدقده البته مابعدنی جر ایدر وبهر حال حرف اولدقده استثنا ایچون اولور اگر مابعدنی اضافت ایله جر ایدرسه حاشا بر محله متعلق اولماز واگر حرف جاره اولمق اوزره جر ایدرسه جار مجرور اولوب بر فعله متعلق اولور یاخود فعل اولور (نته کیم تفصیلی کلور خلاصهٔ اعراب بودر (بو مقامده حرف جر اولمق احتمالی (شارح کردی بو وجهله بیان ایتمشکه حاشا اما حرف جر او فعل ماض وعلى کلا التقدیرین معناه التنزیه والتبرئة ولاستثناء فان کان حرفا فالضمیر مجرور بها متعلق بقوله لم یکن او غیر متعلق بشئ کما قالوا والضمیر عائد الى النبى صلى الله علیه وسلم لکن بو مقامده حرف جر اولمق ملایم دکلدر بلکه فعل اولمق انسبدر حاشا تبرئة معناسنه در (شارح مصنفك علیه الرحمه فحاشا کلمة تنزیه وهو ههنا فعل کضربه والضمیر مفعوله راجع الى النبى علیه الصلاة والسلام دیمش یعنى ضرب فعلنده ضمیر مستتر که فاعل ضمیریدر مقامه مناسب ملاحظه اولنان ذاته راجعدر کذلك ضربه ده اولان ضمیر بارز ضرب فعلنك مفعولیدر مضروب اولان شخصه راجعدر (ایمدی بو مثال اوزره بو مقامده دخی حاشا فعلنك فاعل ضمیری بو مقامه مناسب اولان لفظهٔ جلاله راجعدر ضمیر بارز که مفعول ضمیریدر سرور کائنات علیه الصلاة والسلامه راجعدر معناسی باری تعالى اول پیغمبر ذیشانی منزه ومبرا ایدر جارنی محروم ایتمکدن (نته کیم شراح

تقديری برء الله الرسول عن ان يحرم الخ ديمك اولور (شراح والضمير
فی حاشا علی الدوام ان يكون مستترا ديمشلردر (اشبو فاعل ضميرينك
مرجعنده (شارح كردی برقاچ احتمالی دخی تجويز ايتمشدر كما قال
وفاعله راجع الی الناظم علی طريق الالتفات ای انا حاشه صلی الله
عليه وسلم عن حرمانی مكارمه اوالی كل يتأتی منه التنزيه الجملة
مستأنفة لدفع توهم اليأس مما مضی من الابيات ديمش حاشانك
مآل معناسنده (شارح شيخ زاده فرض الناظم اولا بكلمة ان ثم
قال حاشاه مبالغة فی تنزه ذاته عن الحرمان ديمشدر (بعض شراح
حاشا معا ذالله معناسنه در ديمش (قوله ان يحرم ان مصدريه در
يحرم فعل مضارعدر حرم حريما وحرمانا كلور ضرب وعلم بابندندر
حرم منع معناسنه در ايكی مفعوله تعدی ايدر تحتنده فاعل ضميری
سلطان انبيا عليه الصلاة والسلامه راجعدر (الراجی سكون يا ايله در
قاعده نصب يا ايله اولمق ايدی رأيت القاضی كبی لكن اعط القوس
باريها قبيلندندر محلا منصوب يحرم فعلنك مفعول اوليدر جمله سی
تأويل مصدرده منصوبدر حاشا فعلنك مفعوليدر حاشاه ان يحرم
الجار تقديرنده در (قوله مكارمه يحرم فعلنك مفعول ثانيسيدر ضميره
مضافدر مكارم نصب ميم ايله در ضمه ايله اولان مكرمه لفظنك جمعيدر
(شراح المكرمة الصفة المرضية الفائض نفعها علی الغير ايله
تعريف ايتمشلردر (شارح حنفی بو وجهله تفصيل ايدر كه ان حاشا اسم
منتصب انتصاب المصدر الواقع بدلا من الفعل وهو مثل سقيا ورعيا
وحاشا الله بالاضافة فهو مثل سبحان الله هذا والظاهر ان الناظم
انما استعمله فعلا لانه جعل ان يحرم فی محل الرفع علی انه فاعله ويحرم
بفتح الياء معلوما من حرمه مثل ضربه يضربه من احرم يحرمه فالراجی
مفعول اول ومكارمه مفعوله الثانی وبضم الياء مبنيا للمفعول فالراجی
علی انه قائم مقام الفاعل (قوله او يرجع او حرف عاطفه در يرجع فعل
مضارع منصوبدر الجار فاعليدر جمله سی يحرم اوزرينه معطوفدر
شارح شيخ زاده الجار الملاصق او القريب بيته الی يدينك ويطلق علی
من استجار بواحد يقال انه جاره ديمشدر (قوله منه من حرف جر (ها
ضمير مبنی محلا مجرور من ايله جار مجرور يرجع كلمه سنه متعلقدر

ضميره

ضميره مضافدر (غير نصب ايله در فاعل اولان الجار كلمه سندن حالدر
(محترم مضاف اليهدر محترم اسم مفعولدر احترامدندر توقير
واكرام معناسنه در (شارح كردی خلاصهٔ معناده ديمش والمعنی
حاشاه من قدرة الجليل ان يحرم الراجی الذليل كرمه الجزيل او يرجع
الجار من جواره المنيع وجنابه الرفيع محروما من نواله الوسيع بعض
شراح ای انزه رسول الله من ان يجعل من يرجو لطفه وكرمه
محروما عن ملاطفته ديمشدر (وبعض شارح حاصل المعنی انزه
النبی صلی الله عليه وسلم من ان يمنع الراجی شفاعته او يرد المستجير
منه بغير احترام لانه معدن الكرامات ومنبع الاحترامات ديدی
(محصول معنای عبارت بيت) اول سلطان الانبياء پيغمبر كريم
الشان عليه الصلاة والسلامك الطاف جزيله ومكارم جليله سی
دركاه رحمت پناهدن رجامند اولان ضعفايی حاشا كه محروم ايده
(ياخود جوار سعادتنه التجا ايدوب استجاره ايدنلری بلا حرمت
ولا اعتبار خائب وخاسر رجوع ايتدوره يعنی رجامندانی محروم
ايتمك واستجاره ايدنلری خائب وخاسردر كهندن رجوع
ايتدرمكدن جناب حقانی منزه وتبرئه ايلدی اويله پيغمبر
عالی مقامدر ديمك اوله (وفی البيت من البديع جناس الاشتقاق بين
يحرم ومحترم وجناس القلب بين الراجی والجار

* * تخميس * *

* كشاده دركه لطف وشفاعتی همه سو *
* يد نيازيمی كسمم او بابدن سرمو *
* جهانه رحمت ايكن اول حبيب معجزه كو *
* حاشاه ان يحرم الراجی مكارمه *
* او يرجع الجار منه غير محترم *

ومنذ ال مفاعلن زمت اف فاعلن كاری مدا مستفعلن يحه فعلن
وجدته مفاعلن لخلا فعلن صی خير مل مستفعلن تزم فعلن
(ومنذ الزمت افكاری مدايحه) (وجدته لخلاصی خير ملتزم)
(ومنذ الزمت (واو استينافيه در (مذ ومنذ زمان ماضی ده ابتداء
زمان ايچوندر انته كيم من مكانده ابتداء غايت ايچوندر منذ حرف جر

اولور (نحو ما رأيته منذ يوم الجمعة ديمك يوم جمعه ابتداسندن
برو كورمدم ديمكدر لكن كورممك يعنى فعل عدم رؤيت الى الان
ممتد اولديغنى دخى مفيددر (كما قال ملا جامى مذ ومنذ لابتداء الزمان
الماضى كما اذا قلت سافرت من البلد منذ سنة كذا او ما رأيت
فلانا مذ سنة كذا بشرط ان يكون هذه السنة ماضية فمعناه ان
مبدأ مسافرتى او عدم رؤيتى كان هذه السنة و امتد الى الآن
مثال مزبور ما رأيته منذ يوم الجمعة تركيبنك بوصورتده اعرابى منذ
حرف جردر يوم مجروردر رأيت فعلنه متعلقدر (كما قال الشارح
الكردى منذ حرف جر بمعنى من الابتدائية وكما هى ظرف اولوب
فى معناسنده اولور جمله مدت معناسنه اولوب زمان حاضره
مخصوص اولور (كما قال جامى وهما للظرفية من غير اعتبار
معنى الابتداء والزمان الحاضر الذى اعتبر به حاضرا فالمراد ان
جميع زمان الفعل هو ذلك الزمان الحاضر نحو ما رأيته منذ شهر
اى جميع زمان انتفاء رؤيتى هو هذا الشهر بو مقامده
منذ كلمه سى جمله مدت معناسنه اسمدر تقديرا مرفوع
مبتدادر (الزمت فعلنك جمله سنه مضافدر و جدت جمله سى
مبتدانك خبريدر جمله سى ابتدائيه در (ياخود منذ وجدت فعلنك
ظرفيدر (قال شارح شيخ زاده والعامل فى منذ ههنا (قوله وجدته
ان جعل مفعول فيه والافتداء اى جميع المدة التى الزمت افكارى
(وقال المصنف منذ مبتدأ بمعنى جميع المدة التى الزمت افكارى مدايحه
فيها وخبره جملة وجدت والعائد محذوف اى فيه ديمشلر (كما قال الحنفى
والتقدير ههنا جميع المدة التى الزمت افكارى مدايحه وجدته فيه
خير ملتزم بخلاصى هذا على تقدير جعله مبتدأ وعلى تقدير ان يجعل
مفعولا فيه فالتقدير وجدته فى جميع المدة لخلاصى خير ملتزم (شارح
كردى منذ ههنا ظرف لوجدت مضاف الى جملة الزمت ديدى (قوله
الزمت افعال بابندن بن لازم قلدم و الزام ايلدم ديمكدر (بعض
شراح بن ملازم قلدم ديمكدر ديمش (الزمت نفس متكلم وحده در
فعل وفاعلدر جمله سى منذ كلمه سنك مضاف اليهيدر لزوم منطقى مراد
اولورسه امتناع انفكاك معناسنه اولمغله ديمكدر كه بن فوت طبع

وافكاريمى مدايح سلطان كائناته ملازم ومداوم قيلدم امتناع
انفكاك ايله ديمك اولور يعنى افكارى اول سلطان ذيشانك
مدايحندن قطعا دور ومنفك اولميوب دائما من غير انفكاك مدايح
رسول الله صلى الله عليه وسلمده اولديغنى (ناظم عليه الرحمه بيان
وافاده مراد ايدر الزمت فعلى ايكى مفعوله تعدى ايتمكله قوله افكارى
تقديرا منصوب الزمت فعلنك مفعول اوليدر (شارح مصنفك
والزمته الشئ يتعدى الى المفعولين اى جعلته لازماله يريد جعلت
لازمت المدايح ذاك الحضرة ديمشدر (افكار فكرك جمعيدر فكر
لغتده تأمل معناسنه در اهل منطق بر امر مجهولى بيلمك ايچون
ذهنده اولان معلوماتى ترتيبدر ديديلر (شيخ زاده الفكر استعمال
القوة العاقلة لاستحضار ما ليس بحاضر ايله تعريف ايدر (مدايحه
قولى الزمت فعلنك مفعول ثانيسيدر ضميره مضافدر ضمير ممدوح
خدا عليه الصلاة والسلامه راجعدر (مدايح مديحه نك جمعيدر
مديحه مابه المدح اولان شيئه ديرلر (قاموسده المديح والمديحة
ما يمدح به والجمع المدايح ديمش (ناظم مدايحى قوليله اول سلطان
انبيانك مدايح جليله سنده انشاد ايلديكى زاده طبعى ونتايج
افكارى اولان نظم قصائد وسائر جمله آثارينى مراد ايدر المرمايه
المدحدر (وجدته فعل وفاعلدر ضمير متصل محلا منصوب مفعول
اوليدر ضمير سرور عالم صلى الله عليه وسلمه راجعدر وجدته ديمك
(بيت) (امان هول قيامت ضمان رأفت وجود) (اميد روز ندم
ملجاى يوم خلود) اول پيغمبر ذيشان عليه الصلاة والسلامى
يوم جزاده مهالكدن خلاصمه متكفل بولدم ديمكدر (لخلاصى
لام فى معناسنه حرف جردر جار مجرور وجدت كلمه سنه متعلقدر
(خلاص نجاتدر خلاصى مصدرينك مفعولى تعميم ايچون حذف
اولنمشدر اى لخلاصى عن كل مكروه ومهالك تقديرنده در يعنى
وقد يحذف المفعول ليذهب ذهن السامع لكل امر مناسب
للمفعولية قاعده سيله هرحال پريشانمده وجميع اضطرابمده خلاص
ونجاتمه متكفل بولدم ديمك ايچون محذوفدر (خير لفظى وجدت
فعلنك مفعول ثانيسيدر (ملتزم لفظنه مضافدر ملتزم كسر زا ايله

اسم فاعلدر التزامدندر التزام تكفل معناسنەدر (شارح كردى يقال الزمته الشئ فالتزمه اى جعلته كفيلا له واوجبه على نفسه ديمش (شارح شيخ زاده التزم تكفل واوجب على نفسه ديدى بو محلده ملتزمك خيرلوسى ديمكدن مراد لوعد الملتزمون واحدا فواحدا فهو خير منهم ديمكدر ديمشلر (شارح كردى منذ كلمەسنك ابتداء غايت فى الزمان ايچون اولديغى ارادە ايله بو كونه تقرير ايدركه وفى البيت نوع من المبالغة لانه يفيد انه صلى الله عليه وسلم تكفل بخلاصه فى اول المدة قبل اتمام المدح واوجب على نفسه خلاصه من الوقوع فى المهالك وهذا غاية كرم الخلق ونهاية الرأفة على الخلق والمعنى وجدت النبى صلى الله عليه وسلم وصادفته خير ملتزم لخلاصى من المهالك من الوقت الذى الزمت افكارى مدايحه فى ذلك الوقت ديمشدر (بعض شراح خلاصهٔ معناده ديمش وتعلق هذا البيت بما قبله انه اذا امدحه النبى صلى الله عليه وسلم والمادح يرجو الجائزة فحين الزم افكار مدايحه وجده لخلاصه من النيران خير ملتزم لانه حاشاه ان يحرم الراجى مكارمه (وبعض شراح وحاصل المعنى حين توجهت الى النبى صلى الله عليه وسلم بصرف افكارى فى انشاد مدايحه باخلاص النية تكفل لى وقام بتخليصى من كل شدة وبلية ديمشدر (محصول معناى عبارت بيت) مدايح سلطان انبيا عليه الصلاة والسلامه افكارمى امتناع انفكاك ايله لازم قلديغم زماندن برو يعنى مدح رسول اللهده بو مقوله نظم قصائد واشعار انشادينه مباشرت ايدوب ذكر وفكريمى مدايح عليەسنده امتناع انفكاك ايله حصر ايدلدن برو هر حال اضطرابمده وهر مهالكمده اول پيغمبر ذيشانى خلاص ونجاتم ايچون خير ملتزم بولدم خلاصه افكاريمى مدايحنه بن التزام ايلدم انى دخى جميع ثقلت واضطرابمده خلاصمى التزام ايلمش بولدم يعنى بنى خلاص وتخليص آنك التزامنده بولدم ديمك اولور

* * تخميس * *

نه دم كه محنت دنيا فقيره ايتدى غلو

* تو جهمله آجلدى مغالقم همه سو*

نيجه اولام اوشهك مدحتنده غفلتجو

* ومنذ الزمت افكارى مدايحه *

* وجدته لخلاصى خير ملتزم *

ولن يفو مفاعلن ت الغنى فاعلن منه يدا مفتعلن تربت فعلن ان الحيا مستفعلن ينبت ال فاعلن ازهار فى ال مستفعلن اكم فعلن

(ولن يفوت الغنى منه يدا تربت) (ان الحيا ينبت الازهار فى الاكم)

(معلوم اوله كه بحر بسيطك حشونده مطوى مفتعلن كلمك قاعدەدر اكا بناء مصراع اولاده منه يدا عبارتى مفتعلن وزننده كلمشدر (قوله ولن يفوت واو عاطفەدر لن ناصب فعل مضارع اولان نفى استقبال ايچوندر (يفوت فعل مضارع منصوبدر زوال وضياع معناسنه اولان فوتدندر (الغنى تقديرا مرفوع فاعليدر البته غنى فوت وزائل اولماز ديمكدر (منه جار مجرور مقدر كائن كلمەسنه متعلق اولوب غنانك صفتيدر (ضمير فخر عالم صلى الله عليه وسلمه راجعدر غنى غينك كسريله فقرك ضديدر كثرت مال وثروت ويسار معناسنەدر بعضا غنى غيره محتاج اولمقدر ديدى (شارح كردى والمراد بالغنى ههنا الظفر بالمقصود والخلاص من المكروه فى الدارين بشفاعته عليه السلام فيعم الدنيوى والاخروى ديمشدر (شارح شيخ زاده المراد من الغنى العناية منه والشفاعة التى يغنى من الاعمال ديدى (يدا تزع خافضبت اوزره منصوبدر عن يد ديمكدر ديمشلر (فاضل شيخ زاده وكبار شراح ذكر جزء ارادهٔ كل قبيلندندر يد ايله مراد اجزاء متصله سندن اولديغى ذات انساندر ديمشلر (شارح مصنفك زيدك عمامه وساير اجزاء غير متصله سنه قياس ايدوب بى وجه اعتراض ايلمش (تربت فعل ماضى در تحتنده فاعل ضميرى يده راجعدر تربت جمله سى يدك صفتيدر (تربت فقير اولدى ديمكدر (قاموسده ترب كفرح يترب يفرح ترباكثر ترابه وصار فى يده التراب وخسر وافتقر ديمشدر آيت كريمەده (او مسكينا ذا متربة) وارد اولمشدر خلاصه فقير ومحتاج ومفلس اعمال حسنات اولنلردن غناى صورى ومعنوى طرف رسالت پناهدن منقطع وزائل دكلدر دائما واصلدر ديمك

مألنده‌در (قوله ان الحيا ان حروف مشبهه‌دندر حيا تقديرا منصوب
اسميدر حيا مطر معناسنه‌در (باران رحمت احياى ارض ايتديكنه
بناء حيا ديمشلر (ينبت فعل مضارعدر تحتنده فاعل ضميرى حيا
كلمه‌سنه راجعدر جمله‌سى ان لفظنك خبريدر (ينبت انباتدندر
انبات بتورمكدر يعنى ارضدن نباتاتى اخراجدر (الازهار ينبت فعلنك
مفعوليدر زهرك جمعيدر چيچكلر معناسنه‌در انباتى مطره نسبت مجاز
عقليدر كه حقيقتده انبات خلاق ذو الجلاله اسناد اولنور (مطولده
مذكور انبت الربيع البقل قبيلندن اسناده مجازدر يعنى فعلى ماهو
له سندن غيره اسناددر زيرا انبات فعلنك ما هو له‌سى بارى تعالى‌در
مطر اسباب عاديه‌دندر (قوله فى الاكم جار مجرور ينبت فعلنه متعلقدر
اكم لفظى طلبة وزننده اولان اكمة كلمه‌سنك جمعيدر (اكمه‌يى شراح
وهى ما ارتفع من الارض وغلظ ديو تفسير ايتمشلر (يعنى يوكسك
يرده نابت اولان ازهارى دخى مطر انبات ايدرديمك اولور (ناظم
رحمه الله ازهارى بو قيد ايله تقييد ايلديكنك وجهنى (شارح كردى
بو وجهله بيان ايتمش كه الاكم جمع اكمة ويجمع على الآكام وخص
الاكم بالذكر لعموم المطر مع انها لعلوها مظنة عدم النبات لعدم
ثبات الماء عليها فكما لم يفت المطر الانبات فى الاكم لم يفت الغنى
من النبى عليه السلام يدا لا يظن غناءها ولا يستحق له فكيف هو
اهل له (شارح فخر الدين مآل معناى بيتده ديمشكه يعنى من تشبث
باذيال مدايح النبى صلى الله عليه وسلم عاد فقره الى الغنى وعسره
الى اليسر الم تر ان المطر ينبت الازهار فى الاكم (و بعض شراح
حاصل المعنى لا يفوت غنى النبى صلى الله عليه وسلم ونفعه عن يد
احد من المحتاجين بل يصل الى جميع الايدى المفتقرة كما ان المطر
ينبت لازهار فى الارض المرتفعة والجبال العالية مع بعدها من الماء
كذلك النبى صلى الله عليه وسلم يصل نفعه الى جميع المحتاجين
لانه ارسل رحمة للعالمين ديمش (شارح كردى فى هذا البيت اثبت له
صلى الله عليه وسلم وصف جالب النفع كما اثبت له فى البيت الاول
دفع الضرر عمن يلتجاء اليه والمعنى عم غنى شفاعته ورحمة رأفته
كل احد فى الدنيا والآخرة كالمطر المنبت لانواع النباتات فى الاراضى

المختلفة والاماكن المرتفعة ديمشدر (محصول معناى عبارت بيت)
صفر اليد يعنى فقير اولانلردن اول پيغمبر كريم الشان عليه الصلاة
والسلامدن ظهورات امداد سببيله غنا اصلا زائل ومنفك اولماز
(نته كيم مطر يوكسك يرلرده اولان ازهارى دخى انبات ايدر)
يعنى كرك فقر واحتياج دنيويه ايله معسر وتهى دست اولان
ضعفادن وكرك مفلس اعمال حسنات اولان اهل معصيتدن
اول خازن كنجينهٔ رحمت الهى حبيب محترم طرفندن ظهورات
جليله غناى دنيويه واخرويه زائل و منفك دكلدر (نته كيم
مطرك فيض احسانى جمله‌يه سارى اولمغله يوكسك يرلرده
نابت اولوب مياهك قلت سريانى بناء قبول نمادن ظاهرا
نقصانى اولان ازهارى دخى انبات ايدر ديمكدر (وفى البيت
من البديع الطباق بين الغنى وتربت والمجاز ومراعات النظير
والتذييل فان المصرع الثانى دليل وذيل للاول

* * تخميس * *

* قدومى امته غيث عنايت رحمت *
* انكله نشو ونما بولدى كلشن ثروت *
* انكله ايلدى تحصيل برك بارامت *
* ولن يفوت الغنى منه يدا تربت *
* ان الحيا ينبت الازهار فى الاكم *

ولم ارد مفاعلن زهرة الد فاعلن دنيا التى مستفعلن قطفت فعلن
يدا زهى مفاعلن ربما فاعلن اتى على مستفعلن هرم فعلن
(ولم ارد زهرة الدنيا التى قطفت) (يدا زهير بما اثنى على هرم)
(بيت سابقده غنى مطلق ذكر اولنوب زخارف فانيه اولان غناى
دنيويه مراد اولمق احتمالى اولمغله بو بيت ايله اول احتمالى كندودن
دفع ايچون ناظم عليه الرحمه (ولم ارد زهرة الخ) ديمشدر ولم اردواو
حاليه‌در (لم ارد فعل مضارع مجزوم نفس متكلمدر فعل وفاعلدر
اراده‌دندر كه اراده قصد وميل وطلب معناسنه‌در جمله‌سى جملهٔ
حاليه‌در ارد فعلنك فاعلندن حال اولور ياخود واو عاطفه‌در
(زهرة زانك فتحى وهانك سكونى ايله‌در (شارح كردى وهى نور

الشجر وزهرة الدنيا حسنها وبهجتها دیمش (زهرة‌ارد فعلنك
مفعولیدر دنیا تقدیرا مجرور مضاف الیهیدر اضافت بیانیه‌در ای الزهرة
التی هی الدنیا دیمکدر دیمشلر لکن ظاهر اولان اضافت بو مقامده لامیه
اولمقدر (زهره چونکه چیچك معناسنه‌در زهرهٔ دنیا ایله مراد
دینار و درهم مقوله‌سی مشتهیات ولذائذ فانیه‌در که ظاهرده چیچك کبی
لطیف لکن حقیقتده مورث دردسر وسریعا مشرف زبول
وفنادر زهره لفظی مشبه به اولوب مشبه اولان مشتهیات فانیه‌ده
استعارهٔ مصرحه اولدیغنده (قطفت یدا زهیر الی آخره مصراع
ثانی قرینه‌سیدر (التی اسم موصولدر (قطفت فعل ماضی مؤنثدر
(یدا اصلنده یدان ایدی زهیره لفظنه اضافت ایله نون ساقط
اولمشدر (یدا دست معناسنه اولان یدك تثنیه‌سیدر حالت رفعی
الف ایله‌در مؤنث سماعیدر (قطفت فعلنك فاعلیدر (قطفت
جمله‌سی اسم موصولك صله‌سیدر موصوله عائد ضمیر محذوفدر
(قطفتها تقدیرنده‌در اسم موصول مع صلته (زهره کلمه‌سنك
صفتیدر (یدادن مراد زهیرك شخصی وذاتیدر یعنی کندودر
بوخسه (یدانی دکلدر مجاز عقلیدر یعنی قطفت فعلنی فاعل
حقیقیسنك غیری‌یه اسناددر که اصل زهرهٔ دنیا اولان صلهٔ دینار
وعطیه‌یی دوشوروب اخذ ایدن زهیردر اقتطافی ذاتنه نسبت
ایتیوب یدینه نسبت فعلی سببنه اسناد قبیلندن مجاز عقلی اولور
ومجاز عقلینك قسم ثانیسندن اولور زیرا مجاز عقلی درت قسمدر
(کما قال السعد التفتازانی فی المطول واقسام المجاز العقلی اربعة
لان طرفیه وهما المسند الیه والمسند اما حقیقیان نحو انبت الربیع
البقل او مجازیان نحو احیی الارض شباب الزمان فان المراد باحیاء
الارض تهیج القوی النامیة فیها ونضارتها بانواع النباتات والاحیاء
فی الحقیقة اعطاء الحیاة وهی صفة تقتضی الحس والحرکة والبدن
والروح وکذا المراد بشباب الزمان ازدیاد قوتها النامیة وهی فی الحقیقة
عبارة عن کون الانسان فی زمان تکون حرارته الغریزیة قویة
مشتعلة واعلم ان الاسناد المجازی لایخرج الطرف عما هو علیه بل حاله
کحال سائر الالفاظ المستعملة فی انه اما حقیقة او مجاز ایمدی

بومقامده

بومقامده (یدا زهیر قطفت عبارتنده مسند الیه اولان یدا لفظنك
معنای حقیقیسی جارحهٔ معروفه‌در لکن مجازا انسان متشخص
اولان زهیرده استعمال اولنمشدر کذلك مسند اولان (قطفت
کلمه‌سنك معنای حقیقیسی میوه وازهاری دوشورمکدر بو محلده
معنای مجازی اولان مشتهیات دنیویه‌دن دینار ودرهم مقوله‌سنی
اخذ ایتمکده یعنی المقده استعمال اولنمغله قطفت کلمه‌سی دخی معنای
مجازیسنده استعمال اولنمشدر کذلك (قطفت فعلی ماهوله‌سی
اولان ذات زهیره اسناد اولنیوب ماهوله‌سنك غیری اولان (یدا
لفظنه اسنادده مجاز اولان مجاز عقلی دخی تحقق ایدر پس بو صورتده
مجاز عقلینك طرفینی مجاز اولمش اولور زهیر لفظی صیغهٔ تصغیر
ایله زمان جاهلیت شعراسندن باب کعبهٔ مکرمه‌یه تعلیق اشعار ایدن
اصحاب سبعهٔ معلقه‌دندر که محضا معجزهٔ باهره اولان آیات بیناتدن
قوله تعالی * وقیل یاارض ابلعی ماءك ویاسماء الخ آیت کریمه‌سی
نازل اولدقده نهایت رتبهٔ بلاغتنه شعرای مسفورون انکشت بردهان
حیرت اولوب جمله‌سی پشت دست عجزی زمین اعتراف ومعذرته
وضع ایتمکله باب کعبهٔ مکرمه‌دن اشعار معلقه‌یی رفع واسقاط ایدوب
ورای جدار حجابده هر بری متواری وکتنام اولدیلر (قوله بما اتی با حرف
جردر سببیه‌در یا استعانت ایچوندر (ما موصوله‌در (اتی افعال
بابندن فعل ماضیدر تحتنده فاعل ضمیری زهیره راجعدر جمله‌سی
ماء موصولك صله‌سیدر ماء موصوله عائد ضمیر محذوفدر (اتی به
تقدیرنده‌در ماء موصول مع صلته باء جاره ایله محلا مجرور قطفت
فعلنه متعلقدر (اتی ثنا ندر مدح معناسنه‌در (قوله علی هرم جار مجرور
(اتی فعلنه متعلقدر (هرم بکسر الراء بذل وسخا ایله معروف
بلکه اجود ملوك عربدن هرم بن سناندر (شارح شیخ زاده
هرم بفتح الهاء هو هرم بن سنان کان من اجود ملوك العرب وازهیر
مدایح واشعار فی حقه ووصل منه الیه صلات وخلع کثیرة
خارجة عن العادة دیمشدر حتی (شارح کردی ومن مدایح
له (شعر) قف بالدیار التی لم یعفها القدم) (بلی وغیرها الارباح
والدیم) (ان البخیل ملوم حیث کان ولا) (کن الجواد علی علاته

الهرم) قوله على علاته معناه على كل حال ديمش (شارح مصنفك معناى بيتى يريد الناظم رحمه الله انى وان كنت طالبا من ذالك الحضرة صلة المدائح الا انى لم اطلب ما يتعلق بالمقاصد الدنيوية كما طلب زهير تلك عن هرم بن سنان حين يأتى بمدائحه اليه ديو تقريرايدر (قال الشارح فخر الدين يعنى لا اريد بمدائح النبى صلى الله عليه وسلم زينة الدنيا التى كانت مطمح نظر زهير بمدائحه لهرم بل اريد بها مرضات الرب المتعال والوصول الى مقام الاخيار الابرار (وقال بعض شراح وحاصل المعنى لم ارد من النبى صلى الله عليه وسلم مستلذات الدنيا ومنافعها التى اخذها زهير من هرم عوضا عن مدحه له انما اردت بمدايحى للنبى صلى الله عليه وسلم شفاعته فى الاخرة (محصول معناى عبارت بيت) شاعر زهيرك ملوك عربدن هرمى كه ابن سنانى مدح وثناسيله نائل اولديغى يعنى صلهٔ زخارف دنيايى قصد وطلب ايتم يعنى مدح سلطان كائناده بو قصيده يى انشادم مال وجاه وسائر منافع دنيويه اميديله دكلدر بلكه (شعر) چو سن سن دردمندانه مددكار) (قومه بو دردمند زارى ناچار (سزاى لطفك اولسون ناظم زار (شفاعت يا رسول الله شفاعت) منطوقنجه اميد شفاعت ايله نيازنامهٔ عاجزانه مدر ديمك مراديدر (ومن البديع جناس الاشتقاق بين زهر وزهير ومراعات النظير بين زهرة وقطفت

* ❊ تخميس ❊ *

* اوپادشاهمه نه خدم هديهٔ مدحت *

* بو برك سبزه بن ايتدم جعاله جرأت *

* اولورسه همتمر اكر انتسابيدر دولت *

* ولم ارد زهرة الدنيا التى قطفت *

(يدا زهير بما اثنى على هرم)

يا اكرم ال مستفعلن خلق ما فاعلن لى من الوم مستفعلن ذه فعلن سوك عن مفاعلن دحلو فعلن ل الحادث ال مستفعلن عمم فعلن (يا اكرم الخلق مالى من الوذبه) سوك عند حلول الحادث العمم) ناظم عليه الرحمه بو مقامده غيبتدن خطابه التفات ايتمشدر شو

التفاتك وجهى بيانده (شارح شيخ زاده ديمش كه التفت من الغيبة الى الخطاب كما فى اياك نعبد لان السؤال فى الخطاب ادعى الى الاجابة من الغيبة (شارح مصنفك رحمه الله بيضاوينك فاتحه شريفه تفسيرنده اولان تحقيقات معنويه سنه قياسا بوكونه تفصيل ايدركه هذا التفات من الغيبة المسلوكة السابقة الى الخطاب له والاقبال اليه ووجه ذلك انه لما ذكر الحقيق بالثناء وتقرب اليه بانواع الخشوع والدعاء عن قلب حاضر ووجد من نفسه محركا للاقبال عليه والتكلم لديه وكلما اجرى عليه صفة من تلك الصفات العظام قوى ذلك المحرك الى ان يؤل الامر الى خاتمة الصفات وهى انه من تشبث باذيال مدحه عاد فقره الى الغنا وانقلب عسره الى اليسر لان نفعه عام كالحيا فح صار ذلك المحرك لكمال قوته سببا للاقبال على ذلك الحقيق بالثناء والخطاب لديه والدعاء كما فى قوله تعالى (اياك نعبد واياك نستعين) قوله يا اكرم يا حرف ندادر اكرم مناداى مضاف اولمغله منصوبدر اكرم كرمدن اسم تفضيلدر كرم صفة المرضية الفائزة نفعها على الغير ايله تعريف اولنمشدر (خلق مصدردر مخلوق معناسنده مستعملدر (حرف تعريف استغراق ايچون اولمغله جميع مخلوقات ديمك اولور (مالى ما ليس معناسنه نفى ايچوندر مذهب مختارده مبتدا وخبره داخل اولور (لى ده لام حرف جردر ياسكون اوزره مبنى محلا مجروردر جار مع المجرور كائن محذوفنه متعلق محلا مرفوع مقدم خبردر (من موصوله در (الوذ فعل مضارع نفس متكلمدر لاذ يلوذدن مشتقدر صغنمق معناسنه در فعل وفاعلدر جمله سى من موصولك صله سيدر (به جار مجرور الوذ فعلنه متعلقدر ضمير من موصوله راجعدر من موصول مع صلته جمله سى مؤخر مبتدادر مبتدا مع خبره جمله سى جواب ندادر جملهٔ ندائيهٔ استينافيهٔ دعائيه در ديديلر (سوى اسميدر غير معناسنه در تقديرا مرفوع من موصولدن بدلدر (كاف خطابه مضافدر (عند الوذ فعلنك ظرفيدر حلول لفظنه مضافدر حلول نزول معناسنه در يعنى بر محله كلوب اينوب نزول ايتمكدر (حلول لفظى الحادث كلمه سنه مضافدر مصدرك

فاعلنه اضافتی قبیلندندر (الحادث دن مراد معدوم ایکن وجوده
کلوب ظهور ایدن شیدر ;العمم حادثک صفتیدر عینک ومیم
اولانک فتحه سیله شمول تام معناسنه در (شراح یقال عمم ای شمله
والحادث العام التام هو الموت دیمشلر واقعا موتک عموم و شمولی
قوله تعالی (کل نفس ذائقة الموت) آیت کریمه سندن مستفاددر
وحادث عالم اولان موتک انسان ضعیفه نزول وورودنده پیغمبر علیه
الصلاة والسلامه التجا واستمداد دن غیریدن چاره جوی سلامت
اولمق محال اولدیغنه ایما ایدر (شارح درة المضیئه کردی رحمه الله
خلاصه معناده بوکونه تقریر ایدرکه والمعنی یا اکرم الاولین
والاخرین علی الله تعالی مالی احد التجاء الیه والوذ به غیرک عند
حلول الموت ونزول الشدائد فانه محل الخوف والفزع لانه آخر
منازل الدنیا واول منازل الاخرة شارح فخر الدین دیمش که یعنی
التجاء الیک یا اکرم الخلق علی الخالق عند حلول الموت وآخر
المهاجرة عن الدنیا واول النزول الی منازل الاخرة والعقبی
فانه مظنة انتزاع الایمان من کید الشیطان (محصول
معنای عبارت بیت) ای جمیع مخلوقاتک اکرم کریمی اولان پیغمبر
جلیل الشان حادث عام الشمول اولان موت کلوب نزول وحلول
ایلدیکی وقتده بنم ایچون سندن غیری ملاذ وملجأ یوقدر یعنی
مخاطرۀ هلاک ابدیه ومهلکۀ عظیمه اولان یوم انتقال مظنۀ نزع
ایمان اولمغله تسلط شیطان لعیندن پناهم وصغنه جق یرم
انجق سنسک دیمک مراد در

*** تخمیس ***

* پناه وملجأم اولدی تحیرو ولهی *
* قپوکدن ایلمیه رد بو کینه روسیهی *
* کوکل قیوب کیمه کتسون بو باب پادشهی *
* یا اکرم الخلق مالی من الوذ به *
(سواک عند حلول الحادث العمم)

ولن یضی مفاعلن ق رسو فعلن ل الله جا مستفعلن هک بی فعلن
اذ الکری مفاعلن م تجل فعلن لا باسم من مستفعلن تقم فعلن

(ولن یضیق رسول الله جاهک بی) (اذ الکریم تجلی باسم منتقم)
(واو بیت اولده اولان (مالی من الوذ به اوزرینه یضیق جملهسنی
عطف ایچوندر (لن یضیق لن کلمهسی تأکید نفی استقبال
ایچوندر (یضیق فعل مضارعدر لن ایله منصوبدر ضیق وسعتک
خلافیدر مضایقه و یرمز دیمکدر (رسول الله منادای مضافدر حرف
نداسی حذف اولنمشدر یا رسول الله دیمکدر جملۀ ندائیه یضیق
فعلی ایله یضیقک فاعلی اولان (جاه لفظی بیننده دخول ایتمشدر جاه
منصب رفیع وقدر ومنزلت عالی معناسنه در (کاف خطابه
مضافدر ضمیر خطاب سید کائنات علیه الصلاة والسلامه در بیت
اولده صاحب سعادت علیه الصلاة والسلامه (یا اکرم الخلق
عنوانی ایله ندا وابتهال ایلدی بو بیتده ندایی تکرار ایدوب
(یا رسول الله وصفیله ندا وتضرع عنک اطافتی (شارح کردی
بو وجهله بیان ایدرکه کرر ندائه علیه السلام بصفة غیر الاول
تأکیدا لرجائه واستلذاذا بذکر اسمائه دیمشدر رسول کلمهسی لفظۀ
جلاله مضافدر کلمۀ بی بنم ایله دیمکدر با حرف جردر یاء متکلم مبنی
محلا مجروردر (شارح کردی یضیق فعلنه متعلقدر تقدیری لن یضیق
بسبب شفاعتی یوم القیمة دیمکدر دیمش لکن جار مجرور مقدر شفاعتی
کلمهسنه متعلق اولق ربط معناده دخی مناسب اولور اکرچه جار
مجرورک متعلقی مقدر اولورسه افعال عامه دن اولمق شرطدر
زیرا مقدر اولان معین ومعلوم اولمغه محتاجدر پس معلوم اولمق
افعال عامه دن اولورایسه در دیمشلر لکن کثرت قرائن سببیله
بو محلده شفاعتی کلمهسی افعال عامه حکمنده درکه قرائندن
معلوم وظاهردر تقدیری (یا رسول الله بکا شفاعتک ایله قدر وجاه
منزلتکه مضایقه کلمز دیمک اولور (اذ الکریم اذ کلمهسنک تفصیلی
ابیات سابقهدن (اذ قلدانی ما یخشی عواقبه)بیتنده کذار ایتمشدر
بو محلده اذ سکون اوزره مبنی محلا منصوب یضیق فعلنک ظرفیدر
یاخود مقدر شفاعتی کلمهسنک ظرفیدر (الکریم لفظا مرفوع
مبتدادر صفت مشبهه دندر موصوفی محذوف (الله الکریم
دیمکدر لفظ کریم اسماء الهیه دندر بعضیلر معناه المفضل الذی یعطی

بغير وسيلة ولا مسئلة ايله تعريف ايتمش (تجلى تفعل بابندن فعل ماضيدر اى ظهر وانكشف ايله تفسير ايتمشلر تجلى فعلنك فاعلى تحتنده ضمير كريمه راجعدر جمله سى مبتدانك خبريدر مبتدا مع خبره جمله سى محلا مجرور اذ كلمه سنك مضاف اليهيدر (باسم جار مجرور تجلى فعلنه متعلقدر اسمدن مراد اسماء اللهدن اولان اسم منتقمدر كه صفات فعليه دندر اسم كلمه سنك مضاف اليهيدر اسمك منتقمه اضافتى بيانيه در منتقم اولان اسم ايله ديمكدر (نته كيم بسم اللهده اولان اضافته بيانيه ديمشلردر (منتقم انتقامدن اسم فاعلدر (شارح كردى والمنتقم من الانتقام بمعنى المعذب والمعاقب اسم من اسماء الله تعالى والمراد بتجلى الكريم باسم المنتقم ظهور آثار الانتقام من ذات موصوفة بالكرم (كتب ربكم على نفسه الرحمة فيتجلى الحق فى المحشر لفضل العباد والانتقام من الاعداء تجليا تاما وظهورا كاملا بحيث لا يبقى لاحد شك ولا شبهة من اهل المحشر ديمشدر معلوم اوله كه بو مقامده (تجلى باسم منتقم عبارتنده اولان تجلى كلمه سنك لغت معناسى جناب حق انتقام صفتى ايله ظهور ايلديكى وقتده ديمكدر انكشاف وظهور جهت وتحيز اقتضا ايتمكله مجسمانده ملاحظه اولنور بارى تعالى حقنده جهت وتحيز متصور دكلدر منزهدر (ايمدى بو مقامده بارى تعالينك اسم منتقم ايله تجليسنده ديمك يعنى روز جزاده جناب حقك تكوين صفتنك انتقام وتعذيبه تعلقنده ديمكدر اول تعلق كه صفات افعالدن صفت فعليه در اول صفت فعليه نك اسمى منتقمدر (نته كيم مذهب حنفيهٔ ماتريديه اوزره صفات ذاتيه دن اولان تكوين صفتى ايله حق تعالينك اتصافى ازلا وابدا در لكن تكوين صفتنك وجود ممكناته تعلقاتى يعنى هر بر تعلقى صفات افعالدن بر صفتدر ديديلر عارف افندى مرحوم ماهجده بو وجهله بيان ايدركه صفات افعالى جميعا اسم تكوين جامع يعنى جمله سنه صادق اولوب مجموع صفات افعال معناى تكوين تحتنده مندرجه در وصفات افعالدن هر صفت اثرينك اسمى اعتباريله تسميه اولنمشدر مثلا تكوين صفتنك اثرى خلق

اولديغى

اولديغى صورتده اول صفته دلالت ايلين اسم اسم خالق وصفت صفت تخليقدر واثرى حيات اولدقده اسم اسم محيى وصفت احيادر وقس على ذلك (محققين حنفيه مسلكى بودركه صفت تكوين صفت ذاتيهٔ ازليه در تخليق وترزيق واحيا واماته مثللو سائر صفات افعالك مجموعى تكوينك مكوناته تعلقندن عبارتدر امور اضافيهٔ اعتباريه دندر ديمشلر كذلك مثلا تكوين صفتى ترزيقه تعلق ايدر ايسه صفت ترزيق اولور اسم رزاق اولور انتهى كذلك بو مقامده دخى حقك صفت ذاتيه سندن اولان تكوين روز جزاده عبدك انتقامنه يعنى تعذيبنه وعقابنه تعلق ايلديكده اول تعلق صفات افعالدن صفت فعليه در اول صفت فعليه نك اسمى منتقمدر (ايمدى اسم منتقم ايله ظهورك معناسى بو تقرير وبيان اوزره ديمكدر كه كريمك صفت ذاتيه سندن اولان تكوين صفتنك تعذيب وانتقامه تعلقى وقتنده بكا شفاعتكله قدر وجاه منزلتك يا رسول الله ضيق اولماز معناسنده اولور (اكر اشاعره مذهبى اوزره تقرير اولورسه ارادت وقدرت صفتلرينك روز جزاده عبدك تعذيب وانتقامنه تعلق ايلديكى وقتده يا رسول الله بكا شفاعتكله قدر جاهكه مضايقه كلمز ديمك اولور زيرا اشاعره صفت تكوين صفة ذاتيه دن دكلدر بلكه اراده وقدرتك مقدوره تعلقندن عبارت صفت اعتباريه در ديوب حقك اراده وقدرتى ايجاد ممكناتده كافيدر تكوين صفتنه حاجت قالماز ديمشلردر مشايخ صوفيه قدس الله اسرارهم كلاملرنده اولان تجلى وظهور حق عبارتلرى كشف وكرامته متوقف بر معنى اولمغله علوم ظاهره ايله بر وجهله معلوم اوليه جغى ظاهردر (بعضيلر بو بيتده ناظم جناب حق كريم صفتى ايله متصف قيلدى بعده منتقم صفتى ايله توصيف نيجه مناسب اولور ديمشلر (كما قال المصنف فان قيل ذكر الكريم ههنا لا يلايم المقام اذ المقام مقام القهر والانتقام قلنا نبه بذلك على شدة الانتقام اذ العقوبة من الكريم الحليم اشد نعوذ بالله من غضب الحليم (شارح فخر الدين معناى بيتده ديمش يعنى

لايطوف النقصان حول عزتك وعظمتك يارسول الله تشبثي بك
والتجائي اليك ان كنت شفيعي حين كان الله الكريم منتقما
من العصاة (شارح كردي والمعنى يارسول الله لايضيق جاهك
الواسع ومنصبك الساطع بشفاعتي وقت تجلي الحق الرحيم باسم
المنتقم الكريم ديمشدر (بعض شراح اذا الكريم عبارتنده اولان
اذ كلمه سني علت معناسنه در ديوب وحاصل المعنى لن يضيق جاهك
ووسعة مرتبتك بسبب شفاعتك لي يا رسول الله لان الكريم
متصف باسم المنتقم بالفعل من المذنبين وانا منهم فيجود على
شفاعتك اوحين تجلي الكريم باسم المنتقم ديو معنى ويرمش
(محصول معناي عبارت بيت) روز جزاده عباد مذنبينه جناب
رب كريم اسم منتقم ايله تجلي وظهور ايلديكي وقتده يعني (قطعه)
اي شافع كبار عصيان اوكونده كيم * ورد زبان امت امان الامان
اولور * لطف ايت شفاعت ايله مدد يوخسه دوزخك * واديلري
قراركه عاصيان اولور * منطوقنجه رب منتقمك اراده وقدرتي
تعذيب وانتقامه تعلق ايلدككده وسعتكده رحمة للعالمين
اولان جاه عالي وقدر ومنزلتك يارسول الله باكه شفاعت ايله
ضيق اولماز ديمك مألنده در

* * تخميس * *

اوكونكه ظاهر اوله يوم محشرك تعبي
* شفاعتك ويريلورساكه اوسع رتبي *
*اوذات پاكك ايكن وسع رحمتك سببي *
* ولن يضيق رسول الله جاهك بي *
* اذا الكريم تجلى باسم منتقم *

فان من مستفعلن جودك الد فاعلن دنياوضر مستفعلن رتها فعلن
ومن علو مفاعلن مك علـ فعلن م اللوح وال مستفعلن قلم فعلن
(فان من جودك الدنيا وضرتها) (ومن علومك علم اللوح والقلم)
قوله (فان فا تعليليه در بيت سابقك مضمونك علتيدر يعني يارسول
الله بكا شفاعت ايله سنك رتبه عالي وقدر منزلتك نيجه ضيق
اولوركه دنيا وآخرت سنك جود احسانكله در كرم وجودك

اورتبه ده ايكن بكا كرم شفاعتك علو منزلتكه مضايقه ويرمزكه
حتى دريغ بيوريله ديمك مألنده در (شارح مصنفك هذا البيت
تعليل لقوله ولن يضيق يريد ان من كان الدنيا والآخرة من آثار
جوده وسخائه والمخلوقات فيضا من فيوض كرمه وعطائه كيف
ينقص من جاهه شيء اذا سعى في دفع البلاء اذا نزل به داء وعناء
ديمش (ان حروف مشبهه دندر (من جودك جار مجرور مقدر كائن
كلمه سنه متعلق محلا مرفوع ان كلمه سنك اسمي اوزرينه مقدم
خبريدر (جود لفظي كاف خطابه مضافدر خطاب سرور كائنات
عليه الصلاة والسلامه در جود سخا واحساندر لكن بعضيلر الجود
اعطاء ماينبغي لمن ينبغي ايله تفسير ايتمشلر جود جاد يجوددن
مصدردر (الدنيا تقديرا منصوب ان كلمه سنك اسميدر (وضرتها
نصبله دنيا اوزرينه معطوفدر ضميري مضافدر ضمير دنيايه
راجعدر ضره تركيده اورتاق تعبير ايتدكلري دركه ايكي عدد
زوجه سي اولان رجلك اول زوجتيني بربرينه ضره در اضراردندر
ديمشلر (بعض شراح وانما سميت الدنيا والاخرة ضرتين لامتناع
اجتماعهما وكون الاشتغال بكل منهما مضر باحوال الاخرى ديمش
دنيانك دخي آخرت ضره سي اولمغله ايكي عدد ضره يي ارضا ايله
احدهما آخره بلا اضرار رجوع ايتمك متعسر بلكه متعذر اولديغي كبي
دودولت وصفاي دنيا ايله نعم آخرتي جمع ايتمك اكثريا متعذر ومتعسر
اولديغنه اشارت اولور (شارح شيخ زاده وضرة الدنيا هي الاخرة
وانما سماها ضرة لها لان الجمع بينهما متعذر في الارضاء الا ان
يوفق الله تعالى ديمش (نته كيم حديث شريفده (مثل الدنيا والاخرة
كضرتين ان ارضيت احدهما اسخطت الاخرى) بيورلمش خلاصة
كلام دنيا وآخرت يارسول الله سنك جود وكرمكدندر ديمك اولور
بو مقامده جود كلمه سنك بيانندن شراح عليهم الرحمه نيجه
احتمالات ذكر ايتمشلر از جمله (شارح شيخ زاده ولما كان النبي صلى الله
عليه وسلم هو المقصود الاصلي من الجود كما ينبئ عنه خطاب لولاك
لولاك لما خلقت الافلاك فكانه سبب الجود لما سواه فكان الكون
من جوده مجازا ديمش (معلوم اوله كه قوله من جودك عبارتنده جود

مصدردر مفعولنه مضافدر دینورسه یارسول الله دنیا وسعادت آخرت جناب حقك سكا اولان جود وكرم واحسانیدر دیمك اولور یعنی سنك ایچون خلق اولنمشدر كه سكا ویرلمك ایچون یعنی سكا جود واحسان ایچون خلق اولندی دیمك اولور واگر مصدر اولان جود كلمه‌سی فاعله مضافدر دینورسه انلر یارسول الله سنك جود واحسانكدر دیمكدر یعنی سبب خلقت وایجادلری اولدیغك حسبیله انلر سنك جود واحسانكدر دیمك صحیح اولور لكن دنیا وآخرت كه مراد نعم وسعادت آخرتدر انلرك وجودی محضا جود وكرم حق ایكن (ناظم من جودك دیوب پیغمبر علیه الصلاة والسلامه نسبت ایلدیكی سبینه اسناد قبیلندن مجاز عقلی اولور زیرا پیغمبر علیه الصلاة والسلام افندیمز باعث ایجاد دو جهان وسبب خلقت اولدیغی مسلمدر (نابی علیه الرحمه زیارت روضهٔ مطهره ده انشاد ایلدیكی قصیدهٔ مدحیه سنده بو منعاله كوزل تلمیح ایدركه قال (شعر) هب سنك آب رخك حرمتنه كلمشدر * بو جهان خلق ولی سن سین اولان اصل مراد * هب سنك ریختهٔ سفرهٔ انعامكدر * عالمه جود وجود ایلسون الله زیاد * بعض اهل تحقیق * خلقنی مبدأ ظهور جهان * بعثنی باعث هدایت عام * دیمش حق بودر كه ذات محمدی باعث هدایت و دلیل صراط مستقیم اولدیغی حسبیله اهل ایمانه وعد وعنایت الهی اولان نعم جنات عالیاتك خصوصا مقصود اصلی تجلیات لقاء اللهك دخی سببی اولمغله ضرتها كلمه‌سیله مراد اولان امر آخرت دخی جود پیغمبریدن اولمش اولور (و من علومك واو عاطفه‌در من جودك اوزرینه معطوف اولدیغی كبی علم اللوح و لقلم دخی مصرع اولده الدنیا و ضرتها اوزرینه معطوفدر دیمشلر (علوم علمك جمعیدر علم مصدردر مصدر جمع صیغه‌سیله كلكده بو مقامده انواع مراد اولندیغندن ماعدا (علمك مالم تكن تعلم) آیت كریمه سنده عام الشمول اولان ماء موصولك تحتنده علم محمدی تعلق ایتمین جمیع مجهولاتك تعلیم اولندیغنه تأویل واشارت ما انجه علو ذات وصفات الهیه ومعارف اسرار قدسیه وسائر جمیع علوم اولین وآخرینی ذات

محمدی حاوی اولمغله لوح وقلمده اولان علوم معلومات دخی انك مشمولاتندن اولدیغنه بناء (ناظم من تبعیضیه ایله علم لوح وقلمك علم محمدیدن بعض اولدیغنی افاده قصد ایتمشدر (شارح حنفی بو وجهله تفصیل ایدركه ولا یبعد انه سبحانه وتعالی قد اطلع حبیبه علی جمیع ما هو مسطور فی لوح وقد جری به القلم ولا شك انه صلی الله علیه وسلم قد تجلی بالمعارف الالهیة من الصفات الربانیه واحوال القدسیة مما لا یحیط به لوح ولا یجری به قلم ولم یعلمه ملك ولم یخطر بقلب احد فیكون علم اللوح والقلم بعضا من علومه صلی الله علیه وسلم فانه اذا انضم ما فی اللوح وما فی القلم الی غیره كان ما فی اللوح وما فی القلم بعضا من المجموع (لكن شارح شیخ زاده علیه الرحمه فاضلانه وشیخانه علم حقیقتدن افاضه ایله بو كونه تعبیر بیورمش كه لعل الله تعالی اطلعه صلی الله علیه وسلم علی جمیع ما فی اللوح وزیده ایضا لان اللوح والقلم متناهیان فما فیهما متناه ویجوز احاطة المتناهی بالمتناهی هذا التقریر علی قدر فهمك اما من اكتحلت عین بصیرته بالنور الالهی فیشاهد بالذوق ان علوم اللوح والقلم جزء من علومه كما هی جزء من علم الله سبحانه لانه علیه الصلاة والسلام عند الانسلاخ من البشریة كما لا یسمع ولا یبصر ولا یبطش ولا ینطق الا به جلت قدرته وعمت نعمته كذلك لا یعلم الا بعلمه الذی لا یحیطون بشیء منه الا بما شاء كما اشار الیه بقوله (وعلمك ما لم تكن تعلم (شارح كردی خلاصهٔ معناده دیمش كه (والمعنی یا رسول الله لا یضیق جاهك الجلیل بشفاعة العبد الذلیل لان من وجودك وفیضان جودك وجود الدارین ومن علومك علم القلمین (محصول معنای عبارت بیت) یارسول الله بكا لطف شفاعتكله علو قدر ومنزلتكه اصلا مضایقه كلمز زیرا سنك وسعت آباد عشق ومحبت الهی اولان قدر ومنزلتك اول رتبه‌دركه بالجمله ممكنات سنك ایچون خلق اولنمغله سبب وجود اولدیغك حسبیله دنیا وآخرت آثار جود وكرمك وعلم ذات وصفات وعلوم اولین وآخرینی حاوی اولان علومكدن علم لوح وقلم بعضدر بو رتبه‌ده جود وكرمكه نسبتله و علم عالم شمولكله حالم

معلومك اولديغنه نظرله بكا لطف شفاعتله قدر ومنزلتكده مضايقه احتمال محالدر ديمك مآلنده اولور

*** تخميس ***

* ايدوب وجودك ايله خلق عالمى احيا *

* جهانه ذاتكى چون رحمت ايلدى مولى *

* جميع امتى اعفا بعيد او اورمى سكا *

* فان من جودك الدنيا وضرتها *

* ومن علومك علم اللوح والقلم *

يا نفس لا مستفعلن تقنطى فاعلن من ذلة مستفعلن عظمت فعلن ان الكبا مستفعلن ئر فى ال فعلن غفران كال مستفعلن لمم فعلن

* يا نفس لا تقنطى من ذلة عظمت * ان الكبائر فى الغفران كاللمم *

(يا نفس يا حرف ندادر نفس منادای معرفه‌در ومضاف ياخود شبه مضاف اولمغله ضم اوزره مبنيدر (قال مولانا جامى وبنى المنادى على الضم او الالف او الواو ان كان المنادى معرفة مفردا اى لا يكون مضافا ولا شبه مضاف نحو يا طالعا جبلا وهو كل اسم لا يتم معناه الا بانضمام امر آخر اليه مثل يا زيد ويا رجل مثالان لما هو مبنى على الضمة اولهما معرفة قبل النداء وثانيهما معرفة بعد النداء ومثل يا زيدان مثال المبنى على الالف ومثل يا زيدون مثال المبنى على الواو و بو قاعده اوزره يا نفس كلمه سنده ايكى احتمال واردر اكر مرفوع اوقنورسه مفرد معرفه اولمغله ضم اوزره مبنى اولور واكر يا نفس كسر سين ايله قرأت اولنورسه يا نفسى تقديرنده اولمغله منادای مضاف اولوب اكتفاء بالكسره يا حذف اولنمشدر دعالرده اولان يا رب دخى بو مقوله دندر وينصب المنادى ما سوى المفرد المعرفة قاعده سنه داخل اولور يعنى نفس منصوب اولور لكن اكتفاء بالكسر يا حذف اولنمغله نفس مكسور اولمشدر لا تقنطى لا نهى ايچوندر انكچون آخرندن نون ساقط اولمشدر اصلى تقنطين در نهى حاضر مفرد مؤنثدر ايكنجى بابدن قنط يقنط قنوطا كلور فاعلى تحتنده انت ضميرى نفسه خطابدر (قنوط يأس معناسنه‌در اى نفس اميدك كسمه مأيوس اولمه ديمكدر لا تقنطى جمله سى

اعرابدن محلى يوق جواب نداد (من ذلة شارح شيخ زاده من لابتداء الغاية او للسببية ديمش من ذلة كلمه سنده جار مجرور لا تقنطى كلمه سنه (متعلقدر ذله جرم وكناه معناسنه‌در كناه كبيره يه وصغيره يه شامل اولمغله عظمت فعلى ايله تخصيص اولنمشدركه عظمت مفرد مؤنثدر تحتنده فاعل ضميرى ذله كلمه سنه راجعدر جمله سى ذلة لفظنك صفتيدر عظمت كبرت معناسنه‌در يعنى كبيره اولان كناه ديمكدر (ان الكبائر ان حروف مشبهه دندر (الكبائر اسميدر (كاللمم خبريدر جمله سى لا تقنطونك علتيدر لان الكبائر ديمكدر كبائر كبيره نك جمعيدر كناه كبيره يى (شارح كردى بو وجهله تفصيل ايتمشدر ان الذنوب ثلاثة اقسام كبائر وصغاير وذلات الكبيرة ما جاء عليه الوعيد و بوالغ واكد تحريمه فى القرأن او فى الحديث الصحيح او اجتمعت الامة على حرمته (والذلة ما قصد به المعروف فافضى الى المحظور من غير قصد اليه ولا يكون الافضاء اليه غالبا او اكثريا والصغائر غيرهما وقيل الكبيرة سبعة الشرك والفرار من الزحف وعقوق الوالدين وقتل النفس ونهب مال المسلم والزنا وشرب الخمر وقيل اكل الربوا (قوله فى الغفران جار مجرور (كاللمم قولنده اولان جار مجرورك متعلق اولديغى مقدر كائن كلمه سنه متعلقدر (بو محلده جواز لفظى ياخود رجا لفظى محذوفدر تقديرى ان الكبائر فى رجاء الغفران ديمكدر ديمشلر (شارح كردى قوله وفى الغفران متعلق بالكاف او بما تعلق به الكاف فى الغفران ديمش (شراحدن حنفى وفى الغفران متعلق بالكاف لما فيه من رايحة الفعل وهو فى محل النصب على الحال والتقدير ان الكبائر تشابه اللمم فى الغفران ديدى (شارح مصنفك فن تعليليه لا صلة لتقنطى وصلته محذوفة اى من ربك وجعله صلة غلط قوله ان الكبائر تعليل للنهى عن القنوط من جهة الذنوب الكثيرة ديمشدر (غفران غفر دندر ستردر بو مقامده مراد عفو الهى معناسنه اولمقدر (كاللمم جار مجرور سابق الذكر مقدر كائن كلمه سنه متعلقدر ان لفظنك خبرى اولديغى وجمله تعليليه ايدوكنك ذكرى بالاده سبقت ايلدى

(تتمه كيم شارح كردى كاللمم خبران والجملة علة للنهى عن القنوط وانما نهى عنه لقوله تعالى (ياعبادى الذين اسرفوا على انفسهم لاتقنطوا من رحمة الله ان الله يغفر الذنوب جميعا انه هو الغفور الرحيم) (لمم كناه صغائر معناسنه در (شارح حنفى واللمم مادون الفاحشة من صغائر الذنوب ومنه قوله الشاعر (بيت) ان تغفر الله تغفر جما (واى عبدلك ما الما) ديمشدر بو مقامده سؤال ايتمشلر كه كناه كبائر كناه صغائر كبى اولمديغى ظاهردر ناظمك كاللمم تعبيرى نيجه صحيح اولور (شارح شيخ زاده بو وجهله تقرير وجواب ويرمش كما قال قوله ان الكبائر فى الغفران كاللمم ان اراد انهما فى جواز الغفران ورجائه مثل اللمم فسلم لكن الكبائر فى الغفران ابعد من غيرها على مقتضى النصوص الواردة فان الصغائر يكفر ويغفر بالحسنات دون الكبائر ولعل المعنى ان الكبائر فى جنب عظمة الغفران كاللمم (شارح فخر الدين خلاصهٔ معناده اى يانفس لاتقنطى من رحمة الله فان القنوط منها كفر وان عظمت الذلات فان الذلة العظيمة عند عفو الله تعالى كالصغيرة فانه لاتفاوة للغفار بين غفران وغفران وعصيان وعصيان ديمش (شارح حنفى بو وجهله تقرير ايدر والمعنى يخاطب النفس اللوامة فى مقام الحسرة والندامة على مافرطت فى جنب الله بارتكابها المعاصى حتى اشرفت على مقام اليأس من رحمة رب العالمين نظرا الى عظم الخطيئات لاتقنطى من رحمة البر الرحيم ولاتيأسى من روح رحمة ارحم الراحمين (فانه لاييئس من روح الله الا القوم الكافرون) وعظايم الاثام وكبائر الذنوب بالنسبة الى الرحمة وسعة المغفرة فى العفو مساوية لصغائر الذنوب كما لايعسر على قدرته وكرمه غفران الصغائر لايعسر عليه التجاوز عن الكبائر (محصول معناى عبارت بيت) اى نفس كناه كبائر سببيله سن مأيوس اولمه يعنى اى نفس روسياه جرايم بسيار وكبائر بيشمارك سببيله عفو ومغفرت حقدن مأيوس اولمه (بيت) بحر سفينه كلدى كم اولدى يم سياه عفو خدايه نسبت ايله بو بيله دركناه) مأنجه دريای بيكران رحمت مغفرت الهى يانده كناه كبائر عفو اولنقده صغائر كبيدر يعنى كناه صغائرى ادنى بهانه ايله رب

غفور نيجه عفو ومغفرت ايدرسه كبائرى دخى اويله عفو ايدر (بيت) ايت كرم حقدن اميد سزلنه) (اولماز اودر كاعده خرد و بزرك منظور نيجه عظمت سيئاته بشوب رحمت حقدن مأيوس اولمه كوجك بيوك عفو خدايه نظرله بردر ديمك مراد اوله (وفى البيت من البديع مراعاة النظير والمقابلة بين الصراط والغفران وبين الكبائر واللمم وبينهما وبين له

* ⁂ تخميس ⁂ *

* خلوص قلبله ايمان اودر بيوك نعمت *

* چالش تشبث ذيل رسوله قيل همت *

* او فخر عالم ايكن يار و ياورامت *

* يانفس لاتقنطى من ذلة عظمت *

* ان الكبائر فى العصيان كاللمم *

لعل رح مفاعلن مه رب فعلن بى حين يق مستفعلن سمها فعلن تأتى على مستفعلن حسب ال فعلن عصيان فى ال مستفعلن قسم فعلن (لعل رحمة ربى حين يقسمها) (تأتى على حسب العصيان فى القسم) (لعل حروف مشبهه بالفعلدندر ترجى ايچوندر كه بن اومارم رجا ايدرم ديمكدر (ناظم عليه الرحمه لعل كلمه سيله تعبيرى مذهب اعتزالى رد ايچوندر كه جناب حقك عفو ومغفرتى فضلا وكرما اولوب وجوبا اولمديغنه اشارت مراد ايتمشدر (كما قال شيخ زاده وانما جاء به لان الاصلح لايجب على الله تعالى وهو فاعل مختار ولايتجاوز فعله الفضل والعدل (لعل ممكن الحصول اولان شيئى طمع ورجادر تمنى عامدر يعنى ممكن الحصولده استعمال اولنور (رحمة لعل نك اسميدر (رب كلمه سنه مضافدر اضافت بمعنى اللامدر كذلك رب كلمه سى دخى ياء متكلمه مضافدر (بعض شراح فى اضافة الرب الى ياء المتكلم ابتهاج وافتقار وتقوية لامر الرجاء ديمشدر رحمتدن مراد كرم واحساندر كه عفو سيئات دخى نوع احساندر لغتده رحمت رقت قلبه ديرلر رقت قلب مجسمات اوصافندندر بارى تعالى حقنده بو وصف تصور اولنماز (ايمدى رقت قلبك نتيجه سى احسان وكرم اولمغله رحمت حقدن مراد غايت رحمت مرحمت اولان

احساندر اهل کلام جناب حقك صفات فعلیه‌لری ایله مرادلری غایاتدر دیدکلری بو معنایه‌در (نته کیم شارح فخر الدین بو وجهله بیان ایتمش والرحمة والرأفة والمرحمة واسماء الله تعالی باعتبار الغایات التی هی افعال دون المبادی التی هی انفعالات مثلا اذا انعطف ومال خاطر شخص الی شخص آخر واحسنه فبدأ الاحسان الانعطاف والمیل وغایة الانعطاف الاحسان دیمش (ربی رب مصدردر مرب معناسنه‌در یاخود صفت مشبهه‌در بو مناسبتله صفت مشبهه‌نك بیاننه مبادرت اولندی (قال مولانا جامی الصفة المشبهة ما اشتق من فعل لازم احتراز عن اسم الفاعل واسم المفعول المتعدیین لمن قام به ای صفة اشتق لمن قام دلك الصفة به علی معنی الثبوت لا بمعنی الحدوث احتراز عن نحو قائم وذاهب مما اشتق من فعل لازم لمن قام به الحدوث فانه اسم فاعل لا صفة مشبهة دیمشدر ملا فناری اسم الفاعل ما اشتق لمن قام به الفعل حدوثا والصفة المشبهة لمن قام به ثبوتا دیمش وبعضیلر الصفة المشبهة تدل علی الثبوت وصیغة اسم الفاعل تدل علی الحدوث دیدی (معلوم اوله که اسم ایکی قسمدر بری اسم شجر کبی وحجر کبی بری اسم معنادر ضارب کبی احمر کبی یعنی ذات مع المعنی دیمکدر اکر او معنی ذاتله بمعنی الحدوث قائم اولورسه اسم فاعل اولور واکر بمعنی الثبوت قائم اولورسه صفت مشبهه‌در حسن کبی واحمر کبی نتیجه صفت مشبهه ذات مع الصفة‌در بمعنی الثبوت مثلا حسن دیمك صفت حسن صاحبی دیمکدر احمر دیمك حمرت صاحبی دیمکدر کذا وکذا ذو وصاحب معناسنی متضمندر اسم فاعل فعل متعدیدن مشتقدر کذلك اسم مفعول دخی فعل متعدیدن مشتقدر اما صفت مشبهه دائما فعل لازمدن مشتقدر (ملا فناری اساس اتصرفنده الصفة المشبهة سماعیة مخصوصة باللازم من الثلاثی دیمشدر واقعا صیغه‌لری سماعی‌در وغایت چوقدر (ابن حاجب رحمه الله شافیه‌ده ثلاثی مجردك عین الفعلنك حرکه‌سی اعتباریله تقسیم وبیان ایتمشدر یعنی ثلاثی مجردك ماضیسنك عین الفعلی مکسور اولورسه صفت مشبهه یجیء کذا واکر مضموم اولورسه یجیء کذا واکر مفتوح اولورسه یجیء کذا دیو بتمام تفصیل وتعداد وبیان ایتمشدر

رابجدی بو مقامده رب کلمه‌سی صفت مشبهه اولورسه ربوبیت ایله متصف اولان ذات دیمکدر یعنی فعل ربوبیت کندویه ثابت اولوب تربیه صاحبی اولان ذات دیمك اولور (شارح کردی ورب مصدر بمعنی المرب او صفة المشبهة ورب العالمین مالکهم ومربیهم والربانی العالم بالله وصفاته ولا یطلق المعرف باللام منه علی غیر الله تعالی والجمع الارباب والربوب دیمش (حین ظرف زماندر مبهمدر ظروف زمان کرك مبهم اولسون حین ودهر وزمان کبی وکرك محدود اولسون سنه وشهر ویوم کبی بحسب العوامل معربدر کذلك ظروف مکان محدود دخی مسجد کبی بحسب العوامل اعراب اولنور بو محلده حین لفظا منصوب مؤخر تأتی فعلنك ظرفیدر (یقسمها افعال بابندن فعل مضارعدر تحتنده فاعل ضمیری رب کلمه‌سنه راجعدر یقسم جمله‌سی حین لفظنك مضاف الیهیدر تأتی فعل مضارع مؤنثدر تحتنده فاعل ضمیری رحمة کلمه‌سنه راجعدر تأتی جمله‌سی لعل لفظنك خبریدر لعل مع خبره جمله‌سی استینافیه‌در بیت اولده لا تقنطی فعلنك علتیدر (نته کیم بیت اولده اولان ان الکبائر جمله‌سی دخی کذلك استینافیه‌در وعدم قنوطك علتی ایدی علت ایله مراد بو مقامده سببدر زیرا شیئك وجودینك علتی متعدد اولماز اما اسبابی متعدد اولمق جائزدر (نته کیم ضیانك سببی شمس اولور وکاهی شمع ونار اولمق ممکندر (علی حسب جار مجرور تأتی فعلنه متعلقدر حسب سینك حرکه‌سی ایله فخر وشرف ومقدار وقدر ووفق معنالرنده استعمال اولنور بو محلده وفق معناسنه‌در دیمشلر حتی قضانك امضاسنده یازدقلری حسبما حرر فیه وفق معناسنه اولمق مناسب کورینور (شارح حنفی بو وجهله تفصیل ایدر که حسب بالفتح والسکون المقدار ومنه قولهم احسنت الی فلان حسب الطاقة واصله من حسب المال عده وحسب الرجل مأثر آبائه لانه یحسب به من المناقب (وقوله صلی الله علیه وسلم (الحسب المال والکرم التقوی) معناه ان الغنی یعظم کما یعظم الحسب وان المتقی هو الکریم لا من یجود بماله ویبذره ویخطر بنفسه لیعد جودا (قوله العصیان

معصیتدر که طاعتك ضدیدر وهی ارتکاب ما لااذن للشرع فیه ایله
تعریف ایتمشلر صغائر وکبائره شاملدر (فی القسم جار مجرور تأتی
کلمه سنه متعلقدر قسم قافك کسری وسینك فتحه سیله قسمتك
جمعیدر قسمت نصیب معناسنه در حتی ترکیده قسمتم بوایمش
دیرلر (شارح کردی والقسم بکسر القاف وفتح السین جمع القسمة
بمعنی القسم والنصیب الحاصل من الشیء بالقسمة فالمراد ههنا
هو الحاصل بالمصدر وهو ما قسمه الله تعالی لخلقه ولذا جمعه
او المراد معناه المصدری والجمع باعتبار المعنی المختلفة واللام فیه
عوض عن المضاف الیه ای فی قسمة الله تعالی الرحمة بین الخلایق
یوم القیمة فان ذنبی کبیر فارجو نصیبه من الرحمة بقدره وطبقه
ووفقه لیطهرنی منه والمعنی یانفس لاتقنطی من رحمة الله وغفرانه
لاجل ذنب عظیم لان القنوط من الرحمة والیأس من الرأفة کفر
فان الکبائر والصغائر فی غفران الله تعالی سواء وانی لارجوا تیان
الرحمة علی قدر المعصیة فی وقت القسمة یوم القیمة دیمش
(بعض شراح وحاصل المعنی ارجو رحمة ربی حین یقسمها
ویظهرها یوم القیمة بان تأتی علی مقدار المعصیة الکثیرة
والقلیلة فی القسمة دیمش (محصول معنای عبارت بیت) اومارمکه
ربم رحمتنی تقسیم ایلدیکی وقتده رحمت حق هرکسك قسمت
ونصیبنده عصیانی مقداری کله یاخود ربم رحمتنی تقسیم ایلدکده
اومارمکه رحمت حق تقسیملرده هرکسك عصیانی مقدارنجه ووفقنجه
کله یعنی کناه نقدر کبیره ایسه رحمت حق دخی اکا وافی واول
وفق اوزره کلك مأمول ایدرم ومأمول اودر ذات ومعصیتك عظم
وکبری سببیله ای نفس رحمت حقدن مأیوس وله دیمك مألنده اوله

* * تخمیس * *

سبول ایدرشبحر وخاری جملة اجرا
کاه نسبتله بویله در اوفضل خدا
عظیم ایسه نقدر سیئات وجرم وخطا
لعل رحمة ربی حین یقسمها
تأتی علی حسب عصیان فی القسم

یارب واج مستفعلن عل رجا فاعلن تی غیر من مستفعلن عکس فعلن
لدیك واج مفاعلن عل حسا فاعلن بی غیر من مستفعلن خزم فعلن
*یارب واجعل رجائی غیر منعکس*لدیك واجعل حسابی غیر منخرم*
شارح کردی بو بیتك ماقبلنه ربطی ومناسبتنی درة المضیئه سنده
بو وجهله تحریر وتفصیل ایتمش (کما قال فلما توسل الناظم بالنبی
علیه الصلاة والسلام واوصی نفسه وتسلیها بعدم القنوط من الرحمة
وامنها برجاء المغفرة لکون الغفران متعلقا بالکبائر والصغایر مع
اتیان الرحمة علی قدر المعصیة نادی ربه سبحانه وتعالی وسأله عدم
عکس هذا الرجاء عنده فقال یارب واجعل الخ قوله یارب یاحرف ندادر
تفصیلی بیت سابقده مرور ایتمشدر رب منادای مضافدر مضاف
الیه اولان یاء متکلم اکتفاء بالکسره حذف اولنمغله رب کسرله
منادادر اشبو ندا ایله مخاطب اولان رب تعالی هرحالده حاضر
واقرب من حبل الورید ایکن بعیده خطابه موضوع اولان حرف
ندا ایله خطاب اولندیغنك لطائفنی بیانده (شارح شیخ زاده قد
ینادی القریب بما ینادی به البعید لحرص المنادی علی اقبال المدعو
علیه لما یدعوه له وجعله نفسه فی عداد من لایستأهل القرب
لحقارة المنادی او لعظمة المنادی دیمش (بعضلر استبعادا بنفسه
عن درجة القرب منه سبحانه وتعالی لاقراره بالمعصیة (وبعضلر
هضما للنفس وابعادا عن ساحة عز الحضور دیمش (جملهٔ ندائیه
استینافیه در واجعل واو عاطفه در بعض نسخه ده فاء عاطفه ایله در
اجعل فعل امردر فاعل ضمیری انت در جمله سی محذوف ارحمنی
اوزرینه معطوفدر (شارح شیخ زاده وجملة واجعل معطوف
علی محذوف ای حقق رجائی او نحوه ومثل هذا للمبالغة فی اظهار
الطلب دیمشدر (درة المضیئه والظاهر ان الواو زائدة لتأکید
الطلب والرجاء والجملة جواب النداء ای یارب اجعل کذا وکذا
رجائی تقدیرا منصوب واجعل فعلنك مفعول اولیدر یاء متکلمه
مضافدر غیر لفظا منصوب واجعلك مفعول ثانیسی در (غیر لفظی
منعکس کلمه سنه مضافدر منعکس اسم فاعلدر انعکاسدن
مشتقدر شیئك عکسی خلافیدر (شارح حنفی والعکس فی اللغة

الضد فعكس الرجاء خيبة وعكس السعادة الشقاء وقد يطلق
على القلب ويراد به جعل الفوق تحتا والتحت فوقا ديمش (بو مقامده
رجا كلمه سی مصدر اولورسه امید وامل ونیاز معناسنه اولور بو معنایه
اولان رجانك عكسی خیبت ویأس وحرمان در واكر رجا لفظی اسم
مفعول معناسنه اولورسه مرجو معناسنه در بو مقامده مرجو اولان
مغفرت ونجات وسعادت اولمغله بونك عكسی جزاء معصیت وعذاب
وخذلان در (تتمه كیم بعض شراح یارب لا تبدل المغفرة بالتعذیب
دیو معنی ویرمشدر لدیك عندك دیمكدر لدی بقصر الالف ظروف
مبنیه دندر عند معناسنه در لكن عند عامدر مثلا المال عند زید
كلامی مال زیدك دولابنده وخزینه سنده موجود اولسه ده
اولماسه ده صادق اولور اما المال لدی زید كلامی مال اوزرنده
یاخود دیار آخرده اولسه صادق اولماز بهر حال یانینده موجود
اولمغه توقف ایدر (كما قال جامی لدی بالالف المقصورة من الظروف
المبنية بمعنى عند وحكمها ان يجر بها نحو المال لدى دیمشدر بو محلده
لدی سكون اوزره مبنی محلا منصوب واجعل كلمه سنك ظرفیدر
یاخود رجائی كلمه سنك ظرفیدر دیمشلر كاف خطابه مضافدر
خطاب حق سبحانه وتعالی جلت عظمته حضرتلرینه تضرع
وابتهالدر واجعل حسابی واو عاطفه در اجعل كذلك امردر
نیاز وتضرعدر فعل وفاعلدر جمله سی مصرع اولده اولان
واجعل اوزرینه معطوفدر حسابی یاء متكلمه مضافدر تقدیرا
منصوب واجعل فعلنك مفعول اولیدر مصرع اولده اولان لدی
قرینه سیله بو محلده دخی لدیك كلمه سی محذوفدر (حساب مصدردر
مضاف اولدیغی یاء متكلم فاعلیدر مفعولی محذوفدر رحمتك
وعفوك یاخود حسن كلمه سی تقدیری ایله حسن ظنی بك تقدیر
اولنور (درة المضیئه والحساب مصدر حسب مضاف الی فاعله
ومفعوله محذوف ای ظنی رحمتك وعفوك یتعدی الی واحد لتضمینه
معنی الرجاء او المفعول الثانی محذوف ای ظنی رحمتك كائنتی دیو
تفصیل ایتمشدر (قوله غیر واجعل كلمه سنك مفعول ثانیسیدر (منخرم
لفظنه مضافدر منخرم انقطاع معناسنه اولان انخرامدن مشتقدر

غیر منخرم دیمك غیر منقطع دیمكدر (شارح شیخزاده والحساب
یطلق على ثلثة معان العد والترقب والظن وتقدیره واجعل
عدی نعمتك المتصلة المتوالية غیر منقطع اوترقی مزید انعامك
او حسن ظنی بك وقد قلت (انا عند ظن عبدی بی) غیر منخرم ای
غیر منقطع دیمشدر (كما قال الحنفی والحساب بمعنى العدل وجاء
بمعنى المحاسبة وهی عد افراد ماللرجل وما علیه ومنه جاء فی ادعا
وحاسبنی اللهم اجعل حسابی یسیرا او بمعنى الترقب ای الاحتساب
ومنه قوله تعالى (ویرزقه من حیث لا یحتسب) مأمولی او مطلوب
مترقب اولمدیغی یردن دیمكدر وبمعنى الظن كقول الشاعر (شعر)
ظننت بك الحسنى فافسدك العدى) (واو یتنی مالم یكن فی حسابنا
(بعض شراح وحاصل المعنى یارب ارحمنی واجعل رجائی لرحمتك
غیر منعكس عندك واجعل حسابی وحسن ظنی بعفوك عن ذنوبی
غیر منقطع قولك فی الحدیث القدسی (انا عند ظن عبدی بی) دیمش
(وحنفی عقب الابيات السابقة بالنداء والاستغاثة بان لا یرده خائبا
غیر مقتضی المرام وان لا یعكس رجاءه فی اقتحام المضایق وازدحام
الاقدام فی یوم القیام یارب وسیدی استجب دعائی ولا تجعل
رجائی عفوك معكوسا ولا تمنائی رحمتك منكوسا واجعل ظنی
الحسن فی جناب رحمتك وعفوك غیر منقطع دیمشدر (شارح
فخر الدین بو وجهله تقریر ایدر ای انی ارجوك یارب ان تغفر لی
ذنوبی فلا تبدل المغفرة بالتعذیب واجعل حساب ثوابی غیر
منقطع (محصول معنای عبارت بیت) یارب بنم سنده اولان امید
ورجامی منعكس ایتمه یعنی عكس امید ورجا اولان خیبت وخسرانله
بنی خائب وخاسر ایتمه وسنده كی حسن ظنی منقطع قلمه یعنی
انا عند ظن عبدی بی) بیور دیغك اوزره سنده اولان حسن ظنمی
منقطع ایتمه حسن ظنم اوزره بنی مظهر رحمت وكرم
ومغفرت ایله دیمك اولور

* * تخمیس * *

* كیدر فقرك الهی جمیع ملتمس *

* كه حب ذاتك قصر ایله قلب پرهوسن *

* مقر مظهر توحيدك ايله صون نفسن *
* يارب واجعل رجائى غير منعكس *
* لديك واجعل حسابى غير منخرم *

والطف بعب مستفعلن دك فى الد فعلن دارين ان مستفعلن ن اله فعلن صبرامتى مستفعلن تدعه ال فاعلن اهوال ين مستفعلن هزم فعلن *والطف بعبدك فى الدارين انله * صبرامتى تدعه الاهوال ينهزم * والطف واو عاطفه در الطف امر حاضردر فعل و فاعلدر جمله سى بيت اولده اولان واجعل اوزرينه معطوفدر نصر بابندندر يقال لطف اى رفق به ودنى اليه ايله بيان ايتمشلر (شارح فخر الدين اللطف فى العمل الرفق فيه اللطف من الله تعالى التوفيق والعصمة والطفه بكذا اى بره به والاسم اللطف (شارح حنفى واللطف فعل الاصلح واللطافة ضدا لكثافة (شارح درة المضيئه واللطف من لطف من باب نصر اى رفق به ودنى اليه واوصل مراده اليه برفق والنف فاللطف من الله تعالى التوفيق والهداية والاحسان والعفو واللطيف من اسماء الله تعالى ومعناه البر المحسن الى خلقه بايصال المنافع لهم برفق والطف ومن خواصه من اشتغل به ساعة يدفع الغم العاجل والبلاء السارى ويورث السرور والتيسير فى الامور ديمشلردر (بعض شارح للهك لطفى عبدنه الله تعالى دن توفيق وعصمتدر ديدى قوله بعبدك جار مجرور الطفه متعلقدر (شارح كردى العبد هو الانسان حرا اورقيقا والمملوك ايضا وهو صفة مشبهة من العبادة وهو من اشرف اسماء المؤمن ديمشدر (ناظم بيت مقدمده يا ربى ورجائى كلملرنده كندونى ياء متكلم ايله تعبير ايدوب بو محلده دخى عبدك ديمبوب نى لفظى ايله تعبير ايتمك كرك ايدى ناظمك وضع الظاهر موضع الضمير ايلديكنك وجهنى والطفنى (شارح مصنفك بو وجهله بيان ايتمش كما قال وفى ايثار الظاهر وهو عبدك على الضمير وهو بى مع اقتضاء المقام تنبيه على تخشعه اشعارا بالاستعطاف لدلالة لفظ عبدك على الذلة والمسكنة واستحقاق الرحمة وترقب الشفقة (كقوله الهى عبدك العاصى اتاكا) بخلاف

الضمير فانه بمعزل عن ذلك بو تعبيرك نظيرى اسلاف تركيبنده واردر كه كبار دولتدن شئ طلب ايدن ظرفا قولكز شونى احسان ايله ديرلر (فى الدارين جار مجرور الطف فعلنه متعلقدر دارينذن مراد دنيا واخرتدر انسان هر حالده لطف حقه محتاج اولديغى بابن ايچون طلب لطف حقى آخرته حصر ايتميوب دنياده دخى لزوم لطف حقه اشارتدر (فاضل مصنفك بو مقامده ناظمه مؤاخذه صورتنده سؤال وجواب ايدر كما قال فان قيل فقد زاده الناظم فى طلب السؤال عن جانب الحق تعالى وتقدس على المسؤل من النبى عليه السلام ونفى ذلك فيما سبق بقوله (ولم ارد زهرة الدنيا الخ) ففيه لزوم الزيادة على جهة القربة بل اثبات لما نفاه وسيلة الزلفة فكيف وجهه (قلنا اراد بطلب الملاطفة فى الدنيا ما يتعلق بمصالح الدين ويرجع الى منافع الآخرة كتوفيق القيام بالطاعات والاشتغال بالخيرات والمبرات ليستفيد سعادة الدارين انتهى (قوله ان له ان حروف مشبهه دندر له جار مجرور كائن كلمه سنه متعلق اولوب مقدم خبردر (قوله صبر ان لفظنك مؤخر اسميدر جمله سى استئنافيه در (رجا لفظنك علتيدر (الصبر هو حبس النفس عن الجزع عند اصابته المكروه ايله تعريف ايتمشلر متى ظرف زماندر شرط معناسنى متضمندر اسماء جازمه دندر ينهزم قولنك ظرفيدر (كما قال مولانا جامى اين ومتى من كلم المجازات اى كلمات الشرط والجزاء يجزم المضارع بهما (قوله تدعه دعوتدن فعل مضارعدر اصلنده تدعو ايدى علامة جزم ايچون واو ساقط اولمشدر (ها ضمير مبنى محلا منصوب مفعوليدر ضمير عبده راجعدر (بعضلر صبره راجعدر ديمش (قوله الاهوال تدعه كلمه سنك فاعليدر جمله سى فعل شرطدر (اهوال هولك جمعيدر هول خوف معناسنه در لكن بو محلده امور هالكهٔ مخوفه مراددر مصائب وبليات كبى تدعه ديمك مصائب ومهالك عبدك اوزرينه هجوم ايدوب طلب وتوجه ايلديكى زمانده ديمكدر (شارح مصنفك تدعهاى تطلبه لتصيبه ديمشدر (ينهزم فعل مضارعدر آخرى مكسور اولديغى ضرورت شعر ايچوندر يوخسه فعل

فعل مضارعك آخری مضموم اولور ينهزم فعلنده اولان فاعل
ضميری صبره راجعدر ينهزم جمله سی جزاء شرطدر فعل شرط
جمله سی جملهٔ شرطيه محلا مرفوع صبر كلمه سنك صفتيدر
(شارح مصنفك عليه الرحمه ناظم تدعه كلمه سيله تعبير ايلديكنه
قتی اعلی وجه ذكر ايتمش (كما يقال يريدان له صبرا متی اخذته
الاهوال والامور الهائلة المزعجة يفر صبره وينعدم بالكلية
وفی الكلام رمز خفی الی تناهی صبره فی الضعف حيث ينهزم عند
مجرد طلب الاهوال قبل الوصول فما ظنك به الوصول ديمش
(شارح درة المضيئه صبر كلمه سنده ودخی اهوال كلمه سنده استعاره
بالكنايه واردر ديمش بيانی بو وجهله دركه (نته كيم استعاره
بالكنايه ده مشبه مذكور اولور مشبه به ذكر اولنماز بو محلده دخی
ذكر اولنان صبره شبهه دركو يا ناظم صبری بر انسان ضعيف محاربه
كندو نفسنده تشبيه ايلدی انسان محارب ضعيفك لازمی وملايمی
اولان انهزامی صبره نسبت ايدوب قرينهٔ استعاره قلمشدر (كما قال
شبه الناظم الصبر بشخص ضعيف لا يقدر علی الحرب استعارة
بالكناية وذكر الانهزام تخييل لها ديمشدر كذلك اهوال كلمه سنده دخی
استعاره بالكنايه بو وجهله ممكندر كه اول صبرك اوزرينه توجه
ايدن اهولی ناظم بر قوی محارب شخص مقابله كندو نفسنده
تشبيه ايلدی مشبه اولان اهولی ذكر ايدوب مشبه به اولان
شخص محاربی مراد ايلدی واول مشبه بهك ملايمی كه تدعه
كلمه سيدر مشبه اولان اهواله اثبات ايتمكله خطيب مذهبی اوزره
تشبيه مضمر فی النفس اولان استعارهٔ مكنيه اهوال كلمه سنده دخی
متحقق اولور (كما قال وشبه الاهوال بشخص قوی علی المحاربة
استعارة بالكناية وذكر الدعوة تخييل لها (والمعنی يا رب الطف
بعبدك الضعيف فی الدنيا والاخرة لان له صبرا ضعيفا قليلا متی
تدعه الاهوال وتتوجه اليه الشدائد ينهزم ويتركه وحيدا فريدا
فيهلك وبلطف منك يدفع عن نفسه الهلاك (شارح حنفی
خلاصهٔ معناده ديمشدر كه والمعنی يا رب والطف بی فی الدنيا
والآخرة فانی انا عبدك الذی لا يقاوم صبره الاهوال ولا يثبت

قدحه عند توجه الاهوال فانك عالم لضعف صبره عند ورود
الشدائد وبانهزامه اذا دعته الاهوال (وبعض شراح وحاصل
المعنی يا رب الطف لعبدك بتوفيق الطاعة فی الدنيا ونيل الشفاعة
فی العقبی لان له صبرا ضعيفا متی تطلبه الامور المخوفة ينهزم صبره
ولا يثبت فيهلك واذا الطفت به يثبت كالجبال ولا ينهزم من الاهوال
ديمشدر (محصول معنای عبارت بيت) ودخی عبدكه دنيا وآخرتده
لطف ايله زيرا اول عبدك بر صبری واردر كه اهوال ومصائب
آكه نه زمان توجه ايلسه منهزم وكليا مضمحل اولور كيدر يعنی يا رب
بو عبد ضعيفه مرحمت ولطفكله معامله بيور زيرا كمال ضعف
وعجزندن اهوال وبليات دنيويه واخرويه دن برينه صبر وطاقتی
يوقدر توجه اهوال ومصائبده صبر وطاقتی كيدر بر وجهله مجال
وتحملی يوقدر مرحمت ولطفكله معامله ايله خلاصه مقتضای جرم
ومعصيتی ايله مؤاخذه ايلمه صبر وطاقتی يوقدر يا ربی يعنی مألنده اوله

* ** تخميس ** *

* مكدرات دو عالم اودمكه ايده غلو *

* ضعيف مكی ناچاره قيل مدد همه سو *

* مجال وصبری كبی يوق تحملی سر مو *

* والطف لعبدك فی الدارين ان له *

* صبرا متی تدعه الاهوال ينهزم *

وأذن لسحب مستفعلن بصلا فعلن ةمنك دا مستفعلن ئمة فعلن
علی النبی مفاعلن ی بمن فعلن هل ومن مستفعلن سجم فعلن
(وأذن لسحب صلاة منك دائمة) (علی النبی بمنهل ومنسجم)
ناظم عليه الرحمه قصيدهٔ مباركه بی يدی باب اوزرينه ترتيب
ايتمكله اشبو باب سابعده اول سلطان كائنات عليه افضل الصلات
افنديمزه واصحاب كرام رضوان الله عليهم اجمعين حضراتنه صلاة
وسلام ايله قصيدهٔ غرای حسن ختامه موفق اولمشدر (قوله وأذن
واو عاطفه در اءذن امر حاضردر تأذن كلمه سندندر حرف مضارعت
حذف اولندی ساكن ايله ابتدا متعذر اولمغله اولنه همزهٔ وصل
كتور يلوب لام الفعلی اسكان اولندی اءذن له فی شیء اجازه ايله

تفسیر ایتمشلردر خطاب باری تعالی یه دعادر (شارح حنفی الاذن فی اللغة الایذان وهو الاعلام ومنه قوله تعالى (واذان من الله ورسوله الى الناس يوم الحج الاكبر) وقد يستعمل بمعنى الاجازة عند طلب الاذن ومنه قولهم اذن له بالدخول ومنه قوله تعالى (فأذن لمن شئت منهم) بو مقامده وأذن اجازه وأذن معناسنه ندر كه اذن ویر یاربی دیمکدر وأذن جمله سی بیت سابقده اولان الطف جمله سی اوزرینه معطوفدر (لسحب جار مجرور اءذن فعلنه متعلقدر سحب سینك ضمیله حالك سکونیله سحابك جمعیدر سحاب ترکیده بولود فارسیده ابر دیدکلریدر (شارح کردی فی ذکر الاذن ایذان بان سحب الرحمة لا یزال یتوجه الى النبی علیه السلام وینتظر الاذن من الله فی النزول علیه دیمشدر (صلاة لغتده دعادر شرعده ارکان مخصوصهٔ معهوده یه دیرلر (شارح حنفی وقد يطلق الصلاة فی الشرع على الدعاء الخاص وهو طلب مزيد الكرامة للانبياء عليهم السلام غالبا عند الله وقيل انها من الله الرحمة ومن الملائكة الاستغفار ومن البشر والجن الدعاء الخاص دیمش (فائده بو مقامده تفصیل تحقیق بو وجهله در که صلات لفظی اگرچه لغتده دعایه موضوعدر لکن باری تعالی یه نسبت اولنورسه صلاة الله کبی الله تعالی دن دعا اولماز (پس رحمت معناسنه در دیدکلرندن مراد پیغمبر علیه السلام افندیمزه عطایای ربانی وتجلیات سبحانیدر زیرا رحمت مرحمتدر که رقت قلبه دیرلر حق تعالی قلبدن منزهدر مراد رقت قلبك ومرحمتك غایتی وثمره سی اولان عطایای ربانیه در (ایمدی علما صلاتك معناسی اللهدن رحمت دیدکلری بو معنایه در ملائکه لردن استغفار یعنی صلاتی ملائکه لره نسبت ایدوب وصلات ملائکه دیدکلرنده استغفاردن مقصودینه دعادر زیرا استغفار مغفرت طلبیدر او دخی پیغمبر علیه السلام افندیمزه عطایای جلیلهٔ خدایی قتنه زیاد ایله دیو دعادر مؤمنلردن دعادر دیدکلرینك معناسی یعنی صلاتی مؤمنلره نسبت ایدوب وصلاة المؤمنين دیدکلرنده صلاتدن مراد مؤمنینك پیغمبر افندیمزه تفصیل اولندیغی اوزره دعالریدر (ایمدی صلات لفظی باری تعالی یه اضافت ایله

رحمت وملائکه لره ومؤمنینه اضافت ایله دعا معناسنه اولمش اولور فاضل روم عبد الحلیم افندی مرحومك کند وخط دستندن نقل وتسطیر اولنمشدر که الصلاة من الله تعالى الرحمة ومن غيره طلبها فی الثلاثة المشهورة ثنائية فی الحقيقة دیمشدر واکر صلاة لفظی بر جانبه نسبت اولنمیوب مطلق ذکر اولنورسه (نته کیم مصنفك دیباجهٔ مؤلفاتلرنده بعد الحمد له ذکر ایلدکلری والصلاة على نبينا محمد کبی صلاة لفظنك معنای حقیقیسی دعا معناسیدر معنای مجازیسی رحمت حقدر شافعیه معنای حقیقی ایله معنای مجازی یی جمع جائزدر دیدکلرینه اعتبار اولنورسه صلاة لفظی ایله رحمت حق ودعاء ملائکه ومؤمنین معنالرینی مجازا اراده جائز اولوب معنای حقیقی ایله معنای مجازی یی ارادهٔ واحده ده مجازا جمع اولور اما حنفیه عدم جوازنه ذاهب اولدقلرینه بناء بو مقوله صلاتده یا رحمت حق مرادر یاخود دعاء ملائکه ومؤمنین مراد اولور (ایمدی بو صورتده دعا معناسی اراده اولنورسه صلاة لفظی معنای حقیقیسنده استعمال اولنمش اولور زیرا صلاة لغتده دعایه موضوعدر اکر رحمت حق معناسی مراد اولورسه معنای مجازیده استعمال اولنمش اولور لکن صلاة اصطلاحده رحمت حق معناسنه وضع اولنمشدر دینورسه رحمت حقده استعمالی اصطلاحه نظرله دخی معنای حقیقیسنده استعمال اولنمش اولور بو مقوله تفصیل بر محلده بولنمغله کتب متعدده دن جمع وبعضا خدایله عاجزانه تحریر وبیانه مبادرت اولندی (قوله منك من ابتدائیه در کاف خطاب مبنی محلا مجرور کائن کلمه سنه متعلق اولوب صلاة لفظنك صفتیدر ای صلاة ناشئة منك دیمك اولور (دائمة جر ایله صلاة کلمه سنك صفتیدر یاخود نصبله حالدر (على النبی جار مجرور صلاة کلمه سنه متعلقدر (نته کیم اللهم صل على محمد عبارتنده اولدیغی کبی (قوله بمنهل معلوم اوله که بو مقامده شراح اهتمام وتفصیل ایتمشلردر (کما قال الشارح مصنفك (قوله بمنهل معناه بافاضة مطر منهل شديد الانصباب اليه حال من سحب اى مصاحبة ملتبسة به کذلك شارح شیخ زاده بمنهل متعلق باءذن ای اءذن بافاضة مطر

منصب سائل بلاانقطاع من انهلت السماء صبت وانهل المطر سال وسجم الدمع وانسجم سال دیمش (وقال بعض الشراح والمراد بالصلاة زيادة التعظيم والاكرام وانهل السحاب بالمطر اى اشتد انصبابه والمنسجم بكسر الجيم اى السائلة واءذن امر حاضر لسحب متعلق به صلاة مضاف اليه منك صفة صلاة دائمة صفة اخرى على النبى متعلق بدائمة وصلاة بمنهل باءذن ومنسجم عطف على منهل وقد اتى الناظم بالصلاة على سيد المرسلين صلى الله عليه وسلم بابلغ الوجه واحسن الاكرام حيث جمع فى هذه البيت ذكر الصلاة ودوامها ونزولها ومبدأها ومبدأ النزول ومنتهاه وكثرتها فى ضمن الانصباب وعمومها فى ضمن السيلان ومحلها وتشبيهها بالامطار واثبات السحب لها فهذه عشرة اشياء يستفاد بعضها بالدلالة وبعضها بالاشارة وحاصل المعنى يارب وأذن لسحب صلاة نازلة منك دائمة على النبى صلى الله عليه وسلم بافاضة المطر شديد الانصباب والسيلان عليه (وقال فخر الدين من فى منك للابتداء وهو صفة الصلاة اى ناشئة منك (وقوله دائمة صفة لقوله صلاة بمنهل فى محل النصب بانه حال من سحب اى ائذن لسحب صلاتك حال كونها متصفة بالانهلال والانسجام تشبيه الصلاة بالمطر استعارة بالكناية واثبات السحب قرينتها (شارح كردى بو وجهله بيان اختيار ايلمش (قوله بمنهل صفة سحب وهو اسم فاعل من انهل المطر انهلالا اى سال بشدة ومنسجم عطف عليه من سجم الماء والدمع يسجم سجوما اى سال من باب نصر وموصوفهما محذوف اى بمطر منهل ومنسجم والذى ظهر لى فى هذا البيت ان المنهل والمنسجم بفتح الجيم مصدران ميميان (قوله على النبى متعلق بهما على السبيل التنازع اى وأذن لسحب صلاتك بالانهال والانسجام على النبى عليه الصلاة والسلام والمعنى اللهم أذن لسحب صلاتك بالانهلال والانسجام على نبيك بالدوام انتهى (محصول معناى عبارت بيت) شديد الفيضان والانصباب وسائل وجارى اولان مطر ايله دائما سحاب صلاتى نبى اكرم صلى الله عليه وسلم افنديمزه افاضه يه اذن وير ياربى ديمك

اوله بو تقرير منهل كلمه سى صلاتك صفتى اولديغى تقدير اوزره معنادر فاما اكر منهل صلاة لفظندن حال اولورسه ديمك اولور كه صلاة دائمه نك سحابلرينه شديد الفيضان وسائل اولديغى حالده نبى محترمه افاضه يه اذن وير يارب معنا سنه در

* * تخميس * *

رياض روضه سنك اول بلند منزلتن
كل صلاتيله يارب پر ايله هر جهتن
* ويروب تجلىء ذاتكله نور تسليتن *
* وأذن لسحب صلاة منك دائمة *
* على النبى بمنهل ومنسجم *

والال والص مستفعلن صحب ثم فاعلن م التابعى مستفعلن ن لهم فعلن
اهل التقى مستفعلن والنقى فاعلن والجود وال مستفعلن كرم فعلن

(والآل والصحب ثم التابعين لهم) (اهل التقى والنقى والجود والكرم) (شارح مصنفك بو محلده ديمش كه قدقرعت سمعك ان حصول القربة الى الله تعالى لما توقف على التوسل بحضرة النبى صلى الله عليه وسلم كذلك الزلفة لدى هذه الحضرة متوقف على التوسل باله واصحابه الكرام فلذا عقب الصلاة عليه بالصلاة عليهم تحصيلا للقربة وارشادا للامة وتكميلا للامة انتهى (قوله والال واو عاطفه در بيت سابقده اولان النبى اوزرينه معطوفدر (آل اصلنده اهل ايدى اهلك تصغيرى اهيل كلمشدر همزه يه هانك قرب مخرجى اولمغله ها همزه يه قلب اولندى اءل اولدى همزه ساكن ماقبلى مفتوح الفه قلب اولندى ال اولدى ديمشلر آل كلمه سى شان عظيم صاحبى اشرافه اطلاق اولنور حتى بعض شراح خص استعماله فى الاشراف ديو تخصيص ايدر آل فرعون ايله رتبه دنيويه اعتباريله فرعونك اعيان مقربلرى مراد در ديديلر بو مقامده آل ايله مراد اهل بيت اشرف الانبيا عليه الصلاة والسلامدر (والصحب بالفتح والسكون صاحبك جمعيدر (نته كيم اصحاب دخى صحبك جمعيدر (شارح كردى من صحبه يصحب صحبة وصحابة اى باشره وقارنه من باب علم ديمشدر والصحب واو عاطفه ايله

آل اوزرينه معطوفدر صحب ايله مراد اصحاب كزين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حضراتيدر كه اصطلاحده اصحاب پيغمبريمز عليه الصلاة والسلام افنديمزى كوروب وايمان كتوروب وايمان اوزره وفات ايدن ذوات كرامدر (ثم التابعين ثم عاطفه‌در صحب اوزرينه معطوفدر تابعين تابعك جمعيدر تابعيندن مراد اصحاب كرام وقتنه ايرشوب وانلرك طريق وسيرتى اوزره اولنلردر كه هر حالده انلره تابع واقتدا ايدنلردر حتى امام اعظم رضى الله عنه تابعيندندر * بيت * بو امت افضلى بعد الصحابه * محقق تابعيندر دوشمه تابه * منظومه‌ده ثم كلمه‌سى تراخى ايچون اولمغله تابعينك رتبه‌سى اصحاب كرامك رتبهٔ جليله‌سندن دون اولديغنه ناظم اشارت قصد ايدر (شارح كردى والتابعين مأخوذ من تبع كفرح تبعا اى مشى خلفه عطف الناظم الصحب على الآل بالواو المفيدة للجمع المطلق لان التابعين بثم المفيدة للتراخى والتأخير لانهم فى الرتبة دونهم ديمشدر (لهم ضميرى صحب كلمسنه ياخود آل كلمه‌سنه راجعدر جار ومجرور تابعين كلمه متعلقدر لكن تابعين لفظنك معناى اصلى لغويسى تبعيت معناسى ملاحظه سيله تابعينه متعلقدر يعنى اصحاب كرامه تابع اولنلر ديمكدر زيرا تابعين اسميدر جار مجرور اسمه متعلق اولمز متعلق بالفعل اولور ياخود معناى فعل اولور (اهل التقى اهل رفعله مبتدأ محذوفك خبريدرهم اهل التقى تقديرنده در بو مقامده سزا ومستحق معناسنه در (شارح كردى اهل الرجل عشيرته واقربائه والجمع الاهالى وهو اعم من الآل استعمالا مضاف الى التقى والاهل ههنا بمعنى المستوجب او المستحق كقوله تعالى (هو اهل التقوى واهل المغفرة) اى مستحق التقوى ومستوجبه فالاضافة على هذا بمعنى اللام الاختصاصى ديمشدر (والتقى ضم ايله مصدردر هدى وزننده در وقى يقى وقايه دن كلور تقى اصلنده وقى ايدى واو يايه قلب اولنمشدر تجاه وتراث كبيدر معناسى منهياتدن پرهيز واحتراز ايدوب كندوبى صيانت اوزره اولمقدر (بعض شراح التقى بالضم مصدر تقيه اتقيه تقى حذرته والتقوى اسم منه واصل التقا الواو لانه من الوقاية من الحفظ والصيانة ديمشدر (شارح فخر الدين

والتقى والتقوى واحد لانهما من وقى يقى نقايه وتقاوة ونقاوة كل شئ خياره ديمش والنقى واو عاطفه ايله والتقى اوزرينه معطوفدر نقايه پاكلك ومختار اولمق لازم كلور حتى اطبا اجزاء منقى ديرلر ايقلنمش پاك اولمش كذلك تنقيهٔ دماغ ديرلر يعنى دماغده اولان ماده‌بى ازاله ايدوب دماغى پاكله‌مك معناسنى مراد ايدرلر بويله منقى اولان شيئه مختار اولمق دخى لازم كلور بو مقامده اهل النقى ديمك يعنى انلر پاك طاهر الذيل جمله‌سنك مختارى ومقبوليدر ديمك اولور (شارح مصنفك والنقى الخيار ونقاوة كل شئ خياره ديمشدر (شارح كردى والنقى بضم النون مصدر نقيه كرضيه نقاء اى اختاره فهو نقى اى مختار والقصر للضرورة ديمش (مهمه صلاة وسلام انبياى عظامه مخصوص ايكن (ناظم بو بيتى بيت سابقده اولان نبى كلمه‌سنه عطف ايتمكله اصحاب كرامه وتابعينه صلاة وسلامى نيچه تجويز ايدر ديو بر سؤال استفسارى كلور (شارح شيخ زاده عليه الرحمه مقام جوابده بو وجهله بيان وتفصيل ايدر كما قال يريد الناظم ان هؤلاء باجمعهم جامعون لهذه الصفات كاملون من جميع الجهات بشرف المصادفة الصحابة اشرف المخلوقات فاستحقوا لذلك السلام والصلاة لكن لا على طريق الاستقلال والاستبدال بل بطريق التبعية لا كمال العبادة وهذه مسئلة مهمة يشتد الاحتياج اليها فلنصرف عنان العناية الى بيانها فنقول قد انعقد الاجماع على جواز الصلاة والسلام على جميع الانبياء عليهم السلام استقلالا بلا شبهة (واما غير الانبياء كالاكابر من الصحابة والاولياء والصلحاء فكذلك انعقد الاجماع لكن على المنع فيهما ثم اختلفوا فى طريق المنع انه مكروه او حرام فالجمهور على انه حرام مطلقا لانه من شعار الروافض واهل البدع وقد نهينا عن شعارهم فلا يقال مثلا ابو بكر عليه الصلاة والسلام لكن الممنوع هو الصلاة والسلام عليهم بطريق الاستقلال واما بطريق التبعية بان يكون ذكرهم بعد ذكر النبى عليه السلام قد وقع الاتفاق على جواز ذلك فطريق الصحابة وغيرهم من الاولياء هى الترضية والترحم انتهى (قوله والحلم واو عاطفه ايله تقى كلمه‌سنه معطوفدر كذلك والكرم دخى

محل مزبوره عطفدر مشار اليهم حضراتنك اهل حلم واهل كرم وسخا اولدقلريني بيان اولوب وحليم سليم وسخي وكريم ايديلر ديمك مراديدر

* * تخميس * *

*دخي سلام اوله همچون تعداد انجم *
*ذوات اكرمه كيم ايتديلر ضلالتي كم *
* كه يعني يار جهار اول اعاظم مردم*
* والآل والصحب ثم التابعين لهم *
اهل التقى والنقى والحلم والكرم

مارنحت مستفعلن عذبا فعلن ت البان ري مستفعلن ح صبا فعلن واطرب ال مفاعلن عبس حا فاعلن دي العبس بال مستفعلن نغم فعلن (مارنحت عذبات البان ريح صبا) (واطرب العبس حادي العيس بالنغم) (قوله مارنحت ما مصدريه ظرفيه دردده معناسنه در (نتدكيم قواعد اعرابده ما مصدرية ظرفية بمعنى المدة نحو مادمت حيا اي مدة دوامي حيا ديمش بيت سابقده اولان وأذن فعلنك ظرفيدر (رنحت تفعيل بابندن فعل ماضيدر ترنحدن مشتقدر ترنح حركت وميل ايتمكدر تركيده صالنمق معناسنه در (عذبات عذبه نك جمعيدر عذبة الشجر اغاجك اغصانيدر كه تركيده داللريدر في الواقع روزكارده ميل وحركت ايدن اغاجك داللريدر (عذبات جمع مؤنث سالم درحالة نصبي جرنه مجموليدر (رنحت فعلنك مفعوليدر (البان مضافدر (بان بريه ده نابت برنوع اغاجدر كه غايت موزون ولطيف اولمغله شعرا محبوبك قدر وقامتني اكا تشبيه ايدرلر اغصاني دخي نضارتده وميل وحركتده لطافتده اولديغنه بناء ناظم اختيار ايلدي (بعض شراح (بان بلاد مزده معروف اولان سكوت اغاجيدر كه عربيده خلاف ديدكاري دردیمش (ريح مؤنث سماعيدر مفرد ومؤنث اولان رنحت كلمه سنك فاعليدر رنحت جمله سي تأويل مصدرده بيت سابقده اولان اذن فعلنك ظرفيدر (شارح كردي الماء مصدرية ظرفية وجملة رنحت في تأويل المصدر ظرف لما قبلها اي وأذن لسحب صلاتك على النبي والآل

مدة ترنيح الصبا اغصان البان والمراد به بناء الدنيا ديمش (شارح حنفي مابمعني مادام وهي ظرفية فيها معنى التعليق والشرط ومن ثم احتاجت الى كلام ديمشدر (صبا تقديرا مجرور ريحك مضاف اليهيدر عامك خاصه اضافتي قبيلندندر (صبا وقت استواء ليل ونهارده مطلع شمسدن وزان اولان روزكاردر (ناظم انواع رياحدن صبايي تخصيص بالذكر ايلديكي پيغمبر عليه الصلاة والسلامك (نصرت بالصبا) حديث شريفي ايله صبايه التفات عليه سندبناءدر (واطرب واو عاطفه ايله رنحت اوزرينه معطوفدر (اطرب اطرابدندر افعال بابندندر طرب اضداددن اولمغله سرور وحزنده استعمال اولنور (شراح هو خفة يعتري الانسان من السرور والحزن ديمشلردر بو مقامده نشاط وشوق وسرور معناسنه اولان طربدندر خوانندهيه مطرب ديدكاري ارباب مجلسه نشاط وانبساط ايراث ايتديكنه بناءدر (العبس نصبله اطرب فعلنك مفعوليدر عبس بياض ايله مخلوط لوني اولان دوه يه ديرلر (بعض شراح وهو من كرائم الابل ديمش (حادي تقديرا مرفوع اطرب فعلنك فاعليدر (حادي لفظي اگر حدودن مشتقدر اعتبار اولنورسه حدي سوق معناسنه در حادي سائق ابل ديمك اولور تركيده دوه جي كه دوه يي سوريجي وچكيجي اولان ساربان معناسنه در واگر حدا مصدرندن مشتق اولورسه حدا كلمه سي تغني معناسنه اولمغله (حادي دوه يه تغني ايديجي ديمك اولور بدوي عرب قافله سنده سائق ابل اولان عربانك كيجه لرده تغنيلر ايله دوه لره شوق وطرب وانبساط كلوب برحالة زائده ايله توجه وسرعت مشي وحركتلري بالدفعات منظور ومشاهد وركب قافله حجاز بيننده مشهور ومتعارف در (حادي لفظي عبسه مضافدر (شارح مصنفك والعبس جمع اعبس كبيض جمع ابيض وعدل عن الضمير بتكرير العبس لقصد الاستلذاذ كقول الشاعر (بيت) بالله ياظبيات القاع قلن لنا (ليلاي منكن ام ليلى من البشر) ديمش بالنغم باسببيه در اطرب فعلنه متعلقدر (نغم نونك وغينك فتحه لريله نغمه نك جمعيدر وزننده لغتده حسن صوته ديرلر عرفده طرب ونشاط وسرور واهنك ويرن

صوت حسنه‌لرکه نغمات شعباتندندر (شارح کردی والنغمة فی العرف صوت یقصد به الاطراب (والمعنی اللهم صلی علی محمد وعلی آله واصحابه مادامت الدنیا باقیة وعذبات البان مائلة والابل طاربة واغفر یاربی بناظمها وقاریها واسمح لسامعها وشراحها بالعفو والکرم ایله ختم کلام ایلمش رحمه الله (محصول معنای عبارت بیت) بان دیدکلری شجرك اغصانی روزکار صبا میل وحرکت ایتدردکجه (وساربان جمال کرایم اول نغمات معهوده‌لریله جماله طرب وسرور شوق ویردکجه دیمکدر (یعنی بو مدتده امطار متصلهٔ صلاة ابدیه سحابلرینه نبی محترم صلی الله علیه وسلم اوزرینه افاضه‌یه وآل واصحاب وتابعینه ایصاله اذن وفرمان ایله یاربی دیمك اولور (بعض شراح مادامت الدنیا ایله تعبیر ایلمش یعنی بانك ریاحله حرکتی وسائق ابلك اطرابی وقتا فوقتا الی یوم القیمة متمادی اولمغله ومدهٔ قیام دنیا دخی الی یوم القیمة اولدیغنه بناء ایکی مدت واحده اولمغین مادامت الدنیا ایله تفسیر ایلدکلری بو اعتبار ایله‌در

* * تخمیس * *

بولوب روایح روح محبتکله بقا * نبی محترمه یارب ایله‌سن اهدا
صلاة بی عدد وهم سلام لایحصی * مارنحت عذبات البان ریح صبا
* واطرب العیس حادی العیس بالنغم *

قد کمل طبع هذا الشرح الشریف * بعون الله الملك اللطیف * فی عهد سلطان العرب والعجم * وخلیفة صاحب البردة والعلم * السلطان ابن السلطان السلطان الغازی محمود خان عدلی ابن السلطان الغازی عبد الحمید خان ابن السلطان احمد خان * دام فی سریر الشوکة والاجلال * ماحرك السن الصلوات کل تال * بمعرفة العبد الفقیر الی آلاء ربه الصمد * صحافلر شیخی زاده السید محمد اسعد * القاضی بدار الخلافة العلیة متشرفا برتبة اناطولی والناظر لتقویم الوقایع السنیة اوائل جمادی الاخرة لسنة احدی وخمسین ومأتین والف

* تاریخ ختام الطبع لاسعد الفقیر *

صاحب البرده نبی مدنی خدمتنی
شاه محمود شیم قیلسه هردم ایفا
اشته بو شرح شریف الرقم مکی نك
نشرینه باعث اولوب ایندی کرامت اجرا

نیجه شرح اولکیم انك متن لطیفی برده
نیجه بر برده کاودر نعت شه هر دوسرا
اولدی بکدیکر ایله شیر وشکر معناده
نوله دلتشنهٔ عرفانی ایدرسه اروا

شویله حل ایلمش اول نظم جواهر قدری
مأخذ جمله فنون ایدسه سزادر علما
اسم سامیسی نوسلدر اولورای تا آلی
اکتساب امل خیره وسیله حقا

شارحه رحمت ایده حضرت حق کیم خانی
طبعنه اولدی مرخص ایدیجك استدعا
یعنی مفتی زمان عاصم افندی کیم اودر
داعی موتمن پادشه داد آرا

بو اثر حاصلی باهمت شیخ الاسلام
سایهٔ شاه کرمورده چو غالدی حالا
اسعدا مخرج تاریخی دل پاکدر
اولدی مطبوع ستانبولده توسل زیبا
١٢٥١